

Coperta: *Victor Mașek*

ii

GEORGE BARIT
GEORGE
CONTEMPORANII SĂI
VOL. V

Corespondența primită de la

VASILE POP, IOSIF HODOȘ,
DIMITRIE MOLDOVAN, ILIE MĂCELARIU
și IOAN MICU MOLDOVAN

EDIȚIE DE ȘTEFAN PASCU, IOAN CHINDRIȘ,
GELU NEAMȚU, DUMITRU SUCIU și GEORGE CIPĂIANU

Coordonator: ȘTEFAN PASCU

D O C U M E N T E L I T E R A R E

r

8623

CUVÎNT CĂTRE CITITORI

Un nou volum din cuprinsul epistolar Bariț, ai V-lea, oferim iubitorilor și prețuito-
rilor culturii naționale. O nouă coloană de susținere, frumoasă și trainică, la edificiul cul-
turii poporului român și a istoriei sale zbuciumate în a doua jumătate a secolului trecut.
O coloană la ridicarea căreia au sîrguit cinci personalități de primă mărime din viața cultu-
rală și politică a românilor ardeleni: Vasile Pop, Iosif Hodoș, Dimitrie Moldovan, Ilie
Măcelariu și Ioan Micu Moldovan. Doua figuri proeminente prin activitatea lor politico-
culturală, Ilie Măcelariu și Dimitrie Moldovan, alte trei tot atât de proeminente prin activi-
tatea lor cultural-politică, Vasile Pdp, Iosif Hodoș și Micu Moldovan. Disjungere, recunos-
cerea într-o măsură artificială, deoarece la toți cinci, ca de altfel la totalitatea personalităților
cele de a doua jumătăți a sec. al XIX-lea, culturalul se îngemănează inseparabil cu poli-
ticul și politicul' cu culturalul. Exemplele sînt foarte numeroase, de aceea exemplificarea
e foarte selectivă: Bălcescu, Kogălniceanu, Papîu Ilarian și Ioan Sbiera; Alecu Russo,
Vasile Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu și Iosif Vulcan; George Bariț, Eudoxiu Hurmu-
zaki, Alexandru Odobescu și Bogdan Petriceicu Hasdeu; Iacob Negruzzi, Cezar Bolliac,
Timotei Cipariu și Dimitrie Petrino. Și foarte mulți alții.

Cele 39 de scrisori ale lui Vasile Pop din răstimp de cinci ani (1837—1842) ni-l
dezvăluie pe autorul începuturilor istoriei culturale a românilor de pretutindeni ca un
reprezentant de seamă al ideologiei luminilor din perioada de trecere spre romantism.
Prin preocupările sale de polihistor: poezie, medicină, publicistică, etnografie, lingvistică,
sociologia culturii etc. Lucrarea sa *Disertație despre, tipografiile românești* a constituit un
debut și totodată o revelație prin noutatea subiectului și mai cu seamă a conținutului
acestuia, precum și a concepției cu privire la unitatea culturală a românilor de pretutindeni.
„O nație — demonstrează Vasile Pop pe temeiul constatărilor sale culturale — nu se poate
despărți prin munți înalți, riuri mari sau alte hotare politicești, ci numai acolo încetează
a fi o nație, unde încetează limba care o unește”. Unitatea culturală dar și politică stăruie
în conștiința lui Vasile Pop și atunci cînd joacă rol de propulsor al publicisticii românești
prin îndemnul adresat lui Bariț și colaboratorilor *Foii pentru minte; inimă și literatură*^
Și, de asemenea, cînd este preocupat ca foile românești să pătrundă și să fie citite de teate
păturile și categoriile sociale' și nu doar de o pătură subțire de culturali. Asemenea preocu-
pări constituie îndemnul principal de a se interesa și de problemele limbii, expunîndu-și
opiniile cu privire la ortografia latino-românească, în *Foia pentru minte*.

Continuitatea și unitatea"spirituală" a pdp'oriului 'român se desprind drept concluzii
principale ale lucrării despre înmormîntarea la români: *Dissertatio de funeribus daco-roma-*

8 SCRÎNĂ TARIATUL SOIȚIEI:

Ioan Chindriș, secretar; Ana Ciurdariu și
Konrad Gilndisch, consultanți pentru limba
germană; Carol Engel, consultant pentru limbile
maghiară și latină; Gabriela Smarandache, con-
sultant documentar și iconografic; Ella Karsai,
fotograf

norm. Și aceasta e un început în istoria culturii românești; un început ce nu și-a găsit continuatori pe măsura însemnătății subiectului, astfel că lucrarea lui Vasile Pop nu poate fi ignorată nici acum, după aproape un secol și jumătate de la apariție, de cei ce se ocupă de asemenea probleme.

Luministul Vasile Pop își descopere posibilitățile culturale, variate și totodată interesante, în *Prefața la Psaltirea* lui Ioan Prale și în preocupările sale de medicină curativă, fie că sînt înveșmîntate în forme poetice, *Elegia de laudibus medicinae*, fie în limbaj balneologic: *Despre apele minerale de la Arpâtaș, Bodoc și Covasna*.

Numeroase asemănări se pot constata cu ușurință între alți doi corespondenți ai lui Bariț cuprinși în acest volum: Iosif Hodoș și Ioan Micu Moldovan. Asemănări în ce privește preocupările cultural-politice și politico-culturale, chiar dacă problemele concrete sînt proprii fiecăruia.

Gel dintîi, Iosif Hodoș, la vârsta de 19 ani numai se găsește în fruntea luptei pentru libertate și dreptate socială și națională a poporului român în revoluția de la 1848, ca vice-prefect al Cimpiei și apoi al Clujului. Asemănarea cu vărul său, Alexandru Papiu Ilarian, e evidentă. Papiu la vârsta de 20 de ani era unul din cei mai de seamă tribuni ai revoluției românilor. Participat la revoluție, Hodoș este preocupat în același timp de înțelegerea acesteia, de aceea adună documente pe care le oferă apoi lui George Bariț și Al. Papiu Ilarian, monografii contemporani ai istoricelor evenimente.

Revoluția din 1848 a mai impus contemporanilor și o altă concluzie: cîștigarea dreptului și dreptăților poporului român cu arma juridică. În acest scop, Avram Iancu, Simion Balint și Axente Sever făuresc proiectul înființării unei Academii de drept în care tinerii români să-și poată însuși învățăturile necesare. Și tot în acest scop, Simion Bărnuțiu, Al. Papiu Ilarian și Iosif Hodoș se îndreaptă spre Viena mai întîi, apoi spre Pavia și Padova de unde se întorc acasă cu diplome de doctori în drept.

Înarmați cu știința dreptului, asemenea altora din generația lor, cei trei luptători își validează învățătura și calitățile de luptători politici în mod practic: Bărnuțiu și Papiu în România, Iosif Hodoș în Transilvania. Îndată ce condițiile i-au permis, Hodoș intră în viața viitoare a luptelor politice, odată cu inaugurarea regimului „liberal”: vice-comite al comitatului Zarand, deputat în Dieta de la Sibiu din 1863/1864> apoi în cea din Pesta, publicist talentat și bine înarmat cu știința politică necesară. În calitate de vice-comite al unui comitat locuit de români în imensă majoritate, activitatea politică înseamnă lupta pentru drepturi egale pentru români în viața publică, dar și spitale și școli pentru tinerii comitatului, pe care le înființează fără întârziere el, sau cu ajutorul său: gimnaziu la Brad, 40 de școli rurale în satele zărăndene. În Dieta din Pesta este purtătorul de cuvînt al tuturor românilor din Transilvania, apărătorul dîrz și temeinic al autonomiei Transilvaniei, al drepturilor ce se cuveneau românilor, și altor popoare nedreptățite din Imperiul austro-ungar. Activitatea sa parlamentară, concepțiile sale istorico-politice cuprinse în intervențiile rostite în dietă, în articolele de presă sau în studii cu caracter teoretic și practic în același timp, au fost considerate și de aceea însușite de fruntașii vieții politice ai acelei vremi, români și ai naționalităților nedreptățite din Ungaria.

Prestigiul cîștigat ca luptător, gînditor politic și istoric militant, explică numirea sa, în 1866, ca membru fondator al Societății Academice din București, odată cu alți învățați și luptători politici din provinciile românești de sub dominație străină: George Bariț, Timotei Cipariu, Alexandru Roman, Gavril Munteanu, Alexandru Mocioni și Vincențiu Babeș — din Transilvania; Alexandru Hurmuzaki și Ioan Sbiera — din Bucovina;

Alexandru Hasdeu, Al. Stamate și Ioan Strdescu — din Basarabia. De acum înainte activitatea politică și publicistică a lui Iosif Hodoș se întregeste și întrepătrunde și în mult cu cea cultural-științifică, și în calitate de membru al Academiei și în aceea de membru marcant al Astrei. Lui Hodoș i se încredințează editarea operelor lui Dimitrie Cantemir care însemna traducerea celor scrise în latinește, comentarea acestora și a celor scrise în limba română. Majoritatea scrisorilor adresate lui Bariț în răstimpul dintre 1867— cuprinde informații de mare preț în legătură cu această activitate laborioasă: dificultăți științifice și greutăți materiale. Învîngîndu-le și pe unele și pe altele, Hodoș îmbogățește patrimoniul cultural-științific românesc, cu trei volume din opera cantemiriană: *Descrierea Moldovei, Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman* (traduceri, note, comentarii).

Activitatea academică în domeniul istoriografiei se întregeste cu aceea din domeniul lingvisticii, în calitate de colaborator al *Dicționarului limbii române*.

Știința militantă și cultura militantă se îngemănau organic în activitatea lui Hodoș și în activitatea sa în cadrul Astrei (referate, disertații), al Societății de teatru și în societăți și asociații culturale. Toate aceste activități (politice, culturale, științifice) se completau și slujeau interesele poporului român, ridicarea acestuia la situația ce i se cerea potrivit dreptului natural și dreptului ginților, trecutului său și contribuției sale la susținerea societății.

Ioan Micu Moldovan este moștenitorii și continuatorul activității lui Iosif Hodoș în generația imediat următoare; Dîrz în urmărirea și realizarea scopului urmărit, nicio preocupare personală, totdeauna națională, modest în comportament și manifestații publice, fără emulație demagogică, demn în tot ceea ce gîndea și înfăptuia, podoabe de mare preț ce înfrumusețau ființa omului superior, inteligența țărănească, profundă, Ioan Micu Moldovan a fost totdeauna la datorie, în fruntea altora: ca elev și student, ca profesor și director, membru marcant și președinte al Astrei, ca membru al Academiei Române, ca fruntaș politic ascultat și urmat, ca luptător cu condeiul și cu fapta. Timp de peste trei decenii Ioan Micu Moldovan a fost profesor și dascăl, de istorie și geografie, de limbă și literatură română, de limba latină și filozofie. A educat și instruit numeroase generații cu presă și autoritate, acest om mic de statură, mare în învățătura de la catedră, și prin manuale realizate de el pentru aceiași tineri dormici de cunoaștere: *Vocabular latin, Dicționar român-latin, Istoria Ardealului, Geografia Ardealului*. În calitate de redactor al revistei *Foiaia Scolastică*, rolul său educativ și instructiv se extindea chiar și asupra educatorilor învățători și profesori, care erau informați și îndrumați în activitatea lor cu competență și răspundere. Asemenea marelui său înaintaș Timotei Cipariu în fruntea Tipografiei naționale, Ioan Micu Moldovan îi orientează activitatea spre același scop înalt: cultivarea spiritului național al poporului român.

Concordanța între diferitele și multiplele activități se vedește și în alte preocupări culturale-științifice ale lui Micu Moldovan: la Academie, unde a ocupat fotoliul lui George Bariț „pentru distinsele merite literare și științifice”, la Astra, a cărei activitate a exercitat și în Banat și părțile vestice. Studiile sale de istoria bisericii, cele cu privire la Samuil Micu, publicarea Actelor sinodale, etc. se disting prin valoarea informativă și conținutul de interes. O asemenea personalitate nu putea rămîne pasivă față de frământările politice de care erau cuprinși românii din Transilvania într-o perioadă de maximă importanță pentru viața lor și al întregii națiuni române. Și n-a rămas. A fost mereu în frunte, totdeauna în prim rînduri, curajos, ascultat, urmat.

Iar activitatea sa economică, la Banca „Albina” din Sibiu și la cea din Blaj, nu izvoră din dorința de a face avere personală, ci din aceea de a sprijini cultura și tineretul talentat, adică aceleași interese superioare.

Dimitrie Moldovan și Ilie Măcelariu merg pe același drum în tinerețe: participanți activi, cu rol însemnat în revoluția de la 1848, pe drumuri paralele după aceea, dar foarte asemănătoare ca finalitate: continuarea și aplicarea programului revoluției. Unii, Dimitrie Moldovan, mai ales ca funcționar superior, făcând parte dintre puținii români ce reușesc să urce treptele ierarhiei administrative, pînă la aceea de secretar și consilier la Cancelaria Aulică Transilvană din Viena, celălalt, Ilie Măcelariu, nu în primul rînd ca funcționar, ci ca fruntaș politic al românilor din Transilvania. Și unul și altul, în toate împrejurările și în orice ipostază, nu au uitat o clipă și nu s-au depărtat nici cu un pas de interesele majore ale poporului român, fiind prezenți totdeauna la datorie. Chiar atunci cînd slujea interesele Curții din Viena, Dimitrie Moldovan nu le uita pe ale românilor, căutînd calea, uneori întortocheată, a rezolvării echitabile a problemelor. Totdeauna precumpănind, în acțiunile și faptele sale, interesele neamului său.

Importanța corespondenței lui Dimitrie Moldovan relevă eforturile sale continue de a găsi calea unui compromis necompromișător între conștiința și îndatoririle sale de român și îndatoririle de funcționar superior habsburgic. Și de asemenea, prin știrile interesante, importante și utile, pe care, în calitate pe care o avea, le putea oferi lui Bariț și prin Bariț opiniei publice românești, deoarece multe din informațiile sale, într-un fel, sau altul erau aduse la cunoștința cititorilor prin intermediul foilor românești.

Aproape două decenii, răstimp cuprins în corespondența sa cu Bariț (din 1861 pînă în 1879), Ilie Măcelariu a fost mereu în frunte, inițiator și organizator al numeroaselor acțiuni și activități: ca deputat în dietele Transilvaniei, în cea din Pesta un timp, ca inițiator și organizator al Conferinței de la Miercurea, cînd se organizează Partidul Național Român din Transilvania și se hotărăște pasivismul față de dieta Ungariei, al altor conferințe, timp de 10 ani. Ocupînd asemenea poziții și desfășurînd asemenea activități, este ușor de înțeles însemnătatea corespondenței lui Măcelariu cu Bariț și din punct de vedere al bogăției de informații și al orientării politice a românilor în perioada cenusie a dualismului austro-ungar.

Cinci corespondenți, cinci personalități puternice, peste o jumătate de secol de activitate intensă, culturală și politică a românilor ardeleni și nu numai a acestora, ci a tuturor românilor. A tuturor, deoarece activitățile culturale: Astra, Academia Română, învățămîntul, știința (filologică și istorică mai ales), publicistica îmbrățișau problemele generale, peste granițele politice artificiale ce despărteau pe frați de frați. Și de asemenea, în aceeași măsură și în activitatea politică: revoluția din 1848, războiul de independență, lupta pentru drepturi politice naționale pe seama românilor din Transilvania, pentru salvarea și apoi recuștigarea autonomiei Transilvaniei, nu erau numai problemele poporului român din Monarhia habsburgică, ci ale întregii națiuni române, o etapă importantă spre realizarea scopului final: unirea tuturor românilor în același organism statal. Concepțiile culturale și politice cultivate de cei cinci corespondenți și cu Bariț șase, erau, fără îndoială,

înaintate, cele mai înaintate pentru acea vreme și în condițiile concrete ale Transilvaniei acelei vremi. O cuprinzătoare și nuanțată frescă se conturează din cuprinsul celor 191 scrisori pe o întindere de 54 de ani (1837-1891). O frescă dinamică, cu culori și nuanțe suprapuse uneori, într-o înfățișare tridimensională întotdeauna, pe un fond proeminent și rezistent — interesele majore ale poporului român - paleta culorilor se întinde și se dezvoltă, una derivînd din alta, unele generîndu-le pe altele; diferite forme de exprimare a aceluiași probleme.

ȘTEFAN PAS

VASILE POP

Nr. scrisorii	Data			Locul expedierii	Biblioteca (arhiva, revista sau cartea) în care se găsește s-au a fost publicată scrisoarea	Fila - sau pagina
	Anul	Luna	Ziua			
1	2	3	4	5	6	• 7
I	1837	mai	29	Zlatna	B.A.R. ms. rom 10000	108 r+ v
II		decembrie				110 r - 111 r
III	1838	ianuarie	6			112 r - 113 v
IV			24			114 r - 115 r
V	»	februarie	1			116 r ~ 117 r
VI			6			118 r - 119 r
VII	"	martie	17			120-r - 121 r
VIII			21		" " " "	122 r
IX	"		30			124 r+ v
X		aprilie	3			125 r - f v
XI		mai	12	"		127 r - 128 r
XII		iunie	2	Deva		129 r - 130 r
XIII		[]	?	[Zlatna]		170 r+ v
XIV		iulie	7	Zlatna		131 r+ v
XV			20			133 r - 134 r
XVI	M		28		" " " "	135 r - 136 r
XVII		august	28			137 r - 138 v
XVIII		octombrie	19			139 r - 140 v
XIX		noiembrie	30		" " " M	141 r-f v
XX		ianuarie	29			143 r+ v
XXI			31		" M " »	144 r " z ;
XXII		februarie	1		" " " "	145 r
XXIII	1839	"	19		" " M "	147 r-f v • : "
XXIV		aprilie	22		" " " "	149 t
XXV		august	1	Zlatna	" " " "	151 r - 152 v
XXVI	»	decembrie	13		" " " "	153 r+ 154 v . .
XXVII	»	ianuarie	9		" " " "	155 r - 156 r
XXVIII	1839		21		B.A.R., ms. rom. 1000	157 r -
XXIX	1840	martie	31		" " " "	159 r - e

XXX	1840	aprilie	24	Zlatna	B.A.R., ms. rom. 1000	161 r-f V
XXXI		mai	30	"		162 r - 163 r
XXXII	»	iunie	1	Zlatna	"	164 r 4- v
XXXIII	n	iulie	31	Cimpeni		168 r-f V
XXXIV	M	octombrie	6			168 r - 169 V
XXXV	1841	ianuarie	6/25	"	"	171 r - 173 V
XXXVI	U]	[iunie]	?		<i>Foaie pentru minte, inimă și literatură</i> , 1841, nr. 47	p.371 - 372
XXXVII		iunie	15	"	B.A.R., ms. rom. 1000	174 r - 175 r
XXXVIII	1842	ianuarie	17/5	"	" w "	176 r - 177 r
XXXIX			24		" " "	178 r-f V.

IOSIF HODOS

						1	:	:	:	:	:	"
I	1847	octombrie	14/2	Cluj	B.A.R., ms. rom. 1004	177 r - 178 r						
II	1848	februarie	28/16		995	198 4r - 199 v						
III	1861	septembrie	21	Roșia Montană		200 r 4- v						
IV	[1865]	[iulie]	[7]	----- ?	"	201 r - 202 r						
V	1869	"	28	Baia de Criș		203 r - f v						
VI	1870	octombrie	16	"		205 r - 206 r						
VII	1872	mai	30	"		207 r - 208 v						
VIII	1875	decembrie	12	"		209 r-f v						
IX		"	19	"		211 r - 214 v						
X			26	"		215 r - 216 v						
XI	1876	[ianuarie]	[6/18]	Baia de Criș	B.A.R., ms. rom. 995	217 r - 218 r						
XII		martie	4/16	"	"	219 r+ v						
XIII		martie(y.)/ aprilie (n.)	21/2			223 r - 224 r						
XIV	1877	ianuarie	31	Sibiu		223 r - 224 r						
XV	»	mai	20			225 r - 226 r						
XVI		iunie	18			227 r ~ 228 r						
XVII	"	august	22			229 r - 230 v						
XVIII		octombrie	3/15			231 r 4- v						
XIX		noiembrie	27			233 r - 234 r						

I	1855	august	21	Sibiu	B. A. R.	ms. rom. 999	-I r + V-
II	1861	ianuarie	10	Orăștie			d r - 10 r
III		ui	[28/	[„]			13 18 v
IV	[-1	[februarie,	H	[*]			30 31 V
V	»	februarie	7	Orăștie			19 20 V
VI		»	14	Alba Iulia			23 24 V
VII	»	»	15	Orăștie			25 26 r
VIII			17				21 22 v
IX		»	27	»			27 28 r
X,		martie	1	Boita			32 33 v
XI	»	»	7	Dobra			34 35 v
XII			23	Viena			36 37 v-
XIII	»		25	»			38 39 V
XIV	1861	mai	6	[Viena, >	B. A. R.,	ms. rom. 999	40 41 V
XV	»		13	U			42 43 V
XVI			20	Viena			44 47 V
XVII			23	»			48 49 V.
XVIII			26				111 112 V
XIX	»	iunie	?				50 51
XX		septembrie	19	»			52 53
XXI		octombrie	10				64 65
XXII	»	noiembrie	2				66 67
XXIII	1862	februarie	18				68 71
XXIV	»	iulie	19	»			77 r-f v
XXV			»	M			79 r - 80
XXVI	»		20				81 r - 82
XXVII			20				84 r - 85
XXVIII		septembrie	12				86 r - 90
XXIX	1863	aprilie	1				103 r - 104 r
XXX	»	mai	13				105 r - 106 v
XXXI	[1864]		4	Sibiu			
XXXII	1864	iulie	6				
XXXIII	1865	noiembrie	11	Viena			107 r - 108 v
XXXIV	1866	martie	25				109 r-f v
XXXV	1867	»	18				115 r - 116 v
XXXVI		februarie	17				117 r-f- V.
XXXVII	1872	mai	15	Sibiu			119 r-f v

XXXVIII	1877	iulie	4	Bokolt			125 r - 126 r
XXXIX	1878	februarie	23	?			127 r - 128 r
XL	1885	[ianuarie,	[7,				129 r - 130 r

ILIE: „MĂCELAR IU

1	1	%	1	3	4	5	i	6	7
I	1861	ianuarie	26	Sibiii	B. A. R.,	ms. rom. 997			1 r - 2 v
II	»	februarie	27/13	»	»	»	»	»	3 r + v
III			14	UI	»	»	»	»	5 r - 6 v
IV	»	»	16	»	»	»	»	»	7 r
V		martie	7		»	»	»	»	9 r-f v
VI		aprilie	5		»	»	»	»	11 r - 12 v
VII			12	Miercurea	»	»	»	»	13 r - 14 v
VIII			14	[*]	»	»	»	»	15 r
IX			16	Sibiu	»	»	»	»	17 r + v-
X'		mai	17		»	»	»	»	19 r - 20 v
XI		»	21		»	»	»	»	21 r + V
XII	»	octombrie	29	»	»	»	»	»	23 r - 24 r
XIII	1862	noiembrie		Miercurea	»	»	»	»	26 r - 29 v
XIV	1867	martie	27	Cluj	»	»	»	»	40 r - 44 v
XV		aprilie	10		»	»	»	»	46 r - 47 r
XVI			15		»	»	»	»	48 r
XVII	»		27		»	»	»	»	49 r - 50 v
XVIII	1869	ianuarie	1	Miercurea	»	»	»	»	55 r - 58 v
XIX	H	H	10	[*]	»	»	»	»	59 r
xx	[>]	[februarie,	[20,,	[J	»	»	»	»	60 r
XXI	»	februarie	23	Sibiu	»	»	»	»	61 f-f v'
XXII		»			»	»	»	»	63 r
XXIII		martie	h		»	»	»	»	65 r - 66 r
XXIV					»	»	»	»	64 r
XXV		aprilie	24	l	»	»	»	»	67 r-f v
XXVI		august	15	Viena	»	»	»	»	72 r - 75 v
XXVII			16	U	»	»	»	»	76 r

		3	4			
XXVIII	1869	noiembrie	15	Sibiu	B.A.R., ms. rom. 997	78 r
XXIX	"		18	Arad	"	79 r + v
XXX		decembrie	27	Sibiu	"	81 r
XXXI	1870	februarie	5	"	"	82 r - 73 v
XXXII	1872	iunie	17	"	" " "	69 r - 71 v
XXXIII	[J		[23]		" " "	84 r
XXXIV	1873	ianuarie	21		"	88 r - 89 v
XXXV		februarie	19	"	"	90 r
XXXVI	1874	aprilie	4		"	92 r - 93 r
XXXVII	1875	ianuarie	15		" " "	94 r - 95 r
XXXVIII		februarie	8		" " "	96 r - 97 v
XXXIX	l ^l	W	W	[Arad]	" " "	98 r
XL		martie	16	Sibiu	"	91 r
XLI	1877	mai	31	"	"	101 r - 104 r
XLII	"	noiembrie	9	"	"	105 r + v
XLIII	"	"	21	"	"	107 r - 108 v
XLIV	"	"	22/10	"	"	109 r
XLV	"	"	28	"	"	110 r 4- V
XLVI	1879	iunie	12	"	" " "	116 r
XLVII	"	"	"	"	"	118 f 4- v
XLVIII	"	iulie	15	"	"	119 r + v

1. Vilcele

IOAN MICU MOLDOVAN

I	1869	aprilie	14	Blaj	B.A.R., ms. rom. 999	131 r	132
II		iunie	25			133 r	134
III	"	iulie	8			135 r	136
IV		august	4			137 r	138
V	1869	octombrie	12	Blaj	B.A.R., ms. rom. 999	139 r	140
VI			24			141 r 4- v	
VII	1870	martie	15			143 r - 144	
VIII		decembrie	3			145 r - 147	
IX	1871	aprilie	3			148 r - 149	
X		mai	11			150 r - 151	

XI	1871	"	16			M	152 r - 153 r
XII		"	28		"	9b	154 r - 156 r
XIII	"	iunie	3		"	"	157 r - 158 v
XIV	1873	decembrie	30		"	"	159 r - 161 v
XV	1874	ianuarie	11		"	"	163 r - 166 v
XVI		noiembrie	30		"	"	167 r - 168 r
XVII	1875	iunie	21		"	"	169 r
XVIII	[*]		[25]	ui	"	w	171 r - 172 r
XIX		august	12	"	"	"	173 r - 174 r
XX	"	noiembrie	8		"	"	175 r - 175 v
XXI	1876	iunie	18		"	"	177 r
XXII		noiembrie	24		"	"	179 r - 183 v
XXIII		decembrie	16	"	"	"	185 r - 186 r
XXIV	"	"	23	"	"	"	187 r - v
XXV	1877	aprilie	3		"	"	189 r - 190 v
XXVI	"	"	25		"	"	191 r - 192 v
XXVII		august	27		"	"	193 r - 195 r
XXVIII	1878	februarie	26		"	w	196 r - 199 r
XXIX		iulie	29		"	w	200 r - 201 v
XXX	1879	ianuarie	11		"	w	202 r
XXXI		februarie	11		"	w	204 r - 206 r
XXXII		"	14		"	w	208 r - 209 r
XXXIII	"	"	25		"	"	210 r - 213 v
XXXIV	"	martie	18	Blaj	B.A.R., ms. rom. 999	"	214 r - 215 v
XXXV		"	25		"	"	216 r - 217 v
XXXVI	"	mai	30	"	"	"	218 r 4- v
XXXVII	1880	octombrie	4		"	"	219 r
XXXVIII	1881	septembrie^	17	"	"	"	220 r-f v
XXXIX	1882	februarie	6	"	"	w	222 r - 223 r
XL	"	decembrie	1		"	"	224 r
XLI	1886	ianuarie	7		"	"	225 r
XLII	1891	"	7	"	"	"	227 r
XLIII		noiembrie	4		"	"	229 r - 330 r

VASILE POP

(1789—1842)

Motto:

„Condeiful nu-i sabie
Cerneala hu-i sînge”.

(Scris. XVIII)

Formula tradițională a Școlii Ardelene, definind un fenomen închis între hotarele raționalismului, pare să facă loc adevăratului înțeles ce trebuie acordat acestui bogat desfășurător de energie spirituală națională. Criza definiției, observată tot mai acut în ultima vreme, își are sursa în caracteristicile, demersului luminist în Transilvania și își etalează în special două fațete. Una se referă la tipologia aufklărerilor noștri, naturi stăpînițe de neliniști străine comilitanților de pură factură clasică din alte culturi ale secolului al XVIII-lea, dar atât de familiare generației care, după 1800, va deschide noua eră a romantismului. După cum, în Principate, degingolada morală a fanariotismului nu putea favoriza rotunjirea senină, „filosofică”, a personalității, provocînd dislocări sufletești care vor, naște acea sete de idealizare expresivă, încorporată în, conștiințe înaintea literaturii \ asemenea și în Transilvania, seninătatea clasică nu putea fi accesibilă reprezentanților unui popor chinuit și înjosit de străini, ei înșiși adevărați paria intelectuali: bătuți și alungați ca Șincai, autoexilați ca Budai-Deleanu, hărțuiți și interziși ca Petru Maior sau, ca în cazul lui Samuil Micu, șubreziți și reduși la starea de slugi ale autorității. Propensiunea acestora spre gravitate și meditație i-a condus* spre cele mai timpurii pîlpîiri preromantice, atunci cînd nu le premerg pur și simplu. Descoperirea poeziei și mitologiei populare românești, „neclasice” prin memoria lor tipic medievală, a fost superfluă în cultura noastră, care s-a dezvoltat *tocmai* pe acest filon. În *Hronica* lui Șincai, resuscitarea istoriei medievale se operează la dimensiuni de epopee, firul cronic trecut prin sentimentul scriitorului constituindu-se într-un monumental roman documentar. Clasicul declarat Budai-Deleanu este, de fapt, un genial baroc tîrziu, suficient de tîrziu ca să fie Receptaculul unei multitudini de impulsuri preromantice. La el găsim dezvoltarea independentă a unei teme miltoniene: strigătul de durere al Demonului condamnat („Oh mie! / (Striga.) Cu totul nesuferită/Viață și nemuritorie!.../ Mai bine era, ntr-acea clipită / Cînd fui surpat cu mîndra mea ceată / Să fiu perit cu totul deodată-!”), sau peisajul nocturn amintind de *Elegia* lui Gray, din Cîntul VI al *Țiganiadei*¹. Iar *Istoria* lui Petru Maior, în pofida tematicii sale „clasice”, e dominată de un impuls național atât de vehement, încît poate fi considerată nu doar evanghelia generației romantice de la noi, ci prima istorie romantică din cultura românească.

¹ Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, București, 1972, p. 35—73.

² Mircea Anghelescu, *Preromantismul românesc*; București, 1971, p. 137 — 138.

Al doilea aspect al crizei se referă la prelungirea luminismului transilvănean, depășind limitele unei școli sau grupări literare, mult în secolul al XIX-lea, tot atât cât comandamentul de bază: luminarea poporului și ridicarea lui la cultură și demnitate rămânea actual. Actul de creație, însă, intră treptat în competența metodei romantice, părerea că „penetrația romantică în Transilvania e cu mult mai redusă decât în Principate” ascunzând, de fapt, o documentație parțială, strict extracarpatică, a debitorului ei. Noul plan de creație e abordat, însă, de o generație care, departe de a repudia ereditatea celei anterioare — cum s-a întâmplat în genere în Europa! — își proclamă înrudirea cu înaintașii, asumându-și sarcina redempțiunii naționale formulate în secolul al XVIII-lea. Astfel, Școala Ardeleană se recomandă ca un precedent istorico-literar dinamic, a cărui existență ca *școală literară* nu se epuizează în limitele unei generații, ci se desfășoară în sens genealogic. Gruparea explozivă a anului 1838: George Bariț, Timotei Cipariu, Iosif Many, Ioan Rusu, Pavel Vasici, Nicolae Pauleti constituie o primă articulare masivă a Școlii Ardelene pe legile romanticii europene, păstrând însă o multitudine de determinări sau simple tabieturi luminate, într-o îmbinare originală, care transformă tentativa de delimitare într-o hazardată tăietură pe contururi incerte. Analiza scrierilor oferă imaginea unei Școli Ardelene călare pe două curente literare, luminismul și romantismul, cu o aproximativă linie de clivaj în momentul apariției *Foii pentru minte; inimă și literatură*.

Vasile Pop⁴ este întruchiparea cea mai congruentă a *calității de martor*. Gii el accedem la modul cel mai viu în tipologia aufklărerilor de provincie din Imperiul Austriac, cum au fost în definitiv și corifeii luminiști ai Școlii Ardelene, care-l recunoscuseră congener al lor încă de timpuriu. Scrisoarea adresată de Petru Maior lui Vasile Pop în 11 februarie 1817,⁵ în legătură cu teza de doctorat a acestuia din urmă, despre obiceiurile de înmormân-

³ Paul Cornea, *Op. cit.*, p. 598. Este greu să-i recomandăm autorului *totalitatea* textelor care l-ar determina să-și schimbe cu convingere părerea. Destul faptul că, la 1816, mult înaintea pragului miraculos 1821-1822, data la care Paul Cornea stoarce conșețe romantice din ...petițiile boierilor către sultan sau țar, sau, ceva mai inspirat, din frazele mohorâte și tranșante ale lui Tudor Vladimirescu'fbăre ale lui Horea vor fi fost mai „clasice”?, ardeleanul Dimitrie Mecu scria *Poema Munților Beiușului*, de 1391 versuri în care, dincolo de fauna de divinități eline, se crează o mitologie locală, într-o mare baladă în metru popular, fără precedent cronologic în literatura cultă (vezi *Diorile Bihorului*, Oradea, 1854, p. 163—220).

⁴ Vezi V. Popescu-Scriban, *Viața d. pahar. Vasilie Fahian sau Bob în timpul pitrekerii sale-n Moldova (Foai pentru minte ... 1839, nr. 20, p. 153—156); George Bariț, {Necrologul lui Vasile Pop} (Gazeta de Transilvania, V, 1842, nr. 10, p. 37); Idem, *Ceva despre biografiile sau viețile bărbaților renumiți din terile Imperiului austriac (Foai pentru minte...*, 1857, nr. 1, p. 1—2; nr. 2, p. 5—6; nr. 3, p. 9—10); Idem, *Dr. Jasile Pop (Transilvania, I, 1866, p. 129—135; 161—167); Nicolae I orga, Medici și medicina în trecutulromănesc (voi. Istoria românilor în chipuri si icoane, Craiova, 1921, p. 308 și 314); Ion Mușlea, Viața și opera doctorului Vasile Pop (1789—1842), în Anuarul Institutului de istorie națională, V, 1928—1930, p. 86—143; Idem, Contribuții nouă la viața și opera doctorului Vasile Pop (1789—1842), în Ibid, VI, 1931-1935, p. 529-533; Nicolae Sulică, *Doctorul Vasilie Pop, primul bibliograf român (în Șoimii, V, 1928, nr. 1—2, p. 63); Ion Mureșeanu, Ardealul, București, f.a., p. 268; Al. Neamțu, Aspecte ale asistenței medicale în mineritul din Transilvania oglindite în activitatea doctorilor I. Piurariu-Molnar si Vasile Pop (în Lucrări științifice, voi. I, Tîrgu-Mureș, 1969, p. 291-297; republicat în voi. Din trecutul medicinei muncii în România, București, 1971, p. 39—45); Idem, Din activitatea doctorului Vasile Pop pe Domeniul minter al Zlatnei (1829—1842), în Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj XV, 1972, p. 105—144; Idem, *Preocupări de medicină veterinară în activitatea doctorului Vasile Pop (Acta Musei Napocensis, IX, 1972, p. 647—662); George Bariț și contemporanii săi, III, București, 1976, p. 68—69.****

tare la români, este ilustrativă în câteva aspecte ale felului cum s-a încadrat tînărul în școala luminiștilor transilvăneni⁶. Autorul *Procanonului* identifică în tematica sa un coleg un domeniu de cunoaștere a spiritualității românilor, încă neabordat de nimeni. Zilele la vechimea clasică a ritului funerar la români așează subiectul în rîndul preocupărilor majore ale Școlii, iar constatarea lipsei lui din literatura de referință creată în *ambianța pării* — nici Șincai nu s-a ocupat de „funebre” românilor — recunoaște urgența și legitimitatea demersului. Recepționarea unui nou părtăș cu scopul de a ameliora compozițional falangei este modalitatea tipică de îmbogățire a școlilor literare. Investiția se face prin afirmarea încrederei și admirației: „Se vede că această materie ți-a fost rezervată ție singură (tibi soli reservata est haec materia). A rezultat o lucrare pregnant luminiștă, de o valoare”, apărută pe cînd generația raționaliștilor ardeleni își trăia ultimele zile. Un neofit tînăr și foarte erudit făcea un nou pas în domeniul subțire al unei științe: medicina, ca argument o dată în plusai adevărului că Ioan Molnar Piurariu fusese nici o întîmplare, nici o excepție în peisajul Școlii Ardelene, ca și al faptului că prin nimic mai prejos ca pasiune decât în Apus, decât, doar, mai tîrziu și mai sărăcăcios, spiritul enciclopedic este propriu și luminilor din Transilvania.

Dar, dincolo de intenția lui Vasile Pop, *Disertatio de funeibus daco-romana* este o comite și o imensă abatere de la canonul raționalist, rezultînd o carte tulburătoare, marcată de presimțiri atipice metodologiei urmate. Ca un bun și fidel slujitor al luminilor, el se abține să se deruleze dincolo de intenția de a privi cu lupa *prejudiciile* norodului, care trebuiau să fie depuse sub fascicoul orbitor al cunoașterii. Dar lupa savantului nostru nu face decât să dezvăluie cu acuitate uimirea și deruta sufletului omenesc în fața misterului fără sfîrșit al naturii. Copleșită de acest hotăr al necuprinsului, ambiția de a demasca superstițiile funebre, — „aceste înmormîntări, cînd nu se fac bine, provoacă alte înmormîntări” — cedează în fața contemplației, valoarea adevărată a operei constituind-o însuși repertoriul gesturilor și atitudinilor sufletești în preajma misterului veșnic. Amestecul de mitologie păgănească și creștină e terifiant și expresiv, căci converge totul într-o chemare de sirenă, cu ecou în sufletele celor trăiți în preajma evenimentelor zilnice ale naturii: „Veniți cei ce mă căutați / Cu mine călătoriți / Io mă duc pe cale lungă / N-am nimica să-mi ajungă!” Adăugăm la faptul că, în măsură copleșitoare, întreaga exorcistică funerară se petrece noaptea, luînd de doctorat a lui Vasile Pop abundă de valențe romantice, primind ideea de a urî și a demnului herderian la limita unde glasul și gestul poporului scrutează neantul. Astfel, Vasile Pop se dovedește apt pentru mesajul încredințat de soartă, acela de a fi punte a timpului între generația luminiștă a Școlii Ardelene, și cea romantică, pregătitoare a Revoluției de la 1848. Ie la Petru Maior la George Bariț, o vîrstă și un destin cultural semnificative, avaturile personale, fenomene de ordin generalizator.

Original din Chimitelnicul de Cîmpie, unde s-a născut în 1789, în familia unui preot greco-catolic, Vasile Pop a învățat la piariștii din Tîrgu-Mureș și Cluj, în acest din urmă oraș terminînd în 1811, parcursul celor două „facultăți”: filosofică și juridică, de fapt pe trepte ale unui liceu superior. Dotat, se pare, cu har poetic precoce, la Cluj i se deschide drumul pentru specia clasică a elegiei — firește, în limba latină! — cu sensul vechi de secol, din care exemplul proximal al literaturii maghiare îi oferea un repertoriu bogat, de la care prelele lui Iannus Pannonius și Nicolaus Olăhus, pînă la neoclasicii unguri epigoni.

⁵ Scrisoarea lui Petru Maior e publicată de Timotei Cipariu în *Archivul de filologie și istorie*, II, 1868, nr. XX, p. 393—394.

⁶ Vezi Ion Mușlea, *Viata și opera doctorului Vasile Pop...*, la *Loc. cit.*, p. 143.

sfrîșitul secolului al XVIII-lea. De la prima elegie, cître profesorul sîu Michael Moger, tipărită în 1808, pînă la aceea dedicată lui Ioan Lemeni în 1833, Vasile Pop este autorul a 7 elegii tip „captatio benevolentiae”, situîndu-se pe primul loc în cultura noastră, ca autor de acest fel de literatură. Perioada studiilor și a doctoratului în medicină la Viena, 1811 — 1817, nu-i diminuează elanul „elegiac”, *Elegia de laudibus medicinae*, tipărită în 1813, situîndu-se chiar între titlurile de referință ale luminismului transilvănean, alături de *Elegia* lui Șincai, ca /piesă autobiografică și profesiune de credință tipic raționalistă. Elegiile de tinerețe, sînt eficiente, exerciții de stil și limbă latină, care se vor valida în procesul de redactare a tezei de doctorat cu *Disertatio de funeribus...* E cel dintîi titlu de doctor în medicină din întreaga, noastră cultură,, obținut la Viena în 1817.

întemeietorii culturii moderne din Transilvania nu și-au consumat destinul în tîrîmul conceptelor și al edificiilor teoretice. Orice comparație cu luminîștii de dincolo de Elba, fîuritori de sisteme/ideologice pe care le-au aplicat categorii sociale întregi, în ansambluri instituționalizate istoric, este hazardată. La noi, ruajul culturii naționale este atît de fragil, încît diyiziunea între creație și aplicare e inexistentă. *Toii* oamenii luminilor au trebuit ;să-și pună în practică ideile, pînă la nivelul ultim, fără vreo ștafetă de preluare. De la gîndirea în termeni românești a categoriilor filosofice sau a teoriilor istorice și lingvistice și pînă la transmiterea lor în jos, spre mintea iobagului sălbăticit de mizerie din Gîmpia Transilvaniei, în noțiuni aproape grotești de simple: iată soarta urmașilor lui Voltaire și Kant din interiorul arcului carpatic. În cazul lui Vasile Pop, lipsa disjuncției între teoria și practica luminismului este o dată în plus resimțită, prin natura profesiunii de medic. La Brașov, unde vine în toamna anului 1817 ca cel dintîi modic român, frecventat de clientela masivă a citadelei românești care erau Șcheii, Pop rupe tăcerea și cu condeiul, alcătuiind frumosul prospect științific *Despre apele minerale de la Arpălac, Bodoc și Covasna*, cea dintîi lucrare științifică de medicină scrisă în limba română. Demersul luminist e tranșant subliniat: „Scopul meu iasle binele public”, de data aceasta chiar în situație polemică față cu gustul lecturilor romanțioase, întruchipate la noi de „alixăadrii” și „agathangele”, adică de literatura populară românească. Ar dori ca românul să se ocupe „cu cetirea istoriei nației sale, cu o pedagogiile sau viața nescărör bărbați vestiți”. Utilitarismul luminist era, la noi, o problemă de viață și de moarte! în sens enciclopedist, el adîncește în Brașov și alte domenii,, istoria mai ales, dar și filologia, bibliologia și — lucru mai discret manifestat! — politica.

Dar, în ciuda disimulării ei culturale, tocmai semnificația *politică* a episodului brașovean — 1817 — 1823 — este acela care aruncă lumina interesului major asupra persoanei lui Vasile Pop. , Adevărată placă turnantă a legăturilor de veacuri dintre românii celor trei provincii, Brașovul consacră repede numele medicului din Șcheii între cei mai învățați români ai vremii. Firele, faimei duc la personalitatea impunătoare a lui Veniamin Costache, mitropolitul-mecenat, care-l vizează pentru slujba de director al Seminarului „Veniamin” din Iași, înființat pentru a contracara grecismul didactic, deznaționalizator. Episodul chemării lui în Moldova,, în 1820, împreună cu alți transilvăneni de la care se aștepta aducerea învățămîntului pe fîgaș național: Ioan Coste, Iosif Manfi și Vasile Fabian Bob este îndeobște cunoscut și apreciat ca un moment al diasporei ideilor Școlii Ardelene în totalitatea spațiului național, românesc. Transilvănenii au dus cu ei, într-un teritoriu spiritual grav poluat de ignobilismul fanariot, cei puțin patru elemente necesare ca ploaia după

⁷ Iuliu Moisiu, *Românii ardeleni din Vechiul Regat*, București, 1920; Ioan Mușlea, *Op. cit.*; Ștefan Manciu, *Contribuții hlăjene la rededeșptarea conștiinței naționale în Moldova și Bucovina*, în *Cultura creștină*, XVII, 1937, nr. 10 — 12, p. 666—691,

••o chinuitoare secetă: conștiința adîncă a originii noastre romane, cunoașterea te a limbii și literaturii latine, idealul luminării poporului prin carte și fronda iacobină nită din apus în Transilvania, odată cu ideile luministe. Probabil că și *Istoriile* . Maior a pătruns în Moldova odată cu ei. Scopul chemării lor s-a realizat pe deplin: impulsionează învățămîntului românesc în Moldova, Gîț și prin influențarea adîncă a personalității moldovene în sensul ideilor Școlii Ardelene,, între care exemplul cel vîngător este Iordache Mălinescu, viitorul, editor al *Istoriei* lui Petru Maior. Dar, acestui moment de descălecat, întru totul comparabil cu al lui Gheorghe Lazăr Românească, se vor prefigura abia în timp, în efervescența dacoromânească ieșită l : explicitării politice, la 1848.

Liantul panromănesc s-a întărit, însă, în subsidiar, la 1821 — 1822, cînd Revine capitala boierimii qu știință de carte din Țara Românească. Reîntors la Vasile Pop este medicul acestora și, implicit, pîrtașul problemelor ce-i frămîntau. C familiare îi revin în minte după 20 de ani, în 1842, cînd își amintește bine de up dintre cei refugiați la Brașov, care „la vremea revoluției adeseori mergea la bolta [rului Nicolae Cepescu — n.ns.], și era om de casa Cimpineanului”. Va urma, la încă neprecizată, o călătorie în Țara Românească, unde, după spusele lui George „își puse toată silința pentru ca să adune documente pentru istoria nației și de totodată la mulți români zelul de a culege și păstra orice scrisorică. veche”. Scopul toriei a fost acela de a aduna material pentru viitoarea sa lucrare bibliografică, *Despre tipografiile românești.*, dar se pune serios întrebarea dacă periplul nu a a sens mai adînc, de antecedent al celebrei călătorii întreprinse de Bariț și Timotei în 1836, cu scopul de a realiza joncțiunea cu cei de la București. Oricum, pe lîng bibliografică bogată, Vasile Pop aduce, din Țara Românească un număr de do mult pomenite în preajma anului 1848, sub numele de „Diplomatariul” lui Vasile

Acribia de istoric a transilvăneanului, bine izvorită din școala erudiților rați jse va etala curînd, tot cu ocazia unei incidențe panromânești. Rugat de mold Ioan Prale să-i prefazeze traducerea *Psaltirei în versuri*, pe care acesta și-o tipă Brașov în 1827, Vasile Pop îi îndeplinește dorința sub forma unei lungi și interesa tole, datate Brașov 1. octombrie 1827. Prefața excelează printr-o notație de demnă de invidiat, care secondează un conținut vizînd cultura românească vă *fenomen unitar*. La această scară, Vasile Pop dă glas atitudinii sale luministe, fiind fericită ocazie de a defini ideatic un crez pe care-l exprimate parțial, explicit sau cit, cu alte ocazii: „Duhul românilor încă e așa lucrătoriu și iscoditorul ca duhul alt și cînd ar fi ceva mai slobod de multe prejudecăți, și cînd ar fi acest fel de du de puțin ajutate prin cei puternici ai *nației* [s.ns], ar putea fi, întru adevăr zic, de m cruri nouă și folositoare, iscoditor”. Optimismul raționalist are ca obiect fie co culturale, ca aceea că „în limba noastră să poate scrie ori despre ce lucru în politica: „Alt soare au răsărit acum preste orizontul acestor provincii, care încălze a pîrjoli”, referindu-se la reconsiderarea domniilor pămîntene în Țara Rom

⁸ *Istoria pentru începutul românilor în Dachia. Întocmită de, Petru Maior, retipărită prin Iordachi de Mălinescu, secretariul Arhivei Statului a Prințipatului M și disputațiile asupra Istoriei tălmăcite de pe latinie pe românește prin Damaschin iurisconsultul Prințipatului Moldaviei. Historia de origine valachorum*, Buda, 18

⁹ Vezi scris! XXXVIII.

¹⁰ George Bariț, *Dr. Vasile Pop*, la *Loc. cit.*, p. 106.

¹¹ Tipărită, într-adevăr, ca prefață la *Psaltire*. O ediție ulterioară dă Cipariu în *Archivu pentru filologie și istorie*, IV, 1870, nr. XXXI, p. 614—619.

și Moldova. Scrierea trădează cunoașterea ireproșabilă a istoriografiei românești de pînă la acea dată, depășindu-i în ceea ce privește sursele de peste Carpați pe Șincai și pe Petru Maior.

După 1825, însă, an marcat de apariția *Lexiconului de la Buda*, debitul de suprafață culturală al Școlii Ardelene intră într-un relativ declin, cauzat la scara Imperiului de obiceiurile restauraționiste crescînde ale Curtii de la Viena, sîcîită printre altele de fronda tot mai accentuată a claselor conducătoare maghiare, iar la scară proximală, de bătrînețea vetustă și reacționară a episcopului Ioan Bob. Rămîne la cote constante fondul luminst de bază, aproape necercetat, ce se manifestă prin vehicularea marilor idei la nivele din ce în ce mai obscure. Ca exemplu, vasta corespondență a autorității clericale din Blaj cu protopopiatele și parohiile, unde abundă aserțiuni și inserțiuni legate de dreptul natural și istoric al românilor, de necesitatea dezvoltării clerului național și a școlilor, de îmbunătățirea sortii poporului, toate în termeni *aplicativi*, concreți. Acest *fond* de ultimă limită a demersului luminst îl „înghite” și pe Vasile Pop după 1828, data cînd părăsește Brașovul spre a se stabili la Făgăraș, ca „phiscus” al cetății, apoi, în 1829, la Zlatna. Ca doctor în medicină al Universității din Viena, el avea posibilitatea și latitudinea să funcționeze în oricare provincie sau cetate din Imperiu, unde medicii competenți nu abundau, ci dimpotrivă. Vom observa, totuși, că Vasile Pop își consumă destinul profesional într-un arc demografic masiv românesc — Brașov-Făgăraș-Zlatna — unde clientela era; firește, incomparabil mai săracă decît în enclavile locuite de „națiunile” regnicolare. Faptul nu este întîmplător, ci, după ultimele cercetări¹², se încadrează unui sistem intențional cu originea în convingerile sale luminate. Nicăieri în Transilvania, ca pe Domeniul montano-cameral al Zlatnei, profesiunea ridicării poporului nu depindea atît de acut de ajutorarea lui medico-sanitară, minerii și forestierii români ai Tezaurului fiind chinuți de beteșuguri fizice greu imaginabile astăzi. Ca prim factor sanitar al importantului centru economic, Vasile Pop și-a orientat eforturile spre *sistematizarea și instituționalizarea* activității medicale, pe care o vrea scoasă din ignoranța și empirismul medieval. Unui medic subaltern surprins în postură incorectă, îi aplică toate atributele pe care un luminst de marcă trebuia să le combată: teri *cupidus, confusus, inscius, negligens, corruptus, voluntarius, petulans*. Un travaliu lung, surd și epuizant, cu rezultate nespectaculoase — deși revelîndu-se, încet-încet, în timp! — , consumă în subsidiar aproape anonim anii maturității lui Vasile Pop, așa cum s-au consumat ai lui Samuil Micu întru pisanie tenace și însingurată în mănăstirea Blajului^ ai lui Gheorghe Șincai în anonimatul înecăcios al arhivelor sau ai lui Petru Maior în travaliul pe șpalturile românești ale Tipografiei din Buda.

În această ipostază a existenței lui Vasile Pop survine cunoștința cu tînărul strălucitor George Bariț, a cărui personalitate promitea să polarizeze valorile noii generații, într-un nou flux de desfășurare. Din frecventarea spirituală reciprocă a celor doi a rezultat, pentru istoria ideilor culturale, corespondența lui Vasile Pop către Bariț, concretizată în 39 de scrisori, care au dubla calitate de *ultima verba* ale unui mare precursor al culturii noastre moderne și de mărturii vii — printre cele mai concludente! — ale felului cum Școala Ardeleană depășește faza strict raționalistă, tentată și apoi captivată de metodologia romantică. Entuziasmul și căldura paternă cu care Vasile Pop vine în întîmpinarea fiecărui gest al lui Bariț, *del* iecare dată nou și îndrăzneț, înlătură ideea unei rupturijîntre romanticii care se ridică și luminiștii care au fost. Dimpotrivă, credem că gestică face parte din mecanismul intim al transmiterii unei ștafete, prin care Școala rămîne nemișcată în linia-

¹² Vezi lucrările lui Alexandru Neamțu menționate în notat

nlețele vechi dar încă actuale, subțindu-și treptat aria de creație în genul luminist consolidînd vîria romantică. În ultimii ani ai vieții, îl surprindem pe Vasile Pop mișcîndu-se cu dezinvoltură în sferă psihologică a valului romantic, lucru posibil tocmai prin faptul că noua generație nu s-a dezis de nici una din valorile promovate de raționaliștii secolului XVIII-lea. În Transilvania, romantismul s-a frîstăpîrit la modul *completiv*, iar nu *exc*. ca în cazul marilor culturi occidentale; în acest context, Vasile Pop putea să-și valorifice contribuțiile erudite descinse din patrimoniul lui Șincai și Petru Maior, în însuși org

făuritor ai făgașului romantic transilvănean, *Foaie pentru minte, inimă și literatură*. Epistolele către Bariț sînt, dealtfel, grupate în jurul apariției foilor de la Blaj, cărora Vasile Pop le acordă o importanță istorică: „Aceasta e o epohă pentru nația noastră, fără a se putea pretui”¹³, căci „și la mine, ca și la alții mulți, sînt o mie de idei încrucate care în veaci nu ar fi văzut lumina, de nu s-ar fi nămit foaia domnii tale; aceste idei ieaste care va cuprinde în sine toată lumea ideilor care să află la literații rumânești. Nu este unicul pasaj cu valoare de judecată istorică definitivă din epistolarul nostru. Dimpotrivă, acesta e plin ca un fagure de sfaturi și soluții ce poartă încărcătura experiențe ponderoase, culese din trăirea altei ere spirituale. Dar această comprehensiune lucidă față de un moment specific de lanșeului romantic în Transilvania: apariția foilor politice și literare naționale, căreia îi acordă valoarea unei defulări spirituale, are o lumină aparte asupra interesantului personaj de joncțiune care a fost Vasile Pop. El nu fi statornic în lucru ce ai primit peste domnia-ta”¹⁴, îl îndeamnă sibilic pe tînărul rec

5

Bariț, anticipînd cea mai glorioasă carieră de gazetar din cultura românească. Fiind medicul montano-cameral nu putea să se despartă de idealul luminst-atît de sînt generăției sale, așa că, într-un mod foarte original, el asimilează evenimentul nașterii sibiliciei românești din Transilvania, cu o mare realizare pe tîrîmul luminst. „Batar tîrziu — observă el la 3 aprilie 1838” — totuși încep oamenii noștri a se deștepta și a că și noi sîntem în stare a face ceva”. De aceea, el nu vede rostul foilor în afara unei răspîndiri în rîndul românilor, fiind un propagator fanatic al *Gazetei... și Foii pentru minte...*, & căror difuzare optimă o vede prin sistemul modern al abonamentelor. Descoperirea nu fără justificată surpriză, într-o scrisoare timpurie, din 1 februarie 1838¹⁵, certe cupări de sociologie culturală, prin tentativa de sondare a nivelului orizontal, geografic și vertical, demografic, de răspîndire a *Foii literare*: cîți abonați în fiecare provincie românească în parte, cîți din fiecare categorie socială etc. De la Vasile Pop, problema va fi luată abia în ultimii ani, într-o lucrare de gen¹⁶, căreia epistola din 1838 îi slujește motto anticipativ, Scopul luminării provinciale este, însă, subsumat viziunii românești unitare, frecventate de cîrturarul transilvănean încă din acel moment de răsruce al anului 1821. „Cît puteți, te rog fă-ne cunoscuți cu literatura Țării Românești și a Moldovei, cere el după apariția celui dintîi număr al *Foii literare*”¹⁷, și nu e exclus faptul că acest lucru să fi apăsât în cumpăna atitudinii constante, uneori contestate dar totdeauna neclintite a lui Bariț, de a acorda prioritate în foaia pentru literatură, producțiilor de peste Carpați. Faptul fericit este că Vasile Pop opinează pentru răspîndirea acestora, în conștiința l

¹³ Scris. IX.

¹⁴ Scris. VI.

¹⁵ Scris. X.

¹⁶ Scris. V.

¹⁷ George E. M. Maria, *Contribuții la problema abonatilor periodicelor românești pînă la primul război mondial*, în voi. *Studii de istoria și sociologia culturii românești din secolul al XIX-lea*, I, Cluj-Napoca, 1977, p. 11-111.

¹⁸ Scris. IIL

a noului mesaj estetic, pe care îl poartă. Dar, în Transilvania, romantismul a marcat nu atât o revoluție estetică, ci mai ales una națională, latentă ca aspect original și în programul iumiștilor din secolul al XVIII-lea. Este implicat el însuși în promovarea literaturii romantice, în două momente semnificative: „restituirea” biografiei lui Vasile Fabian Bob¹⁹, unul dintre primii noștri romantici de marcă indubitabilă și cea neașteptată traducere a nuvelei romanțioase *Ioan Corvin de Huniad și păzitorul său inger*, a scriitorului maghiar Nagy Ignâcz, cu o acțiune plasată într-un tulburător incert geografic românesc, la șleaul Dunării, după bătălia de la Varna²⁰. Bătrînul raționalist nu se teme de noile instrumente de acțiune sufletească, scopul său fiind „a ațîța oareșce foc întră tinerimei Țării Rumânești, spre cunoașterea istoriei patriii lor, care ar trăbui ca mai bine să o cunoască decît pînă acum”. Iar mai tîrziu, cînd această tinerime va da dovada patriotismului în mișcarea de la 1840, transilvăneanul rămîne perplex în fața represiunii la care sînt supuși căuzașii de peste munți: „M-am întristat pînă la suflet pentru nefericita stare a patrioșilor din Valahia”²¹. Vasile Pop mai traversează apoi incidențe romantice cînd sprijină tradm cerea lui Bariș din Schiller (*Intrigă și iubire*) și cînd recomandă pentru tipar traducerea lui Efre²² Petruța din *Genoveva*, „romanță din viața sfinșilor apuseni”²³.

Dar ceea ce crede el că datorează cu adevărat culturii românești în noile condiții sînt contribușiile de filologie. întregul epistolar, e străbătut de obsesia limbii, centrată pe problematica latinismului, Vasile Pop descinzînd de data aceasta cu întreaga încercătură a generației anterioare. Nu poate vedea noul moment lingvistic în afara travaliului antecesorilor, care s-au luptat cu inexistența noșunilor moderne în limba română, încît la 1838 are curajul să estimeze că plimba noastră în scurtă vreme va ajunge în cultura sa la acea culme, la care nici că am gîndit, nici că am nădăjduit vreodată”²⁴. Acest țel, însă, nu era de învins fără unele redimensionări teoretice, a căror formulare face din Vasile Pop unul dintre cei mai lucizi filologi români din secolul al XIX-lea. „Orice limbă — zice — pentru aceeaia ni-o au dat natura, ca prin ea să împărtășim cu alșii ceale ce simșim. Dacă nu ne vom înșelege, cum vom împărtășii?”²⁵ Viziunea naturală asupra limbii — a limbii române în specie! — o crede realizabilă, în condișiile istorice date, pe două căi: a) *evitarea exagerărilor latiniste la care au ajuns precursorii* („Te rog să nu scrii după ortografia răposatului Maior, pentru că are atîtea greutăți, care nici cel mai statornic nu poate să le învingă, și iaste silit de multe orice cele mai frumoase idei și cuvinte a le încungiura, *neputînd să le zugrăvească cu această ortografie după cum i-ar spune sufletul*” [s. ns.]) și b) *folosirea materialului lingvistic indigen* („Te rog, domnule, cît poți, scrie curat românește, ca să nu se nască în limba noastră latinismi, ungurismi, sau germanismi”). Celui mai atrăgător cîntec de sirenă al epocii, latinismul, îi răspunde cu afirmația surprinzătoare și competentă: „Limba noastră, bătăi* că e fiia limbii latinești, totuși în tonuri e cu mult mai bogată decît maica ei”. Pentru că „acum [1838 — n.ns.] fearbe tocmai oala filologhiii”, el mai sfătuiește să nu se arunce un oprobriu pripit și nematur „împotriva alfabetului țirilîtesc, *ca alfabe* [s.ns.], că încă ne mult de lipsă”²⁶. Toate aceste considerași de bun simț, care-și vor dovedi valabilitatea multe decenii la rînd, le include în primul studiu filologic publicat de Bariș în coloanele *Foii literare*, purtînd titlul *Domnule redactori*, dar citat și cu paratitlul *Despre*

¹⁹ Scris. XXX, inel. notele.

²⁰ Scris. XXXI, inel. notele.

²¹ Scris. XXXVII.

²² Scris. VI.

²³ Scris. IV.

²⁴ Ibid.

²⁵ Scris. VII.

ortografia latino-românească. Interesează mai puțin faptul că acest studiu a produs un vărăt val de alte contribuși, purtînd semnătura tuturor cărturarilor de prestigiu din trei țări românești — Timotei Cipariu, Heliade Rădulescu, Ioan Rusu, Ioan Maior George Șăulescu sau însuși Bariș —, ori că s-au exprimat cu această ocazie păreri contrarii aceleia exprimate de Vasile Pop, și mult mai mult adevărul de netăgăduit că transilvăneanul îl anticipează cu aproape două decenii pe Alecu Russo în interpretarea naturii limbii, care duce nemijlocit la criteriul fonetic.

Correspondența lui Vasile Pop cu Bariș este, mai apoi, un bogat patrimoniu de informație mare despre acest cărturar, a cărui biografie modernă nu s-a schițat încă. Plin de încredințe, minte este episodul — amplu dezbătut în scrisori! — al poeziei *Celibatul* (*Necăsătorie*), incident care face din neașteptatul ei autor o victimă potențială a atmosferei de izolare raționist, în măsura în care a acționat restaurația chiar în ambianța spirituală a românilor transilvăneni. Publicată în primăvara anului 1838 în *Foaiete literară*, poezia lui Vasile Pop provoacă un adevărat scandal²⁷ în rîndul celor vizați de imoralitate fariseică, în vremea ca: „Vii streine ai călcat / Cu picior nelegiuit / Ne gîndind că e păcat / Sau că-i fiu oprit // Vei da sama de sămîntă / Ce-ai sămînat în petriș / Om spurcat, fără credință / Ca să nu ai săceriș.” Omul, spurcat și fără credință era preotul celibe ori monahul, sînt din nou mișunătoare, după falimentul ultimelor pîlpîiri iosefiniste. Pamfletul lui Vasile Pop se întemeiază pe cele mai răsunătoare precepte etice ale raționalismului francez: legea firii, morala socială, datoria civică de a perpetua specia umană („Toată lumea e un război în această filosofie”), iar accentul polemic se apropie de ura iacobină împotriva clerului („... ești vrednic de perire!”). Excelentă bucată poetică luministă, în care se vădesc amănunșite tele religiei naturii („Oricît suflet e o strună / Care frumos harrhonește / Cînd cu altu npreună / Cu care se potrivește”), *Celibatul* lui Vasile Pop a stîrnit ura compatrioșilor „coelibii” de la Blaj, în frunte cu însuși Timotei Cipariu, vechi prieten și cunoscut al lui Vasile Pop. În fond, nimic din ceea ce se scrisese la noi pînă la acea dată nu încalcăse de curajos bazele *Concordatului* și ale restaurației, ce stăpîneau spiritul european în favoarea catolicismului, ca această poezie ce amintește pamfletele, antipopești din zilele revoluției franceze. „Jucăreae a minșii”, cum o numește autorul, ea risca să unească împotriva rului Blajul greco-catolic, condus de necăsătorii, și romano-catolicismul pantrasilvan, în formă din care putea să urmeze o catastrofă personală pentru Vasile Pop. În fața acestui pericol, desigur în cunoștința procedeele restaurației, poetul recunoaște cu obidă și remușcare: „Mi frică de acești fanatici!”, fiindcă „acest fealiu de buruieni le-au sămîntat în toate părșile, și îi suferă orice climă”. Pentru întregirea personalității luministe a lui Vasile Pop, lipsea o expresie clară a unei atitudini anticlericale, de așteptat de la un mare și enciclopedist remarcabil. Dacă opera anterioară, creată în întregime sub restaurație, nu aduce o astfel de expresie, iat-o izvorînd la sfîrșitul vieții, dintr-un incident ce insușă prin precipitarea lui neașteptată, sinceritate desăvîrșită. Doar că, acum, forța combătută îi este redusă — a fost mai degrabă un blajin, după, cum singur se trădează într-o scrisoare: „Condeii nu-i sabie, cerneala nu-i sînge” —, astfel că îl roagă pe Bariș s-o dreagă și va din condei, într-o rectificare din care să reiasă că *Celibatul* s-a referit exclusiv la marea ce holteiesc toată viața, și nicidecum la „celibatul acela care harmonește cu sfatul evanghelic”. Faptul, că din acest incident n-au urmat lucruri grave pentru Vasile Pop, grație abilității lui Bariș, nu schimbă deloc semnificația episodului, care implica soarta bătrîn oștean al raționalismului celui alt secol, urmărit de mîna lungă a restaurației.

²⁶ Vezi scris. XI - XIV.

Corespondența aduce informații prețioase despre data exactă și împrejurările tipăririi celei mai importante dintre scrierile lui Vasile Pop²⁷, *Disertație despre tipografiile românești*, este baza de pornire pentru paternitatea altor scrieri ale sale, de neidentificare fără lectura scrisorilor, apoi aduce o seamă de noutăți referitoare la familia cărturarului, la ambianța din Munții Apuseni unde își desfășura activitatea (este notorie scena în care moșii, aflând că protopopul Iosif Ighian are bani, „au năvălit preste dihsul o mulțime — [firește, împinși de sărăcie — n. ns.] — căroră n-au putut să nu le dea și de la care nu-i mai va vedea”), în fine, asemeni multor scrisori către Bariț din acei ani, aduce noi date din care se reconstituie diagrama răspîndirii foilor românești de la Brașov, la toate nivelele națiunii.

Un mănunchi de epistole se constituie într-o impresionantă pagină testamentară a omului care s-a aflat la punctul de joncțiune, unde demersul strict iluminist al Școlii Ardelene lasă loc dimensiunii ei romantice. Vasile Pop este unul dintre „aceia carii se îndeletnicesc în științe și literatura națională, de care atîta trebuință are nația”, categorie eroică din pragul culturii moderne românești, în favoarea căreia pledează în ultima scrisoare, cu 6 luni și jumătate înainte de moartea survenită la 6 martie 1842, la Zlatna. Moartea a fost încă o surpriză: „bătrînul” din alt ev spiritual avea.: 53 de ani! Dar soarta i-a hărăzit rolul de arc peste timp și calitatea de martor, în preajma revoluției din 1848, a ceea ce a fost începutul Recunoașterii transilvănene.

²⁷ Iată, în ordine cronologică, lista scrierilor lui Vasile Pop (vezi și *George Bariț și contemporanii săi* III, București, 1976, p. 68): 1. *Elegia qua spectabili ac clarissimo Viro Carolo Michaeli Moger in Lyceo Regio Claudiopolitano Chymiae, Metallurgiae, Historiae Naturalis et Technologiae Publico Ordinario parentat Basilii Papp senior, pius defuncti Discipulus et in Regio S. Jos. Seminario Alumnus Anno Aerae Christianae 1808. Claudiopoli. Typis Coli. Reformatorem 1808*; 2. *Elegia Excellentissimo ac Illustrissimo Domino Comiti Georgio Ranffi L.B. de Losontz S.C.R. et A. M. Camerario, Status Actualis Intimo Consiliario, Insignis Ordinis Sancti Regis Stephani Magnae Crucis Equiti, Magni Principatus Transilvaniae, Partiumque eidem replicatorum Gubernatori Regio et Regni Ejusd. Magni Principatus Gubernii Praesidi, devotissimo Animo oblata Die Onomastico a Basilio Papp Seniore Logico et in Regio Seminario S. Josephi Alumno Anno Aerae Christianae MDCCC VIII Claudiopoli Typis Coli. Reformatorem 1808*; 3. *Elegia quam Illustrissimo Comiti Emerico Wass de Csege e Lyceo Regio Claudiopolitano terminatis Maxima cum Laude Studii Excedenti cecidit Basilii Papp Philosophiae etc. in alterum Annum Auditor. Claudiopoli Anno Aerae Christianae MDCCCIX. Impres Typis Coli. Reformatorem 1809*; 4. *Elegia ad Inclytos Status et Ordines Trium Nationum Magni Principatus Transilvaniae Partiumque eidem reannexarum Claudiopoli ad Publica Negotia Tractanda. Congregatos per Basilium Papp Juris Naturae, Publici, Gentium, Civilis, Romani, Theoretici, Patriae et caetera Auditorem. Claudiopoli Anno Aerae Christianae MDCCCX. Impr: Typis Coli. Reformatorem 1810*; 5. *Elegia de laudibus Medicinae quam Illustrissimoac Magnifico Domino Praesidi et Directori, item Clarissimis D. D. Professoribus, totique Iclytae Facultăți Medicae Vindobonesi. Novo Anno Muneris instar Animo devotissimo obtulit L. Basilii Papp, Transilvanus Mezo-Kemenytelkiensis, in Antiquissima, ac Celeberrima Universitate Vindobonensi Physiologiae et Chemiae Ordinarius Auditor. Illustrissimo Comiti Joanni Nemeș de Hidveg Caesareo Ephebo et in Caesarea Regia Nobilium Academia Theresiana Jurium in alterum Annum A. auditori, Dilectissimo Musarum Amico in perennis observantiae tesseram dedicata. Viennae. Anno Aerae Christianae MDCCCXIII*; 6. *Elegia quam Caesari Augusto Francisco Primo Austriae Imperatori, Hungariae, Bohemiae, etc. Begi Apostolico Domino Sue Clementissimo. Dum 16 Junii pompa iriumpali Viennam ingrederetur, sub Nominе Europae, quae Ejus victricibus Armis a Jugo, sub qua tam diu genuit, nune domum liberata est Laureae instar devoto Animo gratulabundus, offerebat Ladislau Basil. Papp Transilvanus, Meză-Kemenytelkiehsis in Celeberrima et Antiquissima Universitate Vindobonensi Medicinae III Anno Candidatus. Anno Aerae Christianae MDCCCXIV. Viennae*; 7. *Disertatio inauguralis historico-medica de funeribus Daco-Romanorum sive hodiernorum Valachorum et quisbusdam*

circa ea abusibus, perpetuo respectu habito ad veterum Romanorum funera, quam... doctoris medici laurea rite adipiscenda in Antiquissima ac Celeberrima Universitate Vindobonensi publice disquisitioni submittebat Ladislau Papp Transilvanus, A.A.L.L. et P. soph. Doctor, et linguae valachicae interpretis aulicus. Viennae MDCCCXVII; 8. *Despre a minerale de la Arpătat, Bodoc și Covasna și despre întrebuițarea aceluiași în deschilpatimi. Scrisă pentru binele comun prin Vasilie Popp, a frumoaselor învățători a filos și a medicinei doștor. Sibii, în Tipografia lui Ioan Bart 1821 [reprodusă în întregim în Sextil Rusu, Cea dintîi lucrare medicală în limba românească: Despre apele mine de Vasilie Pop, Cluj, 1935]; 9. Cătră cinstit dumnealui Ioan Prale, autorul Psaltirii versuri, prefață la Psaltirea în versuri, în traducerea lui Ioan Prale, Brașov, 1827 [retipă de Timotei Cipariu în Archivu pentru filologie și istorie, IV, 1870, nr. XXXI, p. 614—615]; 10. Memoria Inaugurationis Pontificiae Illustrissimi ac Reverendissimi Joannis Lemen Eadem, Divina Miseratione per Magnum Transsilvaniae Principatum et Partes eidem r nexas Episcopi graeci ritus uniiți Fogarasiensis, Solemni Ritu Posterităi Officiosi Versus lis transcripta. Die 14 Mensis Julii Anno MDCCCXXXIII. Claudiopoli. Typis L Regii; 11. Diplomatică, în Foaie literară, 1838, nr. 13, p. 100—103; 12. Domnule redac în Foaie literară, 1838, nr. 18, p. 141—144 (cu cele două continuări: Urmarea diser din nr. 18 despre ortografie, în Ibid., nr. 20, p. 157—160 și Capăt disertații din nr. 20 de ortografie, în Ibid., nr. 21, p. 164—166); 13. Celibatul (Necăsătorii), poezie, în F literară, 1838, nr. 17, p. 129—130; 14. Disertație despre tipografiile românești în Transilv și învecinatele țări, de la începutul lor pînă la vremile noastre, Sibiu, 1938:15. Trasuri o șicare din biografia sau viața răposatului d. paharnic Vasile Fabian sau Bob, în Foaie p minte..., 1840, nr. 31, p. 241—245; nr. 32, p. 253—256; nr. 33, p. 257—259; nr. p. 265—268; 16. Ioan Corvin de Huniad și păzitorul său înger. (O povestire din Țara R nească), traducere de Vasile Pop din scriitorul ungar Nagy Ignâcz, în Foaie pentru, min 1840, nr. 27, p. 213-216; nr. 28, p. 220-224; nr. 29, p. 227-230; 17. Trei manus pentru G. Șincai (fragmente dintr-o scrisoare a lui Vasile Pop către Bariț), în Foaie p minte..., 1841, nr. 47, p. 370—374; 18. Despre necăsatoria mirenească, postum, în F pentru minte..., 1844, nr. 32, p. 249—252; 19. Traducerea în versuri a Eclogelor lui Verg cărțile I—X, în Foaie pentru minte..., 1853, nr. 31, p. 234—236; nr. 48, p. 355— nr. 49, p. 364-366; 1854; nr. 4, p. 15-16; nr. 5, p. 19; nr. 14, p. 66-68; nr. p. 91-92; n. 44, p. 236-239; 1855, nr. 6, p. 29-32; 20. Notele și aparatul critic la lucr unui autor anonim, Brevis Notitia Ecclesiae Bolgárszeikiensis ad S. Nicolaum, datînd de d 1825, pe care Ion Mușlea o atribuie în întregime lui Pop, dînd și o ediție după manu ea ei (vezi Viața și opera doctorului Vasilie Pop, la Loc. cit., p. 146—157). Scrieri identif de Alexandru Neamțu cu ocazia noilor contribuții despre activitatea lui Vasile Po Domeniul montano-cameral de la Zlatna (vezi nota 1); 21. Cererea lui Vasile Pop 12 aprilie 1828 către Tezaurariatul din Sibiu, pentru a i se acorda slujba de „phis (medic șef) al Domeniului Zlatna, manuscris la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, F M. Th., doc. nr. 11.240/1828, reprodusă la Alexandru Neamțu, Din activi doctorului Vasile Popp pe Domeniul minier al Zlatnei (1829—1842), în anexa I a diului, la Loc. cit., p. 131—132; 22. Instructio pro chirurgis cameralibus. (Dienstes Ins tion fur k. Cameral und Werksärzte, scriere din 1831, manuscris în Fond cit., doc. 1016/1831; comentată de Alexandru Neamțu în Op. cit., p. 123—130; 23. Raport Administrația Domeniului Zlatna din 6 mai 1835, manuscris în Fond. cit., doc. nr. 1 1835; reprodus de Al. Neamțu în Op. cit., p. 132—138, anexa II; 24. Conscripție a sufl din Domeniul Topdnfalvi, scriere din 1835; manuscrisul în Fond. cit., doc. nr. 1472/1 reprodusă de Al. Neamțu în Op. cit., p. 119—120; 25. Topographica situatio totius L nii Superioris Zalathnensis cum locorum et fluviorum denominationibus, scriere din l ananuscricul în Fond. cit., doc. nr. 1472/1843; menționată de Al. Neamțu în Op. p. 118—119; 26. Raport din 3 octombrie 1837 către 'Administrația Domeniului Z în care comitatele medicale nesănătoase, manuscrisul în Fond. cit., doc. nr. 4 1837; reprodus de Al. Neamțu In Op. cit., anexa III, p. 139—143; 27. Raport din 15 oc brie 1838 către Administrația Domeniului Zlatna, în probleme de medicină veterinară, m scrisul în Fond. cit., doc. nr. 4944/1838; reprodus la Al e x a n d r u N e a m ț u , P r e o c de medicină veterinară în activitatea doctorului Vasile Pop, la Loc. cit, anexa I, p 61 661; 28. Raport din 11 martie 1833 către Administrația Domeniului Zlatna, în problem medicină veterinară, manuscris în Fond, cit , doc. nr. 1500/1839: reprodus de AL Nea 3a Op. cu., anexa II, p. 661-662.*

.publica un singur articol legat de teritoriul românesc, acela despre Cetatea Hun-
doarei, din decembrie 1837 (vezi scris. III, n.6). „Rezonementurile” lui Vasile Pop
se vor publica aproape un an mai târziu, în *Foaie literară*, în trei articole: *Domnu-
redactori* (I, 1838, nr. 18, p. 141—144); *Urmarea disertației din nr. 18 despre ortogra-
(nr. 20, p. 157—160); Capăt disertației din nr. 20 despre ortografie* (în v. 21, p. 164—166).
„Domnului George Crainic, inspector șpanal, Zlatna”.

Zlagna, 29 dechem. c.n. [1]837

Mult prețuite domnule / v

Scrisoarea domniei-tale din 21/9 dec, în numele dumnitale :
a tipografului Gott, cu toată cinstea o am primit, și mult m-am bucurat
de ce lucru frumos și folositoriu nației v-ați apucat. Dumnezu* care
v-au îndemnat spre aceasta, să vă dea și putere ca să puteți ajunge
acest scop sfânt.

Despre ieșirea dumnealui Orghidan din soțietatea dumnelor
voastre, cu atîta mai mult pentru că acest bărbat vrednic avea în mul-
părți corespondenți și îndemnători, prin carii să lățească cele tipărite
și eu nu știu, oare dumneavoastră fără de acești felii de corespondenți
și îndemnători, putea-veți ajunge scopul?²

Pentru *Foaia Duminecii* am avut în părțile aceasta 17 prenume
ranți, însă cu cit îndemn și prin cîte corespondenții am trebuit să aduc
acei bani! Oamenii noștri nu știu-ce vrea să zică aceia: „Pune ban
pe poștă ” sau aceia: „Dați-i la corespondenții noștri” / pentru că
nice, po-ște nu; să «află în tot locul,-,nioe / cine ;sînt corespndenții dum-
nelor-voastre, nu știu. Dumneavoastră trebuiți să faceți un chip de
-1 prenumerație în'această treabă, numind 'în toate 'părțile cine feint ace-
"îeare'M li, s[^] dea,banii,- și făgăduindu-le la acești- colectpin.uîi, exempl
, slobod pentru osteneala lor, pentru că mai cu folos va fi ,a pearde un
și a câștiga noao, decît înpotrivă.

Acestea nu le zic pentru mine, pentru că eu bucuroslujesc
• fără de renumărație, ci zic pentru alții și folosul obștii și al dumn-
- lorvoastre.

Mai încolo, trăbuie aduse pricinile mai pe larg: pentru ce gazetă
nu să ivească numaidecît', sau trebuia batăr mie a-m[i] scrie, ca [s]
pot a le spune, pentru că oamenii să îndoiesc la aceasta, bațăr că
gazetă,, bucurosl ar prenumăra din părțile acestea, o mulțime. Eu
despre partea mea, și acum voi lua greutatea asupra mea, și voi trimi
vreo cițiva, cu adresui lor.

110^v în cîtu-i despre aceia ce-mi scrii , ca să vă ajut / cu ceva scrieri
și mai vârtos în treaba ortografiei, și aceasta voi face, îrtsă în toa-
.. nu voi urma fraților de peste Garpăt, pentru că multe scriu fără cuvînt
însă eu voi ajuta și cu alte daturi istoricești care să țin de român-
și care încă nu s-au văzut pînă acuma prin istorii.

Acum alta nu am a-ți scrie, decît să scrii pe la protopopii cei uniți
cu care ești mai cunoscut, ca să fie și îndemnători spre acest scop
, pentru că cei neuniți — care lucru le slujește adevărat sprb mar-
; : laudă — sînt destul îndemnători' . ; , " -

! Zlagna, 29 mai [1]837

Domnule /

Bucurosl aș primi o scrisoare de la domnia-ta, ca să mă încredințez
cum și în ce chip ai sosit la Brașov¹, pentru că mișăii acei de cărauși
mult m-au îngrijat. Spre acest sfîrșit am scris și la domnul Tipar, dar
răspuns încă n-am primit.

Noi sîntem cu toți sănătoși și nici o noătare nu avem.

1^v Domnule! De cumva încă nu ai tipărit aceale rezonementuri ale
meale pentru ortografia latino-rumânească², te rog ca toate acelea
ce / am scris pentru lipsa tonului liber ?!, după cum o pronunță ungurii
în cuvîntul *nyers^nyereg și itstiemi* în *agnello* și rumânii în *neyl, ity'ere* ș.c.
să le lași cu totul afară, pentru că această *questio* vreau cu alt prilej
mai pe larg a o lucra.

Fii sănătos și, de nu i-ai trimis gazeta *D[omino] Georgio Crainic
Regio Spanali Contrarotulario, Offenhánya*³, trimite-i-o.

Al domniei tale gata spre slugire,

Dr. Papp:/

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Diece-
seos Fogarașiensis Diacono *D[omi]no Sing[ulariter] colendissimo. Coronae*

¹ Se pare că Bariț făcuse o călătorie de Paști, la Zlatna, unde l-a vizitat
împreună cu Timotei Cipariu pe doctorul Vasile Pop. Așa vor proceda și în anul
următor— vezi *George Bariț și-contemporanii săi, IV*, București, 1978, p. 113;
116—119, corespondența lui Timotei Cipariu cu Bariț — cînd eruditul profesor blă-
jean se deda la polemici savante cu autorul *Disertației despre tipografiile românești...*,
iar Bariț prefera prietenia frumoasei fiice a gazdei, Luiza. În decembrie 1838,
Cipariu îl va întreba îngrijorat pe Bariț: „Doar ti-ai adus inima din Zlatna acasă?!”
(*Ibid.*, p. 142).

² Pasajul trădează o anumită înfrîurire a lui Bariț asupra *Foii de duminecă*,
în ciuda părerii că el s-ar fi ținut departe de redacția condusă de Ioan Barac (vezi
scris, următoare, n. 1—3). Dar revista brașoveană era cu totul improprie, prin pro-
filul ei, unor probleme actuale cum era. aceea a ortografiei cu litere latine. Evadată
complet în exotismul cerut de apetența romantică a vremii[^] *Foae de duminecă* va

Una încă te mai rog: scrie-mi cu poșta viitoare pricinile pentru ce gazeta românească nu să iveaște minteni în ianuarie?⁵

Fii sănătos!

Al domniei-tale gata spre șerbire,

Dr. Papp.j

¹ „Scrisoarea” din 21/9 decembrie este o tipăritură volantă de două pagini, intitulată *înștiințare literară*, purtând semnăturile lui Johann Gott și George Bariț. Prospectul anunță apropiata încetare a *Foii duminicii* și înlocuirea ei cu *Foia literară*, de la 1 ianuarie 1838. *Înștiințarea...* e documentul unui cert început de epocă în literatura română din Transilvania. Nemulțumit de caracterul neutru, general informativ, al *Foii duminicii*, al cărei redactor principal, bătrînul Ioan Barac se crampona de ideea cu care pornise la drum în 2 ianuarie 1837: aceea de a publica lucruri „în limba cea românească tălmăcite”, Bariț convinge „sotietetul” negustoresc din Brașov, încă pe la mijlocul anului, de necesitatea reformării gazetei. În cumpăna hotărîrîi lui Bariț a apăsător grea călătoria din 1836 în Țara Românească, unde are revelația unității spirituale a românilor (vezi Vasile Netea, *Timotei Cipariu și George Barițiu, călători prin Țara Românească în 1836*, în *Studii*, XI, 1958, nr 1 p. 117-132; George E. M. Marica, *Notele de călătorie ale lui George Bariț*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VI, 1963, p. 123—147) care — după cum se exprimă într-o scrisoare către Ion Heliade Rădulescu din septembrie 1837 - „este mai scumpă decît toată averea Sotietății de India”. Bariț dorește o revistă *scrisă în limba română*, care, în plus, să împărtășească cititorilor ei „sporiul ce îl fac romanii în cele două provincii vecine [Țara Românească și Moldova - n.ns.]”. Vezi și Iosif Perva în, *Studii de literatură română*, Cluj, 1971, p. 273—289; *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 103—104.

² Vasile Pop se orientează după faptul că Rudolf Orghidan, care avusese într-adevăr, un rol important în editarea *Foii duminicii*, nu figurează între semnătarii *înștiințam...* din 9/21 decembrie 1837. Într-adevăr, din motive pe care încă nu le cunoaștem în mod suficient, Bariț renunță la sprijinul material al lui Rudolf Orghidan, întovorășindu-se numai cu editorul Johann Gott. Înălăturarea lui Barac se înțelegea de la sine, căci — spunea Bariț încă în septembrie — revista „luîndu-se dm mîmile bătrînului Barac, va lua alt ton, altă formă, altă limbă”.

³ Cităm din *înștiințare...*: „Mai întîi, adecă de la a. 1838, ian. 1 [*Foia literară* va apărea] de sine, iar paste puțin după aceasta se va împreuna cu gazeta politică românească, care, pentru niște stări împrejur opăcitoare, îndată la începutul anului nu va putea ieși”. Epistolarul lui Bariț consemnează și alte nenumărate stări de emoție în legătură cu apariția unei foi *politice* românești în Transilvania, cazul cel mai elocvent fiind al lui Timotei Cipariu (*George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 105). Primul număr al *Gazetei de Transilvania* va ieși la 12 martie 1838.

⁴ Vasile Pop avea în preajmă exemplul protopopului neunit Iosif Ighian din Zlatna, unul dintre marii sprijinitori ai culturii românești în general și ai foilor lui Bariț în special. Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, scrisorile* lui Grigore Mihali către Bariț; infra, scrisorile următoare ale lui Pop.

⁵ Vezi nota 3.

III

Zlagna, 6* ian. [1]838

Domnule !

Cinstit răspunsul domniei-tale cu bucurie l-am primit, și nu pot destul a-ți mulțami pentru deslușirea înpedecării gazetei noastre. Însă daeă pricina înpedecării numai aceeaia e, despre care-mi scrii, așa am nădeajde că cît mai curînd vom căpăta gazeta dorită, care o mulțime

de prenumerații așteaptă, și fără care nu mylți prenumerații vom avea K Ba, ce-i mai mult, mi frică ca și pe cei care-i av^m să nu-i perdem.

De unde, poți vedea, multe silințe trebuie să punei, ca cît mai curînd să dați gata gazeta politicească la lumină.

112 În cîtu-i pentru d. Orghidan, să nu socotești că, doar, dumnealui nu au dat la colectori și corespondenți nici o rămunerație. Dumnealui, în această treabă, au fost încă doară prea generos, care lucru de la dumneavoastră nimenea nu poate pofti, / pentru că dumnealui la cartea *1001 nopți* au plătit la colectori 15%, și la *Foia Duminicii* încă și mai mult, adecă 20%, un lucru care numai un naționalist așa puternic³ au putut să facă. Nici'eu nu pentru aceeaia v-am scris ea să faceți ceva remunerație la colectori, ca cînd d. Orghidan nu ar fi făcut, ci numai spre folosul dumnealorvoastră, pentru că eu cunosc greutățile ce să înpotrivesc, și firea oamenilor noștri, la cari totdeauna le trebuie un bun dătoriu.¹ Despre care lucru însuși te vei încredința cu vremea!

112* Aici alăturați îți mai trimit numele la 6 prenumăranți, însă care încă n-au dat bani, însă am nădeajde că-i vor da. Care, numai pentru aceeaia vă scriu, ca de vă voi trimite apești bani mai tîrziu, să nu luați în nume de rău. Pentru cei mai de nainte trimiși, sînt bani la mine și poci să vi-i /trimit oricînd, batar că bucuros i-aș trimite toți odată, cu atîta mai mult, cu cît mai aștept vreo cîțiva prenumăranți. Am nădeajde că cînd va veni gazeta politicească, pană la 40 prenumăranți vom putea căpăta numai din acești munți. Poate d. vicariu Șuluțu încă-ți va trimite vreo cîțiva prenumăranți din părțile sale..

Numele prenumăranților care acuma vi-i trimit sînt acestea: 1° Ioannes Todor; 2° Petrus Aranyosi; 3° Petrus Joante; 4° Nicolaus Korkes (acești patru au adresele acolo); b° Domino Angelo Bălya, Topanfalva; 6° An den Herrn Sabbas Remetei, Schmelzmeister zu Zalathna⁴.

113 În adresele ceale vechi sînt nește greșeli gramaticești care trebuie îndreptate, precum la Mathias Scheuder, nu *Cesse*; emendă: *Caessae*; la Josephus Rätzovits, Diurniste, emendă *Diurnistae*; la mine: *Popp* emendă. *Papp ;j Mihali* emendă *Mihály* ⁵.

Cît puteți, te rog fă-ne cunoscuți cu literatura Țării Rumânești și a Moldovei. Dar cînd voi avea ceva a trimite pentru *Foia literală*, putea-voi trimite pe Paști? Eu am multe și — precum eu judec — vreadnice de a vedea lumina.

Te rog, domnule, cît poți scrie curat românește, mai ales în traducții nu te lega tare de stilul strein, ca să nu să nască în limba noastră latinismi, ungurismi sau germanismi, și deosebit în numele țărilor, dregătoriilor, cinstilor, precum au făcut auctorul *Descrierii Hiinidoarei*, care numele *Tempel Herren* l-au prefăcut: *domni bisericesti*?. Acesta au fost un cin de cavaleri, *Ordo Equestris*⁷, și mie mi să vede a fi fost *Ordo teutoniorum sive S. Mariae in Hierosolem*⁸, așadară cavaleri S[ă finte] Mărie in Ierusalem. Însă să am iertăciune!

Fii sănătos!

Al domniei-tale umilit șerb,

113*

Dr. Papp.j

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz V. Dio-*
ceos Fogarasiensis Diacono, et in Schola commerciali Valachorum
*coronensim Professori. D[omi]no singu[lariter] colendo. Coronae*⁹

¹ Vezi scris, anterioară, n. 3.

² O traducere a lui Ioan Barac, celebră în epocă: *O mie și una de nopți. Istorii arabicești sau Halima, întâia dată tradusă din nemțește*, tipărită la Brașov, în 8 volume, între 1836—1840, cu cheltuiala lui Rudolf Orghidan, admirator și sprijinitor al lui Barac. Vezi și *Gheorghe Bogdan-Duică, Ioan Barac*, București, 1933, p. 66—72, unde anii apariției sînt indicați greșit: 1835—1838 (!!).

³ Rudolf Orghidan era, într-adevăr, printre cei mai bogați negustori *naționaliști*, adică iubitori de cultură națională, din Brașov.

⁴ „Domnului Sabațiu Remetei, maistru turnător, în Zlatna”.

⁵ Vasile Popp ortografiază ungurește numele abonaților români din Apuseni, pentru a ușura munca oficiului poștal, ai cărui funcționari erau maghiari și operau cu liste unde — după o modă a vremii de altfel combătută de români! — numele acestora figurau cu ortografie maghiară.

⁶ Este vorba de articolul *Cetățuia de la Yaida-Huniad sau Hunidoara* — al cărui autor se pare că este însuși Bariț — din *Foaie de duminică spre ravarșarea cei deobște folositoare cunoștințe*, I, 1837, nr. 25 din 18 decembrie, p. 193—197/Vorbind despre începuturile cetății de la Hunedoara, autorul crede că „domniile cei bisericicești acolo trebuie că ș-au avut stăpînirile”.

⁷ „Ordin de cavaleri”, ..*.

⁸ „Ordinul Teutonilor sau al Sfintei Măria în Ierusalim”.

⁹ „Întru acest chip reverendului domn George Bariț, al Venerabilei Dieceze a Făgărașului diacon și în școala comercială a românilor brașoveni profesor. Domnului singur binevoitor. în Brașov”. Vasile Pop este singurul dintre corespondenții lui Bariț care, în adresarea către, acesta, uzează de calitatea de preot — nehirotonit — a redactorului brașovean, numindu-l constant *diacon* (vezi și scrisorile următoare). *

IV

Domnule redactor !

Zlagna, 24 ian. [1]838

Numerul *Foaiei literale*, cel dintîi¹, l-am primit și mult m-am bucurat văzînd într-însa atîtea epistole, scrise și filosoficește și cu un stil așa rătund și frumos. Iar deosăbit m-au bucurat aceale ce ai scris pentru, *Traduceri* din limbi streine în limba noastră².

De vei fi așa norocos ca să scrii ceva pentru damele române, și de vei scrie cu litere latinești — pentru că așa e pofta lor — te rog să nu scrii după ortografia răposatului Maior, pentru că în această ortografie (batăr că eu cinstesc și cenușa acestui bărbat) nu e nici o filosofie, și are atîtea greutăți, care nici cel mai statornic nu poate ca să le îiiyngă, și iaste silit de multe ori cele mai frumoase idei și cuvinte a le încungiura, neputînd să le zugrăvească cu această ortografie după cum i-ar spune sufletul. De nu mă crezi, / fă probă însuși și te vei învinge despre acest adevăr. Mie cu mult mai bine-m[i] place ortografia răposatului părintelui Clain și a lui Șincai, batăr că și acestea nu-s deajuns, da totuși nu așa extraorbitante. Limba noastră, batăr că e fia limbii latinești, totuși în tonuri e cu mult mai bogată decît maica ei. Romanii nu au avut y [ge], >k [j], m [ce], u, [ț], nice *k [ă], 4 [î], -k [ea], care

le avem noi și care cu litere latinești, oricum le vom putea exprimi așa ca să nu-și peardă dulceața lor, și fără a schimonosi limba. Însă despre aceasta, de altă dată mai pe larg.

Acum numai te rog pășeaște, precum ai început, cu bărbăție și să fii încredințat că limba noastră în scurtă vreme va ajunge la cultura sa, la acea culme la care nici că am gîndit, nici că am nădăjduit vreodată.

De slavismi să-ți fie frică, însă și în acest lucru cu oareșcare cumpăna ca nu, lăpădînd cuvintele / ceale cunoscute, și vîrînd alte noao și neprăcepute, să întuneci limba, și să strîmtoarești ideile³. Orice limbă pentru aceeaia ni-o au dat natura, ca prin ea să împărtășim cu alții ceale cîsimțim. Dar, dacă nu ne vor înțelegea, cum vom împărtăși? în toată trăbuie să ținem un drum de mijloc. *Sed pauca prudenti*⁴.

Iată, îți mai trimit patru prenumărănți:

1° Niculai Moldovan; acesta are adresui acolo. *București*;

2° „Spectabili Domino Ioanni K. B[...]” de Szkore R. Montiu Magistri. *Abrudbányae*⁵;

3° Spectabili Domino Joanni Sterka Schultze R. Spanali Contrarotulario. *Abrudbánya*⁶;

4° Admodum Reverendo Domino Petro Pipoș Archidiacono Parocho G.R.N.U. Hondolensi. *Zalathnae*⁷.

Al domnie[i] tale umilit șerb.

Dr. Pap

115

N.B. Lui d. Alexandru Țura să-i trimiți ungurești. Vertatur. /

5° încă unul: Spectabili Domino Alexandro Gzura Juniori, Notario Pogacsi [sic; recte: Podsági] *Abrudbányae. Ungaricae*⁸.

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz Diacono V. Dioeceseos Fogarasiensis et in Schola Commerciali Valachorum Coronensim Professori. D[omi]no singulariter] colendo. Coronae*

¹ Primul număr al *Foii literale* a ieșit la 1 ianuarie 1838.

² Articolul cu caracter programatic al lui George Bariț, din primul număr noii reviste: *Traducere* (I, 1838, nr. 1, p. 4—7). Reținem declarația lui Bariț că în materie de traducere din literaturile străine, redacția va lua ca îndreptar regulile stabilite de Societatea literară din București.

³ Această opinie plină de mult bun simț în privința ortografiei românești cu litere latine, sesizabilă și în articolul său dedicat acestei dispute, tot în 1838 (vezi scris. I, n. 2).

⁴ „Dar pentru cel prudent [sînt de ajuns] puține”.

⁵ Manuscrisul rupt. Nu se poate reconstitui.

⁶ „Spectabilului domn Ioan G. B [...] de Scorei, regesc magistru montiu La Abrud”.

⁷ „Spectabilului domn Ioan Sterca Șuluț, regesc inspector șpanal. La Abrud”.

⁸ „Întru acest chip reverendului domn Petru Pipoș, arhidiacon și *perceptor* greco-neunit al Hondolului. La Zlatna”.

⁹ „Spectabilului domn Alexandru Țura Junior, norat al Poșagăi. La x\brud pe cele ungurești”.

Zlagna, 1^a februar [1]838

Domnule !

, ; Iată,-ți mai trimit un prenumărant, și poate că acesta va fi cel mai de pre urmă pe această jumătate de an: Admodum Reverendo Domino Nicolao Motora V[ice]archidiacono et Parocho G.R.n.U Topanfalvensi. Per Zalathnam — Topanfalvae ungurești.

Nu știu bine, pe poșta trecută fostu-ț-am fost Wis sau ba pentru, protopopul Toma Marțian din Dej, sau ba? De cumva nu ți-am scris, trimite și acestuia Foaia domnie[i]-tale, supt adresui: Admodum Reverendo Domino Thomae Marcian, Archidiacono et Parocho G.R.U. Desoknensi, Per Dees—Desakna; germanicae¹.

În citu-i pentru Țura Alexandru, numai atîta știu, că de doa[ă] ori au / trimis bani aicea. Așa am socotit că sînt doi: tatăl și fiul; pentru aceia unuia să i să scrie *Alexandro Juniori*.

Articolul domnitate despre cultivare² să știi că mult me-au plăcut. Pășește precum ai început! Astfelu dș oameni groși la peale, astfelu de țasală le trebuie. Ai vorbit și ai scris tocma după'inima mea

La adresui Petrus Pipoș să adaugi: per Zalathnam—Hondol.

La adresele celor care sînt de la Topanfalva șa adaoge asijderea: per Zalathnam—Topanfalvae.

Iartă-mă, domnule că, fiind foarte tare cuprins, nice a scrie nu pot precum s-ar cuveni.

Fii sănătos!

Al d[om]niii tale umilit șerb,

Dr. Papp.)

P.S. Înștiințează-mă cîți prenumăranți aveți:

I Cîți din Țara Românească?

II „- „ Moldavia?

III „ „ Bucovina?

IV „ „ Transilvania?

V „ „ Bănat și Ungaria?

A Cîți sînt mireani?

B Cîți preoți?

a) Cîți din preoți uniți?

b) Cîți neuniți?

117 pentru că aș vrea a afla în care parte a românilor, și în care clasă de oameni să află mai mare aplecare spre literatură și cultură³.

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* Vener. Dioeceseos Fogarasiensis Diaconoet in Schola Commerciali Valachorfum coronensim Professori D[omi]no sing[ulariter] *colmão. Coronae*

¹ „Întru acest chip reverendului domn Nicolae Motora. vicearhidiacon și paroh greco-neunit al Cimpemilor. Prin Zlatna-Cîmperii”.

² „Întru acest chip reverendului domn Toma Marcian, arhidiacon și paroh greco-catolic al Ocnei Dejului. Prin Dej — Ocna Dej. Pe cele nemțești”.

³ „Articolul lui Bariț: *Cultură-(Luminare)*, din *Fp.aia literară*, I, 1838, nr. p. 19—23; nr. 4, p. 25—27. Un crez în același timp luminist și raționalist, despre rosturile culturii: aceasta este singurul fundament temeinic al vieții on^eneșt, împiedcînd desăvirșirea sufletească.

⁴ Acest chestionar al lui Vasile Pop, atît de timpuriu, este o extraordinară surpriză culturală. El vedește intenția unei analize cantitative și în același timp sociologice a răspîndirii *Foii literare*, ca modalitate suprema de a urmări efectul ei cultural. Intenția atît de avansată a cărturarului din Zlatna o va realiza abia zilele noastre reputatul istoric literar George Em. Mârca, în studiul *Contribuția la problema abonaților periodicelor românești pînă la primul război mondial*, în *lumul Studii de istoria și sociologia culturii române ardelenne din secolul al XIX-1*, Cluj-Napoca, 1977, p. 11—111. Conform acestei analize, în anul 1838 Bariț avea — pentru *Foaie literară*, *Gazeta de Țansilvania* și *Foaie pentru minte, inimă și literatură* împreună — 100 de abonați pe semestrul I și 389 pe semestrul II. Excelentele table ale lui George Em. Marica dau — pentru întregul an 1838 — următoarele răspunsuri peste veac la chestionarul lui Vasile Pop: I = 55; II = 80; III = 100; IV = 114; V = 94.

VI

Zlagna, 6^a fev. c.n. [1]838

Domnule !

La mult prețuita domnitate, acuma nu pot și nice că vrea[ui] să răspund, nădăjduind că voi avea norocire, în persoană, mai multe decât pe larg a împărtași¹. Numai atîta-ți scriu ca să fii statornic în lucrurile ce ai primit peste domnia-ta, și despre ajutorul meu, cîtu-mi va trebui prin puțință, să fii încredințat.

Părintele paroh al Ponorelului, Petruța², au prefăcut o cărticică de pe unghie, supt titula *Ghenoveva*, romanță din viețile sfinților apăsărean!, pre cîtu-mi ieste cunoscut, care carte ar vrea să o dea în tipar. Așa, m-au rugat ca să întreb la Brașov oar[e] nu ar vrea tipograful tîmp să o tipărească, cu cheltuiala sa? Te rog, domnule, ispitește în treacăt asta și mă înștiințază, ca să poci odihni pre autorul / cărtii. Eu izis ca să trimită m[anu]scrisul prin d. protopop Man, la Brașov, ca să se vază și tipograful, ca să-și poată face socoteala³. Trimite-Lva [și] ba, vremea va alege.

Iată, îți mai trimit vreo cîțiva prenumerați:

1° Admodum Reverendo Domino Joanni Bogdan Parocho G.R.n.U. Madensi, Per Zalathnam—Hondol⁴;

2° Adm[odum] R[everendo] Petro Rätz Paroch[o] G.R.n.U. Neajăsfalvensi⁵ [sic; recte: Nyavalyâsfalva]. Per Zalathnam—Hondol

3° Spectabili Domino Josepho Bîsztrai Processus Superior Zalathnensis V[ice]judicii Nobilium. Per Zalathnam—Topanfalvae

4° Ad[modum] Reverendo Dom[ino] Ephremo Petrutza Parocho G.R.U. Ponorelensi, Per Zalathnam—Topanfalvae⁶;

5° Adm[odum] R[everendo] D[omi]no Joanni Christ.otsân Cooperatori G.R.U. Bisztrensi. Per Zalathnam—Topanfalvae⁷;

6° Spectabili Domino Georgio Balya Pagi Biștrza jurato Notario Per Zalathnam—Topanfalvae⁸.

La toți aceștia, până la/venirea slobozenii de la Curte, să le trimiți în loc de nemțești, ceale ungurești. Iar din prenumăranții cei mai denainte trimiși, să roagă Petrus Aranyoși și Petrus Jonete¹¹ (nu lenache, pe cum stă în titula cea tipărită, care trebuie îndreptată!) ea și lor să le trimiți ungurești.

De va fi venirea domniii tale la Zlagna pe la Blaj, să aduci și pe domnu Tipar¹².

Fii sănătos!

Al domnitale umilit șerb,

Dr. Papp./

[Adresa]: Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* Venerabilis Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola Commerciali Valachorum coronensim Professori D[omi]no singu[lariter] colendissimo. Coronae

¹ Vezi scris. I, n.l. O lună mai târziu, în 23 martie, Baritz și Cipariu se vor pregăti să-l viziteze de Paști, la Zlatna, pe Vasile Pop (vezi *George 'Baritz și contemporanii săi*, IV, p. 116-119), călătorie pe care o vor face împreună.

² Este vorba de luptătorul de la 1848, prieten al lui Avram Iancu, preotul *hřrem Petruția*, 1799-1875, despre care vezi Nicolae Comșa, *Dascălii Blajului*, în *Anuarul Liceului de băieți român unit „Sf. Vasile cel Mare”*, Blaj, pe anul școlar 1939/40, p. 59; *George Baritz și contemporanii săi*, III, p. 326.

³ În stadiul actual al cercetărilor, nu se știe dacă a apărut sau nu traducerea *Genovevei*, făcută de Efreim Petruția. Se pare că nu s-a mai tipărit

⁴ Omis de Vasile Pop.

⁵ „Întru acest chip reverendului domn Ioan Bogdan, paroh greco-neunit al Madei. Prin Zlatna - Hondol”.

⁶ „Întru acest chip reverendului domn Petru Rat, paroh greco-neunit al Nevoeșului. Prin Zlatna — Hondol”. Prin acești doi abonați din urmă, Vasile Pop își extinde aria de recrutare a abonaților și în Comitatul Hunedoarei.

⁷ „Spectabilului domn Iosif Bistrai, vicejude nobiliar al Cercului Zlatna de Sus. Prin Zlatna — Cîmpeni.”

⁸ „Întru acest chip reverendului domn Efreim Petruția, paroh greco-catolic al Ponorelului. Prin Zlatna — Cîmpeni.”

⁹ „Întru acest chip reverendului domn Ioan Cristocean, cooperador greco-catolic al Bistrei. Prin Zlatna - Cîmpeni. Cel în cauză era fostul profesor de la Blaj, *Ioan Cristocean*, 1810-1844, originar din Comitatul Solnoc-Dăbîca. Studiase la Cluj și Blaj, unde rămîne profesor de matematică între 1833—1836. În 1836 e numit cooperador sau capelan la Bistra, unde ajunge apoi paroh al mării localități moștești. Vezi despre el Nicolae Comșa, *Op. cit.*, p. 70.

¹⁰ „Spectabilului domn George Balea, norat jurat al satului Bistra. Prin Zlatna — Cîmpeni*”.

¹¹ Petru Ioanette, fruntaș român din Munții Apuseni, despre care vezi și *George Baritz și contemporanii săi*, III, p. 110.

¹² Așa s-a întîmplat.

VII

Domniile redactor!

Multe nu pot să-ți scriu, ci numai atîta că răspunsul domniii tale pentru primirea banilor l-am primit, și mă bucur văzînd sporiul ce faceți în literatura noastră. Una te rog: ca să siliți spre cîștigarea slo-

Zlagna, 17 mart. c.n.^1^SS^

bozenii a tipări gazete politicești¹, că într-alt chip mi frică că vom pearde mulți prenumăranți, cînd, dinpotrivă, am putea încă atîta a cîștiga, cîți avem.

120 Mai încolo, am a te ruga (însă aceasta numai ca un sfat) ca oricine ce-ți va trimite în treaba literaturii sau ortografiei, fie bun sau rău, placă-ți sau ba, reflexii să nu faci, ca nu — prin aceasta — să să sfiască a-și trimite păreriile sale. Sau, de / faci, fă-le fără de punerea numelui. Însă eu aș pofti ca nicicum să nu faci. Fii acum camdeodată colector, și cînd vei avea mai multe păreri, poți să-ți dai părerea. Însă și atuncea supt tăcearea numelui. Scoposul meu iaste ca să nu să sfiască nimenea a-ți trimite părerea sa¹.

Sîrbimea, ca nație, nu trăbuie să o atingi. Aceasta nici noao nu ne place, cînd ne ocăreaște cineva nația. Batăr de am avea și noi hărnicia sîrbilor! Așa, nice împotriva alfabetului țirilicesc, ca alfabet, pentru că încă ne e mult de lipsă, ci numai în cît sînt ceva de îndreptat în el, să zici părerea domnitale.

120 În scurtă vreme îți trimit părerea mea despre ortografia latino-românească², și mult m-aș bucura cînd cineva din / patronii ortografiei latino-românești ar face ceva reflexii³, însă nu domnia ta, nu pentru că doară nu te-aș ținea vreadnic de a teînpotrivi, ci din alt scopos.

Domnului Mihali⁴ nu i-au trimis numărul al 6tes din *Foaie*. Vedeți de i-o trimiteți. La paroh[ul] Ioan Popovici în Zlagna, în loc de nemțești, trimite gazete ungurești. Cît puteți, țineți un rînd acurat!

Scrisoarea lui Negruți cătră Eliad⁵ mult me-au plăcut, batăr de nu și sînt în toate cu el întru o părere.

Nu uita, te rog încă o dată, pentru gazeta politicească!

Fii sănătos!

Iară eu sînt și rămîi al domniii-tale tot acela care am început a fi, prea plecat,

Dr. Papp.j

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Gkorgio Baritz* Venerabilis Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Scholae Commerciali Valachorum coronensim Professori D[omi]no singu[lariter] colendo. Coronae

¹ În original, anul este scris greșit: 1837.

² Peste cîteva zile, în 24 martie stil nou — 12 martie stil vechi! — va ieși de sub tipar și primul număr al *Gazetei de Transilvania* (vezi și scris. II, n. 3).

³ Sfatul lui Vasile Pop e întemeiat: Baritz a uzat intens de năravul comentării, în subsolul paginilor, a materialelor care-l interesau mai mult. Pentru istoricul foilor sale, aceste adnotări sînt un adevărat, barometru al interesului redactorului față de articolele publicate.

⁴ Vezi scris. I, n.2. Se pare că Baritz i-a înapoiat lui Vasile Pop articolul „despre ortografia latino-românească” trimis de aceasta încă în 1837 (scris. I), spre a-l reface. Va apare în numerele 18, 20—21 ale *Foii literare* (scris. I, n. 2).

⁵ „Reflexiile” nu vor întîrzia, dar vor constitui o surpriză neplăcută pentru Pop. În *Foaie pentru minte...* (I, 1838, nr. 2, p. 12-16; nr. 3, p. 20-23; m\ 4, p. 27—31), Timotei Cipariu însuși publică niște *Reflexii asupra ortografiei d-lui P[op]*. Cipariu — paradoxal! — cere conașionalilor săi să nu se pripească cu înnoirile în materie de limbă și ortografie, căci alfabetul chirilic se mai poate păstra multă

vreme. Pe Vasile Pop H>dispun observațiile lui Cipariu, cu toate că *dorea*'să i se facă asemenea observații. Vezi scrisorile următoare.

⁶ Grigore Mihal], despre care vezi capitolul aparte în *George. Barit U bontem-ranii săi*, III, p. 58—;M⁶-

⁷ Un moment din remarcabila *Correspondență între doi români, unul din Tara Edmânească și altul din Moldova* ^ teme de limbă și ortografie, reproducă de Barit după *Muzeul național, m foaie literară*, I, 1838, nr. 9, p. 69-72; nr. 10 d 78-80-nr. 11, p. 86-88; nr. 12, p. 92-96; nr. 19, p. 152.

vin

Zlagna, 21 mart. c.n. [1]838

Domnule redactor!

Iată, -ți mai trimit un prenumărant, supt adresa: Admodum Reverendo Domino Angelo Coste Parocho G,R.n.U. Nagymâsiensi, Zalathnae *. Dacă poți, trimite-i toate numerile, de la 1° ianuarie, batăr cele rumânești, și lingă aceastea cele ungurești. Inșă care dacă nu le ai pot să și lipsească, numai cealea rumânești să fie.

¹ Pastile să apropie. Voi vedea cum veți ținea făgăduința.

Fii sănătoși

Al domnii tale *idem qui pridem* ²,

Dr. Papp./

* „întru acest ch)P reverendului domn Angliei Coste, paroh greco-neunit al Almasului Mare. Prin Zlatna .

¹¹ „Același ea întotdeauna .

IX

Zlagna, 30 martii [1]838

Domnule/

Nu pot să-ți scriu bucuria care mi-au făcut posta de pe urmă văzînd gazeta politică. Aceasta e o ephă pentru nația noastră fără a se putea prețui, și pentru domnia ta un cîmp în care poti să-ti'areti toate puterile, spre fericirea națm și in specie și însuși a domnii tale ¹ .

Eu aş pofti, cînd ți-ai jertfi viața numai spre literatura noastră și din această pricină, sa nu-ți iai jugul cel preoțesc, fie batăr cît de sfînt, asupră-ți ².

Iată, -ți trimit și gîndurile și ideile ce am eu asupra ortografiei latino-rumânești, care te poftesc să [le] primești în *Foaia domnitale*³, batăr de n-ar'fi și tocmai potrivite cu ideile tuturor, ba poate nici cu ale / domnii tale. Și fiindcă acum fearbe tocmai oala filologhiii, te rog ca cît mai cu grabă să le pui și aceasta pe masa filologilor.

Poate fi, domnule, că eu mai mul[t] te îngreunăz cu lucrurile mele, decît te ușurez. Insa nu lua în nume de rău, pentru că acuma si la mine, ca și la alții mulți, sînt o mie de idei încrucișate, care în veaci nu ar fi văzut lumina, de nu s-ar fi nămit foaia domnii tale. Aceasta

una este care va cuprinde în sine toată lumea ideilor care se află la literații rumânilor.

Fii sănătos!

Iară eu rămîi al domnii-tale ca un frate,

dr. Papp./

124v

¹ Vezi si scris. II, inel. n. 3.

² Barit era absolvent al Seminarului teologic din Blaj, seria 1835. N-a apucat să se hirotonească - era vizat pentru celibat! — căci părăsește Blajul în 1836, după ce fusese un an profesor de fizică. Episcopul Lemeni s-a codit un an întreg pînă să-i aprobe stabilirea la Brașov. La 12 aprilie 1837, întîlnindu-se la Sibiu, Lemeni îl face, ca soluție de compromis, subdiacon și îi acordă *ordines minores*, care nu interzice căsătoria. Cu aceasta, fostul student eminentisim al seminarului scapă de orice îndatorire și față de Blaj, și față de cinul preoțesc. Vezi I o s i f P e r v a în, *Gheorghe Bariț, în Studii de literatură română*, p. 365-416.

³ Vezi scris. I, n. 2.

Zlagna, 3° apr. c.n. [1]838

Domnule !

Batăr cît de tîrziu, totuși încep oamenii noștri ase depșta [recte: deștepta — n.ns.] și a vedea că și noi sântem în stare ^ a face ceva.

Preste vreo cîteva zile vei căpăta prin dumnealui Dimitrie Zarahiul \ păreriile mele asupra ortografiei latino-rumânești. Numai te rog să o primești așa precum iaste scrisă, și să nu socotești că, doar, că prin aceste am Vrut să-ți micșorez planul care-l ai, a da la lumină, cu litere latinești, o lectură pentru dame ¹. Nu, tocma nu, ci numai ca sa cugetăm despre o ortografie mai firească și / mai după rezon făcută. ...

125

Mai mult despre nimica nu voi însămna, pă[nă] nu voi vedea aceste doao articole ce ți-am trimis, tipărite.

Iată, -ți mai trimit un prenumărant, pe care nu gîndeam călesne-1 voi putea căștiga, pentru multa depărtare: Domino Georgio Crainic R. Spanatus Offenbányensis contrarotulario. Per Zalathnam—Gffenbánya¹. Dacă poți, trimite-i-le toate, batăr ceale rumânești, de la 1° ianuarie]. Eu am nădeajde pe jumătate anului viitoare și mai mulți prenumăranți să-ți căștig.

Fii sănătos!

Al domnii tale ca un frate,

Dr. Papp.j

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz Venerabilis Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola Commerciali Valachorum coronensim Professori* D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

¹ Negustor din Brașov.

² „Planul” lui Bariț de a da un foileton al *Foii pentru minte...*, scris cu ortografie latină, pe seama femeilor, se reduce la promisiunea indirectă din *Scrisoarea unei dooimne boerese (Foaie literară*, I, 1838, nr. 1, p. 2). Șirul scrisorilor fictive

(vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 108) este, de fapt, an *program* al revistei, imaginat în această formă plăcută, a epistolelor din partea diferitelor categorii de cititori posibili. Iată ce dorește „doamna boereasă”: „Ce hotărăști de lectură pintru dame, să dai într-o foae deosebită, deși mai rar și puțin, dar. *cu litere latinești* [s.n.s.]. Numai să nu împetriți limba latinindu-o'fără treabă". Atunci când își va redacta „disertația” sa despre ortografia latino-românească (vezi scris, I, n. 2), Vasile Pop va porni tocmai de la acest pretext al lecturilor pentru dame, j, care te roagă ca acea lectură să o tipărești cu litere latinești”.

³ „Domnului George Crainic, regesc inspector al Șpanatului Băii de Aries. Prin Zlatna — Baia de Arieș”.

XI

Zalath[na], 12 mai [1]838

Domnule redactor !

Cinstită scrisoarea domniii-tale, cea mai de pe urmă, o am primit cu deosăbită bucurie, văzînd din aceaie și cetînd atîtea vești bune ce ai primit pentru *Gazeta* dumitale.

Dar cu atîta mai mult m-au întristat gazeta supt N. 17, în care văzui niște lucruri șiîndrăzniri, care lesne pot să facă neplăceri și gazetii dumitale, și însuși personii domniii-tale \ La aceaie versurile, sau mai bine să zic o jucărea a minții pentru scurtarea / vremii, le-ai dat o titulă așa neplăcută și vătămătoare și ai compromis și pe autorul. Eu am fost luat îndrăzneală, încă mai nainte, a-ți scrie și a te sfătui, ca pe nime să nu superi sau să scrii asupra-i. Însă să veade că acest sfat al meu nu au avut loc. Mie-mi pare, de aceasta, foarte rău.

În scrisoarea trecută te-am rugat ca, din acel rezonement ce am scris pentru ortografia latino-românească, să lași afară toate acelea ce am scris de tonul nostru *riy*, precum *nyere*, *nyel* ș.c. Acum iarăși te rog ca să le lași afară¹.

Acel articol despre Ța[ra] Românească, care s-a ivit în gazeta nemțească din Brașov, bine ar fi să-l pui și în gazeta dumitale². Fie batăr pre jumătate drept, totuși și așa ne va face bucurie și îndemnar și noao.

Dumnealui chir Gheorghie Nica⁴ spune-i ca să mai scrie ce să fac cu cartea comerțială³, că aicea nu să treace? 5 exeamlare s-au vîndut, per 36 cr. m.c, pe cum me-au fost scris întîiu, și precum eu am fost publicatu-o.

Iară eu, cu toată cinstea, rămîi al domniii-tale gata spre slujire,

Doct. PappJ

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz*, V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no singulariter] colendo. Coronae

¹ Acele „lucruri și îndrăzniri” sînt opera lui Vasile Pop însuși. Poezia sa *Celibatul (Necăsătorii)* din *Foaie literară*, I, 1838, nr. 17, p. 129—130 astîrnit un mare scandal în rîndul preoților celibi greco-catolici (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 126). Din această scrisoare și din cele următoare deducem *frica* ce l-a cuprins pe poetul ad-hoc, după tipărirea *Celibatului*. Poezia a fost scrisă, desigur, din

convingerea de medic și luminist a autorului, dar nu în ultimul rînd din resentimente unui bătrîn împovărat cu trei fete și un copil mic, împotriva îmbuibărilor *coeli* care, pe deasupra, ajungeau și la cele mai înalte poziții și salarii, în ambianța epocii. Erau, de pildă, puternicii Blajului, în funte cu episcopul Lemeni, iar aceștia nu întîr să reacționeze violent. Însuși Timotei Cipariu, lăsînd la o parte orice considerare (Culturale sau de amicitie, e încrîncenat împotriva imprudentului autor (*Ibid.*, p. 12). Dîndu-și seama că a lezat o *puternică organizație ocultă*, o instituție care-l putea zdrobi, Vasile Pop intră în panică, pînă la a nega sensul poeziei sale. Scrisorile lui către Ba legate de scandalul *Celibatului*, pot da impresia că nu Pop este autorul care sem deosebit de sugestiv, „Dr. P.” Dar faptul că, chiar și în scrisorile către redactor atît de discret de la Brașov, pune autorul *la persoana a treia singular*, ca și cum «ar fi el, nu face decît să dovedească proporția panicii ce l-a cuprins. Că *el* și nu altcine « autorul poeziei de așa mare răsunset, o dovedește un pasaj din monografia pe care i-o dedică Bariț în 1868 (*Dr. Vasile Pop*, în *Transilvania*, I, 1868, nr. 7, p. 129—130 nr. 8, p. 161—167): „în nr. 17 [al *Foii literare* — n.n.s.] a desplăcut foarte o poezioare la o clasă de oameni care s-a crezut atacată în vocațiunea sa”. Frica lui Vasile Pop din 1838 o înțelegem mai bine evocînd și un alt pasaj — din 1868! — al lui Bașeriu Beferindu-se la scrisorile lui Pop despre poezie și minia *coelibilor* (cea de față precum și XII—XIII și XV) acesta scrie: „însă timpul acestora încă nu a venit!” Vezi și scrisorile următoare, precum și notele. Paternitatea lui Vasile Pop o atestă clar scrisoarea lui Cipariu către Bariț din 26 aprilie/8 mai 1838 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 121—124), unde spune răsplat: „Io, d-lui Pop nu i

J multămi în veci că n-au băgat seama să-și cruțe batăr prietenii”.

! • ¹ ² Vezi scris. I. Cele referitoare la sunetul *ny* nu vor apărea în dizertația Vasile Pop.

^ ³ Articolul *Walachei*, din *Siebenbürger Wochenblatt*, 1838, nr. 18, p. 111—112. Se referă la realizările culturale din Țara Românească, accentuîndu-le pe cele din ultimii ani. Sînt amintite publicațiile: *Curierul românesc*, *România*, *Muzeul național* și altele, precum și lucrările literare ieșite din ambianța Colegiului „Sfîntul Savin”. Din motive care nu se pot reconstitui, Bariț nu reproduce acest interesant și original articol, în vreme ce publică, după surse de mîna a doua, informații insignifiante din Țara Românească.

⁴ Negustor din Brașov, care era inspector al „Școlii comerțiale a capitanilor românești din cetatea Brașovului”.

⁵ *Pravilă comerțială, care cuprinde regulile comerțului, a catastifelor, a pînzilor s.a.*, Brașov, 1837. Autorul ei este Emanoil Ioan Nichifor (vezi Iosif Pervaș, *Bariț, profesor la școala negustorilor români din Brașov (1836—1845)*, în *Studii literatură română*, p. 399—405), dar cheltuielile de imprimare le-a suportat negustorul Gheorghie Nica. Vezi I. C. Panțu, *Cea mai veche școală comerțială la români și cea mai veche carte pentru știința comerțială*, în *Gazeta Transilvaniei*, LXI, 18 nr. 251, 256 și 262; V. Marian, *Pravila comerțială de la 1837*, în *Țara Băneș*, IX, 1937, nr. 2, p. 128-133.

XII

Domnule !

Aceaie versurile ce au ieșit în *Foaia literală* N. 17 au făcut foarte mare înpresie întră preuții necăsătorii și, ca să-ți scriu adevărul, sînt toți foarte ațîțați și asupra supusului auctor, cît și asupra domnitașii despre care-ți va fi scris și domnul Tipar

Eu am avut norocire a mă întîlni și cu domnul episcopul și a gîndi cu mîria-sa despre aceste, și mîria-sa, ca un om înțelept, și care mi-a iubește, me-au făgăduit că însu-ți va scrie și te va sfătui ca în cea rîndu-ți întîi *Foae* ce vei tipări, să scrii următoarea înșămnare: / „Aceaie v

Deva, 2 iun. [1838]

sureale care iau ieșit în *Foaie literală* N. 17 despre necăsătoriți (*Celibatului*) se înțeleg despre necăsătoria mireanească, despre care necăsătorit în scurt va ieși o disertație foarte bite întocmită¹. Aceasta te sfătuiesc și eu, și prin aceasta *Sal'untureț capra et icaulis*², că într-alt chip mi frică de acești fanatici. Gu atîte mai mult că la 2 iulie să va țiiica sinod la B[la]j³. Dar poate să să afle și într-âlte părți vreun fanatic.

• Din pasaj reiese oarecum speranța lui Vasile Pop bă Cipariu nu este împotriva lui. Se îrișălă! Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 123-126.

• Bariț nu va tipări această disculpăre stîngăce, însălată în pripa de Vasile Pop, sub imperiul fricii de vîmnia celiților (vezi scris, anterioară, n. 1), d va recurge la una mult mai abilă (vezi. scris. XV, n/i).

• „Se salvează și capra și varza”.⁴

• La i Blaj n-a fost~ după pusele lui Cipariu ^, „sinod proprio sensu, ci numai adunare de protopopi, spre depunerea jurămîntului homagial”, față de împărătul (*Ibid.*, p. 130). Evenimentul a avut loc la 1 iulie 1838.

Pe scurt și în călătoria mea îți scriu.
Fii sănătos!
Al domniile-tale *idem qui pridem*,

130

p.1

• • XIII •

[Zlatna, iunie 1838]:

Domnul meu!

Versurile aceale din *Foia literală*, supt N. 17¹, \$u făcut p revoluție întregă intra, aceia carii, de titula lor mai kiuit sa tem decît de-însuși aceaie versurile.

La academia unde ai învățat ai un nepreatin foarte mare, care în tot chipul și p[r]etutindenea, în loc să potolească focul, aruncă oloi pe el. Despre acest om mi-au spus și măria-sa d. episcop că mult te goneaște, batăr că să înșală, siromanul !² Eu și-am fost scris încă din călătoria mea, ce să faci ca să le astupi gura. Inșă nu știu, făcut-ai sau ba? *Foia* următoare mă va încredința. De nu ai făcut, fă, te rog,, ca să rămîie rușinați³.

170

Și, întru adevăr, tipărind aceste ce-ți trimit,/ asupra cărora nu pot face excepție, fiind scrisă și de un om mare și tipărite în capitală [...]⁴. Insa te rog ca aceaie ce ț-am scris mai namte,, adecă că aceaie versuri se țin de necăsătoria celibată, mirănească, și apoi minteni să tipărești aceastea ce și să trimit⁵. Prin acest modru li se va astupa gurile, și vor rămînea rușinați, muștrîndu-i cunoștința că *veritățî agni-tae*⁶ să împotrivesc,, Așa, nu trăbuie luat încW de' glumă (batăr că,

înșine, nu e mare), pentru că știi ce poate face un fanatic care, ca să izbîndească, nimica nu lasă neispitit. ,

Fii sănătos și, de poți și ai vreme, mai scrie-me cînd, și cî
Al domniile-tale *idem qui pridem*,

Dr.

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Gheorgio Bariț V.* Dico-
seos Fogarasiensis Diacono et in Schola commerciali Valach [or
Cor[onensim] Professori D[omi]no singulariter] colendo. Goronae

¹ Vezi scris. XI, n. 1.

² Dușmanul redutabil al lui Bariț, la Blaj, era canonicul Vasile Rațiu. Iosif Per va in, *Gheorghe Bariț*, în *Studii de literatura romăna*, p. 380—
George Bariț și contemporanii săi, IV, p. 79—124.

³ Vezi infra, scris. XV, n. 1.

⁴ Manuscrisul rupt.

⁵ Vezi mai întîi scris. XV, n. 1. Acest *ceva*, care în scrisorile următoare va ap-
cu numele de *disertație*, este articolul lui Vasile Pop *Despre necăsătoria mirene*.
Ca să aibă o bază puternică și pentru disculpăre, dar și pentru încriminarea ce-
tului, doctorul Pop apelează la un autor celebru în epocă, după cum singur
noaște la sfîrșitul articolului: „Scrisu-s-au aceste idei pe scurt din cartea
Johann Peter Frank D.M., care se numește *Sistem einer vollständigen medizinis*
Polizei [Viena, 1789]”. Și totuși, redactorul nu tipărește „disertația” lui Pop
pe a sa proprie, *Contract de căsătorie* (vezi infra, scris. XV, n. 2). A lui Vasile
se va publica postum — în *Foia pentru minte...*, 1844, nr. 32, p. 249—252 —
nota însoțitoare a lui Bariț: „Această disertație interesantă ne-au rămas de la r-
satul și de dulce suvenire vrednicul doctor de medicină și filosofie Vasile Pop,
cameral fizic în Zlatna”.

⁶ „Necunosători ai adevărului”.

XIV

Zlatna, 7 iuliu c.n. [

Domnule !

Pripesc a te înștiința că prenumeranții care i-am avut pro-
semestri, aci la noi (afară de doi), toți țin *Gazeta* și pe 2° seme-
Noi, am mai căpătat 4, care am vrea cu poșta de azi a și-i trim-
Dar, fiindcă cei dinafară încă nu au trimis banii, batăr că eu de
am scris la părintele Moldovan \ parohul Abrudului, și la părin-
Fodor², părintele Bistrii, ca să adune banii, și pînă acum nu am căp-
nici un răspuns, de cumva nu mi-i vor trimite azi sau mîne, apoi ț
trimite cu poșta viitoare, acești cari s-au iscălit. Inșă tot am năd
că-i vor trimite, numai știi cum sînt oamenii noștri de indiferenți
acest fealiu de lucruri.

Pentru cărticica *Liebe u[îid] Kabale*³ încă ț-am căpătat vreo cî
431 care ti-i voi trimite./

Scrie d[omnului] Tipar ca să-ți trimită ceva din litera
romănească, pentru ca să nu lipsască din foie-ți niciodată aceaie de
care sună titula.⁴ Eu bucuros și-aș trimite, dar nu am gata nim
Din înștiinț[ar]ea Maiorescului mi se vede că el s-au căit c

scris.⁵ Numai de nu ar fi târziu / Me-ar părea foarte rău de s-ar fi nefericit. Eu acest feliu de scrisori, și *in genere* și *in specie* păgubicioasă, de aș fi re dactor, nu le-aș primi. Cîtă luare în samă, cîtă înțelepciune e de trebuință în acest fealiu de lucruri! Și mai ales la noi, și în aceastea vremi. Răul care odată s-au înrădăcinat nu poți să-l strici cu pripa, fără a riu dărăpîna și aceaie care-i bun.

Noi sîntem cu toții sănătoși. Doamna mea⁶ și Luizi⁷ți să închină cu sănătate, iar Laczi⁸ ca pe un preatin credincios te sărută.

Fii sănătos!

Al domniii-tale umilit șerb și preatin,

Dr. Papp.

[Adresa:] Admodtm Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono Domino singulariter] colendissimo. Coronae

¹ De fapt, *capelanul* greco-catolic din Abrud, Nicolae Moldovan (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 55, 100, 106).

² Nicolae Fodor (Ibid., p. 73, 75, 102).

³ Împreună cti numărul 19 al *Foii literare*, Bariț și Gott trimiseseră o foaie volantă în care anunțau apariția în perspectivă, în traducerea celui dintîi, a cunoscutei scrieri schilleriene, *Kabale und Liebe*. Trebuia să fie cea dintîi lectură pentru dame, preconizată cu litere latine, încă în *Scrisoarea unei doamne boerese* (vezi scris, X, n. 2) din primul număr al *Foii literare*. Prospectul avea rostul de a aduna abonați, căci *Intrigă și iubire* urma să apară ca volum aparte. Nu va mai fi tipărită — probabil nici tradusă! — Bariț pretextînd (*Gazeta de Transilvania*, I, 1838, nr. 14, p. 53—54) pușinătatea prenumerațiilor.

⁴ Adică: foaie *literară*. Bariț l-a solicitat intens pe extrem de promițătorul Cipariu, dar tînărul cleric blăjean⁹ n-a îndreptățit suficient așteptările celor care-i cunoșteau capacitatea și erudiția filologică. Din *Epistolarul* său (*George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 71—355) reconstituim imaginea unui Cipariu tînăr care nu prea seamănă cu eruditul prodigios de mai târziu. Fire tipic romantică, pentru profesorul blăjean scrisul izvora la această dată dintr-un impuls pur existențialist, selectîndu-și cu mare parcimonie subiectele despre care scria. Pînă la apariția *Organului luminării* în 1847, Cipariu va scrie extrem de puține lucrări erudite — în 1838 excelînd, totuși, cu drasticele *Reflexii* la sistemul ortografic al lui Vasile Pop și cu epistolele lingvistice „între doi ardeleni” — comișînd, însă dese și salutare „ieșiri” spre beletristică (vezi *Epistolarul*).

⁵ Este vorba de răsunătorul scandal al lui Ioan Maiorescu, din 1838, cu profesorii „franțuziți” din Țara Românească. Personalitate puternic impregnată de cultura și stilul german, Maiorescu, proaspăt „inspector Școalei centrale din Craiova și profesor de istoria universală și de stilul național”, demască într-un articol (*Domnule redactori*, în *Foaiie literară*, I, 1838, nr. 16, p. 121—123) imprudent, „Sorbona Bucureștilor”, alterată de — credea el! — „o beletristică lunecoasă”, „un materialism gros”, „o judecată stricată, un gust primejdios” ș.a.m.d., luate toate „din materialismul franțuzesc” (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 210; IV, p. 124.). Diatriba culminează cu constatarea pripită că „n-avem profesori învățați, sau ce pușin care și-ar îndeplini datoriile lor din conștiință și o fierbințeală patriotică”, Articolul a adus după sine riposta violentă a Eforiei Școalelor din Țara Românească, soldată cu măsuri disciplinare împotriva incomodului transilvănean, pînă la a-l obliga să trimită o umilitoare declarație de *retractare* a celor afirmate. *Retractarea* — „înștiințarea”, cum o numește Vasile Pop! — s-a publicat în *Foaiie literară*, I, 1838, nr. 24, p. 192. Republicată în *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 212. Vezi și V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800—1864*, II, București, 1892, p. 69.

⁶ A doua soție a lui Vasile Pop, săsoaică, născută Wagner.

⁷ Ludovica sau Luiza, fiică din prima căsătorie. Iubită a lui Bariț. A de tuberculoză, ca și mama ei, în 1839. Din prima căsătorie, Vasile Pop moare o fată, Catarina, moartă în condiții dramatice prin 1843 sau 1844. Din a doua căsătorie o avea pe Francisca și pe acest *Laczi*, adică Ladislau sau Vasile Pop, cunoscut și murit în 1848, în bătălia Aradului, ca honved în armata lui Kossuth. Căci, după moartea lui Vasile Pop, familia se va dezmembra și deznaționaliza: Catarina sau Căci e dusă la Brașov și dată în seama unui unchi scelerat, al cărui comportament grăbește sfîrșitul, văduva cu Francisca și *Laczi* se depărtează complet de rădăcina sa ca dealtfel și de amintirea bunului părinte. Totuși, în amintirea acestuia, rădăcina îi acordă lui *Ladislau Papp* — Laczi din această scrisoare! — prima bursă de studii la Viena din Fundația Ramontai, în 1845 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 336).

XV

Zlagna, 20 iul. c.n.

Domnule !

Răspunsul d[omniei] [ta]le în *Foaiie literară* N. 22, care l-ai trimisă-mi, ca să-mi scrie cătră acel preatin care era la îndoială despre care necăsătoritițițiți aceaie versuri, care se află în acgăiași foae, N. 17 l-am citit cu nespusă bucurie, și nu pot din destul a lăuda aceaie idei ce ai dezvoltat în acel răspuns, care idei poate în toată viața-ți rămînea îngroșate de nu ți să da prilej de cătră acei fanatici, care privea la aceaie versuri ca la o satiră care, după chibzuirea lor, li să părea că sună ca din dîșii. Nu poți să-ți închipuiești cîtă mișcare au făcut aceaie versuri (în sine cu totul nevinovate) în acei oameni, și mai vîrtos acel *celibat*./ Insă prin acel intru adevăr sănătos răspuns, acolo i-ai spus ca să se cunoască pe sîneși și neștiința lor.

Cu disertația despre care scrii, să nu pripești, pentru că te vezi a fi făcut aceasta pentru frica lor²; iar al doilea, pentru că aceaie idei sînt cu pripa grămădite, și nice prea bine stilizate. Dacă aceaia să vor scrie mai pe larg și cu oareșcare introducere epistolară, iar al treilea, trebuie așteptat (și acum e lesne de aștepta[t]), ca să va mai ivi vreun ponoslu și din alte părți? Știi, domnule, că în fealiu de buruieni le-au sămînat natura în toate părțile și îi suferă de climă.

Istoria lui Florian³, *Almanahul*⁴ și *Geografia*⁵ lui Geanli botezate le-aș vedea. De poți, pune silință ca să le capăt.

133* Disertația / mea despre tipografiile românești să tipărească⁶. Căci dintîiu am căpătatu-o spre corecție. Un exemplar din aceaie versuri domniii-tale, altul al lui Florian, al treilea a lui Eliad iar al patrulea al lui Geanli.⁷

Epistolia Maiorescului au făcut, precum să veade, mai mult decît bine. Scrie-i ca să nu răspundă la aceaie împotriviri, pentru că nici sînt vreadnice de răspuns.⁸

Scrie-mi ceva, cum mai stai cu prenumăranții. Sînt din București. Mai înmulțitu-s-au cei din Moldova și Valahia?⁹

Iară eu, cu toată cinstea rămîi al domniii-tale deosăbit pr

Vasilie Papp

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgij Baritz V. Dioe-*
ŃeŃeosi Fogarasiensis Diacono et in Schola NaŃionali mercantili Va-
lachorum] Coronensim Professori D[omi]no singfiilariter] colendo. Co-
rdnae i y

¹ Vezi Ńi scris: XII, n. 2. BariŃ nu rĂmĭne indiferent la situaŃia pe care Ńi-o
crease Vasile Pop, publicĭnd poezia *Celibatul*. (*NecĂsĂtorĭiĭi*) ĭn *Foaie literarĂ* (vezi
scris. XI, n. 1). ĭn coloanele aceleiaŃi reviste (*Prietene!*, ĭn *Foaie literarĂ*, I, 1838,
nr. 22, p. 172—173), pretextĂnd un rĂspuns la „jdorita scrisoare din 2 mai” a unui
prieten, care l-ar fi ĭntrebat la ce fel de celibat se referĂ autorul, el opereazĂ o inte-
ligentĂ desconggestionare a stĂrii de tensiune ce se iscase. Celibatul — zice — este de
douĂ feluri: unul bun Ńi altul rĂu. „Celibatul acela care armoneste cu sfatul evanghe-
licesc, cu cuvintele marelui apostol [Pavel, *Corinteni*, 7, 1 — n.ns.], nimĂ-
nui nu i-au trecut prin gĭnd sĂ vrea a-l ĭnfrĭnge, a-l defĂima”. Ca sĂ-i ĭmpace deplin
pe popĭi celibi burzuluiŃi, gĂseŃte temeiuri filosofice Ńi social-morale puternice pentru
acest fel de celibat, dĭnd — printre altele — Ńi exemple laice, ca Newton sau Leibniz.
Apoi criticĂ aspru celibatul mirenesc, promiŃĭnd peste puŃin timp o dizertaŃie aparte
pe aceastĂ temĂ. ĭn „rĂspunsul” lui BariŃ intereseazĂ, ĭnsĂ, mai ales atitudinea pe
care o are faŃĂ de abordarea problemei celibatului. De ce sĂ ne mirĂm citĭnd Ńi ĭn
limba romĂnĂ cĭte ceva despre aceastĂ importantĂ problemĂ moralĂ, amplu discu-
tatĂ de toŃi gĭnditorii lumii? Printre numele acestora figureazĂ Ńi iluminiŃti din a
cĂror gĭndire Ńi-a tras seva generaŃia lui BariŃ ĭnsuŃi: Buffon, V.T. Krug, Tissot.
Problema — zice — e „puŃintel” cam neobienuitĂ ĭn urechile noastre, dar cu atĭt
mai obicinuitĂ la alte naŃii”.

² Vezi nota 1. DizertaŃia lui BariŃ, deosebit de interesantĂ, se intituleazĂ
Contract de cĂsĂtorie si se va publica ĭn Foaie pentru minte..., I, 1838, nr. 16, p.
136-135.

³ Cartea lui Aron Florian, *Idee repede de istoria PrinŃipatului ŢĂrii RumĂneŃti*,
voi. I—III, BucureŃti, 1835—1838.

⁴ Al doilea volum, pe 1838, din publicaŃia bucureŃteanĂ oficialĂ *Almanah*
al CurŃii Ńi Statului din PrinŃipatul Valahĭi.

⁵ Lucrarea braŃoveanului — profesor la BucureŃti — Iosif Genilie, *Geografie*
istoricĂ, astronomicĂ, naturalĂ Ńi civilĂ, a continentelor ĭn general Ńi a RomĂniei ĭn
parte, de — , profesor de geografie Ńi hronologie ĭn Colegiul NaŃional, de care adaptatĂ,
s-a tipĂrit spre ĭntrebuĭnŃarea tinerimii din clasele de umanioase, BucureŃti, 1835.

⁶ Cea mai importanta lucrare a lui Vasile Pop, *DisertaŃie despre tipografiile*
romĂneŃti ĭn Transilvania Ńi ĭncinatele ŃĂri, de la ĭnceputul lor pinĂ la vremile noastre,
se tipĂrea la Sibiu.

⁷ Numele adevĂrat al lui-Iosif Genilie, care era „levantin”, adicĂ grec din
BraŃov.

⁸ Actul de penitenŃĂ al lui Ioan Maiorescu (vezi scris, anterioarĂ, n. 5) n-a
avut darul de a-i liniŃti pe dascĂlii burzuluiŃi din Ţara RomĂneascĂ. Atacurile ĭmpo-
triva lui continuĂ, situaŃie ĭn care Vasile Pop recomandĂ tĂcere.

⁹ Despre preocupĂrile statistice ale lui Vasile Pop, legate de rĂspĭndirea foilor
de la BraŃov, vezi scris, V, inel. n. 4.

XVI

Zlagna, 28 iulie [1]838

Domnule !

Mult preŃuitĂ scrisoarea d-tale din 23 iuliu cu bucurie o airi primit.
Zic cu bucurie, pentru atĭŃa prenumeraŃi ce ai cĂpĂtat, temĭndu-mĂ
ca nu Ńi de airea sĂ scadĂ ĭn acea proporŃie, ĭn care au scĂzut la mine,

cĭnd din 30 au rĂmas la 21. Ţi nu m-aŃ mira aŃa de tare, dacĂ nu ar
fi partea cea mai mare bĂrbaŃi blĂjeani, nu fĂrĂ ĭnvĂŃĂturĂ”.

Pentru ceale ce sĂ ĭntĭmplĂ ĭhcoafce Ńi ĭncolo, peste munŃi nu
mult ĭmi pasĂ, numai nu-i cĭnd a ne putea da ĭnainte ĭn literatura noas-
trĂ. Pe cei de-acolo nu-i plĭng, pentru cĂ aceia nu mi-i de modruri.
De Maiorescu mĂ biicur cĂ ftu i s-au ĭntĭmplat vreo neplĂceare.

135 Scrii cĂ doao critice au ieŃit sau vor sĂ iasĂ ĭmpotriva / opiniii
meale despre ortografia latino-romĂneascĂ. Eu mĂ bucur cĂ aceaie
a meale gĭnduri le-au aflat cineva vreadnice de gĭndit ceva despre ieale.
De n-au nimica bun, sĂ veade cĂ li fricĂ sĂ nu facĂ mult rĂu. Cĭnd le
voi ceti, voi vedea Ńi eu de sĭnt vreadnice de a mai face reflexii, sau
a le lĂsa opiniii publicului.

ĭmi pare bine, despre o parte, cĂ d[omnilor] Vasici Ńi Maiorescu
le-au plĂcut cĭt de cĭt opinia auctorului P[op]. Cĭnd aŃ avea io pe aceŃti
doi bĂrbaŃi pe partea mea, pe d-ta Ńi fratele Ţ[ĭpar], auctorul slavonis-
murilor, mĂ fĂgĂduiesc cĂ opinia mea ĭn scurtĂ vream ar fi deobŃte
135* ĭntrĂ patronii ortografiii latino-romĂneŃti. Cu / acest feliu de secundanŃi,
ĭn orice duel literal mĂ socotesc a ĭvinge”.

Dar *Amorul Ńi intriga* domniii-tale cu ce arme vrei sĂ o ĭmbraci ?
NegreŃit *purissimis Majorum nostrorĭim armĭis*®. Vom vedea, fie cum
va fi, numai tipĂreaŃte-l frumos.

CĂrŃile ce [am] scris cĂ le-am cĂpĂtat cu expresă Blaj, [ĭ]Ńi va
scrie pĂrfintele] Mihali”, numai de ar avea multe de a-Ńi scrie, pentru
cĂ numai doao zile au zĂbovit acolo.

Lui Aron* ĭi voi scrie atunci cĭnd ĭi voi trimite disertaŃia despre
tipografiile noastre.

Fii sĂnĂtos!

Al domnitale deosĂbit cinstitoriu.

Dr. Papp.

136 N.B. La 29 plec la Rodna”. Poate mĂ voi ĭntĭlni Ńi cu vicariuŃu” . /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz V. Di-*
oeceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no siiġg[ulariter] colendo. Co-
ronae

¹ AdicĂ mulŃi preoŃi greco-catolici cu studii la Seminarul teologic din Blaj.
² „Peste munŃi”, adicĂ la BucureŃti, se ĭnfiĭnŃase ĭncĂ ĭn 1836 (vezi *George*
BariŃ Ńi contemporanii sĂi, I, p. 215) o „SoŃietate literarĂ”, cu scopul salutar de a
„ĭnlesni mijloace prin care ar putea a se introduce cu ĭncetul uniformitatea limbei
ĭntre romĂni Ńi prin care ar putea sĂ ĭnainteze cultura limbei romĂneŃti”. BariŃ anunŃĂ
mĭnŃinŃarea SoŃietăŃii abia ĭn 1838 (*Foaie literarĂ*, I, 1838, nr. 4, p. 28—32) cĭnd —
4npĂ expresia lui Maiorescu (*Ibid.*, p. 214)— „ea demult nu mai era”. Spre deosebire
de BariŃ sau Pavel Vasici, cuceriŃi de la ĭnceput de ideea colaborĂrii culturale panro-
mĂneŃti, Vasile Pop se dovedeŃte nepĂsĂtor, dupĂ cum Timotei Cipariu va nutri
o adevĂratĂ aversiune faŃĂ de ideea unei... „tiranii” lingvistice centralizate, cum
o considera el la 1838. Vezi Iosif Pervain, „*Foaia literarĂ*” (1838) Ńi *Timotei*
Cipariu, ĭn Studii de literaturĂ romĂnĂ, p. 290—303.

³ Prima este a lui Timotei Cipariu: foarte drasticele *Reflexii asupra orto-*
grafiei d-lui P[op]. Domnule redactor!, din *Foaie pentru minte...*, I, 1838, nr. 2,
p. 12^16; nr. 3, p. 20—23; nr. 4, p. 27—31. IntervenŃia iritatĂ — dar foarte compe-

tentă! — a lui Cipariu îi eazează multă amărăciune lui Vasile Pop (vezi și scris. XVII). A doua „critică”, de data aceasta neutră, este aceea a lui Ioan Rusu, *Ceva despre ortografia latino-românească*, în *Foaie pentru minte...*, I, 1838, nr. 10, p. 75—79 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 359).

⁴ Ioan Maiorescu, la rîndul său, va interveni în discuția filologică din foaia brașoveană, comentînd în bloc opiniile lui Bariț, Cipariu, Vasile Pop și Ioan Rusu despre ortografie, în articolul *Asupra ortografiei românești. Băsunet la cele ce s-au zis în obiectul acesta în „Foaie literară” N° 1, 6, 7, 8, 18, 20, 21 și în aldoilea curs. N° 2—4 și 10 din Foaie pentru minte...*, 1838, nr. 23, p. 177-184; nr. 24, p. 189—192; nr. 25, p. 193—198. Intervenția lui Maiorescu încheie discuțiile, dintre care reținem ca foarte interesantă opinia filologică moderată a lui Cipariu, radical deosebită de purismul său ultracatolic de mai tîrziu.

⁵ Visuri naive ale bătrînelui învățat din Zlatna! Departe de a fi „secondans”, Cipariu îi foarfecă aspru întregul sistem ortografic (vezi, de altfel, nota 3, aci supra).

⁶ Despre *Intrigă și iubire* vezi scris. XIV, n.3. Traducerea expresiei latinești: „Cu armurile purisime ale lui Maior al nostru”. Reticența lui Vasile Pop față de Petru Maior (vezi scris. IV) — pe care l-a cunoscut și cu care a corespondat, preiunind oarecum de la acesta ștabela Școlii Ardelene! — e una din ciudățeniile istoriei noastre culturale. Nici Cipariu, de pildă, n-a nutrit o idolatrie specială pentru Petru Maior, dar în cazul lui Vasile Pop — care-și exprimă aversiunea și în dizertația sa ortografică (vezi scris. I, n.2) — lucrul este de-o semnificație aparte. Respectiv, ideile lui Petru Maior vor fi recepționate și admirate cu frenezie pe o altă filieră, aceea *politică*, de către o generație mai tînără: Simion Bărnuțiu, Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian. Fronda specifică și ideile sale răscolitoare constituiau îndemnuri de preț pentru radicalii convinși de necesitatea revoluției.

⁷ Grigore Mihali, din Zlatna.

⁸ Florian Aron, care era profesor la București (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 1—87).

⁹ Vezi și scris, următoare.

¹⁰ Vicarul Năsăudului era vestitul învățat și pedagog Ioan Marian, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 40.

XVII

Zlagna, 28 aug. [1]838

DâmrMle redactor !

Încă nu am avut vreame a-ți răspunde la mult prețuita-ți scrisoare din 23 iulie. Pricina au fost călătoria mea către Rodna¹.

Mulțimea preanunțurilor despre care-mi Serii, deosăbit m-au bucurat. Nu puțin m-am bucurat că Maiorescului nu i s-au întîmplat ceva².

Întorcîndu-mă de la Rodna, am aflat trei dărbabe de *Gazetă* pe masă: una cu *Fdaie literairală* [sic], care cuprindea critica despre care ai avut bunătate a mă înștiința, în care autorul apriat ș-au scris numele, batăr că eu și singur, din stil, l-aș fi cunoscut³. Prea pe lesne aș putea io răspunde la aceaie ce scrie și, de nu ș-ar fi pus numele, poate aș fi făcut-o. Iară așa, stau la /îndoială, nevrînd a-l dovedi de interesat și cum că din oareșcare patimă au scris. Dumnealui mă pîreăște că io te-aș fi rtigat ca *domnia-i a. Intriga și amorul* să o tipărești cu ortografia mea. Io nu știu să te fi rugat vreodată, nici prin cuvînt, nici prin scris⁴. S'crisoarele meale, care la domnia-ta sînt, îs mărturie despre aceasta. Și aceasta una iaste care mă doare — și tare mă doare — că s-au atins de caracterul meu. Dar nici pe altcineva nu am rugat vre-

dată, pentru că eu vreau ca adevărul să învingă, și nu persoana mea sau preteșugul cuiva.

De au plăcut părearea dfomnului] Vasici și Maiorescului, mult mă bucur, pentru că a plăcea la /nește bărbați ca acestea, nu poate cineva altceva a simți, decît bucurie. Însă io pot să te asecur că io prin călătoria mea către Rodna am aflat un bărbat cu creta în mîină, care pe tablă făcea fealiu de seamne, ca să poată [scrie] litere potrivite pentru ^ și iv, după părearea ce au cetit în *Foaie* domniii-tale num[ărul] 18, 20 și 21 semestrul întîiu. Acest bărbat pe mine în viața lui nu m-au văzut, pentru aceaie nu să poate zice interesat. Atîta pot să-ți scriu, că ieste unul din aceia care și știe, și vrea, și poate a face ceva în treaba aceasta⁵.

Fie cum va fi, te rog tipăreăște și ceaialtă critică, ce au ieșit în Țara Românească, ca să văd și gîndurile aceluiași⁶.

138 Nește cărți am primit de la domnia-ta numai în zilele acesteia, /însă nu prin Teofil⁷, ci de la Sibii. Sînt cărțile domniii-tale, ⁸ vreo 40, și o *Gramatică nemșească-românească*⁹; dar ce să fac cu dînsăle, nu-mi scrii. Te rog înștiințază-mă ce să fac cu dînsăle?

Banii gazetelor încă nu pot să ți-i trimit, pentru că 5 prenumărânți încă nu au trimis, dar în scurt voi căpăta și restul.

Disertația mea *despre tipografiile românești*¹⁰ e gata, numai prefația și dedicația lipseăște, dar și acesteia în scurt să vor tipări.

Fii sănătos!

Al domnii-ta^e deosăbit prețuitoriu,

138*

Dr. Papp. I

¹ Probabil o călătorie în interes medical în zona minieră de aici, așa cum în iunie fusese la Deva (vezi scris. XII).

² Vezi scris. XIV, n.5. În sensul că Maiorescu nu și-a pierdut postul în urma scandalului cu profesorii din Țara Românească.

³ Este Timotei Cipariu (vezi scris, anterioară, n.3).

⁴ În *Reflexiile*... sale împotriva lui Vasile Pop, Cipariu merge pînă la speculația răutăcioasă: „Cînd cetii la început, că [Vasile Pop — n.ns.] laudă scopul d-tale de a da o lectură pentru dame cu litere latinești, socoteam că-i numai un compliment, asemenea multor alte ce se fac în lume. Dar, după ce și la sfîrșit tot același scop ai d-tale-l numește nobil — ce-i mai mult, încă se vede a te ruga ca tocma spre a d-sale ortografie să o primești! — adevărat mărturisesc că am rămas înghețat. Dară pentru aceea au defăimat d-sa ortografia altora, ca să-și recomindeze pre a sa?” (*Foaie pentru minte...*, I, 1838, nr. 4, p. 30). De fapt, întregul amestec al lui Vasile Pop în povestea ortografiei cu care se va tipări traducerea lui *Kabale und Liebe* se reduce la întrebarea din scris. XVI: „*Amorul si intriga* domniii-tale cu ce arme vrei să o îmbraci?”

⁵ Adică după părearea lui Vasile Pop (vezi scris. I, n. 2). „Bărbatul” năsăudean de care vorbește Pop poate fi însuși Ioan Marian, vicarul Rodnei.

⁶ Ghinionistul Vasile Pop, după adevărul că cel ce deschide drumul suferă loviturile celor din urmă, a mai trebuit să suporte încă o „critică”, poate cea mai enervantă, la adresa sistemului său ortografic (vezi scris. I, n. 2), aceea a lui Ion Heliade Rădulescu: *Literatura. Pomului redactorului Foei literare din Brașov*, în *Curier românesc*, IX, 1838, nr. 26, p. 1—4; nr. 27, p. 1—2; reproduș în ed. II-a, din 1862 a *Curierului de ambe sexe*, I (1836-1838), p. 312-327; 335-341. De fapt, *Curierul de ambe sexe* publicase înainte întreaga dizertație a lui Vasile Pop (*Ibid.* 1836-1838, p. 302-312, ed. II).

Probabil Teofil Alpini, protopopul greco-catolic al Gutului.

⁸ Broșura lui Bariț tipărită la Brașov în 1837, *Cuvintare scolasticească la examenul de vara în școala românească din Brașov, în Cetate* (vezi Iosif Pervain, *Bariț, profesor la școala negustorilor români din Brașov (1836—1845)*, în *Studii de literatură română*, p. 399—404.

⁹ Este vorba de *Gramatică românească și nemțească, pentru tinerimea națională. Intr-acest chip întocmită de un prietin al nației. Tipărită cu toată cheltuiala domniei sale Rudolf Orghidan*, Brașov, 1838. Bariț anunțase apariția cărții în *Foaie literară*,¹⁰ D-îr... Marica,¹¹ *Foaie pentru minte, inimă și literatură. Bibliografie cu un studiu monografic*, București, 1969, p. 158 atribuie gramatica de la 1838 lui Dimitrie Iarca.

¹⁰ Vezi scris. XV, n. 6.

XVIII

Domnule redactor!

Zlagna, 19 oct. [1]838 c.n.

Iată, au venit timpul ea să vă trimit banii de la prenumărații gazetelor. Bine ar fi fost când aș fi putut a vi-i trimite mai timpuriu, însă de la 3 prenumărați nici până azi nu am primit bani. Însă avînd nădejde a-i căpăta, vi-i trimit de la mine:

23 prenumărați a 6 f. w. fac 138 f.

1 *Gramat[ica]*¹ pentru p[ărintele] Păt[ru]² a 2 f. n o . *2 f.

Scoțînd 10%, 14 f. rămîn 140 f.
126 f

care vei primi de la d. Rudolf Orghidan, unde i-am asignat.

Pentru anul viitoriu iarăși voi fi îngrijat pentru prenumărații, numai m-i frică că părinții cei uniți îi vom pearde, din pricina că, precum a^d, și la Blaj vreau a tipări gazete³. Din o straită ușoară, doao goale!

Lîngă toate acestea, totuși am nădejde că Bănatul, Tara Rumânească și Moldova⁴ va potoli defectul. /

Cinstita scrisoare a d[omniei] t[ale] din 10 sept. a.c. o am primit, în Cîmpeani, unde mă aflam atunci într-o comisie. Întîmplarea d[omniei] t[ale] cu prințul G[hica]⁵ puțintel m-au întristat, dar, iară, m-au bucurat. Ia sama: ce-i bun pentru aceaia provinții, însămnază; ceale reale lasă-le să le scrie alții. *Pauca prudenți**.

D-le, criticile ce mai ai asupra ortografiei mele te rog tipărește-le, ca să văd gîndurile tuturor⁷, că poate fi că, văzînd cuprinsul, voi mai zice și eu ceva, cu vreamă, ca de va fi de lipsă, să le mai dau vreun puls. Pe d. Tipar numai pentru aceaia m-am supărat, că s-au atins acolo unde nu trebuia, că n-au răspuns precum așteptam eu de la un Tipar, adecă nu cu acea bărbăție și rezon⁸. Însă eu tot îl cinstesc, și să nu-și fi pus numele poate i-aș fi și răspuns. Oricine au fost și iaste acel bărbat care au făcut reflexiile asupra ortografiei latino-rumânești, să veade a fi un bărbat de la care multe bune putem aștepta⁹. Nici aceasta nu

439* zic pentru că doară ne potrivim la idei, ci pentru că văd ceva rezon dînsul. /

Domnului Maiorescu spune-i despre partea mea mulțămîtă pe că vrea să mă apere. Ci să-i scrii că eu nu sînt mulțămît să mă a numai cu gura, ci să prindă condeiul. Condeiul nu-i sabie. Cerneala sînge. Eu aș fi poftit să-i văd disertația despre natura limbii noastre. Ce tace? Poate i frică de cenzură? *Audaces fortuna juvat*¹⁰. Fie lu cu rezon, apoi scrie criticii ce vreau! Mie niciodată nu-mi va p rău că am scris ce am scris, că de va fi lipsă, ce am scris sînt în să le și apăr. Numai aș vrea toate criticile să le văd. Pentru a iarăși te rog, tipărește-le fără nici o cruțare.

¹¹ *Foaia literală* din zi în zi mă interisază mai mult, ales arti d. Seulescul¹¹. Acesta trebuie să fie un bărbat bine gătit. De ace pune mai des.

Dar d. Vasici ce mai face? Pentru ce au încetat a ne mai ceva, ca, cu stilul frumos, să ne mai desfăteze? Spune-i de la 140 multă sănătate, batăr că nu m-i cunoscut. /

D[omnul] Moga¹² se află aici la noi, ca diurnist, și-mi spune v-ați în[t]îlnit la Sibiu și că ești sănătos și-ți merge bine.

Pentru trimiterea gazetei nemțești¹³ încă nu ți-am fost mulță. Foarte mult m-ai îndatorat.

Părintele Mihály¹⁴ te roagă ca, din *Foaia literală*, N. 12, din greșală nu i s-au trimis, să i-o trimiți. Pe anul viitoriu pune această'foae iarăși numele *Foaie literală*, pentru că e mai lesnă citat, *facilius citatur*¹⁵.

Fii sănătos!

Al cin[stitei] domniile tale deosăbit cinstitor,

140»

Dr. Pa

¹ Vezi scris, anterioară, n. 9.

² Petru Ioanette (vezi scris. VI, inel. n. 11).

³ în aprilie 1838, episcopul Ioan Lemeni, îmboldit și ajutat de Cipariu, primele demersuri pentru a obține aprobarea apariției unei foi românești și la De atunci datează acel prospect-memoriu *Planum et Scopus Ephemeridum ecclesiastico-politico-literarium valachico-idiomate et characteribus latino-slavicis, cura tatis et Typis Typographiae Blasiensis edendorum*, semnat de Timotei Cipariu. În jurări aparte (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, scrisorile lui Timotei C vor face, însă, ca publicația periodică a Blajului să apară abia în 1847: *C luminărei*, cu o viață de nici doi ani. Vezi despre aceasta *Ibid.*, III, p. 20, IV, p. 275, n. 2.

⁴ Referință nouă, inedită, în legătură cu persoanele antrenate în planul fidențial al Dacoromaniei, al cărui aspect important a fost și intenția lui Bă a face din *Gazeta* brasovează un organ al tuturor românilor. Așadar, la 1838, în *dacoromânilor* transilvăneni îl numărăm - alături de Bariț, Pavel Vasici, C Bărnuțiu și Nicolae Maniu — și pe Vasile Pop. Din analiza documentelor simptomul'cel mai frecvent al dacoromânismului era gravitația spirituală spre cipele de dincolo de Carpați.

⁵ Una dintre primele *supărări* ale lui Alexandru Dimitrie Ghica, din articolelor despre Țara Românească apărute în *Gazeta de Transilvania*. De aceasta, se pare că mînia voievodală vine de la articolul din 1838 nr. 4 (ser II), p. 14—15: *Țara Românească*. Bariț atrage atenția asupra unui articol numărul 31 pe 1838 al ziarului *Siebenburger Wochenblatt*, despre situația inter

Țara Românească. Necutezînd să-l reproducă, redactorul brașovean comentează miezul articolului: „O astfel de stare financiară slabă și mai [aproape — n.ns.] deznădăjduită, o astfel de influență streină, astfel de împărecheri [certuri — n. ns.] și slăbănogiri împrumutate, a patrioților de sine însuși, prin urmare a patriii sale, nu pot decît să aducă peste puțin un period foarte critic preste acea țară”. în ansamblul mișcărilor pornite de opoziția liberală din Țara Românească, articolul în cauză nu putea decît să-l minie pe Domnitor. în următoarele luni, Bariț va căuta să-l împace, printr-o serie de articole deosebit de lingușitoare.

⁶ „Pentru cel prudent [sînt deajuns] puține”.

⁷ Vezi scris. XVI, n. 3 și 4; XVII, n. 6.

⁸ Scris. XVII, n. 4.

⁹ „Bărbatul” era profesorul blăjean Ioan Rusu (vezi scris. XVI, n. 3) care își semnează articolul *Ceva despre ortografia latino-românească* cu inițiala *I?*. (vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 359).

¹⁰ „Soartă-i ajută pe îndrăzneți”.

¹¹ Articolul istorico-arheologic al lui Gheorghe Seulescu, *Descrierea istorico-geografică a cetăței Caput Bovis (Capul bouului sau Ghertina) a cărei ruine se află în apropierea Galațului, de păharnicul — profesor public de istorie și filologie. Vizitate în vara anului ÎSS?*, publicat în *Foaie pentru minte...*, I, 1838, nr. 11, p. 81 — 88; nr. 12, p. 89 — 94; nr. 13, p. 97 — 99. E, de fapt, reproducerea unei broșuri publicate de profesorul ieșean, în 1837, agreată de transilvăneni pentru puternicele tendințe latiniste ale autorului.

¹² Dimitrie Moga, viitor fruntaș politic al românilor din Munții Apuseni, era la acea dată practicant tezaurarial la Zlatna.

¹³ Adică a celei din Brașov, *Siebenbilger Wochenblatt*.

¹⁴ Grigore Mihali, pe atunci doar preot greco-catolic în Zlatna, mai apoi protopop (vezi capitol aparte în *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 58 — 128).

¹⁵ „Mai ușor de citat”.

XIX

Zlagna, 30 9° [1]838

Domnule !

Bani pentru gazete, mai nainte de 2 luni ți-am asignat, prin Rudolf Orghidan, însă despre primearea lor nu am nici de la domnia-ta, nici de la dumnealui Orghidan nici o înștiințare. Ce e pricina aceștii tîrzii înștiințări, nu știu. Poate ai fost bolnav, sau tare cuprins de lucruri. Fie cum ar fi, te rog înștiințază-mă cum stă treaba.

Mie-mi pare rău că pentru întîrzierea banilor nu mie, ci d[omnului] Mihali ai scris. Io și mai curînd ți i-aș fi trimis, dar multă vreamă nu am fost acasă, iară despre altă parte am așteptat ca să plătească toți, și totuși / și acum sînt 2 care n-au plătit. Așa, sînt unii carii socotesc că acestea să pot da și de cinste.

Gazeta d-tale și deosăbit *Foaia literală* trebuie să fi avut un fatum, precum am văzut din ruperea unii coloane¹. Te rog bagă sama. Știi că acestea au mulți pizmași. Bagă sama, ca nu să împeadece acum la început.

Banii prenumăranților la *Intriga și amorul* fii încredințat că să vor da îndărăpt fieștecăruia². Despre anul viitoriu nu ne scrii nimica. Io voi pune silință, cu preatinii mei, ca să aibi și pe cel viitoriu prenumăranți.

Fii sănătos!

Al domn[iei]-tale ca un frate,

Dr. Papp. I

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Bariț* V. Dioceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola commerciali Valach[orum] coronensim Professori D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

¹ Imposibil de stabilit despre ce „fatum” poate fi vorba! în colecțiile consultate (B.A.R. București, Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca și Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R.S.R.), nu se semnalează „ruperea unei coloane” din *Gazeta de Transilvania* sau *Foaie pentru minte...* din 1838. Operația pare că s-a comis numai la exemplarele trimise în Munții Apuseni, de către factori neidentificabili.

² Eșecul lui Bariț de a publica, în traducere românească, *liabale und Liebes* de Schiller (vezi scris. XIV, n. 3).

XX

Zlagna, 29 ian. [1838]

Domnule redactor!

Iată, îți trimit oareșce istoricesc, pentru *Foaia* dumitale. De ce te cotești că iaste pentru acel scopos vreadnic, și de va putea suferi ce te cotești zura — despre care nu mă învoiesc — tipăreaște-1³. Scopul meu e să te aștița oareșce foc întră tinerimea Țării Românești, spre cunoașterea istoriei patriiilor, care ar trăbui ca mai bine să o cunoască decît pașii acum, însă și pentru noi, carii prea puțină idee avem despre această doao provincii⁴. De voi vedea acest articol tipărit, îți voi mai trimite și alte lucruri istoricești și poeticești, ca să ajungem acel sfînt scop. *Ortul punctum, qui miscuit utile dulci**.

Al domniit-tale umilit șerb,

Dr. Pa...

141

Vertatur

P.S. Pentru parohul de la Abrud, Alexandro Tobias⁵ 1 exemplar și, lingă dînsăle, ungurești. Adresa e acolo.

Această dată ți-am trimis pe poștă, urmînd corespondenților care te trimit la gazeta nemțească, carii și ei trimit pe poștă. însă domnia-ta mă înștiințază cum vrei.

Fii sănătos!

La ortografie nu ne prea potrivim. Ci, cu vreamă, îți voi aștița și părerea mea, întru o scrisoare deosăbită. /

¹ La Vasile Pop în original, greșit: 1838.

² în *Foaie pentru minte...* nu se tipărește vreun material „istoricesc”

buibul lui Vasile Pop,

³ Țara Românească și Moldova.

⁴ „Maestru e acela care știe să îmbine folositorul cu plăcutul”.

⁵ Despre Alexandru Tobias, parohul greco-catolic din Abrud, vezi și în *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 95.

XXI

; , *7;

Zlagna, 31" ian. [1]839

Iată^ți " ai trimiț patru prenumăranți. Dacă voi mai căpăta, ți-i voi trimite și aceia.

Multe nu pot a-ți scrie, pentru că sîntem foarte triști. Laczi 10 săptămîni au fost bolnav. Acuma e mai bine, dar Luize¹ de doao săptămîni e foarte bolnavă și prea mult ne-au întristat. Numai Dumnezeu știe cum sînte[m].

Și Luizi și noi ne închinăm cu sănătate.

144

Dr. P. I

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz V.* Dioceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

¹ Luiza sau Ludovica, fata mai mare a lui Vasile Pop, va muri în același an, 1839 (vezi scris. XIV, n. 7).

XXII

Zlagna, 1^a fevr. [1]839

Domnule !

Domnul Georgie Crainic¹, a căriia adrese cu scrisoarea cea dintîiu ți l-am trimis, să jăluiască că nu capătă *Gazeta*.

D[omnul] Ioan Pipoș² să jăluiască că N. 1 nu l-au căpătat.

Te rog, domnule, adă lucrurile pre cît poți în rînd, batăr io știu cît meare de greu. Io aş vrea ca să-i am pre toți mulțămii.

Fii sănătos!

Dr. Papp. I

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz V.* Dioceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

¹ Gheorghe Crainic deținea funcția înaltă de șpan cameral în Baia de Arieș (vezi scris. X, n. 3).

² Ioan Pipoș, fratele protopopului neunit Petru Pipoș din Hondol (vezi scris. IV, n. 3) era, la 1839, tînărde 17 ani, probabil elev la Școala montaniană din Zlatna. Vezi despre el *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 48.

XXIII

Zlagna, 19 fev. [1]839

Domnule !

a- iu a c u m a m p r i m i t o s c r i s o a r e d e l a d . p r o t o p o p P e t r u P i p o ș
5 w i n ~ c a r e s a i e l u i e ? t e c a d i n 5 p r e n u m a r a n ț i c a r e i - a u t r i m i s
sfînția-sa, adecă: Ignatie Anghial de la Harro², Nicolae Sabo de la

Vărmaga³, Petru Raț de la Nevoia⁴ le primesc, iar și parohul Dimitrie Anghia[1] de la Fornadia⁵ nu trimite-le, precum ți-am fost scris, pe la Deva. Așijd d. Nicolaus Nemeș de Alamor, iar la Deva.

147 Știu, domnule, / ești îngreunat; totuși te rog o rile mai bine la rînd, ca să nu se facă multe greșe

Iată,-ți mai trimiț un prenumărant, a cui a Hiitos Polgárnak Fogarași Boer Miklosnak, Abrudb Fii sănătos!

Idem qui pridem,

147*

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz V.* Dioceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

¹ Vezi scris, IV, n. "3.

² Hărău, din zona Hunedoarei.

³ Sat din zona Hunedoarei.

⁴ De fapt, satul Nevoeș. Despre parohul Petru Raț de VI, n. 6.

⁵ Fornadia, sat din zona Hunedoarei.

⁶ „Cetățeanului-jurat Fogarași Boer Miklos, în Abrudb

XXIV

Zlagna,

Domnule !

Anghel Balea, judele de curte din Bistra¹, și că nu capătă gazete. Io încă odată te-am fost rugat Știi cît e de greu a plăti și a nu căpăta.

Nici eu nu am căpătat *Gazeta N. Vi, Fo* nici ceale nemțești N. 15—16. Fă bine trimite-mi-le. mă interesează pentru că au un rezonament despre na

Fii sănătos.

Idem qui pridem,

149

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz V.* Dioceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

¹ Despre care vezi și scris. VI, n. 10.

XXV

Domnule redactor !

Cu trimițerea prenumerațiilor, mai dăunăzi, n fost scris că, din pricina neorîndu[i]ții trimiteri a ț tiți prenumăranți am perdut, cu îndoită pagubă: u

alta a binelui deobște, fiindcă și prin aceeaia să mai lățească literatura și, prin aceeaia, cultura națiunii.

Te rog, dară, pe folosul d[omniei] t[ale] și binele națiunii, fii silitoriu ca să se trimită gazetele fiecăruia prenumărant. Io nu aflu în aceste nici o greutate, de a nu să putea împlini.

Pentru reflexiile d. Eliad îți foarte mulțămesc, numai îmi pare rău că nu sînt întregi'. Poate fi ceva mai bun și mai cu cuvînt decît în care mi le-ai trimis. Dumnealui e gramatic și, ce-i mai mult, gramatic din vremea noastră, despre carii prea frumos scrie vestitul/
151 acela filolog Ian[us] Jahn in *Praeffatio* ne in *Grammaticam Arabicam*, dum scribit: „*Medio tempore maxima facla est mutatio a Grammaticis; qui semper et ubique ad id sunt nimium proclives*”¹, că: „*cum linguae analogiam perdiscere, et regulas ex ejus usu eruere deberent, ipsi se contra pro legum laboribus venditens, praescribantque, quomodo quod tenendum sit*”². Așa, ne-au făcut d-s. mulțime de reguli, care sînt împotriva naturii limbii noastre, și socotesc că va veni vremea cînd îi vom ținea oglinda, ca să-și vadă și să-și cunoască greșelile, de care în *Grammatica* d-lui sînt așa de mari, ca păcatele împotriva S[fîntului] Duh.

Lîngă toate acestea, bucuos aș vedea și disertația d-lui despre —
-iu și -or.³

In *Foaia literală* N. 28 am cetit un articol *Literatura românească*. Mie mi să veade că acesta au ieșit din condeiul d. *Tipar*⁴; *leonem ex linguae*. Păcat de acest bărbat, că e așa cuprins și nu poate a sta și a să șarfi literaturii naționale.

151» * Fii sălitoriu, ca disertația / d. Maiorescu să iasă la lumină⁵. Io socotesc că criticaștri noștri nu vor îndrăzni așa lesne a prinde condeiul așa lesne asupra aceia, și că filologii noștri vor avea ce să învețe din aceeaia.

Dar d. doctor Vasici încă s-au lăsat de a ne mai împărtăși cîte ceva? în cîtu-i pentru domnul Ighian, nu te îngrija cum să i să aducă cărțile. Noi le vom aduce acealea via Excelsi R. Gubernii. Domnia-ta numai afli modul cum s-ar putea trimite bani și cum s-ar putea prenumăra.

Nu m[i]-ai scris mai din vreme că Gott își înnoiaște literile. Te-aș fi rugat ca să-mi faci trei litere noăă, în locul lui -K, ^ și un Z întors s în locul lui 3, după ortografia mea, iar de nu și-au lăpădat literile, fă ca să vearse următoarele seamne: în locul lui -K faci un o pe jumătate, așa u, iar în locul lui ^ tot același <J jumătate, întors:
152 n, și în locul lui 3, z. / Cînd aș putea căpăta aceste semne după gîndul meu, aș tipări bucuos *Eclogele*⁶ meale cu această ortografie. *Est cupidus studiorum quisque suorum: tempus et assueta ponere in arte iuvat*⁷.

în vreo cîteva zile plec la Rodna. Prin treacerea mea prin Năsăud voi să cerc ceva și despre biografie răposatului Fabian⁸. Io am multe care să țin de biografie acestui bărbat nemuritoriu⁹.

Fii sănătos și ne mai scrie cînd și cînd ce mai faci. Iară eu cu toată cîntea rămîi al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp.

P.S. întrebă pe d. Orghidan primit-au un pachet cătră mitropolitul Moldaviei adresat, și trimisu-l-au la Iaș?/
152*

¹ Transilvănenii, cu puține excepții, au nutrit o repulsie timpurie față de persoana și teoriile filologice ale lui Heliade Rădulescu. Vasile Pop dă pe față motivul principal: impresia că poetul muntean vrea să-și impună ortografia proprie asupra întregii literaturi române. La începutul lui august 1839, Vasile Pop urmărea o poezie mică a lui Heliade cu profesorul moldovean Gheorghe Săulescu, acesta din urmă de asemenea dușman neîmpăcat al „despotismului” lingvistic exercitat de cel de tîi. Dar Heliade îl avea ca aliat, în Moldova, pe Costache Negruzzi, așa că bîc Săulescu, deși în liniamentele generale avea dreptate, a trebuit să facă față cu cuplu de forțe care reușesc să-l scoată ridicol — „Don Quichotte al curății limbii românești” — din această poveste. Cum transilvănenii — plus minusque — erau de pe atunci puriști, simpatia lor se îndreaptă spre profesorul moldovean (despre a cărui luptă obositoare cu Heliade și Negruzzi vezi N. C. Enescu, *Gheorghe Săulescu, Dimitrie Pop, Anton Velini*, [București], 1970, p. 64—73).

² *Johann Jahn*, 1750—1816, distins filolog și orientalist austriac, profesor de limbi orientale, dogmatică și arheologie biblică la Universitatea din Viena. I-a învățat pe filologii transilvăneni, dar mai ales l-a inițiat pe Timotei Cipariu în cunoașterea culturii orientale, prin lucrări epocale pentru vremea sa.

³ „Cînd scrie: «Cea mai mare schimbare a fost făcută de gramaticienii din evul mediu, ei fiind totdeauna și peste tot prea înclinați»”.

⁴ „(în loc de a studia analogia limbii și din uzanța ei a extrage regulile) se evidențiază pe ei ca dătători de reguli cu de la sine putere și să prescrie cum să se respecte aceste reguli”. Cele două citate formează, în *Vorrede-ul* lui Johann Jahn la *Arabische Sprachlehre*, p. XVI, rînd. 8—14 supra, un pasaj unitar. Vasile Pop îl dă în latină, tradus infidel și cu mici schimbări. Am preferat, așadar, o traducere după originalul german, întru totul fidelă ideii. Pasajul întreg arată, la Jahn, așa: „Cea mai mare schimbare a fost făcută de gramaticienii în evul mediu, ei fiind totdeauna și peste tot prea înclinați (în loc de a studia analogia limbii și din uzanța ei a extrage regulile) să se evidențiază pe ei ca dătători de reguli cu de la sine putere și să prescrie cum să se respecte aceste reguli”. Un astfel de gramatic samavol era, la acea dată, Heliade Rădulescu în ochii lui Vasile Pop.

⁵ Din seria articolelor împotriva lui Săulescu (vezi nota 1).

⁶ Articolul *Literatura românească*, din *Foaie pentru minte*. . . , II, 1839, nr. p. 220—223; nr. 29, p. 225—228, semnat M. George Em. Marica în bibliografia *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, p. 315, poz. 1588 nu atribuie nimănui acest articol. Pe baza acestei scrisori, de la un cunosător al activității contemporane săi, cum era Vasile Pop, atribuim acest articol lui Timotei Cipariu, semnalînd în acest prilej descoperirea unei noi scrisori a marelui filolog român. Pentru paternitatea lui Cipariu pledează și faptul că în articol sînt date și analizate cuvinte române rare sau necunoscute pretutindeni, unele prepoziții sau diftongi de circulație trînsă. Or, se știe că Cipariu era un mare pasionat al rarităților sau chiar al ciștenilor lingvistice.

⁷ „Pe leu [îl cunoști] după limbă [răget]”.

⁸ Despre această lucrare încă misterioasă a lui Ioan Maiorescu, vezi scrisorile următoare, n. 7.

⁹ Vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 173, n.6. Din cauza unei mărunte scrupule ortografice (vezi infra, scrisoarea XXXVII), Vasile Pop târîgă timitearea traduceilor din Virgiliu. După moartea lui, acestea ajung în posesia Timotei Cipariu, care le publică în 1853—1855, cu întregiri făcute de el și cu o introductivă a redacției: *Eclogele I—X*, în *Foaie pentru minte*..., 1853, nr. p. 234-236; nr. 38, p. 355-356; nr. 39, p. 364-366; 1854, nr. 4, p. 15-16; nr. 5, p. 19; nr. 14, p. 66-68; nr. 18, p. 91-92; nr. 44, p. 236-239; 1855, nr. p. 29-32.

¹⁰ „Fiecare este gelos pe studiile sale: timpul și uzanțele ajută la puț [lor] în fapt”.

¹¹ Ca și în anul precedent (vezi scris. XVII), Vasile Pop pleacă în august 1831 în ținutul Rodnei. De data aceasta, însă, avea de gând să adune date despre dascălul și poetul transilvănean Vasile Fabian Bob, născut pe plaiurile năsădene, mort în Moldova în 1836. Interesul pentru acest fost prieten și coleg al său i-l trezise resuscitarea istorico-literară a lui Fabian Bob, în coloanele *Foii pentru minte...* Au apărut mai întâi cele două poeme inedite ale „răposatului profesor și paharnic”: *Moldova la 1821 și Moldova la 1829 (Foaie pentru minte...*, 1839, nr. 13, p. 97—98; nr* 14, p. 105—107), aduse de la Iași de profesorul blăjean Ioan Rusu (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 363—365), apoi *Suplement la geografie, intru jnemia răposatului școlariu Ștefan Șendrea, din Gimnasia Bașiliana din Iași, la anul 1834, octomv. 25 (Foaie pentru minte...*, 1839, nr. 15, p. 113), Stimulat de îndemnul lui Bariț de la subsolul primei poezii (*Ibid.*, nr. 13, p. 97): „Mare bucurie ne-ar face. cineva când ne-ar împărtași mai multe pericole din viața acestui bărbat vrednici”, fostul elev al lui Fabian Bob, scriitorul moldovean Vasile Popescu Scriban „împărtașește” *Viața d. pahar[nic] Vasile Fabian sau Bob în timpul petrecerii sale-n Moldova* (*Ibid.*, nr. 20, p. 153—156).

¹² Vasile Pop va indica și excerpta în notele la studiul său biografic (xxx, n. 1) documentele pe care le avea în legătură cu viața și activitatea lui Vasile Fabian Bob. Acestea sînt: a) *Poemation de Secunda Legione Valachica*, apărută la Oradea în 1830 (despre familia grănicerească Bob, din care se trăgea poetul); b) trei scrisori de la acesta: 23 martie 1824, 24 aprilie 1824, 17 aprilie 1825 (în limba franceză) și 7 decembrie 1828; c) poema *Allusio* (vezi scris. XXX, n. 4) și d) anunțul Eforiei școlilor din Moldova, din 8 aprilie 1836, prin care invită prietenii și cunoscuții la înmormîntarea lui Vasile Fabian Bob. Utilizarea acestor surse trădează din partea lui Vasile Pop un adevărat simț de istoric literar (scris. XXX, n. 1).

XXVI

Domnule !

Zlagna, 13 Xv[1]839, c.n.

Eu, după pofta domniei-tale, am scris d[omnului] protopop Ighian pentru doritul ajutoriu, și am fost așa de norocos, cît mi s-au trecut cuvîntul și, precum îmi scrie, bani 100 f. în argint se află la d. fiscal Dunca', despre a căroră trimitere însuși mecenatul îți va scrie, și poate că ți-au și scris. Așadară, despre aceasta poți fi odihnit.

De la Teofil' am primit scrisoare despre primirea banilor, 138 f. w.w. Socotesc că pană acum au înștiințat pe d. Orghidan. Ar fi bine cînd ai afla domnia-ta un modru mai lesnicios pentru trimiterea banilor. încîtu-i / pentru nerînduiala venirii gazetelor, fii încredințat că iaste lucrul prea adevărat. însuși d. Demetrius Moga', care-ți iaste cunoscut și care au prenumărat pe tot anul, în semestrul al doilea nici un număr nu au căpătat. D[omnul] Josephus Ratzovits' încă, în acest semestru, mai multfe] numere nu au primit. Aceștia nu sînt de la sate. Un preot cu numele Angya[1], care iar pe tot anul au prenumărat, și a căruia gazete trebuia să meargă la Deva, precum au mers în cursul dintîiu, în cursul al doilea s-au rătăcit, de vin la Zlagna, și așa, trebuie să i le trimit cînd capăt vreun prilej. Eu socotesc, d-nule, că acestea sînt pricini care și pre cei mai mari pîrtinitori a gazetelor încă pot a-i înstreina. Eu, despre partea mea, voi / fi silitoriu și de aici înainte pentru prenumăranți, batăr că de la 6 încă pană astăzi nu am primit bani. Au siliți-vă și d-voastră a ținea un rînd mai bun, ca batăr să nu le dăm prilej a să lasă de prenumerație.

Una mai am ca să te rog: ține-te de stilul nostru, nu te alunece după fantasiile munteanilor, lasă-1 la naiba *subjet, objet și projet*; nu într-însăle nici o analogie: j sau [mai] bine i al lati[ni]lor numai înaint de o și **M** să mută în **>K**, înainte de *e* nu-1 suferă limba. Vezi cuvînt *ajun*, de la *jejiino*: mai bine au vrut să strice silaba dintîiu, unde este înainte de *e*, decît să zică *jejun* ș.a. Ți-aș putea scrie disertații în tregi despre neghiobiile filologilor munteani. Zi, dar, *proiect, subiect* și. ¹⁵⁴ Așijderea *murinda și in florinda* sînt neghiobii împotriva limbii'. / Vezi cu cîta bărbăție și logică le-au astupat gura d. Săulescu.?' Eu a mai mult. ca **20** de coaie de înșămări filologicești, și nu am atîta vream ca să le poci isprăvi pentru tipariu.

Cum mai stă cu disertația d. Maiorescu ?'

Istoria bistarecii Brașovului, S. Niculae, trimeate-o încoace, să-i fac însemnările'. Eu am tot arhivumul bisearecii la mine, în copii. Bine ar fi să se tipărească.

Vezi, cîștigă-ne *Istoria' și Geografia* ¹⁰ Țării Romanești. Prin dr. Vasici mai că s-ar putea. Ce bucuros le-am plăti! Dar încă *Schematismul aceii țări*? ¹¹ Mai înainte căpătăm foliante, și acum?

Fii sănătos! Iară eu sînt al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp

Io;

¹ „Fiscalul”, adică agentul tezararial Dunca era viitorul om politic *F. Dunca*, 1799—1888, consilier gubernial, deputat dietal, unui dintre membrii fondatori ai ASTREI. Dunca venise la Zlatna după ce, din 1833, fusese practicant Directoratul regal al fiscalului din Tîrgu-Mureș. în șematismul Transilvaniei pe 18 *Novum et vetus Calendarium ad Annum bissexilem MDCCXXI Dierum 366 inus Magni Principatus Transilvaniae et Partium adnexarum*, Cluj, 1840, p. 265 fi rează în rînduî funcționarilor Domeniului montano-cameral al Zlatnei, cu *Fiscal* asesor fiscal. Era singurul român din *conducerea* importantului oficiu transilvăne Vasile Pop fiind cel de al doilea, din sfera asistenței sociale, ca medic șef al domniului, în 1844 va fi chemat la sediul central al Tezarariatului, în Sibiu. Vezi des el cele două necroloage: *Paul Dunca de Sajo 1799—1888*, în *Familia*, XX 1888, p. 561; *Paul Dunca de Sajo*, în *Tribuna*, 1888, p. 1061—1062; 1078.

² Vezi scris. XVII, n. 7.

³ Vezi scris. XVIII, n. 12.

⁴ Despre „diurnistele” Josephus Râțzovici vezi și supra, scris. III.

⁵ Vezi scris, anterioară, n. 1: poziția „antiheliadistă” a lui Vasile Pop polemica filologică iscată între Gheorghe Săulescu și cuplul Heliade-Negruzzi.

⁶ în articolul polemic *Domnule redactor!*, din *Foaie pentru minte...*, 18 nr. 43, p. 337—349. Răspunzînd unui articol din *Curierul românesc*, Săulescu exprimă următoarele vederi de principiu, cu care Vasile Pop este întru totul de acord: „1° Că trebuie să ne unim a avea toți românii o limbă generală, convins fiind că fi și cu puțință a ne uni; 2° Că nu trebuie a lua o provinție jargonul celială fără numai cele bune, dejudicate de criteriia filologiei”.

⁷ în 13 ianuarie 1839, Ioan Maiorescu îi scria lui Bariț: „Iată și foile ce lipsesc din disertația mea” (*George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 228). Deduce că Vasile Pop, ca și Timotei Cipariu, dealtfel (*Ibid.*, IV, p. 122; 125) erau la cu cu această lucrare de mari dimensiuni a lui Ioan Maiorescu. Dar, în aprilie (*Ibid.*, I, p. 233) dizertația filologică a profesorului craiovean încă nu era tipărită acesta renunțînd singur la apariția ei: „Disertația mea lasă-o să stea în manus. Sînt pricine pentru care am hotărît să o mai las. Așadar, nu o tipări”. Crederi lucrarea i-a fost restituită autorului după această dată și că ea este punctul de nire al lucrării lui Maiorescu *Studii asupra limbei române*, publicate în *Foaie pe*

mente..., XI, 1848, nr. 14, p. 107-111; nr. 15, p. 116-119; nr. 16, p. 124-128; nr. 17, p. 134-136; nr. 18, p. 141-143 și nr. 19, p. 146-149.

⁸ Implicațiile acestui pasaj dovedesc încă o dată — dacă mai era nevoie i — marea utilitate a corespondenței scriitorilor, în opera de arheologie istorico-literară. Unica monografie despre Vasile Pop, aceea a lui Ion Mușlea (*Viața și opera doctorului Vasile Popp*, în *Anuarul Institutului de istorie națională*, V, 1928 — 1930, p. 86—157) este scrisă fără consultarea corespondenței de față. În lipsa indicației din această scrisoare, simțind din instinct de istoric literar prezența lui Vasile Pop, Ion Mușlea se lansează pe un teren lunecos și atribuie doctorului din Zlatna o lucrare manuscrisă din Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca: *Brevis Notitia Ecclesiae Bolgárszegiensis ad St. Nicolaum*, pe care o publică în anexa studiului (p. 145—157). Sigur de demersul său — bazat, dealtfel, pe potriviri înșelătoare! — Mușlea conchide: „Identificării noastre nu i se poate opune, credem, nici un fel de observație”. Dar iată, i se opune însuși presupusul autor, Vasile Pop, care cere lucrarea — desigur, semnalată de Bariț! — „ca să-i fac însemnările”, pe baza arhivei Bisericii Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului, care se află întreagă la el, în copii. Așadar, Vasile Pop este numai autorul acelor completări sub formă de note și trimiteri însemnate cu a), b) sau* care secondează textul de bază al scurtei istorioare brașovene. Cunoașterea corespondenței cu Bariț l-ar fi scutit pe Ion Mușlea de riscul de a da unei lucrări importante o filiație fantezistă, făcând din Vasile Pop autorul ei. Din acest moment, problema se redeschide, adevăratul autor al lui *Brevis Notitia Ecclesiae Bolgárszegiensis* redevenind anonim, iar scrierea o enigmă nedezlegată a istoriei noastre literare.

⁹ Lucrarea lui Aron Florian, *Idee repede de istoria Prințipatului Țării Românești* (vezi supra, scris. XV, inel. n. 3).

¹⁰ Autorul e Iosif Genilie (vezi scris. XV, n. 5).

¹¹ „Schematismul” era publicația *Almanah al Curții și Statului din Prințipatul Valăhii* (vezi scris. XV, n. 4).

XXVII

Domnule redactori

Iată,-ți trimit catalogul prenumăraților la *Gazeta de Transilvania* pro 1° semestri (1)840. Vezi ce puțini sînt? Eu pricina nu sînt, că știe Dumnezeu și cunoscuții mei cîtă strădanie am pus și pui, ca să putem păstra aceste gazete. Pricina de căpetenie e îndoiința națiunii noastre în aceasta treabă, iară a doua pricină iaste nerînduiala cu care vin gazetele, lartă-mă, domnule, că așa scriu. Pilda o am de față: d. protopop de la Hondol, *Petru Pipoș*¹, un patron deosăbit a literaturii noastre, prin a cui bunătate în anul trecut mulți prenumărați din preoții aceluiași supuși am căpătat, și însuși au prenumărat pe tot anul, mi să jeluiește că în cursul al doilea nici o gazetă nu au căpătat. Așijderea se jăluiaște și d. Dimitrie Moga, practicantul tezauralicesc de la Topanfalva², că batăr că au plătit pe tot anul, și banii pentru amîndouă vi i-am trimis, în cursul al doilea nimica nu au căpătat. / Aceștia sînt bărbați despre carii nu putem spune că nu vrea a ceti bucuros. Prin acestea mult am perdut, pentru că amîndoi era îndemnători. Amîndoi să roagă ca să faceți greșăfa bună, și pentru banii plățiți în anul trecut, în care în cursul al 2° nimica nu au căpătat, să le trimiți în cursul din 1° al anului curgătoriu. Și fiindcă cearerea e dreaptă, și ca să-i putem să-i avem și mai încolo, te rog promite-le, și pe mine mă înștiin-

țază, ca să știu cu ce să-i mîngăi. Eu ți-aș trimite însuși

; Ca să te încredințezi și mai bine, însă nu vreau să-ți fac
Cît e pentru d. prot[opop] Ighian, ca să-i mulțămășt
foi, mai așteaptă ceva, ca să aflu cugetul omului. Atîta-
publicația ce ai făcut pentru el în anul trecut i-au cos
ca la o mie florinți în argint, pentru că odată au năvăli
o mulțime, căroră n-au putut să nu le deaie, și de la car
vedea³. Acum, deodată, mulțămăște-i în scris, cum v
156 mos. /

Oprirea *Curieariului* d[omnului] Eliad⁴ e bună pentru
In cît e pentru *Istoria Țării Românești*, trimite-o la Sib
neguțatoriul, și el negreșit ne-o va trimite. Fu, de nu
în bani mulți, te-aș sfătui să o faci un prezent d. prot
batăr că și așa socotesc că-ți vei primi banii. Trimite-
Mergerea d-tale la Viena ți-au folosit ceva⁵, însă
mare dacă ai fi căpătat slobozenie pentru gazetele Țării
și a Moldaviei, ca să-ți vie slobode pe poștă.

Gazeta de două ori pe săptămînă ar fi bine, însă
6 f. C.M. puțini vor prenumăra. Nația noastră e săracă
încă nu dau bucuros.

D[omnul] Țipariu, de cînd ș-au vărsat veninul a
au încetat⁶. D-nul e ca albina, care după ce împunge,

Pășeaște în scrierea *Gazetei*, cît poți, cu o polit
afle vătămați prenumăranții, și nici alte plase de oamer
sînt mulți care iau pildă asupra-ți: de scrii *scitmp*, pe sine
de scrii prea darnic, pe sine să judecă risipitoriu ș.c. N
sărute știu eu că ar fi de lipsă, însă nu-i vreama și,
fă-te indiferent la ceartele scriitorilor, lasă-i să se ce
place. Care nu sîmte în sine puteare, acela bucuros ocăre
și tipăreaște orice, care treace prin cenzură, numai să a
ceva bun în sine. Cei înțelepți își arată cu dovezi greșea
și cu toată cinstea. Pedanții să ceartă ca nebunii, și fiin
nu le ține mult cearta. Cît poți, ține de stilul nostru, nu
făurite, din Valahia, fără de analogie. *Partidă* nu știe
ce-i. Precum din *parte* au făcut *partidi*, ticălosul rom
l-au românit și au zis *partidă*, precum din *aguridi* g
aguridă. Pentru ce nu *facție*, *factio*. Dacă zicem de la
ce nu de la *factio*, *facție* ș.c. ?

De-mi vor mai veni ceva prenumeranți, ți-i voi

Fii sănătos!

Al domniii-tale gata spre servire,

156*

¹ Vezi referința de bază în scris. IV, inel. n. 8.

² Scris. XVIII, n. 12. Topanfalva = Cîmpeni, din Munții

³ N-am putut identifica vreo mulțămită publică - „pu
Barit să i-o fi făcut lui Iosif Ighian, în 1839, în foile de la Bra
credem, însă, că era doar o intenție a redactorului, nerealizată

seama redacției
Lu ultimul număr al *Foaia pentru minte*. Barit trimite și foaia volantă
cu *Numele domnilor domni*. n[^]m[^] „[^]f[^]”; „[^]n[^]—A[^]m[^]”

...[^]uiajjuaauivr, io»n ignian ngurează cu două exemplare, fiind singurul român care făcea acest gest de dărnicie în folosul culturii. Că, în urma acestui simplu fapt, moșii, „o mulțime”, i-au, cerut protopopului Ighian bani cu insistență, 1000 de florini, *pentru că are*, devreme ce s-a abonat de două ori la gazete, este încă o dovadă a sărăciei de care sufereau românii din Munții Apuseni. Cazul se va repeta cu Simion Balint, după 1848, fiind, în banalitatea lui, un indiciu psihosocial de preț: nici Ighian, nici Balint, *nu cutează* să nu dea bani solicitanților. Lucrurile se petrece, doar, în munții lui Horea și Lăncu, unde moșii știau, la nevoie, să-și facă singuri dreptate!

⁴ N-a fost o „cădere” a *Curierului românesc*, ci doar o reducere a ritmului de apariție la două numere pe săptămână, în loc de 3—4 în 1839.

⁵ Vezi scris. XV, n. 3.

⁶ Adică să-i dăruiască un exemplar din *Idee repede...* a lui Aron Florian. Barit va face acest cadou „mecenatelui” din Apuseni, dar în condiții care-l nemulțumesc pe Vasile Pop (vezi infra, scris. XXXI).

⁷ O călătorie a lui Barit încă puțin cunoscută. A drumețit împreună cu Iacob Mureșanu, spre a sonda pulsul politic din metropola Habsburgilor, în scopul unei orientări corecte a foilor de la Brașov. Călătoria se leagă de numele protopopului Iosif Ighian, care i-a ajutat material pe cei doi (vezi Gorneliu Diaconovici, *George Barițiu, 12/24 mai 1812—1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 11—12; George E. Marica, *Notele de călătorie ale lui George Barițiu*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VI, p. 123—147).

⁸ Vezi supra, scris. XVI, n. 3.

xxviii

Zlagna, 21 ian. [1]840, c.n.

Domnule !

Pentru trimiterea gazetelor nemțești îți foarte mulțămesc. Pe mine foarte mult mă interesează *Die Blätier fur Geist*¹ ș.c., pentru că cuprind în sine multe lucruri literare, și din nenorocire cu N. 3 și 4 din anul curgătoriu tocma acealea nu mi s-au trimis. Fă bine, dacă poți, trimite-mi-le. In locul lor, ca să nu fie plicul mare, pot să rămâie *Der Intelligensblatt*.

D[omnul]prot[opop] Ighian se află la minfe de doaa săptămîni și ți să închină cu sănătate.

Fii sănătos!

Al d-tale idem qui pridem,

157

Dr. P. I

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz V.* Dioceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no singulariter] colendo. *Coronae*

¹ Similara germană, tot din Brașov, a *Foii pentru minte...*: *Blatter fur Geist, Gemuth und Vaterlandskunde*.

² Supliment literar al ziarului *Siebenbürger Wochenblatt*.

XXIX

Zlagna, 3

D[omnule] redactor!

Pentru banii prenumăranților, 81 f. în W., car a.c, după stilul vechi, prin chir Niculiță Lupan¹, încă nici o știre despre primirea lor. Scrie-mi, te rog.

Cu *Foaia pentru minte* ș.c. de supt N° 10, *Gazeta* mis. Te rog trimite-o. Din nr. 11 nu am primit nimic iar încep a se face greșeli!

Dar *Istoria Țării Românești*² trimisu-o-ai d[omi]nului Fii sănătos!

P.S. Gazeta nemțască, dacă poți, trimite-mi-o săbită. Acei 24 h.C M . ca post porto pe an bucurosv

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio oeseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter]*

¹ Negustor din Brașov.

² *Idee repede...* a lui Aron Florian (vezi scris. XV, n.

XXX

Zal

Domnule !

Iată,-ți trimit vreo câteva trasuri din viața ră cu acea rugare ca să le primești în *Foaia d-tale* și s-ar putea mai cu grabă², dacă nu ai altele mai de

Aicea vei vede o epistolie a d[omnului] vicari vei vedea că d-lui urmează, în citu-i pentru ^ și Tv, pentru care s-au făcut, în scris, deosăbite seamne, car să le vearse și pentru tipariu³. Te rog, dar, d[omnu] astă epistolie la locul ei, așa precum ți-o trimit, ții aceaie slove ^ și ^ precum să află întră slovele p în ceaialaltă parte să osăbeaște de ortografie mea rog ca și în această parte să nu faci nici o mutare. Tî întregă, pe cum să află, afară de acealea care îns fiindcă nu să țin de lucru. /

161

Iată,-ți trimit și o *Allusia* a răposatul[ui], în c suși mi-o au încredințat, care ar fi păcat a nu ve cam des scrisă. Te rog bagă bine sama. Vei căpăta ginal. Păstrează-le toate, ca niște moaște arăposaa poți, iar mi le trimite.

Ia sama la corecția citatelor frînțești⁴. Eu scri aia roagă-te de un corector care știe bine frînțește ce am știut, dar nu-mi pare rău, pentru că el au f

murire. Eu am scris cu pripa și aș putea zice că *inter lacrimas et doloris*, pentru că Latzi au fost foarte beteag: Acum e mai bine. Pentru aceeaia po[a]t[e] și slove să fi rămas. Bunătatea d[omniei] [ta]le le va împlini.

Fii sănătos!

Al d-tale idem qui pridem,

161*

Dr. Papp. I

¹ Vezi și scris. XXV, n. 11. „Trasurile” s-au publicat în iulie-august 1840, semnate *P.i Trasuri oareșicare din biografia sau viata răposatului d. paharnic Vasile Fabian sau Bob*, în *Foaie pentru minte...*, 1840, nr. 31, p. 241—245; nr. 32, p. 253—256; nr. 33, p. 257-259; nr. 34, p. 265-268.

² Vezi și scris. XXV, n. 11. Este vorba de scrisoarea lui Ioan Marian, despre copilăria și tinerețea lui Vasile Fabian Bob. S-a tipărit ca notă la *Trasurile...* lui Vasile Pop despre Fabian Bob (*Foaie pentru minte...*, 1840, nr. 31, p. 243—244). E, oarecum un nucleu pe care se construiește întregul articol biografic. Marian fusese coleg de școală la Năsăud cu Fabian Bob, pe care îl numește „bărbat cu inimă nu de mijloc, trecută prin foc”.

³ Această *Allusio* este singura operă a lui Vasile Fabian Bob despre a cărei existență sigură se știe, dar care nu s-a publicat niciodată. În ultima parte a *Trasurilor...*, Vasile Pop amintește că, încă în Basarabia fiind, în octombrie 1822, Fabian Bob a scris o *Allusio* „latinească, în versuri eroice, asupra *Odei d. Asachi*”. Apoi: „Precum în versurile românești, în toate bucățile sale, s-au ivit cu ușurință și dulceața unui Ovidie, tocma așa, în această *Aluzie*, atît cu curățenia limbei latinești, cît și cu seriozitatea și înălțimea ideilor, se ivește ca al doilea Virgilie”. Speră că Bariț va publica și această operă, în care „scopul autorului se vede a fi fost ca, prin aceasta să facă și Europei literare cunoscută acea epohă însemnătoare, în care Moldova, după 110 ani, au dobîndit iarăși domn național din sînul său”. Dă și titlul întreg al *Aluziei*: *Allusio / ad / Odam / Occasionē restituae indigenisj Moldaviae Principibus coronae / Ac Solemnitatis, qua serenissimus / Princeps patriae filius / Johannes Sturdza / Sedem Principatus conscendit. / Genji Moldavae per clarissimum j D.G. Asaki mense Octobris / 1822 dicatam. Aluzia* i-a dăruit-o lui Vasile Pop autorul însuși, în iarna anului 1824, cînd era emisar în Transilvania, la consulul rus din Sibiu. Trecînd prin Brașov, îi face doctorului cadou poezia, „ca un suvenir a vechii prietenii”. Vezi și scris. XXXIV, n. 2.

⁴ Vezi scris. XXV, n. 12. Scrisoarea lui Vasile Fabian Bob carte Vasile Pop, din 17 aprilie 1825, e în limba franceză. În *Foaie pentru minte...*, la subsolul *Trasurilor...* lui Vasile Pop, se reproduc citate din ea: nr. 33, p. 259, notele 11 (3 rînduri), 12 (5 rînduri), 14 (8 rînduri), 15 (10 rînduri) și 16 (5 rînduri).

⁵ „între lacrimi și dureri”.

XXXI

Domnule !

Zlagna, 30 mai [1]840 c.n.

Mult prețuită scrisoarea d[om]n[iei] [ta]le din 18 mai c.n. am primitu-o. Mie-mi pare rău că oriunde să află ceva bun pentru români, trebuie să fie defectuos. Din pricina că nu aveți slove chirilicești aseamenea celor latinești, nu puteți tipări cărți care sînt cu țitate amestecate. Eu — nu-mi pasă — tipărească-să aceaie *Trăsuri* și în iulie¹; însă m-i frică că vor mai trece și mai multe luni pentru că (de-mi aduc bine aminte) încă înainte de un an ne-ați spus că căpătați litere de la Praga². Numai atîta-mi pare rău, că m-am ostenit atîta ca să pot

\$62 aduna faptele aceluia bărbat vreadnic, și acuma, din pri
“u P”^ vedea lumina de care sînt vreadnice. Și eu vreau / să
așa precum sînt scrise, de s-ar tipări și mai tîrziu.

*Istoria Țării Românești*³ o am primit, însă nu știu
au adus, nici de la cine o au adus, pentru că d-ta nu a
slovă. Apoi — ce-i mai mult, și să-mi ierți, d-le — da
faci un dar la un așa bărbat și mecenat⁴, socotesc eu c
trimisă așa dezlegate și mînjite. D-ta știi că forma di
plăcută face mai multă împreasie. Eu nu am îndrăznit
pînă nu le voi lega mai neated, pentru că nu îndrăznesc
așa de la un om pe care însumi i l-am recomîdat. Nu
în nume de rău, de la unul care nu-ți vrea altceva dec
162⁵ toate. Dar scrisu-i-ai? Mulțămitu-i-ai? /

Iată, îți trimit o povestire populară din Țara R
Tipărește-o dacă o socotești vrednică de tipariu. Eu so
felu de istorioare nu ar fi stricătoare pentru neamul no
în specie, că batăr că istoricii ungurești nefericirea bătăli
o impută românilor, precum și în această istorioară⁶, to
în aceste nește caractere prea frumoasă a românilor.

Dar cînd ne publici că vrei să dai de doao ori G
tămîină ?⁷

Fii sănătos!

163

Al d-tale idem qui pridem. /

¹ Vezi scris, precedentă, n. 1. S-au tipărit între 28 iulie

² Noile litere au sosit într-adevăr. În 23 iulie 1840, nr.
minte... apare cu primul său material — poezia *Crucea* de Gheo
—cure cu litere modernizate. Restul revistei apare cu vechile slov
activității lui Bariț. De la numărul 27, *Foaie...* se tipărește inte
în acest context, Bariț e silit să amine *Trasurile...* lui Vasile Pop p
noii litere, doctorul de la Zlatna fiind un dușman înverșunat al ve
folosite de Bariț. Noile litere, tot chirilice, au caracterul drept al lita
de eleganța barocă a vechii scrieri, dar foarte economicoase și vizibil
introduce și cîteva litere latine sau semne noi, unele la sugestia lui
scrisorile anterioare și cele infra).

³ *Idee repede...* a lui Aron Florian (vezi scris. XV, n. 3).

⁴ „Mecenatul” e același protopop neunit din Zlatna (vezi
inel. n. 6).

⁵ „Povestirea” este *Ioan Corvin de Huniad și păzitoriul său
din Țara Românească*), și a apărut în *Foaie pentru minte...*, 1840
216; nr. 28, p. 220-224; nr. 29, p. 227-230, semnata *P.*, cu
Ignâcz Nagy”. Este, de fapt, traducerea nuvelei *Hunyadi vedang*
ungur Nagy Ignâcz, iar specificarea că e „din Țara Românească”
că acțiunea se petrece în Țara Românească. Nu cunoaștem ori
intermediar! — după care a tradus-o Vasile Pop (vezi scris, următ
rile lui Nagy Ignâcz, ea figurează în volumul *Beszedekek*, Pest,
Românioasă în stilul epocii, nuvela se inspiră din avatururile re
Hunedoara prin Țara Românească, după dezastrul de la Varna
la Dunăre, în casa luntrașului Lup, fata acestuia, Floare, se conver
de moarte a cruciatului transilvănean, în prietenă devotată p

acestui, cucerită de măreția lui morală. Ea moare luptând împotriva oștenilor lui Dracula, veniți să-l captureze pe luptător,

⁶ Tocmai pentru a combate această tendință, Bariț încheie povestirea cu o notă de subsol a sa: „Cum se putea vedea din decursul acestei povestiri, ea este ieșită din condeiul unui ungar pare, scriind răzemat pe unele daturi istorice, se vede a vădi de vinovați nenorocirii de la Varna numai pe acele patru mii de călăreți români, pe carii Dracula i-au trimis spre ajutoriu craiului unguresc asupra turcilor. Noi, însă, cetind, să au uităm de aceaie cuvinte prietenești a lui Dracula, adresate către craiul unguresc, ca să nu pornească numai cu 60 mii, cu care număr turcii ies numai la vînat”. Ungurii înșiși — spune Bariț — au fost călcători de jurămînt la Varna, căci ei juraseră să nu iupte împotriva turcilor, după cum specifică epitaful de pe mormîntul bravului lor Uladislau, mort în bătălie: *Romulidae Cannas ego Varnam dade notavi; / Dlsците mortales non temerare fidem, / Me nisi pontifices iussissent rumpere foedus.* Non ferret scylhicum Pannonis ora iugum.

⁷ *Gazeta de Transilvania* apare de două ori pe săptămîină abia de la 1 ianuarie 1843 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 117, n. 7, în numărul jubiliar din 1908 al *Gazetei (Gazeta Transilvaniei)*, anul LXXI, număr jubiliar, Brașov, luna iunie 1908, p. 10), data debutului cu două numere săptămînal e indicată greșit: 1847.

XXXII

Zlagna, 1* iunie c.n. [1]840

Domnule !

Te avizesc că ieri, prin d. Guma, ți-am trimis o tradu[ce]re a mea de pe nemție (batăr că originalul e unguresc), supt titula: *Huniad și îngerul său păzitoriu, o povestire din Țara, Roniânească **, de pe la mijlocul veacului al XV-lea. De-ți va plăcea, tipărește-o.

încă o rugare: fă bine și grăiaște cu d. protopopul Popasu³ caria, i[n] numele meu, te închină cu sănătate, ca să binevoiască a scoate din protocolul botezaților, care se află la capela grecilor, în cetate, *Literas baptisimales*³ pentru fiica mea Catarina⁴, care s-au botezat 4⁵ iulii c.v. [1]824, și să le iscălească parohul locului, și domnia-sa să le întărească, ca protopopul locului, / și să mi le trimiți, că am foarte mare trebuință de dînsăle. Trimiterea poate fi [pe]⁵ poștă sau *intre gazete*⁶.

Iară eu cu toată cinstea rămîi al d-tale umilită slugă și preatin,

Dr. Papp. j

[Adresa:] An den Herrn Herrn Georg, v. Baritz, Redacteur der *Gazeta de Transylvania* hochwohlgeboren. Cronstadt

¹ Vezi scris, anterioară, n. 5.

² Ioan Popasu, protopopul neunit din Brașov-Cetate.

³ „Carte de botez”, extras din matricola botezaților de la biserică.

⁴ Catinca, fiica misterioasă a lui Vasile Pop, ignorată de biografii moderni. Vezi și supra, scris. XIV, n. 7; *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 336.

⁵ Omis de Vasile Pop.

⁶ „între gazete”, șters puternic cu creion negru, de Vasile Pop.

XXXIII

Topanfalvae, 31 iuli. [1]840

Domnule redactor!

M-au rugat o doamnă ca să-i cîștig o cupă de Liqueur madâtsiu de vanilie și 4 funți de pismet de la Brașov. Te rog, dară, cumpără pe socoteala mea aceste articole, și îmi scrie prețul lor, ca cînd ți-o trimite banii gazetelor, să-ți trimit și această cheltuială.

Liqueurul să-l pui în sticle de cite un fărtaș, ca să le poți pune cu pesmeții întru o cutie. Pesmeții cumpără-i de la cucoana Lința Arsenoae, mătușa noastră, de mai viețuiește, căruia mă închin cu sănătate. Cutia o trimite la d. Guma, supt adresui meu. /

Eu mă aflu acum în Cîmpeani (Topanfalva), întru o descrițiune topographică, unde voi zăbovi vreo 2 luni.

Prenumărații de aicea să jăluiesc că N. 26¹ nicidecum nu l-au căpătat. Dar cu *O mie și una de nopți* cum mai stă? Cînd va ieși tomul VIII-lea?² De au ieșit, trimiteți-l, că oamenii prenumăranți stau to[t] pe mine. Dar *Biografia* răposatului Fabian? Acum aveți slove potrivite: vezi ca să vadă și ia lumina, *si digna videvi legique*.³

Fii sănătos!

Al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp.

166* Dd. Moga și Râtzovits ți-să închină cu sănătate. /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioe-. ceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola commerciali Valachorum coronensim Professori dignissimo D[omi]no sing[ulariter] colendo. *Coronae*

¹ Din *Gazeta de Transilvania*, împreună cu *Foaie pentru minte...*

² Vezi scris. III, n. 2. Ultimul volum, al XVIII-lea, va apărea în 1840.

³ „Dacă o vei vedea demnă de citit”.

XXXIV

Zlagna, 6* 8^ c.n.[1]840

Domnule!

încă în luna lui august, din Cîmpeani¹, ți-am fost scris, rugîndu-te ca să-mi trimiți 4 funți de pismet și o cupă rozoliu de vanilie de la Madâts. însă să veade că au nu ai putut, au că doară nu ai primit scrisoarea mea, pentru că pînă acum nici un răspuns nu am căpătat, înștiințază-mă cum stă treaba.

Banii prenumărații ți-i voi trimite cu cel mai întîi prilej. *Allusio* răposatului Fabian, care eu de 20 de ani o păstrez ca niște s[finte] moaște, nu avu norocire ca, prin *Foaia* d-tale, să vază lumina, numai din pricina că nu-i românească, sau că nu-i prefăcută pe românie². Eu, domnule, nu pricep ce va să zică acea reflexie ce ai făcut asupra

168 aceștii *Aluzii*. Dacă nu ai vrut să o primești în original, să o tipărești, / era bine, după a mea judecată, să mă înștiințezi cu vreo câteva rînduri, pană a nu să tipări *Biografia*¹, că nu să poate tipări, și a mi-o trimite îndărăpt, spre a afla vreun mijloc de traducere. Acum acea greutate care era să cădă pe mine, cade pe d-ta, la care se află originalul. Inșă eu mă cunosc și pe mine și cunosc și pe poeții noștri. Pentru aceaia mă îndoiesc că se va afla vreunul care, nu zic să ajungă pe răposatul în rai, dar batăr să să apropie de dînsul. Lîngă acestea, traducția, fie și bună, totuși nu-i original. *Foaia* d-tale e pentru literatură, și așa, mai cu samă pentru literați, carii mai toți înțeleg limba latină, și aceia care aceasta nu o [în]țeleg, creade-mă, prea puțin înțeleasă
168* despre acelea care dispută literații noștri. Așadară, după cugetul meu, / era bine să o tipărești, că așa, împărțindu-o la o mulțime de literați, pe lesne se află vreunul care, după ce ai fi adăogat mai sus-numita reflexie, o ar fi făcut românește. Și așa, din mai multe producții, ai fi ales care ai fi socotit că-i mai aproape de original, și o ai fi făcut cunoscută; cînd acum nu avem nici una, nici alta! Eu încă o dată te rog, d[ò]m[nu]le, tipărește-o ca un *appendix* la *Biografia* răposatului². Locul aceștii *Allusii* e *Foaia* d-tale, și să fii încredințat că primirea aceștia nu numai [nu] va pearde ceva din prețul său, ci va câștiga. Iar dacă socotești că în acea foaie, ori din ce pricină, nu să poate tipări, la această întîmplare te rog scrie-mi cu cît s-ar putea tipări deosăbit, atîtea exămplare cîți prenumăranți ai d-ta, pentru că un patron care
169 au cetit începutul aceii *Allusii*, bucuros ar purta / cheltuiala tipariului³, și d-ta ai avea bunătate a le trimite pe la prenumăranții ce ai. Sau, dacă nici așa nu s-au putea tipări în Brașov, atunci să faci bine să ne trimiți originalul, ca să ne gîndim despre alte mijloace.

Jank Joannes, Judex Dominalis Zalathnensis⁴, un prenumerant din semestrul acesta, în trei rînduri nu au căpătat gazetele. Pe lesne s-au putut amesteca cu Jank Abrahamus, Judex Dominalis Alsovidrensis⁵. Mă rog, trimiteți-le, ca să nu-1 peardem. E român zdravăn.

Iară eu cu toată cinstea rămîi al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp. I

¹ De fapt, în iulie (vezi scris, precedentă).

² Vezi scris. XXX, n. 3.

³ Un gest încă neexplicat al lui George Bariț. Gînd, în *Trasurile...* biografice despre Vasile Fabian Bob, Vasile Pop amintește de existența *Aluziei* acestuia și de necesitatea publicării ei, redactorul *Foii pentru minte...* ripostează, aparent favorabil, într-o notă de subsol, „Așa este, domnul meu, ar fi pagubă ca acea *Aluzie* a lui Fabian să rămîie necunoscută publicului nostru. Inșă părerea noastră ar fi ca — [spre] a se putea face aceeași tuturor fără deosebire cunoscută — sase traducă în românește, tot în versuri. Traducția cu originalul să se tipărească alătura. Condeiu unu artist ar putea face acesta”. Dar condeiu bătrînului Vasile Pop se vede indispus spre o astfel de treabă, în concepția sa varianta latină fiind nu doar suficientă, ci chiar oportună, spre a populariza istoria românilor în Europa (vezi scris. XXX, n. 3). Bariț, în schimb se menține la ideea sa cu traducerea în ciuda indignării mirate a lui Vasile Pop. Bănuim că Bariț avea și alte motive să torpileze în acest mod elegant tipărirea *Aluziei*, probabil motive de conținut care ar fi atras atenția cenzurii rusești din Moldova.

« Mica la *Trasuri oareseare...* (vezi scris. XXX, n. 1). Nu se vîtoări, mo atunci, si niciodată. în actualul stadiu al cercetărilor nu se știe nimic de soartă acestei scrieri a lui Fabian Bob.

⁴ Nu se va tipări (vezi nota precedentă),

„Ioan Iancu, jude dominial din Zlatna”.

⁵ „Avram Iancu, jude dominial din Vidra de Jos”.

XXXV

Zlagna, 6/25 ian. [1]8*

Domnule redactor !

Iată aicea, alăturat, numele cfinștiilor] prenumăranți, în a căror nume te poftesc ca exemplarele să le trimiteți la vreamea sa și la locurile numite. Titula prenumeranților celor vechi o știi, iar a celor noi o vezi din catalog. Alții ș-au scris numele pe osăbite hîrtii, care te rog să așa să le tipărești, pe cum stă scris, fără greșeli. Un iubitoriu de literatură națională, inșă care nu vrea să știe stînga ce face dreapta] au trimis bani pe 2 exemplare, pe o jumătate de an, din *Gazetă*, cu ac condiție ca domnia-ta aceste exeamplare să le adresăluiești la doi băbați cinstiți, morali, / învățați și iubitori ai literaturii naționale, în carii, sau din depărtarea locului, sau din neaveare, nu pot ținea *Gazeta*. De acest fealiu de băbați socotește acel cinstit bărbat că s-ar putea afla în părțile Chioarului (Kovâr) și în Maramurăș, sau unde vei socoti d-ta. Inșă atîta socotește acel bărbat că, spre îndemnul altora, să se putea pune în *Gazetă*: „Un iubitoriu al nației și a literaturii naționale inșă care nu vrea ca să știe stînga ce face dreapta, au trimis bani pe doao exemplare din *Gazeta de Transilvania*, ca cfinstita] redactor să le trimită la doi băbați cinstiți, învățați și iubitori de literatură națională, inșă carii, sau pentru / depărtarea locului, sau pentru neaveare nu pot ținea *Gazete*.; și prin această faptă nobilă au pus pe altar națiii, ca văduva din Scriptură, o jărfă mică dar plină de evlavie. *Parvum sed pium sacrificium*”.

In cîtu-i pentru versurile răposatului Fabian, dacă le îngăduiești c[instita] cenzură, tipărește-le. Ar fi păcat așa un document istoric cesc și plin de geniu a nu vedea lumina¹.

Dacă capeți bani la mînă, fă-mi o poliță cătră d. Guma, la Sibiu, și eu numaidecît îi voi plăti. De vor mai sosi prenumăranți, și-i trimite și aceia.

îmi pare rău că ești beteag. Dumnezeu să-ți deaie sănătate restatornică!

Iară eu sînt al d-tale gata spre servire,

Dr. Pa

173

Vertatur! /

inșă o gazetă nemșască pentru d. profesor Bodnar, după formă

173» sub A. acusă¹. /

¹ Adică nu se pot abona.

* Pasajul lui Vasile Pop intră în următoarea *Mulțămită publică* a lui Bariț, din *Gazeta de Transilvania*, IV, 1841, nr. 2, p. 8: „De trei ani încoace, de când stăm în capul redacției acestor foi românești din Transilvania, mai de multe ori avurăm prilej a primi neuitate ajutoare, nu numai prin nepregetatele ostenele puse spre lățirea literaturii și a ideilor folositoare, ci și prin ajutoriu de bani gata, în deschilinite sume, pentru care, însă, a mulțami în fața publicului totdeauna fusesem opriți prin însăși benefactorii. De curînd, *un iubitoriu al nației și a literaturii naționale, însă care iarăși nu vrea să știe stingă ce face dreapta, trimise prețul pe două exemplare din «Gazeta de Transilvania» și «Foaiea» ce o însoțește, ca redacția să le trimită la doi bărbați cinstiți, învățați și iubitori de literatura națională, însă carii, sau pentru depărtarea locului, sau pentru neavere, nu pot ținea aceste foi. Așa, prin această faptă nobilă, au pus pe altariul nației, ca văduva din S. Scriptură, o jârtfă mică dar plină de evlavie. Parvum sed pium sacrificium. Noi iarăși, din parte-ne, astădată nefiind opriți de-a dreptul de a nu face cunoscută asemenea generozitate, nu ne putem conteni de a ne aduce mulțămă în cunoștința tuturor”. Darnicul „iubitoriu al nației” trebuie să fie același mecenat, protopopol Iosif Ighian.*

³ Creдем că este vorba de aceeași *Allusio* (vezi scris. X X X, n. 3; scris, anterioră n. 2).

⁴ Pe fila 172 r sînt cîteva versuri românești și franțuzești, scrise de mina lui Vasile Pop:

[1] „Aici zace răsturnat
Credinciosul meu Donat
Care vedea noaptea-n vis
Că el ar fi piitit.
Să-i fie țărna ușoară
Ca o petricea de moară!”

[2] „Tout annonce d'un Dieu l'eternelle existence.
On ne peut le comprendre, on ne peut l'ignorer;
La voix de l'univers annonce sa puissance,
Et la voix de nos coeurs, dit qu'il faut l'adorer.

Wr

XXXVI

Domnule redactoriu ²

[Zlatna, începutul lunii iunie 1841]

„Nihil solet ingeniis summa nocere dies”

Ovidius

Cum că eu sînt un adevărat transilvănean, de nu ai ști, încă pe lesne m-ai putea cunoaște din faptele și lucrările meale. Eu totdeauna, ba și ceialalți patrioți, mai tîrziu, și numai atunci mă deștept, cînd frații noștri de peste Munții Carpaților nu numai au început, dar au și isprăvit lucrul care, cu dreptul, se ținea de noi.

Biografia răposatului G. Șincai³ îmi este cunoscută de opt ani. O am în mîină de atîta vreme, și totuși ceale mai întîi trăsuri a vieții acestui nemuritoriu literatoriu și patriot trăbui să iasă la lumină prin un moldavo-român, un bărbat tînăr, care, de nu mă înșăl, înainte de cincizeci-sease ani se afla încă în Academia Berlinului⁴.

Dar ce mirare? Nu au ieșit viața vestitului fabulist al românilor, Dimitrie Țichindeal, a răvnitorului culturai naționale G. Lazar, prin

d. I. Eliad⁵, în Țara Românească? A nemuritorului și — presteveac său — înaltei genii, V. Fabian, prin d. Popescu-Scriban⁶, moldava românul? Și — ce știi — oare P. Maior, S. Clain, acești doi coroniști a clerului și a literatorilor nației transilvano-românești, nu-și vora iarăși, în aceaie părți biografii lor?

D-ta te minunezi și-ți pare rău că lucrurile merg așa, și ai dreptul spre aceasta, pentru că — batăr că patria noastră au avut toate veacurile bărbați învățați, precum dovedesc scrisorile lor — atîta și așa solizi cîți are acum, niciodată nu au avut. Bărbați, zic, a în cinul preoțesc, cît și cel mirenesc, carii pe orice catedră a unei universități europene ar face cinste, însă nația noastră acești fealivi bărbați niciodată nu au știut, nu zic a-i sprijini, dar nici a-i predupă cum s-ar fi cuvenit.

Din această pricină, o parte a literaților noștri au fost siliți părăsi patria și a-și căuta norocirea într-alte țări. Ceialalți literaturii noștri, carii se mai află pe ici-colea pîntre noi, pe lîngă suptirile vînturii, sînt îngreioați cu ceale din deregătorie așa, cît rar au vreme a îndeletnici cu ceale ce se țin de literatură [...].

Despre Șincai se poate zice că, ce au scris, *scripsit inter dolorem et aerumnas*⁷. Fie oasele lui oriunde vor fi, sufletul lui este negre în locul fericirii, dacă este adevărat aceaia ce au zis acel mare filozof și oratoriu al romanilor, Cicero: „Tuturor acelora care au sprijinit patria cu armele, o au ajutat cu sfatul, o au mărit prin științe și lucruri în vîtate, le este gătit un loc anumit în ceriu, unde cei răposăți în viață se află”.

Mie îmi pare rău că nu pot rădica acestui patriot un monument mai strălucit. Cel mai mare și mai strălucit monument pentru răposat va fi acela care i-l va rădica, prin tipărirea *Hroniceii românilor*, cuvioșii părintele Ghermano din Iași, întru a cui proprietate se află acel marcris⁸. Un monument care, în nația românească, în veaci, a amînduridulcea aducere de aminte va păstra.

PL

¹ Databilă în funcție de scrisoarea următoare, în care se pomenește conținutul acesteia.

² Scrisoarea s-a publicat, la dimensiunile reduse de față, în *Foaie pentru minte*, 1841, nr. 47, p. 371—372, de unde o reproducem. Originalul nu se cunoaște.

³ Un nou val de efervescență istorico-literară stîrnit de George Bariț, autor nător celui din jurul lui Vasile Fabian Bob (vezi scrisorile supra). în 1841, republică din *Albina românească* cel dintîi articol biografic despre marele istoric al Școlii Ardelene: *Gheorghe Șincai*, în *Foaie pentru minte...*, nr. 12, p. 93. Autorul era Mihail Kogălniceanu. Curînd, exemplul este urmat de Timotei Ciocă, cu cîteva considerații biografice despre Șincai, urmate de reproducerea părții *Elegiei (Domnule redactori*, în *Foaie pentru minte...*, 1841, nr. 42, p. 329—374). Bariț arată că i-au sosit la redacție trei articole biografice despre au *Hronicii românilor*, „două din Transilvania și unul din părțile Orăzii Mari”. trei — zice redactorul — „izvorăsc” din *Elegie*. Al lui T — Cipariu — e cel pu anterior, în nr. 42! — „e în stare a ne duce prin spinoasa viață a lui Șincai p 1814”, a lui P. = Vasile Pop doar pînă la 1804, iar al anonimului bihorean p 1808. La acea dată nu se cunoștea anul morții lui Șincai. Acum — socotește Ba

ar veni rîndul „a da cetitorilor și următoarele puține cuvinte din biografia șincaiană lucrată de d-nul P[op]”. Dar, de fapt, nu dă nimic din „biografia șincaiană” ci doar scrisoarea de față, care este introducerea și încheierea articolului pierdut.

⁴ Tînărul e Mihail Kogălniceanu. A fost student al Universității din Berlin între anii 1836-1838.

⁵ Despre Dimitrie Țichindeal, Heliade Rădulescu scrisese, de fapt, două studii: *Dimitrie Țichindeal*, în *Curierul românesc*, X, 1839, nr. 9 și *Țichindeal și Hanriada*, în *Ibid.*, nr. 149—150. Primul a fost reprodus în *Foaie pentru minte...*, 1839, nr. 8, p. 59—62. Despre Gheorghe Lazăr, studiul biografic *Gheorghie Lazar*, în *Curierul românesc*, X, 1839, nr. 64, p. 255—256; nr. 66, p. 261—264; nr. 66 supl. p.l. Reprodus în *Foaie pentru minte...*, 1840, nr. 6, p. 41—46; nr. 7, p. 49—50.

⁶ Vezi scris. XXV, n. 11.

⁷ Din acest punct urma, de fapt, biografia lui Șincai. Bariț elimină partea esențială, pe care nu o socotește valoroasă, înlocuind-o cu următorul pasaj regretabil, care ne privează de o scriere a acestui reprezentant tîrziu al mării generații a Școlii Ardelene: „După ce condeiu d-lui P[op] scoate viața lui Șincai, după cum s-au zis mai sus [adică din *Elegia* — n.ns.], apoi încheie așa:”

⁸ „A scris în dureri și chinuri”.

⁹ întreprinderea lui Gherman Vida, care se pregătea să scoată la Iași *Hronica românilor*, după un manuscris aflat în proprietatea sa. Transilvănenii află — nu fără surpriză! — că ediția *Hronicii* se va scoate în Moldova, din articolul biografic al lui Kogălniceanu care, în plus, avertizează chiar că „cît *Hronica* aceasta nu va fi publicată, românii nu vor avea istorie”. Primul volum al ediției lui Gherman Vida va ieși la Iași, în 1843, cuprinzînd, în 504 pagini, partea *Hronicii* de la anul 86 pînă la 1000 (vezi Mihail Kogălniceanu, *Opere. Tomul I Scrieri istorice*, ediție de Andrei Oțetea, București, 1946, p. 617, n. 1.)

XXXVII

Domnule redactor!

Cîmpeani, 15 iunie [1]841, c.n.

G[instita] d-tale scrisoare din 2 iunie c.n., o am primit în Cîmpeani, unde mă aflu. Toate scrisorile d-tale le-am primit cu bucurie. Numai aceasta m-au întristat pînă la suflet, pentru nefericita stare a patrioților din Valahia. Intru acest feliu de stări împrejur, reflexiile d-tale spre însemnările mele în biografia răposatului Șincai sînt adevărate și sfinte. Ștearge-i, dar, pe toți, și vii și morți, ca să nu mă văd a-m[i] bate joc de ei în nefericirea lor, și îndreptează acea biografie după cum îți place. Materiile le ai în mînă. Sau, dacă cumva o socotești de prisos, lasă-o netipărită². Eu numai vreau a face cunoscute numele literaților noștri. Pe Trebonie³, batăr de nu și sînt cu el într-o păreare, nu [am]⁴ putut să nu-l laud. El au lucrat în acest obiect și mult și foarte consecvent. / Eu am toată cartea lui. Însă și dumnealui poate rămînea afară din acea biografie, pentru că eu nu vreau a mă certa cu nimenea pentru el. Scopul meu au fost ca să-i fac cartea cunoscută și să-i dau pînten spre ceale viitoare. *Calcar currentibus addere*⁵.

Eu nădăjduesc, acel tractat despre care scrii, că-l voi vedea cît de curînd în *Foaia* d-tale, cu atîta mai mult, cu cît că de un dărab de vream încoace foarte puține lucrări văd în *Foaia* d-tale, care s-ar ținea de istoria și literatura națională. Să veade că literații noștri nu au avut magazine mari despre aceste lucruri, și aceaie puține, între cerți și ocări, le-au împrăștiat în anul întîiu și al doilea al *Foiei* d-tale⁶.

Foarte mult m-am bucurat scriindu-mi că te-ai căsătorit și te-ai făcut cetățan în Brașov.⁷ Eu îți poftesc toată fericirea în acest lucru.

Pentru acei leviți, ce scrii, lasă-i să fugă încătrău au încercat să fugă. [24*] D-ta cunoști / profesia acestor soi de [...] Ei sînt în toată lumea [...] mai osăbiți, și supt altă formă, după starea vremilor și a locurilor pe unde să află.

Fii sănătos și pășeaște înțelepțește, precum te-ai obicinuit.

Și rămîi cu toată cinstea al d-tale idem qui pridem,

Dr. P.

P.S. Te rog trimeate-mi, cu un prilej bun: 1 cupă rozolpu] IV5 vanilie de la Madâcs; 4 funți pîmet¹⁰. Banii ți să vor trimite. /

[Adresa:] An den Herrn Herrn *Georg Baritz*, Redacteur de *Gazeta de Transylvania* wohlgeboren. Zu *Cronstadt*

¹ „Patrioții” sînt complotiștii din octombrie 1840, împotriva lui Alexandru Dimitrie Ghica: Mitiță Filipescu, Bftimie Murgu, Marin Sergiescu, Sotir Țăran Nicolae Bălcescu, Tețegescu și alții. Cercetările și interogatoriile durează pînă în aprilie 1841, cînd aceștia sînt condamnați la închisoare grea, între 10 și 30 ani. La data acestei scrisori, revoluționarii de peste Carpați erau deținuți în aragonezele Agiei din București. În iulie vor fi predați Vorniciei temnițelor, care îi trimite la închisoare în rîle de ispășire.

² Vezi scris, anterioară, n. 7. În lumina acestui pasaj, partea scoasă de d-tale din „biografia șincaiană” pare de un interes deosebit, de vreme ce ea se lega de soane care sufereau rigorile răzbunării lui Ghica: „să nu mă văd a-mi bate joc în nefericirea lor”. Bănuim că ar fi vorba de Eftimie Murgu, unul dintre cei care au fost siliți a-și părăsi patria [Transilvania — n.ns.] și a-și căuta norocirea într-alte țări.

³ August Treboniu Laurian.

⁴ Omis de Vasile Pop.

⁵ „A da pînteni calului”.

⁶ 1838-1839.

⁷ Bariț s-a căsătorit cu Măria Velisar, fiica unui negustor „levantin” din Brașov. Cununia a avut loc la 25 ianuarie 1841, nași fiindu-le Pavel Vasici și Ștefan Ștefan.

⁸ Manuscrisul rupt. Lipsește, probabil, cuvîntul *oameni*.

⁹ Idem. De nereconstituit.

¹⁰ Se pare că Baritz nu i-a făcut acest comision, cerut mai de mult. Vezi XXXIII-XXXIV.

XXXVIII

Domnule,

Eu, adevărat, am cunoscut pe auctoriul aceluia ms. care îți dăruie în anul (1)838, și i-am știut și numele, însă l-am uitat. Însă tuși mi se pare că l-au chemat Scarlat. Domnul Nicolae sau Bălcescu îți vor ști spune, numai să le aduci aminte, că la vremea revoluției adeseori mergea la bolta dumnealor, și era om de casa Cîmpianului și că au umblat și la Petroburg, într-un proces al Cîmpianului în cîtu-i pentru însemnările ce ai făcut la *Biografia răposatului Șincai*, N. 47, numai atîta am de a zice că, ori cu a cui sfat le-ai

Zlagna, 17/5 ian.

că n-au avut locul lor, și că prin aceea mai mult [ai] stricat lucrul, decît ai deres². Inșă mie mi să pare că d-ta, lîngă focul tinereățelor, ai și o deosăbită aplecare spre facerea a multor înșămări³, ne bîgînd sama că aceastea iau o formă de critică și un chip de superioritate peste aceia care-ți trimit spre ajutoriu, puținealele sale gînduri. Un lucru care la mulți / nu face cea mai bună impresie, și eu nu aș vrea ca și despre d-ta să zică aceaia ce să zice despre Eliad: că au luat toată literatura românească. *Pauca prudenți**. Mai încolo, d-le, cînd vorbești despre românii ardeleani care nu sînt preuți, nu face deosăbirea unit — neunit. Aceasta deosăbire o fac numai duhurile ceale mici.

176

Pap au fost consiliar de rumân⁵, și Juhász⁶ asemenea român. Pe Szentiványi pentru ce te silești a-l scoate din opinia sa, în cîtu-i pentru Briareu cu românii⁷? Lasă-l să gîndească că aceasta una au fost care l-au adus să vorbească ceva în favortil lor. Altmintrelea, te-ai spălat pe mini! Eu socotesc că aceastea sfătuirii, de la un om care-ți scrie din inimă și spre cel mai sfînt scop, și întră patrii ochi, nu le vei lua în nume de rău. Almintrelea te încredințaz că *Gazeta* d-tale îmi prea place, batăr că *inFoaie* (nu *Foaie*), în anul trecut, nu s-au ivit prea multe lucruri originale și cu duh.

Dar disertăția filologică a d-lui Maiorescu cînd va ieși la lumină ?⁸ Ar fi vreamea, limba are multe trebuințe de ea. Acum e vreamea, pînă nu prind rădăcină ceale reale. /

17 6*

Allusia răposatului Fabian, pare că ai jurat asupra lui: lîngă toată pofta și rugarea mea, încă nu au aflat loc în *Foaia* d-tale. Eu te-am rugat ca, dacă nu vrei a o tipări, să mi-o trimiți, ca să mă silesc a o face românește, și nici aceasta nu vrei⁹. Ce puțin înșămnează prietenia mea la d-ta!

Ecloga-le meale stau gata¹⁰, și am vrut să le tipăresc cu ortografia mea, dar d-ta n-ai litere pentru mine, batăr că la vărsarea acestor noaă ai știut scopul meu. Unde aș putea eu a vărsa, după măsura literelor voastre, un *Z* întors: s sau un *zalo* hirilicesc? Pentru că mie> batăr că de atunci am mai văzut doaă ortografii latino-românești, tot îmi mai place a mea.

Fii sănătos!

Al d-tale idem qui pridem,

177

Dr. Papp. †

[Adresa:] An den Herrn Herrn Georg Baritz, Redacteur der *Gazeta de Transylvania* hochwohlgeboren. Cronstadt

¹ în stadiul actual al cercetărilor nu se poate stabili ce manuscris i-a dăruit Vasile Pop lui Bariț în 1838. Importanța lui se bănuie din circumstanțele în care a fost scris: anturajul boierilor refugiați la Brașov în timpul zaverii lui Tudor Vladimirescu.

² Vezi scris. XXXVI, n. 1 și 7. La tipărirea „biografiei șineaiene” a lui Vasile Pop, redactorul *Foii pentru minte...*, strîns de evenimentele din Țara Românească, nu numai că elimină miezul articolului, în care credem că era vorba și de persoane angrenate în complotul din 1840 (vezi scris, precedentă, n. 1), dar adaugă și un lung comentariu, de o factură care îl indispune pe Vasile Pop. După

cum am văzut — scris. XXXVI —, acesta vorbea despre numeroșii transilvă care și-au părăsit locurile natale, căutîndu-și o soartă mai bună în principatele e carpatine. Bariț propune să nu se bată monedă pe nerecunoștința națiunii față de oamenii săi mari, căci o galerie întreagă de figuri ale istoriei universale și-au pierdut viața sau libertatea din nerecunoștința compatrioților: Homer, Socrate, Miltiade, Aristide, Temistocle, Scipio Africanul, Cristofor Golumb, Galileo Galilei, Schopenhauer și alții. Trebuie să ne „mîngăiem” cu ideea că și alții au pățit la fel. De fapt — aici Bariț își plasează unul din ricoșeurile sale cu efect indirect! — acești transilvăneni „ieșiră nu că doar pămîntul nașterii lor nu le-ar fi dat hrana cinstită de Dumnezeu. Zilele [-.]> ci pentru că magazia științelor adunate și frumoasele lor talente, la unii chiar geniul lor, le arăta o altă sferă, mai largă, mai înaltă, de lucrare, care ei neaflînd-o în patrie [în Transilvania — n.ns.] o căuta și afară din această patrie, înșă tot în sinul nației lor [s.ns.]”.

³ într-adevăr, mai cu seamă în *Foaie pentru minte...*, abundă însemnările lui Bariț la subsolul articolelor, dar acest lucru, departe de a fi un defect, este o lectură *Foii...* deosebit de interesantă.

⁴ „Pentru cel prudent [sînt deajuns] puține”.

⁵ în articolul *Transilvania. Știri din Dietă*, din *Gazeta de Transilvania*, nr. 50, p. 197—198, Bariț înșiră posturile de deputați guberniali rămase vacante din diferite motive, și pentru care se candida în decembrie 1841, la deschisele Sesiunii Dietei Transilvaniei pe anii 1841—1842. Printre locurile vacante este și acela al lui Samoil Pop, „care acesta fusese singur consiliar născut român, la Gub. Sibiu”.

⁶ *Ibid.* Articolul se încheie cu ceva „mai proaspăt de la Dietă”: „Pînă la 15 dechemvrie s-au săvîrșit alegerile la toate posturile de consilieri. însemnările atîta, cum că între candidații de consilieri guberniali se află și d. Iosif Juhász (român greco-unit), consiliariul de tesaurarie, cu 109 glasuri socotite, din 224 ce erau în față”.

⁷ în articolul *Unio*, din *Nemzeti tkralkodo*, 1841, nr. 6, p. 41—42; nr. 7, p. 47—50; nr. 8, p. 55—58; nr. 9, p. 63—68; nr. 10, p. 71—75, publicistul matematician Szentiványi Mihály îi invinuieste pe români că ar fi adepții panslavismului. Bariț răspunde cum se cuvine în articolul *Români și panslavismul*, din *Foaie pentru minte...*, 1841, nr. 45, p. 353—358. La acest articol face aluzie Vasile Briareu, simbolul forței în mitologia greacă, ar simboliza aici marea forță a slave, mitizată de unii ideologi interesați, în preajma anului revoluționar 1848.

⁸ Vezi scris. XXVI, n. 7.

⁹ Nu putem ști dacă Bariț i-a mai trimis lui Vasile Pop *Allusia* a lui Foaie pentru minte..., Bob, căci în aprilie același an, 1842, doctorul din Zlatna moare.

¹⁰ Traducerile lui Vasile Pop din Virgiliu. Se vor tipări postum (vezi scris. XXXV, n. 9).

XXXIX

Zlagna, 24 ian.

Domnule redactoriu!

Așa sînt oamenii noștri: tot tîrziu și iară tîrziu! Iată-ți mai înșă un prenumărant de cei tîrzii:

Admodum Reverendo Domino Nicolao Matora, V[ice]archidiaconus et parcho G.R.n.U. Topanfalvensi, per Zalathnam — Topanfalva

D[omi]n[u]l profesoriu Ludovicus Bodnar³ au prenumărat pe gub. Topanfalva nemțască, în anul trecut, semestrul al II-lea, 2 f. 40 h.C.M., ca să nu-și plătească, și i-am plătit, înșă gazete nu au căpătat. In ființa mea în Brașov am rugat ca să îndrepti această greșală. D-ta, după întoarcerea mea a țării mi-ai scris că greșala s-au îndreptat, înșă zisul profesoriu nici o dată nu au primit. în dechemvrie anul trecut am scris însuși lui Gub. Topanfalva

I-am rugat ea pentru aeei fean[i], f. 2 h. 40, să trimeată gazetele nem-
tești mai sus-numitului profesor, pe semestrul I al anului curgătoriu,
dar nici aceasta / nu s-au făcut. Te mai rog încă o dată, dă dispoziție
ca să-i vie gazetele, că mie însumi m-i rușine, ca să nu socotească că
eu am ținut, doară, banii pentru mine, și sînt silit a-i înturna banii.
D-ta vezi bine că eu, cît poci, mă silesc ca să vă trimit prenumăranți,
și apoi d-Voastră puțin vă pasă! Trebuie să fie undeva vreo greșală.
însumi, în anul trecut, 3 nfumere] de *Gazete* nu am primit.

De moartea canonicului Alpini știu că îi fi auzit. Cînd vei scrie
necrologul lui³, ar fi bine dacă ai pune la sfîrșit următoarele cuvinte:
„Ar fi lucru de poftit ca preasfinția-sa d. episcop și Cinstitul Capitul,
lîngă carii stă aleagerea, să aleagă la această stație, cu veneturi așa fru-
moase, și odihnită, un bărbat din aceia carii să îndeletnicesc în științe
și literatura națională, de care atîta trebuință are nația”⁴.

Fii sănătos!

Al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp. I

[Adresa:] Spectabili Domino *Georgio Baritz* Redacteur *Gazetae de
Transylvania* et Professori dignissimo D[omi]no sing[ulariter] colendo.
Coronae

¹ „întru acest chip reverendului domn Nicolae Matora, viceprotopop și
paroh greco-neunit al Cîmpenilor, prin Zlatna — Cîmpeni”.

² Bodnâr Lajos, profesor și prefect de studii la Gimnaziul montano-cameral
din Zlatna (vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 82, n. 25).

³ La moartea canonicului Izidor Alpini (despre care vezi *George Bariț și
contemporanii săi*, III, p. 167, nota 1), Bariț nu publică un necrolog, ci un simplu
anunț (vezi *Gazeta de Transylvania*, V, 1842, nr. 4, p. 13).

⁴ Completarea lui Vasile Pop, care face aluzie evidentă la Timotei Cipariu,
nu se publică.

IOSIF HODOȘ

(1829—1880)

Jt^entru cei mai mulți dintre cercetătorii de azi ai istoriei
doș este o figură puțin cunoscută, situată undeva într-un plan secundar
este faptul că atunci cînd se vorbește despre generația de la
alături de titanii Avram Iancu, S. Bărnuțiu și G. Bariț, sînt menționați
Babeș, I. Codru-Drăgușanu, G. Munteanu, dr. V. Pop, I. Rusu
mică rezonanță, Iosif Hodoș, din păcate, nu este nici măcar amintit.

La limita de sus a vîrstei celor din această glorioasă pleiadă
este plasat Al. Papiu Ilarian (n. 1827), care la 21 de ani, precoce,
dar vărul său, Iosif Hodoș (n. 1829), care la 19 ani este numit
viceprefect al Câmpiei, alături de un alt tînăr, prefectul Florian M
totul uitat. Și totuși, apartenența la această generație, cu gîndul
contesta deoarece activitatea sa de la 1846 și pînă la 1880 ne de
secvent militant pentru drepturi naționale aflat în prima linie, un
temeinic gînditor politic.

Temperament tumultuos, asemănător cu al lui Al. Papiu I
și ea în bună parte zbuciumată, ca dealtfel, a celor mai mulți

Subliniind și mai mult apartenența lui Iosif Hodoș la genera
releva legăturile de sînge ale acestuia cu neînfrcatul Axente
Al. Papiu Ilarian, care îi erau veri, iar mai tîrziu, fostul prefec
Balint i-a devenit socru¹. Dar trebuie avut în vedere că tot atît
nice i-au fost și legăturile spirituale cu generația pașoptistă, legă
tîrziu în toate acțiunile sale politice, în cuvîntări entuziaste, în
ca și în programe politice radicale.

¹ Vezi *Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania*,
p. 10.

² Enea Hodoș, *Din corespondența lui Simion Bărnuțiu*,
săi, Sibiu, 1944, p. 49.

³ A fost evocată pe scurt, de-a lungul vremii, de G. B. A.
lui dr. Iosif Hodoș, în *Observatoriul*, IV, nr. 71, 72 și 73 din 188
nr. 10 din 1866 și nr. 94 din 1880; I. Breazu, *Iosif Hodoș*,
nr. 8 din oct. 1941, p. 565—574; Gh. Bogdan-Duică în *Țara n*
și de către fiul lui I. Hodoș, Enea Hodoș, *O viață de*
Sibiu, 1940. Mai de curînd, Ioan Chiorean i-a dedicat o amplă teză
Iosif Hodoș. Viața și activitatea sa (1976).

* I. Breazu, *Op. cit.*, p. 566.

Născut la 20 octombrie 1829⁵ în Bandul de Cîmpie, este cel de al cincilea copil al preotului ortodox Vasile Hodoș și al Teodorei Telî, fiică de țaran din aceeași localitate. Mama sa a născut în aceeași zi și un frate geamăn, pe nume Zachei, împreună cu care, de la șapte ani, Iosif a urmat studiile la școlile din Tîrgu-Mureș. Tot aici au făcut și cinci clase la gimnaziul romano-catolic după care, luptîndu-se cu mari greutăți materiale, tatăl lor îi trimite să studieze filosofia și dreptul la liceul din Blaj, unde Simion Bărnuțiu începuse a-și ține cursurile în limba română. Intervenind însă nefericitul „proces” între episcopul Lemeni și profesori, cei doi frați, Iosif și Zachei Hodoș se vor solidariza cu S. Bărnuțiu și cu colegii de la teologie și vor părăsi „mica Romă” pentru a se înscrie în toamna anului 1845, la cursurile de filosofie și drept ale liceului academic piarist din Cluj.

Astfel, tînărul de caracter solid, Iosif Hodoș, care de la vîrsta adolescenței n-a ocolit neplăcerile pentru convingerile sale, la Cluj, se avîntă alături de A.I. Papiu Ilarian, într-o febrilă activitate la *Zorile pentru minte...*, revistă pe care o caligrafiau tinerii români din liceu și în citirea cu nesăț, alături de colegii săi, a foilor lui Bariț, care le mîngîiau sufletul și mintea. La 1846 este printre cei care-i solicită lui G. Bariț gazetele, — A.I. Papiu Ilarian semnase primul — deoarece „tinerimea românească de aci, de la începutul anului scolastic, așa zicînd, mai nici una literă românească încă n-a cetit”, la 1847 este în fruntea colegilor săi care-i mulțumesc lui Bariț pentru foile trimise. Așadar este recunoscut de ceilalți 32 de colegi demn a fi primul semnatar⁶; și pe drept cuvînt, deoarece a fost un elev strălucit, iar diploma sa, obținută la 24 iunie 1848 (*Absolutorium* — cum se numea pe atunci), îi consemnează calificativele de eminent. Se mai cuvine subliniat și faptul că din scrisoarea lui I. Hodoș către G. Bariț, datată 28 februarie 1848⁷, rezultă că era unul dintre sprijinitorii de nădejde ai lui Bariț în răspîndirea cărții românești și a *Magazinului istoric* între tinerii intelectuali români de la Cluj. Această scrisoare îmbogățește nu numai datele despre activitatea sa de la 1848, ci adaugă încă un fir prețios la deasa pînză a circulației cărților și gazetelor românești în Transilvania, atît de bine scoasă în relief de prezenta colecție Bariț, fapt de importanță necontestabilă nu numai pentru istoria culturii, ci revelator și pentru intensa efervescență a ideilor politice de dinaintea revoluției.

Odată cu „primăvara speranțelor”, odată cu primele mișcări politice românești pentru închegarea unui program politic de revendicări, I. Hodoș, alături de avocatul Francisc Micaș, al căru discipol era, alături de Ioan Buteanu, I. Suci și de vărul său A.I. Papiu Ilarian⁸, care sosise în mod special de la Tîrgu-Mureș pentru a-i pune la curent pe tinerii intelectuali din Cluj asupra stadiului mișcării canceliștilor de la Tabla regească, va lua parte la adunarea din 27—28 martie, de la Cluj.

⁵ E. Hodoș și I. Breazu dau ca dată de naștere a lui I. Hodoș 29 octombrie 1829, pe cînd familia îi comunică lui Bariț data de 28 octombrie 1829 (cf. scris. XX, în nota 6). Cercetătorul I. Chiorean, cel mai nou biograf al lui Iosif Hodoș, dă data de 20 octombrie. Vezi *Gîndirea social-politică a lui Iosif Hodoș. Rolul și locul său în mișcarea națională a românilor transilvăneni*, în *Sub semnul lui Cluj. Omagiu Acad. prof. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 362.

⁶ I. Pervain, I. Chindris, *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, voi. I, Cluj, 1972, p. 25.

⁷ Vezi scrisoarea I.

⁸ Vezi scris. II.

⁹ Országos Levéltár, Budapesta, Fond. A.G.T., ms. 7677/1848 (in Politicis): „Cluj, 28 martie 1848”

împrejurările de față nu mă lasă nicidecum a mă duce acasă cu acest privilegi — poate că de aici mă voi duce la Blaj... Românii-s încurajați pretutinde. Alta

* A.I. Papiu Ilarian îi va ajuta pe tinerii intelectuali revoluționari clujeni și la redactarea petiției, care este unul din primele documente ale revoluției românești⁹, dovadă a căutărilor și dibuirilor pentru a stabili platforma necesară unui program cuprinzător și îndrăzneț.

La Cluj, I. Hodoș are legături cu Avram Iancu și cu Axente Sever, dar cele mai importante legături le întreține cu Francisc (Florian) Micaș, fapt explicabil, deoarece acesta era unul din liderii tinerii intelectuali din Cluj ceea ce Aron Pumnul a fost pentru tinerii din Bucovina. Și G. Bariț îl considera pe Micaș drept conducătorul de facto al tinerimii române din Cluj deoarece — spune el — a adunat-o în jurul său pregătind-o pentru „evenimente neobișnuite”: între tinerii enumerați de Bariț ca fiindu-i de mare ajutor lui Micaș, erau și I. Suci, Oprea Moroianu din Săcele și Iosif Hodoș.

Tot Bariț istorisește o întîmplare din acele zile „fierbinți” ale primăverii 1848: tinerii români erau conștienți că a sosit vremea să-și ocupe locul ce li se cuvenea în viața țării și în politica Transilvaniei. Tocmai acum, lui I. Hodoș i s-a agățat cu forța o cocardă sursă și el și-a smuls-o însă de la piept și — riscînd să fie omorît pe loc — a călcat-o în picioare. Ceea ce este, cît se poate de semnificativ pentru curajul și tăria sa de caracter¹⁰.

După absolvirea liceului academic din Cluj, frații Hodoș se întorc acasă la Bandul de Cîmpie, de unde în 16 iulie 1848 adresează o petiție episcopului Andrei Șaguna, prin care îi solicită concursul pentru numirea într-un serviciu public; se adresează lui, ca unui om care „cugetă și la viitor și asudă mereu spre înflorirea neamului”, dînd sprijin tuturor celor care „au inimă și doresc cultivarea și fericirea” acestui popor, iar lor, fraților Hodoș, le dă „inimă” pentru a putea conlucra la fericirea întregului neam¹¹. Cîteva zile mai tîrziu, episcopul Partenie Trîmbițaș intervine pe lîngă episcop pentru împlinirea cererii „fraților români Iosif și Zachei”, care s-au bucurat și cu o altă ocazie de „părîntească amintire” a episcopului¹².

Evenimentele se precipită, fratele său Zachei moare subit, în împrejurări necunoscute încă (de o moarte năpraznică, afirmă Bariț).

După omorîrea mișelească, la Someșeni, a prefectului Alexandru Bătrînea, împreună cu tribunul Vasile Simonis, la 3 octombrie 1848, organizarea administrativă a prefecturii Cîmpiei a fost împiedecată¹³. În această situație, Comitetul de la Cluj numește prefect pe Florian Micaș și viceprefect pe discipolul acestuia, Iosif Hodoș, pentru a proteja satele românești de incursiunile gărzilor nobiliare maghiare, trecîndu-se la organizarea unei oști de lăncieri în partea de apus a Cîmpiei. În decembrie 1848, Comitetul este decît bine pentru noi nu poate să vie... Astăzi vom avea adunare toți tinerii din Cluj, ca să le spu lucrările tinerimei de la Oșorhei... și să compunem o scrisoare spre tipărire trimițîndă la Brașiov. Fiți sănătoși și cu nădejde,” *Alexandru m. p.*

¹⁰ G. Neamțu, *Az 1848 május 3/15-5/17-i baldzsfalvi nemzeti guiles forradalmi programjdnak alapdokumentumai*, în 1848. *Arcok. Esmek. Tettek*, București, 1972, p. 39-40.

¹¹ C. Diaconovici, *Enciclopedia română*, t. III, Sibiu, 1904, p. 266.

¹² G. Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani de la înființarea ei*, voi. II, Sibiu, 1890, p. 86.

¹³ Arhiva consistorială ortodoxă Sibiu, nr. 14 (27), din documentele Colleiștilor din 1848 al Institutului de istorie și aheologie Cluj-Napoca, voi. VII de documente, *din 1848/49 din Transilvania* (în manuscris).

¹⁴ *Ibidem*, protopopol P. Trîmbițaș către episcopul A. Șaguna, Tîrgu-Mureș, 1848, nr. 14 (72).

¹⁵ Șt. Pascu, *Al. Chiorean alias Bătrîneanu și rolul său în revoluția ardeleni din anul 1848*, Sibiu, 1939.; G. Bariț, *Părți alese...*, voi. II, p. 268.

Național Român îi numește în aceleași funcții în prefectura Clujului, iar cea a câmpiei este preluată de Nicolae Vlăduțiu¹⁶.

La mijlocul lunii ianuarie 1849, aflându-se în partea nordică a prefecturii Clujului, Hodoș nu s-a mai putut refugia în Munții Apuseni, iar Clujul fiind ocupat de generalul Bem, se retrage în Năsăud, la Regimentul II de grăniceri, de unde, în februarie 1849, cu mai mulți tineri revoluționari români, se refugiază în Bucovina, ca apoi să treacă în Moldova, unde va fi, însă, arestat de trupele țariste. După câteva zile scapă din arest și pleacă la București, de unde în iulie 1849 se reîntoarce în Transilvania¹⁷.

Trebuie relevat că, intuind importanța evenimentelor la care au luat parte, A. I. Papiu Ilarian și Iosif Hodoș adunaseră documente privind revoluția încă de la începutul ei¹⁸. Astfel se explică și deținerea celor două importante documente ce le transmite în 21 septembrie 1861 lui G. Bariț¹⁹, care le va și publica²⁰. Documentele adunate în acea vreme le pune la dispoziția vărului său A. I. Papiu Ilarian pentru a le publica în *Istoria românilor din Dacia Superioară*²¹, aducându-și în acest mod, indirect dar nu lipsit de importanță și generozitate, contribuția la îmbogățirea tezaurului istoriografiei românești.

Anii revoluției și-au pus adânc pecetea asupra gândirii și activității sale ulterioare. După revoluție, deși ar fi putut ocupa vreo funcțiune publică, I. Hodoș alege un alt drum, hotărându-se, împreună cu A. I. Papiu Ilarian și Simion Bărnuțiu, să-și continue studiile juridice la Universitatea din Viena, pentru care Consistoriul din Blaj le acorda fiecăruia câte o bursă de 300 fl. pe an din Fondul Ramonțai. Părăsind apoi Viena, în 1852, își continuă studiile în Italia și, ca urmare, cei trei pierd dreptul la bursa oferită de Blaj, pe vremea șederii lor în Italia. Reîntorcându-se pentru scurt timp la Viena, I. Hodoș a ridicat, în 1854, suma de 375 fl.²² Se pare că această bursă, Iosif Hodoș o împarte cu Ioan Rațiu²³. Tatăl său îl va ajuta însă cu generozitate. Perspectivele erau totuși frumoase, căci după obținerea titlului de doctor, I. Hodoș putea spera (ca și ceilalți doi) că, atunci când va fi înființată „Academia” românească din Transilvania, vor ajunge profesori, totodată putând practica și avocatura²⁴. S. Bărnuțiu a studiat la Pavia, iar A. I. Papiu Ilarian și I. Hodoș la Padova. Hotărârea de a studia în Italia implica, însă, pentru cei trei și asumarea unui risc, deoarece în Imperiu nu erau agreate studiile în acea țară unde stăpânirea austriacă era atât de șubredă. O diplomă de Italia ori chiar de Franța avea ceva subversiv

¹⁶ Ioan Chiorean, *Documente inedite privind organizarea administrativă a românilor în revoluția de la 1848 din Transilvania*, în volumul *In memoriam Avram Iancu*, Tîrgu-Mureș, 1972, p. 62—71. Cf. și teza de doctorat a lui I. Chiorean, *Iosif Hodoș. Viața și activitatea sa*, 1975, p. 36 (încă nepublicată).

¹⁷ George Bariț, *Momente din viața lui dr. Iosif Hodos*, în *Observatoriul*, IV, nr. 71 din 2/41 sept. 1881, p. 285.

¹⁸ Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, voi. II, Sibiu, 1944, p. VII.

¹⁹ Scris. III.

²⁰ *Transilvania*, X, nr. 2 din 15 ian. 1877, p. 13—17.

²¹ I. Chiorean, *Gîndirea social-politică...*, în *Sub semnul lui Clío* ..., p. 363—364.

²² *Observatoriul*, IV, nr. 72 din 5/17 sept. 1881, p. 289.

²³ I. Georgeșeu, *Dr. Ioan Rațiu (1828—1902) 50 de ani din luptele naționale ale românilor ardeleni*, Sibiu, 1928, p. 20.

²⁴ A. I. Marcu, *Simion Bărnuțiu, A. I. Papiu Ilarian și Iosif Hodoș la studii în Italia*, București, 1935, p. 23, (în *Memoriile* secțiunii literare a Academiei Române, ser. II, t. VII, Mem. 6).

în ochii autorităților, aruneînd întotdeauna o umbră de îndoială asupra statului celui ce o posedă²⁵. Acesta pare a fi fost și unul din motivele pentru care merge în Moldova, împreună cu Papiu Ilarian.

După numeroase greutăți, la 10 ianuarie 1854, în sfârșit, „Signor” obține diploma de doctor în drept (intitulată *Privilegium*), după care se îndreaptă spre patrie, unde, după cum scrisese S. Balint, viitorul său socru, e mai însetată de oameni învâțați decît cerbul cel urmărit 3 zile prin apă limpede²⁶.

Întors acasă în vara anului 1854, pas cu pas încep să i se spuie realizarea unei frumoase și meritate cariere, pe măsura capacităților sale.

Este nevoit să facă 4 ani practică (deși în mod obișnuit se făcuse) la Elekes Ladislau în Abrud. Se căsătorește în 3 noiembrie 1857 cu Ana Balint, iar în septembrie 1858 i se reiuze aprobarea de a deschide o cabinet public în Abrud ori în Alba Iulia. Deși în 16 august 1860 Hodoș își depune succes și examenul de avocat la Curtea de apel din Sibiu, totuși îi este refuzat a deschide la Tîrgu-Mureș o cancelarie proprie de avocatură²⁷. Practic, închise și putea regreta refuzul său la invitația lui T. Balș din 7 septembrie, oferise catedra de limba și literatura română în clasele superioare și la Academia din Iași, cu un salariu anual de 10.000 lei (adică 170 g.

Superințele și nesiguranța viitorului par, totuși, să fi luat sfârșit în regimul liberal, cînd Iosif Hodoș a fost ales aproape cu unanimitate în Consiliul municipal din 3 aprilie 1861²⁸.

De acum, activitatea sa politică este tot mai intensă. Participă la Congresul de la Sibiu din ianuarie 1861, publică importante articole, contribuind la dezvoltarea politică a românilor — de fapt adevărate programe politice — cum sînt *„Din Munții Apuseni ai Transilvaniei”*²⁹, care este de fapt același articol publicat în *„Foaie pentru minte... din Munții Apuseni ai Transilvaniei”*, publicat în *Foaie pentru minte...* de G. Bariț drept „cel mai radical”³⁰.

Un model de document politic este și protestul energic înaintat în fața triva anexării ilegale a comitatului Zarand la Ungaria. „Memorandum” de I. Hodoș, a fost votat la 20 iulie 1861 de către Consiliul municipal și înaintat apoi la Viena³¹. Documentul este totodată o caldă pledoarie pentru constituțională a Transilvaniei, pentru convocarea unui congres național și pentru deschiderea dietei transilvane.

²⁵ *Observatoriul*, nr. 72 din 5/17 sept. 1881, p. 289.

²⁶ A. I. Marcu, *Op. cit.*, p. 115.

²⁷ *Observatoriul*, nr. 72, din 5/17 sept. 1881, p. 290.

²⁸ E. Hodoș, *Din corespondența lui Simion Bărnuțiu* ..., p. 5.

²⁹ *Observatoriul*, nr. 73 din 9/21 sept. 1881, p. 293.

³⁰ *Revista Carpaților*, II, din 15 ian. 1861, p. 85—100. Semnat de Hodoș, pseudonimul său. Notăm că era și el abonat la revista lui Sion.

³¹ *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, XXIV, nr. 35 din 20 sept. 1861, p. 279.

³² George Bariț, *Părți alese...*, voi. III, Sibiu, 1891, p. 115.

³³ *Adresa Comitatului Zarand* (din 20 iulie 1861), în *Foaie pentru minte*, nr. 42 din 18 nov. 1861, p. 326—328 și nr. 43 din 25 nov. 1861, p. 330 și în Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur*, II, Sibiu, 1902, p. 115.

Tot el, credem, este autorul articolului (semnat „Un crișan”)³⁴ în care Ioan Pipoș, cornițele român al Zarandului, este apărat de acuzațiile aduse de unele ziare maghiare, precum și al *Protestului** din septembrie 1861.

În același timp desfășoară o activitate ziaristică tot mai bogată. În acest context se cuvine subliniată o inițiativă de ordin practic a lui Hodoș, suficient de meritorie pentru ca G. Bariț să o menționeze în *Istoria sa*, dar neglijată apoi de biografii săi. Este vorba de participarea sa activă, alături de I. Fekete Negruțiu, Al. Bohățel și I. Rațiu la crearea unui *fond de rezervă*, din care să fie sprijinită *Gazeta Transilvaniei* și *Foaie pentru minte...*, în cazuri neprevăzute ca: procese, amenzi, dar și pentru mărirea formatului, sporirea numărului de suplimente-și pentru o mai deasă apariție săptămânală. Colectele pentru acest fond ajunseseră între 1861—1865 la circa șapte mii de florini³⁵.

Ca primvicecomite, alături de ceilalți intelectuali ai Zarandului, și-a adus o contribuție remarcabilă la ridicarea primului spital din ținut (1872), la edificarea gimnaziului din Brad (1869) și a numeroase școli, care între 1861—1871 au depășit cifra de 40³⁶.

Faptul că I. Hodoș este reales cu regularitate, la fiecare 3 ani, vicecomite și că, datorită lui și echipei sale, elementul român era puternic, iar limba română se putea folosi în administrație și în justiție, a determinat cercurile guvernamentale să ia măsuri împotriva sa. Întii au fost numiți comiți de altă naționalitate, dar aceștia nu i-au putut împiedica prea mult activitatea. De aceea se proiectează desființarea comitatului Zarand, împărțindu-l între Arad și Hunedoara³⁷. Când în ședința dietei din 30 mai 1876 se discută proiectul de lege cu privire la arondarea unor comitate, deputatul Constantin Gurban rostește următoarele: „Iată, Făgărașul nu se va mai putea opune ordinațiunilor ministeriale. Iată, comitatul Zarandului, cuibul Hodoșeștilor și al Borleștilor, se șterge de pe fața pământului”. Motivul principal al noii arondări este interesul îngust naționalist, frica față de România vecină. Pentru că Sigismund Borlea și I. Hodoș nu pot fi pedepsiți, e „dus la groapă un comitat întreg, împreună cu numele ce-l are”³⁸.

Un domeniu de activitate politică mai liberă a dobândit I. Hodoș odată cu intrarea sa în dieta Ungariei (1865), unde, deși reprezenta cercul Zarandului, anexat ilegal la Ungaria, apăra interesele întregii Transilvanii și, după 1867, alături de alți deputați români cunoscuți (ca Al. Roman, V. Babeș, Sig. Borlea ș.a.) va lupta cu perseverență împotriva dualismului austro-ungar.

Un moment de răsunător succes în activitatea sa parlamentară, obține Hodoș în februarie 1866, când a pledat cu o rară energie și inteligență, pentru autonomia Transilvaniei. Atitudinea sa a avut un puternic răsunet nu numai între românii din Austria, ci deopotrivă și în România. În scrisoarea ce i-a fost trimisă de la București, cei 100 de semnatori își afirmau adeziunea lor la eforturile luptătorului român spunând: „Lupta ce o susțineți, în această cauză mare și sfântă, e o luptă de onoare și de viață pentru întreaga națiune românească”³⁹. Apără, apoi, proiectul legii naționalităților prezentat de români și sirbi⁴⁰; în vara anului 1869 va declara în dietă că „nu vom înceta niciodată să

³⁴ *Baia de Cris, 18 apr. 1861. Comitatul Zarandului, în Foaie pentru minte...*, XXIV, nr. 15 din 12 apr. 1861, p. 119-121.

³⁵ *Protestul românilor din Munții Apuseni asupra congregațiunii marcale ținînde în 16 sept. 1861, în Foaie pentru minte...*, XXIV, nr. 35, din 20 sept. 1861, p. 278—279.

³⁶ George Bariț, *Părți alese...*, voi. III, Sibiu, 1891, p. 624.

³⁷ I. Chiorean, *Gîndirea social-politică...*, în *Sub semnul lui Clio...*, p. 368

³⁸ *Observatoriul*, IV, nr. 73 din 9/21 sept. 1881, p. 293.

³⁹ Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur*, voi. VI, Sibiu, 1910, p. 571.

⁴⁰ Ion Breazu, *Op. cit.*, p. 570.

⁴¹ T. V. Păcățian, *Op. cit.*, voi. IV, p. 675-681.

pretindem drepturile noastre, acele drepturi cari au să ne asinală”⁴².

Multe din cuvîntările sale în parlament erau atît de incomode se încheiau adesea cu „detragerea cuvîntului” de către președ Al. Roman și deputatul rutean Dobransky erau considerați atît de încercat întii atragerea lor⁴³, iar apoi s-a recurs direct la mituire

Iosif Hodoș face și numeroase interpelări guvernului în mai mult cu privire la refuzul confirmării de către guvern a alegerii lui V. A. ca membri de onoare ai Asociațiunii Transilvane (15 iunie 1869)⁴⁴ la interzicerea pătrunderii în Transilvania și Ungaria a ziarului (26 iunie 1873)⁴⁵. Prezintă apoi o moțiune explozivă în dietă prin care florini pe seama înființării unui teatru național român⁴⁶.

Ales deputat al cercului Brad și pentru a cincea legislatură a renunțat să mai ia parte la lucrările unei diete care respingea sistematic venită din partea deputaților naționalităților nemaghiare. Își declina lua parte la lucrări într-o scrisoare discutată în parlament la 19 toate că după unele informații (*Pesty Naplof* a fost ales din nou de lui, cu aclamațiile majorității, el nu va mai păși în această arenă d

Correspondența lui I. Hodoș cu G. Bariț nu reflectă aspecte mentare, deși din cercetările noastre a reieșit întotdeauna strîngîților români din dieta Ungariei, cu fruntașii politici ai Transilvaniei Bariț (vezi corespondența atît de edificatoare Al. Roman — G. B. aceea, pierdute scrisorile din această perioadă⁴⁷, care ar fi putut în privire la activitatea sa, care a continuat să se inspire din program 1848 și din învățăturile iluștrilor săi dascăli naționali.

Din corespondența Hodoș — Bariț, păstrată și cunoscută, s crîmpeie din lupta și programul politic al lui I. Hodoș. Așa cum din 30 mai 1872⁴⁸. Scrisoarea este în legătură cu *programul politici* în *Federațiunea*⁴⁹, program întemeiat pe ideile sale politice formulate în articolul *Răsunet din Munții Apuseni ai Transilvaniei*, precum și și *Constituțiunile Transilvaniei* din 1871.

Acest program constituie armătura ideologică a *pasivismului* pareea cea mai radicală a partizanilor pasivismului. Hodoș devine in

⁴² *Idem*, voi. V, p. 168.

⁴³ *George Bariț și contemporanii săi*, voi. II, p. 218.

⁴⁴ *Ibidem*, vob III, p. 282-283.

⁴⁵ T. V. Păcățian, *Op. cit.*, voi. V, p. 186.

⁴⁶ *Ibid.*, voi. VI, p. 234-235.

⁴⁷ *Ibid.* voi. V, p. 287-290.

⁴⁸ *Ibid.*, voi. VI, p. 560-561.

⁴⁹ *Vezi Gazeta Transilvaniei*, XXXIX, nr. 16 din 9 martie/

⁵⁰ *George Bariț și contemporanii săi*, voi. II, p. 201—271.

⁵¹ *Vezi scris*, XIV, în care Hodoș se declară încă din tinereț discipul” al lui G. Bariț.

⁵² *Vezi scris*. VI.

** *Federațiunea*, V, nr. 51 din 12/24 mai 1872, p. 201

parți a opiniei publice a românilor din Transilvania. Din scrisoarea lui Hodoș și din răspunsul lui G. Bariț, reiese clar conlucrarea strânsă dintre românii din Ardeal și cei din comitatele vestice și din Banat, legătură permanentă timp de două decenii (1861—1881), iar apoi oficializată prin înființarea Partidului Național Român (1881).

Românii, spune Hodoș, n-au nevoie nici de opoziționiști, nici de guvernamentali în parlamentul maghiar, ci: „Nouă, românilor, ne trebuie *dieta Transilvaniei* și nimic alta. Ceea ce, bineînțeles, era egal cu restituirea *autonomiei Transilvaniei*. Esența *pasivismului-activ* (a nu se confunda cu *activismul*), consta în participarea românilor la alegerile pentru deputați dietali, dar cei aleși urmau să refuze participarea la dietă și uzînd de prestigiul lor politic și influența pe care le-o conferea un mandat parlamentar, trebuiau să ceară cu hotărîre *convocarea dietei Transilvaniei*”.

De remarcat apoi, că prestigiul lui Hodoș îi permite să facă propuneri nominale de deputați. În fine, ceea ce merită mai ales a fi subliniat cu privire la noul curent politic ce încerca să vitalizeze pasivismul just în formă, dar lîncezînd uneori în practică, este mărturia lui G. Bariț, că acest program *cuprindea tot mai mult întreaga Transilvanie*TM. Iar în scrisoarea sa deschisă de răspuns, Bariț declară fără nici o rezervă: „Adopt și am adoptat acea programă întru toată întinderea ei”⁵⁴.

Crezul său politic, pe care l-a respectat pînă la sfîrșitul vieții, se cuprinde tot în *Programul* său, sobru, hotărît, mergînd drept la țintă, fără ocolișuri meandrice: „Io mă interez de Transilvania. Sum fiul ei născut: ea e patria mea. M-am luptat, mă lupt și mă voi lupta pentru ea”⁵⁵.

Pentru a avea o imagine mai completă asupra activității sale la Academie, vom releva un aspect ignorat de biografii săi, adică activitatea sa desfășurată sub cupola Academiei pentru *unitatea națională*. În această activitate, mai mult decît în altele, I. Hodoș se dovedește a fi un înflăcărat exponent al măreței idei revoluționare, idee pe care a slujit-o cu devotament întreaga viață.

La înființarea Societății literare române, I. Hodoș a fost numit prin decretul Locotenentei domnești din 22 aprilie 1866 membru fondator, reprezentînd Maramureșul. Numirea sa se datorește atît activității sale publicistice, cît și faptului că vărul său Al. Papiu Ilarian a avut un rol deosebit de important în aceste numiri.

Se vorbea în epocă chiar despre o scrisoare a lui Al. Papiu Ilarian către „consîngeanul” (adică I. Hodoș), în care îi spunea celui din urmă: „Cum ai putut tu numai crede că nu voi purta eu grijă ca să fii tu denumit?”⁵⁶ De altfel, și în presă se fac propuneri (tardive; numirile erau deja făcute) pentru membrii Societății și I. Hodoș era printre aceștia, arătîndu-se că posedă și un bogat material pentru un dicționar românesc⁵⁷.

⁵⁴ Această nuanță a pasivismului ar merita mai multă atenție din partea cercetătorilor, dat fiind că susținătorii ei (Al. Roman, Sig. Borlea, Aloisiu Vlad ș.a.) erau totodată și federaliști, pentru a putea lupta sub acest standard politic împotriva dualismului.[^]

⁵⁵ Faptul reiese concret din scrisoarea lui I. Antonel către G. Bariț, făgăruș, 17 iunie 1872: „Eram determinat în urma acestora a rămînea cu totul pasiv, adecă a nu mă amesteca deloc în mișcările electorale prezente, însă după ce-mi scrisei că cointelegerea asupra programei lui H[odoș] începe a se întinde în toată țara, voi începe și eu a face și eu ce voi putea...” Vezi: *George Bariț și contemporanii săi*, voi. III, p. 281.

⁵⁶ *Gazeta Transilvaniei*, XXXV, nr. 42 din 8 iun./27 mai 1872, p. 1.

⁵⁷ *Federațiunea*, nr. 51 din 12/24 mai 1872, p. 201-202.

⁵⁸ Vezi G. Neamțu, *Presa transilvăneană și înființarea Societății Literare Române (1866-1867)*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca*, XVIII, 1974,

La festivitățile de la București, prilejuite de inaugurarea Societății literare române (31 iulie 1867), membrii din Transilvania, Banat și Ungaria sînt primiți sărbătorit și triumfal. I. Fălcoianu îi întîmpină cu un discurs, la care răspund I. Hodoș și Al. Roman. La București, cu ocazia unor alte manifestații și banchete, cei doi vor mai rosti discursuri avîntate⁵⁸, care au supărat oficialitatea austro-ungară și pe cei o slujeau. Pap J. din Inău, trimitea, la 9 octombrie 1867, un denunț către primul-ministru, la Budapesta, în denunț se spunea: „Compatrioții noștri Hodoș și Al. Roman au avut un rol incomplet și cu posturile lor oficiale și cu calitatea lor de deputați maghiari”⁵⁹.

Corespunde realității faptul meritoriu că la București oamenii de știință și politicieni care suferau acasă rigorile unui regim oprimator pentru români, se simțeau liberi, și se simțeau în picioare să-și rostească în public, cu viu grai cele mai ardente idealuri, dorintele de liberare națională și de desăvîrșire a unirii patriei române. Astfel, în incinta Academiei, G. Bariț, Vincențiu Babeș, Al. Roman și Iosif Hodoș își precizau poziția în fața lui M. Kogălniceanu: „întăriți-vă puterile; și cînd drapelul României va fi acoperit de glorie, statornici România în vechea ei mărire și putere; o I atunci ne vom mîndri și noi de drapel, care este drapelul românesc și prin urmare și al nostru.”⁶⁰

Ideea unității naționale așa cum emana de la popor (învățații academicienii și politicienii considerau doar purtătorii acesteia), a exprimat-o cel mai convingător și mai plastic tot Iosif Hodoș, prieten și unul din cei mai apropiați colaboratori ai lui G. Bariț. În toamna anului 1868, cu ocazia serbărilor Societății de arme (pentru „dare la semn”), în prezența unui public numeros, Hodoș luă cuvîntul și rosti emoționantul și simbolicul său discurs din care cităm: „Cînd limba se cultivă, ea tînde la unitate, precum una este poporul și o vorbește; cînd cultivăm arta de a da la țintă, tindem a da la una singură; cînd îmbrăcăm țara cu strade ferate, tindem la unitatea comunicațiunii; și așa mai departe. Știți însă cum exprimă poporul asemenea tendințe de unitate? El o zice foarte net și foarte pur și foarte simplu: ‘< noi românii tot una suntem>’. Și cînd o zice poporul așezat atunci orice ași putea crede, numai una nu o voi crede niciodată: nu cred că vreodată dintre români conștiința unității naționale.”⁶¹

Activitatea lui Iosif Hodoș în cadrul Academiei Române cuprinde și alte preocupări. În primul rînd, el se plasează pe o linie de mijloc, alături de Bariț, în disputa dintre etimologiști și fonetiști în chestiunile ortografice. A fost ales vicepreședinte al Academiei (președinte era G. Bariț), la sesiunea din septembrie 1868, ține o comunicare în *Literatură și bellearte* în care Hodoș are ocazia să-și pună în evidență cunoștințele de lingvistică și de civilizația italică⁶². La sesiunea din 1870, iui Hodoș i se repartizează literale pentru elaborarea *Dicționarului limbii române*. În 1872 predă comisiei lexicografice un proiect de scrișul său însumînd 78 de coli⁶³. A lucrat și literale *F* și *G*, redactarea cărora a fost însă serios modificată⁶⁴.

⁶⁰ Șt. Pascu, *Centenarul Academiei*, în A.I.I.C., 9, 1966, p. 7-19.

⁶¹ Magyar országos levéltár, Budapest. A polgári kozi kdzpointi Kormányszék levéltára. Miniszterelnökségi levéltár. K. 26 (1867). Nr. 1744 fols. 54-59. Pap J. din Inău, trimitea, la 9 oct. 1867.

⁶² M. Kogălniceanu, *Interpelețiunea privitoare la expulzarea românilor din țara peste Carpați*, București, 1886, p. 32.

⁶³ *Federațiunea*, I, nr. 138, din 21 sept./3 oct. 1868, p. 544-545.

⁶⁴ Al. Marcu, *Op. cit.*, p. 138.

⁶⁵ I. Chiorean, *Academia Română și Iosif Hodoș*, în *Marisia*, V, 1975,

⁶⁶ *Observatoriul*, nr. 73 din 9/21 sept., p. 294.

Unul din cele mai valoroase aspecte ale activității sale la Academie este acela de traducător al operelor *Descriptio Moldaviæ și Istoria Imperiului otoman*, bogat reprezentat în corespondența de față⁶⁷. Realizarea acestor traduceri (cunoștea latina, germana, italiana, maghiara și franceza) cu competența și conștiinciozitatea ce-l caracterizau, face și acum vie opera lui D. Gantemir, în ciuda puternicei influențe etimologice în limba în care sînt traduse. În ședința Societății din 7 septembrie 1876, Al. Odobescu le prezintă lui G. Bariț și I. Hodoș mulțumiri în public pentru strădaniile lor⁶⁸, iar N. Iorga, mai târziu, îl distinge pe I. Hodoș „luptătorul de la 1848” cu aprecierea de răbdător „editor al operelor lui Dimitrie Gantemir”⁶⁹. G. Bariț, cu care colaborase, aprecia astfel aceste preocupări ale lui Hodoș: „De la 1870 pînă la 1876 dînsul fu însărcinat cu traduceri din scrierile principelui Dimitrie Gantemir, la care s-a cerut multă pacientă și încordare de spirit, peçum va recunoaște oricine va fi avut a traduce în limba noastră din latinește și nemțește”⁷⁰.

O altă perioadă din viața lui Hodoș este aceea de la Sibiu (august 1876 — decembrie 1880), reflectată în această corespondență de scrisorile XIII—XX. Începînd cu toamna anului 1876, Iosif Hodoș fiind pus în disponibilitate după un serviciu neîntrerupt de 15 ani ca primvicecomite, acceptă, la insistențele prietenilor săi de concepții (I. Măcelariu, N. Popea, Visarion Roman și G. Bariț)⁷¹, să se mute de la Baia de Gris la Sibiu unde își începe noua carieră ca asesor ordinar în „Senatul școlar al Consistoriului Arhidiecezan al Transilvaniei” și, mai târziu, ca secretar II al „Asociațiunii Transilvane” (Astra).

În ce privește legăturile sale cu ASTRA, ele sînt destul de vechi. În adunările generale ale acestei asociații culturale și politice, adevărată Academie a Transilvaniei, rostește strălucite cuvîntări și dizertații. Astfel la cea din Abrud, în 1865, vorbește despre *Istoria dreptului roman*, iar la adunarea din Alba-Iulia (1866) a prezentat comunicarea despre *Istoria literaturii italiene*, la care I. Breazu face mențiunea interesantă că a participat și genialul tînr, poetul Mihai Eminescu⁷². După ocuparea funcției de secretar II al ASTREI, a prezentat comunicarea despre *învățămîntul românesc*. În cadrul mai larg al activității sale culturale, este demnă de menționat rîvna lui Hodoș și în acest domeniu de activitate, pe care în fond îl considera tot ca o problemă politico-națională. Este semnificativă în acest sens scrisoarea sa din 16 octombrie 1870⁷³, în care-și descrie călătoria de la Brașov la Sibiu — Deva în care, deși bolnav, a participat ca președinte la ședința Societății pentru un fond de teatru român. A fost unul din inițiatorii acesteia și, ca deputat, a încercat (fără succes, desigur) să smulgă dietei de la Budapesta o alocație pentru acest nobil scop cultural.

Dintre scrisorile trimise lui G. Bariț în 1877, cea din 20 mai⁷⁴ aduce informații noi cu privire la activitatea sa din acest an și pune în lumină atitudinea sa față de războiul de independență al României. Reiese clar din această scrisoare faptul că G. Bariț a fost inițiatorul principal al acelor ajutoare masive pe care Transilvania le-a pus la dispoziția oastei române, precum și faptul că Iosif Hodoș este în fond adevăratul autor

⁶⁷ Vezi scris. VII—XVIII.

⁶⁸ *Analele Societății Academice*, t. IX, 1876, p. 32.

⁶⁹ Nicolae Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, București, 1972, p. 245.

⁷⁰ *Observatoriul*, IV, nr. 73 din 9/21 septembrie 1881, p. 294.

⁷¹ E. Hodoș, *O viață de luptă, suferință și nădejde*, Sibiu, p. 124.

⁷² I. Breazu, *Op. cit.*, p. 573.

⁷³ Vezi scris. V.

⁷⁴ Scris. XIV.

al răsunătoarei *Chemări* în favoarea soldaților răniți, chemare lansată de Comitetul Societății de femei constituit la Sibiu⁷⁵. Iosif Hodoș nu a redactat doar această chemare, el a făcut sacrificii materiale serioase și, în ciuda greutăților materiale (avea de cîntă opt copii), a contribuit în favoarea românilor răniți în război pentru idealul independenței sumă de 100 fl., la fel ca Visarion Roman, director de bancă⁷⁶.

Scrisoarea din 14 septembrie 1879⁷⁷ ni-l prezintă pe Hodoș preocupat de problema Asociațiunii, mai ales de tipărirea *Analelor*, a căror magistrală geneză o expune în colul I din 1880⁷⁸. În fine, în scrisoarea din 3 octombrie 1880, deși căzut la pat din neiertătoare boală de piept, mai țese planuri pentru dezvelirea statuii vărului Al. Papiu Ilarian într-un cadru adecvat⁷⁹. I. Hodoș muncea și în această perioadă, spune Bariț, pînă la osteneală, și îi cerea chiar să-i trimită spre rezolvare actele Asociațiunii care considera că erau de competența sa, cu toate că amicii săi căutau să-l mențină în viață.

La 9 decembrie 1880, Iosif Hodoș încetează din viață și lasă în urma sa, în afară de o numeroasă familie îndoliată, și multe planuri și proiecte nerealizate⁸⁰.

Iosif Hodoș a aparținut generației Revoluției de la 1848 nu numai prin fapte ci și ca mod de a gîndi și a acționa. Revoluția l-a călit și a format din el un om întreg, care a știut în orice împrejurare în care l-a pus viața să lupte cu înflăcătură și îndrîjire, atît pe tărîm politic cît și cultural în favoarea poporului român, pentru libertățile sale naționale și sociale, pentru unitatea națională.

Recunoașterea faptelor sale nu ar fi deplină dacă nu am consemna și faptele lui G. Bariț, patronul acestui corpus de documente, care l-a cunoscut atît de bine, a lăsat numele lui Iosif Hodoș alături de al lui Avram Iancu, Ioan Buteanu, Petru I. Ionescu, Al. Papiu Ilarian și a altor patrioți, care după cum afirmă autorul *Părților* au dreptul la „conservarea numelui lor pentru posteritate”⁸¹.

⁷⁵ *Telegraful român*, XXV, nr. 36 din 8/20 mai 1877, p. 146. Și *Suplimentul*

⁷⁶ *Ibidem*, XXV, nr. 40 din 22 mai/3 iun. 1877, p. 161.

⁷⁷ Scris. XIX.

⁷⁸ *Analele Asociațiunii Transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, fasc. I, Sibiu, p. 3—6.

⁷⁹ Scris. XX.

⁸⁰ *Observatoriul*, III, nr. 97 din 3/15 dec. 1880, p. 390.

⁸¹ Academia Română a hotărît a i se picta portretul pentru a fi depus în muzeul de ședințe (*Analele Academiei Române*, Ser. II, t. III, 1880—1881, sect. I, București, p. 48).

⁸² G. Bariț, *Părți alese...*, voi. II, p. 78.

Cluș, 1847, octobr. 14/2

Mult onorate domnule redactor !

177 în anii trecuți trimițându-ne nouă, tinerilor studenți din Liceul Clușului, *Gazetele Transilvaniei*¹ împreună cu *Foaia pentru minte, animă și literatură*², gratis³, una înaltă generozitate ai arătat, a cărei răsplătire trece puținele noastre puteri. Căci a răsplăti unele binefaceri atât de ponderoase și de folositoare, încât rezultatul lor să fie: deprinderea în limbă, procopsirea în literatură, polirea în științe, cunoașterea stărilor a terilor streine, și mai virtos a noastrei, cetirea — întâmpurile de acum — dezbate/rile lucrurilor dietale⁴ în dulcea noastră limbă, ni se pare, despre parte-ne, un ce străordinariu, de cumva răsplătirea aceasta nu se concentrează uneori în una ferbinte, din adâncul animei iscată mulțumire.

Și, de e așa, iacă-ți răsunăm aceia cuvenită mulțumire, ca la un binefăcătoriu, te onorăm ca pe un pre bun părinte și te reverim ca pe un mare patriot, luându-ne deodată audința de a ne ruga să faci sperita bunătate a ne împărtăși cu cetirea gazetelor domn[iei] tale și pe anul acesta scolastic⁵, pentru că cu mulțumire totdeauna datori ne vom cunoaște.

Cari, comendându-ne cunoscutelor nobile afepturi, rămînem ai domn[iei] tale umiliți șerbi⁶,

Iosif Hodoș m.p., Zacheu Hodoș, Vasile Axente m.p., Dimitrie Măcelariu,

177v *Simeon Maroși m.p., Pavel Dragoș, Ioan Șipotariu, Theophil Hossu m. p./, Solomon Kaba, Ioan Darabant, Ioan Petrooici, Irimie Verza, Alisandru Tordășan, Vasile Ghete, Vasile Oltean, Francisc Molnar, Ioan Pop, Petru Galgoși, Oprean Moroianu, Oprean Verza, Paoel MoldPai, Ioan Roman, Ioan Raț, Nicolae Șuluțiu, Grațian Muncaci, Francisc Janki, Ioan Mețian, Nicolae Pop, Alisandru Boer, Ioan Alpini,*
178 *Alisandru Șuluțiu, Benedict Gruber, Ioan Katona, tineri școlari In Regfesc] KcfeulJ Clușului//*

¹ *Gazeta de Transilvania*, cunoscuta foaie brașoveană întemeiată în 1838, adevărată școală politică a tineretului școlar, inclusiv a tinerilor profesori (Vezi, Nerva Hodos, Al. Sadi Ionescu, *Publicațiile periodice din Transilvania*, București, 1913, p. 287-290).

² Apare ca supliment al *Gazetei de Transilvania* începînd totuși din anul 1865 (Vezi George Em. Marica, *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, București, 1969).

³ Obiceiul de a trimite gratuit unor organizații sau grupuri culturale și politice de redactorii acestora a fost respectat și prețuit de G. Bariț va proceda la fel și în anii următori.

⁴ Cunoscuta sesiune dietală 1846—1847 desfășurată la Cluj și problema urbană în legătură cu care nobilimea maghiară și-a demonstrat rapacitatea, egoismul de clasă și reacționarismul ei.

⁵ Scrisoarea din Cluj, 29/17 decembrie 1846, care solicita acceptarea ca prim semnatar pe Al. Papiu Ilarian, figurînd însă și Iosif Șerbi. Cf. Iosif Pervain, Ioan Chindriș, *Corespondența lui Papiu Ilarian*, voi. I, Cluj, 1972, p. 25-26.

⁶ Pe verso, nota lui Bariț: „Cluj, 14 oct. 1847. 33 studenți și profesori cer foile *Gazeta* etc.”

⁷ Scrisoarea a fost menționată de Cornelia Bodea în: *Lupta pentru unitatea națională 1834—1849*, București, 1967, p. 300, la nota 1.

n

Cluș, 28/

Domnule redactor!

A mea era datorința mai curund a vă înștiința de ce am făcut și cum stăm cu cărțile?; scosu-le-am de la 30-40 de zile însă ocupările scolastice, care în luna lui februarie sunt foarte critice, mă împedecă a face destul și a răspunde nu numai epistolele mie trimise. Acum, scăpînd în parte de învățare și prin urmare, avînd timp / mai mult, vreu ca acestora să se adreseze spre facerea destul demandărei d-voastră și ce vă pot să scriu e aceasta: cărțile de la vamă sunt scoase și depuse la d[umne]tor] Ioan Babb². Vama pentru *Magazin*¹, *Filosofia*, *impresii*³ (aceasta sosi la 30-tură mai tîrziu de cum p[re]vedea d-voastră) este 10 (zece fiorini) în mon[etă] conv[er]sită sunt la sus-numitul d[umne]tor] translator; pachetele pînă la ieu voie a vă face în curund cunoscut că din *Magazin* av[em] 6 cînd în lista trimisă mie despre nr-” 1 nu e come[n]t[ar] n[ume]rii 2, (care nu-l avem) 3, 4, 5, 6, așadar n[um]ăr[ul] schimbat cu n[um]ăr[ul] 1. Din *Prietenul tinerimeii* nu am plare. *Suv[enirele]* și *impresiile* le vom trimite cîte nu am precum și celelalte / cum primim una înștiințare, cur[înd]. Cu încîlciții numeri cum să suplinim cele 12 exemplare care nu se ajung. Și aceasta, mă rog cît mai curund.

Dealtmintrenea și pînă atunci, comendîndu-mă la adînc respect al d-voastre umilit șerb,

[Adresa:] Spectabili Domino Georgio Baritz Redactori *Gazetae de Transilvania*. Domino mihi singulariter Colendo *Coronae* j

¹ Oficial tricesimal, „tricesimatură”, avea atribuții de vamă.

² Ioan Bob, translatorul oficial al Guberniului Transilvaniei, cu sediul la Cluj. Cărțile se aflau la el, fie pentru a raporta asupra conținutului lor către Guberniu, fie că făcea el însuși oficiul de cenzor. Din punct de vedere politic avea opinii moderate, favorabile uniunii. Semnătura sa se află pe numeroase traduceri ale unor acte și scrisori confiscate de la români în 1848. Este și traducătorul dispozițiilor guberniale adresate românilor. Traducerile sale din limba maghiară în limba română și invers, sînt apreciate de specialiști drept cele mai bune din vremea aceea. Șematismul gubernial din a. 1843 îl înscrie ca al nouălea „diurnist gubernial”. Unicul român din cei 9, Ioan Bob (nepot al episcopului Ioan Bob) „aplicat la departamentul fundațiunilor, dar numărat ca insulță între servitori (pag. 215) și nu cu plata de la stat, ci cu stipendiu făcut lui de unchiu-său în sumă numai de 160 fl. m.c, cu care și-a tigorit viața preste 20 de ani, pînă ce se făcu abia „Translator al limbei „valache” în locul lui Dimitrie Rațiu”, care decedase” (Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXXIX, nr. 38 din 28/16 mai 1876, p.l. în articolul *Funcționarii de naționalitate românească*).

³ *Magazinul istoric pentru Dacia*, București, 1845—1848. Schimbul de publicații între cele trei țări românești devine acum, în deceniul cinci al secolului al XIX-lea, extrem de activ. Se poate vorbi despre un adevărat potop de publicații de la București și Iași, care se revarsă asupra Transilvaniei. Ele vor avea un rol deosebit de important în lupta de emancipare națională a românilor (Vezi Pompiliu Teodor, *Din nou despre „Magazinul istoric pentru Dacia” în Transilvania*, în *Acta Musei Napocensis*, 1966, 3, p. 511—519).

⁴ Este vorba de *Manual de filosofie și de literatură filosofică de W. Traug. Krug. Tradus după a treia edițiune de A. Treb. Laurian, profesor de filosofie*, tom. I București, 1847.

Carte trimisă în Transilvania tot împreună cu *Magazinul istoric* și pe alte canale (Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, voi. I, București, 1973, scrisori primite de la A. Treboniu Laurian, XXI).

⁵ Titlul complet: Grigore Alexandrescu, *Suvenire și impresii, epistole și fabule*, București, 1847.

⁶ *Prietenul tinereții*, manual pentru clasele primare, tipărit în București, la sfîrșitul anului 1846, din inițiativa Asociației literare. A avut un succes atît de mare, încît în anul 1847 s-a pus problema scoaterii unei noi ediții (Vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, voi. I, București, 1973, p. 121). Succesul cărții este confirmat și în această scrisoare, datorită faptului că cele 12 exemplare primite de I. Hodoș nu erau suficiente.

⁷ Scrisoarea a mai fost publicată de Cornelia Bodea în *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849*, București, 1967, p. 314—315.

⁸ Adnotarea lui Bariț: „1848, Ios. Hodoș, Cluj”.

m

Stimatisime domnule,

Roșia, 21/9, 1861

Vărul meu Severu știindu-mă la Viena, s-a adresat cătră socrul² meu ca să-ți trimită în copie cele scrisori ale lui Kossuth³ către Hatvani⁴ și Dragoș⁵, ce mi se pare și le arătasem io cu ocaziunea adunării noastre naționali din l' ianuariu a.c.⁶; socrul meu însă nu știa că unde să aștece scrisori între hârțile mele; așa nu și s-a putut trimită pînă în ziua de astăzi. Iartă că și le trimit așa târziu: vreo cinci săp-

200

tămîni în Viena, vreo două pe cale, o alta în Zarand, m-a împedat de nu și le-am putut trimită mai / curund.

¹ Scrisbaria cătră Dragoș poartă datul 26 aprilie 1849, nr. 62 iară cea cătră Hatvani 11 mai 1849, nr. 6826⁸.

Pe lîngă aceste-ți mai trimit un extrat dintr-o determinare regească în cauza românilor din Sabiniu cu magistratul de acolo, de la a[nul] 1820. Acest extrat l-am căpătat în Viena; poate-l vei și d-ta.

Primește complimentele mele cele mai intime, al d-tale un stimătoriu,

200[^]

Hodoș

¹ *Axente Sever*, 1821—1912. Legătura de rudenie se pare că este destăneclară, deoarece Axente i se adresează lui Enea Hodoș, băiatul lui Iosif Hodoș cu cuvintele „vere, nevere!...” (E. Hodoș, *Din corespondența lui S. Bărnuțiu și a contemporanilor săi*, Sibiu, 1944, p. 16). De fapt, una dintre nevastele lui I. Hodoș a fost „moașa” lui Axente Sever, și de aici se țineau „veri”. (Pentru date biografice mai detaliate, vezi *George Bariț și contemporanii săi*, voi. II, București, 1975, p. 222).

² Simion Balint, cu a cărui unică fiică, Ana, se căsătorise la 3 noiembrie 1849 în timp ce-și făcea practica de avocat la Abrud.

³ Cele două scrisori la care se referă I. Hodoș, oglindesc poziția lui Kossuth față de revoluția românilor din Transilvania, pe care o considera ca pe o învrătire inspirată și manevrată de camarila vieneză.

⁴ *Hatvani Imre*, maior în armata insurgenților maghiari care luptau împotriva revoluționarilor români din Munții Apuseni. După revoluție a trăit un timp în America de Nord. Întors în Ungaria, a fost arestat de austrieci și a murit în închisoare în țirziu în temniță (Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, București, 1975, p. 150-179).

Hatvani este astfel caracterizat de istoricul maghiar Ludovic Thal în *Vasváry Pá es pești egyetemi ifuság 1848—49 ben* (Paul Vasváry și tîncu universitar din Pesta în anii 1848—1849), Budapesta, 1882, p. 88: „Viteaz dar crezut, temerar dar fără minte, politizînd cu o inconsecvență nedemnă de un revoluționar, năvălește asupra românilor, făcînd de minciună pe Dragoș” (Apud. S. Dragomir, *Op. cit.*, p. 171).

⁵ Ioan Dragoș, (1810—1849). Deputat român în dieta maghiară la 1848—1849. S-a născut la Oradea unde studiaza și dreptul, fără să-l termine. Ocupa funcția de jurat comitatens. Pînă la 1848 făcea parte din partidul conservator (tatăl său era nobil de Toplița). Românii din cercul Beiușului îl aleg în iunie 1848 deputat în dieta de la Pesta, devenind aderent înfocat al ideilor lui Kossuth și intim al acestuia. Kossuth îi încredințează misiunea de mediere a unei înțelegeri cu românii. Cade victimă duplicității politice a celui care i-a încredințat această misiune.

⁶ Conferința Națională de la Sibiu din 1/13—4/16 ianuarie 1861, în care G. Bariț și-a exprimat, probabil, dorința să-i fie cedate scrisorile ori copiiile acestora pentru a le publica la momentul oportun, cum a și făcut-o, în *Transilvania din 1848*. Le va folosi și în volumele sale de *Părți alese din istoria Transilvaniei*...

⁷ Actui de la 26 aprilie, care este un răspuns la întrebările puse de frumozii români și transmise prin Dragoș, ar fi trebuit să constituie o precizare de atitudine care să apreciază S. Dragomir, dar în loc de a spulbera îndoielile justificate ale românilor oferindu-le un tratament generos, Kossuth L. se pierde într-o tiradă „patriotică” și jignitoare pentru aceștia.

⁸ În scrisoarea datată Debrețin 11 mai 1849, Kossuth L. spunea: „cu toate că revoluțenții nu mă demit la nici un fel de negociațiune, — cel ce vrea amnestia, recuză guvernul va și grația, unde aceasta va avea loc;”. Subliniază că i-a dat încredință în iunie lui I. Dragoș, ca „sub pretextul armistițiului, sau al pacificațiunii, nici să nu împedee operațiunile militare”... Cele de mai sus i le comunică și lui Hatvani.

pentru ca în acest sens și încă cu „toată energia”, să continue operațiunile militare „nereflectînd la interese secundare”.

Aceste două scrisori le va publica G. Bariț în *Transilvania*, X, nr. 2 din 15 ian. 1877, p. 13—17 în limba maghiară și în traducere românească. În numerele următoare mai publică și alte scrisori privind revoluția din 1848—49, scrisori păstrate în colecția Hodoș-Papiu, după cum spune el. Amintește că publicarea scrisorilor ce se aflau în colecția A1. Roman a început-o în *Federațiunea* din 1875, în suplimentul la nr.-ii 3—4 din 12/24 ianuarie.

* De mîna lui Bariț: „1861, los. Hodoș, Roșia 21 sept.”

IV

Baia de Criș, 1869, 28/7

Iubite domnule Bariț,

Aseară am primit de la socrul meu o scrisoare în care mi-â aclus pfe a d-tale din 22 curenteii.

Io din parte-mi mă voi duce la București să particip la ședințele Societății Academice¹. A. Roman² încă va merge. V. Babeș³, dubiu ca totdeauna, nu mi s-a declarat lămurit. Atîta despre înțelesul nostru pînă ce mă aflam încă în Pesta. Dealtmîntere invitațiunile nu le-am primit în Pesta, ci io o am primit aici acasă de vreo trei-patru zile trecute. Pe la Brașov / mi se pare că mă voi-duce numa io. Ceilalți probabilmente vor merge pe Dunăre în jos. Cu Mocioni⁴ nu știu cum stă toată treaba.

Să ne vedem sănătoși. Vă salut din toată inima, al d-tale,

los. Hodoș. I

¹ Este vorba de sesiunea din august-septembrie 1869 la care au participat și Iosif Hodoș și A1. Roman și Vincențiu Babeș. Nu a venit însă Andrei Mocioni. Desigur, era prezent și G. Bariț.

² În această sesiune își rostește A1. Papiu Ilarian discursul de recepție despre Gheorghe Șincai. (Vezi *Federațiunea*, 11, m. 109 din 6 oct./24 sept. 1869, p. 433: *Ședința publică a Societății Academice*). În numele Societății va răspunde G. Bariț. (*Federațiunea*, II, nr. 116 din 22/10 oct. 1869, p. 462. *Foișoara*.)

³ *Alexandru Roman*, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975, p. 201 — 271. Este bun prieten cu Iosii Hodoș. Amîndoi făceau parte din aripa radicală a deputaților români din Dieta de la Pesta. I. Hodoș a fost un colaborator asiduu al ziarului *Federațiunea* și a fost și redactor al acesteia, în timp ce A1. Roman era în închisoare. Conducerea sa ține de la nr. 129 din 25/13 dec. 1870 pînă la nr. 6 din 27/15 ian. 1871. (Vezi Gelu Neamțu, *înfîințarea programul și colaboratorii ziarului „Federațiunea” (1868—1876)*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie*, XIV, 1971, p. 157—172).

⁴ *Vincențiu Babeș*, 1821 — 1907. Fruntaș politic, român din Banat. Era acuzat de tendințe dictatoriale în mișcarea națională românească ceea ce nu-i atrăgea simpatia colegilor și colaboratorilor (Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 196-199. Cf. și voi. II, p. 212).

⁵ *Andrei Mocioni*, (1812 — 1880), marcant om politic al românilor din Banat și Ungaria, pe care îi reprezintă în Senatul imperial lărgit „Verstärkter Reichsrath”, din mai 1860, unde susține un nou sistem politic de reorganizare a Imperiului austriac, pe baze naționale, ceea ce ar fi dus la unirea românilor de sub dominația austriacă, iar în perspectivă istorică ar fi înlesnit realizarea unității naționale complete, mult mai devreme. El prezintă monarhului, după *Diploma din 20 octombrie 1860*, o petiție cu 12.000 de semnături, prin care cerea realipirea Banatului la Transilvania/

Andrei Mocioni a fost numit membru fondator al Academiei Române. El însă nu s-a considerat om de știință ori de litere și nu a participat la lucrările ei.

Absența sa de la Academie a fost determinată și de pesimismul său politic. În victoriile României din 1877—78, și după rechemarea sa în sinul Academiei 1879, A. Mocioni ar fi dorit să participe la lucrări, dar pe la 1878 se îmbolnăvește grav și în 1880 moare. Astfel că n-a luat parte la nici o ședință a Academiei. Mai pe larg, vezi Vincențiu Babeș, *Notițe biografice asupra vieții și activității decedatului Andrei Mocioni (Mocsonyi)*, București, 1883.

⁶ Adnotarea lui Bariț: „1869, Baia de Criș, 28 iul. Dr. los. Hodoș”.

V

Baia de Criș 16/10,

Scumpul meu domn!

Nu vă pot mulțami destul pentru îngrijirea ce mi-ați putut pune pînă ce am fost în Brașov, morbos, precum știți.

Mulțamesc și d-lui Fabritius¹ pentru medicamentele ce mi-ați dat scris. Ele mi-au ajutat. Efectul lor însă a fost paralizat, cred, prin copleșirea de la Brașov pînă la Săbii. Aici ajunseseam mai rău de cum eram în casem.

Am stat în pat 24 ore. M-am încălzit, am asudat. Nime nu putea să mă aflu în Săbii. A urmat al treilea act de călătorie, noaptea, fatal*decît cele două precedente. Dimineața la 7 ore, cînd am ajuns în Deva, eram mai mult mort decît viu. / Durerile teribili de stomac secaseră toate puterile fizice: eram umbra care se legăna la cea mai nesimțită suflare de vînt. Sosisem în Deva cu o zi înainte de ținutul adunării. Ca omul cînd simte setea în căldură, așa simțeam trebuința de odihnă. De patru zile și atîtea nopți nu mîncasem nimic.

Ai crede că, pe lîngă osteneală, simțeam și un spuriu de foame. Odihna de iarăși 24 ore și niște ciorbă sau supă ce luasem de două zile mi-au dat atîta putere, de am condus ședințele adunării din Deva. După ce nici unul din membrii Comitetului din Pesta², afară de Vulcănescu nu venise la adunare.

Încă șese ore de călătorie, dar aceste nu noaptea ci ziua, și am ajuns acasă la copii și la toți ai mei de la casa mea. Aici m-am ocupat sub cura medicului meu de casă și acum, acum sunt mai bine. Totuși nu cutez să mă duc la congresul din Săbii³, unde-s ales depărtat din partea cercului Brad.

205⁴ Regret / peste măsură mult că nu pot merge la Săbii. Cu încredința luni viitoare voi merge la Pesta.

Încă odată, d-le Bariț, primiți mulțămirile mele cele mai călduroase pentru îngrijirea ce mi-ați făcut bolnavului în Brașov.

Acum să vă fac o întrebare: din cărțile ce anul trecut ni s-au trimis de la tipografia statului român⁵, ai trimes Gimnaziului din Blaj și celui din Năsăud?

Vă fac această întrebare pentru aceea, căci dacă n-ai fi trimis și așa trimete io.

Primiți salutările mele cele mai intime.

Al d-voastră stimătoriu,

206

Dr. Hodoș

Ar putea fi vorba despre *Iosif Fabricius*, doctor în medicină, născut în 24 mai 1830 la Braşov, fiu de preot protestant. Între 1859-1867 este medic primar la Craiova. Va fi chemat la spitalul Colţea, ca medic oculist şi profesor la Şcoala naţională de medicină din Bucureşti. În 1869 este rechemat la Craiova. În timpul Războiului de independenţă din 1877—78, a fost chirurg de primă mână. Preţuindu-i munca, guvernul i-a acordat 2 ordine naţionale înalte. A murit la Craiova în 18 august 1888 (Vezi C. Diaconovich, *Enciclopedia română*, Sibiu, 1900, voi. II, p. 371).

Prezenţa sa în Braşov la 1870 se datora, probabil, vreunei vizite întâmplătoare, el profesînd la Craiova.

² Adunarea pentru înfiinţarea unui fond de teatru românesc a avut loc în Deva, la 4 octombrie 1870. Lucrările au fost deschise de Iosif Hodos, care fu ales şi preşedinte al Adunării. Se constituie „Societatea pentru crearea unui fond de teatru român”, al cărei preşedinte este ales tot I. Hodos. Vicepreşedinte: A. I. Mocioni; secretari: Iosif Vulcan şi Iosif Gal; casier: Vincenţiu Babeş; membri: Alexandru Roman şi Petru Mihali. Fondul teatrului avea la înfiinţare 8000 florini v.a. (*Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, nr. 76 din 12 oct./30 sept. 1870, p. 3). La această adunare, Iosif Hodoş a fost aclamat pentru discursul său despre „înfiinţarea teatrelor în România de dincoace de Carpaţi”, rostit cu farmecul său oratoric cunoscut şi respîndînd erudiţie autentică, după cum ţine să sublinieze *Familia*, VI, nr. 39 din 27 sept / 9 oct. 1870, p. 457-463.

³ Membrii Comitetului din Pesta care îşi luase sarcina de a face pregătirile necesare pentru întemeierea Societăţii pentru crearea unui fond de teatru român, erau: Vincenţiu Babeş, Iosif Hodoş, Petru Mihali, Alexandru Mocioni şi Iosif Vulcan (*Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, nr. 77 din 15/3 oct. 1870, p. 3).

⁴ *Iosif Vulcan*, 1841-1907.

Cu ocazia lucrărilor adunării, I. Vulcan a ţinut şi el un discurs viu aplaudat, intitulat: *De ce voim să avem teatru naţional?* (*Familia*, VI, nr. 39 din 27 sept / 9 oct. 1870, p. 457-463).

⁵ *Congresul bisericesc greco-oriental*, început în 12 octombrie şi la care au luat parte mitropolitul Andrei Şaguna, episcopul Popasu, Vincenţiu Babeş, Bologa, Meţianu, N. Popea ş.m.a. Iosif Hodoş nu a fost ales în nici un organism al Congresului; se vede că nu participase pînă la sfîrşit.

Obiectivul major al Congresului a fost, de fapt, întreprinderea paşilor necesari pentru „împiedecarea primirei şi punerii în lucrare a proiectului de lege privitor la instrucţiunea populară” pus la ordinea zilei în dieta din Pesta. Cu alte cuvinte, măsuri pentru a împiedeca deznaţionalizarea românilor prin şcoli. (*Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, nr. 78 din 19/7 oct. 1870, p. 3.)

⁶ În septembrie 1869, Al. Roman obţine de la M. Kogălniceanu cîte 30 de exemplare din toate cărţile şcolare şi din toate legile tipărite, pentru a le distribui în Transilvania şi Ungaria; era o încercare de a răspîndi şi unifica terminologia şcolară, administrativă şi judecătorească (Arhiva istorică a Bibi. Fii. Cluj-Napoca a Acad. R.S.R., *Fond I. Micu Moldovan*, Al. Roman către I. M. Moldovan, Bucureşti, 29 sept. 1869). Aprobarea oficială, dată de ministrul de interne M. Kogălniceanu, pentru aceste cărţi este anunţată în *Transilvania*, II, nr. 23 din 1 dec. 1869, p. 285, unde se publică şi catalogul lor, care cuprinde 66 de titluri, în valoare de 3.247 franci. Cărţile urmau a fi împărţite bibliotecilor, şcolilor şi societăţilor literare din Transilvania, Banat şi Ungaria.

Pentru românii din Ungaria, cărţile au fost primite de către Al. Roman, în iarna anului 1869, urmînd a le distribui împreună cu Vincenţiu Babeş şi Iosif Hodoş (Vezi *George Bariţ si contemporanii săi*, II, p. 222—224). Numai că Al. Roman fiind închis în cursul anului 1870, împărţirea cărţilor rămîne în sarcina lui Iosif Hodoş.

⁷ Adnotarea lui Bariţ: „1870. Iosif Hodoş, Baia de Criş, 16 oct. Răsp. 21”.

VI

Baia de Criş, 30/5, 1872

D-le Bariţ,

Cumu-ţi place, sau nu-ţi place, şi ce zici la „programul” ce am publicat în *Federaţiunea* din 12/24 mai a.c. nr. 51 ?¹

În vara trecută, cînd ni-am întors din Bucureşti², io începusem a-ţi vorbi ceva în acest înţeles, preumblîndu-ne prin Braşov, dar a intervenit cineva şi n-am putut termina.

De atunci noi n-am mai vorbit.

Io aşa ţin, şi tare sunt convins, că noi — iartă-mă să mă număr şi io între d-voastră — căror s-a dat epitetul de pasivişti³, numai pe calea indicată în programul meu putem să intrăm în activitate⁴.

Aceasta este singura cale atît naţionale şi patriotică, cît şi raţională şi constituţională, să-i zicem încă şi legale.

Orice altă cale, după mine ar fi greşită.

Nu ştiu în cît am nimerit opiniunea publică a românilor din 207 Tran[silva]nia. Atîta „ştiu, că decît să urmeze altă / cale, decît să aleagă românii deputaţi cari s'au între în Dieta din Pesta, mai bine atunci — pe de o mie de ori mai bine! — să rămînă în pasivitatea de pînă acum, şi să nu participe la nici-un act de alegere⁵.

Pentru aceea ar fi bine ca românii ardeleni fără amînare, şi cu o oră mai nainte, să se consulte despre aceea ce au sau ce n-au de a face.

Nu e bine ca românii să steie dubioşi⁶. Dubietatea e aproape indiferentism. Ea moleşeşte voinţa, slăbeşte inima, debilitază mintea. E un fel de paroxism, care snervează toate puterile!

N-am putut participa la conferinţa din Săbii⁷, nu m-am putut duce nici la alte conferinţe în Tran[silva]nia.

Am publicat programul.

N-am auzit încă nici-un răsunset. Poate activiştii s-au spăimîntat, poate pasiviştii ţin că autorele programului a fost prea indiscret.

Fie oricum.

Programul este publicat. Şi io aşa sunt convins, că românii ardeleni 207* sau trebe să urmeze acel program/ sau să rămînă în pasivitatea de pînă acum. / Io a treia cale nu o văd, nu o pot ghici.

Fericiţi românii, dacă o vor putea afla! D[e]-ar afla aşa, ca să nu prejudice autonomia şi independenţa Tran[silva]niei, nici drepturile ei publico-politice, nici în special drepturile românilor.

Cu puţini cîţi am vorbit io, mai ales ai noştri de aici, toţi au consimţit la programul meu.

Dacă consimt şi românii ardeleni şi-l aprobă, apoi trebe realizat. Aici ei sunt chemaţi în prima şi în ultima Unea. Ei trebe, dar, să-şi caute elementele prin cari reuşita să fie sigură. Apoi, să facă lista candidaţilor. Io, în cît cunosc inteligenţa din Tran[silva]nia, am compus o listă de candidaţi, care v-o acîud aci⁸.

Nu pretind că aş fi nimerit tot de acei bărbați români, cari să nu voiașeă a fi aleși sub altă deviză, decît numai și singur sub deviza: „Conchiamarea Dietei Tran[silva]niei”¹.

În multe cercuri electorale n-am pus pe nime, pentru că nu știam pe cine să pun.

Poate că pe unii i-am pus în / cercuri unde nu vor putea obține maioritate, și acești unii poate sunt chiar de aceia pe cari am voi să fie aleși cu maioritate.

D-voastră, însă, cari cunoașteți oamenii mai bine, o veți putea îndrepta, modifica, corege și suplini. Sau veți compune cu totul alta.

Io v-o aclud numai ca să viu și io într-adjutor la un act național și patriotic pentru românii, frații mei din Transilvania.

Mă voi simți foarte măgulit, prea stimat d-le, dacă mă vei onora cu prețiosul d-tale răspuns.¹⁰

Primiți expresiunea simțămintelor mele de stimă și respect, ce vă port.

Al d-voastră,

*dr. Ios. Hodoș*¹¹. /

¹ Deoarece programul lui Iosif Hodoș este un document deosebit de important în epocă, definind obiectivele grupării *pasiviste-active*, apărut în *Federațiunea*, V ,nr. 51 din 12/24 mai 1872, p. 201—202, îl reproducem integral:

„*Program!*”

Mișcările electorale s-au început de mult. Ele curg cu frică de o parte, cu incertitudine de alta; în unele părți cu vehemență, cu bătăi chiar; în altele cu promisiuni, cari trec în corumpere; și rar este locul unde aceste mișcări ar merge cursul natural, pacinic, cu calm și fără iritațiuni febrile.

Se țin adunări, conferințe, consultări, întruniri în toate părțile.

Se fac programe; unele mai clare, mai precise, mai pronunțate; altele mai ambigue, mai obscure mai puțin clare, mai puțin pronunțate.

În mijlocul acestor fermentațiuni — fie-mi iertat această expresiune — în mijlocul acestor fermentațiuni universale, toată lumea se întreabă: ce vor face, de unde vor începe transilvănenii, românii din Transilvania?

Io mă interez de Transilvania. Sum fiul ei născut: ea e patria mea. M-am luptat, mă lupt, și mă voi lupta pentru ea.

Ca totdeauna în alte cestiuni, așa și acum [î]mi voi spune franc părerea mea față cu alegerile viitoare.

Ce să facă dară transilvănenii, românii din Transilvania?

Voi spune numaidecît.

Cînd un guvern legal sau ilegal, vine din proprie inițiativă, sau constrîns de împrejurări, externe ori interne, și dă sau deschide poporului asuprit o cale oarecare, pre care acesta poate să-și manifeste voluntatea sa, atunci poporul trebe să se folosească de mijloacele date de guvern, fără însă a prejudeca drepturile sale înăscute, drepturilor patriei, limbei și naționalității sale; el trebe, pe calea dată de guvern, să meargă pînă acolo, pînă unde nu periclitează autonomia și independența patriei, drepturile politice de limbă și naționalitate și legile care garantează toate acestea.

Io sum ferm convins că transilvănenii mai țin încă la autonomie și independența Transilvaniei; românii transilvăneni țin la limba și naționalitatea lor, țin tare la legile cari sancționează și una și alta.

Ei bine! Dar autonomia Transilvaniei, limba oficială, naționalitatea politică a românilor în Transilvania sunt luate.

Sunt luate — dar nu pierdute. Ele se pot recîștiga, se pot revendica: ele trebe revendicate.

Care este calea?

O singură cale legală este: *Conchemarea Dietei Transilvaniei*.

Care cunoaște istoria Transilvaniei va ști bine că, de câte ori națiunea maghiară și celelalte națiuni politice ale Transilvaniei, au fost scoase din constituțiune, ele totdeauna au stăruit, mai întâi și înainte de toate, pentru convocarea *Dietei Transilvaniei*. Și totdeauna au izbutit.

Românii, astăzi, când constituțiunea Transilvaniei e suspinsă, când legile, cari românilor în patria lor le dau drepturi, politice și naționale, egale cu celelalte națiuni, sunt șterse, românii, națiunea română, astăzi, încă nu trebe să facă alta, decât mai întâi și înainte de toate a stăruii pentru ca *Dieta Transilvaniei să se convoace cât mai curînd*.

Cum să-și manifeste românii această voință în mod legal sau cvasilegal? Cum să-și arate stăruința într-un mod despre care să nu se poată zice, că este sau agitațiune sau demonstrațiune?

Iacă cum:

Guvernul, legal ori ilegal, puțin ne importă, guvernul ne cheamă la alegeri de deputați.

Mergem.

Dar mergem nu pentru a alege deputați în Dieta din Pesta, ci pentru a alege bărbați cari, ca reprezentanți ai noștri, să stăruiască, sa mijlocească *conchiemarea Dietei Transilvaniei*.

Așadar, la viitoarele acte electorale, ardelenii să meargă cu deviza: *Conchemarea dietei Transilvaniei!*

Cu această deviză, sub acest stindard, să meargă a se înscrie în listele de conșcriere toți aceia care au dreptul la alegere.

Și tot cu această deviză, să meargă și la actul de alegere. Și să aleagă candidați numai pe acei bărbați români, cari asemenea vor profesa și ei și vor ținea la această deviză. Nicidecum pe alții.

Alegătorii români să aleagă și în acele cercuri electorale, unde ei ar fi în minoritate; dar să aleagă tot sub deviza de mai sus și tot de acei bărbați, cari profesază și țin la această deviză. Aceștia încă vor fi reprezentanții românilor ardeleni.

Candidații români aleși sub această deviză se vor întruni ca reprezentanți ai românilor ardeleni, se vor consulta matur și vor delibera asupra modului și chipului cum să se realizeze conchemarea dietei Transilvaniei* [* = La timpul său îmi voi spune părerea și în privința asta]. În Dieta din Pesta, însă, nu vor intra.

Unii zic că românii ardeleni să aleagă opoziționali în Dieta din Pesta. Io zic: românii ardeleni n-au trebuință nici de opoziționali, nici de guvernamentali în Dieta din Pesta; unii ca și alții: opoziționali, pentru români, nu sunt mai buni decât guvernamentali. Nouă, românilor, ne trebuie *Dieta Transilvaniei* și nimic alta. Cine voiește aceasta este amicul nostru; oricare altul este inamic nouă. Asta este, asta trebuie să fie credința politică a românilor, astăzi și totdeauna!

Încă una. Românii, cât mai curînd și fără amînare, să se întrunească în conferință, adunare, congres sau orice nume voiți a-i da, și acolo înșiși să facă lista candidaților, care țin la programa expresă în acestea trei cuvinte: *conchiemarea Dietei Transilvaniei*.

Românii inteligenți: preoți, profesori, comercianți, agricultori, legiști, avocați, politici, jurnaliști și popor — uniți-vă sub această deviză și nelăsînd a vă amăgi străinii și, neamăgindu-vă între voi, realizați această programă și:

Patria, limba și onoarea națională este salvată!

Dr. Ios. Hodoș."

„Programul” lui I. Hodoș este identic în concluzii cu articolul lui Alexandru Roman: *Reflesiuni la articolul „Ce e de făcut?”* (*Federațiunea*, V, nr. 42 din 26/14 apr. 1872, p. 165), care susține *pasivitatea activă*, adică participarea la alegeri acolo unde românii erau în majoritate, alegerea unor bărbați de prestigiu care să refuze apoi, în mod public, intrarea în dieta de la Budapesta.

² Iosif Hodoș și G. Bariț participaseră în 1871 la sesiunea din august-septembrie a Societății Academice Române.

³ O definiție clară a pasivismului, vezi la G. Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei*. . ., voi. III, Sibiu, 1891, p. 483.

De fapt, activismul și pasivismul nu erau decît două tactici folosite de români pentru recîstigarea autonomiei Transilvaniei (Vezi Șt. Pascu, *Cuvînt înainte la Studii privind istoria moderna a Transilvaniei* de K. Hitchins, Cluj, 1970, p. 7—8).

⁴ Nu este vorba de a intra în *activitate*, cum a intrat Partidul Național Român în 1905, ci, de a *activa* mai intens ca pasiviști. Pe această linie se cerea încă de mai de mult „Acțiune în pasivitate!” (*Federațiunea*, IV, nr. 98 din 7 oct./25 sept. 1871, p. 389). Reclamațiile și protestele românilor — se spune aici — să nu constituie ceva ocazional, ei' strigătul poporului să fie un torent neîntreput care să măture toate obstacolele din calea sa spre idealurile naționale.

⁵ Eventuala participare a transilvănenilor la dieta din Pesta era considerată de către pasiviști ca o trădare a intereselor Transilvaniei și recunoașterea uniunii silite a acesteia cu Ungaria.

⁶ Nehotărîți.

⁷ Este vorba de Conferința din 5—6 mai de la Sibiu, convocată la inițiativa clubului național din Făgăraș (I. Antonelli și Aron Densușianu). Activiștii fiind în majoritate, P. Nemeș propune ca: „Adunarea să se dechiare pentru activitate și participarea la lucrările pregătitoare pentru alegerile dietale, iar cele ce au să urmeze să se decidă în o conferință la Alba-Iulia” (*Federațiunea*, V, nr. 49 din 5/17 mai 1872, p. 194-195; T. V. Păcățian, *Cartea de aur*, voi. VI, Sibiu, 1910, p. 13-19). Iosif Hodoș va participa însă la Conferința de la Alba Iulia din 27 iunie 1872.

⁸ Lista cu numele candidaților propuși de I. Hodoș se află la B.A.R., ms. rom., 976, f. 121.

⁹ Convocarea Dietei Transilvaniei ar fi însemnat de fapt restituirea autonomiei Transilvaniei.

¹⁰ Programul lui Iosif Hodoș se publică integral (după *Federațiunea*, bineînțeles) și în *Gazeta Transilvaniei*, XXXV, nr. 41, din 5 iun./24 mai 1872, p.2. La care, în numărul următor al *Gazetei*, nr. 42 din 8 iunie/27 mai 1872, p. 1, George Bariț va răspunde printr-o *Epistolă deschisă*.

Epistolei deschise a lui G. Bariț, îi va răspunde A.I. Roman (sub pseudonimul Catone Censorul) în articolul *Participarea românilor transilvani la alegerile de deputați* (*Federațiunea*, V, nr. 61 din 7/19 iun. 1872, p. 241). Iosif Hodoș îi va fi dat și el răspuns prin viu grai, după puțin timp, la Conferința de la Alba Iulia, unde au participat amîndoi.

¹¹ Adnotarea lui Bariț: „Răsp. 6 iunie în *Gazeta* și privat”.

VII

Baia de Criș, 12/12, 1875

Domnule Bariț,

Am cetit demult în jurnale despre soarta ce a ajuns manuscriptul meu *Istoria Imperiului Otoman* în sînul Societății

Am așteptat ca delegațiunea, executorele de drept al concluziunilor Societății, să-mi înapoieze manuscriptul.

După multă, lungă așteptare, am văzut că în van este așteptarea mea.

M-am adresat în urmă d-lui Laurian², rugîndu-l să-mi trîmîtă m[anu]s[cri]ptul spre a mă putea apuca de lucru. /

D-l Laurianu [î]mi răspunde în 23 nov. (vechi) a.c., că încă în luna lui septembrie ai luat m[anu]s[cri]ptul la d-ta, ca să mi-l trîmîți cu mai multă facilitare din Brașov.

Suntem în decembre și io încă n-am primit m[anu]s[cri]ptul.

Din septembrie pînă-n decembre, cît nu puteam lucra?

D-l Laurianu zice, în scrisoarea sa cătră mine, că ți-a scri d-tale³. Io, dar, încă mă rog să ai bunătate a-mi trîmîte acel m[anu]s[cri]pt [crijpt nefericit cît s-ar putea mai curînd, pe spezele mele și sub acțiunea mea la Baia de Criș (Korosbánya) per Deva.

Primește, d-le Bariț, expresiunea simțămîntelor mele de recunoștință ce vă port.

Al d-tale fidel,

209*

Dr. Ios. Hodoș

¹ în ședința din 23 august/4 septembrie 1874 A.I. Odobescu declară că încredințat cu supravegherea tipăririi traducerilor operelor lui D. Cantemir, *criptio Moldaviae* și *Istoria otomană* cu traducerea căreia a fost împuternicit Iosif Hodoș. Traducerea celei dintîi a fost începută de A.I. Papiu Ilarian și, după încredințarea sa, de Iosif Hodoș. Traducerea celei de-a doua a fost începută de A.I. Odobescu în ziua de 10 oct. 1874, p. 566; vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, voi. I, București, 1973, p. 201, n.5). Pentru ca, în ședința din 18 august 1875, printr-o adresă, Odobescu să informeze „Societatea” că diverse preocupări nu-i permit a-și îndeplini sarcinile încredințate de Societate în anul 1874. Așa încît, înapoiază o parte din manuscrisul *Descrierea Moldovei* tradus de Iosif Hodoș și o parte din *Istoria Imperiului Otoman*. Discutîndu-se asupra adresei, „Societatea” trece obligațiile asupra lui G. Bariț. În ziua de 19 august 1874, G. Bariț atrage atenția Societății că tipograful care tipărește *Descrierea Moldovei* a început de mult timp tipărirea traducerii *Istoriei Imperiului otoman*, traducere făcută de I. Hodoș. După ce s-a trimis, însă, prima corectură lui A.I. Odobescu, n-a mai primit-o, că lucrul rămîne întrerupt. „Societatea” trebuia acum să propună din nou luarea în discuție a secțiunii istorice, pentru a lua sau propune noi dispoziții (*Federațiunea*, VII, nr. 100 din 6/18 sept. 1875, p. 185). Dezamăgirea și enervarea lui I. Hodoș sînt decise.

² Iosif Hodoș i se adresează lui A. Tr. Laurian să-i înapoieze manuscrisul *Istoria Imperiului Otoman* cu o calitate de președinte al „Societății Academice”.

³ într-adevăr, A. Tr. Laurian îi scrie lui G. Bariț tot în 23 noiembrie 1875, rugîndu-l să-i trîmîtă lui I. Hodoș manuscrisul traducerii *Istoriei Imperiului Otoman* (Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, voi. I, București, 1973, p. 200).

⁴ Adnotarea lui Bariț: „1875. Ios. Hodoș, Baia de Criș. 12 XII. R. 16 dec.”

VIII

Baia de Criș, 19 dec.

D-le Bariț,

în minutul acesta am primit scrisoarea d-tale din 16 decembrie curent.

Permite-mi să-ți răspund îndată. Să te escuz? Cum și pentru d-tale? Adecă să te escuz, pentru că între calamitățile ce ai avut, te-ai escuzat și pentru mine? Nu te escuz, d-le Bariț, ci, mai vîrtos, io-ți cer scuze pentru spezele mele, mulțămîndu-ți din inimă de ceea ce văd că ai făcut pentru mine. Și stînd așa lucrul precum d-ta îmi scrii, apoi păcat că nu poți să faci lucrarea mai departe.

Știam toate cîte-mi scrii despre soarta m[anu]s[cri]ptului meu în sînul Societății. Una nu știam: fatalitatea franțuzească a d-lui

211 bescu \ Și nu știam încă că d-ta ești însărcinat ca să îngrijești de corecturile tipografice, de acolo, din Brașov¹. Ba nu știam și nu știu încă una: / cite coaie a decis Societatea a se tipări pîn-la' sesiunea viitoare?² Ori că a decis ca întreg opul sa se tipărească în cursul anului 1876? In acest caz din urmă, bine era și bine ar fi ca să nu-mi mai transmiți nici-o coală din m[anu]s[cri]ptul ce este la d-ta, ci să urmezi cu tipărirea înainte, iar pe mine să mă avizezi a revedea și corecta m[anu]s[cri]ptul ce este la mine, transmițindu-mi — cum zici și d-ta — numai vreo 2—3 coaie tipărite, ca să văd cum ai urmat pîn-acum, și după aceea să-mi îndrept și io lucrarea.

Că în traducțiunea mea m-am ținut mai mult de trad[ucerea] franceză⁴, cauza este că la început, cînd m-am apucat de lucru, n-aveam altă traducțiune, și trad[ucerea] germană și engleză numai mai tîrziu, cînd acum eram pe la finea lucrării, mi le-am putut — nu fără puține speze — procura, de o parte; de alta, nici secțiunea istorică, nici Societatea *in pleno*, nu mi-a dat nici-o instrucțiune cînd m-a însărcinat cu această lucrare, ci mi-a dat — cum se zîce — *carta bianca*⁵. Ți le / spun aceste, nu atît pentru escuzarea, cît pentru justificarea mea. Apoi știu io bine și intențiunea celor *doi*⁶, cari au cerut ca traducerea să se pună la concurs, și-i cunosc foarte bine. Dar io pentru aceea nu voi uita niciodată că sunt român născut în *Transilvania*. Voi ști corespunde așteptării Societății, dacă unii membri ai săi se vor ști pune supra provincialismului, și vor ști aprețuia ostenelele ce face pentru literatura română, românul, ori din care provincie a Dacoromâniei ar fi.

211* La București în est an nu m-am dus⁷. Nu m-am putut duce, nu pentru că n-aș fi dorit, sau nu mi-aș fi ținut de datorință a merge, ci pentru că chiar pe acel timp a trebuit să-mi duc băieții (șase)⁸ la scoale și, trebuind a plăti costul și quartirul pe cîte 1—2 luni înainte, nu-mi rămăsese atîte parale ca să pot întreprinde călătoria pîn-la București.

214 Și încă tot mergeam, dacă mi se trămitea viaticul⁹, după care înainte scrisesem, dar viaticul nu mi-a venit, și *io* am rămas acasă. / Sunt lucruri, d-le Barit, despre cari zîci că „nu este bine a le scrie”¹⁰.

Ei bine, fie așa și cu cele ce am scris chiar acum în pasagiul de mai nainte, cu deosebire că, scrise fiind, fie scrise pentru d-ta.

Și scrise fiind, să-ți mai scriu una. D-ta îmi scrii și despre *Descripțiunea Moldaviei*¹¹.

Iaca ce am pățit. S-au tipărit și le-ai dat gata 6 coaie. Remunerariul pentru una coală este de 140 franci (lei noi), care pentru 6 coaie face 840 franci¹². D-l Adamescu¹³, casariul Societății, cu scrisoarea sa din 7 octobrie 1874, îmi trămite un grop de 740 franci, și zîce că din 840 franci ce mi se cuvin îmi scade 100 franci pentru d-l Iarcu¹⁴, că acesta mi-a dat spre *vinzare* 10 exemplarie din *Antithese între echilibrul de d. răpos[atul] Eliade*¹⁵. Am reclamat la președintele¹⁶. Am zîs: n-am *cumpărat*, am luat spre *vînzare* acele / nefericite *Antithese*. Sunt încă toate la mine. Sunt prea scumpe, nu le cumpără nime. Pot să le rădicesc

de la mine cînd vor voi. Dar de unde autorizațiunea casariului, ca să scadă din ceea ce mi se cuvine?

Ai primit d-ta răspuns?

Așa am primit și io, adecă n-am primit.

D-ta la fața locului în București fiind, *poate* vei ști mai mult aceste secrete.

Să ne întoarcem la m[anu]scr[i]ptul — traducțiune a *Ist[ori]e* / *Imp[er]iului* / *Ot[oman]*. Ai scurtat, întregit, cores mulțimea nume cari în franceză sunt date altminterea. Prea bine! Ați găsit termeni și forme cari *colegii* nu le suferie. Fie! Apoi cum este mai corect românește: a scrie *Suleiman* ca germanul / sau *Soliman* ca francezul și englezul etc? Tac despre Constantmiano. Era de la mine un hipocrit românism. Etc-l suștin.

Ași avea să-ți scriu altele și mai multe. Le las astă dată. Te rog ostentit și prea mult cu lungă mea această epistolă.

D-ta îmi vei răspunde la cele ce vei găsi consult a-mi răspunde.

Io termin cu cele mai intime [ale] mele salutări.

Al d-tale,

Dr. Hodoș

P.S. Socrului meu am să-i scriu.

212*

¹ A.I. Odobescu restituie parte din manuscrisul *Descrierii Moldovei* în traducerea lui Hodoș și a părții de început & *Istoriei Imperiului Otoman* în traducerea aceluiași (în ședința Societății din 15 aug. 1875). Se pare că Odobescu a nemulțumit de faptul că traducerea s-a făcut după ediția franceză a lui Jomard, căruia, se spune în ședința din 27 aug. 1875 a Societății Academice, i s-au adrept cuvînt numeroase critici. Din protocolul ședinței din 27 aug. 1875 reiește restituirea manuscrisului s-a făcut „din cauza dificultăților ce au întîmpinat corecțiune domnul Ales. Odobescu...”. La aceasta seva mai fi adăugat, desigur limbajul greoi, etimologizant. Manuscrisul traducerii i se înapoiază lui Hodoș recomandarea de a face corecturile necesare, pentru a nu repeta greșelile ediției franceze și cu recomandarea de a se apropia cît mai mult de traducerea engleză apreciată ca cea mai fidelă și ca unica după originalul autorului.

Totuși, G. Bariț notează în concluziile ședinței că traducerea prezentată de Hodoș fiind obiectul unei examinări scrupuloase, s-a considerat meritorie (*Actele Societății Academice Române*, ses. 1875, t. VIII, București, 1875, p. 21).

² Tot în ședința din 27 august 1875 se recomandă ca lucrarea de supra a tipăririi traducerii *Istoriei Imperiului Otoman* să se exercite de către secțiunea istorică prin unul sau mai mulți membri din secțiune, după cum se va crede de cuviință (*Idem*, p. 22). Pentru ca în ședința din 15 septembrie 1875 în chestiunea sa vagherii tipăririi istoriei otomane să se hotărască ca G. Bariț să ia asupra sa această sarcină, completînd totodată lacunele și revizuind-o în sensul dispozițiilor anterioare (*Idem*, 1875, p. 46).

³ Pentru anul următor s-a prevăzut tipărirea a cinsprezece coaie din *Istoria Imperiului Otoman* (*Idem*, 1875, p. 49).

⁴ Vezi și Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca, Secția colecții speciale ms. serrar 335/4.

⁵ Nu a primit chiar o „carta bianca”; i s-a atras atenția de către A. Trăian că atît în *Descriptio Moldaviae* cît și în *Istoria Imperiului Otoman* se găsesc erori istorice, relevante atît de istorici străini (ca Hammer) cît și de istorici români. El cere ca la acele erori să se facă note și observații. Iar G. Bariț emite părerea că despre erorile existente să se facă o mențiune generală în prefața cărții. Cu această procedeu, I. Hodoș este de acord și îl aplică în *Prefața autorului*, îndreptînd și el cînd principalele erori (*Federațiunea*, VII, nr. 70 din 10 oct. 1874, p. 566).

⁶ De fapt, numai George Sion a cerut ca asemenea lucrări să se facă prin concurs, iar Anastasiu Fătu a cerut doar exercitarea controlului asupra tipăririi de către secțiunea istorică (*Idem*, 1875, p. 21—22).

⁷ Iosif Hodoș nu a luat parte la sesiunea Societății Academice din 16 august 15 septembrie 1875.

⁸ În 10 septembrie 1875 I. Hodoș, printr-o scrisoare, întrebă Societatea dacă mai este necesar a veni la sesiunea în curs. I se răspunde că Societatea își termină sesiunea în 15 septembrie, ceea ce însemna de fapt că prezența sa este de acum tardivă (*Analele Societății Academice Române*, ses. 1875, t. VIII, București, p. 40).

⁹ Băieții lui Iosif Hodoș erau: Enea Silviu, Simeon Sabin, Iosif Alexandru, Iuliu Brut, Ulpiu Traian și Amos Nerva.

¹⁰ Viaticum (lat.) = cheltuieli de drum.

¹¹ Nu era recomandabil a-ți afișa jena recomandabilă (dacă nu chiar sărăcia) între iluștrii membri ai Societății Academice.

¹² *Descrierea Moldovei* a fost tradusă de Iosif Hodoș și constituia tomul II din operele lui Dimitrie Gantemir. În limba latină fusese editată de Al. Papiu Ilarian și în urma îmbolnăvirii sale, continuată de G. Bariț, fiind notată ca tomul I.¹

¹³ Devizul *Descrierii Moldovei* era următorul:

1. 10 coaie culesul literelor și tiparul în număr de 1500 de exemplare
[a] câte 75 l.n. coala lei 750 —
— plus 1/2 de coală, dimpreună cu coperta lei 57,50
 2. Hîrtia, câte 18 lei topul, un număr de 33 topuri. lei 594 —
 3. Legatul cărții. lei 150 —
 4. Remunerarea traducătorului. lei 840 —
 5. Corectura. lei 262,50
 6. Retipărirea harței Moldovei. lei 167,50
- 2821,50

Banii au fost prevăzuți în bugetul pe 1874—1875 (Vezi *Analele Societății Academice Române*, ses. 1874, t. VII, București, 1874, p. 90).

Remunerația despre care este vorba în scrisoare e cea prevăzută la punctul 4 din deviz.

¹⁴ *Alexandru Adamescu*, fost director al Tipografiei Statului, în 1875 casier al Societății Academice, în locul lui Dimitrie Iarcu.

¹⁵ *Dimitrie Iarcu*, (1817—1879). Profesor la școala din Colțea, mai târziu inspector general al școlilor (Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, voi. I, București, 1973, p. 200 în nota 3).

¹⁶ Titlul corect al lucrării lui I. Heliade Rădulescu este *Equilibru între antithesi sau spiritul și materia*, București, 1859—1869, VIII + 400 p. Iosif Hodoș face aici o inversiune voită.

¹⁷ Președinte, în 1874 și 1875, a fost ales A. Treboniu Laurian.

¹⁸ Soluția la care ajunge Hodoș este folosirea ambelor forme. Urmînd astfel recomandarea făcută de Wohlgermuth socrului său cu privire la aplicarea lui *der*, *die*, *das* (Vezi doc. IX).

¹⁹ Adnotarea lui Bariț: „1875. Ios. Hodoș. Baia Je Criș. 19 dec. R. 24”.

IX

Baia de Criș, 26 dec. 1875

Iubite d-le Bariț,

Am primit m[anu]s[cri]ptul 26 coaie și 4 coaie tipărite.

Se vede că, pînă în ziua cînd mi-ai transmis acestea, d-ta încă nu primiseși epistola mea din 19 decembrie curent \

Eu-ți scrisesem ca să rețîni și să dispuni cu tot m[anu]s[cri]ptul cît era la d-ta, cu atît mai vîrtos că în epistola d-tale din 16 ale curenteii

zîci: „Am subministrat pînă acum la tipografi tot m[anu]s[cri]ptul, pînă la *uciderea* lui Suleiman I², cu note cu tot”. Nu știam unde este lapsul calamului, în cuvîntul *uciderea*, căci știm că Suleiman I n-a fost ucis, ci a murit la Sighet / (Schegetwar), precum mai mor și alți muritori frînți de osteneți. Sau în numele Suleiman schimbîndu-1 cu Murad I care într-adevăr a fost ucis cumsecade? Dacă m[anu]s[cri]ptul era subministrat pîn la Soliman I tipografilor?

Apoi d-ta nu mai puteai avea alt m[anu]s[cri]pt de al meu la d-ta, căci numai pîn-aci dedesem eu m[anu]s[cri]pt d-lui Odobescu⁴, cărui — între noi sau mai bine între paranteze fie zis — i-am fost scris de vreo 2—3 ori, dar n-a găsit convenient cu demnitatea boierească de a onora cu răspuns pe un sărac coleg al său.

Acum, că mi-ai trimis m[anu]s[cri]ptul, vād că unde a fost lapsul. Intrepidul Soliman I era să fie ucis cu peana pentru justul și modestul Murad I.

Eu voi urma precumu-mi scrii. Te rog însă să-mi spui: domnii tipografi primesc m[anu]s[cri]ptu corectat, ori că trebe să-1 prescriu de nou ? /

Apoi cu notele: să le dau separat, ori că trebe să le scriu în calcea textului⁵, precum vād că se tipăresc ? Eu aș fi fost de părere — dar acum e prea tîrziu — ca notele să se fi tipărit la finea fiecărui cap, așa precum este în traducțiunea franceză. N-am ce vă face, dacă eu simpatizez mai mult cu francezul decît cu neamțul.

Apoi cu unii termeni, nume, cuvinte ? Cum e mai bine — mi se pare am pus întrebarea și în ultima mea — cum e mai bine ? Muhamed, sau Mohamed, sau Mahomed⁶ ? Sau, cum a zis Wohlgermuth⁷ cătră socru-meu cînd acesta s-a escuzat că nu știe la care cuvînt să pună pe *der*, la care pe *die* și la care pe *das*, iar Wohlgermuth i-a zis: „*Setzen Sie auf einmal alle drei*”⁸.

D-ta zîci — ba nu zîci — scrii *obsidiune*, în loc de *assediu*, se-nțelege. / Primesc, pentru că alta este *obsidere* și alta *adседere*. Dar oare n-ar fi bine să zîcem *obsediul* ?⁹

Apoi — și aceasta este mai serios și mai grav — ce vor zîce boierii dacă vor auzi că eu trāmit m[anu]s[cri]ptul de-a dreptul tipografilor, și nu-1 trec mai întîi prin purgatoriul d-tale ? Așa ne trebe nouă, dacă suntem și de aceia cari credem în purgatoriu!

Apoi ... dar destul acum cu apoi.

Voi, în urmă, numai a observa că în coaiele 4 ce mi-ai transmis sunt unii erori de tipar.

Astăzi nu-ți mai scriu altele, cu toate că aș mai avea să te întreb încă una și alta. Dar aceste le voi face de altă dată. Nu e tîrziu.

Lasă-mă acum ca eu și toată familia mea să-ți dorim d-tale și la întregă familia d-tale cele mai fericite sărbători, și anul nou să-1 ajungeți în deplină sănătate și să trăiți la mulți ani,

Al d-tale iubitoriu,

Dr. Hodoș. /

¹ Vezi scrisoarea VIII.

² *Suleiman* (Kanuni — Legiuitorul sau Muhteşem = Magnificul; rom. Soliman) fiul lui Selim I, 1520-1566 (n. 1494).

Sub acest sultan, statul otoman a luat înfăţişarea unui imperiu tricontinental {Asia, Europa şi Africa). (Mustafa Aii Mehmed, *Istoria turcilor*, Bucureşti, 1976, p. 183-204).

Capitolul cu Soliman se încheie la p. 319 a voi. I din *Istoria Imperiului Otoman*.

³ *Murad I* „Hudavendighiar”, fiul lui Orhan, 1360—1389 (n. 1326).

⁴ Cu revizuirea şi corectarea traducerii tipărite, iniţial a fost împuternicit Al. Odobescu (vezi *Analele Societăţii Academice*, ses. 1874, t. VII, Bucureşti 1874 p. 64).

Călcîiul textului, adică la „subsolul” lucrării, cum va să proceda de altfel.

⁶ Muhamed, Mohamed, Mahomed, nume de sultani turci. Mahomed Profetul.

⁷ *Ludwig Wohlgenuth*, (1788-1851), feldmareşal, baron, guvernator civil şi militar al Transilvaniei în 1849-1851, a manifestat uneori o atitudine de înţelegere şi simpatie faţă de români. Vezi: Helmuth Klima, *Guvernatorii Transilvaniei 1774-1867*, Sibiu, 1943, p. 72-79.

⁸ Puneţi toate trei.

⁹ Va folosi forma: *obsediū*. I. Hodoş ca şi G. Bariţ a fost aderent al formelor etimologice. Latinismul lor era însă mai temperat decât acela al lui T. Cipariu.

Baia de Criş, Epifania [6/18 ian.] 1876

Stimatisime d-le Bariţ,

Am primit vreo două epistole ale d-tale la cari nu ți-am răspuns inea.

Eu, precum mi-ai scris, am trimis la jupanii tipografii manuscriptu 7—8 coaie, adecă întreg capu I¹ din cartea III, cu note cu tot. In scurt, am să le trimit capu II² din cartea III, cu toate notele. Apoi voi urma mai departe. Dar pînă unde?

Academia a pus în buget tipărirea a 15 coaie. D-ta zici că se poate şi mai mult tipări. Eu — dacă şi d-ta te învoieşti — aş voi să se tipărească în cursul acestui an (academic) întreaga parte primă despre *Creşterea Imperiului Otoman*, şi să rămînă pe anul viitoriu partea secundă, despre *Scăderea Imperiului Otoman*³. /

Poate, cu modul acesta, ar fi şi una economie pentru legarea sau broşurarea opului, formînd tot opul două tomuri, adecă al treilea şi al patrulea, în cursul tipării *Operelor Principelui Demetriu Cantemir*⁴.

Regretabilul⁵ nostru Papiu⁶, însărcinat cu ediţiunea acestor opere, a însemnat *Descriptio Moldaviae* cu tomu I. Traducţiunea cred că face tomu II, şi prin urmare *Istoria Imperiului Otoman* trebe să facă tomu III, şi, împărţit în două, tomu III şi IV.

Nu ştiu dacă traducţiunea română a *Descriptio Moldaviae-i* o aţi broşurat. Eu încă în 1874 lăsasem la Academie (d-lui Laurianu)⁷ chart'a Moldaviei care vine în capătul, adecă la finea broşurei, în mai bine de 1500 exemplare. Aţi lăsat să se adnecte această chartă la exemplariile tipărite din traducţiunea *Descriptio Moldaviae*?⁸

Nu vă supăraţi pe mine că vă pun atîtea întrebări. Vi le pun de frică că boierii mă vor lua la întrebare şi nu voi şti ce să le răspund. / Acum alta.

Voiesc să am *Gazeta Transilvaniei*⁹. Nu ştiu unde să trimit de prenumeraţiune. Iaca, vă trimit d-voastră 5 fr., preţul de abonament pe 1/2 anu 1876. Vă rog, mijlociţi ca să-mi vină jurnalul sub *aper Deva* la *Korosbdnya*¹⁰.

Primiţi salutările mele cele mai cordiali.

Al d-tale,

218

Dr. Hodoş

¹ Paginile 131—161 ale *Istoriei Imperiului Otoman*, Bucureşti, 1876.

² De la p. 163 la p. 251.

³ *Partea I* a apărut în 1876 iar *Partea a II-a* în 1878.

⁴ La 1878, cînd I. Hodos scoate de sub tipar partea a II-a a *Istoriei Imperiului Otoman*, situaţia apariţiei operelor lui Dimitrie Cantemir, pe care Societatea Academice voia să le publice într-o colecţie completă, era următoarea:

Tomul I, *Descriptio Moldaviae*, în latină, editată de Al. Papiu Ilarian.

Tomul II, *Descrierea Moldovei*, tradusă de Iosif Hodoş.

Tomul III, *Istoria Imperiului Otoman*, *Partea I-a Creşterea lui* tradusă

⁵ Tomul IV, *Istoria Imperiului Otoman*, *Partea II-a, Scăderea lui*, tradusă de I. Hodoş.

Tomul V, *Partea I. Evenimentele Cantacuzimilor şi Brîncovenilor*.

„ II. *Divanul lumii*. Amindouă într-un volum publicat de G. Sion.

Regretatul

⁶ în şedinţa din 21 august 1871 a Societăţii Academice se propune: 1. „carea operelor cantemiriene va începe cu *Descriptio Moldaviae*, şi se va continua an în an cu alte opere ale autorului.

Descriptio Moldaviae se va publica numai în textul latin, punîndu-se la început portretul lui Dem. Cantemir, harta Moldaviei de Cantemir, după ediţiunea I. Hodos, şi una notiţă asupra manuscriptului de la Moscova.

Cu editarea se va însărcina d. A. Papiu Ilarian.

D. Papiu Ilarian speră că, procurîndu-i-se cele necesare, pînă la sfîrşitul anului viitoriu [î]şi va termina şi studiul cu care se ocupă, asupra vieţii şi operelor Demetriu Cantemir”.

⁷ *Descriptio Moldaviae* se va scoate "in format 8°, hirtia no. 8, litere gr. 500 exemplare." (Vezi: *An. Soc. Acad. Rom.*, ses. 1871, t. IV, Bucureşti, p. 145).

⁸ August Treboniu Laurian, preşedintele Societăţii Academice.

⁹ *Descrierea Moldovei* apare cu harta Moldovei, după dorinţa lui Hodos.

¹⁰ în 1876, redactor era Iacob Mureşanu şi G. Bariţ era colaborator principal. Din cînd în cînd la *Gazeta*, colabora şi Iosif Hodoş.

¹¹ Baia de Cris.

¹² Adnotarea lui Bariţ: „1876. Baia de Criş, 6/15 ian. Venită în Z. 24 ian. R. : 26 ian.”

XI

Baia de Criş 4/16 mar

Stimate d-le Bariţ,

Aseară am primit scrisoarea d-tale din 13 ale curentei.

Eu în săptămînile trecute am fost foarte ocupat cu redactarea ca să dăm cîtane împăratului \ Şi așa, n-am putut să trimit manuscriptul tipografilor.

⁴ în afară de supravegherea tipăririi traducerii și corecturile efectuate, contribuția lui G. Bariț cuprinde și traducerea *Extrasului din prefața traducătorului german*, din partea I-a a *Istoriei Imperiului Otoman*, de la pagina 35 la 39.

⁵ Adnotarea lui Bariț: „1876. Ios. Hodoș, Baia de Gris, 2 apr. în 17/5 aprilie am transmis scrisoarea lui pe adresa A. T. Laurian, cu comitivă și cu chitanța aceea de 975 l.n.”

XIII

Săbii, 31/1 1877

Prea iubite și mult stimate d-le Bariț,

Mai nainte de toate trebe să-mi cer escuzările mele că atât de târziu vin a răspunde la stimabila d-tale scrisoare din 20 ianuarie curent.

Manuscript, afară de cele XXXI coaie (*Istoria domniei lui Mahomed IV*), ce v-am dat în vara trecută la București fiind, mai am gata revăzut încă la vreo 22 de coaie (adecă: *Istoria domniei lui Soliman II* și *Istoria domniei lui Achmed II*).¹ Aceste 22 de coaie le pot expedi în tot momentul. Aștept avizul d-tale.

Mai este îndărăpt *Istoria domniei lui Mustafa II*² și *Istoria domniei lui Achmed IIP*,³ cu / care se termină lucrarea istorică! Acestea vor da manuscript de în circa 32—34 coaie de ale mele. Eu cu lucrarea merg înainte. Și dacă tipograful s-ar purta bine și bărbătește, eu cred că, precum anunțaseși d-ta, pînă cu finitul lui aprilie, sau și mai curînd, ar putea fi „trecut paharul acesta de la noi”.

Dacă, dar, tipograful a terminat cu cele XXXI de coaie, n-aveți decît să mă avizați ca să le trămit alte 22 coaie ce le am gata. Celelalte apoi vor urma după cum ei se vor purta cu tipariul.

Te rog totodată ca, după ce vor ieși de sub presă 15 coaie tipărite, să binevoiești a dispune cele necesare, pentru ca să-mi capăt remunerariul, că —• vai! — cu greu putem trăi cînd abia avem alt venit decît cel mizerabil din munca condeului.

Poate că suntem mai scutiți aici decît oriunde pe airea în țară, 223* dar pentru aceea ne pot duce și pe noi *aceștia* la o scuteală mai um/broasă ... *ceia* de la putere. *Potentes potenter agunt*⁴. Dar, cum bine zîci, noi tot nu vom peri. *

Colegul Vikentie? Se vede că d-ta ești mai bine informat decît noi acești de aici. Noi de la d-ta mai întîi auzim că d-l Vikentie se mută la Săbii.⁵ Se poate și această fatalitate. Dar una nu se poate: ca cu Vikentie împreună să fundăm un ziuariu nou⁶; ba nici vechi. Am cugetat, am vorbit, am ventilat ideea de a forma un ziuariu, dar nu în societate cu fratele Vikentie⁷. *Appage*⁸. Ceea ce mă îmbucură foarte mult este că d-ta nu ești în contra fundărei unui ziuariu aici⁹, și această mă face să sper că d-ta încă ne vei onora din cînd în cînd cu cîte un articlu din agerul d-tale condei. Dealtminterea încă nu suntem definitiv decîși cînd să începem și de cîte ori să apărem pe săptămînă. Să concurgă ungurenii **cer** puțin 1000 abonați siguri? *Troppo di Speranza*¹⁰. Care dintre diurnalele noastre, din cîte au fost și cîte mai

sunt, au avut vreodată una mie de abonați¹¹ și aceștia numai Ungaria? Ne vom îndestuli și cu mai puțini.

Si acum primiți complimentele și salutările mele,

Dr. Hodoș,

¹ Vezi scrisoarea XI, nota 5.

² *Suleiman II (Soliman II)*, fiul lui Ibrahim, 1687-1691 (n. 1642). cap II din cartea IV-a a volumului II din *Istoria Imperiului Otoman*, p. 579—

³ *Ahmed II*, fiul lui Ibrahim, 1691-1695 (n. 1643).

⁴ *Mustafa II* fiul lui Mehmed IV, 1695-1703, (n. 1664).

La Gantemir cuprinde cap. IV din cartea IV, de la p. 673 la 762.

⁵ *Ahmed III*, fiul lui Mehmed IV, 1703-1730 (n. 1673). în tomul I *Istoriei* lui D. Gantemir, domnia lui Ahmed III este cuprinsă în cap. V din cartea IV, p. 763-793.

⁶ Cei puternici lucrează cu puterea.

⁷ *Vinčențiu Babeș*, 1821-1907, cunoscut om politic al Banatului. De în Parlamentul de la Budapesta timp de mai multe sesiuni. Membru fondator al Academiei Române. Un timp, președinte al Comitetului Central al Partidului Național Român. Informația lui Bariț nu s-a adevărit, Babeș nu s-a mutat niciodată la Sibiu.

⁸ Iosif Hodoș nu avea nici o simpatie pentru Vinčențiu Babeș, împotriva căruia a scris și cîteva articole în *Federațiunea*. V. Babeș era mult mai sensibil la realitățile politice din Austro-Ungaria, pe cînd Hodoș făcea parte din grupul federalist al lui Alexandru Roman, Sigismund Borlea și Medan, care pretindeau „*autonomia politică națională* pentru românii de sub Coroana Sf. Ștefan, cu *zentatiunea lor proprie*, printr-un congres cu atribuțiuni de stat, a bunăoară ca în Croația” (*Dreptatea*, Timișoara, nr. 170 din 5/17 aug. 1897, p. 1; cf. *Tribuna*, nr. 130 din 11/23 iun. 1887, p. 517).

Ca adversari politici, era imposibil a fonda împreună cu Vinčențiu Babeș un ziar politic. G. Bariț știa bine acest lucru, dar sonda terenul pentru ziarul *Observatoriul*, care va apare la Sibiu în mai puțin de un an de la această scriere.

⁹ Editarea unui ziar politic nou era o necesitate stringentă, deoarece pe vremea aceea presa periodică românească era foarte săracă. Doar *Gazeta Transilvaniei*, *Telegraful român*. *Familia* avea mai mult un profil cultural. Trei importante zărilor politice își încetaseră apariția: *Orientalul latin* (30 sept/12 oct. 1875), *Federațiunea* (29/12 martie 1876) și *Albina* (12 ian. 1877).

I. Hodoș nutrea mai demult dorința de a edita și redacta un jurnal. El avea o înțelegere cu Visarion Roman în acest scop, încă la 1871, fapt ce este atestată în scrisoarea lui V. Roman către Iosif Hodoș, din Sibiu, 26 mai 1871 (în *Văditul* de N e t e a, *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui Visarion Roman*, Sibiu, 1942, p. 104-106).

¹⁰ Apage (gr.) = departe de mine [gîndul].

¹¹ Ideea de a fonda un ziar politic circula intens în societatea românească a vremii. Pînă la sfîrșitul anului 1877, generalul T. Doda avea asigurați (din vînzarea unor acțiuni) 1000 de florini, cu scop de a finanța un ziar nou (Vezi *Corespondența lui Vinčențiu Babeș*, Cluj-Napoca, 1976, p. 100-101).

Și Al. Roman amintea că „Sibianii se frămîntă de mult a înființa un ziar de publicitate”.

Dorința lui Hodoș nu i s-a realizat. Al. Roman îl informa pe Bariț la începutul lui ianuarie 1878: „La Săbii se continuă încercările, mai nainte cu Lăpedatuș și apoi cu Hodos și Păcurar. Treaba nu merse” (*George Bariț și contemporanii*, vol. II, București, 1975, p. 234-235). Bariț nu era împotriva apariției unui nou ziar politic, mai ales că după ce s-a asigurat că Babeș nu va veni la Sibiu, s-a gândit el însuși acolo și a început chiar el editarea *Observatoriului* la 1/13 ian. 1878. În colaborarea lui I. Hodoș la noul ziar al lui Bariț, vezi *Ennea Hodoș*, *Din pomenirea lui Simeon Bărnuțiu și a contemporanilor săi*, Sibiu, 1944, p. 113.

¹² Prea multă speranță (it).

¹³ La 1877 *Gazeta Transilvaniei* avea 800 de abonați; la 1870 *Federațiunea* avusese 885 de abonați. *Albina* singură totalizase 1000 de abonați la 1870, iar *Telegraful român* atinsese această cifră prin 1861, după care scăzu vertiginos la 300—400 de abonați (George Em. Marica, *Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleni din secolul al XIX-lea*, voi. I, 1977, Cluj-Napoca, în tabelul general al abonaților periodicelor menționate în studiul *Contribuții la problema abonaților periodicelor românești pînă la primul război mondial*, p. 11—111).

¹⁴ Adnotarea lui Bariț: „1877. Ios. Hodoș, Sibiu, 31 ian. R. 2 febr.”

XIV

Săbii, 20 mai 1877

Iubite d-le Bariț,

Am primit epistola d-tale din 17 lunei curente chiar ieri cînd mă întorceam de la biserică, unde s-a celebrat parastas pentru regretabilul profesor de la seminariul de aici, Ioane Candrea¹, încetat din viață chiar în ziua datului epistolei d-tale, la Gerbersdorf în Silezia prusiana, unde mersese înainte cu vreo 18 zile, pentru căutarea sănătăței. Durere: nu sănătate ci repaus etern și-a găsit acolo.

Iubite d-le, încă din timpul fragedei mele tinerețe s-a întipărit în inima mea tipul luptelor d-tale pentru patria și națiunea română. Nu puteam — ași fi lipsit datorinței -mele — de a nu veni să vă felicit acum, azi, mîne, pe unicul care a mai rămas în viață dintre vechii și întrepizii luptători pentru limba și esistența națională a anticului popor român în antica Dacia romană.

225 * Crede-mă și mă conservă totdeauna / de cel mai adict² discipul al d-tale. Aceasta este orgolioasa mea ambițiune, ce vreau a o păstra pentru toate zilele vieței mele.

Sunt și eu acum înaintat în etate, sau, cum se zice, am intrat în etatea unde omul se numește bătrîn. Dar nu sunt încă atît de bătrîn, încît să nu știu respecta pe cei mai bătrîni.

Rele și nevoi ați suferit mai multe decît noi (cum zice d-l Cipariu într-o eclogă a sa)³ și nu este cine să sufere mai mult decît tine. Și eu adaug: cel ce va suferi pînă în finit, aceluia va fi învingerea. Și d-ta trebuie să fii acela.

Atît la introducerea epistolei d-tale.

225* în cît pentru m[anu]s[cri]pt, eu încă în 25 martiu a.c. am trimis tipografilor vreo 22 coae (adecă capu II din cartea IV, despre *Istoria domniei lui Soliman 7*)⁴. Dacă, precum zici, cu tipărirea au ajuns numai pînă la coala 37, Mahomed IV⁵, § 147, atunci ei, tipografilor, trebe să aibă m[anu]s[cri]pt îndestul. Cu toate aceste, eu le voi trimite zilele aceste capu III, despre *Istoria lui Achmed II*,⁶ / fiului lui Ibrahim. Mai restă apoi Mustafa II⁷ și Achmed III⁸, cu care se termină *Istoria* lui Cantemir.

în cît pentru scame etc. să ne ajutăm pe frații noștri de un sînge, îți aclud aci *Suplementul* la *Telegraful român*, nr. 36, din care vei vedea ce au întreprins damele noastre române de aici⁹. Dintre bărbați am fost numai doi, Roman¹⁰, directorele Institutului] „Albina” și eu,

care am făcut pe redactoarele procesului verbal și venit tot de la d-ta, prin o epistolă ce ai adresat încut cătră d-l Stezaru¹¹ în privința unor blanquete tot d-l Roman le-a prefăcut în bani.

Dumnezeu să ne ajute, și noi a ne ajuta să nu Complimentele mele la toată stimabila d-tale f
Iar d-ta primește salutările mele cele mai întin
Al d-tale,

226

¹ Ioan Candrea, 1844—1877, profesor la Institutul teologic din Sibiu. A activat pe teren școlar, bisericesc, politic-național la Neagra (Munții Abrudului), din părinți țărani, după absolvirea în 1866/67 la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu. Ter și este trimis la perfecționare în Germania. În 1871/72 ocupă la preparandia pedagogică de stat din Deva. Se căsătorește cu la 1873. În 1874 se mută definitiv la Sibiu ca profesor la institu și își făcuse și studiiile.

Dînd dovadă de hărnicie și zel, a fost ales membru în Gon pentru secțiunea școlilor și în comitetul Asociațiunii transilva

La începutul anului 1876, împreună cu Vasile Petri, Școala română. A încetat din viață la 33 de ani în urma unei tu la Gerbersdorf în Silezia prusiana, unde se afla pentru a do (*Telegraful român*, XXV, nr. 36 din 8/20 mai 1877, p. 144-1

² Supus, credincios.

³ Este vorba de *Ecloga. întru mărirea mării sale prea sînțitului domn d. Joan Lemenyi. Prin M. Principat al A împreunate episcopul Făgărașului greco-catholic. La ziua instala 11 July MDCCCXXXIII. Supt numele clerului tîner din Blă fu și capelan Timotheu Cipariu. Al. s. theologice dogmatice prof p. 3.*

Sînt versurile lui Damon, un păstor bătrîn și orb:

„Eu sunt bătrîn, și rele și nevoi
Am suferit mai mult decît voi;
Și astăzi sufăr, și nu este cine
Mai mult să simtă altul decît mine.
Cunosc io lumea de-acum cum se poartă,
Știu cum era și care-acuma-i moartă”. (Ve

Poezii, ed. îngrijită de N. Albu, Cluj-Napoca, 1976, p. 47—

⁴ Vezi scrisoarea XIV, n. 2.

⁵ Vezi scrisoarea XII, n. 5. Reiese că tipografilor au aj

⁶ Vezi scrisoarea XIV, n. 3.

⁷ Vezi scrisoarea XIV, n. 4.

⁸ Vezi scrisoarea XIV, n. 5.

⁹ „Societatea de doamne române s-a constituit în Sibiu oferte în favoarea românilor răniți în rezel.” Vezi *Telegraful* din 8/20 mai 1877, p. 146. Procesul verbal al adunării de c se vedea în supliment. Cf. *Gazeta Transilvaniei*, XL, nr. 38 p. 2—3, unde este reprodus *Procesul-verbal și Apelul*.

înflăcăratul și cunoscutul *Apel cătră române* semnat „Co creația lui Iosif Hodoș.

Notăm că alături de Iudita Măcelariu, președinta comite sa, Ana Hodoș. Cea mai bună dovadă că familia Hodoș a acțiunile de sprijin moral și material al războiului de independ că, în ciuda greutăților materiale, a contribuit cu suma de Visarion Roman, director de bancă (*Telegraful român*, XXV, 3 iun. 1877, p. 161). în acest număr din *Telegraf* este rep

scrisoare a lui G. Bariț, *Epistolă respectuoasă către femeile noastre, în care sînt lăudate româncele din Sibiu, cărora le revenea onoarea inițiativei ajutorării soldaților răniți.*

¹⁰ *Visarion Roman*, 1833—1885, învățător, profesor și publicist, redactor la *Telegraful român* (14 dec. 1857—12 iun. 1858), *Amicul școlii* (1860—1865) și *Albina Carpaților* (1878). Unul din întemeietorii Băncii „Albina”. Vezi: M. Ș. Cernesti, *Viața și opera lui Visarion Roman*, în *Societatea de miine*, 1925, II, p. 377—378; *G. Bariț și contemporanii săi*, voi. II, București, 1975, p. 152. Vezi și B. Surdu, *Correspondența dintre George Bariț și Visarion Roman (1867—1879)*, în *An. Inși. de ist. Cluj*, IX, 1966, p. 311—350.¹

¹¹ *Constantin Stezaru*, căpitan pensionat, casierul Asociațiunii Transilvane.

¹² Nota lui Bariț: „1877. Ios. Hodoș. Sibiu, 20 mai. R.”

XV

Săbii, 18/6 1877

Iubite d-le Bariț,

Mai înainte de toate te rog să nu te superi pe mine că vin a răspunde atît de tîrziu la carta de poștă a d-tale, ce poartă datul Poștei 10/6 a.c. Am fost pe sate la examenile ce se țin acum la finitul anului școlastic, cu elevii din școlile populare¹.

Dacă corectura ce o ai deînaintea d-tale este din Soliman II², numai la Egen Pașa³ în Rumelia X, atunci te asigur de două lucruri: a) că m[anu]s[cri]ptul meu nu s-a pierdut; b) că tipograful trebe să mai aibă încă m[anu]s[cri]pt. / Pentru că eu am trimis tipografului deodată cu o singură expedițiune pe Soliman II întreg, care stă din LXII de puncte și 29 de note⁴.

După Soliman II urmează Achmed II⁵, care încă nu l-am trimis, dar care îl pot trimite la tot momentul, că este gata.

Mi-ar plăcea dacă d. Gobl⁶ ar spune că la care anume număr de coală din m[anu]s[cri]pt a ajuns cu tipariul, căci coaiele de m[anu]s[cri]pt ce i-am trimis sunt numerotate, și pînă acum i-am trimis (din *Partea a doua*) XLIV de coaie.

Eu încă doresc să facem măcar 15 coaie, dacă nu se poate totul. Dar îmi permit întrebarea: oare între împregiurările prezenți putem fi siguri că m[anu]s[cri]ptul ce am să trimis / va adjuge intact la mîinile tipografului ?⁷

Tot ce aș dori să știu mai înainte este: a) cîte coaie de tipariu au ieșit pînă acum; b) cîte coaie m[anu]s[cri]pt are tipograful din Soliman II, pe care, cum am zis, i l-am trimis întreg?

Aștept răspunsul d-tale la aceste diferite întrebări, spre a mă putea orienta, și pînă atunci te rog a primi salutările și complimentele mele cele mai intime.

Al d-tale pururea stimător,

Dr. Ios. Hodoș.

P.S. Am primit știrea despre regretabila moarte a colegului nostru Maxim⁸

H. ° /

¹ După desființarea comitatului Zarand în 1875, Iosif Hodoș este cheș Sibiu de către consistoriu pentru a ocupa funcția de asesor ordinar, referențiar la senatul școlar. Participarea sa la examenele școlilor populare intra în oblișnuița noii sale funcții.

² Vezi scrisoarea XIII, nota 2.

³ Egen Osman Pașa. Pașă cu 2 tiuuri. Acest subcapitol este la p. 587—588 a *Istoriei* lui D. Cantemir.

⁴ Capitolul este de la p. 579 la p. 634.

⁵ Vezi scrisoarea XIII, n. 3. Capitolul la p. 635—672.

⁶ *F. Gobl*. Proprietarul Tipografiei Curtii de la București, str. Pasajul R. nr. 12, unde se tipărea *Istoria Imperiului Otoman*.

⁷ Aluzie la abuzurile oficialității austro-ungare, care în timpul războiului de independență al României au întărit paza la frontierele Transilvaniei, au întreruns serviciul de vamă și au violat corespondența din și înspre România (vezi G. Neșoiu, *Procesele politice din Transilvania în timpul războiului de independență (1877—1878)*, în *Anuarul Inst. de ist. și arh. Cluj-Napoca*, XX, 1977, p. 51—70).

⁸ Ioan C. Massim, 1825—1877, Profesor, membru al Societății Acađemice Române de la înființarea ei (1867). Profesor la liceul „Matei Basarab”, a la „Sf. Sava” și la Școala normală de învățători. Dintre operele sale menționăm: *Nou abecedar românesc* (1868), *Elemente de gramatică română* (1870). Lucrarea cea mai importantă a fost colaborarea sa la *Dicționarul și Glosarul limbii române*, coordonată de A. T. Laurian. Expresie a curentului latinist, *Dicționarul* încerca să creeze o nouă limbă, motiv pentru care nu a intrat în circuitul științific (C. Diaconescu, *Enciclopedia română*, t. III, Sibiu, 1904, p. 220; *George Bariț și contemporanii săi*, voi. I, București, 1973, p. 201).

⁹ Adnotarea lui Bariț: „1877. Ios. Hodoș. Sib. 18 iun. R. prin grădnicul Sibii și prin scris în 27 et 28 iunie”.

XVI

Săbii, 22/8

Iubite d-le Bariț,

Chiar în momentul acesta, azi la 4 ore post-meridiane, am primit epistola d-tale din 20/8 aug. curent.

Mă grăbesc a-ți răspunde, dar fiind timpul poștei înaintea stației a mea scrisoare numai mîne va putea pleca spre Brașov și abia poimîne o vei putea avea la mînă.

Apoi nu ne-am păcălit nicidecum. Iacă cum *nu* ne-am păcălit¹ Încă în sesiunea anului / 1847 s-a votat tipărirea a 15 coaie din *Imp[er]iului* Otom[an] de Cantemir (vezi *AnalfeleJ*, tom. VII, pag. 100). Acestea erau să se tipărească de la sesiunea anului 1874 pînă la anul 1875. Dar nu s-au tipărit, pentru unele dificultăți războiului asupra traducțiunii.

În sesiunea anului 1875 s-a votat tipărirea tot a celor 15 coaie ce au rămas netipărite (vezi tomu VIII, p. 39)². Tipărirea a început în intervalul de la sesiunea din 1875 pînă la cea din 1876.

În acest interval însă și *durante sessione* 1876 s-au tipărit numai cele 15 coaie votate, ci un plus de 14 coaie (vezi tomu IX, pag. 25)³. Aceste 14 coaie nu erau prevezite în budgetul Societății de la 1° aug. 1875 pînă la 1° aug. 1876. Prin urmare, acum ca tipograful a degia, s-au trecut în budgetul anului 1877, mai votîndu-se tipărirea a 15 coaie, cari se înțalege că cu cele 14 tipărite fac coaie 29. Prin urmare la votare că noi putem tipări și mai multe coaie de 15, ba putem

opul întreg, dar remunerațiunea pentru coaiele ce întrec preste 15, se va vota numai în bugetul anului 1877/8⁵.

230 Aceasta este starea lucrului, și prin urmare nu ne-am păcălit, ci dacă am tipărit / în acest an 15 coaie, noi ne-am împlinit însărcinarea, și Delegațiunea nu poate face nici-o dificultate de a ne libera remunerațiunea. A conto am tipărit aceea ce întrece preste 15 coaie, și remunerațiunea pentru aceea ce întrece 15 coaie are să se voteze în bugetul anului 1877/8, adecă acum în sesiunea în care ne vom întruni preste câteva zile⁶.

Chiar astăzi am trimes lui Gobl ultimul cap. din cartea IV, cu care se termină *Ist[oria] Imp[eriului] Otoman* de Cantemir.

În cât pentru litografierea palatului lui Cantemir, Societatea n-a dispus nimica pentru executarea ei, prin urmare noi nu putem purta aci nici o vină⁷.

La revedere, mai multe.

Al d-tale stimătoriu,

230*

Dr. Hodoș /

¹ într-adevăr, în bugetul Societății Academice de la 1 aug. 1874 pînă la 31 iulie 1875, se prevedea la paragraful „G. *Spesele secțiunii istorice*, 2. începerea tipăririi traducțiunii *Istoriei Imperiului otoman* de Princip. Demetriu Gantemir.

- a) Tipărirea a 15 coaie în 1500 exemplare a 75 lei coala 1.125
- b) Remunerariu pentru corectură a 25 l. coala 375—
- c) Remunerariul traductorului pentru 15 coaie a 140 coala 2.100—

3.600"

(*Analele...* VII, ses. a. 1874, București, 1874, p. 102).

² Și în bugetul Societății Academice de la 1 aug. 1875 la 1 aug. 1876 este trecut la cap. II. *Speze*, aceeași prevedere de a se tipări *Istoria Imperiului Otoman*, cu exact aceleași calcule, ca la n. 1. (*Analele Soc. Acad. Române*, ses. 1875, t. VIII, București, 1875, p. 39).

³ în bilanțul Societății Academice de la 16 aug. 1876, este trecut: „începerea tipăririi traducerii *Istoriei Imp[eriului] Otoman*"

- Hîrtia 60 topuri și 50 coaie 0124
- Remunerariu pentru reviziune și corectură 370
- Remunerariu traducțiunii pentru 15 coaie 2105

3517 lei"

(Vezi *Analele...*, IX, ses. a. 1876, București, 1876, p. 15).

⁴ în ședința secțiunii istorice a Societății Academice Române din București din 28 aug. 1876, G. Bariț raporta că din *Istoria Imperiului Otoman* de Dimitrie Gantemir, în traducerea lui I. Hodoș, nu numai că s-au tipărit deja cele 15 coaie prevăzute în bugetul anului expirat, dar în câteva zile se vor termina încă alte 14 coaie, care vor completa partea întâi; tipograful, învoindu-se să tipărească acest rest, pe credit. „Secțiunea ia aceasta cu plăcere la cunoștință și decide a propune adunării plenare votarea atît a sumei ce se cuvine pentru cele 14 coaie cu care se completează tipăririle părții prime, cît și încă pentru 15 coaie din partea a doua, și recunoscînd necesitatea de a termina cît mai curînd edarea acestui op, a încuviințat ca d. Bariț în privința restului din partea a doua sa procedă întocmai precum a proces în privința restului din partea prima".

[*Analele...*, IX, ses. a. 1876, București, 1876, p. 25.)

⁵ într-adevăr, bugetul Societății Academice prevede la capitolul cheltuieli, pe anul 1877—78, la punctul C. *Spese din fondul Economiiilor Societății și Radian*,

Destinat lucrărilor istorice: Tipărirea a 30 coaie din *Istoria Imperiului Otoman*, voi. II, remunerațiunea, corectura, legatul și hîrtia (1/2 din *Analele...*, X, ses. a 1877, secț. I, București, 1877).

⁶ Sesiunea din 1877 a Societății Academice a început

⁷ Pînă la urmă a apărut.

XVII

Iubite d-le Bariț,

Să știi că m-am păcălit și am pățit-o io. Abia acasă, ca să mă apuc de acel lucru urficios: a face Cînd, sosind acasă, ce era să-mi vadă, adecă să nu

231 Io, grație lărgităței Academiei noastre, ave exemplariu din *Istoria Imperiului Otoman* (Partea I) trape care fiul meu (să-i zic blăstematul) plecînd, în la Viena la studiul de medicină³, /1-a luat, nu cu sine. Îți poți întipui năcăjiciunea mea. Tipogra pune pe foc, fiindcă i-am promis că îndată ce sosesc indice-manuscript. Dar de unde să-l fac, dacă car mea?

Te rog, dar, ca pe spezele mele să-mi trîmîi *band*)² exemplariul d-tale (dacă-l ai) *Partea I* din *Otom[an]J* traducțiunea română, căci altminterea de a face indicele. După ce voi termina cu lucrare retorna cu mulțămîită exemplariul ce-mi vei trîmîi

Primește salutările mele cele mai intime.

Al d-tale sempre stimătoriu,

231*

¹ La ședința din 24 august 1877 a Societății Academice blema dacă nu ar fi necesară adăugarea unui *indice* la deoarece și edițiile engleză, germană și franceză posedă cîntins, variat și amănunțit.

D. Sturdza este de acord cu un indice, dar nu cu un cărții. Al. Odobescu este și el în favoarea indicelui, înputerr pe I. Hodoș cu alcătuirea unuia substanțial și complet, care, și pe 2 coloane, n-ar ocupa mai mult de 2—3 coaie de tip

N. Ionescu, de teamă că întocmirea indicelui să nu și astfel să întîrzie apariția cărții „așteptată cu nerăbdare d pune însă ca indicele să se publice mai tîrziu, cu altă ocazi

D. Sturdza insistă pentru un indice, deoarece fără mult din valoare. El propune un indice dens de nume propri a celor mai importante date și fapte. Odobescu îl susține acceptă a executa această lucrare adițională, urmînd a se s dar urmărînd a nu neglija din textul și notele lui Gantem referă la români.

(Vezi *Analele Societății Academice Române*, X, ses. a. 1877, p. 37-38.)

² Enea Silviu Hodoș, pe atunci student n Universitatea din Viena.

* Pe poștă, închis și sigilat sub bandă. Ga o recomandată.

„[^]ori[?] S[^]V»¹⁸⁷⁷ Sib. 3/15 oct. R. 21, trimis 1 ex. [Istoria] Imp[erului] O[ttoman], 5 ex. colecțiune de ilustrațiuni, 40 exempl. Hymn pt. Crucea roșie, pt. adrese Iul. Spreer²”.

XVIII

Săbii, 27 nov. 1877

Iubite d-le Barit,

Te vei fi mirind, ba poate chiar te-ai și supărat, dacă nu mîniat și necăjit pe mine, că de atîta tirrip nu ți-am răspuns la două scrisori ale d-tale. Nu mă mai escuz, pentru ca să nu mă incus. D-ta însă știi că mă vei ierta. Io mă dau vinovat, d-ta judecă-mă. Știu că judecata nu va fi aspră, fiindcă ți-aș putea aduce multe, multe jurstări *alleviante*¹.

Am primit toate lucrurile ce mi-ai trimis prin librăria lui Julius Spreer² și i-am plătit transport 45 cr. Din ilustrațiunile donate de colegul nostru Odobescu³, am dat una colecțiune completă bibliotecii Asociațiunii tran[silva]ne, alta am să dau bibliotecii Seminariului andreian de aici. Cărticica *Hymnuri*⁴ trece cam încet, mai ales că d-ta zici să se vîndă cu 25 cr., pre cînd cele de mai nainte 30 exempl[are] se vînduseră cu 20 cr. / Părintele Boiu⁵ m-a rugat să-i dau vreo cîteva exemplare gratis, pentru ca să împartă la băieții din școala de aici, cari în timpul liber de prelegeri se ocupă cu facerea de *scame*⁶. I-am zis că te voi întreba, precum iacă te întreb că ce să fac?

Congresul nostru, precum vezi, nu s-a întrunit la termin, și nu știm cînd se va întruni.

În cît pentru secțiunile Asociațiunii, eu cred că ocaziunea și timpul cel mai oportun ar fi atunci cînd se va ținea aici consistoriul metropolitan, cu finitul lunei novembre, stilu vechi.

De la Comitetul Asoc[iațiunii] tran[silva]ne avem să-ți trîmitem zilele aceste unele procese verbali. Aici lucrul merge cam încet și anevoios, fiindcă *unul singur* este și concipient și mundant, și protocolist, și expeditor, și ... nu mai știu încă ce.

Indicele alfabetic la *Istoria* lui Cantemir să știi că mi-a dat de lucru. Laboare mai dificile, mai urficioasă și mai seacă și tîmpitoare încă n-am lucrat în viața mea și, după cum / am cakulat, abia am făcut pînă acuma 2/3 părți. Sper că peste puțin mă voi scăpa și de restul ce mai este⁶.

Tipograful știu că va fi impacient, și va aștepta cu nerăbdare m[anu]script. Am să-i scriu chiar astăzi, să nu dispere. Dar d-l Odobescu a lăsat oare să se facă planul Constantinoplei cu palatul lui Dem. Cantemir?⁷ Fără acesta nu se va putea broșura Partea II, sau că ea se va broșura și fără acel plan?

Io, din întîmplare, absentasem de acasă chiar în zilele cînd a murit și s-a înmormîntat regretatul nostru Papiu⁸. Înainte de aceea fusesem la București vreo cîteva săptămîni⁹. Și sub aceste absențări ale mele mi s-au înmulțit lucrurile, de nu văd unde-mi stă capul ca

să le fac pe toate. Pentru aceea mă întorc la începutul acestei scrisori și zic: iartă-mă că-ți scriu atît de tîrziu, și te rog primește complinirile și salutările mele cele mai sincere și cordiali.

Al d-tale totdeauna iubitoriu și stimătoriu,

Dr. Ios.

P.S. De la Silași¹⁰ și Alexi¹¹ avem să cerem disertațiunile.

234

¹ împrejurări ușurătoare (circumstanțe atenuante).

² Una din cele mai mari librării din Sibiu (înainte fusese proprietate a S. Filtsch). Se lansează și în afaceri editoriale, tipărend planșe cu animale și uz școlar (*Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, nr. 80 din 26/14 oct. 1870, p. 2).

³ Din 1870 și pînă la 1877 singurele ilustrații donate de Al. Odobescu sunt doar cele anunțate în ședința din 7 septembrie 1877, adică: 15 cromolituri reprezentînd monumente și vederi muntoase și urbane din Bucovina; 32 fotografii reprezentînd monumente și obiecte ecleziastice vechi din bisericile Bucovinei; 4 acuarele (Vezi *Analele Societății Academice*, X, ses. a. 1877, sect. I, București, 1877, p. 75).

Avînd însă în vedere că în 1877 Odobescu a donat Societății Academice un număr apreciabil de cărți, ar putea fi vorba despre albumul *Thesaurus Petroasa*, București, Tip. Socec, f.a. în 40 (14 pl.).

⁴ Este vorba de *Imnuri și rogațiuni pentru poporul credincios*; broșură de 20 de creștari (vezi *Catalogul alfabetic a lui W. Krafft în Sibiu*, în *Transilvania*, nr. 22 din 15 nov. 1878, p. 264).

⁵ *Zaharia Boiu*, 1834—1903, Profesor și preot apoi protopop în Sibiu. A fost corespondent al Academiei Române, între 1863—65 redactor al *Telegrafului*. A fost un bun prieten cu I. Hodoș; el îi va rosti panegiricul la funeralii.

⁶ Elevii Seminarului andreian din Sibiu făceau „scame” în cadrul unor excursii de ajutorare a soldaților români răniți în războiul de independență al României.

⁷ „*Indicele alfabetic despre persoanele, localitățile și evenimentele însemnate în această istorie*” este intercalat la volumul II al *Istoriei Imperiului Otoman* de la pagina XXII la CXXXIII. În ciuda silei cu care s-a apucat de această „seacă”, indicele său este temeinic lucrat și un model de migală.

⁸ În ședința din 24 august 1877 se amintise clar și despre starea de sănătate a tînd palatul lui Cantemir din Constantinopol, care încă în sesiunea din 1877 decis a se intercala în volumul al II-lea al *Istoriei Imperiului Otoman*. Și în ședința Secțiunea recomandă a nu se uita punerea în aplicare a mai vechii decizii. Vezi *Analele...*, X, ses. a. 1877, sect. I, București 1877, p. 38. Această decizie zincografiată a și fost anexată la sfîrșitul volumului II.

⁹ I. Hodoș a fost extrem de afectat că nu a putut lua parte la înmormîntarea vărului său, Al. Papiu Ilarian. Se pare că preotul Z. Boiu i-a telegrafiat în momentul și astfel n-a mai putut sosi la timp de la Budapesta la Sibiu. Vezi și sa din 27 nov. 1877 publicată de Enea Hodoș, în *Din corespondența lui Bărnăuțiu și a contemporanilor săi*, Sibiu, 1944, p. 112.

Regretele și le exprimă public, în *Telegraful român* și în *Gazeta Transilvaniei*. Iată cele publicate în *Telegraful român*, XXV, nr. 83 din 20 octombrie/1 noiembrie 1877, p. 333:

„*Corespondinție*. Domnule redactor! Vă rog să-mi dați voie ca, prin intermediul d-voastră organ de publicitate, să-mi exprim profunda mea condolență și regretabila trecere din viață a vărului meu *Alessandru Papiu Ilarian*. Pentru că mea ce simt este cu atît mai mare cu cît, din întîmplare, n-am fost aici a cînd în ziua de 23 octombrie cînd a murit, nici în 27 octombrie cînd s-a înmormîntat prin urmare în aceste momente supreme ale defunctului nu i-am putut da un omagiu ce-i datoriam ca văr primar, ca amic nedespărțit din cele mai crude alinări tineretie și soț de școală.

Vin, dar, atît eu cît și soția mea și opt fii ai mei, dimpreună cu tînd ale decedatului, anume Caroiina, Anica și Cornelia, și consorții acestora a

©magiul și a vărsa lacrimile noastre ferbinți pe tristul mormînt al celui mai scump și mai iubit dintre conșingeni noștri.

Fie-i țărîna ușoară și memoria eternă!

Noi niciodată nu-l vom uita.

Primiți, d-le redactor, asigurarea prea distinsei mele stime și considerațiuni. Sabiu, 31 octobrie 1877

Dr. Iosif Hodoș¹

¹ Într-o formulare aproape identică vezi și în *Gazeta Transilvaniei*, XL, nr. 84 din 8 nov./27 oct. 1877, p. 3.

¹⁰ La sesiunea din 16 august-20 septembrie 1877 a Societății Academice Române. Vezi *Analele...*, X, 1877, secți. II, București, 1878, p. XXIII.

¹¹ Disertația lui Gr. Silași, va fi citită în ședința din 4 august 1878, la Adunarea generală a Asociațiunii transilvane, ținută la Șimleu. Titlul acesteia era: „*Universitatea de la Cotnari și învățămîntul român în secolii XV, XVI și XVII*”. Vezi *Analele Asociațiunii Transilvane*, fasc. I, Sibiu, 1880, p. 20.

¹² Neobținînd disertația de la A. P. Alexi, Iosif Hodos o citește pe a sa în Adunarea generală din 5 august 1878, intitulată *începutul școalelor române*.

XIX

14 sept. 1879, Sibiu

D-le Bariț,

în ședința Comitetului, ce s-a ținut în 11 a luni curente septembrie¹, s-a primit ofertul Tipografiei arhidiecezane pentru tipărirea *Analilor Asociațiunei* în condițiunile ce le știți.

Vă rog să faceți un proiect de contract, fiindcă d-ta, ca expert în asemenea treburi², cu bună seamă vei ști mai bine a o potrive.

Și apoi acel proiect de contract să mi-l trimiteți mie p[en]tru a încheia contractul definitiv.

Material pentru a începe imediat tipărirea este, și poate este mai mult decît ne-ar trebui.

Hodoș I

¹ Comitetul Asociațiunii a ținut în septembrie două ședințe la Sibiu, în care s-a dispus executarea întocmai a hotărîrilor Adunării generale de la Sighișoara cu privire la publicarea *Analelor*, luîndu-se totodată măsuri definitive pentru apariția lor (*Observatoriul*, II, nr. 70 din 1/13 sept. 1879, p. 280).

Iosif Hodoș îi comunică toate acestea lui G. Bariț în calitate de secretar II al „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român”.

² Geneza *Analelor* este expusă de I. Hodos în *Analele Asociațiunei Transilvane*, 1880, fasc. I, p. 3—6.

Aceasta era foaia periodică a Asociațiunii, prevăzută de statute. *Analele* surmau să publice:

„a) Procesele verbale, actele și toate lucrările adunărilor generale, precum și cele ale comitetului și ale secțiunilor Asociațiunei;

b) Discursurile sau disertațiunile istorice, științifice și literare ale membrilor, ce aceștia vor fi ținut în adunările generale sau în secțiuni, precum și lucrările altora, cari lucrări au obținut aprobarea Asociațiunei sau a secțiunilor;”

c) *Alte scrieri, documente sau articli*, pe cari comitetul sau secțiunile în sfera lor de competență și de activitate, le vor afla bune și demne pentru tipărire (§ 32 din Statute);

d) Operatele premiate se vor publica în *Anale* numai după ce se va regula, prin un anume conclud (acord) dreptul de proprietate între asociațiune care premiază și între autorul premiat.

3. *Analele* vor apărea în fascicule nelimitate, în format octav, de atîte de cîte ori va fi material de publicat.

⁴ Prețul lor se va statori și însemna pe fiecare fascicul după mărimea (mul) lui. Dar acest preț va fi mai moderat pentru membrii, decît pentru neme asociațiunei (§ 35 din Statute).

⁵ *Analele* publicate în cursul unui an vor forma un tom complet al publicațiunilor asociațiunei din acel an.

⁶ Pentru publicarea, acestor *Anale*, va îngriji comitetul asociațiunei și secretarul prim, ca redactorul acelor publicațiuni (§ 16 din Statute).

Secretarul prim va fi însă ajutat în privința aceasta și de secretarii secundilor în ceea ce privește publicațiunile ce cad în activitatea și competența acestora.

⁷ În publicarea *Analelor*, se va observa modul de scriere etimologic, precum el a fost observat și pînă acum în publicațiunile Asociațiunei”. Vezi și *Observatoriul*, II, nr. 3 din 10/22 ian. 1879, p. 10—11! Biroul comitetului Asociațiunii a în tratative cu toate tipografiile din Sibiu, dar Tipografia arhidiecezanală, aceea care a oferit condițiunile cele mai favorabile, astfel că a și fost încheiat contractul iar *Analele* au și apărut în 1880.

⁸ Aluzie la faptul că G. Bariț a fost directorul fabricii de hîrtie din Zănești.

XX

Sibiu, 3 octobrie 1880

D-le Bariț,

în *Familia* de astăzi Nr. 72, pe pag. 457, la noutatea *Monumentului lui Papiu Ilarian*, cetesc următoarele: „Inaugurarea se va face pe timp de seară, cînd și Societatea pentru fond de teatru va ținea la Sibiu adunarea generală desigur în prezența unui public numeros”.

M-a surprins această noutate și m-a indignat totodată apucătură gheșeftară a redactorelui numitului jurnal de / a-și aduna publicul societatea sa teatrală¹.

Îs convins că această știre este trasă din vînt numai cu șansa asta. Cu toate aceste, cred necesar de a se dezminți în numărul următor mai de aproape al *Observatoriului*, pentru ca publicul să nu fie în eroare prin astfel de știri de gheșeft².

În cît pentru inaugurarea monumentului lui Papiu³, io am altă părere și nicidecum nu m-aș învoi ca acea inaugurare să se celebreze în S. Societatea de teatru își va ținea producțiunile sale / aici în S.

Dealtmintea despre aceasta vom avea încă destul timp de a vorbi. Acum vă mai rog să primiți complimentele și salutările mele,

237

Dr. Ios. Hodoș

¹ Știrea sună astfel: „*Monumentul lui Papiu Ilarian*. Precum se știe, Academia Română a decis să ridice un monument repausatului ei membru Alesandru Papiu Ilarian. Acest monument, precum ni se scrie din Sibiu, la 26 septembrie 1880, acolo, din Kreuznach în Prusia renană. Cu așezarea lui sînt însărcinați d-nii Iosif Hodoș, cari lucrează ca să fie gata cît mai curînd. Inaugurarea se va face în timpul cînd și Societatea pentru fondu[1] de teatru va ținea la Sibiu adunarea generală, desigur în prezența unui public numeros” (*Familia*, XVI, nr. 21 sept. st.v./3 oct. st.n., 1880, p. 457). Despre sosirea monumentului la Sibiu vezi *Observatoriul*, III, nr. 75 din 17/29 sept. 1880, p. 299.

² Este nedrept cu Iosif Vulcan, cu atît mai mult cu cît el însuși a fost unul din matorii de frunte al Societății pentru un fond de teatru român.

DIMITRIE MOLDOVAN

(1811—1889)

³ G. Bariț nu va da o dezmințire explicită în *Observatoriul*, însă atunci când va scrie despre acest eveniment local (vezi numerele 78 din 27/9 oct. 1880, p. 111 și 79 din 1/13 oct. 1880, p. 315) nu va aminti nimic despre statuia lui A. Papiu Ilarian.

⁴ *Raportul despre monumentul ridicat în memoria lui Alexandru Papiu Ilarian, în Sibiu*, a fost prezentat de G. Bariț în ședința din 26 febr. 1882 a Academiei Române.

El a arătat că deși Asociațiunea decisese prin vot unanim ca Adunarea ei generală să ia parte la acea solemnitate, în corpore, chiar în ziua dezvelirii monumentului, i se interzice lui G. Bariț de către autorități ca „Adunarea” să ia parte la solemnitate. Bariț va răspunde: „Dacă Adunarea nu poate, oamenilor le va fi permis a merge la biserică și a se ruga pentru sufletele repausaților frați și surori”. După care Adunarea se împrăstie, ca să se regăsească, într-un număr important, la bisericuța în cimitirul căreia se afla mormântul lui Papiu Ilarian. Au fost prezenți și George Sion, Vincențiu Babeș și Alexandru Roman (vezi *Analele Academiei Române*, Ser. II, t. IV, 1881-82, sect. I, București, 1882, p. 90-94).

Adunarea Asociațiunii transilvane a fost prezidată de T. Cipariu, care, la această solemnitate, unde ar fi trebuit să ia parte și Hodoș, vorbește cu multă simțire despre dispariția lui A. Papiu Ilarian care a fost „un talent rar și un tezaur de cunoștințe vaste” (*Gazeta Transilvaniei*, XLIV, nr. 95 din 22 aug./3 sept. 1881, p. 2). Vezi și *Familia*, XVII, nr. 59 din 9 aug. st. V./21 aug. st.n. 1881, p. 386,

⁵ Planul său nu și-l va mai realiza, deoarece după o suferință îndelungată, firul vieții i se curmă la 9 decembrie 1880. De fapt, când scrisese această scrisoare, I. Hodoș era ținut la pat. Căzuse bolnav de tuberculoză încă de pe la jumătatea lui septembrie. A zăcut deci mai bine de 2 luni și jumătate (*Observatoriul*, nr. 96 din 29/11 dec. 1880, p. 384).

⁶ Familia îi trimite următoarele date lui G. Bariț pentru a-i scrie și publica necrologul, ceea ce va și face în *Observatoriul*, III, nr. 96 din 29/11 dec. 1880, p. 384. Datele, păstrate de Bariț alături de scrisorile lui Hodoș, fac parte din același manuscris 995, fila 238—239, purtând următoarea adnotare: „Primisem de la familia rămasă orfană următoarele date: 1881. La necrologul lui Iosif Hodoș:

Date.

Dr. Iosif Hodoș,

membru al Academiei Române, membru ordinar și secretar II al Asociațiunei transilvane pentru literatura și cultura poporului român; asesor și referințe școlar al Consistoriului arhidiecezan greco-oriental român al Transilvaniei.

Răposat la 12 ore a nopții 9 dec/27 nov. în al 52-lea an al vieții și 23-lea al fericitei căsătorii, provăzut cu sfintele taine, după un morb îndelungat s-a dat blîndul suflet în mâinile creatorului (N. B. Născut în 28 octobrie 1829; părintele Vasile H[odoș] fost preot în Bandul de Cîmpie).

Înmormîntarea duminică în 12 dec/30 nov. la 3 oare după amiază în cînterimul bisericeii gr. or. române din suburbiul iosefin./

Soția: *Ana Hodoș*, născută Balint.

- Fii și fiice:
1. *Enea Silviu*, medicinist la universitatea din Viena, an. IV.
 2. *Ana Letiția*, măritată Oncu.
 3. *Simeon Sabin*, Offiziersstellvertreter (Candidat de locoteninte) în reg. 50.
 4. *Iosif Alesandru*, stud. cl. 8 gimn.
 5. *Iuniu Rrut*, stud. cl. 5 gimn.
 6. *Ulpiu Traian*, stud. la școalele comerciale din București.
 7. *Amos Nerva*, stud. cl. I gimn.
 8. *Roma Victoria*.

Soacra: *Carolina Ralint*, văduvă protopoasă.

Ginere: *Dr. Nic. Oncu*, avocat în Arad.

- Frați:
1. *Zenoviu Hodoș*, paroch în Iclandul Mare.
 2. *Ioan Hodoș*, paroch în Bandul de Cîmpie.

Văr: *Scarlat Ralint*, comerciant în București./

- Neпоți:
1. *Vasilie Hodoș*, capelan în Iclandul Mare.
 2. *Ilarie Hodoș*, profesor la Școala comercială din București.

Alți numeroși consingeni și consingene".

În mișcarea națională românească de emancipare, așa cum înalții pr în anumite împrejurări determinate de condiții istorice concrete, au jucat un rol de f tot așa ambianța politică din fosta monarhie a anilor de început ai „perioadei libe aflată sub zodia altor imperative, aduce în primul plan elemente din ierarhia funcț rească a imperiului. Prin neastîmpărul politic al anilor de mari transformări, împreju amintite determină o deplasare de competență în mișcarea națională spre membrii în funcționării, de la influența cărora se așteptau foloase sporite în condițiile schimbate monarhia habsburgică.

Dimitrie Moldovan este unul dintre acești oameni politici români a căror ascen funcționărească, împletită cu strădaniile sale politice și răsfrîntă cu nuanță specific acestea, înscrie unul din cei dintîi pași în procesul de laicizare a conducerii mișc naționale românești, proces împlinit abia mai tîrziu, sub dualism.

S-a născut la Deva, în 16 octombrie 1811¹. Tatăl său, negustor, trebuie să fi un om cu stare. Familia avea case în Deva² și stăpînea mine de aur în Munții Apu moștenite în bună parte de Dimitrie Moldovan. Avere, moștenirea spiritua familie, a cărei condiție socială o atașa strîns stabilității vieții administrative împ cu un pronunțat sentiment al îndatoririlor publice, îl vor fi determinat, mai t pe Dimitrie Moldovan să îmbrățișeze o carieră în consonanță cu preocupările fa Familia i-a asigurat studiile: școala normală la Zlatna, gimnaziul la Sibiu, 4 ani la tehnica din Viena și alții la montanistica din Schemnitz pe care a absolvit-o³; m nirea psihologică și interese de familie, pregătirea profesională practică, altoite pe dreaptă, rectilinie în manifestări, calculată și plină de onestitate, au creat omul și pe care se vor desfășura acțiunile sale viitoare.

Pînă la Revoluția din 1848, Dimitrie Moldovan nu s-a apropiat totuși de viața pu s-a menținut în cercul afacerilor private, ocupat cu administrarea minelor de aur. timpul acesta din anii tineretii i-a lărgit și i-a adîncit în multe privințe orizontul și social, cunoștințele despre trecutul și prezentul constituțional — în sensul epoci economic al Transilvaniei, despre nevoile zilnice ale locuitorilor Munților Apuse

¹ G. Diaconovici, *Enciclopedia română*, tom. III, p. 314

² Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 39-42.

³ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, acte de prop asupra unor mine.

⁴ C. Diaconovici, *loc. cit.*

românilor din valea inferioară a Mureșului transilvan. A putut constata în acești ani necesitatea presantă de reforme, de ameliorare modernă a îmbătrînitului organism politic[^] administrativ și social-economic care era Marele Principat al Transilvaniei. Legiuirile nedrepte, mișloasele canoane de castă, *Approbatele*, *Compilatele* și altele, cu caracterul lor discriminator, sprijinit pe o justificare strîmbă, funest pentru românii din Imperiu, au făcut asupra lui și a altora aceeași impresie de frustrare flagrantă, ce stă la originea înverșunării unei întregi generații la 1848 în scopul emancipării. Astfel, Dimitrie Moldovan îmbrățișează cu entuziasm crezul românesc al revoluției din 1848, cînd alături de viitorii tribuni și prefecți din munți se grăbește pe Cimpul Libertății, jurînd credință națiunii, o credință respectată cu sfințenie toată viața. Se va vedea mai tîrziu, din paginile scrisorilor trimise de el lui George Bariț, continuitatea de idei și imperative, prelungită de la revoluție pînă în „perioada liberală”, vie într-o conștiință ce resimțea toată greutatea comandamentelor superioare politico-naționale.

Activitatea din timpul revoluției l-a recomandat pe Dimitrie Moldovan autorităților imperiale. În 1848 este numit jude suprem în comitatul Hunedoarei, după ce fusese desemnat de adunarea de la Blaj printre aceia ce urmau să ducă actele ei împăratului, în 1849 s-a refugiat în România cu prefectul Solomon, pentru ca în 1850 să ajungă într-un post adjunct la comanda districtului Albei Iulii, iar în 1854 comisar clasa I la Orăștie⁷. Colaborarea lui cu autoritățile imperiale, în 1848—49, în vremurile tulburi ale războiului civil⁸ și mai tîrziu, trebuie cîntărită cu prudență, judecînd-o, pentru a-i putea găsi aprecierea justă, în condițiile vremii de atunci; în nici un caz nu trebuie confundată cu o plasare a intereselor românești în trena politică a Curții, idee de care era cu totul străin, ci se cuvine a-i căuta explicația în nădejdea nutrită și de Iancu și de alții că alianța cu cercurile imperiale poate folosi cauzei poporului român, în virtutea adversității dintre Curte și oamenii politici maghiari. Ne-o dovedește, între altele, și împrejurarea că în 1849, la 1 iunie, Dimitrie Moldovan nu se sfiște să ceară comandamentul militar austriac din Transilvania pedepsirea comandantului regimentului Bianchi, căpitanul Rafels, pentru insulte aduse lui ca jude și întregii națiuni române⁹. Atașat cu putere intereselor poporului român, Dimitrie Moldovan își continuă după revoluție cariera funcționărească, în spiritul aceluiași devotament față de cauza publică¹⁰, străin de ranchiunile naționale, persistente în cazul altora. Este întru totul valabilă și pentru această epocă, deși formulată cu referire la vremuri ce aveau să vină, caracterizarea lui George Bariț, care-l numise „... funcționar iubitor de adevăr”¹¹. Preocupat și de administrarea averii familiei¹², el lucrează la Sibiu în comisiile pentru „desărcinarea pămîntului urbarial”, iar în 22 mai 1855 este numit de împărat în proiectata „comisie de consultare”, destinată „să stea alături de șeful țării pentru ca pe acesta prin cunoștințele sale speciale asupra țării și prin lămuririle sale să acorde aprobarea pe care în scopul întregirilor și modificărilor de tot felul asupra proiectului deja admis de maiestate în toate direcțiunile și precizat asupra viitoarei reprezentățiunii naționale”¹³. Împrejurarea este amintită de Dimitrie Moldovan în corespondența trimisă lui George Bariț: „Aci îți mai trimet două

copie despre lucrările Guberniului de acum în anul 1855 cînd era vorba să se Landesstatute pã baza Patentului despre Grundziige 31/12 1854-1855. Eu încerc să scriu «hemat cu Dorgo din partea românilor. Acia vezi opiniunea mea sub I despre d... historic, apoi sub II cum aș fi cugetat eu atuncea împăciuirea națiunilor acia. Acesta... spusei în față la unguri, grof Tholdalagi și Beldi, apoi consiliarul Szabo, et sași, Br... thal* Herbert. Referentul pentru historie fu consiliarul Grunfn]”¹⁴.

Împrejurarea marchează un moment important în cariera funcționărească a Dimitrie Moldovan, scoțînd în evidență prețuirea de care se bucura în ochii autorităților imperiale, dar și promptitudinea sa în folosirea oricărei ocazii favorabile pentru înfruntarea situației poporului român din Imperiu. Faptele sale desfășurate de-a lungul timpului, mai multor ani l-au recomandat - și aceasta este mai important - încrederei poporului român din monarhie, pentru a cărui soartă a arătat devotament stăruitor. Faptul este mai evident la începutul „perioadei liberale” cînd, conjugate, poziția socială și prescripțiile națională ale lui Dimitrie Moldovan înregistrează un progres considerabil. Pe de o parte, în 1861, i se atribuie un post de secretar la recent reînființată Cancelaria Aulică a Transilvaniei de la Viena, pe de alta, în planul mișcării naționale, Dimitrie Moldovan, în raporturi strînse cu corifeii mișării românești - George Bariț, Alexandru Sterca Șuguna, Andrei Șaguna, Ioan Rațiu, Axente Sever și alții - se numără printre personalitățile cu cea mai influență, este prezent la cele mai importante întruniri politice românești, sau la unele dintre ele în care românii au avut un cuvînt de spus: Conferința națională din 1/13—4/14 februarie 1861 ținută la Sibiu¹⁵, Conferința regnicolară din 11 februarie 1861 de la Sibiu, Conferința de la Iulia. În 1861 la Sibiu a fost ales membru în comisia permanentă înființată cu a cărei ocazie în scopul de a conduce efortul de emancipare națională a poporului român în 1862, făcea parte, ca ortodox, dintr-o mare delegație românească formată din Andrei Șaguna, Andrei Mocioni, Anton Mocioni, Emanuil Godju, Vincențiu Șaguna, Nicolae Popea, Ioan Popasu, Eudoxiu Hurmuzaki, care a cerut Curții din Viena să revizuiască parerea ierarhiei religioase a românilor de patriarhia din Carlovitz, și a fost primul român în lipsa împăratului, de arhiducele Rainer, apoi de ministrul Schmerling și de cancelariul imperial al Transilvaniei și Ungariei, Nădasdy și Forgách¹⁶.

La Cancelaria Aulică a Transilvaniei din Viena se punea problema, la sfîrșitul lui 1861, ca Dimitrie Moldovan să fie avansat la rangul de consilier aulic. S-au ivit însă piedici, probabil în urma atitudinii sale în problemele cu care era confruntat poporul român, astfel că nici în ianuarie 1862 lucrurile nu se limpeziseră încă. Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu, indignat de piedicile ce i se puneau în cale¹⁷, îl informă pe Dimitrie Moldovan¹⁸ că îi scrisese cancelarului Francisc Nădasdy, intervenînd pentru numirea lui, lucru pentru a cărui înfăptuire același mitropolit îl felicita în 9 mai 1862. Este ultima treaptă pe care Dimitrie Moldovan o urca în ierarhia funcționărească din Imperiu. El va fi pensionat în acest post, odată cu desființarea Cancelariei Aulice în anul 1867. A fost o funcție în care, așa cum vom constata din analiza scrisorilor

⁷ *Ibidem*. Vezi și Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 262

⁸ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 26.

⁹ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 27.

vol. III, p. 436. * Eforia Transilvaniei pe 200 de ani din urmă*

¹⁰ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 259

Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 36.

¹¹ Scrisoarea VIII.

¹² G. Bariț, *Op. cit.*, p. 73, 81.

¹³ *Idem*, *Op. cit.*, p. 130.

¹⁴ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 307.

¹⁵ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 309.

¹⁶ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 370; scrisoarea ddn 1 februarie 1862.

¹⁷ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 315.

către George Bariț, a putut face și a făcut importante servicii poporului său, nu în dauna altora, ci pentru îndreptarea nedreptăților ce i se făcuseră și i se mai făceau.

Activitatea politică propriu-zisă a lui Dimitrie Moldovan luă sfârșit mai degrabă decât cariera sa funcționărească. Adăugind la cele spuse demersurile sale din vremea Dietei de la Sibiu din 1863—1864 al cărei deputat a fost, și acelea din cadrul Senatului imperial, la care a fost trimis de aceeași dietă, ca membru în Camera deputaților¹⁹, avem conturul complet al principalelor jaloane ce marchează această activitate. Politică efectivă Dimitrie Moldovan a făcut deci pînă prin 1864, căci la Dieta transilvăneană din 1865 nu s-a mai prezentat²⁰. A continuat însă să facă servicii poporului român, apărînd cu înverșunare împotriva atacurilor furibunde la care a fost ea supusă, petiția românească protestatară ce, purtînd 1493 de semnături, fusese înaintată de Ioan Rațiu în 30 decembrie 1866 Cabinetului imperial, de unde a fost remisă Cancelariei Aulice, după bunul obicei al fari-seismului habsburgic.

Deși ajuns în retragere după toate canoanele pretinse de același filistinism beam-tăresc austriac, Dimitrie Moldovan nu-și găsește din punct de vedere istoric locul decît între funcționarii români înlăturați mai mult sau mai puțin brutal de dualism, ca Ilie Măcelariu, Vincențiu Babeș și alții. A resimțit-o și el, căci pe plan oficial nu mai dă curs nici măcar unor solicitări, măgulitoare după uzanțele vremii, cum este invitația comite-lui Pogâny Gyorgy din 19 august 1876²¹ de a participa la adunarea comitatensă pe care o declină, ca și pe o alta, venind de la același comite în 11 iulie 1882, de a participa la festivitățile de primire a prințului moștenitor Rudolf, ce urma să facă cu soția sa o vizită în Transilvania²². Urmărește încă, dar de la distanță, mersul acțiunilor naționale, dar înaintarea în vîrstă îl mărginește tot mai mult la cercul familiei, în care îl surprinde moar-tea, la Sibiu, în 10 iunie 1889. În urma lui, împlinindu-i voia, fiica lui, Johanna, constituie un lăsamînt de 35.000 florini, pentru burse destinate studenților români universitari din Cluj²³.

Schimbul epistolar al acestei personalități de prim rang în mișcarea națională românească, întretinut cu George Bariț acoperă, dacă socotim corespondența păstrată, 30 de ani din viața amîndurora și îmbracă o particulară semnificație istorică. Am spus „cea păstrată” și nu fără justificare căci este greu de crezut, spre exemplu, că între data primei scrisori păstrate în colecția lui George Bariț – 21 august 1855 – și a celei de a doua – 10 ianuarie 1861 – cei doi oameni, aflați, așa cum o indică deja prima scrisoare citată, în relații strînse, să nu-și fi mai scris. Grupul compact de scrisori păstrate, și aceasta este semnificativ, se concentrează asupra anilor 1861—1863, ceea ce se explică fie prin faptul că Bariț le-ar fi păstrat cu mai multă grijă — avînd nevoie de ele pentru politica națională, pentru presă și pentru *Istoria* sa — fie prin împrejurarea că tocmai în acești ani, în virtutea poziției sale oficiale, Dimitrie Moldovan, avînd mai multe de împărțit tovarășilor săi din mișcarea națională, a scris mai regulat și cu mai multă consistență. Trebuie de asemenea presupusă și posibilitatea efectului combinat al celor două situații asupra componenței și distribuirii în timp a lotului de scrisori trimise de Dimitrie Moldovan lui George Bariț, adunate de acesta în colecție și transmise posterității.

¹⁹ G. Bariț, *Op. cit.*, p. 344.

²⁰ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 212.

²¹ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan nr. 213.

²² C. Diaconovici, *loc. cit.*

Semnificația istorică a corespondenței trimisă de Dimitrie Moldovan lui George Bariț constă în primul rînd în bogăția ei informativă, care îmbrățișează aspecte multiple ale efortului politic românesc din anii 1861—1864, și ne ajută în același timp să deosebim Ideile emitentului lor în raport cu problematica mișcării naționale, poziția și rostul lui Dimitrie Moldovan în cadrul acesteia, precum și natura și evoluția raporturilor sale cu George Bariț, importante pentru orientarea principială și tactică a acțiunilor liderilor naționali.

Substanța informativă comunicată de paginile acestor scrisori este preponderant politică. George Bariț va afirma cu ani mai tîrziu: „Un singur om era pe acel timp [1859—60, pînă la 20 octombrie: — n.n.] în Brașov și vreo doi în Sibiu cari se aflau în pozițiune de a primi de la Viena unele știri, care apoi se și adevereau²⁴”. Îndreptarea afirmației poate și trebuie să fie extinsă și asupra următorilor 2—3 ani, așa cum cuvine să fie transmise posterității numele meritorii ale aceluia care, aflîndu-se în întregul imperiu instituțiilor centrale și în apropierea elementelor de decizie din imperiu, s-au ocupat de toate posibilitățile pentru a furniza luptătorilor din mișcarea națională românească informații și opinii corecte și de mare utilitate pentru buna orientare a lor într-o atmosferă politică tulbură și nesigură. Iată ce spune Bariț în alt loc: „Reichs-Rath [vicecancelarul aulic — n.n.] era contimpuran cu consiliarii! români Vas. L. Pop și Bologa, care se înțelegeau bine cu dînsul, ca și consiliarul Dimitrie Moldovan²⁵”. Așa că la aceasta raporturile sale asemănătoare cu cancelarul însuși, Francisc Nădasdy, care se întreține în legătură cu soluționarea unor probleme presante privitoare la soarta țării române²⁶, avem un exemplu grăitor despre măsura reală a competenței celor doi sau fost date aceste informații și despre utilitatea lor efectivă.

Informațiile și aprecierile politice cuprinse de scrisorile lui Dimitrie Moldovan lui George Bariț se remarcă de asemenea prin oportunitatea lor. Ele veneau într-o vreme cînd erau așteptate cu nerăbdare, cînd au oferit conducătorilor naționali repere sigure și orientare. În plus, servindu-se de ele în scopuri publicistice, George Bariț a scris articole întemeiate și așezate pe un teren informațional sigur, adevărate călăuze politice, care au nevoie publicul românesc o resimțea în anii de mari prefaceri 1861—1863, cînd se lupta pentru o dietă a Transilvaniei care să repună în drepturi poporul român și confunde sale, ceea ce s-a realizat de prima dietă cu majoritatea românească din istoria principatului aceea din 1863—1864 de la Sibiu. Scrisorile lui Dimitrie Moldovan abordează în mod direct problema importantă la ordinea zilei. Rînd pe rînd sînt luate în dezbateră participarea la Conferința națională românească din 1/13—4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu²⁷, acordarea de către români a funcțiilor publice în noua situație²⁸ socotită o vreme de Moldovan o restaurare a „constituționalismului” feudal prepașoptist, pregătirea de către el a Conferinței regnicolare din 11 februarie 1861 de la Alba Iulia²⁹, poziția sa în cadrul acesteia³⁰.

Seria scrisorilor cuprinzînd informații provenite din capitala Imperiului începînd cu data de 7 martie 1861, cînd Dimitrie Moldovan îi scria lui George Bariț: „Eu mîncam la Viena [pentru a-și ocupa postul de secretar la Cancelaria Aulică — n.n.] și după

²³ G. Bariț, *Op. cit.*, p. 28.

²⁴ Idem, *Op. cit.*, p. 118.

²⁵ Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond Dimitrie Moldovan, nr. 260, 267.

²⁶ Scrisoarea II.

²⁷ Scrisoarea III.

²⁸ Scrisoarea III.

²⁹ Scrisorile VI, VII, X.

restaurațiune îți voi împărtăși ce sunt interesante și pă canal străin nu le puteți afla"³⁰, aceasta după ce în 28 ianuarie 1861 îi trimisese interlocutorului său epistolar un cifru, rugându-l să se servească de el.³¹ Într-adevăr, urmează detalii despre discuțiile privitoare la soarta Transilvaniei, în Cancelaria Aulică și Guberniu³², despre numiri importante în posturi de stat³³, despre viitoarea organizare și viitorul comite al sașilor, despre disputele în cercurile înalte de stat în jurul reglementărilor electorale în vederea alegerilor pentru Dieta Transilvaniei, despre rosturile funcționarilor de la Guberniu și Tabla regească în această dietă, despre aplicarea românilor în funcții la Tabla regească³⁴. George Bariț este ținut la curent cu privire la atitudinea cercurilor politice maghiare și croate față de • Senatul imperial (Reichsrath) și implicațiile bănuite ale acesteia asupra politicii' românești³⁵ despre demersurile' deputaților români la Viena și conclucrarea lor cu Dimitrie Moldovan³⁶, despre șansele cauzei românești în fața puternicilor zilei³⁷. O mențiune aparte merită informațiile referitoare la evoluția atitudinii cercurilor de la Curte față de convocarea Dietei Transilvaniei și la conflictul cu Guberniul, condus de contele Miko Imre, și cu cancelarul Kemeny Ferenc (antecesorul lui Nădasdy), care se opintea în colaborare, în 1861, spre reactualizarea legiurilor din 1848, inclusiv a legii de uniunea Transilvaniei cu Ungaria și, implicit, spre infirmarea justificării unei noi diete transilvane³⁸. Sînt de asemenea trecute în revistă acțiunile de contracarare a insistențelor gubernial Transilvaniei de a zădărnici convocarea unei noi diete a Transilvaniei, acțiuni la care a luat parte și Dimitrie Moldovan³⁹.

Repertoriul informațional al corespondenței în discuție cuprinde și alte amănunte prețioase, cum ar fi știrile despre consfăturile ținute la Viena de reprezentanții tuturor românilor din imperiu (Andrei Mocioni, Anton Mocioni, Vincențiu Babeș, Iacob Bologa, Ioan Rațiu, Baziliu Ladislau Pop)⁴⁰ și acelea privind construirea de căi ferate în Transilvania, vitale pentru viața ei economică și grele de implicații politice⁴¹. Sub aspect informativ, scrisorile lui Dimitrie Moldovan către George Bariț se mai fac ecoul interesului manifestat de semnatarii lor față de noua societate culturală românească ASTRA și acțiunile inițiate de ea⁴², față de efectul articolelor politice ale destinatarului lor în lumea oficială și publicistică din Viena⁴³, față de alte probleme ale vieții publice a Transilvaniei, ca justa compunere a comitetelor comitatense⁴⁴.

Cele 40 de scrisori cuprinse în acest volum constituie în același timp sursa cea mai proprie și autorizată pentru reconstituirea principiilor politice, a concepției cu care Dimitrie Moldovan a participat la conducerea mișcării naționale, oferind în același timp o bază pentru stabilirea poziției sale în raport cu alți reprezentanți ai națiunii române din

³⁰ Scrisoarea XI.

³¹ Scrisoarea III.

³² Scrisoarea XII.

³³ Scrisorile XIII, XVIII.

³⁴ Scrisoarea XIII.

³⁵ Scrisoarea XIV.

³⁶ Scrisoarea XIX.

³⁷ Scrisoarea XXIII.

³⁸ Scrisorile XX, XXI, XXII.

³⁹ Scrisoarea XXII.

⁴⁰ Scrisoarea XXI.

⁴¹ Scrisorile XXV, XXVII.

⁴² Scrisoarea XXVI.

⁴³ Scrisorile XXIX, XXXI.

⁴⁴ Scrisorile XXVIII, XXIX, XXX

Imperiu, în special cu George Bariț. În această ordine de idei, din textul scrisorilor desprinde constatarea că Dimitrie Moldovan, funcționar imperial și-a pus poate mai ap decît alții întrebarea dacă în noua situație românii mai puteau primi funcții publice drept că situația lui materială îi permitea o atitudine mai decisă pe acest teren, dar greșit să se creadă că îi era indiferentă evoluția carierei sale. Era însă ferm hotărît să aduce prejudicii cauzei naționale prin urmărirea intereselor sale particulare. Iată de a adus problema în discuția Conferinței naționale din 1/13—4/16 ianuarie 1861 cu Sibiu asociind-o jurămîntului, textului acestuia, ce trebuia rostit de noii instalati funcții⁴⁵. Scrupulozitatea formală? Numai în aparență, căci formula jurămîntului o pronunțată implicație națională pentru românii care juraseră în 1848 credință națională — Moldovan se număra printre aceștia — iar restaurarea unor instituții prepașoptice — autonomie provincială, dietele provinciale, comitate (ce înainte erau socotite „nobilii” — a stîrnit bănuiala, în lunile nesigure ale lui 1861, că odată cu ele va reînvia blesul *Approbatelor* și *Compilatelor*, al altor legi feudale, care consfințiseră moartea politică a poporului român și pretindeau de la funcționari formule de jurămînt pe aceeași mînă. Pe linia unui asemenea raționament, el îi declara în 5 februarie 1861 lui George Bariț că nu va consimți să depună jurămînt pe nici o formulă care ar fi contrară jurămîntului de pe Cimpia Libertății⁴⁶. Numai în această lumină poate fi surprinsă semnificația a spuselor lui Dimitrie Moldovan din 23 martie 1861: „Ieri am depus jurămîntul. Eu îl pot depune fiecare din ai noștri fără de nici una sfială. Seamănă tare cu cel abstrus și tistic; e formula cea veche meternichiană”. Nu este vorba de o prosternare în fața absolutului hulitului absolutism centralizator — și rămîne de văzut dacă condamnarea a căzut în deplină deauna asupra lui cu deplină justificare — , ci de refuzul unui funcționar format în deceniile lui, cînd ostentația austro-centristă ocologie totuși sensibilitatea națională a românilor a accepta și mai vechi stări de lucruri discriminatoare. El îi scria lui Bariț, în 26 mai 1861, că îi spusese lui Alexandru Bohățel, cu ocazia numirii acestuia în funcția de căpitan de prem al Districtului Năsăud, ca „...o vorbă pe constituțiunea Ardealului pînă a să nu pună jurămînt pînă cînd blăstămatele și inhumanele legi nu să delătorească, a legile deshonestoate de națiunea română”⁴⁷. De aceea Dimitrie Moldovan se îndreptățit să socotească absolutismul drept o punte intermediară între „... și înainte de 1849...” și „...sistema acum făcîndă [s.n.] constituțională”, pe care nu o pudiază⁴⁸.

În strînsă legătură cu cele de mai sus și pe linia aceleași fidelități pașoptiste, de dem din scrisori condamnarea vechilor „națiuni” feudale, încercarea de prelungire a prerogative ale acestora în anii 1861-1862 și refuzul statornic al legiurilor Dietei transilvane de la 1848⁴⁹, aleasă pe o bază ce contrasta flagrant cu scopurile moderne ce se arogase în contextul revoluției.

Și pe plan organizatoric, concepția lui Dimitrie Moldovan se vedește, prin scrisorile sale trimise lui Bariț, temeinic așezată pe antecedentul pașoptist și trădează același spirit de a impune în politica vremii caracterul oficial al unor organisme naționale românești. „[I]n 1848 — declara el la 6 mai 1861 — fu, dară, adunare națională. Din sînul adunării acesteia ieși un extract (comitet) înzestrat cu toată puterea; acesta fu recunoscut de pu-

⁴⁵ Scrisorile III, IV, XII.

⁴⁶ Scrisoarea IV.

⁴⁷ Scrisoarea XVIII.

⁴⁸ Scrisoarea V.

⁴⁹ Scrisorile VII, VIII, X.

executivă, adecă de armată. Armata luca în coînțelegere cu Comitetul nostru. Comitet, Universitate, comitate, scaune etc. fură suspendate, nainte de toate reînvie Comitetul nostru, de facto adunându-se la Sibiu⁵⁰. Comitetul aci fu transmutat în Comisiune. Comisiunea primi asupra sa sarcina lucrării mai departe spre fericirea poporului și spre îndreptățirea lui. Comisiunea ce a făcut? Iată ce să facă: ducându-se protocolul sibian la împăratul, în acesta este menționare că există una Comisiune. împăratul la acestea nu reflectă nimica, nici Curtea, nici guvernul, *atque qui tacet consentit* și așteaptă acum fapte, mai cu seamă împăratul⁵¹. Acordînd multă importanță Comisiunii alese în ianuarie 1861 la Sibiu⁵², Dimitrie Moldovan lasă în textul citat să se întrevadă credința sa, mult mai conturat rostită în alte scrisori, că cheia rezolvării intereselor românești stă în mîna împăratului căruia românii i-au fost și trebuie să-i fie credincioși⁵³. „Lîngă Tron și cruțînd interesele lui vom fi și noi apărați. Acesta, în scurt, îi credeul meu politic de astăzi”, îi scria el în 6 octombrie 1861 mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu⁵⁴, ceea ce se regăsește în scrisorile sale către Bariț. „Eu sum, cum văzuși — îi scria aceasta — pentru cîștigarea meritului față cu Tronul, luînd noi inițiativa fără condițiuni, apoi eu te făcuî atent și la aceea că alt congres poate să cîpătăm însă poate și să nu cîpătăm; în căzu — cerînd congres acuma — am umbla ca cînile trecătoriu cu carnea în gură peste punte, care vîzînd umbra a perdut și ce a strîns în dinți; adecă bene, male, avusărăm Congres, din congres reieși Comisiunea, Comisiunea există, despre care făcurăm arătare și la Tron; tăcînd, e recunoscută⁵⁵, în virtutea unor asemenea judecăți cere insistent și în repetate rînduri ca o delegație permanentă românească, în care-l voia și pe George Bariț, să se instaleze la Viena, pentru a putea stărui la fața locului în direcția realizării dezideratelor naționale⁵⁶. Din aceleași considerente, ca o a doua idee tactică, asociată aceleia a unei delegații românești la Viena, el găsește oportună solicitarea unui cancelar român pentru Transilvania⁵⁷, pe care o și crede realizabilă, în ciuda scepticismului lui Andrei Șaguna și George Bariț⁵⁸.

Dealtfel, George Bariț nu împărtășea nici opinia despre renunțarea la un nou congres național. Neîncrederea lui Bariț în bunăcredința Curții și în statornicia bunăvoinței sate față de români răzbate și ea din corespondență⁵⁹, furnizînd prin elementul contrastant ce-l constituie, dar nu numai prin el, al doilea termen necesar dialogului politic ce trebuie să fi fost schimbul său epistolar cu Dimitrie Moldovan. Nici proiectului său în legătură cu congresul național nu a avut mai mulți sorți de înfăptuire, dar precauția sa, deloc exagerată în acei ani, l-a ferit de naufragiul dureros înregistrat de preceptele politice ale altora. S-ar face o nedreptate lui Dimitrie Moldovan dacă n-am menționa rezervele, prudența sa. „Te fac atent — îi scria el în 6 mai 1861 lui Bariț — că, păcum vîd, az-mîne și ungerii și croații o să vină la Reichsrath, și de se va întîmpla aceasta, firește împăratul se va învoi și la condițiuni cu ei, apoi noi om fi atunci a o-a roată sau balast în nae...”⁶⁰. A dat însă prea mult credit — ne-o spun scrisorile trimise lui George Bariț — efectului ce tre-

buiau să-l aibe eventualele strădanii ale conaționalilor săi de a cîștiga încrederea și bunăvoința „proprietarului” care a lăsat înaintea „naia” pe seama unui „cîrmagiu” cu mîini necepute sau haine⁶¹.

Este adevărat că și evenimentele păreau a confirma, pînă în 1863, justetea acestui fel de a vedea lucrurile. S-a văzut însă, în toamna lui 1864, prin suprimarea dietei de la Sibiu și a legiuirilor sale, unde putea duce încrederea pusă în bunăvoința împăratului mai schimbătoare decît o nestatornică carte de joc, și ar fi interesant, dar nu e și po deocamdată, de reconstituit gîndurile cu care Moldovan a întîmpinat în 1864 virajul operat de „naia” aceluiași „proprietar”, sub impulsul unui vînt schimbat și avîndu-și stăpînul drept „cîrmagiu”, spre o reglementare internă cu puternic iz dualist. Dimitrie Moldovan nu a recomandat însă servilismul dinastic — departe de el gîndul — și c pondența stă mărturie, ci instrumente politice și căi de urmat spre ajungerea scopului național. Sub raportul alianței politice scontate, demersul său este pe deplin îndreptat, căci puterea de decizie se afla într-adevăr în mîinile împăratului. Faptul că din mîni greu de bănuît în 1861—1862 planurile sale, întemeiate și realiste în multe puncte ale timpului, au fost dejucate, ca și ale altora în fond, de mersul evenimentelor, nu înseamnă mai puțin că a crezut cu tărie și sinceritate în utilitatea lor pentru emanciparea poporului român, pe care dorea cu ardoare să-l vadă eliberat din apăsare.

Din corespondența Dimitrie Moldovan — George Bariț, cunoaștem un spirit plin și un om al vremii sale. Dimitrie Moldovan apare, prin poziția sa, prin legăturile personale și prin mentalitate și prin spirit conciliant în probleme profesionale⁶², ca o personalitate anvergură, la nivelul nevoilor presante și al aspirațiilor spre libertate ale întregului popor român din Imperiul habsburgic. Scrisorile sale dau măsura reală a raporturilor și prieteniei sale cu George Bariț și întregesc cu noi amănunte prețioase figura venerabilă a corărilor național de la Brașov, în special în deceniul al șaptelea al secolului trecut, între românii și în Imperiu. În cea mai mare parte noi, informațiile din aceste scrisori aduc revelații unei personalități de un nedezmîntit atașament față de poporul său în momente de cumpănă, și înlătură umbra de bănuială a conformismului funcționăresc, ce a planat și nici o justificare și prea multă vreme asupra acestei remarcabile figuri din trecutul românesc național.

⁵⁰ Sub forma Conferinței naționale din 1/13—4/14 ianuarie 1861.

⁵¹ Scrisoarea XIV.

⁵² Vezi și scrisorile III, IV, XV.

⁵³ Scrisorile VIII, XV, XVI, XVII.

⁵⁴ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 309.

⁵⁵ Scrisoarea XV.

⁵⁶ Scrisorile XV, XVII, XX, XXI, XXII.

⁵⁷ Scrisoarea XXI.

⁵⁸ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 309.

⁵⁹ Scrisoarea XIV.

⁶⁰ Scrisoarea XIV.

⁶¹ Scrisoarea XIV.

⁶² Scrisoarea XXVIII.

în 1854, la Braşov. După cum se vede, Dimitrie Moldovan a intermediat, în vînderea dicţionarului la Sibiu.

² Negustor român bogat din Braşov, membru al unei familii care a sprijinit multe acţiuni cultural-naţionale româneşti. A finanţat apariţia *Foii pentru inimă şi literatură* şi a *Gazetei de Transilvania*. În cazul de faţă se ocupă de p. ex. exemplarelor din dicţionarul lui George Bariţ şi Gavril Munteanu, întreprins în care Dimitrie Moldovan socoteşte că nu a fost suficient de expeditiv.

³ Bătaie de cap.

⁴ Desfacerea dicţionarelor se făcea de firma comună a fraţilor Orghidan.

⁵ Comisar districtual cezaro-crăiesc.

⁶ Cumpărători ai dicţionarului lui George Bariţ şi Gavril Munteanu.

II

Orăştie, 10/1

Domnule şi frate Bariţiu,

Am primit una epistolă de la f[ratele] Vasits¹, în care între altele scrie că d[omnia] ta, pentru unele gure rele, care nu ştiu cu ce te înviesc, nu vei veni la conferinţa în 1/1 în Sibiu² fiindă. Eu, şi cu sute de mii carii-ţi preţuiesc ostenelele d[omniei] tale pentru naţiune noastră, ne-am supăra din inimă dacă pă un bărbat ca / nia-ta îi în stare una sau mii de guri necumpătate a-l reţinea un act pentru toată naţiunea momentos³.

Vino dară, domnule şi frate, nu te îndoi nici un minut, şi rele amurţind, mulţimea să va îmbucura văzîndu-te, acum ca tot d⁹ lucrînd şi luptîndu-te pentru viitoriul nostru. /

Frate, după cugetul meu, lucru mai frumos şi mai ponderos—cînd vedem episcopii noştri la un cuget împreunaţi — nu am şi nu vom avea, însă un bărbat ca d[omnia] ta trebuie să fie de nu poate lipsi. Rogu-te, dară, dacă ţi-este fericirea naţiunii în la inimă — ceea ce nu m-am îndoit niciodată — vino şi iară zic

Cu toată frăţia pofţindu-te a te vedea, rămîn al dumată

10

Dim. Moldovan

¹ Pavel Vasici, pe atunci consilier regal pentru instrucţia publică în ortodoxe româneşti din Transilvania.

² Este vorba de Conferinţa Naţională Română ținută la Sibiu între 4/16 ianuarie 1861 sub conducerea mitropolitului Alexandru Sterca Şuluţiu, episcopului Andrei Şaguna. Este puţin probabil ca George Bariţ să fi intrat într-adevăr a nu lua parte la conferinţă. Trebuie mai degrabă presupuse m. neînţelegeri prealabile, surmontate cu uşurinţă, căci nici Bariţ în relatări despre acele zile nu se opreşte asupra incidentului.

³ Conferinţa a avut, într-adevăr, o mare importanţă pentru mişcarea nească de emancipare, căci în cadrul ei românii din Transilvania şi-au putut propria situaţie şi preciza intenţiile în contextul politic al vremii. Spre ex. protocolul şedinţei din 1/13 ianuarie, publicat de George Bariţ (în *Părţi ale istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, Sibiu, 1891, vol. p. 71—84) prevede la punctul 4 că românii, „... se declară şi cu această o de naţiune politică şi independentă faţă cu celelalte naţiuni”, precedînd în articulare legală, operată de dieta din 1863—1864, de la Sibiu.

Sibiu. 21/8 [1]855

Prea onorate amice /

În 14 iunie trecu anul de cînd primii de la domnia-ta epistola mîngăitoare că tomul al doilea din *Dicţionarul*¹ domnii-tale de curînd o să-l capăt. În urma acestii epistole scriei şi numitului Rudolf Orghidan²

— pă cum mi-aduc aminte în două rînduri —, fireşte că şi bani trimisei pentru opul acesta, dar fără a căpăta cărţile sau numai barem un răspuns.

Prenumeranţii-mi fac mie val³, şi au venit acum la presupuneri că poate bani[i] s-au stricat spre alte scopuri etc./

Rogu-te, oamenilor — adecă domnilor Orghidan⁴ — a le deschide firea şi a-i învăţa ca asemenea întreprinderi să fie mai cu multă atenţie, de voiesc a nu fi judecaţi de materialişti.

Eu de în parte-mi — după ce sum silit a-mi mîntui creditu faţă cu prenumeranţi[i] — de nu voi căpăta cărţile, adecă 11 exemplare din tomul al II-[le]a pînă în ultima luni a ceştia, sau barem răspuns explicătoriu ce e pricina nidemăndării, o să păşesc ca pîrîtoriu în contra domnialor.

Rogu-te, mijloceşte pace!

Al domnii-tale sincer amic,

Dimitrie Moldovan.

K. K. 1° Kreis Comissar/

Cărţile să pot trimete directe mie, supt adresa mea: H[errn] D[imitrie] M[oldovan] K. K. 1° Kreis Comissar, in Hamersdorf, Reispersgasse, N. 385; sau supt adresa Herrn... Nedelkovits — Georgie Vla[d](?) sau Georgie Zaharia⁵./

in z&l!g&

HO T A ^

W o h i s s e b , , i m , , [, , ,

Frate Georgie !

în seara aceea, când ne despărțirăm cu neplăcere de la consfătuirea Comisiunii \ doream să te mai văd, ca să-mi spui convorbirea cu Horvâth³, însă pre lângă toată strădania mea, ducându-mă noaptea cu sania împreună cu Hodoș et Raț³ să te caut, nu te mai putui vedea și așa rămăsei fără de a ști interesanta vorbire a d-tale cu acela bărbat maghiar.

De-mi poți face cunoscută aceea prin scrisoare, / tare m-aș îmbucura.

Cetiti-ai *Kolosvári Kdzlony* din 24 ianuarie N° 14 ?⁴

Cauza mea, însă cauza noastră cea sintă în privința purtării de oficiu, o făcură de rîs. Am cam știut-o io că asta va ieși. Smulgindu-i penele acele care singure aveau puterea de zbor, se răpi puterea lor și rămasă un trup, un trunchi fără de viață acum / dat lumii de rîs⁵.

Eu, frate, de la adunare⁶ n-am cerut *svat — tandisot nem kertem* — ce să fac, ci am făcut declarațiune motivată, și am provocat adunarea la deliberare, cum voiește a privi, a lua și a judeca starea oficialilor. Da ce să-ți mai scriu despre aceasta! Noi vorbirăm / și ne convinsăram despre ponderositatea, totodată baza, care singură poate fi în purtarea oficiului. Așa, privii cu direcțiune pentru toți. Hodoș, Pușcariu, Raț⁷ atîta cioplră la ăst object, pînă cînd stăm compromiși cu toțip].

Lucrul acesta almentrelea nu să poate vindeca decît cu publicarea declarațiunii mele *per extensionem*, apoi cu vorbirea lui Șaguna și Șuluț, apoi [în]cuvii[n]țarea întregii adunări la ea și provocarea cătră mine să primesc în interesul public. /

[1]mi zicei că vei lua una copie despre declarația mea. Te vei fi deuitat de ea, însă pă cum știu în momentele din urmă fu declarația mea la Hodoș. Cere-o de la el și o publică în *Gazeta Transilvaniei* / cu refutare la nerușinatele expresiuni a *Kozlonyului*.

Ce să atinge de provocarea lui Șaguna, familiară, cătră mine făcută, îi una minciună groasă, cum și alte multe minciuni sunt acolo. Șaguna o astfel de provocare cătră mine nu a făcut și, / pe cum bine-mi cunoaște firea, nici că ar fi îndrăznit a face.

Tare aș voi dacă m[i]-ai face înștiințare ce ai de cuget în cauza aceasta.

Insă publicare dacă voiești a face, poți și de loc mă învoiesc la ea. Eu nu mă sfiesc față de ungurii et toată Europa.

Numai te rog ca / și fața din urmă, adevă a 4⁸ lătore a coalei din declarațiunea mea, s-o pui fără de sviaală, apoi de loc și tot în foaia aceea și expresiunile a episcopului Șuluț et Șaguna, apoi declarațiunea mea finală, care *ex abrupto* o zisei.

Frate, de ai ceva mai secret a-mi scrie, întrebuițiază aclusa % cifrare, și te voi pricepe de loc, însă caută pecețile mele / că de curînd / epistola aceasta mi s-a deschis prin un vînzători.

Axenti⁹ astăzi trece pă acia la Viena cu petițiunile cătră în ratul. Mi-a telegrafat, apoi mi-a și scris, și îl aștept în tot minutu
17 Bine ar fi dacă ai veni / la Belgerad pă 11 februarie, dar
nu poți, să trimeți pă cineva om vrednic⁹, eu cuget că de loc
17* conferință ar fi bine să ne svătuim noi, adevă cei 20 inși a Comi/s
de loc după conferință, fiind amîndoi episcopii¹⁰ în Belgerad, că
18 Belgerad, dacă nu ne-o place mișcările și hotărîrile Conferinței, să
metem în numele națiunii protest sau rugări la maiestate, cu
deputațiune.

La aceasta noi suntem prin adunarea de la Sibii¹¹ în totu dreptățiți. Scrie și celorlalți membri a Comisiunii să meargă la Bel
pe 11 februarie.

Te salut cu toată frăția, a domitale sincer,

»t»

Dimitrie Moldovan

¹ în decursul Conferinței naționale române de la Sibiu, din 1/13—4/16 ianuarie 1861, respectiv în ultima zi a ei, s-a ales o Comisiune permanentă, cu scopul de a se îngriji de mersul treburilor naționale; din ea făceau parte: Alexandru Șuluțiu, Andrei Șaguna (președinti), Ioan Alduleanu, Iacob Bologa, Ilie Măceșanu, Pavel Vasici, Anton Veștemeanu, Ioan Pinciu, George Bariț, Ioan Pușcariu, Matei Sever, Matei Nicola, Ioan Rațiu, Dimitrie Moldovan, George Domșa, Spătaru Fetti, Iosif Hodoș, Ioan Alexi, Alexandru Bohățel, Alexandru Lazăr (moderator).

² Consilierul gubernial Horvâth István, viitor participant la conferința colară din 11 februarie 1861 de la Alba Iulia.

³ Iosif Hodoș și Ioan Rațiu, membrii ai Comisiunii permanente.

⁴ în numărul respectiv, *Kolosvári Kdzlony* publică procesul verbal al Conferinței naționale române din 1/13—4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu, informații și comente pe marginea ei. În general autorul articolului contestă temeiurile protestelor române rostite în decursul conferinței, împotriva situației nedrepte care le-a fost creată în Transilvania. El contestă mai ales respingerea întru totul justificată de către români a legalității Dietei Transilvaniei din 1848 și a legilor votate de această dietă.

⁵ în versiunea publicată de George Bariț (*Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, Sibiu, 1891, voi. III, p. 75) protocolul Conferinței naționale din 1/13—4/16 ianuarie 1861 înregistrează episodul după cum urmează: „D. Dimitrie Moldovan, supunîndu-se deliberării adunării ca să primească de oficiu la care e chemat în calitate de secretar la Curtea aulică transilvaniană, Adunarea a declarat că primirea posturilor depinde de la convicțiunea individuală a respectivului; ci dacă jurămîntul care e de a se pune de un secretar e chemat la oficiu ar fi în contra intereselor națiunii române, atunci adunarea dori ca românii să nu primească posturi de dregătorie”. În legătură cu descrierea ședinței a treia, din 3/15 ianuarie 1861, Bariț spune (*op. cit.*, p. 76): „Episcopul de Șaguna deschide ședința cu o citvîntare în care arată necesitatea de a se pune posturi de oficiu public.” Despre același moment *Kolosvári Kdzlony* (nr. 14) relatează: „Cu această ocazie a luat cuvîntul Dimitrie Moldovan cerîndu-se să se facă cu numirea lui de secretar aulic, deoarece nu se poate hotărî să o ia pe ori ba, nefiind sigur ce fel de jurămînt va fi obligat să depună, pentru că el nu poate să facă jurămînt contra intereselor națiunii sale! La aceasta i-au propus ca deocamdată să primească numirea, dar dacă mergînd sus va vedea că în jurămîntul său cuprinse numai interesele și unirea numai a celor trei națiuni [maghiari, sași și români — n.n.] și egalitatea de drepturi pentru religia sa nu este cuprinsă în el, să se demisie [...] însă marți [a doua zi — n.n.] Șaguna a revenit asupra lui și a spus că găsește foarte „patriotică” declarația lui Moldovan, dar în general îi sfătuipe toți ca să plinească toate acele funcții în care au fost numiți; în ceea ce privește jurămîntul, el crede că în acesta va fi amintită doar *Diploma din 20 octombrie 1848* și legile țării; în final, adresîndu-se lui Moldovan, cu voce familiară, i-a sugerat să se demisie.”

sfătuiască și cu soția lui, și dacă și ea este de acord, să se ducă la Viena și să-și ocupe postul. La care cuvinte s-a produs mare ilaritate". Finalul l-a nemulțumit pe bună dreptate pe Dimitrie Moldovan, căci el pare merit să pună, printr-b glumă de prost gust, sub semnul ridicolului o problemă de o reală importanță pentru românii care aspirau la funcții în stat. Dacă lucrurile s-ar fi desfășurat așa cum relatează ziarul clujean, ar fi greu de explicat hotărîrea cu care Moldovan îi cerea lui George Bariț publicarea în extenso a cuvintării sale, a lui Saguna și Suluțiu; vezi textul complet al declarației lui Dimitrie Moldovan în f. V. Păcățian, *Cartea de aur...*, voi. II, ed. a doua, Sibiu, 1904, p. 202 - 204, în care el afirmă că în nici un caz nu va jura pe textul cuprins în constituțiile vechi ale Transilvaniei; vezi în această privință și textul scrisorii IV.

⁶ Conferința națională din 1/13-4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu.

⁷ Iosif Hodoș, Ioan Pușcariu, Ioan Rațiu.

⁸ Axente Sever făcea parte din comisiunea însărcinată de Conferința națională din 1/13-4/16 ianuarie 1861 să înmîneze împăratului două petiții, care cereau ca viitoarea dietă a Transilvaniei să reglementeze prin lege situația românilor (ca națiune) și a confesiunilor lor și ca românii să fie reprezentați în toate oficiile și organele publice ale statului în proporția numărului lor. Axente Sever a mers și el cu ceilalți membri ai comisiei la Viena, dar au ajuns acolo numai prin iunie și au fost primiți la 1 iulie 1861 de împărat. Întîrzierea se datorează și faptului că textul celor două documente nu a putut fi definitiv în decursul conferinței și că această sarcină a revenit Comisiei permanente, așa cum reiese dintr-o scrisoare trimisă în 31 ianuarie 1861 de Dimitrie Moldovan lui Axente Sever (Bibi. Academiei R.S.R., fond George Bariț, filele 11-12). Reiese așadar că desi cele două acte sînt o emanație a Conferinței naționale din 1/13—4/16 ianuarie, redactarea lor este ulterioară și a fost realizată de Comisia permanentă.

⁹ Este vorba de viitoarea Conferință regnicolară, convocată pentru 11 februarie 1861 la Alba Iulia.

¹⁰ Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu și episcopul Andrei Saguna.

¹¹ Ținută la 1/13-4/16 ianuarie 1861

IV

[5 februarie 1861]

că dacă să va cere de la mine un jurămînt care nu va fi conform cu convicțiunea mea, adecă va fi în contra jurămîntului meu depus la Blaș, atunci io voi face călătoria aceasta în deșert, pă lîngă toate că eu nu mă învoiesc a merge și la întîmplarea aceea că (cerîndu-să de la mine un jurămînt poate după sau în conglăsuire cu sistema veche) acela să nu-1 depun. Aci însă trebuie să-mi exprim neodihna și îngrîgirea față cu alți ai mei frați naționaliști și patrioți, cari chemați fiind de la un corn de țară în altul, sau tocma și la Viena, apoi necunoscînd forma jurămîntului, vor veni în cel mai mare pericol, făcînd călătorii cu cheltuieli mari, apoi / cerîndu-să de la ei jurămînt nepotrivit, și rămînînd credincioși convicțiunii lor, vor trebui să resigneze și așa'să să facă jertfa călătoriei întreprinsă, ceea ce pe cei mai mulți ai'noștri i-ar aduce la datorii înfricoșate, în urmare la desperațiune. Aș dori dară ca spre întîmpinarea acestor fatalități, forma jurămîntului să ni să facă înainte de toate cunoscută.

În^o Pf[^]-rai naă voi duce la Viena, și de să va cere de la mine jurămînt potrivit, îl voi depune, iară de-mi va îngreuna cunoștința și nu să va acomoda convicțiunii mele, nu-1 voi depune'.

Adunarea fu mulțămîntă cu declarațiunea aceasta și b[aronul] gna-mi admanuă decretul depus pă masa confefenției în *ante* Unicul Ladai³ să exprimă că poate că finitatea pasului meu acest nu o pricepe, însă cugetă că tot obiectul / acesta ar trebui privit un ce privat. Care expresiune însă adunarea nu o părăsini.

Aceste sunt la care îmi aduc aminte. Poate că or fost și mai mult însă săriră una peste alta, apoi să întinsă vorba la alte obiecte.

Discursul cu H⁴ mie comunicat m-a interesat. Îți mulțăm că mi-l comunicași, așa am ocaziune cu el în Alba Iulia despre ac a vorbi.

Axenti⁵ p-acia încă nu o trecut și poate nici că va merge. plecarea lui Axenti în sus⁶ nu știu ce pedeci sunt. De la Blaj îi traseră și bani de cheltuială, apoi totodată îl provocară să descopere ronului Șaguna ca să să trimeată și de la Sibiu cineva. El făcu cea însă de acolo, pă cumu-mi scrie el cu indignațiune, îi veni catego

31 provocare telegrafică: „*Ich bin mit dem Beschluss \ von Blasendorf chteinverstanden, und bitte Sie mir diese Schriften* (adică reprezent unile cătră împăratul) *alsogleich herzuschicken, F. Șaguna, Bisch*

Acum, ce o fi făcut b[aronul] Șaguna cu acele știe D[umne]zeu. trebuie să mărturisesc că Comisiunea⁸ sminti cînd să despărți neisp vind lucrul de adunare nouă⁹ încredințat, adecă reprezentațiunea. așteptai în Sibiu pînă vinerea de atunci sara, însă nu putui aduce cale să capăt protocolul, ca să facem noi acia la Orăștie reprezentați — cum o fi făcută — trimeas-or nu știu, însă în tot chipul ar fi l să fie ace[e]a dusă naintea conferenței¹⁰. Eu scriai și la Sibiu lui Vasi ca să să trimeată, de nu altmintrelea, și pă poștă.

Axenti încă nu mi-o comunicat scrisoarea d-tale, despre care mențiune, ca s-o cetesc și io și Domșa¹². Domșa te salută cu te cordialitatea și te poștește'să vii la Belgrad, însă fă ce îi mai de li

Al domnitale sincer frate,

D. Moldov

,,V

* Începutul scrisorii nu s-a păstrat.

¹ În legătură cu problema jurămîntului ce urmau să-l depună funcții denumiți în noua situație politică vezi scrisoarea III, nota 5.

² Cele relatate pînă aici se referă la începutul celei de a treia ședințe a ferinței naționale române, desfășurată la Sibiu, între 1/13 și 4/16 ianuarie „Deeretul” în discuție este hotărîrea adoptată de Conferință în ședința precedentă a doua (2/14 ianuarie), care îndruma pe viitorii funcționari români a primi po și a depune jurămînt, dacă acesta nu contravenea, prin conținut, intereselor naț lor. Aceste amănunte nu figurează în textul publicat al protocoalelor.

³ *Augustin Ladai*, funcționar imperial, din 25 aprilie 1861 pînă în a fost comite suprem în comitatul Alba Superioară.

⁴ Consilierul gubernial Horvâth István, viitor participant la Conferința niculară din 11 februarie 1861, de la Alba Iulia.

⁵ Axente Sever.

⁶ Plecarea lui Axente Sever la Viena era în legătură cu prezentarea două „reprezentățiuni” adresate împăratului de Conferința națională română 1/13—4/16 ianuarie 1861; vezi în această privință și scrisoarea III, nota 8.

⁷ „Eu nu sînt de acord cu hotărîrea de la Blaj și vă rog să-mi trimiteți înscrisuri deîndată aici. B[aron] Șaguna, episcop”.

⁸ Comisiunea permanentă, stabilită de Conferința națională română din 1/13-4/16 ianuarie 1861.

⁹ Aceea din 1/13-4/16 ianuarie 1861; avem aici dovada clară a afirmației de mai sus (scrisoarea III, n. 8), conform căreia documentele adresate de Conferință împăratului nu au fost definitivitate în decursul acesteia, ci au rămas în seama Comisiei.

¹⁰ Conferința regnicolară, programată pe data de 11 februarie 1861, la Alba Iulia.

¹¹ Pavel Vasici.

¹² George Domșa, consilier cezaro-crăiesc; textul scrisorii nu se cunoaște.

V

Orăștie, 7/2 [1]861

Stimate domnule et frate !

După ce expediai epistola mea din 5 luni c[urent], îmi adusăi aminte de provocarea domnitală în a 3-a ședința cătră mine făcută, că adecă să-mi păstrez sîngele rece. Îmi trăsăi sama că aceasta fu cînd adusăi aminte (atunci cînd isprăvii discursul despre jurămîntul ce poate să va cere)¹ că nici cu modalitatea chemărei mele la postul de secretariu nu poci fi mulțămît, ba mă aflui gravat, după ce baronul de Kemeny² decretul mi-l trimisă directe supt pecetă privată, ca cînd eu în acești ani n-aș fi fost în oficiu³. Așteptam ca asemenea decret să-mi fie / trimis prin Locoțiință, adecă Gubernul care să află în funcție, prin care primind decretul să fiu totodată cu onoare et cuviință desărcinat din oficiul purtat, mărturisind că, pre lîngă toate că și io sum stimătoriu sistemii constituționale și port bucurie mare cît de curînd a intra în acea sistemă, însă nici sistemă din anii trecuți nu trebuie disprețuită, care trebuie privită ca una punte trecătoare de la sistemă nainte de (1)848 în / și la sistemă acum făcîndă constituțională. Și dacă privim la adunarea noastră de față, strînsă între murii cești sînți⁴, putem zice că nainte de [1]848, de ne era iertată una astfeli de adunare, prea greu puteam vedea o inteligență așa măreață ca acum. Și așa, cu tot dreptul și toată cuviința putem mulțami sistemii acești mijlocitoare fericirea și propășirea noastră din anii cei mai recentii. Așa fu, iubite frate et amice, cauza cînd d-ta ca mai tînăr, văzîndu-mi focul, provocași / pă bătrînul Moldovan la sînge rece. Frate, sîngele meu să va răci în mormînt.

Al domnitală sincer amic.

Moldovan

Domșa⁵ e nemulțămît cu motivarea pusă în *Protocol* despre modul alegerei bazat pe *Diplomă*⁶. El zice că, după ce cu toți ne-am mulțămît cu motivarea lui, de ce s-a delăturat motivarea aceea și s-a pus alta? Apoi vedeți ca numele lui să rămînă așa cum să scrie el — Domzsa — așa poștește el. Poate că-l voi duce la Belgerad.⁷ /

¹ Eroare a lui Dimitrie Moldovan; el plasează la sfîrșitul ședinței a treia a Conferinței naționale românești din 1/13—4/16 ianuarie 1861 intervenția sa în problema

jurămîntului viitorilor funcționari de stat (vezi scrisoarea III, notele 4—7), cînd fapt ea s-a produs la încheierea celei de a doua (din 2/14 ianuarie 1861), așa cum relatează textele protocolului, publicate de George Bariț și T. V. Păcățian. În 2 ianuarie George Bariț l-a îndemnat la moderație pe Dimitrie Moldovan, căci decarația acestuia se termina cu o notă foarte decisă. „Eu — spunea Moldovan — răspund foarte ușor că atunci [în anii neoabsolutismului — n.n.] eram cu toții prietenii ca națiune austriacă, însă acum de maturi declarați și îndreptățiți la lucrarea fauririi unei patrii noastre, a Transilvaniei. Atunci eram înși austriaci, acum sîntem înși români, buni fiii ai patriei noastre. În anul 1848 am jurat națiunii mele, patriei noastre, dinastiei, jurămînt fundat pe baza egalei îndreptățiri. Domnilor, eu nici jurămîntul din 1848, nici cel după aceea pus nu l-am călcat, nu-l voi călca. Eu nu pot pune alt jurămînt, mie necunoscut. Cel care mi se va cere poate fi cel cuprins pînă acum în constituțiunea Ardealului, iar eu pe acela nu-l pot depune.

Și așa sper că marele principe al nostru [id est împăratul, n.n.] acest pas îl va face pentru mine nu-l va lua în nume de rău”.

² Kemeny Ferenc, președintele Cancelariei Aulice a Transilvaniei.

³ în calitate de comisar districtual.

⁴ Aluzie la Conferința națională română din 1/13—4/16 ianuarie 1861, ținută în Sibiu în clădirea Teologiei ortodoxe.

⁵ George Domșa (Domzsa), consilier cezaro-crăiesc.

⁶ Diploma imperială din 20 octombrie 1860.

⁷ Adnotarea lui Bariț pe f. 19r: „7 febr. [1]861. Sînge rece. Sistemă.”

VI

A[lba] Iulia, 14/2 [1]861

Mult stimat frate și amice,

Soartea voi ca io a doua ziuă a Conferinței \ în care aceasta s-a încheiat, să nu pot [a] mă înfățioșa, ca cu grai să le zic aceea ce mi s-a dorea inima. M-am răcit sau m-am ciomorluit¹ și asta fu cauza fată de-mi turbură stomahul, apoi cugetam că a doua zi nu să va încheia Conferința și oi veni la rînd, că eu încă luni eram gata spre vorbă, dară nu puturăm reieși, tocma nici episcopul Șaguna nu putu veni la cuvîntare, că unгурii unul după altul bombardau pentru opiniile lor², apucîndu-se și de români, da mai tare de sași, pentru opiniile lui Schmidt³.

Însă, după cugetul meu, nu face nimica după ce în scris am adăugat cîte unele, anume atacarea / legeri de alegere, care am vădit-o, și tare mult militează pentru opiniunea noastră, vei vedea din aci alăturatul act, adecă declarațiunea mea⁴.

Aceasta o trimiseși încă ieri de dimineața prin avocatul fraților Rațiu⁵ la cancelariul Kemeny⁶, cărui dîndu-o și zicîndu-i de ce să putui merge marți, îl rugă ca să o adauge la protocol.

Kemeny îi zisă în auzu mai multor unгурi prezenți, că însuși el să nu cugete cu mina va o transpune la protocol.

Actul acesta de aceea țî-l trimet domniii-tale că d[omnia] ta să mi se mine mai bine mă vei pricepe ce voiesc eu cu el, / apoi îl vei întrebă după împregiurări, la *Gazeta*⁸ sau oriunde; însă, după cum vei pricepe de loc, cugetul meu — vorbind ungurește — a fost ca să mă pricepești unгурii, să nu falsifice vorbirea cu traducerea lor cele blăstămate, dacă or ataca principiul nostru, să le răspundeți cu vorbele mele.

Eu cuget că nu îar strica ca acum de loc să pui în *Foaia^o Gazetei* și ungurește vorbirea aceasta, adecă după modul legilor imperiale, adecă în una coloană românește, în cea altă ungurește. Așa, vor căpăta, să zic în origine, actul nostru unгурii din Ardeal, apoi și românii din toate unghiurile, pînă la Paris. /

Aș cugeta să reflectați la obiectul nobililor de *Gal^o*, nouă cesionați. Adecă Gal, membrul conferinței, zisă că din 16 mii insurgenți nobili, fusără 7 mii nobili români. Reflectați: așa este! Inșă aceș[tia] fură români curați. Inșă cît mai cedează din numărul unгурilor nobili insurgenți? Adecă din renegați români noi reclamăm *qui ad niimerum* mai puțin, și din aceștia jumătate. Răspunde-mi, rogu-te, cît vei primi epistola aceasta, ca să mă odihnesc că ai primit-o la mînă.

Scrie-mi pînă cînd mai ești acasă.

Al dumitale sincer amic,

Dimitrie^o.

¹ Conferința regnicoară din 11 februarie 1861, de la la Alba Iulia.

² Intoxicat.

³ Au vorbit: episcopul catolic Haynald, contele Teleki Domokos, Horvâth István, Boer Farkas, contele Miko Imre, Zeyk Károly și alții; au cerut reactualizarea legilor votate de dieta din 1848, inclusiv aceea care prevedea uniunea Transilvaniei cu Ungaria.

⁴ Conrad Schmidt, reprezentant al sașilor; a cerut, în esență o nouă dietă a Transilvaniei, căci „Legea de la 1848 dă' numai libertate individuală, pe cînd românii și sașii pretind libertate politică-națională” (T. V. Păcățian, *Cartea de aur...*, voi. II, Sibiu, 1904, p. 247); propunea însă o reprezentare pe clase, interese, orașe, nu în proporție numerică.

⁵ Aceasta respinge valabilitatea legilor din 1848 și a celor precedente revoluției.

⁶ Ioan Rațiu.

⁷ Președintele Cancelariei Aulice a Transilvaniei de la Viena, Kemeny Ferenc, a condus dezbaterile Conferinței regnicolare din 11 februarie 1861.

⁸ *Gazeta Transilvaniei*.

⁹ *Foaie pentru minte, inimă și literatură*.

¹⁰ Gal I, unul din reprezentanții maghiari la Conferința regnicoară din 11 februarie 1861.

¹¹ Adnotarea lui Bariț la f. 24v: „Dimitrie Moldovan, mai tîrziu consilieriu la Viena”.

VII

Orăștie, 15/2 [1]861

Stimate frate și domnule amice !

Cu poșta de la Zibot¹ de ieri îți trimisăi declarațiunea mea² ce o eram să vorbesc la conferința³, însă mă opaci foalele. Caută, rogu-te, la poștă, trebuie să fi primit / pînă acuma.

Ți-o trimesăi recomandată. Număru recipisei de la poșta din Zibot e 18. Pastă puțin timp ți-oi trimete și opiniunile mele din [1]855⁴, cînd era să facem *Landes Statute*⁵. Atunci și unгурilor și sașilor, apoi tocma și / ocîrmuirei le dădui nedreptățile în nas. Acum nu putui, însă *quod difertur non aufertur*^{*}. Mai venia ea vremea. ;

Te salut pîn-atunci. Scrie-mi, dacă te duci cui să adresez cărți
Al dumitale amic,

Dimitrie.

¹ Zibot, azi Șibot, comună în județul Alba.

² Vezi scrisoarea VIII, text și nota³.

³ Conferința regnicoară din 11 februarie 1861 de la Alba Iulia.

⁴ Vezi documentul la B.A.R.S.R. fond George Barit, filele 2—7.

⁵ Statutele țării.

^{*} Ce se amînă nu se abandonează.

VIII

[Orăștie] 17/2 [1

Frate Georgie,

Stimate amice !

Cuget că pînă acum vei fi primit declarațiunea mea dată în s și trimisă lui Kemeny¹ prin Rațiu², care declarațiune Kemeny în în Belgerad — apoi în ființa de față a multor magnați — o primi promisă lui Rațiu că el însuși o va petrece-o la protocol³.

Cetind gazetele maghiare, aci provocau cu toții la *votorum plura tate*. Aceasta însă e bine atacată în declarațiunea mea.

Apoi atacați și legile, însă din punct de vedere a țărănilor unгур sași, secui et români.⁴

Unгурi[i] în Conferință mai zisără că cu adevărat Blașiu, ad adunarea noastră din Blaș, au protestat in contra uniunei, însă tot s-au dus români de-a noștri la Dieta / din Pesta și apoi nici nu o zis nimenea nimic în contra uniunei.

Eu ți-am fost dat la Sibiu una copia despre articolul meu *Wiener Zeitung* d[at]o 10 iuni [1]848, în care începui articolul cu: „*gewallkätig ausgesprochene Union Siebenburgens mit Ungarn ...*” a fu subscris de mine *Demeter Moldovan SiebenbüXrgische Romane*.

Tot acest articol au ieșit și în *Siebenburger Bote* în [1]848 l lui iunie și în *Budapesii Kdzlony hivatalos lap* N° 7 d[at]o 15 i [1]848. Acest articol destul de lămurit arată protestul nostru⁵.

Vezi în *Kolosvari Kdzlony* N° 22⁶, sau în *Korunk* unde zic unгур că de ce au umblat Moldovan — adecă io — la Orăștie după post deputat pentru Dieta din Pesta în anul [1]848, / asta îi minciună eu după post de deputat nicipînd în vremea aceea nu am umblat, nu puteam umbla, că eram la Inspruch, mai tîrziu la Pesta, unde îndreptat împăratul Ferdinand să dăm cerințele noastre palatin Acolo adevărat că am fost și io, îndreptați fiind de împăratul, că totdeauna i-am fost noi românii ascultători, însă după ce văzu că palatinul cauza noastră nu o poate duce la cale și dieta unгур în privința românilor nu făcu nimic, și pretensiunile noastre nu le la dezbateri, ne dusărăm la prezidentele Batthyány⁷ și cerurăm eu, Dunka, Ighian și, cuget, Bran și Cipariu⁸, unde provocîndu

Batthyány în luna septembrie [1]848 să așezăm poporul în Transilvania,, care s-o răsculat, îi zisăram că noi, ducându-ne în Ardeal, nici pro nici contra nu vom pute face ceva, după ce nici noi nu ducem nimic decî& poporului în cauza lui.

Aci îți mai trimet două copie despre lucrările Guberniului de acum în anul 1855, cînd era vorba să se facă *Landesstatute* pã baza *Patentului* despre Grundziige 31/12 [1]854—[18]55. Io încă fui chemat cu Dorgo din partea românilor. Aci vezi opiniunea mea sub I despre dreptu istoric, apoi sub II, cum aș fi cugetat io atuncea împãciuirea națiunelor *acia. Aceste le spusei în față la unguri grof Tholdalagi și Beldi, apoi consiliariului Szabo, la sași, Brukenthal—Herbert. Referentul pentru istorie fu consiliariul Griin[n]. De-ți mai trebuie deslușire, întrebă-mă și-ți voi da.

Al dumatle amic,

Moldovan. /

¹ Baronul Kemeny Ferenc, președintele Cancelariei Aulice a Transilvaniei, Ioan Rațiu, avocat și militant național român.

² La Conferința regnicolară din 11 februarie 1861 convocată la Alba Iulia, de autoritățile imperiale pentru ca cei 40 de reprezentanți ai românilor, maghiarilor și sașilor (8 români, 24 maghiari, 8 sași) să-și dea părerea, cu vot consultativ, asupra unui proiect care, devenind lege electorală, să servească la alegerea deputaților viitoarei diete transilvănene. Dimitrie Moldovan, unul dintre cei 8 români participanți, fiind bolnav, și-a înaintat opinia în scris, predată — așa cum se vede din textul scrisorii — de Ioan Rațiu, baronului Kemeny Ferenc, pentru a fi trecută în protocol. În vederea alegerii deputaților noii diete, Dimitrie Moldovan respinge atât valabili-tatea legilor dinainte de 1848 cît și a celor din 1848 și se alătură opiniilor formulate în 11 februarie de mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu; acesta cerea, în esență* ca „Toate beneficiile patriei și dreptul reprezentațiunii ei și al alegerii la dietele țării să se împartă între națiunea română și celelalte conlocuitoare surori națiuni, cu acea dreaptă măsură și în aceeași proporțiune cu care măsură și în care proporțiune națiunea română pe lîngă celelalte conlocuitoare și surori națiuni poartă greutățile publice și la apărarea patriei comune contribuie cu bunurile, sîngele și cu viața ei [...]”; vezi T. V. Păcăția n, *Cartea e aur*, voi. II, p. 245-246.

³ în opinia scrisă a lui Dimitrie Moldovan, el spunea în această privință^ „Dar aici în § 4, litera C. și acea greutate mai este pentru săteni că aceștia, afară de darea capului, au să arete un cens de opt florini și încă după tabela de dare din 1848, dacă voiesc să aibă drept de alegere. Sistema aceasta, după opiniunea mea, e nedreaptă nu numai pentru românii care posedă astăzi același drept propriu ci pentru foștii iobagi săcui și sași, și încă cu atât mai virtos, dacă privim litera a) din acest paragraf, după care pe aceia care în înțelesul articolului 12 de lege din 1791 au fost cu vot în adunări comunale, la alegerea deputaților pentru dietă îi vedem îndreptățiți chiar și atunci dacă ar fi fost mai nainte mărginiți în exercitarea acestui drept” (t. V. Păcăția n, *Cartea de aur*, voi. II, p. 259).

⁴ Protestul românilor împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria.

⁵ *Kolozsvári Kézlöny*, nr. 22 din 7 februarie 1861, afirmă într-adevăr că Dimitrie Moldovan ar fi încercat să obțină un asemenea mandat de deputat. Lucrul, nu poate corespunde realității din moment ce el nici nu se afla în Transilvania..

⁶ Bathyány Lajos, prim ministru, o perioadă, în timpul revoluției din 1848.

⁷ Paul Dunca, probabil Iosif Ighian, Ioan Bran și Timotei Cipariu.

⁸ „Patenta despre principii” din 31 decembrie 1854.

⁹ Gabriel Dorgo, pe atunci director al școlilor românești din Transilvania.

¹⁰ în prima din cele două anexe Dimitrie Moldovan arăta că adevărații privilegiați erau înainte vreme nobilii (secui și maghiari, printre care se găseau și puțini români) în comitate și printre secui, iar în Funduș regius nu se făcea deosebire d

•religie și apartenență etnică între cei ce aveau proprietate, în privința anumitor atribuții publice. Nu pot deci fi contestate pretențiile justificate ale românilor, în virtutea dreptului istoric, sub pretextul că ei ar fi fost în exclusivitate un popor de supuși, căci nobili erau și printre ei și mulți țărani maghiari au fost iobagi. Noțiunile feudale de „națiune maghiară”, „națiune săsească”, „națiune secuiască” nu pot fi extinse asupra întregii populații maghiare și săsești în detrimentul românilor, a căror nobilime s-a pierdut de-a lungul secolelor în mare parte în rîndul nobilimii maghiare; a doua anexă a lui Dimitrie Moldovan, aceea în care vorbea de împãciuirea naționalităților, nu se cunoaște.

IX

Orăștie, 27/2[1]861

Iubite amice.

Tocma sum în plecare către Boita și așa cu iutele următoarele: Axenti ¹ cu Nicola ² fusără acia la mine, apoi petrecurăm la Domșa ³ sara, ne așezarăm în opiniune că făcîndu-se uniunea ⁴ apoi nu va fi destulă rezistența pasivă. Știe D[umne]zeu unde vom reuși, însă ungerii /reușiră cu îndrăzneala lor oarbă, neloyală, apoi noi cu loialitate, și mai cu samă dreptate, nu putem sminti ⁵.

Domșa nu-ți putu trimete deducția lui ⁶, că în pripă nu o știe face, apoi să și necăji că atîta atenție nu mai avu opiniunea lui, că s-a delătura[t]. Adecă aceea ce o dădu la Rațiu ⁷ să o cetească / și o și ceti, s-a pierdut. Io zisăi lui Axentie să întrebe pã Rațiu după ea, și găsînd-o să și-o trimeată.

Poate că oi găsi io însemnările mele cu cerusa despre ăst lucru și de le voi găsi între scrisorile mele ce le am la Boita de loc și le voi trimete.

De voiești a-mi scria, trimete epistola la *Boitza, Solymoser Bezirk* ⁸. Să ne vedem sănătoși.

Al dumatle amic,

:28

*

Dimitrie I.

¹ Axente Sever.

² Matei Nicola, notar public în Alba Iulia.

³ George Domșa.

⁴ Cu Ungaria, impusă de nobilimea maghiară.

⁵ Speranță deșartă, dezmințită de evoluția ulterioară a lucrurilor.

⁶ Opinia formulată de el în decursul Conferinței naționale române din 1/13—4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu.

⁷ Ioan Rațiu.

⁸ Boita, cercul Solymos, astăzi în județul Hunedoara.

Boita, 1/3 [1]861

Onorate amice!

Sosînd acia la Boita de loc am cotate după declarațiunea, respective opiniunea lui Domșa \ și găsînd-o i-am și trimis-o, cu acea rugare ca el însu[și] să și-o trimeată.

32 Cuget că nu va întârzia, iară la cazul acela, / că pînă luni să nu o capeți, apoi scrie-mi de loc cu poșta de luni una epistolă cu adresa mea, la stațiunea Dobra², unde io în miercurea viitoare, adecă în 6 martie, oi dormi la Postmeisteru³, vărul meu, și oi căpăta epistola cu bună samă.

32* ^ ^ Opiniunea mea, respective declarațiunea mea la Belgrad⁴, / dată încă, nu o ieșit în gazete. Ar fi bine să nu să întârzie. li de lipsă pentru baterea pluralității, pentru baterea legii din [1]848, apoi pentru baterea națiunei maghiară⁵, fiindcă aceasta pînă în [1]848 încă nu a existat ci numai nobilimea. Apoi dacă voiește să existe caută să facă pași cu noi asemenea. / Bagă sama la pasagiu unde vorbesc io despre [i]obagi, zic „Ez a măr meg tortent váltids udn ugy is ervenytelen”⁶.

33 Vciesc a zice că iobagii român (sic!) nu s-a eliberat, fără este răscumpărat⁷. Nu are românii a mulțami pentru libertate la ungar. De la Viena mai multe.

A dumitale sincer amic,

Dimitrie./

¹ Vezi scrisoarea IX, nota 6.

² Comună în județul Hunedoara.

³ Diriginte de poștă.

⁴ Alba Iulia. Vezi scrisoarea VIII, nota 3.

⁵ Cuvîntul națiune este folosit aici în înțelesul feudal, adică nobilimea.

⁶ Acest lucru după răscumpărarea ce a avut loc de altfel nu mai are valabilitate.

⁷ în sensul de „nu a fost eliberat, ci s-a răscumpărat”.

XI

Dobra, 7/3 [1]861

Prea iubite amice !

Epistola-ți la Dobra adresată îmi veni, mă află încă acia. Rău îmi pare dacă Domșa nu-ți va fi trimis declarațiunea lui la timp că o trimeteam d-tale directe, dară întîmplîndu-să că el în una sau alta ar avea a face schimbare, asemenea delicată / responsabilitate nu putui lua pã mine, că multe făcui numai după aducere aminte

Io totodată îi scriu că rău mi-ar pare dacă s-ar fi opăcit lucru¹. Io mîne plec la Viena și după puțină restaurațiune iti voi împărtăși ce sunt interesante și pă canal străin / nu le puteți afla. Aș voi însă ca să-mi scrii directe la Viena, post restant, pînă cînd te afli ia Brașov, apoi unde și pînă cînd vei fi afară de Brașov.

Activitatea de guvern luată ne lesni pusăciunea. Acum alegeri bune la dietă și Reichsrath, și ne vom afla cu repezeală impozantă în pusăciunea competentă. /

Io cu jurnalistica acum de vo 10 zile nu fui în regulată legătură, aflîndu-mă ocupat cu cauze private la Boita, nu știui întîmplările din

afara monarhiei. Una însă auzii și cu ochii cetii că Varșovia² încă s-a mcat, ce Ursului nu-i place. Lucruri de cea mai mare ponderanță v vedeau.

Te salută cu toată frăția,

35!

Dimitrie

¹ Se referă la acțiunea Comisiunii permanente de definitivare a celor d „reprezentațiuni” care trebuiau trimise împăratului din însărcinarea Conferinței naționale române din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

² Aluzie la răscoala poloneză antițaristă, din partea anexată Rusiei țariste.

XII

Viena, 23/3 [1]861

Prea onorate amice !

Epistola la Dobra adresată m-o aflat încă la Dobra. M-o îmbucure tare. Călătoria mea pînă acia făcînd-o cu familia întreagă fusă cam gîndită, însă mulțumită D[omnu]lui am reieșit. Pînă una-[a]lta sum în h[otel] London; locuința însă mi-o fi / în *Prater Steme — Franzens Alee N° 3 Stock*, însă de voiești a-mi scrie ceva, adresează *Siebenbürgische Kanzlei*.

36

Ieri am depus jurămîntul. E loial, îl poate depune fiecare din noi noștri fără de nici una sfială. Samănă tare cu cel absolutistic, îi formă cea veche meternichiană².

De constituțiune ungurească nici miros nu este, sunt toate încununate rate în care noi sau sașii ar avea a să îndoii.

36*

În 21 fusă conferința / ministerială. Fu și b[aronul] Kemnitz. Pă cum să aude, obiectul fu Transilvania, adecă organizarea ei pe Gubern și comitate etc.

Episcopul Haynald plecă astăzi de acia, nu știu ce să zic mult sau nemulțumit. Acuși or vorbi sașii de el cum vorbiră în Prater. Omul îi tare în opiniunea că cauza noastră constituțională ar fi sigură în coînțeleș cu ungurii din Ungaria. Avusei multe convoacări cu el, apoi și cu Veer Farkas³, mai încolo și cu fostul Kreis Vorsteher în Cluj, Kriegsau carii-mi zisără că noi nu avem a ne îngrija dacă să fi uniți / cu Ungaria, mai multe a cîștiga, că ungurii fiind compoziții lor nu le vor fi frică de preponderanția noastră, în urmare pă noi vor voi a ne cîștiga cu feliurite recunoașteri. Io zisei: „Bine, da ungarii fiind cu trebile lor ocupați or zăuita treaba noastră, cum zăuitar în [1]848—[1]849, cînd fuserăm noi la Pesta, și să va amîna din an în an. La aceasta tăcură, dar cîștigai pentru ideea aceasta pă consiliul Kabos⁴, care-și aduse aminte pentru cauza protestanților, cari a priclitai în Ardeal — cum fură în Ungaria -- și el vede acum că în Ardeal trebuie să ne lămurim treaba, apoi vederemo.

Lui Pușcariu⁵ scrie-i ca de loc să vină, că altmente perde *Quartier Geld*⁶, dacă nu vine pînă în 8 aprilie. în apropierea mea .căpăta *Quartier*.

Te salut cu frăție,

o.,

Dim. Moldov

¹ Cancelaria Aulică transilvană.

² Pentru problema jurământului noilor funcționari vezi scrisoarea III, nota 5.

³ Funcționar imperial de origine maghiară.

⁴ Administrator cercual.

⁵ Kăbos Daniel, consilier la Cancelaria Aulică a Transilvaniei, fost consilier la Curtea de casație.

⁶ Ioan Pușcariu, în 1861 concipist la Cancelaria Aulică a Transilvaniei.

⁷ Bani de cazare.

⁸ Adnotarea lui Bariț, la f. 36: „Haynald, Kabos, Veer, Kriegsau”.

xni

Viena, 25/3 [1]861

Preastimate amice !

În urma rezoluțiunii împărătești din 24 l.c. sunt denumiți de consilieri guberniali Alduleanu, Dunca și Lazar Alexandru apoi de secretari Moga Dumitru și Grideanu².

De fișpan îi Ladai³, denumit pentru Alba lacerata — sau superioară — și Bran de căpitan la Făgăraș⁴. Punctum!

38 Sășimea să va organiza — / prim comes Salmen⁵ — după puncta regulativă.

Poate că vom căpăta și pă terenul acesta un Königsrichter⁶. Așa ne mângăia canțlerul.

38* Legea electorală îi cea din [1]848, fără de provocare la ea, adecă legea din 1791, art. 11, rămîne intactă, apoi pentru cei noi îndreptabili s-a dat censul de 8 f. m[onedă] a[ustriacă] afară de contribuțiunea capului⁷ și Zerschlagen. (?)⁸ /

Gubernia, Tabla crăiască⁹, fișpanii¹⁰, regaliștii¹¹ vor fi chemați la dietă. Apoi, zice împăratul că Tabla regească, organizîndu-să să fie la aceea și din clasa pînă acum neîndreptățită aplicați. Așa și cu r[ega]liștii. O să căpătăm dară și vo un asesor la Tabla regească și vo un sau cîțiva regaliști.

39 Despre dietă nu să știe cînd va fi / conchemată.

Organizarea politică trebuie să fie isprăvită pînă [în] 15 aprilie,* *de csak ugy ha lehet*¹².

Finanția și judiciară rămîn, pînă una-alta, intacte; frumos prospect.

Mîne, poimîne [s]ig[ur] [voi] scrie mai multe. Pînă atunci, salutare frățească,

Dimitrie. /”

¹ Ioan Aldulian, fost consilier de apel cezaro-crăiesc, Paul Dunca, fost consilier de apel cezaro-crăiesc, Alexandru Lazăr, consilier.

² Dumitru Moga și Matei Pop de Grid, ambii cu studii juridice, avuseseră posturi pe la tribunale.

³ Augustin Lăday, comite suprem în Alba Superioară.

⁴ Ioan Bran de Lemeni.

⁵ Franz Salmen, cornițele sașilor.

⁶ Magistratură crăiască.

⁷ Capitația.

⁸ Prăbușire nereușită; în context pare fără sens.

⁹ Tribunalul regesc.

¹⁰ Debutați la dietă, numiți într-un anumit număr, direct de împărat.

¹² „Dar numai așa dacă se poate.”

¹³ Adnotarea lui Bariț, la fila 38; „Viena, 25 mart 1861, Denumiri tante”.

XIV

[Viena], 6/5

Frate și amice !

În acel minut în care primii epistola d-tale din l' mai, nei du-mă impresiunea cea dintîi a amîna cu răspunsul pînă la conv cu c[onsilierul] P[opp]¹, mă grăbesc a-ți reflecta următoarele: a dreptul a zice că și unii și alții voiesc a ne întrebuița *ca coră balastul*, însă haida să sărim pă neașteptate în corabie, să ne apr de cîrmagiu dacă nu am pute lua tocma cîrma în mîină — cum poftir

40 să arătăm proprietariului că voim a-i scăpa / naia-i de perire și tot va veni timpul cînd să va delătura cîrmagiul infidel și să va da în mîina mîntuitorului. Să ne aducem aminte la multele pericle a pr tariului ce le păți, apoi acesta după delăturarea periclelor mult, *mulțami ajutorii declarați*. Noi ne declarăm în [1]848, însă n zice: *einmal ist Keimmal! J'* Să vedem! Acum ar fi vorba deocaz de declarațiune (și de voim așa a o numi) diplomatică, iată cum

[1]848 adusă poporul la Blaș, fu dară adunare națională

40* sînul adunării aceștia ieși un extract (Comitet) înzestrat cu puterea. Aceasta fu recunoscut de puterea / executivă, adecă de ar Armata lucra în coîntelegere cu Comitetul nostru. Comitet, Univer Comitate, Scaune³ etc, fură suspendate. Nainte de toate reînvie tetul nostru, de facto adunîndu-se la Sibiu⁴. Comitetul aci fu trans în Comisiune⁵. Comisiunea primi asupra sa sarcina lucrării mai d spre fericirea poporului și spre îndreptățirea lui. Comisiunea ce a Iacă ce să facă: dîndu-se protocolul sibian la împăratul, în ace menționare că există una comisiune⁶. împăratul la aceste nu r nimica, nici curtea, nici guvernul, *atque qui tacet consentit*⁷ și așt acum fapte, mai cu samă împăratul.

După ce, dară, comisiunea îi — ca extractul adunării sibi compusă, ar avea și are tot dreptul a face declarațiuni în nume 41 porului român și fiindcă comisiunea / întreagă nu poate veni în avea comisiunea a o face cătră împăratul în scris. Subscrisă membrii, apoi trimeasă cu vreo 5 deputați aleși din sînul ei la cari deputați apoi să și *rămînă* acia permanenți, pînă cînd s-or trebile noastre! Firește că la deputați trebuie speze. Aceste ep și alți avuți să le deie împrumut națiunei, pînă cînd să vor face în țară.

De deputați aș cugeta să vină Popasul nostru⁸, sau dacă ar putea alt popă cu vază în frunte, apoi Axenti⁹ și Fetti¹⁰ și din l

Ioan Coste¹¹ și încă unul, poate Vasici¹² — Bologa¹³ adevărat care va voi.

Mîne sau poimîne-ți voi scrie și părerea lui c[onsilier] P[opp] vei alege apoi ce vei face și la ce vei îndemna [pe] frații noștri, dar nu întîrziți că îi periculu *in more*, apoi o să fie îngropată comisiunea înainte de moarte!!

Salutare frățească,

Dimitrie.

Lui Feti scriai ieri despre lucrul acesta, să să înțeleagă cu Axenti, apoi să meargă amîndoi la mitropolitul. /

Toamna am cetit în *Fremden Blat* știre din Ardeal că comitetul din Făgăraș îi anihilat, și hotărîrile districtului. A[l]dulean merge ca comisariu, Bran îi citat la Cluș. Apoi vezi, române, tu lucră așa cum voiește unгурul, nu cum sună cărțile! Oh, Bran, oh, Pipoș!¹⁴ Om vede pe Lădai.

Te fac atent că, păcum văd porneala, azi mîne și unгурii și croații o să vină la Reichsrath], și de se va întîmpla aceasta, firește împăratul se va învoi și la condițiuni cu ei, apoi noi om fi atunci a 5-a roată sau balast în nae. Io cuget că a face inițiativă ar fi *ad tempus*. j

¹ Baziliu Ladislau Popp, înalt funcționar român; din 1860 era consilier la Cancelaria Aulică transilvănească.

² Pasajul este deosebit de prețios din punctul de vedere al reconstituirii fidele a puterii de pătrundere politică a conducătorilor naționali români. El demonstrează o dată în plus că aceștia înțelegeau foarte bine intenția Curții vieneze de a se folosi de diferitele popoare negermane și nemaghiare din imperiu ca de niște instrumente de manevră politică; expresia e germană: „ceea ce s-a întîmplat numai o dată, este ca și cum nu s-ar fi întîmplat” sau „ce se întîmpla numai o dată nu contează”.

³ Comitetul Național Român, Universitatea săsească, comitatele nobiliare și Scaunele secuiești.

⁴ Conferința Națională Română din 1/13 — 4/16 ianuarie 1861.

⁵ Comisiunea permanentă aleasă la Sibiu în 1/13—4/16 ianuarie 1861.

⁶ Exprimare confuză; nu protocolul ci două petiții, „reprezentațiuni” fuseseră trimise împăratului.

⁷ „Și cine tace consimte.”

⁸ Ioan Popasu, protopopul ortodox al Brașovului.

⁹ Axente Sever.

¹⁰ Spiridon Fetti, funcționar la Pretură în Deva.

¹¹ Negustor bogat.

¹² Pavel Vasici.

¹³ Iacob Bologa, consilier la Curtea de apel.

¹⁴ Ioan Pipoș, fost revoluționar la 1848, apoi funcționar imperial; în 1861 & fost numit comite suprem în comitatul Zarand.

XV

Prea iubite frate et amice !

13 / 5 11 1861

TM*_{b m e k} j n / n z i u a i a c e e a g i n d u - ț i r ă s p u n s e i l a î n t r e b ă r i l e d - t a l e s a u P o r o a s e l e f l e x i u n i a d - t a l e , a p o x d e a t a n c i l ^ a c e

în toate zilele m-am consultat și cu Qonsilierul] P[opp] apoi cu D. Maior¹. Cel dintîi îi de opiniunea aceea că noi la toate ocaziunile declarat pă lîngă *Diploma* din 20 octo[m]brie și acolo ar fi vo de parlamentul imp[erial]², apoi în urmare — sau subinteligenter arii declarat și pentru parlament, și ar fi ca să așteptăm acuma care de la împ[ăratul], mediate sau imediate.

42 Maior îi pentru inițiativa noastră, dară condiționată, ad zicem / ca să să nimicească toți pașii pînă acum făcuți la orga comitatelor, scaunelor, după ce pă noi nu ne băgară în samă, și restaureze toate pă baza diplomei, și așa el încă îi pentru de dar mai cu samă ar fi pentru ide[ea] Congresului Național.

43 Io sum, cum văzuși, pentru cîștigarea meritului față cu luînd noi inițiativa fără' de condițiuni, apoi eu te făcui atent și l că alt Congres poate să căpătăm însă poate și să nu căpătăm. I din urmă — cerînd Congres acuma — am umbla / ca cînila tre cu carnea în gură peste ponte, care văzînd umbra au perdut strîns în dinți, adevărat noi *bene male* avusărăm Congres³, din C reieși Comisiunea⁴, Comisiunea există, despre care făcurăm și la Tron. Tăcînd îi recunoscută. Așadară Comisiunea (C poate da fie ce declarațiuni, așa și despre Par[lamentul] imp[er] riumele poporului, care acum Tronul ca valide le va privi. Și a *consequentiam*, declarațiunile noastre din Sibiu încă capătă o față s mult-puțin de Tron recunoscută, că dacă primește ceva din ele plăcute — va primi și din cele ce nouă sunt plăcute. Grăbiți timpul inițiativei din partea noastră, trimeteți deputați, sau m să vină unul din episcopi în frunte.

C[onsilierul] Po[pp] zisă că și el va scria fratelui Mureșanu încă au voit să-și motiveze părerea, da pînă acuma nu avu și așa mă grăbesc — după ce și ieri ne consultarăm — ca să-și că nu pot fi de altă părere, fără de aceea care ți-o deschisei în de mai înainte și o motivai și acia.

Amic,

4 3'

¹ Ioan Maior, funcționar român la Viena.

² în *Diploma* din 20 octombrie 1860 se specifică: „Dreptul de a de a le schimba și șterge, se va exercita de către noi și urmașii noștri numai crearea dietelor, adunate în mod legal, respective cu a *senatului imperial*, la tele vor trimite numărul membrilor stabilit de noi” (T. V. Păcăția *de aur*, voi. II, p. 111).

³ Conferința Națională română de la Sibiu, din 1/13 — 4/16 ianuarie 1861.

⁴ Comisiunea permanentă, aleasă de Conferința Națională din 1/13 — arie 1861.

⁵ Vasile Ladislau Pop, consilier aulic; probabil Andrei Mureș scrisoarea XVI.

Preaiubite frate et amice;

Cuget că vei fi primit și epistola mea, care ți-o scrisei la săptămînă după cea din 6 lu[na] curfentă], la care astăzi îți primii răspunsul din 16 lu[na] cur[entă]. In aceea-ți desfășurai că ce opinie are C[onsiliarul] Popp și ce d[octor] Maior¹, apoi că eu rămîn la opiniunea mea, îți scrisăi că Pop provoca la multele afaceri a noastre în înțelesul *Diplomei*, apoi că nu trebuie mai multe declarațiuni, că acele sunt pusă în multele scrisori etc. a noastre. Apoi îmi zisă că va scria fratelui Mureșan² și el opiniunea sa. D[octor] Maior e pentru declarațiune despre parlament, însă condiționat, adecă să șteargă toate lucrările de pînă acuma la organizarea atingătoare în comitate, districte și scaune, și să lucreze și în folosul românilor — *pia desideria*³. Io-ți scriai că nu mă abat de la opiniunea mea, care îi pentru cîștigarea meritelor față cu Tronul./

Articulu d-tale din 4 mai în privința parlamentului ieși⁴ nainte de a primi epistolele mele din 6 et 13 mai. Acela încă îi pentru condițiune, ci să poate modifica — dacă vei afla cu cale — față cu împrejurările ce ți le voi scria mai la vale.

Ungurii și croații nu vor să trimeată la parlamentul imperial. Să fim și noi în starea lor, adecă să avem și noi drepturile lor (*ei și Tronul ca partes contrahentes*), să avem diplome inaugurale, sau mai puțin, privilegiu ca sîrbii⁵ etc. apoi și io cu pumni cu picioare aș da în aceia cari m-ar persuadea la întreprinderile propuse. Așa însă mai un *milenium* — 1000 ani — lucrăm numai pentru îngîmfarea *nobililor*, tocma și români! Nouă ne trebuie merite față cu Tronul⁷, apoi ce o da D[umne]zeu.

Sachsenland⁶, organizarea comitatelor, sunt lucruri secundarie pe lîngă aceea ce trebuie să iasă la cale, adecă organizarea finanții și miliții și cum să fie aceasta? Să ne învoim și să ne dăm noi în grația ungarilor ca să facă ei repartiția cîți bani sau contribuție și cît *quantum* de sînge pentru miliție să împartă pre noi români? Bine știi că/ fiara sălbatică dacă are a împărți bucăți dulci, hirea [o împinge] cătră cele mai modeste [să le dea la alții]. Așa, și cînd s-a săturat, dacă o voiește cineva a o întrebuița la purtarea greutăților, o împinge iară la cele modeste⁸. Dacă s-o împărți greutățile supt un fel de controla, adecă în auzu și altor națiuni, s-o cam sfii fiara sălbatică și va primi și ea jugul competent!

Comisia conferențială¹⁰ îi cu bună samă laolaltă. Ei bine, asta [a]-m voit io. Objectul lucrării sunt 14 puncte de Gozdu¹¹ proiectate. Nu le cunosc. Mai încolo, cererea Congresului Național din toată monarhia — *pium desiderium*.

Ce o fi dacă nu ni l-o da, păcum acuma nici nu ni l-o da, dar despre acesta mai la vale.

Repetez încă o dată că cerînd congres acuma, mult-puțin recunoaștem sau pronunțăm noi ilegalitatea lucrărilor noastre [de] pînă acuma. Și de nu ni-o da voia de congres, perdem legalitatea afacerilor

45 [de] pînă acum/ cari tăcînd, de Tron sunt primite, [cel] ma nu s-or contradisa.

Mă întrebi că căpăta-vom voie de-a ține congres? Zisei c nu, însă mai tîrziu cu bună samă, iote cum: dieta cu bună samă conchema. La aceea să vor numi regaliști¹²; tare mulți și în Români și sașii nu or reînpinge *litteras regales*¹³. Ungurii însă *reînpirige*, zicînd că ei nu vin la dietă în Ardeal. Primul merit nilor.

2° Să vor cerea după aceea pentru parlament alegerile din congregațiuni¹⁴ comitatense. După starea de acuma o fi o zicere mare din partea ungarilor neavînd români influență și apoi sașii or sta a da cu capu de piatră sau cu piatra de cap.

45 Declarația românilor însă pentru parlament anticipativ a[l] doilea merit, și așa, sînd aceste două merite de o parte, parte noi cerînd un congres național, nu este / îndoială că v posibilitatea ca împăratul, restrîns de o parte de *contraria* a a ungarilor, de altă parte sperînd la ajutoriul celorlalte națiuni de unguri, va exmite un manifest recunoscînd naționalitate dată popoarelor, *per consequentiam* și a noastre. Totodată, ca s să va învoi la congrese naționale.

46 Ce zici despre voia sașilor și cererea românilor / ca să să pămîntu regesc în săsăsc et românesc? Io la aceasta nu aș meu, că am nădejde să cumpărăm cu mereul moșiile lor. Ap voi a recunoaște pămînt în posesiunea și proprietatea româ pămînt săsesc.

46^ Recursul brașovenilor a venit acia, însă s-a dus la Gube cercetare¹⁵. /

Despre Deputațiunea permanentă încă o dată mă provo acum scrisăle. Apoi ce atinge la speze, aș voi ca nici unul — să și milionar — să nu vină pre spezele lui ci a națiunei, și bogăț cipeze.

47 Mureșanu Andrea¹⁶ că au resignat s-a grăbit, că este pr ca să aibe plată de 800 f. Ce atîrnă însă la principii, apoi mai a făcut, că românul nu poate fi mulțămît ca în Guberniu să fi tori, ci trebuie să pretindă ca toți consiliarii etc. să știe și r vorbi și scrie.

Fratele Pușcariu¹⁷ au sosit acia în pace. Vă salută pă Apoi io-ți rămîn ca totdeauna cu toată sinceritatea,

kī

¹ Vezi scrisoarea precedentă, notele 1, 5.

² Se referă la Andrei Mureșanu,

³ „Sfinte deziderate.”

⁴ Dimitrie Moldovan se referă probabil la articolul din *Gazeta* (care nici nu are un număr din 4 mai), *Congres național*, din numărul 38 1861. Bariț arată aici că în 1/13 — 4/16 ianuarie 1861 Conferința națională nu a reprezentat decît jumătate din poporul român din imperiu, deci siunea permanentă aleasă de ea nu poate aspira la mai mult. „Tocma rința din Sibiu ar fi reprezentat pe întreaga națiune, după toate formele

Bariț — totuși românii în criza de față ar striga tot *congres*. De la ianuarie încoace a ieșit patentă imperială din 26 faur, de atunci încoace s-au deschis dietele provinciale — s-a deschis și dieta Ungariei și parlamentul sau senatul imperial. Transilvania s-a organizat abia; a rămas însă fără dietă, pînă cînd nu se știe [...]. Așa, întru înțelesul patentei din 26 faur românii transilvani, ca majoritate a locuitorilor țării, se află în preziua de a fi chemați la senatul imperial din Viena. Din contra, Ungaria și ungurii preste tot seamănă că mai bine vor face va-banque în toate decît să suferă pe un singur deputat ardelean a lua parte la dezbaterile senatului austriac, ci din contră, cheamă pe români, între rugări și amenințări, la Pesta, sau, mai bine, ei la prima ocaziune vor proclama iarăși uniunea". În contextul scrisorilor XIV, XV, XVI, reiese că opiniile lui Dimitrie Moldovan nu se potriveau, în această fază, cu cele ale lui George Bariț. Primul, cu intenția de a propune soluții cu mai multe șanse de realizare trece sub tăcere pe românii din Banat și Ungaria, cită vreme Bariț, cerînd congres general românesc și strîngerea legăturilor cu „ungureni”, deși avansează o variantă mai greu de obținut din partea Curții din Viena, subliniază o idee extrem de importantă pentru mișcarea națională: armonizarea forțelor tuturor românilor din monarhia habsburgică.

⁵ Părți contractante.

⁶ Referire la actele imperiale în care erau cuprinse și recunoscute privilegiile, drepturile unei țări, cînd intra sub stăpînirea Habsburgilor, de care căutau să se folosească croații; privilegiile sîrbești au fost acordate în 1690 și 1691 (și adăugite în secolul XVIII) populației sîrbești stabilite pe teritoriul de atunci al Ungariei unde a fugit din cauza prigoanei otomane; ele constau în scutire de dare și unele libertăți, în special aceea de a-și alege mitropolit după legile sinodalității bisericii răsăritene.

⁷ Ar fi greșit să se creadă că Dimitrie Moldovan se mulțumea aici să apercă un principiu. În concepția lui, cu cît românii reușeau să obțină mai degrabă încrederea Casei imperiale cu atîta — constituind un element important în combinațiile politice urzite de Habsburgi — cu atît ei aveau mai multe șanse de a reuși în lupta lor.

⁸ „Țară săsească.”

⁹ Frază construită confuz, cu sensul general că acela care împarte bunătați este împins de fire să dea mai puțin iar la împărțirea sarcinilor își fixează dintre cele mai ușoare, punînd ce este mai greu pe seama altora.

¹⁰ Referire probabilă la întrunirile deputaților români la dieta din Pesta, ținute în casa lui Emanoil Gojdu, unde s-au desfășurat discuții vii în legătură cu programul și poziția parlamentarilor români.

¹¹ Emanoil' Gojdu, om politic și viitor mare mecenat. Din banii fundației ce-i poartă numele au fost sprijiniți mulți tineri talențați.

¹² Vezi scrisoarea XIII, nota 11.

¹³ Rescriptul imperial de convocare a dietei.

¹⁴ Adunări.

¹⁵ Este vorba de protestul românilor din Brașov și Țara Birsei, înaintat 'Cancelariei Aulice a Transilvaniei în urma reorganizării administrative din regiunea Jor, făcută în 22 și 23 aprilie 1861 și care nu corespundea drepturilor românilor ce decurgea din majoritatea lor absolută în zona respectivă.

¹⁶ Andrei Mureșanu a fost între 1850—1861 „concupist” și translator pentru limba română la Guberniul Transilvaniei.

¹⁷ Ioan Pușcariu.

¹⁸ Adnotarea lui Bariț la f. 44: „Viena, 20 mai 1861. Coniecturi multe. A. Mureșanu, Pușcariu.”

XVII

ⁿ
Prea onorate amice și frate J

Wfien], 23/5 [1J861

Nu-ți văzui încă opiniunea pentru trimiterea deputaților la dieta mare Reichsrath \ Aceasta să face acum cauza cea mai ponderante,

cea mai *tiefeingreifendste*². Acum o să vină treaba la *fractionem p* leri să denumiră Erb și *lebenslänglich* Reichsrathi' din mor întreagă, afară din *partibus infidelium*⁶ — Ungaria, Croația et Transilvania, însă împăratul pomenește în scrisoarea către Reiner⁷ că a a veni și din aceste părți. Ungurii, croații, serbii, nu vor! Ce ne Ce voim noi? Aceasta îi *lebensfrage*⁸. Io cuget că dacă este ca să

48^ obiectul / de mîncare, de umplerea stomacului străin, apoi noi să un [pe] cel al chitului, că acesta dacă și nu a tria zi, a tria an, a tria deca tot este speranția nevătămați să ne deșerte, pînă cînd șerpele și croc rumpîndu-ne și spurcîndu-ne cu veninul lor, ne-ar aduce totală d țiuine, desființare. Apoi cine stă bun că aceștia căpătînd încă vo concesiuni nu vor trimite contingentul lor, încă cu aplaus, sau, arătînd voința tare din parte înaltă, se vor tîrî spre sărutarea crucii -

48^ *Kreuz Kriechen*⁹ — cu cugetu că noi de loc *ab initio* să ne decla pentru trimitere la Reichsrath, apoi în comitate, districte, s unde îi majoritatea noastră, să să adune oamenii noștri cum să a ungurii prin Cluj, Vasarhely¹⁰ și în Sibiu sașii și să să declare Reichsrath, apoi să și designeze pă aceia pă cari ar voi să îi repreze că lucrul tot vine acolo că nu de la dieta, care cine știe cînd să conch fără, directe de la comitate etc să să trimeată deputații. îi vorba 49 fim și ca să conlucrăm cîndva și undeva ca români, și / conl să ne recunoaște (sic!) alte popoară dacă compatrioții noștri nu și ști de existenția noastră națională. De facem noi aceasta, azi reieșim și la congresul proiectat¹¹, și împăratul trebuie în fine respecteze între popoarele lui cele mai de căpetenie și responsab

Rogu-te, trimite vo 10 exemplare din protocolul conferinței¹², c nu avem nici unul. Apoi vezi, nu sum prenumărat pană în iulie că vo doi numeri nu căpătai din *Gazeta*, de nu sum prenumerat, să trimită neîntrerupt, apoi trimețînd bani pe broșura protoco oi trimete și pă gazete.

Cu toată stima te salut, a domnitale

Ar fi bine să fie acia o deputațiune permanentă, care să pă la locurile înalte, că de alte neamuri sunt acia și umblă neîntr 49^ Vezi, și vină și d-ta vo dată.¹³/

¹ Senatul imperial.

² Cu efectele cele mai adinei.

³ Frîngerea pîinii.

⁴ Ereditari și pe viață.

⁵ Membrii Senatului imperial.

⁶ Părțile necredincioșilor; aluzie la opoziția din unele țări și provi

⁷ Arhiducele Reiner, președintele Senatului imperial.

⁸ Chestiunea vitală.

⁹ Spre umilire sub cruce.

¹⁰ Tîrgu-Mureș.

¹¹ Un congres național spre care aspirau românii din imperiu; vezi soarea XV și notele.

¹² Protocoalele Conferinței naționale românești de la Sibiu, din 1/1 ianuarie 1861.

¹³ Adnotarea lui Barit. la f. 48* „ 29 mai ISAI r. ~ TM J „
„ 6 febr. și deputațiune la Viena”.

xvni

Viena, 26/5 [1]86t

Prea onorate amice et frate !

Intrigele ce se țesură la cauza denumirii căpitanului în Năsăud prin Butianu ³, *Kofunk* ³, etc. etc. nu reusară, ci reusarăm noi. Bohățiel³ îi denumit de căpitan; veni știrea fiind încă în sesiune. Zisă Kiminea: *meg van Bohățiel* ⁴. A lor se mirară, cotară la noi. Pe fața noastră văzură seriozitate. D-tale însă trebuie să-ți exprim bucuria nespūsă că la postul acesta, ca la cel mai însemnat în Transilvania, însemnat pentru organizarea constituțională [a] unui teren pînă acum parte militărește, parte birocratice, în urmare de totul absolutistice domnit, fu denumit Alexandru, care de gubernie⁵ nici că fu propus. Eu cu adevărat că .altuia din frații noștri pentru denumirea aceasta nu-i gratulam, că-i îi (sic!) vedem pericolul arderei, față cu intrigile și machinațiile ce are a învinge. Mă spăriam totodată cu cauza limbei — naționalității. Nici pã terenul acesta curat român nu să va putea pune fundament destul *de tare, pã care redicind muri solizi înalți și înălțindu-să limba noastră în culmea lor, să cunoască popoarele superbe că limba românului îi •cu mult mai strălucită decît să fie desprețuită și nebagată în samă, și pătrunzătoarele raze a ei să nu le impuie admirarea ei. Gratulai fratelui Alexandru, că el o să taie nodul gordian, nodul legilor intrigante, «apăsătoare, neașteptînd grația legiu[i]torilor în dietă, o să taie nodul gordian și o să reiasă cum a reieșit macedoneanul⁶, ca triumfătoriu. îl făcui totodată atent la luptele ce are a lupta. Prima luptă îi că îi denumit de provizoriu, adecã organizarea districtului să va face definitivă numai prin dietă. Prima luptă dară îi a să învinge intențiunea ce să pregătește a bucătăți, apoi [a] anexa bucățile districtului în toate părțile, li zisei că argumentele lor trebuie să fie că districtul Năsăudului îi totodată districtul fostului regiment a II° românesc. Acesta îi de la militari și are un corp compact, un complex natural, stătătoriu / 411 din comune curat românești, cu averile, fondurile et limba lor îi una individualitate istorică, li zisei că jurămîntul încă o fi un object de luptă și dacă ei îl va pune după arti[colii] din anul 1744 et 1791 nu e pricină; dacă însă să va cere jurămîntul de el et ceilalți oficiali după ar[ticolul] V ex [1]791 și Aprobate, part[ea] III, tit[lul] I art[icolul] I, acesta nici cum să îl pună, că o vorbă pã Gonstituțiunea Ardealului pînă atunci să nu pună jurămînt pînă cînd blăstămatele și inhumantele legi nu să delătuesc, adecã legile cele dehonestatoare de națiunea română⁷.

A treia luptă ar fi suplenirea posturilor; îi zisei că nu mă îndoiesc <ci că totdeauna am lăudat energia și zelul fraților noștri grănițari, zelul cel exact național, acia însă îi vorba unde a cerca, a experimenta, •ci îi de loc a exercita, a practiza dreptul constituțional, și că îi de lipsă

a cîștiga coadjutori practici, constituționali, luptători pînă una cu peana. îl făcui atent la Georgie Bardoși, cunoscător de limba română germană et maghiară, jurist absolut, apoi cunscutor și de legile austrie după care este a purta judecata, mai încolo la Spiridon Feti luptător constituțional în Deva, cunoscător de limba germană și română făcui atent că Bardoși, care rădică școli române în Zarand, apoi copii lui născuți din contesă maghiară supt botez român, nu-i re cum voiesc unii a-l descrie ci îi român curat, și că el va purta greu judecătorești, apoi Feti corespondența germană și română / ca no mare.

111

li adusei aminte că lupta cea mai mare și de înșămînată a limbei. li lucru firesc ca nici unul din districtul întreg nu va f deloc să nu pretindă limba română de limbă oficioasă. Dar limba pondenței cu oficiolaturi[le] coordinate, cu gubernia, Cañtelul împăratul care sa fie? Mai nainte de [1]847, în care an s-a înt limba maghiară de limba oficioasă la comitate, Guberniu, exista latină de oficioasă. In urmare și pã la locurile acele a Năsău pînă în timpul militarizării, nainte cu una sută de ani. De la mi zare pînă în [1]847, apoi pînă în ieșirea diplomei [din] 20 octo[m] [1]860 fu la grănițari cea germană, și așa la ei dieta din [1]847 nu impune limba ungară; nu avu dară pentru ei nici o valoare, apo grănițarii nu avură a face ceva cu dieta. *Consequenter*, ei au tot d a dispune, făr' de a putea fi reimpinși și îndreptați la legile d cu limba oficioasă față cu dicasteriile pomenite. Ei au dară a corespondența în limba maternă, pentru ei există *ius naturae* ⁸, cel pozitiv a țarei nu-i obligatoriu. Or corespunde după recipro Spre exemplu, scaunul Bistriței va scria germănește; îi va răs românește, așa cum ungurii et săcuii, și dacă limba nu să respec or interpela, procedînd activ, sau or rejecta actele, procedînd Ce să atinge de corespondența în sus, îi zisei ca el poate că ar din curtoazie ungurește, dar n-are în tot districtul concepști și de zanți / unguri. Așadară, nu să poate. Cătră Imperatoarele ar face zentațiunea germănește, da el nu știe; apoi pãcum Imperatoarele mește reprezentățiuni maghiare, de ce să nu primească și de l district curat român românește, adecã în limba aceea care mult sea cu cea diplomatică europeană — franceza, li zisei că în tactic sper, și dacă el va reieși apoi la gubernie acuși nu va fi destul cu mirea de translati românești, ci va fi neapărat de lipsă ca tot liariul, guvernator și cañtelar să știe și românește. Așijderea, sca oficiolaturile comitatense, Tabla regească și Universitatea săseasc adusei aminte și de uniformă și de aceea ca ei din adunarea cea să trimeată la Împăratul o deputațiune, care în numele distri să mulțamească pentru ridicarea terenului lor la autonomie de sine toare, li provocai și pã el ca finindu-să organizarea de loc să vin in sus, să mulțamească Împăratului, apoi să grijească și cugetele c lariului.

112

Despre aceste toate scriai și vicariului Moisil¹⁰. D-tale însă și le comunic ca și d-ta să te adresezi către fratele Alexandru, și să-l anizezi la aceste și altele ce vei ține de lipsă. Scrie-mi, rogu-te, ce lucrăți în comisiunea¹¹ din Sibiu? Vine cineva ca deputat între deputați? Aș voi ca să denumiți pă d. Maior¹². El are legături aci în locuri înalte. Apoi aș voi să rămână acia, că de nu viți denumi și pă el, el merge la Banat, că slujba lui de translator înceată. Firește că trebuie să asignați și lui diurnă, și cu adaugerea ca el să fie acia în cauză națională permanentă.

Salutare frățescă,

Dimitrie./

112^

¹ Aluzie probabilă la Vasile Buteanu, originar din Șomcuța Mare, în 1861 deputat în dieta din Pesta, care a putut viza la un moment dat postul de căpitan suprem al districtului Năsăud.

² Cercurile politice din jurul ziarului *Korunk* din Cluj, nu vedeau cu ochi buni denumirea în acest post a unui personaj atașat intereselor naționale românești.

³ Alexandru Bohățel, între 1861—1876 căpitan suprem al districtului Năsăud; pentru detalii biografice vezi *George Barit și contemporanii săi*, voi. III^a p. 75.

⁴ Este Bohățel.

⁵ Guberniul Transilvaniei.

⁶ Alexandru cel Mare.

⁷ Multe din legiurile menționate erau primejdioase și defăimătoare la adresa poporului român și contribuieră la menținerea lui într-o stare de inferioritate politică, socială și spirituală. De aici provine indignarea foarte justificată a lui Dimitrie Moldovan împotriva lor; pentru chestiunea jurământului vezi scrisoarea III, nota 5.

⁸ Cancelaria Aulică a Transilvaniei de la Viena.

⁹ Dreptul natural.

¹⁰ *Grigore Moisil*, 1814—1891, numit în 1859 vicar foraneu de Rodna Nouă (azi Șant, județul Bistrița-Năsăud), cu reședința la Năsăud. A fost președinte al Fondurilor grănicerești pentru instrucțiune. A contribuit în 1863 la înființarea gimnaziului românesc greco-catolic din Năsăud, al cărui director a fost până în anul 1868.

¹¹ Comitetul permanent, ales de Conferința națională de la Sibiu din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

¹² Ioan Maior, doctor în drept, funcționar la Viena.

XIX

Viena, iunie 1861

Prea iubite amice și frate I

Epistola d-voastre, subscrisă totodată și de domnul I. Georgie Ioan¹, am primit-o, și de loc scoțind pă adusa poliță cei 400 f[lorini], încă în 24 iunie dădui aceia fraților Bologa² etc, și decopiind scrisoarea d-voastră, le făcui cunoscută aceea, cu rugare ca să-mi deie chitanței despre primii bani. Aceasta însă pînă astăzi nu o căpătai, cuget însă că v-o asigurat pe d-voastră de-a dreptul despre primirea banilor.

Epistola domnii-tale dto. 29 iunie tocma în minutul acesta o primesc, și sunînd aceea ca răspuns la una epistolă [a] unuia dintre deputați, o să o trimet lor, cari nu în oraș, ci depărtat, și în apropierea

consiliariului domnului Popp³ locuiesc, cu mine rar se întîlnesc, a firește, / cînd vine ei la Cancelaria mea atunci despre toate ne înteleg. Ieri mai cu samă fu tare de lipsă să mă caute și pre mine, și spuim mi că fură chemați la Schmerling⁴, și ducîndu-se ca deputați la de loc să să ducă și la Vaj⁵, cancelariu Ungariei, informîndu-l despre toate stările, și mai cu samă întîmplate în Ardeal, care ducere o cunosca a toate mai de lipsă a fi, că de să va lăuda Schmerling prin gacă o umblat deputăția noastră la el, totodată să să poată și a noi declara că tot în ziua aceea cînd au fost la Schmerling au fost / și cancelariul Vaj, cu intențiunea ca să-i informeze despre stările Ardealului și despre toate ce s-au băgat în petițiune către împăratul, apoi despre cugetele noastre despre uniune⁶, despre cari noi nici cînd ne-am declarat că nu o vrem, ci nu o voim *de nobis sine nobis*⁷.

Aceasta fu de lipsă; ci le dădui și acel sfat ca astăzi să merge și la Secsen⁸, ministru, și la ceilalți miniștri spre informațiune, că a toți or fi în *Stats Rath*⁹ cînd se va hotărî despre petiția adusă. Cu că Bologa-ți¹⁰ va scrie toate, ce vorbiri o avut cu Vaj, apoi și cu ceilalți dacă să va duce la ei.

În aceste două epistole despre urmă — indirecte — sunătoare către deputați, — nu mai / scriu, primit-ai epistola mea — ceea ce scriai în cauza năsăudenilor — , adecă despre opiniunea mea, ce și cum avea a lucra Bohățel¹¹ în privința organizării, limbei, jurământului etc, după ce-mi face neodihnă; primit-ai acea epistolă sau ba ? Rogu-te să odihnește.

Tare aș voi a ști discursul domnitale cu I[mre]Miko¹² din 8 iunie, sara, despre care-mi scrisăși în epistola din 8 iunie. Sum sigur, cunosc energia și spiritul, că te-ai ținut — *und ihm im Bauch gesch* — însă de nu să poate în scris pă larg, o vorbă dă-mi, sunt destule. Știu cine v-o scris (pentru primirea lui Miko) cu neplăcere¹³, cu însă că să poate și dracul temui nu Ca să-ți faci bine, ci ca să-i fie a-ți face rău!

Al dumitale stimătoriu frate,

Dimitrie.

51*

Tocma veniră deputații la mine și le dădui scrisoarea.

¹ Ioan George Ioan, negustor la Brașov.

² Iacob Bologa, cu un frate al cărui nume nu l-am putut stabili.

³ Baziliu Ladislau Pop.

⁴ Anton Schmerling, om politic austriac, în 1861 ministru. A mijlocit Austerlitz imperială din 21 februarie 1861, prin care erau chemați la Senatul imperial reprezentanții provinciilor de coroană de pe întreg teritoriul imperiului.

⁵ Baronul Vay Miklos.

⁶ Uniunea Transilvaniei cu Ungaria.

⁷ Despre noi, fără de noi; atitudinea lui Dimitrie Moldovan este dictată de motive de tactică și țintea a nu înăspri relațiile cu cancelarul aulic al Ungariei, dar el știa foarte bine că uniunea era împotriva intereselor poporului românesc, că acesta se pronunțase deja de mai multe ori împotriva ei.

⁸ Conte Szecsen Antal, ministru.

⁹ Consiliul de stat.

¹⁰ Iacob Bologa, consilier la Curtea de apel a Transilvaniei (Landesgericht).

¹¹ Alexandru Bohățel, căpitan suprem al districtului Năsăud; scrisoarea în chestiune o publicăm aici sub nr. XVIII.

¹² Contele Miko Imre, guvernatorul Transilvaniei.

¹³ Și i-ai citit gândurile intime; în relatările sale (*Părți alese din istoria Transilvaniei...*, voi. III, p. 111—112) George Bariț spune că în decursul vizitei lui Miko la Brașov din 8 iunie 1861, când el a avut o convorbire cu guvernatorul, acesta i-a lăsat impresia a fi încercat să afle gândurile politice intime ale românilor. Pe Bariț l-a întrebat, spre exemplu, dacă românii aveau iarăși intenția de a se înarma ca în 1848.

¹⁴ Bariț relatează că Miko Imre a fost bine primit la Brașov în 8 iunie 1861.

¹⁵ Adnotarea lui Bariț, la f. 50: „1861 iunie, Viena, 400 f. pe 2 scaune. Miko”.

XX

Viena, 19/9 [1]86i

Prea onorate frate et amice!

După ce să dusără deputații noștri¹ de acia, de la cari căpătași înștiințări, precum știu neîntrerupte, mă simț îndatorat a vă face cunoscute cele de atunci încoace întâmplăte, și anume în cauza dietei noastre².

Ieri, pă la amiazi, fură chemați consiliarii, între cari și eu, la consiliariul cel mai bătrîn Kabos³, care înființînd de loc sesiune, ne zisă că dîndu-și b[aronul] Kemeny⁴ dimisiunea, fu alaltăieri chemat de arhiducele Rainer⁵ și provocat ca după ce da la împăratul demisiunea lui Kemeny, care însă să așteaptă, încă nu a sosit, cauza a dietei însă nu să poate mai prolongi, să pregătească el pînă la altă ordinațiune trebile (această manipulație să vorbea de vo 4 zile ca să ducă Cancelaria supt direcția consiliariului prim; aceasta voiește și Kemeny ca să conducă el pe Kabos, care depinde de la el).

Ne ceti dară rezoluțiunea împărătească, dată în 11 septembrie, adecă mai de 9 zile, cătră Kemeny, ca *Handbilet*⁶.

52 înțelesul rezoluțiunei îi că de la datul / rezoluțiunei în 6 săptămîni să fie conchemată, respective adunată, dieta la Belgerad⁷, apoi să să formuleze rescriptul convocatoriu, în care sunt propozițiunile împărătești în numărul 4, în următoarea ordine:

1. Înarticularea națiunei române.
2. Alegerea posturilor cardinale.
3. Trimiterea la Reichsrath.
4. Regularea judecătoriilor civile et poenale.

Mai încolo, zice împăratul în *Handbilet* că altmintrelea încuvințează propozițiunile Cancelariei, cu *acea modifi cație însă* ca în privința censului de 8 f. în acela să să știe toate feliturile de contribuțiune directă⁸, apoi în comitate (despre districte, scaune, tace) care întrec numărul locuitorilor peste 60 mii, la toate altele 30 mii să să mai adaugă cătră cei doi deputați încă unul (adecă pentru 90 mii locuitori 3, 120 mii 4 etc. Comitatul Hinedorii va trimete pă cum știu numărul 6 deputați).

Acuma cu privire la celelalte propozițiuni a Cancelariei, care a pus și uniunea cu Ungaria între propozițiuni, apoi și împăciuirea națio-

52* nalităților și religiunilor, zic consiliarii / maghiari ca să să pună sau să adauge între cele 4 împărătești propozițiuni, ca a 5-a, împăciu[i]re naționalităților și religiunilor, apoi a 6-a uniunea cu Ungaria.

Noi ziserăm că pasagiul [din] acel *Handbilet* (încuviințarea propozițiunilor cu *modifi cația*) modifi cația să poate și trebuie să [se] reducă numai la treaba despre cens și înmulțirea deputaților; să zisă apoi că împăratul dacă nu va voi să să pună uniunea în rescript întră propozițiuni, o va lăsa afară, și așa consiliarii se odihni ră. Noi om *bă sama*, ca pînă acuma.

Acuma să compune rescriptul, apoi să subșterne împăratului

La Guberniu⁹ să trimete rînduiala să facă propozițiunea pentru regaliști.

Noi am silit acia, ca în înțelesul petițiunei noastre să să demea mească un cancelar român. Aceasta li și cauza acuma că să pusă Cancelaria supt direcția lui Kabos, că ungurii voiesc pă Apor, sașii pă Rosenfeld noi [pe] Pop¹⁰, / apoi eu lucrai supt mîină, că românii numai așa va fi mulțumiți și or sprigini ministeriul, dacă s-o da Cancelaria în mîină română, avînd odată și noi o bază și un spriginitoriu drept naintea împăratului, care să descoperă toate abuzele etc. Eu am scris și episcopului Șaguna și Șuluț. Vedeți ce faceți, acum sau niciodată spriginiți l[up] aceasta și de acolo. Deputații să dusără tocma în momentul cel mai ardent. Eu încă de la *Eisenbahn*¹¹ am voit și le-am zis să să întoarcă da nu avusără bani. Bani, o D[oam]ne, bani, acest factor numa ne strică

Dacă ar veni episcopii acuma însuși apoi cu ei și d-ta și încă voi D[oam]ne ce am putea cîștiga. Viena îi plină de unguri și de sași. Mă ne răzimăm în dreptate, în creditul ce-l avem la Tron, în merite. Destă sunt aceste? *Aus den Augen aus den Sinn*¹², aceasta și cu noi să poze întâmpla. Veniți sau vino pentru D[umne]zeu, barem d-ta, să ne înțelegem acia, barem despre *exequarea pregătirilor* spre dietă, alegerea deputaților. Apoi nu vă zăuitați că Cancelaria în decursul dietei nu poze rămîne făr' de noi. Vino, vino, vino, și o mie de ori vino!

53*

Dimitrie

¹ Este vorba de delegația românească primită de împărat la 1 iulie 1861; vezi scrisoarea III, nota 8.

² Dieta Transilvaniei, pentru care se străduiau reprezentanții politici ai românilor.

³ Kabos Daniel.

⁴ Kemeny Ferenc, cancelarul aulic al Transilvaniei.

⁵ Președintele Senatului imperial.

⁶ Bilet de mîină.

⁷ Dieta Transilvaniei, cunoscută sub numele de „dieta românească” din care și-a desfășurat lucrările la Sibiu, nu la Alba Iulia, nici la Cluj.

⁸ Problema cuantumului censului avea o deosebită importanță căci Transilvania excluderea din calcul a altor taxe în afara capitației, ridicînd mult gențele legii electorale, excluderea de la vot un mare număr de țărani români, fiind ipso facto un avantaj net claselor avute, în special aristocrației maghiare.

⁹ Guberniul Transilvaniei.

¹⁰ Apor Károly, baron, președinte al Tablei Regești din Tîrgu-Mureș; Rosenfeld, consilier intim imperial; Baziliu Ladislau Pop.

¹¹ Tren, drum de fier.

¹² Ochii care nu se văd se uită.

¹³ Adnotarea lui Bariț, la f. 52: „Viena, 19 sept. 1861. Dimis/iunea/ lui Kemány”.

XXI

Viena, 10/10 [1]861

Prea onorate domnule și frate I

Căpătînd eu și de la episcopii noștri, apoi și de la domnia-ta, pă epistola mea din 19 septembrie răspunsul într-acolo că nici unul nu veniți, sau că deputăția pentru scopul acela, adecă pentru denumirea canțelariului român, nu ar fi așa tare de lipsă, pă lîngă toate că eu motiva lipsa acestora, mă apucai a cugeta de nou la toate împrejurările* și reieșii, după cum vezi din alăturata copie a epistolei¹ cătră excelența-sa mitropolitul, la concludul acela că deputațiunea îi neîncungiurat de lipsă. Apoi dacă nu a veni deputațiunea, să¹ să adune Comisiunea¹ permanentă și cugetînd de-a mărunțul la toate obiectele acia deslușite, să trimeată postulatele prin un secretariu a Comisiunei la împăratul.[^]

Însă eu, după ce telegrafie Bologa² la Pop³, că excelența-sa vine cu deputațiunea, așteptai venirea cu sete> și nu trimesei epistola, apoi nici copiile, excelenței-sale e[piscopul] Șaguna și domnietale.

A și sosit excelența-sa, în 7, cu'pace. Apoi eu îi dădui epistola. Acum că un feliu de memorand avusărăm, în 9 sara, fiind de față Mocioni Anton și Andrei, Babeș⁴ (bănățeni), apoi Bologa, Rațiu⁵, Pop, Maior⁶* și eu, ne consultarăm și să rezultă: / ca să să deie împăratului un memorandum unde să aducă nainte toate cauzele necazurilor noastre. Apoi,, fiind aeeste-totodată și un feliu de opăceală, tocma în contra convenirei dietei, să să delătore adecă organizarea, fiind rea, să să îndrepte, și acum de loc să să pună un cancelar român.

Firește că la aceste toți s-or învoit, însă la idea mea — ce fusă în toate petițiunile pînă acuma ca un fundament postulatelor noastre — ca să pregătim pentru un fel de diplomă — *ex principio* fură cu toți în contra. Pe cum poți vedea din eombinațiunile mele în epistolă (sau memorandum) exprese eu mă uit acolo că, /tulburîndu-se horizontul: politic, nu o să ajungem la dietă⁷, și așa cîștigîndu-ne merite (cum zisei în mai multe epistole cătră domnia-ta și prin declarațiuni), o să apucăm una garanție de la monarhul. Față cu popoarele et națiunile nu ne trebuie.

Te fac atent că Gubernia⁸ o remonstrat *ex principio* în contra dietei (uniune[a] ex [1]848 octroiată⁹ cu deputăție et cens, apoi iritațiunile de față cu țara). Zice Guberniu că nu ar fi oportună dieta. Românii noștri consilieri guberniali au dat vot separat, dar mai infernal decît ai putea [prejsupune. Ei cunosc toate ce noi nici cînd n-am cunoscut,, apoi zic la fine, după ce recunosc și adoptează toate expresiunile Guberniului în contra diati, că totuși ar fi de așa publică dieta, ca la fine să asculte porunca împărătească, apoi să aibe și țara, adecă municipiu-

rile, ocasiune a să declara despre dieta aceasta numai octroiată și nell[giuită; *quousque tandem Catilina ! !*”.

Adunați-vă, țineți Comisiunea în permanență, poftiți de la deputăție relație/dați informațiuni, judecați toate, că *proximus ardet Uca gon!*” Chiamă pe Axente¹², vă consultați despre toate. D[oaam]ne ne lăsa!

Al domniei tale,

Dimitrie.

*64 Copie am trimes și ex. sale b[aron] de Șaguna. Te du la Sibiu să vă consultați. /

¹ Scrisoarea a fost începută la 6 octombrie 1861, dar din cauza extensivității sale (are 19 pagini) Dimitrie Moldovan nu a putut-o încheia decît a doua zi, 7 octombrie. Ea este o veritabilă pledoarie pentru ideea necesității imperioase a unei deputațiuni naționale, care să se străduiască la Viena pentru numirea unui cancelar român.

² Iacob Bologa.

³ Baziliu Ladislau Popp.

⁴ Vincențiu Babeș, om politic român, originar din Banat, unul dintre deputații care au apărut cu înverșunare în dieta din Pesta de la 1861 dreptul Transilvaniei la autonomie.

⁵ Ioan Rațiu.

⁶ Ioan Maior.

⁷ în această privință bănuiala lui Dimitrie Moldovan nu s-a adeverit; dieta Transilvaniei a devenit o realitate în 1863, chiar dacă existența ei a fost efemeră.

⁸ Guberniul Transilvaniei.

⁹ Cuvînt derivat din „octroyer” — a acorda (prin grație sau bunăvoință) în viața politică a fost des folosit pentru a desemna prin el legi sau instituții apărute prin voința suveranului, nu ca rezultat al constituționalismului. Aplicat intenționat dinastiei de a convoca o dietă a Transilvaniei la începutul perioadei „liberale”, menul îmbrăca semnificația de „nelegal” în virtutea uniunii Transilvaniei cu Ungaria din 1848 și a legilor votate tot atunci pe cale „constituțională”, și a fost folosit în perioada politică maghiari, adepți ai ideii dualiste, pentru a zădărnici convocarea unei diete separate în „Marele Principat”.

¹⁰ Consilierii guberniali români în discuție sînt Alexandru Lazar, Ioan Al. I. Ileanu și Paul Dunca; în *Părți alese din istoria Transilvaniei*. . . , voi. III, p. 118-119, George Bariț le descrie conduita în termeni analogi. În latină: „Pînă cînd Catilina?”

¹¹ Cu sensul că pericolul este foarte aproape.

* Axente Sever.

¹² Adnotarea lui Bariț la f. 64: „Viena, 10 oct. 1861”.

XXII

Viena, 2/11 [1]861

Prea onorate domnule și frate !

Știînd că te vei afla la Sibiu, voiesc a-ți exprima mirarea că trimițîndu-și încă în luna trecută, dato 10, una epistolă, și în acea memorialul dat episcopului Șuluț¹ despre multe obiecte naționale, nu căpătai răspuns, părerea-ți.

Mirarea-mi trebuie să ți-o exprim pentru ace[e]a că, știîndu-ți acurat în răspunsuri naționale, mi frică că nu vei fi sau bolnav, sau

doară epistola ace[e]a au perit, / pă lîngă toate că fu recomandată pusă
pă poștă.

în cazul despre urmă ar trebui să reclamez la direcțiunea poștală,
că nu aş voi să fi apucat actul acela în mini străine.

De nu-l vi fi căpăt[at] dară, rogu-te scrie-mi, apoi, fiind memorandumul
acela în copie și la episcopul Șaguna, cereți-l spre pertractare. în această
cauză scriai și lui Axenti¹, care-ți va împărtăși scrisoarea mea.

Veniți în sus, că este de lipsă să ne înțelegem verbaliter. Ocaziune
bună este, adecă să veniți ca mulțumitori pentru Societatea² permisă
de împăratul.

La Societate făcui nescari observațiuni cătră Axenti, îi / de lipsă
să rămînă prezident e[piscopii] Șuluț și Șaguna, că și acesta din urmă
să vede că încă stă încrederea în el.

Noi acia băgarăm protestul în contra Guvernului³, apoi și în
contra miniștrilor lui românești îmbrăcați ca Atila⁴.

Acum calculăm cauza regaliștilor. D[oa]m[ne] gre[a] îi. în anul
1848 or fost 215; din aceștia or murit 99. Mai sunt, afară, de membrii
de acum a Guvernului și Tablei Regești⁵, apoi [afară] de fișpani⁶,
116. Acum Guvernul cu Cancelaria⁷ (încă nu-i hotărît apoi P[op]⁸)
o să deie în tot cazul v[ot] separat) voiesc a propune 34 români (uniți
23, neuniți 11), catolici 31, reformați 27, luterani 17, unitari 5, adecă
să întregească numărul din sus — 215. Firește că noi o să calculăm
almentrelea, da cum *hic labor hoc opus*⁹. Pă d-ta încă te-or onorat de
regalist Guvernul și Cancelaria, adecă referenții. Ia fă acuma calculu:
adaugă cătră 99 regaliști vechi și [pe] ceilalți noi ungurești, apoi guberni-
aliști toți afară de Schmidt¹⁰, apoi tabla regeștii (sic!), toți fără de
Bologa¹¹, apoi fișpani, toți fără de Bran și Bohățel¹², și vei vedea *Unio
vagy halal*¹³. Da o să calculăm și noi. Veniți de ne ajutați.

Dimitrie./

[Adresa:] Preaonoratului dn. Georgie Barițiu, cu frățească iubire,
Sibiu.

¹ Mitropolitul greco-catolic de la Blaj, Alexandru Sterca-Șuluțiu.

² Axente Sever.

³ Referire la „Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cul-
tura poporului român” (ASTRA).

⁴ Este vorba de un protest înaintat de delegații români, cu concursul funcțio-
narilor imperiali Baziliu Ladislau Pop și Dimitrie Moldovan, cauzat de atitudinea
negativă a Guvernului Transilvaniei în problema convocării unei diete a Transil-
vaniei; vezi și scrisoarea XXI, nota 9.

⁵ Vezi scrisoarea XXI, text și nota 10.

⁶ Tribunalului.

⁷ Comiți supremi.

⁸ Cancelaria Aulică a Transilvaniei.

⁹ Consilierul Baziliu Ladislau Pop.

¹⁰ Cu așa muncă, așa rezultat.

¹¹ Conrad Schmidt/în noiembrie 1861 comite al sașilor.

¹² Iacob Bologa.

¹³ Ioan Bran de Lemeni și Alexandru Bohățel, primul căpitan al districtului
Făgăraș, al doilea al districtului Năsăud.

„Unirea (a Transilvaniei cu Ungaria) sau moartea”, lozincă a nobilimii
maghiare în 1848, reactualizată cu ocazia pregătirii dualismului.

XXIII

Viena, 18/2 [1]862

*Prea onorate domnule J
Frate et amice !*

Trecură o mulțime de zile de cînd nu scriarăm unul la altul. De
atunci umblă Deputăția română cu martirul nostru bătrîn¹ în frunte,
în sus și jos, îmburdarăm sistema egoistică constituțională maghiară²,
cu cancelariu³, gubernatoriul⁴ și consiliarii lor, căpătarăm un vice-
prezident la Cluș⁵, să organizeze și Cancelaria⁶, adecă să supleni în modul
următor:

68 un prezident ungar
2 consiliari ungurești /
2 secretari ungurești; adevărat că unul — Dobokai⁷ — îi bolnav
de cînd depusă jurămîntul.
2 concipiști ungurești
1 consiliar sas
2 secretari sași; adevărat unul honorariu
1 concipist sas
1 consiliar gubernial
1 secretar român; consiliar și concipist nu este.

68* Firește că Consiliul hotărîtor stă numai din consiliarii. Secretarii
cînd referează dau votul lor, / apoi consiliarii dau votul decisiv. Secre-
tariul românesc încă are una referadă⁸.

69 Români noștri visau nainte de Conferința de la Sibiu⁹ de vo
3 consiliari. Să mulțămiră la Conferință dacă să va denumi cancelariu
român, apoi și un consiliar. Apoi acuma trece; să vede să mulțamește
cu 1 (scriu:)/un seeretariu!!

69* Doamne nu ne lăsa! Dă-le reprezentanților a celor 3 națiuni¹⁰
reprezentate prin consiliarii lor inimă bună, ca pregătirele pentru organi-
zarea în țară, pentru dietă etc, să le facă cu privire și la națiunea
noastră română, fă ca curetiul¹¹ nostru din grădină să fie bine păzită
(sic!) de caprele / păzitoare. Voiam să tac, nu cumva să fiu judecat de
lucru *pro domo sua*. Eu vă fac atent că nainte de toate principiul sau
70 obiectul trebuie mîntuit, apoi pice soartea reprezentărei pă fie cine,
că subjectul vedea-va acela cum va fi judecat și cum va / reieși ca să
scoată caprele din ocolul sau grădina altuia.

S-a început acuma și ideea aceea că de ce ar fi aceea să să umple
posturile după naționalitățile. Trebuie băgat sama la slujbe mai de
mult, la merite cîștigate. Apoi acele le cam or ave numai sașii. De vei
întrebuința datele aceste pentru *Gazeta* fii [pre]caut.

70* Ideea / domnitale pentru expozițiunile la adunarea literațiilor în
Brașov¹² mi-o tare plăcut. Prin ace[e]a am nădăjde că să va înmulți
capitalul.

Dar Comitetul nostru, adecă continuațiunea Conferenții de ia Sibiu, ce face? Nu ar fi bine să să ocupe și / ea cu organizarea, adecă cu compunerea lucrurilor în interesul nostru ?

Bătrînul nostru mitropolitul¹³ de loc va porni, dacă va vede[a] că și ceilalți ai noștri să interesează de Gubernie, comitate, scaune și Cancelarie.

Aceste toate cu cea mai mare grabă. De altă dată mai multe și mai sistematice, de la al dumatle amic,

Dimitrie. /

¹ Mitropolitul greco-catolic Alexandru Sterca Șuluțiu a condus o delegație românească care, formată din Iacob Bologa și Ioan Rațiu, a plecat la Viena în octombrie 1861. Mitropolitul Șuluțiu și Ioan Rațiu s-au întors în Transilvania în primele zile ale lunii decembrie 1861.

² Constituție cu caracter feudal, susținută de nobilimea maghiară, deși aparține a unor vremuri de mult apuse.

³ În 19 septembrie 1861 baronul Kemeny Ferenc a fost înlocuit la conducerea Cancelariei Aulice a Transilvaniei cu contele Nădasdy Ferenc, din cauza încercărilor sale repetate de a zădărnici convocarea dietei Transilvaniei, cu care Nădasdy se declarase de acord.

⁴ Miko Imre, președintele Guberniului, sau guvernatorul Transilvaniei, a fost schimbat din post în 24 noiembrie 1861 cu generalul Ludovic Folliot de Crenneville.

⁵ Este vorba de Baziliu Ladislau Pop, care l-a însoțit în Transilvania pe Ludovic Folliot de Crenneville, în calitate de vice-președinte al Guberniului; celălalt vicepreședinte era un maghiar, Kozma Denes.

⁶ Cancelaria Aulică a Transilvaniei de la Viena.

⁷ Dobokai Antal, fost secretar la Cancelaria Aulică a Transilvaniei.

⁸ Competența de a refera.

⁹ Din 1/13-4/16 ianuarie 1861.

¹⁰ Referire la cele 3 națiuni recepte, maghiarii, sașii și secuii.

¹¹ Varză; aici cu înțelesul de interes.

¹² În vederea celei de a doua adunări generale a „Astrei”, plănuită pentru vara iulie 1862 la Brașov, George Bariț, purtătorul de cuvânt al brașovenilor, scria încă în 28 decembrie 1861 Comitetului Central al „Astrei” că concetățenii săi doreau să organizeze o expoziție de produse românești cu această ocazie. Declara că găsea foarte utilă o asemenea expoziție, cu al cărui prilej produsele mai de valoare puteau să fie vândute în folosul „Astrei”. „Scopul Asociațiunii noastre — spunea Bariț între altele — e cultura în înțelesul cel mai general dacă-mi este iertat a zice așa” (Arhivele Statului Sibiu, fond „Astra”, dosar 245 (nenumotat), Corespondența semnată de Timotei Cipariu, George Bariț, Andrei Șaguna, Iacob Bologa).

¹³ Alexandru Sterca Șuluțiu.

¹⁴ Adnotarea lui Bariț, la i. 68: „După căderea lui Kemeny, sub Nădasdy”.

XXIV

Viena, 19/7 [1862

^ *Prea iubite frate et amice !*

Soția mea Johanna¹, condusă de dorul [de] a vedea națiunea și poporul nostru în fericire, a cugetat același dor a ei prin un semn animator, designat profesorilor și studenților români din gimnaziul român² în Brașov a și-l exprima, oferindu-le una decorațiune pentru vexilul³ gimnazial.

Spre afigerea decorațiunei acesteia pă vexilul gimnazial s rugat soția mea de nepoata mea Anna Georg Leka, nată Iaturtzi, p acia acusă epistolă ca să o suple[e]ze.

Să roagă totodată și de domnia-ta, ca de un zelos iubitor a porului român, ca de un conlucrătoriu și conducătoriu spre fericirea ca la actul acesta să binevoiești pă numita nepoată a mea a o adjuto

Cu soția mea împreună salutîndu-te, rămîn al domniei stimătoriu frate et amic,

Dimitrie Moldovan

¹ Johanna, născută Farkas, fiica unui preot maghiar din Abrud, S. Dragomir, *Avram Iancu*, ed. II-a, București, 1965, p. 326), cea de a doua soț lui Dimitrie Moldovan.

² Gimnaziul românesc ortodox din Brașov s-a deschis în toamna anului în 1866 cursul a fost ridicat la 8 clase; în același an s-a dat și primul examen „maturitate”.

³ Emblemă, steag.

XXV

Viena, 19/7 [1862

Prea iubite domnule si amice !

Am primit epistola domnitale din 3 lu[na] c[urentă]. M-ai încurajat tare prin cuprinsul ei. Nu m-am îndoit însă că frații brașoveni și cu ocaziunea denumirii mele² — și va arăta simpatia mie de mare ori arătată. Și așa domniile-tale și tuturora fraților mulțămîta frățeești fiți convinși că ce să poate aștepta de la un bărbat în pozițiunea voastră nu voi cruța nici timp, nici sănătate, cu o vorbă nimic, ca aștept et dorințelor poporului nostru să corespund. Și dacă doi în contra unu și iară alți doi / în contra lui, apoi toți patru în contra tot aceluși și reusa citeodată, fiți convinși că lupta tot mai tare îl va face, D[umne]zeu și dreptatea cu el.

Babeșiu va pleca mine de acia.³ Intențiunea lui îi ca să sosită sîmbătă în Brașov. El va duce o consignațiune despre avutele în săptămînele aceste, adecă vă va enara toate ce îi comunicați în privirea objectelor ce cauzară lupta. Trageți-vă sama despre toate, adecă cauza limbilor, 2 reprezentațiunea sașilor, 3 representațiunile / n de la novemb[re] [1]860 încoace, 4 consilieri de școală, 5 metropoli, 6 judecătoria apelativă în *Sachsenland*⁵, 7 tablă regească⁶, 8 grănițiarilor⁷, 9 teritoriul Săliștei, 10 magistratul Sebeșului etc, frăți militari din Bran et Făgăraș. Ar trebui să-ți scriu tomuri despre dar nu e timp. Eu mă gat pentru lupte noi, multe și mai multe. Trecut fu anul Kemenian, a restaurării anilor antimartiali⁸. Acesta este anul organizării *par force* către autonomie, către a Voința bună mestecată cu / răutăcioasă. Unde o să ieșim nu știu. Voiesc *Saxenland par force*. Eu neg și ungarilor și sașilor toate ce în contra egalității et dreptății, însă toate cu cea mai mare răbdare. Apoi la lipsă moderez coarda, ca să nu să rupă. Simpatia pers

între mine și între ei nu a încetat. Cu toții cunoaștem axioma *amicus personae inimicus causae*².

p* v P^{*****}. de fer pă cum se vorbește s-a așternut la împăratul. Pina în timpii cei din urmă fusă speranță pentru Oradea-Brasov. Acum însă să vede că au influențat sașii spre dorul lor¹⁰. Sașii fac mari progrese. Era bine de aveam și noi pă cineva acia.

Sincer amic,

Dimitrie. /

TV Coincidența de dată cu scrisoarea precedentă se datorează unei erori a lui Dimitrie Moldovan.

² Este vorba de numirea lui Dimitrie Moldovan în postul de consilier la cancelaria Aulică a Transilvaniei, unde funcționase ca secretar din anul 1861.

Călătoria lui Vincențiu Babeș în Transilvania a fost ocazionată de cea de a doua adunare generală a „Astrei”, care a avut loc la Brașov, în 16/28 iulie 1862. În adunarea de la Brașov, Babeș a îndeplinit rolul de raportor al comisiei care cercetase socotelile „Asociațiunii” pe anul scurs de la înființare, și a făcut parte din comisia pentru revizuirea statutelor. În decursul dezbaterilor el a cerut ca ortografia etimologică propusă de „comisiunea filologică” să fie primită numai provizoriu; a mai propus ca adunarea să facă o plîngere la împărat împotriva persecuției la care romanii din unele părți ale Banatului erau supuși atunci cînd foloseau literele mine în locul slovelor cirilice. Deși întâmpinată cu aprobare de August Treboniu¹¹ nu a fost votată de adunare, pentru a se evita bănuiala unei activități politice din partea „Astrei”.

A deferiere la eforturile pentru restabilirea autocefaliei bisericii ortodoxe romane din imperiu, prin separarea ierarhică de patriarhia din Carlovit și reînființarea mitropoliei ortodoxe române.

¹⁰ „Țară săsească”, teritoriu aflat înainte sub autoritatea Universității săsești, numit cu precădere de români după revoluție „Fundus regius” sau „Teritoriu regesc”. Curte de apel în cauze civile și penale.

XT~ I Reglementarea situației locuitorilor din fostele zone grănicerești din jurul ~Nasaulului și Sibiului.

¹¹ Anii precedenți guvernării absolutiste instaurată după 1848—1849.

„Prietenul persoanei este adversarul cauzei.”

... „”, „” ce serie George Bariț (*Părți alese din istoria Transilvaniei...*, voi III, p. 149) despre problema construcției de căi ferate în Transilvania acestor ani: „în Transilvania calea ferată care se ceruse mai de înainte se prefăcuse unealtă politică i-î*... central [al imperiului - n.n.] și teren de luptă între naționalități. Aristocrația feudală alerga zi și noapte ca să înduplece pe guvern a da concesiune pentru continuarea căii ferate de la Oradea Mare către Clusiu, și de acolo în direcțiunea precum o vedem în zilele noastre, pînă la Brașov. Din contra, sășimea cna bibiu și de pmpregiur luptase foarte mult pentru linia de la Arad cu condițiune ca aceea să treacă de la Sibiu prin Turnu Roșu în România. Brașovenii se temeau ca nu cumva în cazul din urmă municipiul lor să rămîie cu totul lăsat la o parte din comerțul cu lumea mare, de aceea cetatea și comunele din district trimitea[u] mnt-un timp într-altul plenipotenți, pe Carol Maager la Viena, pe G. Barițiu la ^ucurești spre a lucra pentru joncțiunea liniilor, sau pe la Buzău, precum se plănuse mai demult, adecă la 1856, sau pe la Predeal. Guvernul austriac răspundea la toii: voi da concesiune la aceia cari vor trimite deputați la senatul imperial.”

XXVI

Viena. 20/7 [1]862

Prea onorate amice!

În scurt trebuie să-ți fac cunoscut, pă lîngă toate, că Babeșiu m vorbă-ți va enara starea și stadiul petițiilor noastre, pînă acuma

date de la novemb[re] [1]860 încoace \ Acele fură prin Kemeny țipa însă cu ocaziunea reprezentațiunii sașilor atrăsăi și cauza noastră lumină. Este speranță mare pentru efect bun. Dacă voiți cong
81 scrie-mi, / că ușor putem cîștiga; în principiu l-am și cîștigat la C
celarie⁴.

Rogu-te scrie-mi despre asociațiunea noastră literarie și de expozițiune cum ați reieșit⁵.

Ce bucuos m-aș fi dus și eu, da nu pot. Sum restrîns la l acesta; lucruri peste lucruri.

Un tînr pictor, anume N. Popescu⁶, fu în zilele aceste la m îmi arată nescari picture frumoase. Să pregătește pentru exa
8F academic. / îl întrebai că trimes-a la expozițiune? Răspunsă c
trimes:

1. un bărbat în șapcă roșie cu preț de 100 f[lorini]
2. un bătrîn cu barbă albă 65
3. Marcu Aurel numai desemnat 20
4. un cap tînr 45
5. un portret desemnat; acesta nu să vinde.

Aceste sunt trimise spre vînzare, afară de no. 5. Rogu-te, sprij
cauza copilului acestuia. Are mare talent și voiește să meargă la Miin și Roma. Bogații din Țara Românească ar putea cumpăra icoa acele. Doară ar fi bine a se vinde prin licitație. îmi zise că a dăru expozițiune 3 chipuri. Nu vi-l pot destul recomanda.

Cauza oierilor⁸ stă bine; o să le cîștigăm ușurări.

Maior⁹ are prospect a fi agent de curte.

Fratelui Popasu¹⁰ spune-i salutare frățească.

Scrie-mi cine or fi pentru consilier de școală pentru greco-catol dacă am putea reieși. Cu fratele Vasici, cuget că o să ieșim la cale.

Am scris la amîndoi episcopii¹². Înțelegeți-vă despre toate.

Mă recomanda cu toată iubirea frățească,

Dimitrie

P.S. Am primit broșurile. Am dat consilierilor ungurești c pondența d-tale cu c[onte] Vaj. între altele ziseră: *Joi ur* Bariț. Te fac atent că din zi ce merge să așteaptă declarația românilor în c parlamentului¹⁴. Grimm¹⁵ îmi zise că a vorbit cu d-ta, apoi și e[piscopul] Șaguna. Cestui de spre urmă îi și scrie ca să vină în s și că noi trebuie să facem pași decisivi. Zise că / să ne ținem stri *Diplomă*, să stăm pă lîngă declarațiunea noastră în punctul naț lității¹⁷, să nu așteptăm recunoaștere de la unguri prin diete, ci s ținem de Tron. El are intrare la ministeru de stat, la cel de po El scrie acum articuli nouă favoritori etc, și aceste *pro notitia* de

82 d-tale frate¹⁸ /.

¹ în legătură cu călătoria lui Vincențiu Babeș în Transilvania, vezi soarea XXV, nota 3.

² Aruncate, respinse.

³ Congres național al tuturor românilor din Imperiul habsburgic; vezi și soarea XVI, textul¹⁸ nota 3.

⁴ Cancelaria Aulică a Transilvaniei.

⁵ „Astra” și expoziția organizată la Brașov, în iulie 1862, cu ocazia celei de a doua adunări generale; vezi și scrisoarea XXIII, nota 12.

⁶ Nicolae Popescu, tânăr pictor român; talentul său l-a determinat pe Andrei Mocioni, mecenatul din Banat, să-i acorde în anii următori ajutor material pentru a studia la Roma,

⁷ Vezi supra nota 5.

⁸ Din Mărginime.

⁹ Ioan Maior; funcționar român la Viena.

¹⁰ Ioan Popasu, protopopul ortodox al Brașovului.

¹¹ Este vorba de cele două posturi de consilieri școlari pentru școlile românești (greco-catolice și ortodoxe), vacante la Guberniul Transilvaniei. Dintre ortodocși fusese propus Pavel Vasici care a acceptat. George Bariț, propus pentru școlile greco-catolice, deși solicitat de Dimitrie Moldovan și mitropolitul Alexandru Sterca-Șuluțiu, a refuzat (vezi scrisoarea lui A1. Sterca Șuluțiu către George Bariț din 16/4 septembrie 1862 în *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, voi. III, p. 523—524).

¹² Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu și episcopul Andrei Șaguna.

¹³ „Bun domn Bariț.”

¹⁴ Adică afirmarea publică a participării lor la senatul imperial.

¹⁵ Joseph Andreas, Ritter von Grimm, doctor în drept, născut în Boemia. A fost multă vreme (pînă în 1861) profesor de drept comercial la Academia de drept din Sibiu și funcționar la Guberniul civil și militar. Ca publicist apreciat, a fost ales membru alinaii multor societăți. Pentru activitatea sa de pînă în 1861, a fost distins de împărat cu titlul de cavaler al ordinului Coroanei de fier; vezi Trausch, *Schriftsteller-Lexikon oder biographisch-literarische Denk Blätter der Siebenbürger JDeutschens*, II Band, Brașov, 1870, p. 34—38 și Schuller, *Schriftsteller-Lexikon der Siebenbürger Deutschen*, IV Band, Sibiu, 1902, p. 150.

¹⁶ La Viena.

¹⁷ Români pretindeau realizarea egalității de fapt a națiunii române ca atare cu celelalte națiuni din imperiu.

¹⁸ Adnotarea lui Bariț, la f. 81: „Pictor”.

XXVII

Viena, 20/7 [1]862

Prea iubite frate !

Cu poșta de astăzi s-a expediat una lădiță eu una deorașiune pentru steagul gimnazial din Brașov¹, dedicat de soția mea. De va sosi din timpuriu, ar merita să meargă și la expozițiune². De va întârzia, apoi în / una epistolă, tot în lădița ace[e]a, îi descrișă pofta cum să să predeie gimnaziului.

Nepoata mea Anna Georgie Leca, în conlucrare cu d-ta, veți face cum veți ști ca să să predeie cu un feliu de festivitate. /

Astăzi expediai și metropolitului³ una epistolă, în care multe și mai multe îi scriai. Vedeți consultați-vă despre toate. Ia, acum e timpul lucrărilor.

Astăzi să răspîndi vorba că împăratul a decis pentru drumurile de fer, adecă împăratul s-a declarat pentru linia /Arad—Turnu Roșu și Oradia—Brașov—Buzău⁴. Ministru de comerț are a să pune în legătură cu capitaliști, adecă cu întreprinzătoriu. îi vorba că garanția de la stat se mai dă.

Precum vei ști, eu sum referent. Eu sum în princip pentru linia Oradia—Buzău. Dacă va veni la noi tre[aba], în sensu acesta a mers și va merge opiniunea.

Acuma închei cu Ovid: „*Parve ! nec invidio sine me liber, ibi in Urbem, heu mihi [...]*”

Fiți sănătoși,

85*

Dimitrie. [

Faceți, fiind românii laolaltă, împărătesei — ca maica orfanelor române — una rugăciune festivă pentru sănătate; politica cere./

¹ Vezi scrisoarea XXIV, text și note.

² Expoziția de produse românești, proiectată pentru cea de a doua adunare generală a „Astrei”, din iulie 1862 la Brașov.

³ Alexandru Sterca Șuluțiu.

⁴ Vezi pentru această scrisoarea XXV, nota 9.

⁵ „Tu cărticică, vei merge dar fără de mine la Roma” (Ovidiu, *Tristia*, 1/1).

xxvni

Viena, 12/9 [1]862

Prea stimate amice et frate!

La epistolă domniit-tale din 18-lea august am, împreună cu soția mea, cu cea mai vie plăcere a-ți mulțămi pentru arătata-ți dragoste în cauza pantlicei oblatei¹ gimnaziului brașovean român, asistînd împreună cu nepoata mea în numele soție-mi la botezul primit de mîină sînțită înaintea altarului tatălui ceresc. Fie acest sînțit desemn flamora vie conducătoare a tinerilor români spre virtuți romane!!

M-am îmbucurat de mareața adunare literarie și rezultatele ei². Cauza expozițiunii oamenii noștri se vede nu au preceput-o bine. Atîta dobîndă însă / este că acum își va face ide[e]a mai clară, va vorbi despre ea, și să va găti pă viitoriu!³

Despre cauza gimnaziului-ți va zice fratele Popasu cum stă cu ajutoriul statului; o să reieșim.

Mitropolia noastră⁴ adevărat că are multe pedeci. D[umne]zeu însă ne va ajuta. Bunul bătrîn al meu din Blaj⁵ încă fu sedus la una subscripție din partea *sanctae unionis*⁶. îi împărtășii sîngerarea inimii mele, fiind încă la Elopatak⁷, însă nu-mi răspunsă în aceasta cauză.

în actul acela zic și poftesc diocesele Blajului, Lugojului și Oradiei ca să fim noi eliberați din jugul sîrbesc, dară nu cu stricarea lor. Ce le putem? Cînd am voit noi a le strica? *Quadrata / mixta rotundis*⁸.

Era bine să tacă filosofii noștri unioniști, și să vadă de cauza bisericeii proprie, nu cu flori încungiurată⁹, să steie în ajutoriul bătrînului că acu-i apunere. Mi groază că va apune de tot și autonomia bisericeii, încît mai există. îmi spune unul și altul că bătrînul fu tare rău primit de brașovenii ortodocși¹⁰. Să nu uite frații brașoveni că bătrînul fu de trei ori de la [1]860 încoace cu o rară abnegație de sine pentru națiunea noastră la Viena și să știe că perilor lui cei albi încă avem a mulțămi dacă să va consolida națiunea noastră, pe cum sperez după D[umne]zeu. Să știi frate că toate reprezentațiunile noastre de la

[1]860 încoace, cu protestul împreună ce-l dădură deputații noștri / în

87

contra Guvernului mikoian¹¹ sunt subșternute Tronului și avern după propozițiunea cancelariei tocma atîta a aștepta de la maiestate cît așteaptă sașii. Așadară *cuique summ ! Sic virtus romana praescribit!*¹² Cuget că excelența-sa episcopul Șaguna încă o fi fost necăgit că brașovenii noștri fură cu așa puțină atențiune pentru martirul nostru politic. Eu i-am fost împărtășit și excelenței-sale *spiritul* scrisoarei ace[le]ia a unioniștilor, din convingere adăugînd că mitropolitul bătrîn din toată inima ne pofteste succesul cel mai bun pentru consolidarea bisericii noastre.

Mîngîiați-l pã bunul bătrîn, ca nu cumva să meargă cu inima rănită din viață că românii nu l-au onorat.

Cauza consilierilor de școală¹³ / s-a dus cu propoziția la maiestate, ca fratele Vasici de loc să fie reactivat, apoi și pentru biserica greco-catolică să să învoiască împăratul a denumi un consilier de școală. Doamne, ce bucurie aș avea dacă ai primi d-ta postul acesta. Eu și scrisii bătrînului mitropolit¹⁴, care pînă acum îi pentru un consilier școlar din cler, să-și mute părerea și să te provoace pe d-ta ca să /¹⁵.

La fine trebuie să-ți scriu ceva și în treaba comitetelor comitățense¹⁶, care nu peste mult vor începe lucrările lor. Eu în cauza aceasta am scris și episcopilor amîndurora, apoi lui Bologa și Bohățel¹⁷. Cu adevărat că rezultatul compunerii comitetelor îi pentru noi românii foarte fatal, dară cu atît mai multă energie și cumpăt ne trebuie. Să vezi!

Prin instrucțiunea știută, din 27 9[^] și 12 X^{*} [1]861 întărită de maiestate, avem una singură bază noi românii de reprezentație la afacerile publice. La aceasta sunt restrînși și foștii îndreptățiți, că legile din [1]791, art[icolul] 12 pentru marcaluri¹⁸ sunt prin instrucțiunea aceea făr' de valoare declarate, apoi cele din [1]848 și din instrucțiunea comiților, șterse. Noi dară, zică ungruii etc, ce or vrea, / protesteze cum vor vrea, noi să zicem și protestăm în contra, că numai ace[le]a este acuma lege pentru adunări, și cu cea mai mare căldură să mulțămim maiestăței pentru că ne-a chemat și pe noi la consultările acele. Să poftim ca declarațiunea aceasta să să pună la protocolu adunării și să să subștearnă maiestății, adăogînd totodată că dacă și sunt românii puțini la număr în adunările acele, și glasul lor pierde pondul cuviincios, tot ei recunosc bunătatea maiestății sale etc, sperează însă că maiestatea sa și regimul azi-mîne va privi la mulțimea contribuțiilor în bani și sînge date de români spre apărarea Tronului și a patriei și se va aduce reprezentațiunea în dreapta proporțiune a tuturor intereselor, și vor fi și ei mai bine reprezentați! Aceasta să [o] zică dacă va fi tocma numai un român singur.

Dimitrie. /

Frata, să ști[i] că la purtarea românilor noștri în adunările aceste va depinde toate consecvențiile. La purtarea aceasta [a] noastră privesc amici și neamici, mari și mici. Vezi dară de informează pe toți ai noștri,

90 dară nu cu zgomot prin gazete ci prin vorbă. Unul bun din un district, bine informat, adjuge; apoi acela să vorbească pentru toți și toți să să declareze / pentru părerea lui. Trebuie un fel de surprindere. Să știi că toate adunările pã o dată vor fi, și nu peste mult timp. Cheamă pe Spiridon Feti¹⁹ la d-ta și informează-l. D[oam]ne, cum aș voi să vină fratele acesta spre una convorbire în sus. Avem multe și mai multe. Rezoluțiunea împărătească la reprezentațiunile noastre o așteptăm în toate zilele. Aceasta să va trimete la episcopi. E întrebare pentru modul publicării la popor, apoi legături de idei noi, reprezentațiune nouă, congres pentru publicare. D[oam]ne, că mă văd singur acia. Vină d-ta *quoque modo*²⁰, sau trimeteți pã Feti, Ilia²¹, Bologa sau Popa[su]²², că episcopii nu mai pot veni. Eu la alții nu mă încred și în jos nu mă pot duce. Trimeteți pã Feti, o zi numai să fie acia. De ce nu ați făcut gratulațiunea de la Comitetu Național cătră împărăteasa?²³ Vedeți, protestul în contra guvernului micoian fu în reprezentațiunea menționată cătră împăratul cu onoare pomenit. Acolo fu vorba de comitet. Știți că împăratul nu ne întreabă cum ne cheamă, ci ce zicem. Apoi sașii atît vorbiră de *Sachsenland*²⁴, pînă cînd și alții vorbesc de el. /²⁵

¹ Jertfă, dar; pentru detalii vezi și scrisoarea XXIV.

² Cea de a doua adunare generală a „Astrei” care a început în 16/28 iulie 1862 la Brașov; vezi desfășurarea în G. Gipăianu, *Din activitatea „Astrei” în 1861 și 1862 (pînă la a doua adunare generală)*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, series Historia, fasciculus 2, 1971.

³ Vezi scrisoarea XXIII, nota 12; amănunte despre expoziție la V. Vesa, *Aspecte ale activității culturale politice a burgheziei române din Transilvania la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în *Acta Musei Napocensis*, 111,1966; S. Pop, *Primele expoziții economice românești*, în *Probleme economice*, 1966, nr. 3.

⁴ Aluzie la eforturile de separare ierarhică a românilor ortodocși din Imperiu de Patriarhia de la Carloviț și de reînființare a mitropoliei ortodoxe din Transilvania.

⁵ Mitropolitul greco-catolic Alexandru Sterca Șuluțiu.

⁶ „Sfîntei uniri”; referire la colaborarea celor două ierarhii românești.

⁷ Azi Vilcele, județul Govasna.

⁸ „Quadratura cercului”, lucru imposibil.

⁹ Referire la situația precară a ierarhiei bisericii greco-catolice române, aflată — ca și cea ortodoxă — în situația de a reprezenta o religie nereceptă.

¹⁰ Referire la una din călătoriile (la cea mai recentă) mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu la Vilcele, localitate ale cărei ape curative le frecventa anual, și unde se ajungea prin Brașov. Împrejurarea își găsește explicația într-o pornire confesionalistă nejustificată, condamnată de Dimitrie Moldovan, care era ortodox.

¹¹ Guvernul Transilvaniei avîndu-l în frunte pe contele Miko Imre; vezi scrisoarea XXI, nota 9 și scrisoarea XXII, text și nota 4.

¹² Fiecăruia ce i se cuvine; așa prescrie virtutea romană.

¹³ Vezi scrisoarea XXVI, nota 11.

¹⁴ Este foarte posibil ca mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu să-l fi solicitat pe George Bariț pentru postul de consilier gubernial însărcinat cu conducerea școlilor greco-catolice ia insistența lui Dimitrie Moldovan, căci scrisoarea prin care i se adresează poartă o dată ulterioară (4/16 septembrie 1862) și pare, fără să o spună totuși, o consecință a intervenției de care este vorba aici.

¹⁵ O parte a scrisorii s-a pierdut.

¹⁶ Comitete sau comisii formate din reprezentanții contribuabililor comitatului, însărcinate cu conducerea treburilor publice prin congregațiile (adunările) «comitatense, care se întruneau de cîteva ori pe an.

¹⁷ Iacob Bologa și Alexandru Bohățel.

¹⁸ Adunări și probleme comitatense!

¹⁹ Funcționar („adjunct”) la pretura din Deva.

²⁰ în vreun fel.

²¹ Ilie Măcelariu, în acest timp jude al scaunului Miercurea Sibiului.

²² Ioan Popasu.

²³ Împărăteasa Elisabeta Amalia Eugenia avusese în vară aniversarea logodnei sale, contractată în 18 august 1853 cu împăratul Francisc Josif.

²⁴ Așa-zisa „Țara săsească”, sau „pământ săsesc”.

²⁵ Adnotarea lui Bariț, la f. 86: „12 sept. 1862. Expozițiunea, ajutoriu la gimnaziu, mitropolia și Șuluțiu”.

XXIX

[Viena] 1/4 [1]863

Mult dorite amice!

Să apropie timpul întâlnirii. Maica noastră comună¹ ne cheamă ca să ne vadă îmbrățișându-ne întru iubirea ei!!

Eu plec de acia de mine în una săptămână, și odihnind în ziua învierii lui H[ris]tos, în locul nașterii mele², a doua zi o să plec spre Sibiu. Aceste le scriai și excelenței-sale b[aronul] de Șaguna. Cu ajutoriu lui D[um]n[zeu] o să fiu dară în Sibiu de mine în 2 săptămâni negreșit / în locul lucrării. Am rugat pe excelenția-sua ca pă ziua aceea să te cheme și pe d-ta, ca să avem timp despre *foarte* multe a ne înțelege* Pînă atunci, cugetă și d-ta despre toate, apoi o să conformăm ideile cari sunt a se realiza.

Românii noștri se purtară tare bine la comitete³, dovediră că nu le trebuie legile [din] 1791 et 1848, și le trebuie o bază adevărat constituțională, care are a fi conducătoare spre afacerile de azi nainte. /

Articulu d-tale din *Gazeta Transilvaniei* despre congres⁴ fusă baza pentru un articol despre congregațiunii comitatense et Congres Național românesc în Transilvania. Acesta îl caută în no de astăzi în n° 147 a gazetei germane *Constitutionelle Osterreichische Zeitung*. Te va mulțumi, și vezi și de acum nainte după articuli în gazeta aceasta, că mi-a succes a-l cîștiga pentru noi. Cum și de ce, o să-ți enarez.

Salutare frățescă, al d-tale frate,

Dimitrie. ⁵ /

¹ Conferința națională românească, proiectată la Sibiu pe data de 7/19 aprilie 1863. În 17 februarie 1863 împăratul își dăduse consimțămîntul ca reprezentanții națiunii române din Transilvania în număr de 120—150, să se întrunească: la Sibiu/locul unde se desfășurase prima conferință națională românească, în 1/13-4/16 ianuarie 1861.

² Deva.

³ Comitetele comitatense (sau comisiile comitatense); vezi scrisoarea XXVIII, nota 15^a.

⁴ Vezi scrisoarea XVI, text și nota 4.

⁵ Adnotarea lui Bariț, la f. 103: „Preparare la conferinție, 1 apr[ilie] 1863”...

XX

V[iena], 13/5 [1]

Prea onorate domnule et amice!

Am primit epistola d-tale cu proiectul despre naționalitate e Fratele Popasu te va fi înștiințat despre aceea că mai poftesc adesea despre întrebuițarea limbei. Aclusul convocării la dietă are mai mult de propozițiuni¹. Scrie-mi despre toate, dar despre limbe nu numai prințialmente, dar și specialmente, adecă paragrafeaz-o.

Am poftit să-mi trimeți proteul (sic!)² fotografat. Trimete-le două exemplare, apoi să trimeată și Popasu și Muntian³.

Trimet acia regulamentul de dietă⁴, apoi a treburilor în dietă⁵, convocarea⁶. Acum te fac atent la regulamentul dietei; § 36 și 67 lupta l-am cîștigat. Sunt de mare însemnătate / în expresiunile subtrahite adecă § 36 cuprinde în sine că comitetul pentru conscrierea alegătorilor nu are de-a consta numai din comunitatea legală, o drăcească sa orășană, *centum viri*⁷ sau balauri și spaima comunei, ci sunt a să cheme și din alegători.

Spre exemplu Brașovul are a compune *Ausschus-nl*⁸ de 12 membri — *vide* § 40⁹ — nu numai din *Comitet*¹⁰, în care sunt 90 sași și 10 ori cîți români, ci va avea a pune din *Comitet* 4 sași, 1 român, 1 ungur și din alegători contribuenți de 8 și peste 8 f. M.A.¹¹ iară 3 români și 2 unguri și un sas. Iată controla dreaptă pentru conscrierea sinceră alegătorilor.

§ 67 dă drept, față cu § 64, și celor ce ar întîrzia cînd să voteze pentru deputați, adecă cetindu-se după consignație membrii îndreptățiți dacă vin și mai tîrziu pot da sau supleni tot în ziua aceea nainte de conchiderii votul său.

Acum să vedem cum am putea noi reieși cu pluralitatea votului. Eu așa am calculat, și am scris și lui Axenti, episcopului Șuluț, și Pop în Sebeș¹², și o să scriu și episcopului Șaguna, am ordonat fratelui meu în Deva: 10 români bravi compun un comitet; ac el să cîștigă catalogul întreg al contribuenților cu și peste 8 f[lorini], și nu aîntmentrelea și cu bani. Acolo va vedea cine este alegător îndreptățit. Tot insul din cei 10 cîștigă alți 10—20 cunoscuți români. Cestii să urmă cîștigă pe frate, văr, nepot, cuscru etc, etc. Primitivii¹³, inteligenții și înțelepți, poartă stricta consignațiune a celor imediate și mediate. Cestii să tîgă și referează comitetului, care consamnă totalitatea votului.

Românii, firește, sunt toți pentru român, dar pășit-o ei / una difereție mare pînă la pluralitate, nu face nimic. Sașii nu au solidaritate. Ei să împart întră mai mulți candidați. Apoi dacă noi vom cîștiga în Brașov și voturile unгурilor și secuilor, armenilor, germanilor, finanțierilor, *nostrum erit regnum coelorum*¹⁴. Bologa¹⁵ îi acolo; vorbește și cu Muntian et Popasu!!¹⁶

Dă un articol fulminant în *Gazeta*. Una să zici: că cea mai difereție propoziție și fără de care propoziția 5, 6, 7, 10, 11¹⁷ nu are posibilă efectuării, adecă organizarea comunelor. *Gemeinde Gesetz*¹⁸. A

era să vină întră propozițiuni, însă rămasă afară. De ce? Fiindcă acesta ar răsturna Statutele sașilor. Rogu-te caută unul din punctele noastre de la Sibiu ¹⁹, și, *per fas et nefas* ²⁰, acață trebuința și expresiunea poftei noastre și cerințele timpului. Hanea ²¹ a zis ca să vină împărăția *Constituțiunei* și *Diplomei* ²² și în Fundul regiu ²³. Aceasta poate fi numai organizându-să și comunele mari și / mici, săsăști și românești, după sistema ce are a fi una și aeeefș] pentru toată Transilvania.

Fratele Feti e chemat în sus. De multe luni luptându-mă am reusut ca să vină. De la el o să primești multe înștiințări în sensul nostru și aceluia conglăsuitoare.

În *Gazeta* sloboade un articol și despre aceea că nu ne restrîngem noi numai la români în candidația noastră, ci voim ca oameni să să aleagă care precep cerințele timpului, sunt credincioși împăratului, au merite pentru țara noastră, apoi numește *pro forma* pă / cîțiva dintre amplioiați de finanța din străini și-ți concentrează articolu pă meritele lui Grim ²⁴, care pentru meritele lui cele multe fu numit cive honorar al Clujului, Brașovului, fu ales de membru a Societății noastre literare, primi semne de merit de la maiestate și fu denumit de cavalier. Eu pă omul acesta voi să să aleagă în Sibiu. Planul meu îi sigur și bat una breșă în centrul Țarei Saxone.

Gazeta și *Telegraful*, după stenografii noștri nu luară bine reflexiunea mea cătră d-ta pentru punctul III din *Diplomă* ²⁵. Eu zisei: *Diploma* a dat în țările de Coroana Ungariei țiiitoare sensul *Constituțiunei*, dar nu totodată ca la (deutscheschlesischen Ländern und in Gemässheit der Landes Ordnung-uri ²⁶) Gemässheit ²⁷. Vorba aceasta am înțeles-o eu acolo, că aceea nu poate fi pentru Transilvania cea veche, ci aceea trebuie să să formuleze de nou *nach tiefeingreifenden Veränderungen* ²⁸, care cu bună sama să va și face, precum e și în lucrare. Îndreaptă, fii bun, ideea că îi de tot întoarsă pusă în *Gazeta* și *Telegraf*. *Siebenbilger Bote*, deși nu întreg așa cum am zis eu, tot a pus-o mai bine.

Salutare frățească,

Dimitrie. /

¹ Rescriptul imperial de convocare a dietei ardeleni din 1863 menționa printre principalele atribuțiuni ale acesteia 2 propuneri sau „propozițiuni”, foarte importante pentru români, care vizau întocmirea de proiecte de legi în vederea: 1 realizării egalității de drepturi a națiunii române și a confesiunilor sale; 2 folosirii limbii române ca limbă oficială în Transilvania. Dimitrie Moldovan îi cere lui George Bariț, condei politic de mare reputație concepte de proiect de lege bine gândit.. în legătură cu dezbateră în dietă a proiectelor de lege, apărute în urma celor două „propozițiuni”, vezi S. Retegan, *Recunoașterea egalității națiunii, române și a celor două confesiuni în dieta de la Sibiu (1863 — 1864)*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj*, XIV, 1971; Idem, *Recunoașterea limbii române ca limbă oficială a Transilvaniei, în dieta de la Sibiu*, în *Anuarul Inst. de ist. si arh. Cluj*, XVI, 1973.

² Portretul, fotografia.

³ Ioan Popasu protopop ortodox și Gavril Munteanu, din 1853 director al gimnaziului român ortodox din Brașov.

⁴ Legea electorală provizorie (sau regulamentul electoral) pentru alegerile în vederea dietei din 1863, elaborată de împărat prevedea în esență: dieta va număra 125 deputați aleși și maximum 40 de regaliști numiți de împărat; președintele și

vicepreședintele sînt numiți de împărat, din cîte șase persoane alese de dietă; 125 de deputați vor fi aleși de centrele urbane prevăzute cu dreptul de a avea putat propriu și de către alegătorii din cercurile rurale, arondate în funcție de numărul locuitorilor unităților administrative; au drept de vot locuitorii majori plăteau un cens de 8 florini (de care sînt scutiți preoții, doctorii, avocații, inginerii, artiștii, farmaciștii, notarii și învățătorii); conducerea alegerilor revine în comitate districte și scaune unui comitet central, în localitățile privilegiate unei comisii. Făvederile acestei legi electorale provizorii urmau să fie înlocuite de o lege nouă, dată de dietă după constituirea ei; vezi S. Retegan, *Pregătirea dietei de la Sibiu 1863—1864*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, XII, 1969, p. 61 — 62.

⁵ Regulamentul de funcționare a dietei.

⁶ Rescriptul imperial de convocare, datind din 21 aprilie 1863, fixa termenul de adunare a dietei pe 1 iulie 1863. Din nevoia de pregătiri prealabile, rescriptul ulterior, termenul a fost amînat pînă la 15 iulie.

⁷ Consiliu format din 100 de bărbați, cu atribuții de conducere în comitate urbane.

⁸ Comitetul.

⁹ Vezi paragraful 40 din regulamentul electoral.

¹⁰ Comitetul permanent însărcinat cu conducerea treburilor publice.

¹¹ Florini. Monedă Austriacă.

¹² Axente Sever, Alexandru Sterca Șuluțiu, Spiridon Fetti și, probabil, Grișu

Pop (Papp), executor cezaro-crăiesc.

¹³ Cei care au inițiat acțiunea.

¹⁴ A noastră va fi împărăția cerurilor.

¹⁵ Iacob Bologna.

¹⁶ Gavril Munteanu și Ioan Popasu; vezi scrisoarea XXVIII, nota 22.

¹⁷ Propunerile din actul de convocare a dietei (vezi *supra*, nota 4), referite la: reorganizarea subdiviziunilor administrative, a administrației publice, a justiției și la introducerea cărților funduare și la înființarea unei bănci ipotecare.

¹⁸ „Lege comună”.

¹⁹ Referire la cerințele formulate de români la cea de a doua conferință națională de la Sibiu din 7/19-11/23 aprilie 1863.

²⁰ „într-un fel sau altul”; indiferent prin ce mijloace.

²¹ Ioan Hannia (sau Hanea), protopop ortodox al Sibiului.

²² *Diploma* imperială din 26 februarie 1861.

²³ Fundus Regius (Pămîntul Crăiesc), teritoriu asupra căruia s-a exercitat înaintea, în virtutea privilegiilor regale, autoritatea Universității săsești.

²⁴ Vezi scrisoarea XXVI, nota 15.

²⁵ *Diploma* din 26 februarie 1861.

²⁶ „Țările (provinciile) germane sileziene și în conformitate cu statutele vinciilor.”

²⁷ „Conformitate.”

²⁸ „Spre modificări cu implicații adînci.”

XXXI

[Viena], 4 mai 1863

Prea stimate frate et amice!

Nu avui nici una greutate cu scoaterea dietelor ¹ pro apud te întreg, și așa-ți trimet aci aclusa pă 30 zile, cu scăderea de 2 f. [și] cu ce dădui pă ștampel și la scriitori, 300 f. minus 2, adecă 280 f.

Eu cuget ca să te grăbești a veni în sus. E de lipsă ca să vezi săși, (sic!) în persoană, și mișcărilor de aci nainte.

Articuli d-tale ad-hoc făcură impresiune diferită, la unii și la alții rău venite. Rezultatul însă este de aci nainte a să aștepta.

despre urmă, în treaba regaliștilor, încă nu / știu cum va fi judecat

partidele ardelene. Apoi celelalte din sverile de acia o să să dezvolte însă cît de curînd. Judecata mea o știi încă din anul [1]861. Ar fi bine să dai egoiștilor din Viena, și din celelalte părți industriale din Austria, a ști că noi în privința luptei lor în contra Zoltarifului¹ și contractului făcut cu Prusia din partea guvernului², [pe] care ei acum voiesc să-l reecteze, le cunoaștem tendința, dacă voiesc a monopoliza, a ne mulge

107

încă după plac, a ne vinde manufacturele lor în preț înmulțit, hotărînd / intrarea manufacturilor prin *Einfuhr Zoii** mare, și că noi mai bine decît să ne tiranizeze ei cu manufacture rele, om umbla în hainele noastre țărene dacă ne fac greutăți față cu exterioritate[a], care și produsele noastre le-o ști a îngreuna punînd pã ele vamã după plac

108

Mai ai încă și în privința § 13 din *Patentã* să le zici că noi legea, pentru ei octroiatã, de noi însă înarticulatã, vom ține-o în valoare cu § 13 cu tot³ pînã cînd or veni și croații și ungurii în Reichsrath, atunci apoi om vede ce să punem în locul § lui aceluia, pînã atunci nici explicãm că destul de clar este. Adecã regimul / îi poate ține pã ei de frîu să nu fugã la Frankfurt⁴, apoi nici că o modifica numai un §, și nici nu ne lezãm în surparea legii ce pentru ei îi octroiatã, pentru noi însă lege articulată.

Aceste, fiind idei, dau obiect de cugetare. Vedea-vei ce vei face. Noi suntem acum sănătoși, pînã la reumatismul meu de mînã, ce mă necãjește rãu. Doarã timpul vareii mă va scãpa de doreri.

Despre d-ta publicã prezidentul⁵ numai atîta: „cã te-ai insinuat bolnav”. De vei veni curînd, cuget că doarã vei avea a primi și diatele nesmintit.

Soția me mulțãmește [pentru] salutãrile d[umnea]v[oa]strã< Salutează și ea pe doamna. Salutîndu-te totodatã și pe d-ta, fiind al dumitale sincer frate et amic.

Dimitrie.

108*

Popeștii⁶ au sosit alaltãieri sara, adecã [în] 2 mai; sunt toți sănãtoși. /⁷

¹ Diurna alocatã pentru participarea la lucrãrile Senatului imperial, la debaterile cãruia George Bariț fusese delegat de dieta din Sibiu să ia parte. Deși este vorba de o perioadã între douã sesiuni, George Bariț avea dreptul la diurnã ca membru în comisia financiarã, ale cãrei lucrãri nu erau influențate de vacanța Senatului imperial.

² Tarifului vamal.

³ În februarie 1853 Austria și Prusia au încheiat un tratat comercial pe 12 ani, care a constituit elementul de legãturã al imperiului cu Zollverein-ul (Uniunea vamalã germanã); T. M. Mayer, R. F. Kaindl, H. Pirchegger, *Geschichte und Kulturleben Osterreichs von 1792 bis zum Staatsvertrag von 1955*, Viena, 1965, p. 168.

⁴ Taxã de import.

⁵ *Patenta* împãrãteascã din 26 februarie 1861, înarticulatã (ca și *Diploma* din 20 octombrie 1860) de Dieta Transilvaniei în 1863, la 30 septembrie, dãdea putere de „lege fundamentalã a statului” unei legi despre „reprezentãțiunea imperialã” (pentru formarea Senatului imperial), care prevedea la paragraful 13: „Cînd în timpul sub care senatul imperial nu e adunat trebuie să se iee mãsuri urgente în vreun obiect de cercul activitãții lui, atunci ministerul e obligat a explica temeiurile

și urmãrile celor fãcute în fața senatului imperial cãlui mai deaproape”; T. V. Pãcãțian

carrea * a i S ^

Tumea

germanã

" S r T l u i Bariț, la f. 107: „Viena 4 mai 1864. Rãsp[uns] 14 mai”.

XXXII

Sibiu, 6/7 [1]864

Frate et amice Georgie !

De la 5 iunie sum acia în Sibiu. Din zi în zi așteptãm să vini ca s te vãd, și să mai comunicãm unui cu altul ideile.

Fratele Coste¹ — mi zice că ești tare cuprins cu cauzele proprii apoi cu fabrica². Aceste le cred, însă începîndu-sã consultãrile pentru împãrțirea țãrii, adiminstrațiune și judecãtorie, la Comitet³, în ca fiind aleși și d-ta, prezența-ți este la acela tare de lipsã. Aș dori ca te împãrțãșești / la acele din început.

109

Eu o să mă duc cu familia me la bãi și dacã ai veni pînã în luna viitoare încoace, ți-aș împãrțãși unele ce poate ar fi de folos și lãmuritoare.

Cu soția me și Johan[n]a⁴ împreunã salutîndu-te, sum al dumitale frate sincer,

[Adresa:] Fratelui și domnului Georgie Barițiu, Brașov *Dimitrie.*

¹ Ioan Constantin, negustor din Brașov, cunoscut apropiat al lui George Bariț.

² George Bariț era, din 1852, director comercial al fabricii de hîrtie Zãrnești, lîngã Brașov, înființatã de un consorțiu de comercianți români.

³ Comitetul permanent ales în 4/16 ianuarie 1861 la Sibiu, în decursul Conferinței naționale romãnești din 1/13 — 4/16 ianuarie, dezbãtea și el, înainte de țãrii în dietã, chestiunile importante la ordinea zilei.

⁴ Fiica lui Dimitrie Moldovan.

⁵ Adnotarea lui Bariț: „1864. Dim. Moldovan, 6 iulie]. Rãsp[uns] 10 iulie”.

XXXIII

Viena, H / H [1]864

Frate Georgie !

Eu nu mă voi duce \ oi înviglia acia. Viu însă ca unui a cum [i]ți lãsai vorba prin Coste², a-ți împãrțãși urmãtoarele pãrți et *quidem* nainte de toate *quoad formam procedura*³.

Dupã intrare în dietã⁴, va fi negreșit acțiunea primã verifițiunea membrilor, apoi de loc, o omen⁵, în loc de promisiune *Angelobu* —jurãmîntul. Adu-ți aminte nainte de toate de Congresul nostru [1]861⁶, apoi în specie de jurãmînt[ul]⁷ ce mă înfioarã și va înmãpã toți, și în care întrebare singur d-ta mă precepuși de tot. Vo

115 despre pașii trebuincioși ce aveți a face în momentul provocării! În care limbă / veți vorbi? Firește în una din limbile de maiestate sancționată¹. Poate însă că nu va voi să vă asculte în limba română și germană, va face zgomot, cu gura, cu picioare[le]. Atunci opuneți-vă și vă declarați cu toții că legea din [1]836 et [1]847¹⁰ pentru limbă îi ștearsă prin legea din [1]863 de maiestate sancționată, și cine să opune legii din urmă, face *crimen leesa* (sic!) *maiestatis*¹¹.

Vine cauza meritală¹². Să poate întâmpla — după cum văd semne să va întâmpla — ca unioniștii ne luând rescriptul maiestatic în considerațiune nu va lua articolul I din [1]847 la reviziune, ci de loc or propune să să ieie la votizare *uniunea* cum fu precipitată ca în [1]848, 115* adevă prin majoritatea voturilor, or hotărî *in der Vorfrage*¹³ ca să să / votezeze însă uniune. Atunci ar trebui, cu manifestațiune sculîndu-vă cu toții, să vă declarați că lăsîndu-să majortiatea de calea legală, adevă a pertracta cauza în modul de maiestate prescriș și așa precipitînd uniunea, și călcînd încă o dată dreptul popoarelor conlocuitoare în Ardeal, majoritatea maghiară să abate de la cuviincioasa pertractare a obiectului zilei, adevă a reviziunii articolului I ex [1]848, nu voîți a vota, și părăsiți sala, insinuînd una reprezentațiune protestatorie cătră maiestatea-sua. Dacă însă s-or abate și ei de la una precipitare și vor voi a să slobozi în pertractarea reviziunii, atunci lucrați într-acolo ca dieta 116 de acum, fiind și ea în parte mare / octroiată, adevă nu de tot după [articolul] XI [din] [1]791¹⁴, așadară clătinată în esenția ei constituțională antiquă de una parte, de alta detragîndu-să de la civii liberi dreptul cîștigat (firește în amîndouă părți sunt a se număra defectele) să facă cătră maiestate una reprezentațiună în care să ceară ca și dieta aceasta să să ocupe cu Landesordnungul¹⁵ trimes în sus, și consultîndu-să despre factorii unei dietei (sic!) timpului, de acum acomodate, și subșternînd-o maiestății, și d-acolo întărîndu-să, să să concheme apoi una dietă nouă, pã baza aceea, care dietă apoi să tracteze despre obiectul acesta și în interesul maiestății-sale și a popoarelor de mare însemnătate. Am scris în toate aceste obiecte și bătrînului nostru din Blaj¹⁶. Arată-i epistola aceasta și-ți va arăta și dînsul, apoi consultați-vă și faceți ce mintea sănătoasă și iubirea patriei et națiunei vă va dicta.

116* |

Dimitrie. [

¹ La Cluj, pentru a lua parte la lucrările noii diete, ia care Dimitrie Moldovan fusese numit regalist: vezi și *infra*, nota 4.

² Vezi scrisoarea precedentă, nota 1.

³ Și chiar înainte de toate în privința felului de a proceda.

⁴ La 29 octombrie 1864 avu loc ultima dezbateră a dietei de la Sibiu cu majoritate românească, prorogată pe durata lucrărilor Senatului imperial, convocat pe 12 noiembrie 1864 la Viena. S-a făcut cunoscut însă cu această ocazie că dieta își va relua activitatea după terminarea dezbaterilor Senatului imperial, la care delegați ai dietei din Sibiu urmau să ia parte ca membri ai celor două camere ale parlamentului central. Între timp pe cercurile din jurul dinastiei se arată, tot mai înclinate spre o înțelegere cu burghezo-moșierimea maghiară în scopul consolidării statului, în acest scop s-a convocat dieta Ungariei, pe 10 decembrie 1865, și dieta Transilvaniei pe 19 noiembrie 1865, la Cluj. Nu era vorba de o reluare a lucrărilor dietei prorogate în 1864 ci de o nouă dietă, aleasă pe baza altei legi electorale și care avea

ca scop unic revizuirea articolului I de lege din 1848 privitoare la Ungaria. Prin documentul de convocare, semnat de 1865, se suprima concomitent dieta de la Sibiu, prorogată de la astfel, legiuirile sancționate de împărat, ale dietei din 1863 poporul român și limba sa pe picior de egalitate, în afaceri de vaniei cu maghiarii și sașii. Reprezentanții maghiari care boicotează din 1863—1864 sub pretextul că nu se mai putea convoca dieta după decretarea uniunii cu Ungaria în 1848, au socotit-o în 1865 și au luat parte la dezbaterile ei, căci modificarea bănușansa de a fi majoritari; vezi T. V. Păcățian, *Cartea de aur...* ^ vezi și *infra*, nota 14.

⁵ „Prevestire”.

⁶ „Promisiune solemnă”; spre deosebire de procedurile anterioare, deputații dietei din 1863—1864 nu au mai mînt, ci numai să promită pe conștiința lor că vor lucra în respectul legilor.

⁷ Conferința națională română, de la Sibiu, din 1863.

⁸ Vezi scrisoarea III, text și nota 5 și scrisoarea V, nota 1.

⁹ Una din legile votate de dieta de la Sibiu din 1863, română, alături de maghiară și germană, în uzanțele politice administrative ale Transilvaniei; vezi S. Retegan, *Recunoașterea oficială a Transilvaniei, în dieta de la Sibiu, în Anuarul Institutului de Arheologie Cluj*, XVI, 1973.

¹⁰ Aceste legi consfințeau supremația limbii maghiare ale Transilvaniei.

¹¹ Crimă împotriva suveranului.

¹² De fond.

¹³ Chestiune (problemă) prealabilă.

¹⁴ Articolul XI de lege din 1791 îi dezavantaja la alegerea sul mai mare pe care-l stabilea, și dădea în același timp în de a numi regaliști în număr nelimitat din rîndul nobilimii, în sensul dorit hotărîrile dietei. Deși modificat în 1865, prin legea lui electoral, articolul de lege în cauză excludea din competiție votaseră în 1863.

¹⁵ „Regulamentul (electoral) țării.”

¹⁶ Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu.

XXXIV

*Frate Georgie I
Stimate amice !*

M-am îmbucurat tare văzînd din *Gazeta* că ați cerut să se încongiuasă familia d-tale, și mai cu samă puterile d-tale fizice! Deie D[umne]zeu ca păcum puterea voinții de a fi în viață, în contra slăbiciunii opunerei, așa voind a rămîne în viața cea mult foloșitoare, să cîștige restaurarea sa deplină, ca să-și poată împinge cu zborul voinții dumnetale!

Vale ut valeam¹,

117

[Adresa:] Seiner Wohlgeboren Herrn, Georgie I, Siebenburgen².

2 fi Pentru ca să fiu și eu sănătos.

6 martir [Viena], 18/2 [1]867

¹ Domniei-sale domnului George Barit, la Brașov, Transilvania.

XXXV

Prea stimat frate Georgie /

[Viena], 18/2 [1]867

Timpul îi tare serios. Dizolvarea dicasteriului de aci și înrolarea
angajaților aceluia în dicasteriul ministerial îi la ușă. Ge zici? Ce cere
interesul public național, făcându-se evenimentul acesta trup? Fii
înștiințat că dorul d-tale în epistola-ți exprimat s-a împlinit. Soarta
petițiunii² îi în mînile cele mai înalte. De aci să duse cu aceea că
regularea dreptului de stat a Transilvaniei fiind rezervată deosebitei
tractări, deocamdată ar avea a rămîne nerezolvată. Cine știe ce pedeci
or fi încă la executarea ministerială, și fiind aceste va putea veni la
întrebarea zilei / deosebita tractare, dacă nu atunci o să trecem prin
fazele constituționalismului modern, cum trecurăm prin sistemele
de la [1]848 pînă astăzi, fi-va timpul mișcării fazelor așa de-a lung și
confuz cum fusă cel din sus nu cred, pentru că pot deveni alți motori
mai just și poate mai exacti la conducerea treburilor. Doară pînă atunci
va intra și în trupul nostru național un spirit mai temporar, și apoi
și concordia fraților, vom avea rezultatele dorite cu mare sete.

Așteptîndu-ți părărea-ți, poftesc sănătate statornică.

Dimitrie./

¹ Cancelaria Aulică a Transilvaniei, desființată în 11 martie 1867; vezi
scrisoarea XXXVI.

² La adunarea generală a „Astrei” din luna august 1866, intelectualitatea
românească a încredințat lui George Bariț și Ioan Rațiu să adune plenipotențe
pe un memoriu adresat împăratului, în care să se ceară respectarea autonomiei
Transilvaniei, respingerea articolului I de lege din 1848 referitor la uniunea cu Ungaria,
sanționarea legii electorale înaintată în 1864 Tronului de dietă din Sibiu și redeschiderea
acesteia. În 31 decembrie 1866, Bariț fiind bolnav, actul, purtînd 1493
de semnături, a fost înaintat împăratului de Ioan Rațiu. Documentul a zăcut o lună
la cabinetul imperial, apoi trecînd pe la Cancelaria Aulică, a ajuns la Guberniul
Transilvaniei, care a început să-i urmărească pe semnatari; vezi T. V. Păcățian,
Cartea de aur..., voi. IV, p. 128—135.

XXXVI

Viena, 17/3 [1]867

Frater Georgie !

În epistola din urmă ai voit a ști locuința mea, și așa vei ști că
epistolele ce vei binevoi a-mi scria sunt a să adresa: *Burgring* — ulița
Babenberger, nr. 5.

În 11 [luna] c[urentă] s-a dizolvat Cancelaria noastră¹. Nu vă
pară însă rău, pentru că aceea în compozițiunea sa din urmă devenise
pernicioasă. Cum va fi administrațiunea transilvană în viitor îi un ce /
a clocirei, a unei experimentări noi, din care sistemă, durere, nu o să
mai ieșim. Una parte din angajații ai cancelariilor s-a chemat și s-a
și dus în jos la Ministeriul de Justiție, unde să lucră proiecte de legi.

Acia mai toate gazetele politice sunt mulțămite cu sistema duală.
Unica *Prefs[se]*² îi de contra opiniune, aducînd pã zi ce merge
însemnați.

121* După ce în momentele de față puțină ocupațiune am și /
Mureșan Iacob să vede a zăuitat a-mi trimete *Gazeta*, te rog a-
aminte ca numaidecît să-mi trimeată numerii anului acestuia, î
de la 1 ianuarie, pã un semestru, apoi prețul o să-i dau fiului său
care tocma astăzi fusă la noi în vizita cu soția sa.

Salutarea frățiască,

122

¹ Cancelaria Aulică a Transilvaniei.

² *Die Presse*, ziar care apărea la Viena.

XXXVII

Sibiu, 15/

Frater Georgie !

Una întrebare mare de viață și onoare a poporului nostru s
în momentul acesta¹. În asemenea cazuri, totdeauna ca și a
ni să poate nouă veteranilor face imputare că nu am lucrat a
viforii, dacă s-or arătat pe horizont, sau nu ne-am bucurat d
123 fructifer după / atîtea calamități.

Viforul cel mai grandios mi să pare avem acum a-l înt
Unde e mîntuînța? Mi să pare avem ante acte în viața noastră.

Cum vei ști sau vei auzi, episcopii încă or început a cuge
lucrul acesta. O să convină, păcum aud, simbătă aci. Va fi
123* veteranii să fim atunci acia, că fiindu-le lipsă de noi / să nu fim
Vină, frate Georgie, încoace. Misiunea noastră [din] 1861² ne
a îngriji de cauza națiunii noastre. Am provocat și pe Ioan
Turda et Cricău³ ca pe atunci să vină.

Salutare frățească,

124

N.B. Am venit la Sinod⁴ și așa sum aproape. /⁵

¹ Referire probabilă la disputele dintre activiștii și pasiviștii ro
Transilvania, destul de înverșunate în mai 1872, care riscau să scindeze
și forța rezistenței naționale românești.

² Atît Bariț cît și Moldovan erau membri ai Comitetului perman
Conferința națională din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

³ Ioan Rațiu.

⁴ Ioan Axente Sever, care avea pămînt la Cricău.

⁵ Sinodul arhidiecezan al românilor ortodocși.

⁶ Adnotarea lui Bariț, la f. 124v: „1872. Dim. Moldovan, Sibiu,
Venită 17, răsp[uns] 18. Motivat”.

XXXVIII

Boholt,

Iubite frate George!

Eu mă aflu aci la Buholt¹ cu familia mea împreună; într
apã minerală.

Mi se pare că apa aceasta aduce celor ce pătimească mai mult folos. Ea apa de la Elopatak¹, dar chiar și ca cea de la Karlsbad, pentru că ea întărește stomacul, curățind și reînviind sîngele, depărtează paliditatea ceea ce observ la mai mulți bolnavi.

Apa aceasta e de la natură rece, cam la grad +9 R[eaumur]. Se întrebuițează mai cu samă bînd-o, apoi prin scaldă rece în bazin. Noi bem mai toată ziua, dimineața pe nemîncate, apoi / și la prînz, simplu ori cu vin mestecat, pentru că conține și acid carbonic, pe lîngă foarte mult fier. Nici într-un chip însă nu e neplăcută la beutură. O să trimet o părțică la Viena, pentru analizare. Mulți se scaldă în apa rece, noi însă ne scaldăm în puțin încălzită în vas, apoi cu încetul o răcim.

Știindu-te, frate George, că în timpul mai recent ai fost bolnav, cam pe atunci cînd și eu pătimeam de tusă și friguri, am aflat atîta în interesul tău și a fami/liei tale, cît și în interesul tuturor cari te stimă și te iubesc, a te face atent la apa aceasta, și a te provoca ca să o întrebuițezi și tu. Din această provocare vezi dară scopul scrisorii aceștia, totodată intențiunea a resuscita conversațiunea noastră.

Noi om fi aci vo 4 săptămîni. Am dor a te vedea. Dacă te rezolvezi a veni, scrie-mi ca să-ți susțin un quartier lîngă noi în casa lui Ceaclanî. Salutare de la noi toți, al tău sincer frate,

Dim. Moldovan.

[Adresa:] La Boholt, ultima poștă Deva, comitatul Hunedoarei.²

¹ Azi Boholt, comuna suburbană Șoimuș, municipiul Deva.

² Azi Vilcele, județul Covasna.

³ Adnotarea lui Barit, la f. 126v: „1877, Dim. Moldovan, Boholt, 4 iuliu, r[ăspuns] 3/15”.

XXXIX

23/2 [1]878

Frata Georgie !

Mult mă-nbucur de activitatea ta neînteruptă.

Mult mă-nbucur de întreprinderea ta nouă cu *Observatoriul*¹. Sper în iubirea lui D[umne]zeu cătră noi că-ți va susține puterile fizice, ca să poată acorda dorințelor inimii și spiritului tău în lucrările tale pentru cultura poporului nostru!

Din cînd în cînd, alegîndu și timpul, îți voi trimite și eu materiale, strînse după exemplul albinilor, cari după ce li vei întrebuița, le vei / depune în sanctuarul nostru, biblioteca pentru cultura poporului...²

Aș dori ca tu, pe lîngă multele ocupațiuni, să mijlocești și regularea și aranjarea bibliotecii noastre. Aceea, pe cum am văzut-o în anul 1861—63, era derangiată. Un catalog bun ar fi tare de dorit.

Ți-am trimes prin ginerile meu³ una mapă de la Busching⁴, văzîndu-te ocupat cu Basarabia.

Ți-am trimes 2 opuri pentru expozițiunea de la London și Agram⁵. [Ți] voi trimete fără de întîrziere și expedițiile (*Lieferungen*)⁶ din expozițiunea anului 1865 de la Paris, pentru care am de a reflecta că

127* bine veți / face dacă li veți rîndui compactarea lor și anume a / cu delineațiunile pentru tot obiectul deosebit, pentru că așa să vor po de cetitori mai bine folosi.

Bine ar fi să se pregătească vo 3—4 din tinerii noștri pentru expozițiunea pariziană din anul prezent, cari cu spezele adunate la ai noștri să meargă la Paris. Cuget că s-ar putea aduna vo 200000 fiorini prin colecte, și acești bani ar fi destul pe 2 luni la 4 inși, cu spaș călătorii cu tot. Așa făcură în anul 1865 mai toate popoarele cî trimețînd tinerii de ai lor.

Li de lipsă un individ adăpat în științele naturale, un tehnic specialist pentru industrie, apoi, mai iit, at, cari să trimeată rela de la Paris⁷. Propun pe d. Lepădatu⁸, pe tînărul Bologa Vale pe fiul tău⁹ pe care-l vei miorma în tr^wic ag^v^u^... Vorbește și cu fratele Ilie¹⁰, angajați metropoliții¹¹, pe fratele Cipari etc, etc. apoi va merge. Nu trebuie să fie tinerii în Paris la deschis ci 2 luni mai tîrziu.

Salutare frățească,

128

Dim

¹ în anul 1878 George Bariț, stabilit la Sibiu, editează între 1878—1880 ziarul *Observatoriul*, prețios organ de presă al mișcării naționale românești, care s-a concentrat în acești ani atenția și colaborarea multora din cele mai de seamă talențate ale poporului român din imperiu.

² Biblioteca „Astrei”.

³ Ioan Bădilă, jude subcercual.

⁴ Librar la Viena.

⁵ Zagreb.

⁶ „Fascicole.”

⁷ Acțiunea face parte din eforturile românilor de progres economic și industrial. George Bariț a avut un mare rol prin popularizarea noilor procedee agricole și industriale și prin interesul arătat organizării de expoziții economice românești cu ocazia cărora se dădeau uneori și premii; vezi G. Cipăianu, *Din activitatea noastră în 1861 și 1862 (pînă la a doua adunare generală)*, în *Studia Universitatis Bolyai*, series Historia, fasc. 2, 1971, p. 66—67.

⁸ Ioan Alexandru Lăpedatu, om de cultură român, cu studii de literatură și lingvistică la Paris și Bruxelles, colaborator al publicațiilor *Albina Pindului*, *Traian*. A fost între 1871 și 1878 profesor de filologie clasică la gimnaziul românesc din Brașov.

⁹ Fiul lui Iacob Bologa.

¹⁰ Ieronim Bariț.

¹¹ Ilie Măcelariu.

¹² Miron Romanul și Ioan Vancea.

¹³ Timotei Cipariu.

¹⁴ Adnotarea lui Bariț „1878. Dim Moldovan, 23 febr[uarie]”.

XL

Nașt[erea] S[fintu]lui I

Frata Georgie !

Iubit soț în ani și cugete !

Că tu abdici acțiunei tale imediate a ține publicul nostru în cunoștința adevărată a tuturor evenimentelor prezente ce taie în viața lui,

ILIE MĂCELARIU

(1822—1891)

a face atent totodată și [pe] cel afară de noi, intern și extern, simpatic ori antipatic — *sihe ira et odio* — la trecut, la prezent, la viitor, ce o legat, leagă și va lega popoarele statului,

129 că tu părăsești această carieră spinoasă, nu mă mir *K* Că tu de altă parte intri în svera activității, / ocupându-te și descriind trecutul poporului nostru mă bucură, sum mîngîiat¹.

Atîtea, experiența, modestia, moderațiunea ta și iubirea de dreptate și adevăr, va arăta adevărul despre poporul nostru și conducătorii lui.

Nu face nimic că unii ori alții căutînd în oglinda faptelor se vor spăria, dar spaima acelora va fi indigitare și îndreptare pentru cei cuprinși de slăbiciuni.

Eu aș dori să te ocupi nainte de toate cu întîmplările timpului nostru, anume cu cele văzute, auzite, cercetate și judecate de tine/²

129* Dacă-ți va da Dumnezeu / viață, vei descoperi vederile tale și despre trecutul moșilor și strămoșilor noștri. Te vei duce și te vei reîntoarce pînă la Romul.

Cuget că vei cerceta familia tua din Hinedoara, înainte de a te depărta de la noi!³

Ge dor mi a te vedea! Nu-ți va fi cu puțință a călători și pînă la mine? Eu fiind bolnăvicios, nu mă pot depărta de la casă, apoi soția mea⁴ și Johan[n]a⁵ încă sunt duse de acasă. Sum singur, dacă poți vină. Multe am pentru afacerile tale!

Hotărîndu-te a veni, scrie-mi cu vo 2—3 zile mai /nainte.

Fii îmbrățoșat și salutat de al tău frate,

Dim[itrie] Moldovan./

¹ Referire la intenția lui George Bariț de a se retrage din activitatea de editare a unui ziar, intenție pusă de Dimitrie Moldovan, în urma relatărilor lui Bariț însuși, în relație cu apropiata încetare a apariției *Observatoriului*, survenită în 15/27 iunie 1885. Într-adevăr, după această dată George Bariț nu mai conduce vreun organ de presă.

² În această epocă George Bariț stăruie în primul rînd asupra operei sale de căpetenie *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*. Volumul I al lucrării, apărut în tipografia lui W. Krafft în 1889 la Sibiu, înfățișează istoria Transilvaniei din 1863 pînă în 1848, volumul II, apărut tot la Krafft în Sibiu, un an mai tîrziu, relatează evenimentele dintre 1848 și 1860, iar ultimul volum, al treilea, tipărit de același W. Krafft în 1891, prezintă faptele istorice pînă la 1883.

³ Intenția lui George Bariț a coincis în această privință cu a lui Dimitrie Moldovan, ca rezultat al vederilor asemănătoare în aprecierea folosului pe care mișcarea națională românească îl putea găsi într-o istorie a faptelor din vremurile mai recente, unele contemporane celor doi.

⁴ Este vorba de comitatul Hunedorii în care locuia o fiică a lui George Bariț (la Orăștie), Aurelia, căsătorită cu A. I. C. Vlad.

⁵ Johanna.

⁶ Fiica lui Dimitrie Moldovan.

⁷ Adnotarea lui Bariț, la f. 130v: „Dim. Moldovan, trestia (?), 6 iulie] n[ou] venită în 10 iuliu. Mă cheamă la sine.”

Ilie Măcelariu, prieten apropiat și de nădejde al lui Avram Iancu, a ocupat de frunte în lupta națională, fiind mereu prezent și activ în cele mai importante momente ale desfășurării ei. „Primăvara popoarelor” din 1848 îl află în cercul celor 38 de camariotari români de la Tabla regească din Tîrgu-Mureș; aceștia vor constitui un mîunchiu în evenimentele din 1848 și de după aceea. Pătruși de „spiritul timpului”, adepți ai bilului principiu de emancipare și egalitate a popoarelor* juriștii români se întrunesc în jurul lui Avram Iancu și Alexandru Papiu Ilarian, pentru a se consulta pînă în tîrziu ale nopții asupra căilor de urmat și acțiunilor ce trebuiau săvîrșite în vederea realizării luptei politice românești¹. Într-o atmosferă de entuziasm, canceliștii români tărăsc dezmoțirea satelor și mobilizarea sătenilor pentru a participa la adunarea de la Blaj. Ei erau hărăziți să alcătuiască echipa de avangardă și de contact nemijlociat cu masele², în timp ce conducătorii mai bătrîni din Blaj și Sibiu se întruneau pentru a discuta borarea programului mișcării. „Meritul tribunilor — spunea simplu Alexandru Papiu Ilarian — a fost numai că au ținut cu poporul și poporul convins fiind despre adevăr asculta bucuros de dinșii, ca de unii ce apără cauza dreaptă împreună”³.

Ilie Măcelariu, care făcea parte dintre tribuni, își va fi îndeplinit cu mare succes îndatoririle și angajamentele luate sub jurămînt împreună cu colegii și prietenii săi la Tîrgu Mureș. Marea Adunare Națională de la Blaj îl numește membru al delegației naționale trimisă la dieta din Cluj⁴; dar Comitetul național român îl folosește pe Ilie Măcelariu pe lîngă delegația trimisă la Viena pentru a obține recunoașterea justelor revendicări ale poporului din partea împăratului. Cînd Ioan Bran de Lemeny, membru al delegației la împărat, ajunge la 25 mai 1848 la Viena, îl găsește aici și pe Ilie Măcelariu; acesta făcea parte din corpul secretarilor delegației, alături de Secăreanu, Gheorghiu și Lacea⁵. Unii membri ai delegației împreună cu secretarii așteptau acolo sosirea r

¹ Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, t. II, *Evenimentele românilor de la a. 1848 pînă la Adunarea din 15/3 mai inclusive*, Cluj, 1852, p. 107.

² Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românească din Transilvania în anii 1848—1849*, voi. V, Cluj, (1946), p. 44.

³ Alexandru Papiu Ilarian, *Op. cit.*, p. 263.

⁴ Idem, *Op. cit.*, p. 298—299; cf. T. V. Păcățian, *Cartea de aur sau politica-națională ale românilor de sub Coroana ungară*, voi. I, Sibiu, 1904, p. 338.

⁵ Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Transilvania (1846-1848)*, voi. IV, Brașov, 1903, p. 10-11.

delegației în frunte cu episcopul Andrei Șaguna. Întrucât acesta a întârziat, patru membri ai comisiei pleacă spre Innsbruck pentru a-și îndeplini misiunea încredințată de forul suprem al națiunii. Eforturile lor rămân fără rezultat, fiind zădărnice de pretențiile prim-ministrului maghiar Ludovic Batthyány și ale ministrului de la țară, contele Esterházy, sosiți și ei la Innsbruck, cu scopul de a smulge regelui Ferdinand sancționarea legii uniunii Transilvaniei cu Ungaria, promulgată de dieta de la Cluj, în absența reprezentanților români și în pofida protestelor anticipate și condiționate ale Marii Adunări Naționale de la Blaj. Într-adevăr, legea uniunii este sancționată de monarh la 10 iunie 1848. Delegația din 23 iunie 1848, condusă de data aceasta de Andrei Șaguna, obține un bilet imperial care recomanda guvernului și parlamentului maghiar să recunoască prin lege naționalitatea politică a românilor. Eforturile depuse în acest sens la Pesta de Șaguna și însoțitorii lui eșuează însă lamentabil.

Referindu-se la evenimentele din 1848—1849, Ilie Măcelariu afirma în mod just că nu intrigile așa-numitei camarile au declanșat un conflict atât de mare și sîngeros, ci adevărata cauză rezidă în spiritul legilor de uniune (art. VII Pojon și art. I Cluj), „legi iatale, sugrumătoare de provincie și națiuni de una parte și simțul de conservare propriu al națiunilor prin ele amenințate, de altă parte”.

Ilie Măcelariu a contribuit la organizarea luptei militare a poporului său pentru apărarea ființei naționale și a autonomiei Transilvaniei. Din octombrie 1848 își revia calitatea de tribun, dar de data aceasta îmbină armonios atribuțiile de tribun politic cu cele de tribun militar. Tribunalii au constituit cea mai importantă verigă de legătură între conducerea politică națională superioară și masele largi ale țărănimii chemate să lupte cu armele în mîini pentru viața și libertatea națională. În calitatea lui de tribun militar, Ilie Măcelariu avea de îndeplinit instrucțiuni precise. Toți tribunalii recrutau oamenii ați de a purta arme și participau personal la alegerea centurionului și vicecenturionului (căpitanul). De asemenea erau obligați să țină o evidență clară a armelor de foc și să se îngrijească ca cei ce nu aveau puști sau pistoale să-și facă lănci: dacă oamenii erau prea săraci trebuiau ajutați din fondul comunității. Acolo unde era posibil, era de preferat ca tribunalii să formeze cel puțin o decurie de călăreți, aceștia fiind datori să aibă 2 pistoale și o lance. Sătenii dintr-o localitate alcătuiau mai multe decurii în frunte cu decurionii. În fiecare săptămînă cîte o decurie trebuia să fie trimisă la sediul prefecturii pentru ca oamenii să se deprindă cu minuirea armelor. Rapoartele despre necesitățile ivite urmau filiera: decurion, centurion, tribun și prefect. Tribunalul avea drept la 10 oameni înarmați pentru paza sa personală. În calitatea lor de tribuni politici, ei trebuiau să ia jurămînt în fața bisericilor de la săteni, că vor ține cu națiunea și cu împăratul, care le promisese dreptate și egalitate națională; jurămîntul era depus conform formulei stabilite de Marea Adunare Națională de la Blaj. Tribunalii urmau apoi „să-și învețe și să-și deslușească pe oameni în lucrurile politice” și să-i convingă de foloasele înarmării „arătînd că numai așa se pot apăra și mîntui de aceia cari vreau să-și asuprească”.

Ilie Măcelariu a fost tribun în prefectura a III-a ce-și avea sediul la Sebeș și era condusă de prefectul Dionisie Marțian Popovici. În scrisoarea lui A. T. Laurian, membru al comitetului de pacificațiune, expediată prefectului din Sebeș, se preciza, la 19/31 octombrie 1848, că sub comanda sa se aflau: Ioan Pop, viceprefect, care stătea tot la Sebeș, Vasile Tâmași, însărcinat cu organizarea gărzii la Orăștie și Ilie Măcelariu tribun la Mer-

* Biblioteca Academiei R. S. România, Manuscrise române (B.A.R., mss. rom.) nr. 997, f. 34.

⁷ *Transilvania*, IX, nr. 4 din 15 februarie 1876, p. 44.

curea, unde era ajutat de fostul său coleg de școală și codelegat al românilor de pe Pămîntul crăiesc la Marea Adunare de la Blaj, Tănase Moise, care era vicetribun. Comitetul de pacificațiune ordona prefectului să-și îndrepte armata spre Alba-Iulia, de unde putea primi muniții și arme, și să se unească cu trupele imperiale și cu cele conduse de Avram Iancu pentru a lupta împreună la Aiud. În sarcina aceiași prefecturi cădea și dezarmarea inamicului din Vințul de Jos⁸. Cetele legiunii a III-a urmau apoi să sprijine ofensiva se pregătea împotriva Clujului. Comitetul de pacificațiune cere printr-un act semnat de Simion Bărnuțiu la 16 decembrie 1848 ca prefectura de la Sebeș să formeze o gardă națională de călăreți. Cu acest prilej era delimitat precis și teritoriul supus jurisdicției prefecturii; aceasta era constituită din scaunele Sebeșului, Orăștiei, Miercurii, incluzând satele învecinate de la nordul Mureșului care țineau de comitatele Alba Inferioară și Hunedoara⁹.

După succesele de la sfîrșitul lui 1848 urmează victoriile armatelor guvernamentale maghiare conduse de generalul polonez Bem și recucerirea Transilvaniei (cu excepția Munților Apuseni, apărați de moșii lui Iancu și a cetății de la Alba Iulia). În loc să se dea seama de adevăratele cauze care au provocat războiul civil și să-și revizuiască atitudinea pentru remedierea situației, autoritățile maghiare instituie, prin „tribunalele de sîntenie” și „echipele de vînătoare”, o crîncenă teroare căreia îi cad victime prefecți, tribuni, preoți și mai ales o mare mulțime de țărani de prin satele Transilvaniei¹⁰. Leptul democrat Bem, a cărui patrie era sfîșiată de trei mari puteri și care prețuia foarte mult necesitatea unei alianțe democratice între națiuni, era îndurerat de această situație și depimantă situație și încerca să tempereze zelul răzbuțător și oprimator al nobililor maghiare. Ilie Măcelariu, tribun politic și militar, este prins și judecat pentru „vină de trădare” față de guvernul maghiar și condamnat la moarte de un tribunal prezidat de colonelul nobil Bethlen Gergely. O întimplare fericită îl scapă de la moarte pe Ilie Măcelariu. El luase prizonier pe medicul-șef al generalului Bem, care fusese rănit. Tribunalul român a dispus ca prizonierul său să fie bine tratat și îngrijit, iar după vindecare să-l eliberează. Bem, dornic să răsplătească generozitatea conducătorului român, îl grațiază și ordonă la rîndul lui eliberarea lui Ilie Măcelariu¹¹. După aceasta, printr-un bilet emis în un fel de foaie de liberă trecere, emis la Sibiu în 15 martie 1849 din partea taberei revoluționare a armatei maghiare din Transilvania, menționa simplu că lui Măcelariu i se permite să circule liber și în orașul Mercurea, centrul fostului său tribunal¹².

Despre sîrguința și devotamentul cu care Ilie Măcelariu și-a îndeplinit îndatoririle «sale către națiune, stau mărturie declarațiile locuitorilor din satele tribunalului. Sătenii din comunitatea Cărpeneș, în frunte cu judele Gligor, afirmă că în toamna anului 1848 Ilie Măcelariu susținuse în sațul lor „o dulce vorbire către popor”, ce a înflăcărat „pe feciorii români” care se înrolează voluntar sub arme, fără a mai fi nevoie

⁸ Ștefan Manciulea, *Scrisori și acte privitoare la mișcarea revoluționară a românilor din Ardeal și Ungaria în 1848—1849*, București, 1926, p. 284. Scrisoarea expediată din Sibiu la 19/31 octombrie 1848 de August Treboniu Laurian către Dionisie Popovici Marțian.

⁹ *Idem*, *Op. cit.*, p. 268.

¹⁰ *Bucovina*, nr. 1 din 6 ianuarie 1850.

¹¹ Aurel Decei, *Două personalități din trecutul istoric al Abrudului*, *Ilie Măcelariu și soția lui Iudita Tobias — Țara Moșilor*, Abrud, 1974, p. 144—151; afirmă că tribunalul care l-a judecat pe Ilie Măcelariu a fost prezidat de colonelul E. Wezi *Gazeta Transilvaniei*, X X X, nr. 9 din 13/1 februarie 1867.

¹² Arhivele Statului Cluj, fond Ilie Măcelariu, f. 113.

cetățeni ai națiunii politice maghiare, indiferent că vorbeau maghiara, germana, slovacă* sârba sau româna. Limba vorbită era irelevantă, ea nu genera nici un drept de stat sau politic. Coroana Sf. Ștefan trebuia refăcută ca stat maghiar unitar în care nobilimea urma să dețină frâiele puterii guvernamentale și legislative.

De fapt, în 1860—1861 se promulgă din nou principiul legitimismului istoric — de stat (Staatrecht) ca normă fundamentală de organizare a imperiului, nesocotindu-se astfel cerința democratică a federalizării lui pe baza dreptului natural etnico-demografic. Curtea și conservatorii maghiari decid ca Banatul, Zarandul, Solnocul de Mijloc, Crasna, Chioarul să fie încorporate Ungariei, unde rămâneau în continuare și Crișana și Maramureșul. Singur Ardealul își menținea autonomia față de Ungaria, fapt ce a nemulțumit grav pe liberalii maghiari care doreau să-l alipească în virtutea legilor centralizatoare din 1848. Astfel în această problemă se ivește o breșă între liberali și regimul imperial, breșă care va fi folosită cu succes, atâta timp cât ea va exista și nu va fi înlăturată prin compromis, de lupta românească din Marele Principat al Transilvaniei. Liberalii negaseră în 1861 existența legală a Reichsrathului central și ceruseră reinstaurarea guvernului responsabil.

În condițiile politice de la începutul epocii semiliberale a lui Schmerling, în cercurile conducătoare românești apar două tendințe programatice. Cîțiva fruntași se gîndesc să reia și să continue programele naționale maxime formulate în 1849 (petiția din 25 februarie). Printre cei mai de seamă reprezentanți ai acestei orientări se numărau Iosif Hodoș și Andrei Mocioni. Ilie Măcelariu se atașează, la începutul lui 1861, acestei grupări a programului maximal. Măcelariu primește programul lui Iosif Hodoș și îl recomandă cu căldură redactorului *Gazetei Transilvaniei*, Iacob Mureșanu. Dealtfel, avusese intenția să publice programul lui Hodoș chiar și la Viena, prin intermediul lui Axente Sever. Programul cerea unirea românilor din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina într-un singur stat autonom, lege electorală democratică, dietă reprezentativă etc. Măcelariu ia măsuri ca originalul (trimis lui de către autor) să fie copiat de studenții români juriști din Sibiu în 52 de exemplare și „împărțit în toate 4 unghiurile”. Tot Măcelariu — după cum însuși mărturisește — îl prezintă și îl citește și „burocratico-aristocraților noștri” (cercurilor politice din jurul episcopului Șaguna). Mulți dintre aceștia sînt de acord cu ideile și cu solida argumentație dezvoltată în programul lui Hodoș²¹. Șaguna și alți fruntași politici erau convinși, însă, că Hasburgii nu vor admite niciodată ca la marginea imperiului să se constituie un stat autonom românesc de 3.500.000 locuitori. Un asemenea eveniment ar fi fost un pas important înspre descentralizare și emanciparea deplină. De aceea Viena va refuza cererea lui Andrei Mocioni privind întrunirea unui congres general al tuturor românilor din monarhia habsburgică. Pentru moment, Șaguna și adepții lui își îndreaptă eforturile în primul rînd înspre asigurarea autonomiei Transilvaniei istorice și instituirea unei legislații pozitive pentru națiunea română de aici. În această direcție se sconta pe conflictele dintre Viena și cercurile politice maghiare unioniste și dualiste și pe o eventuală alianță cu monarhia și Schmerling. Episcopul ortodox,, care eșuase alături de ceilalți membri ai delegației din 1849—1850 în obținerea satisfacerii revendicărilor naționale, se gîndea ca atunci să nu ceară prea mult și să nu obțină nimic, ci să formuleze un program politic moderat, care, în condițiile și împrejurările date,, să aibă șanse reale de succes. De fapt, recunoașterea prin lege a națiunii române ca națiune politică egal îndreptățită și decretarea limbii române ca una din limbile oficiale

ale Marelui Principat al Transilvaniei ar fi constituit evenimente fără precedent în istoria politică a națiunii și limbii române din monarhia habsburgică.

Ilie Măcelariu manifestă neîncredere și bănuială față de Șaguna, exprimînd *in* scrisorile către George Bariț, preferința și încrederea în atitudinea mitropolitului și a Alexandru Sterca Șuluțiu, care adoptase un ton mai hotărît în problemele politice. Admiră discursul lui Șuluțiu rostit la Alba Iulia, în schimb este nemulțumit de cuvînta scurtă și laconică a lui Șaguna²². Uneori Măcelariu se dovedește priplit și inexact în afirmațiile și acuzațiile lui formulate la adresa lui Șaguna, ca de pildă în scrisoarea expediată lui Bariț la 7 martie 1861, cînd îl bănuiește pe Șaguna că ar fi dorit ca românii să nu trimită reprezentanți la Reichsrath, în caz că nici maghiarii nu și i-ar fi trimis pe ai lor. În pofidă deosebirilor de vederi din interiorul mișcării naționale românești se impune ca în desfășurarea unor acțiuni importante, eforturile să fie omologase și unite în vederea obținerii unor progrese politice certe. George Bariț, Ilie Măcelariu și alți lideri politici vor acționa în comun la conferința de la Sibiu și sînt aleși în Comitetul permanent condus de Șaguna și Șuluțiu. Alegerea lui Măcelariu în acest for politic conducător era semn al încrederii cu care l-a investit conferința, socotindu-l printre fruntașii națiunii, alături de Bariț, Axente Sever, Hodoș, Rațiu, Pușcariu, Matei Nicola, Vasici, Pinciu etc. Pînă în urmă atît Bariț cît și Măcelariu, acesta în mod inconștient și după unele ezitări, accepta ideea lui Șaguna privind concentrarea eforturilor la lupta românilor din Transilvania istorică apreciind că varianta cealaltă, radicală, avea prea puține șanse sau chiar precis nu avea deloc șanse de reușită. Totuși adepții continuării liniei programatice din 1849 sînt nemulțumiți de faptul că Bariț, în 1861, se alătură lui Șaguna. La 14 aprilie 1861, Ion Maniu îi scria lui Simion Bărnuțiu că el îl aprecia mult pe Bariț pentru activitatea lui publicistică și politică generală „însă aceea nu i-o voi putea ierta curînd numai d[umnea]lui cu Șaguna e cauza de noi nu am avut congres național [al tuturor românilor din monarhie — n. ns.]. D-lui nu a mers mai departe, ci numai la episcopul Șaguna, care a zis: «Nu e cu politică să cerem congres și mai virtos general». Și dl. Șaguna «Așa e Excelența Ta, bine va fi»²³. În pofidă instrucțiunilor primite de la Șaguna și sfîrșitul lunii iunie și în iulie 1861, Ilie Măcelariu, Ioan Rațiu și Iacob Bologna, membri ai delegației naționale trimisă la Viena pentru a trata cu împăratul, Schmerling, arhiducele Rainer și alți miniștri, mențin legături strînse cu Andrei Mocioni și tatonează, totuși, posibilitatea unei acțiuni comune a tuturor românilor din monarhie. Un violent conflict izbucnește între Șaguna și cei trei lideri politici, episcopul ortodox acuzîndu-i că au depășit atribuțiile și au dat dovadă de necunoașterea realităților și a raporturilor politice din acel moment²⁴.

Ilie Măcelariu urmărește cu atenție manifestările dușmănoase ale presei naționale maghiare, care de pe poziții dominante de clasă atacă atît modalitatea întrunirii, revendicările „nelegale” ale conferinței românești de la Sibiu. Pe de altă parte Kelemen erut împăratului să dizolve Comitetul permanent românesc ales la Sibiu în ianuarie 1861. Referindu-se la articolul ostil din *Pester Llyod*, Măcelariu regretă faptul că conducătorii români au fost înclinați să-și ofere alianța fraților maghiari, pe baze de egalitate, totuși, unii din politicienii acestora avînd „natura ariciului”, nu re-

²² BA.R., mss. rom. nr. 997, f. 6.

²³ S H o? a? n S u c i u, *Corespondenta Ioan Maniu - Simion Bărnuțiu 1850-1861*, p. 10.

²⁴ *Concordia*, VII, 1867, nr. 2 (569) din 17/5 ianuarie.

²¹ Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Sibiu, fond Varia nr. 147. Scrisoarea lui Ilie Măcelariu către Iosif Hodoș, expediată din Sibiu la 3 ianuarie 1861.

la atitudinea ostilă față de mișcarea românească și la tendințele lor de suprașeției. De asemenea, Ilie Măcelariu a militat pentru demascarea unor atitudini șovăielnice și conciliante din interiorul mișcării politice românești, atitudini manifestate mai ales de funcționarii români de la guvernul din Cluj, consilierii Alexandru Lazăr, Paul Dunca, Ioan Alduleanu. În această problemă el scrie lui Bariț o scrisoare în care ataca în termeni violenți poziția lui Alexandru Lazăr, întrucât acesta nega competența de for conducător a Comitetului permanent, ales și investit cu această misiune de Conferința națională de la Sibiu. Măcelariu îl roagă pe Bariț să predea corespondența acuzatoare la adresa consilierului român, lui Iacob Mureșanu, spre a fi publicată în *Gazeta Transilvaniei*, deoarece „nu merită ticălosul să avem cruceare cu el”²⁶. Totodată, în octombrie 1861, Ilie Măcelariu sprijinit de I. Hania, susține ferm necesitatea ca dezavuarea votului separat și ambiguu al celor trei consilieri gubernali amintiți să se facă nu numai prin simple corespondențe jurnalistice, ci și în mod nemijlocit din partea Comitetului permanent ca for-conducător al întregii națiuni²⁷. Comitetul va împuternici, la 17 octombrie 1861, delegația! condusă de Șuluțiu să protesteze împotriva adresei guvernului din Cluj; membrii delegației includ în protestul lor din 31 octombrie 1861 și dezavuarea votului funcționarilor români²⁸. * Împuternicirea de a combate adresa guvernului era semnată în numele Comitetului permanent de Andrei Șaguna, și Ilie Măcelariu.

Fostul tribun de la 1848—1849, învățând din experiența amară de după revoluție și-a manifestat în scrisorile lui către Bariț scepticismul sau neîncrederea față de împărat. Când agentul imperial român Ioan Dobrân înmânează monarhului o petiție, acesta se rezumă să'o semneze și să mîngîie pe înaltul funcționar român cu „vorbe dulci”. Ilie Măcelariu care știa că monarhul procedase la fel și în alte ocazii, remarcă: „Atîta tot; no dară bolund ar fi fost acela, care ar fi așteptat mai mult, mai cu samă cunoscînd cu cine avem de afaceri”²⁹. Dar analizînd situația din 1861 Ilie Măcelariu a fost nevoit să constate în mod politic că românii trebuie să fie prudenți și să-și găsească un sprijin — fie și de sus, sau de moment — împotriva acelei partide politice maghiare care dorea să alipească forțat Transilvania la Ungaria. Românii trebuiau să folosească împotriva unor asemenea tendințe chiar și Reichsrathul (Staatsrath) condus de Schmerling. În consecință acesta nu trebuia ignorat — spunea Ilie Măcelariu — „înainte de ce am ști că ce vor face celelalte națiuni și că ai și de la cine aștepta ceva ajutor”³⁰. Măcelariu respingea ideea ca românii să boicoteze, alături de maghiari, Reichsrath-ul atît timp cît politicienii maghiari nu renunțau la planurile lor de suprașeție. Mișcarea politică românească trebuia — în concepția lui Măcelariu — să se folosească de orice contradicții și breșe ivite între cele două forțe dominante — cercurile ministeriale vieneze și' nobiliimea maghiară — pentru a conserva autonomia pămîntului strămoșesc. Ilie Măcelariu gîndea astfel în fiindcă aștepta de la Staatsrath „fericirea românului” sau că și-ar teme „pita neamțului”, ci fiindcă, totuși, în acel moment politic, prevederea respectării autonomiei Marelui Principat al Transilvaniei în diplomele Vienei din octombrie 1860 și februarie 1861 constituia un punct de sprijin în lupta politică legală împotriva legilor de uniune maghiare din 1848.

²⁶ B.A.R., mss. rom. nr. 997, f. 5.

²⁷ *Idem*, loc. cit., f. 7.

²⁸ *Idem*, loc. cit., f. 23.

²⁹ O. P. Șățian, *op. cit.*, voi. II, Sibiu, 1904, p. 668-671

B.A.R., mss. rom. nr. 997, f. 3.

³⁰ *Idem*, loc. cit., f. 9.

- I. Măcelariu și-a adus o însemnată contribuție la lupta politică susținută de români ce locuiau pe „pămîntul crăiesc”. Aici, secole de-a rîndul, patriciatul săsesc a interzis accesul reprezentanților români în administrația scaunală și municipală sau în „universitatea” cu sediul la Sibiu; era însă timpul ca asemenea practici să înceteze și românii să fie reprezentați în toate instituțiile administrației locale proporțional cu numărul lor. Deși în pofida instrucțiunilor centrale care recomandau o mai mare înțelegere față de națiunile „omnă nedreptățită pînă atunci, patriciatul săsesc încurajat chiar de corițele Franciscane și Salmen, nu renunță la vechile practici, neacceptînd decît parțial și cu totul nesatisfăcătoare alegerea unor deputați și funcționari români în scaunele „Pămîntului crăiesc”. Ilie Măcelariu demască atitudinea comesului și a patriciatului săsesc în alegerile de la Mercurea, trimițînd o corespondență lui G. Bariț cu rugămîntea ca acesta să o publice în ziarul național³¹, pentru ca nedreptățile să ajungă la cunoștința întregului popor. Ilie Măcelariu refuză funcția de jude mic sau greav, nu fiindcă era nemulțumit că n-a fost ales jude reșed (prefect) ci pentru că — afirma el — „alegera o cunosca ca nelegală”³². Măcelariu a acționat pentru anularea alegerilor nedrepte de la Mercurea și efectuarea altora, mai drepte și mai echitabile față de interesele românilor din acel scaun, care erau de patru ori mai numeroși decît sașii. În 1862, judele regal Măcelariu ținea să reafirme față noului comite al sașilor, Conrad Schmidt, marele adevăr al timpurilor moderne potrivit căruia „cramponarea de drepturile și prerogativele istorice putrede ar dăuna deseori mult decît renunțarea la ele” și, tot atunci susține necesitatea împrietenirii cu „spiritul timpului”³³, deci acomodarea și promovarea factorilor progresului și a egalității civile și politico-naționale.

Corespondența dintre I. Măcelariu și G. Bariț, care este prin excelență o corespondență politică, cuprinde date și informații importante asupra luptelor naționale susținute de românii transilvăneni în anii grei ai instaurării dualismului austro-ungar. Deputatul român al Mercurii a înțeles să-și fundamenteze lupta programatică pe apărarea autonomiei Transilvaniei istorice și a legislației sibiene din 1863—1864, așa cum procedau din adevărat dietei și liderii români pasiviști conduși de I. Rațiu și G. Bariț. De aceea Măcelariu a avut cu îndrîjire și actele de rezistență națională pasivistă (memoriul din noiembrie-decembrie 1866 întocmit de Bariț și Rațiu, *Pronunțamentul* de la Blaj din 1868) tocmai în intererul forului legislativ central al dominanților și în fața miniștrilor și parlamentarilor maghiari. Aceștia din urmă reacționează zgomotos și ostil împotriva încercării lui Măcelariu să vorbească în limba română în dieta maghiară și de a apăra autonomia Transilvaniei și de a legisla în dietei sibiene, acuzîndu-l de daco-românism și invitîndu-l să nu confunde Pesta cu Bucureștiul. Măcelariu, demn și netimorat de aceste vehemente atacuri ale politicienilor zilei, săvîrșite împotriva sa și a programului politic al națiunii sale, își apără vechele și principiile în mod deschis, pe calea presei, și odată reîntors în Transilvania, trimite președenției dietei pestane un protest răsunător împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Aceste acțiuni îndrăznețe au fortificat în sînul societății românești spiritul și hotărîrea de rezistență națională și lui Măcelariu îi sosesc adrese de azeziune și de recunoștință din mai multe orașe și sate ale Transilvaniei sau din București și Torino, de la Viena, Ruscalla și un grup de liberali italieni (1867—1868). După cum aflăm din corespondența sa Măcelariu trimite unele articole lui Bariț care se însărcina să le ducă redacției *Gazetei*

³¹ *Idem*, loc. cit., f. 17; *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 29; *Telegraf român*, IX, 1861, nr. 15.

³² B.A.R., mss. rom. nr. 997, f. 17.

³³ *Idem*, loc. cit., f. 29.

Transilvaniei pentru a deveni publice (așa cum s-a întâmplat și cu importanta *Declarație de opinie* alcătuită de Măcelariu și care a văzut lumina tiparului tot în coloanele *Gazetei Transilvaniei*). Scrisorile lui Măcelariu către Bariț din martie-aprilie 1867, ca și cea din ianuarie 1869, conțin date prețioase privind deosebirile de vederi și ruptura survenită între I. Măcelariu și poziția moderată, înclinată spre compromis și tratative de „înaltă diplomatie”, adoptată și urmată de căpitanul suprem al Năsăudului, Alexandru Bohățel și înaltul funcționar din ministerul învățămîntului și cultelor, Ioan Pușcariu³⁵.

Două telegrame și mai multe scrisori expediate de Măcelariu lui Bariț ne furnizează date veridice și exacte despre întemeierea Partidului Național Român (pasivist) de la Miercurea ca și informații referitoare la suspendarea activității Comitetului Central și a viitoarelor comitete filiale ordonată în mod represiv și neconstituțional de ministerul de interne din Pesta. Măcelariu îl înștiințează pas cu pas pe Bariț despre încercările sale directe sau scrise de a obține sistarea măsurilor nedrepte adoptate de guvern împotriva tînărului partid politic românesc. Dacă încercările lui vor fi zadarnice, Măcelariu îl anunța pe Bariț că va alcătui un protest public pe care-l va aduce la cunoștința națiunii și a Europei. În corespondență se găsesc referiri importante în legătură cu întocmirea unui memorandum național, general și atotcuprinzător (care să nu facă abstracție de abuzurile curente ale aparatului administrativ și legislativ maghiar), întrucît I. Măcelariu sau alți lideri importanți nu erau de acord cu prezentarea memoriului alcătuit în grabă de Bariț pentru Conferința de la Miercurea; acesta semăna mai mult cu o petiție decît cu un memorandum și, de fapt, în sînul mișcării naționale românești, se ridicau unele glasuri potrivnice petiționarismului politic. I. Măcelariu considera și el că era necesar că un memorandum bine întocmit și la curent cu cele mai noi aspecte ale politicii de dominație națională să se adreseze în primul rînd opiniei publice democratice din Europa. I. Măcelariu îi descrie lui Bariț eforturile pe care el, împreună cu I. Rațiu, N. Gaetan, G. Mănuș, dr. A. Tincu, I. M. Moldovan, A. Densușianu le-au depus la conferința din ianuarie 1870 de la Turda în vederea asigurării continuității și activizării rezistenței politice anti-dualiste a națiunii române. Românii trebuiau să-și fundamenteze neclintiți lupta lor politică pe bazele fixate de programul național din 1848 de la Blaj și cel recent, din 1869 de la Miercurea³⁶. Din corespondența Măcelariu-Bariț nu lipsesc relatări importante despre disputele din interiorul mișcării naționale românești, dispute ivite între adepții pasivismului și cei ai activismului. Era vorba deci mai mult de alegerea tacticii de luptă decît de strategie și principiile generale ale procesului neîntrerupt de emancipare politică a națiunii române. Momentele disputelor dintre activiști și pasiviști la care se referă Măcelariu s-au desfășurat în 1872 și 1875. În cadrul lor Bariț și Măcelariu s-au situat pe o poziție identică mai ales în 1872. Ei au acceptat formula pasivității relative, adică

³⁵ *Idem*, loc. cit., f. 34—58; Despre activitatea parlamentară desfășurată de Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta și aprecierile sau criticile făcute de mișcarea națională românească asupra ei vezi Dumitru Suciu, *Activitatea lui Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta (1865—1867)*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj*, XIV, 1971, p. 143—155; *Idem*, *Lupta parlamentară a lui Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta (iunie 1867 — decembrie 1868)*, în *Acta Musei Napocensis*, IX, 1972, p. 215—228; *Idem*, Din lupta politică românească: *Activitatea lui Ilie Măcelariu în primii ani după instaurarea dualismului (1868—1869)*, în *Studia Universitatis Babeș Bolyai*, series Historia, 1972, fasc. 2, p. 73—74.

³⁶ B.A.R., mss. rom. nr. 997, f. 59—83; vezi Dumitru Suciu, *Date noi privind contribuția lui Ilie Măcelariu la lupta românilor împotriva dualismului*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie*, Cluj, XVI, 1973, p. 215—230.

alegătorii români să ia parte la alegeri, dar deputații români aleși să nu participe la lucrările parlamentului maghiar. Această formulă nu a fost însă acceptată de Conferința de la Alba Iulia care adoptă pasivitatea absolută (inclusiv neparticiparea la alegeri) propusă de I. M. Moldovan. Unele din pasajele scrisorilor lui Măcelariu se referă la conferințele restrânse de la Blaj din 1872 și la actele și protocoalele redactate cu acest prilej. Conferințele, la care au participat I. Vancea, G. Bariț, I. Măcelariu și I. Rațiu au fost prilejuate de „încercarea de împăcare” — o simplă manevră politică — întreprinsă de ministrul președinte maghiar Melchior Lonyay. Măcelariu dorea publicarea tuturor actelor legate de acest eveniment³⁷.

Ultimele scrisori trimise de I. Măcelariu lui G. Bariț stau mărturie asupra legăturilor strânse existente între românii Transilvaniei și frații lor din România în momentul măreț și eroic al războiului de independență din 1877—1878. La Sibiu se formează primul comitet al doamnelor române pentru ajutorarea soldaților români răniți și a familiilor soldaților căzuți pe câmpul de onoare al națiunii; acesta era condus de Iudita Măcelariu. Exemplul este urmat de alte centre românești importante ale Transilvaniei. Primul ministru maghiar dizolvă toate comitetele românești. I. Măcelariu a văzut ordinul de dizolvare trimis comitetului suprem al Sibiului Friederich Wächter. Frumoasa și umana acțiune continuă însă, întrucât Iudita Măcelariu o va conduce ca persoană particulară ajutată bineînțeles de doamnele din vechiul comitet. La inspirația lui Ilie Măcelariu, Iudita Măcelariu protestează demn dar energic împotriva măsurilor reacționare adoptate de guvernul maghiar împotriva sentimentelor naționale și umane ale românilor din Austro-Ungaria. Suveranii români din București au apreciat aceste eforturi și după război au fost decorate 19 doamne române din Transilvania. Ilie Măcelariu era conștient de faptul că recunoașterea și consfințirea prin luptă a independenței României era cauza și speranța tuturor românilor, indiferent de faptul că soarta îi mai încătușa pe unii în frontiere și state străine. Fostul tribun de ia 1848—1849 era solidar cu armata română, încheindu-și unele scrisori către Bariț cu urările: „Toate cele bune de la D-zeu, nouă și celor de la Plevna” sau „D-zsu cu noi și cei de la Plevna”³⁸.

³⁷ B.A.R. mss. rom. nr. 997, f. 84—99.

³⁸ *Idem*, loc. cit., f. 101-119.

Săbii, 26/1 [1]861

Mult stimat domnule!

Că ai plecat, cumu-ț place a zice, ca un olandez de la Săbii, nice m-am mirat, nice m-a supărat, căci am cunoscut bine, fo[a]rte bine, în ce jurstări te-ai aflat sub întregul decurs al conferințelor¹. Nu m-au supărat mai departe nice aceea căci nu ne-am zis unul altuia batăr un adieu, fiindcăci asemenea am văzut că stai ca pe spini, apoi în asemenea împrejurări, așa cred, a aștepta unele seci curtuazii ar fi numai o pedanterie, cari, pe lângă alte rele, dacă ar mai închepe și aceasta între noi românii ar ieși și mai multe voturi separate, ca câte se iviră la conferințele noastre din urmă. Au fost însă un altceva ce m-au supărat foarte, și încă nu numai pe mine, ci pe cei mai mulți ce au cunoscut acea împrejurare, că adevărat, după atâtea sacrificii, atâtea neodihnă mai pe urmă din cauza propunerii episcopului] Șag[una] în adunarea din urmă, ca să nu se publice protocolul, te-ai dus mîhnit din Săbii. Asta-ț mărturisesc, ne-au supărat pe toții. Bietu mitropolitu² încredinșasă pe fratele Axente³ să-ți telegrafeze sau să-ți scrie că s-a muiat gran-guru și că prin urmare protocolul se va publica după cum s-a fost și hotărît la conferință. ⁴ Voind poate a ști că cum s-au întîmplat de s-au abătut ep[iscopul] Șag[una] de la părerile sale, iată-ț scriu că în următoarea zi după atacu cu Axente acesta merse încă des-demineată la ep[iscopul] Ș[aguna] și-l întrebă că învoiește-se ca să se publice protocolul. Și ce gîndești, domnul meu, că doară răspunsul ar fi fost „Ie!” sau „Ba!”? Ba nu, nice unul, / ci după prelimitarea titlaturii obicinuite de Kerli pe rumânic: „*Drachul* meu, gîndeam că te-a mîniat,” și îndată după aceasta: „Da Bariț dusu-s-au?”; și cum auzi răspunsul că da, zice fratele A[xente] că îngălbeni *Danila*⁵ nostru și, ca cel ros de cunoștință, răspunsă: „Îmi pare tare rău, că am vrut să mă mai înțeleg cu dînsu de cite ceva și să-i spui și ace[e]a că protocolul se va publica”. Ce se ține de catalogul membrilor conferinței îl vei primi cît mai curînd, am încă să-l mai completez încîtva, căci nu dădură toți

țădulele după carii s-a fost compus, știind însă că cei mai mulți subscris protocolul îl voi completa atît după acestea, cît și după înseșițiunea mea, ce am dus despre cei ce au luat parte la faimosul banc de la „Coroana ungurească”.

În cît pentru rafenciul d-tale de la togma pomenitul banc credeam să-mi concezi mie acea onoare, â avea și eu un debitor omenie, că creditorii — laudă Domnului — am destui, și de una și ceiași categorie. Te pusesem în catastif sub rubrica „Soli”, fiind însemnînd totdeodată și provizionu, cam după numărul familiei mele (zi șasesprezece), și am făcut aceasta cu calculațiune, că venind — poate la vară — la Zărnești, să quităm omeneste. Dacă te învoia la aceasta, bine, eu sunt bun bucuros, iară de unde nu, fă și trimi 3 f[lorini] zi: trei florini v[alută] a[ustriacă].

Reprezentațiunea ce se hotărî în conferințele noastre o ep[isco]pu Șag[una], însă nefiind cu toții învoiiți la aceea, precum l[®] fost compus s-au însărcinat cu compunerea altei, d. Aldufleanu⁶, precum aud o a și făcut și predat ep[iscopu]lui, iară acesta se zice ar fi trimis mitropolitului la Blaș, ca să o trimită printr-un canonic Majestate. Despre bravul mitropolit ne-a venit trista știre că e rău bol-ieri a trimis după dr. Szabo de aicea. Cauza boalei, precumu-mi s-a înșuși espresu ce a venit după doctorul, nu ar fi alta decît că, cu so- la Blaș, unde fu întîmpinat de vro 400 călăreți, i s-ar fi reportat cătră pretorele de acolo că acei călăreți carii i-au mers spre întîmpi-Excelenței sale ar fi strigat: „Să trăiască cîți și mai cîți români trăiască Cuza, să piară nemții și unгурii!” Știrea aceasta atăta a s- rat pe bietul bătrîn, de s-a pus la pat. Dealtmintrea, împărțășirea a nu e adevărată, după cum ne spusă expresul.

Cum și ce urmări va avea serenada ce ță-a făcut frații brașov și că oare nu se vor și afla și altfeli de gratulanți, cari să-ți sp- fereștile, nu știu, sunt însă convins că, precum la noi săbienii, aș și la toți românii a făcut cea mai plăcută impresiune⁷. Eu înșuși fiu fost așa de norocos a lua par[te] la acea sărbătoare, zic nu știu fi- fi mulțămît cu două făclii sau ba? Articolul concerninte s-a citi- juna noastră casină cu voce înaltă, și gîndeam că ridică casa în si- nu mai încetau chiuiturile: „Să trăiască O' Conell-ul românilor!” mărturisesc, fără nice o măgulire, că-mi lăcrămară ochii de bu- Da brava tinerime numai nu-și rupea perii din cap, că di ce nu t- onorat ei cu așa ceva. /

Să-mi iertați, Domnu meu, că-mi iau îndrăzneală a vă incor- cu unele rugări. Mai cu finea anului trecut rugasem pe d. redac- M[ureșan]⁸ să aibă bunătate a primi articolul 48 din *Telegraf*, p- torii! la comitetu pentru ajutorarea juriștilor, precum și tot ce s- publica în privința aceasta prin numitul jurnal, ca să nu mai fiu a-i trimite și domnii sale articuli, deosebit, căci, zic, nu-mi iartă tir- atîtea corespondințe, și nice punga atîtea post-porto⁹. Ca să se- aceasta, sunt și eu provocat de către mai mulți, cari-mi trimit co- spre acel scop. Deci, întîlnindu-te cu d. redactor M[ureșan], te

ai bunătațe a-i aduce aminte adusa mea dorirea, precum și aceea ca putîndu-se, să-mi trimită nr. 1 și 2 al *Gazetei*, cari nu mi-au venit defel la mîna, și nici la poștă se află.

Cu aceasta recomandîndu-mă bunelor simțiminte, am onoare a mă subscrie cu distinsă stimă al domniei-tale adit serv și amic.

I. Măcelariu /

¹ Conferința națională românească din 1/13—4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu. Protocolul Conferinței, la Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca, Colecții Speciale, fond I. Hodoș, sertar 342/2; Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, voi. II, Sibiu, 1902, p. 187—217. vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975, p. 52, nota II.

² Alexandru Sterca Șuluțiu.

³ Axente Sever.

⁴ Protocolul s-a publicat în *Telegraful român*, IX, 1861, nr. 2 sub titlul *Protocolul Adunării naționale române din Transilvania care s-a ținut în 1/13 ianuarie în Sibiu 1861*. Da fapt, importante conferințe i s-a dat întreaga atenție, hotărîrile ei devenind publice și provocînd atașamentul și sprijinul presei militante românești pe de o parte, și atacurile presai maghiare, pe de altă parte. *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 2, 3, 4 publică știri sau articole de fond despre desfășurarea Conferinței (ca de pildă *Caracterul Conferinței naționale din Sibiu sau cele două proiecte destinate a fi supusa dezbaterilor conferinței*). în coloanele *Telegrafului român*, IX, 1861, nr. 1, 2, 4 se publică discursul mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu și o apărare a Conferinței împotriva atacurilor presei maghiare (*Kolozsváry Kdzlony, Korunk*) în cadrul unai corespondențe speciale *D? la Olt 31/19 ian. 1861. Conferințele române și critica lor*. în 1861, Bariț a publicat într-o broșură separată *Protocolul conferinței naționale* (le data aceasta împreună cu toate intervențiile).

⁵ Episcopul Andrei Șaguna.

⁶ Ioan Aiduleanu, consilier gubernial. Poate fi vorba de una din cele două petiții elaborate la începutul lui ianuarie la conferința de la Sibiu. Prima cerea recunoașterea prin lege a națiunii și limbii române. A doua protesta împotriva numărului mic al delegaților români la conferința de la Alba-Iulia. Bănuim că în text e vorba de a doua.

⁷ în seara zilei de 20/8 februarie 1861 peste 100 persoane care purtau torțe aprinse și steaguri tricolore s-au îndreptat spre casa lui George Bariț, cu scopul de a-l omagia și a-i mulțumi pentru activitatea sa publicistică și politică (în special în cadrul conferinței recente de la Sibiu) pusă în slujba emancipării naționale și dezvoltării culturale a poporului român. Cu acest prilej s-au cîntat melodii naționale, iar stegarii erau îmbrăcați în costume naționale românești. în cuvîntarea ținută s-au evocat împlinirea a 23 de ani de cînd Bariț a întemeiat *Gezeta Transilvaniei* și *Foaia pentru-minte, inima și literatură*, și greutățile pe care a trebuit să le întîmpine publicistul român. Brașovenii au relevat măritele lui G. Bariț în educarea politică a generației române tinere și au afirmat că „națiunea română e mîndră cu un astfel de fiu”. Această mică sărbătoare politică a avut un cald ecou printre românii Transilvaniei (*Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 3).

⁸ Daniel O'Connell (1775—1847), cunoscut om politic irlandez, luptător neînfricat pentru autonomia Irlandei.

⁹ Iacob Mureșan, redactorul *Gazetei Transilvaniei*.

¹⁰ La Sibiu în 25 noiembrie 1860 s-a întemeiat un comitet de ajutorare a celor 52 de studenți români de la Academia de drepturi din Sibiu, care duceau o viață grea, plină de lipsuri materiale. Manifestînd o deosebită grijă față de creșterea tinerilor juriști români, de care poporul avea nevoie în lupta sa socială și națională, comitetul din Sibiu a făcut apel la ajutorul material benevol al tuturor românilor din Transilvania și Ungaria: „Nu vă retrageți, fraților, dinarul — spunea apelul comitetului — căci mai bun sacrificiu ca acesta nu puteți aduce pe altariul

națiunii... darurile voastre vor răsuna în posteritate”. Baniii urmau să fie trimiși lunar pe adresa lui Ilie Măcelariu, casierul comitetului (*Telegraful român*, VIII, 1860, nr. 48). Opinia publică românească e receptivă față de apelul Sibiului”.-C. *Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 3 publică răspunsul dat comitetului de către G. Bariț din Cluj, prin care clujenii oferă pentru anul 1860/61 3 ajutoare de cîte 60 lei. Alte ajutoare bănești au sosit din partea Blajului și Albei Iulii (*Telegraful român*, VIII, 1860, nr. 48). Listele de contribuții bănești stau mărturie la răspunsul given pe care preoții, funcționarii, juriștii, negustorii români l-au dat chemării din Sibiu (*Telegraful român*, IX, 1861, nr. 1, 4, 5, 6). Grigore Mezei din Cricău face enunțarea mărturisire cum că țăraniii au răspuns prompt chemării apelului și cînd dă banii ziceau: „Doamne ajută dreptății!”...„Acela ce i-a văzut — afirmă Mezei — a putut a se îndoi despre iubirea poporului către rațiunea sa și despre acea națiunea noastră e bun, numai conducători să aibe buni” (*Telegraful român*, VIII, 1861, nr. 5).

II

Săbii, 27/13 febr./uarie]

Stimate domnule și amice!

Deunăzi îmi scriseseți să vă trimit o copie a reprezentațiunei protestatiunei noastre către Majestate, pe care, precum am înțeles, nu v-ați primit pe altă cale, și încă togma de la izvor. De știți ceva mult ce soartă a avut acea protestatiune, ca toate ale noastre, nu noi știm singur atăta, că pe înmănuitorul, agentul Dobran, 'I-a mîndrit Majestatea cu vorbe dulci, și s-a îndurat a signa hărtia. Atăta no, dară, bolund ar fi fost acela oare ar fi așteptat mai mult, mi s-a samă cunoscînd cu cine avem de a face. Prin aceasta, însă, nice nu vreau a fi zis că nu aș fi fost de părere ca să se trimită protestatiunea, nu, ferească D-zeu, căci aceasta ne este nouă un document ilustru pentru istorie.

Despre Reuniunea² noastră, pe care o trîmbițară gazetele de înființată-ț scriu atăta, că, după mai multe îmboldituri, a trebuit ep[iscop]u³ hărtiile d. Aldulean⁴ ca să compună statutele *fur die [zu]bereitenden Massregeln** și, numai după ce se vor face acestea, să așterne iarăși hărtiile Majestații (nu știu carii?) pentru concele. Știe D-zeu, trăi-vom să o vedem odată înființată! Din ținutul de la I. dului, mi se scrie că românii noștri de acolo încă în 4/2 a.c. au emis o protestatiune grandioasă în contra încorporării Zarandului⁵ ep[iscop]ului] Șag[una] ca președintelui al comisiei permanente, iară neagă a fi primit. De e adevărat, nu știu, pînă nu voi primi răspuns de la corespondintele meu din Zărând.

Noi, românii de aicea, am dat capilor bisericești, ba la toți preoții și călugării de român ce au apărât cauza națională în conferința de la Bălăneșu vot / de încredere. O adresă s-a dat ep[iscop]ului] Ș[aguna], al căruia expedat bravului mitropolit⁶. Îți trimit o copie a aceștii adrese, aflînd de bine — să o dai d. redactor Mureșan spre publicare⁷. Dacă acestuia te rog a-i da alăturatul testimoniu a juristului Dobo. Am să mă subscrie cu distinsă onoare al d-tale stimătoriu serv și amic.

I. Măcelariu /

¹ Ioan Dobran, înalt funcționar imperial, originar din Banat. „Reprezentățiunea” vezi scrisoarea I, nota 6. Deși funcția îi impunea tact și moderațiune, totuși, atunci când împrejurările i-au permis-o, I. Dobran a luat parte la unele acțiuni naționale importante. Este unul din semnatarii petiției din 25 februarie 1849 care cerea unirea românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina într-un corp politic înzestrat cu autonomie administrativă și legislativă. La 26 iunie 1849, alături de Petru Cermena și Petru Mocioni, I. Dobran protestează împotriva Constituției octoaste din 4 martie care menținea divizarea românilor din monarhie și le nesocotea juste revendicări naționale. El a militat și pentru emanciparea religioasă a românilor ortodocși de sub jurisdicția patriarhiei sârbești și pentru întemeierea unei mitropolii naționale libere și egale în drepturi cu celelalte biserici din monarhie.

² Astra.

³ Andrei Șaguna.

⁴ Ioan Alduleanu, v. scris, I, n. 6.

⁵ „Pentru măsurile care trebuiesc pregătite”.

⁶ Cea mai documentată și „grandioasă” protestațiune a românilor din Zarand împotriva anexării lor la Ungaria va fi trimisă monarhului (și nu lui Șaguna!) în 20 iulie 1861. Textul protestului la B.C.U. Cluj-Napoca, Colecții Speciale, fond Hodoș, sertar 341/3 și T. V. Păcățian, *Op. cit.*, voi. II, p. 584-592.

⁷ Alexandru Sterca Șuluțiu.

⁸ *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 15 publică această *Mulțămîță publică către Ex[cele]nța Sa d. Alexandru Sterca Șuluțiu mitropolitul de Alba Iulia*. Adresa este trimisă din Sibiu la 18 februarie 1861 sub semnătura „Mai mulți”. Sibienii îi mulțumeau fiindcă alături și în fruntea celorlalți membri români ai Conferinței regnicolare de la Alba Iulia a apărut „autonomia cherei noastre patrii și egală îndreptățire a tuturor națiunilor transilvane, pe baze constituționale”. Evenimentul era mareș întrucît atenția românilor „privitori cu ochi deștepti la evenimnsntele timpului de față și îngrijitori de soarta viitoare a națiunii” era îndreptată cu intensitate asupra conferinței. În adresă era ovaționat Șuluțiu, națiunea română și „buna înțelegere între popoarele acestei țări”. Într-adevăr, cuvîntarea rostită de Șuluțiu este pătrunsă de un spirit politic modern și democratic și se caracterizează printr-o altă ținută morală.

ni

Domnul meu !

[Sibiu], 14/2 [1]861

Numai ce nu voiși să-mi rămîi datoriu cu cei 5 f. pentru banchetu de la „Goro[a]na ungurească”, poate te-ai temut că-ți voi scrie prea multe procente la catastih, sau că mă voi lăuda, cum făcu odinioară un bolund cu taică-meu, care dîndu-i două duce împrumut, a doua zi și strigă în gura mare că Marcu (așa chiamă pe tata) își face casă de piatră și poartă fleșeritu cu banii lui. Cu toate că eu nu aș fi făcut, nice una, nice alta, sau cel puțin nu într-o măsură pre[a] mare, se întîmpla însă de bună samă un ce al treilea, și acesta era, că pînă cînd erau cei 5 f. la domnia-ta, eu eram gazdă. Cel puțin știam că nu sunt fără de nice un cr[ei]țar], ce dealtmintria, doamne, de multe ori se întîmpla, mai cu samă cătră finea lunii, cîteodată și pe la mijloc. Pînă acuma, cînd mi se plîngea nevasta că iarăși s-au gătat banii, cel puțin o puteam mîngăia, că-i zice[a]m: „Lasă, draga mea, că mai avem 5 f. la d. B[ariț] în camătă!” De aicea încolo, însă, nu știu, în asemenea dese împrejurări, cu ce mă voi mai ști mîngăia, cu toate că de la renumitul banchet

aș mai avea să mi se întoarcă 47 f. Vezi, domnul m m-ai lipsit ? Și încă pe nevrute, sau togma cu cuget d dealtmintrea, așa am cam pățit-o și eu, de cîte și n e lumea, nu e vina noastră. Cam așa o pățirăm și cu c din urmă: noi ne arătarăm înclinați spre pace și înfr ghiari, cari de frica noastră-și părăsiră mai în toată și aceștia cu ce / ne răsplătiră, că le-am întins min aceea ce am văzut și vedem în toate zilele prin jurna ce scrie *Pester Lloyd*, in Nr. 33). Frații magh[iari] o cînd a scăpat de minile cătanei, ce-l flocăise binișor; pe acesta din ochi, îi amenința cu cîte și mai cîte, vez ascundă rușinea resp[ectiv] frica cea neîntemeiată. meu, ca să fim decis noi în conferințele noastre de împlinindu-ni-se cererile noastre cele drepte pînă la 15 ale acele[i]ași să ne aflăm cu mic, cu mare în Cîmpul ca să ne mai consultăm despre cele făcînde, era c ne înfrăteam cu mult mai ușor cu frații magh[iari], ca natura ariciului.

Acuma mă întorc iarăși la cauza noastră priviv ce se ține de trimiterea celor 5 f. Așa cred, că pentru lua unul pe altul de cap, și în privința aceasta aș pomeni numai atăta încă, ca nu cumva, din sim să-mi scrii că nu cu voia m-ai supărat, și că buc aceea, să-mi fi datoriu, și așa să mă recurrețea ca s îndărăpt. Asta să nu o faci, că m-ai aduce în *Verlege* aceea simplă cauză, că banii i-am stricat la balul deunăzi, ba tot [cu] acei bani mi-am cumpărat un mai pe rumânie, *Katzenjammer*².

Vedeți, la toate acestea sunteți numai d-voas nu face nimica, pentru aceea tot rămlnem pretini poate, că eu mă aflu după bal, sau după prînz, și spinare, de-ți scriu atîtea nimicuri, pe cînd cine știe vei aștepta de la mine, dară nu e, domnul meu, nice a-ți scrie ceva ce te-ar înbucura n-am ce, apoi la vor năcăji pînă la rărunchi, și știu că acestea-s dest mai scriu? Și, dealtfel, apoi a plăti 10 cr[ei]țari] po rînduri încă nu vreau, căci vreau să fiu mai econom tot neamul meu.

Rezultatul conferințelor bălgrădene, că cum de ne-a apărut bunul și preasfințitul nostru archipăst zilele numărate, precum însuși a poftit deunăzi bra zic, toate acestea le vei ști din jurnale⁴.

Catalogul despre [care]-mi soriseși deunăzi îl servațiune că în protocolul conferințelor⁵ sunt numai iară catalogul e compus după listele ce ni le dăduse încă în conferințe, dară știu bine că nice listele m la mulți.

Nepotul meu⁶, ce fusese la balul reuniunii, nu știu spune lămurit; se vede că și el a avut *vaiet de mițe* ca și unchiul său, că ai vrea să-ți scrii despre înființarea Comitetului pentru ajutorarea juriștilor de aicea. Mă rog a-mi scrie și voi servi cu cea mai mare plăcere.'

Din trei membri [ai] conferinței bălgrădene încă nu s-a întors încă nice unul; așa / cred că vor sosi astăzi. Li se pregătește muzică de pisici împreună, firește, cu spărtură de ferești: lui Conrad Schmidt⁷, care a votat în contra uniunii din partea juriștilor maghiari, și lui Conradsheim⁸, care a votat pentru [1]848, din partea sașilor. Iară Șagunei et cons[ortes] le vom face serenadă, căci s-au expus pentru națiune, vorbind atât de înflăcărat pentru interesele acesteia, de *obstupuerunt omnes??*

Fratele de Lemeny⁹ a provocat pe unchiu-său Șag[una] să-l recomande lui Kiminia¹⁰ de consiliariu la cancelaria ung[ară], de vreme ce s-au încorporat atâția români cu Ungaria¹¹. Din partea Șag[unei] însă i să promisă și mai mult, că-l va face cons[ilier] de niinisteriu în Buda!!¹² Așa stăm, domnul meu! Șaguna zice: „De ar crepa dracului Șul[uțiu]”, că-l înpedecă, de nu poate lucra așa cum ar vrea!!!?

Sunt silit a încheia, căci togma mă cheamă servitoriul la comedie, adecă la *Schlussverhandlung*¹³.

Din partea familiei mele te rog a spune p[rea] o[noratei] doamne precum și familiei complimente, iară din parte-mi sărutare de mâni.

Rămii cu toată stima și frățeasca charitate al d-tale serv și amic,

/ . Măcelariu. j

¹ Ziarul amintit ataca cu vehemență și în mod cu totul neprincipial justele revendicări naționale formulate de români la conferința de la Sibiu, în vederea menținerii autonomiei Transilvaniei față de Ungaria și a recunoașterii prin lege a națiunii și limbii române. Ședința de la Sibiu era calificată ca „neconstituțională” și celor doi șefi bisericești ai românilor, Șuluțiu și Șaguna, li se contesta dreptul de a convoca o conferință politică. Repetă sloganul cunoscut anume că revendicările formulate la Sibiu ar constitui ambițiile unor intelectuali români și nu ar reprezenta voința întregului popor, care nu știa de ele. Unele pasaje atacă justa revendicare a proclamării limbii române, ca una din limbile oficiale ale Transilvaniei. Ideea egalității limbii române este declarată „nefericită” și este calificată ca o manifestare de animozitate a românilor față de celelalte „națiuni” politice din Transilvania. *Pester Lloyd* afirmă în mod tendențios și eronat că ar exista două limbi si anume valaha și româna, între care era o mare diferență. Limba română, spre deosebire de valahă, era vorbită doar de câteva mii de oameni și nu era mai veche ca noțiunea de română adică de 12 ani, perioadă în care s-a încercat o „latinizare” a limbii. Ziarul continua apoi să susțină că ar exista mari îndoieli în stabilirea familiei lingvistice căreia îi aparținea limba română. Ea nu avea literatură, ortografie stabilă. O asemenea limbă nu putea sta alături de celelalte limbi oficiale și acest lucru trebuia să-l fi recunoscut și conferința de la Sibiu. Iată că Măcelariu a fost pe deplin îndreptățit să fie nemulțumit și indignat de politica dusă de nobilimea maghiară și de propaganda ei publicistică față de națiunea română, în pofida faptului că aceasta si conducătorii ei au fost gata să întindă națiunii maghiare o mână frățescă, pe baza înțelegerii, a egalității și a respectului reciproc.

² Descumpănire.

³ Orchestră de pisici.

⁴ *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 9 publică o telegramă expedită din Alba Iulia, 11 februarie, ora 4 și 10 minute după amiază, în care se anunța începerea conferințelor și pozițiile luate de primii oratori maghiari, români și sași. Episcopul

Hajnald pledase pentru uniunea Transilvaniei cu Ungaria, conform legilor maghiare din 1848; i se opune Șuluțiu dintre români și Conrad Schmidt dintre sași. Alte referiri la conferință și dezbaterile ei apar în *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 10, 11, 12, 14. Aceeași importanță i se acordă conferinței și în coloanele *Telegrafului român*. De pildă, nr. 7, 1861, publică declarația scrisă a lui Dimitrie Moldovan, iar nr. 8, 9, 10 publică în extenso cuvântarea lui Alexandru Sterca Șuluțiu.

Măcelariu este, probabil, nemulțumit de faptul că Andrei Șaguna pronunțase un discurs foarte scurt la Conferința regnicoșară de la Alba Iulia și nu a dezvoltat sau fundamentat pe larg poziția politică a națiunii române, așa cum a făcut-o mitropolitul Șuluțiu.

⁵ E vorba de conferințele de la Sibiu din ianuarie 1861.

⁶ Amos Frîncu, atunci student la Academia de drepturi din Sibiu.

⁷ Conrad Schmidt, adept al regimului schmerlinghian și viitor comite al sașilor.

⁸ Baronul Conradsheim.

⁹ Ioan Bran de Lemeni, revoluționarul din 1848; va fi numit căpitan suprem al Făgărașului.

¹⁰ Kemeny Ferenc, cancelarul aulic provizor al Transilvaniei.

¹¹ în speranța că va domoli rezistența nobilimii maghiare față de *Diplomă și Patentă*, cercurile vieneze consimt să anexeze Banatul la Ungaria (unde se aflau și Crișana și Maramureșul). Zarandul a avut aceeași soartă, împreună cu Crasna, Chioar, Solnocul de Mijloc. Afirmăția lui Măcelariu privind propunerea făcută de Șaguna pentru numirea lui I. Bran în funcția de consilier la Cancelaria aulică a Ungariei este hazardată. Dimpotrivă, Andrei Șaguna într-o scrisoare către Kemeny, îl propune pe I. Bran de Lemeny pentru funcția de consilier la cancelaria aulică a Transilvaniei, pentru ca să existe acolo și un consilier român de religie ortodoxă (consilierul aulic Ladislau Basiliu Pop era greco catolic). Vezi Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Sibiu, fond. Șaguna, doc. 1452/1860.

¹² Afirmăție puțin probabilă.

¹³ Dezbateri finale.

¹⁴ însemnarea lui G. Bariț: „14 febr. 1861”.

IV

Săbii, 16/2 [1]861

Stimate domnule !

Îți trimit aicea căpeneagu (cuverta) epistolei d-tale din urmă, „ca să-l tragi pe vinovatul la răspundere căci, în loc să-mi scrie adresa jmea, pusă pe a fratelui Bologna². Noroc că nu ai scris ceva ce poate nu ~ai fi vrut să știe și al 3° . Au grăiesc și pe la d-voastră vaiet de pisici?

Membrii noștri³ s-au întors cu toții de la Bălgrad. După cele auzite pînă acuma, s-au purtat destul de bine, ne-au părut la toți bine că cel puțin nu s-au dezbinat în păreri. Bravul bătrîn Ș[uluțiu] spun că s-a purtat minunat de curajos.⁴ La masa lui Haynald⁵ n-a mers defeli. Pe martini libertății, prota Guști⁶, încă-l făcu vrînd nevrînd bolnav, „ca să nu ia parte la conferință. Se spune că ep[iscop]u Ș[aguna] încă a secundat lui Ș[uluțiu], cam știm pentru ce, am vrea însă mai bucuros să știm că ce va fi vorbit în secret cu K[emeny]⁷ et M[jik6]⁷. Vei ști că nu a vrut să ducă pe nimeni cu sine. După cuvintele unui trast a lui Maynald, a asemănat această conferință cu nășia, și pe Șaguna .cu nănașu botezătoriu și uniunea cu copilul născînd. Șaguna, însă, ^împinsă ^nășitu pe publiciști, adecă redactorii.

Îți mai adaug un răspuns la declarațiunea d. cons[ilier] Lazăr; cetește-1 și-1 rotunzește, și de-1 vei afla de bun dă-1 d. Mureșan ca să-1 pună în *Gazetă*, că nu merită ticălosul să avem cruțare cu el¹. Rațiociniile Comitetului pentru ajutorarea juriștilor încă tot nu iasă în foc și mă cîrîie din mai multe părți. Fă bine mijlocește ca să iasă odată.

Am onoarea a rămîne cu toată stima și charitatea al d-tale serv și amic

I. Măcelariu. /

¹ Iacob Bologa.

² Membrii români care au participat la Conferința regnicoară de la Alba Iulia au fost Alexandru Sterca Șuluțiu, Andrei Șaguna, Dimitrie Moldovan (bolnav, dar și-a exprimat atitudinea în scris), Ioan Alduleanu, Paul Dunca, Augustin Ladai, Ioan Bran de Lemeni. Toți au fost solidari și au combătut uniunea Transilvaniei cu Ungaria și legea electorală din 1848.

³ Vezi scris. III, n. 5.

⁴ Haynald Lajos, episcopul romano-catolic al Transilvaniei, adept al uniunii

⁵ Augustin Pop, protopopul greco-catolic de Alba-Iulia, nu era agreat de partida națională românească, întrucît s-a pronunțat în favoarea legislației maghiare pașoptiste, contrară intereselor românești (*Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 8). Tocmai de aceea, cancelarul Kemeny și guvernatorul Miko l-au chemat la Conferința de la Alba Iulia. Dar mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu, superior în ierarhia ecleziastică, îl împiedecă pe subalternul său Augustin Pop să ia parte la dezbaterile conferinței, silindu-l să se declare bolnav. Astfel, folosindu-se de autoritatea sa, Șuluțiu a reușit să zădărnicească încercarea lui Kemeny și Miko de a crea o breșă trădătoare în grupul participanților români la conferința bălgrădeană.

⁶ Kemeny Ferenc, cancelar aulic provizoriu al Transilvaniei.

⁷ Emeric Miko, guvernator provizoriu al Transilvaniei.

⁸ Acest răspuns apare în *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 13. Alexandra Lazăr s-a desolidarizat de mișcarea națională și a declarat, în nr. 5 al *Telegrafului român*, că nu se mai consideră membru al Comitetului permanent ales de conferința sibiană din ianuarie 1861; afirmă chiar că „lucrarea ei de aci înainte de voia și intențiunea națiunii române niciodată nu o voi recunoaște”. Alexandru Lazăr era întrebat dacă nu cumva prin gestul său urmărea să vîneze aplauzele publicisticii maghiare și era acuzat că se țirește după grațiile aristocrației maghiare. Alexandru Lazăr, ar fi procedat mai corect, dacă ar fi declarat în fața conferinței de la Sibiu sau într-o adresă către Comitetul permanent: „că locuiești între maghiari [adică în Cluj — n.ns.], depinzi de aceștia... și din toate motiveleacestea nu poți și nu vrei să fii membru al acelei comisiuni, de a .cărei afaceri dealtminterea poți fi sigur că nu se* va rușina nici un adevărat român”.

Săbii, 7/3 [1]861

Preastimate d-le și amice,

În sîmbăta trecută am fost așa de negalant a-ți trimite hîrtia cerută (cred că va fi fost aceea) precum a-i zice desculță, adică fără de nice o comițivă, însă te rog să nu gîndești că am făcut aceea din ceva disprețuire, nu, ferit-au D-zeu, ci sîngur din acea simplă cauză căci togma în ziua aceea fusesem denumit de scara (*Leiter*)¹ la o comedie *Schlussverhandlung*,² despre care fiind convins că va ținea mai Jungu-

șor, ca să nu mă întîrziiesc am gîndit mai bine o mică gestică, decît altă scădere, că vedeam că ți-e degrabă domnul meu, cauza din care-ți veni acea hîrtie desculță nu te vei fi supărat pe mine! ?

Ceva știri interesante nu sunt norocos a-ți putea următoarea: Togma aseară am înțeles de la un amic că Pres[identul] Guv[ernului] Lebzfeltner⁴ ar fi întrebat în urma demandării de mai sus — pe ep[iscop]ul Șag[una] trimite-vor și românii deputați la Staatsrath sau ba? i-ar fi răspuns că nicedecum, sau numai atunci dacă vor să-ți cîni noi nu ne putem strica cu aceștia, adecă cu unguștii sigur că Lebz[eltner] a luat deheriațiunea pomenită sa *tiber die Volksstimmung*⁵.

Eu, domnul meu, îți fac aceasta cunoscut, căci nu toți românii vor fi de aceeași părere cu Șag[una]; mă înțeleg și eu nu pentru aceea că doară a-și aștepta de la St[aa]t românului, nice că mi-aș teme pita neamțului, fără puțin după mica mea precepere — o asemenea de buie să presupuie o deplină învoire între noi și frații noștri Ș[aguna] și aceia, cu cari să află în Bălgrad sub un cîmăcut o asemenea învoire, nu închepe îndoială, ba ți-meu, ca faptă⁶; mă îndoiesc însă că aceea ar fi voia

A ignora Staatsrath-ul, cred că nu ar însemna a rumpe de tot de ocîrmuire. Un *ce* pentru români și — și mai neraționabil — a da aceasta pe față mai ști de sigur că ce vor face celelalte națiuni și că ai și teptă ceva ajutoriu. Am înțeles și aceea că ep[iscop]ul curînd ne va provoca la o adunare la Săbii, pentru comunei,⁷ și că va — cu ocaziunea aceea — să cerce a ne împămul, adecă și nu se trimidă deputați la Staatsrath.

Cu aceasta, recomandîndu-mă amicabi[le]lor simțuri a rămîne al d-tale stimătoriu serv et amic,

¹ Conducător.

² Dezbateri finale.

³ Izvor sigur.

⁴ Baronul Lebzeltner, vicepreședintele guvernului Transilvaniei, *Barii și contemporanii săi*, voi. II, p. 146, n. 10, a scrisorii LXXV.

⁵ Peste voia poporului.

⁶ Parlament.

⁷ Ilie Măcelariu învinuiește pe Șaguna de a fi dus la politica maghiari. Această învinuire nu se poate dovedi, întrucît Șaguna era un român.

⁸ Măcelariu era de părere că stabilirea unei conduite politice și maghiarilor față de parlamentul central vienez era posibilă numai prin tratative comune, s-ar recunoaște și drepturile românilor. Or, faptul că șefii maghiari nu erau dispuși să renunțe la uniunea Transilvaniei și nici să recunoască națiunea română ca națiune politică, o asemăna cu nișchiari-română nu era în concordanță cu programul politic al ASTRĂ.

⁹ ASTRA.

Prea stimată d-le și amice !

Îți sunt datoriu cu răspuns la 2 epistole, dintră carii una, și anume cea din 28/3, îmi dădu foarte mult de gândit, căci fu pentru mine în două privințe foarte importantă și-m[i] pare foarte rău că înbulzeala obiectelor oficioasă, ba însuși și cuprinsul ce făcu acea stimaveră epistolă în mine, nu-m[i] conced a-ți scrie un răspuns deslușitoriu, cari în privință la materie ar putea cuprinde mai atâtea coaie cît a cuprins protocolul conferințelor noastre din ianuarie a.c. No, dară, după cum zice franțozu: *Es wird der Tag der Abrechnung — ummicht des Ausdrucks. Ruhe zu bedienen — schon kommen*,¹ iară și pînă atuncia fierții iertat a însemna pe scurt atăta.

Domnule și frate! Îți mulțumesc din adîncul inimii că sunt atît de fericit a mă bucura de simpatia d-tale, căci fără a-ți face complement, la care nu mă pricep ca bîta, în cumpăna națională gravitează foarte mult simpatia barițiană, și așa ca român într-adevăr am destulă cauză de a mă bucura. Deci pentru expresiunea aceii pentru mine atît de stimaveră simpatii, primește, d-le Bariț, cea mai cordială mulțămită, totdeodată însă fie-mi iertat a întreba: că oare nu sunt eu numai rima (p4Md) în unihiță, cu care vrei să prinzi peștele??? (Tronc fonice.) Apoi ca să știi cum vin eu la întrebarea aceasta iată dezlegarea / : am văzut în tot cuprinsul memoratei epistole că nu atît eu, ci mai mult nevasta mea e acea fericit care se poate și într-adevăr se și bucură de simpatia d-tale, precum dealtumintea însuși te-ai exprimat destul de chiar ; de cînd nu aș fi înțeles că unde merge treaba, ar putea zice omul cu tot dreptul despre mine: „Sărmane bărbate, că ce știe satu nu știi tu”. Expresiunea aceea am adus[-o] în legătură cu o tot cam asemenea dechierațiune sinceră a nevastei mele din vara trecută, care suna cam așa: „Nu știu, Bariț ăsta are ceva în fizionomia sa, de trebuie să te amorizezi în el”. Apoi poftim, ce înseamnă asta? Spre a face gîlceavă la casă, oare nu e destul a stîrni simpatie împrumutată în două persoane de gen divers? Oare cînd le-ar ști toate acestea stimata doamnă, placeți-ar d-tale? Nu ar fi dracul la casa nănașului? No, dară, ai noroc,, frate Bariț, că nu știu duela, că nu știu cum ți-ar umbla! Sau poate mi-ar umbla și mie, ca și fratelui... din Orăștie. Dară eu nu numai pentru că nu știu duela, ci fiind și om cu fire blîndă, iubitoriu de pace și amicitie, vreu să mă împac cu dumneata, sub aceea condițiune,, ca să fii tot cu aceleași simțăminte atît cătră mine, cît și în privința nevastei mele. Dacă pof/tești mai mult, vreu a fi negustoriu și a mă slobozi și mai afund la întocmeli!

Poate mă vei socoti de un curiosum, căci mă lăsaî în glumă togma atunci cînd aștepți a-ți[i] scrie lucruri de cele mai serioase. Togma acuma, cînd într-adevăr trăim în nește timpuri foarte critice. Știu însă că nu-m[i] vei lua în nume de rău, căci însuși ai zis într-o epistolă, că pe lîngă seriozitate poate încăpea și cîte o glumă. Vin la cele serioasă..

Cu lucrurile împărțite suntem și noi împăcați, afară de punct ca să-i facem lui Salmen² vizite. În privința aceasta am avut și noi togma în ziua în care ți-am primit epistola din urmă, conferința la episcopul³ și ne-am înțeles cam așa: a) să protestăm în contra lui Salmen ca cap politic al nostru; b) dacă restaurarea oficiolatelor nu se va face legalmente pe baza *Diplomei*,⁴ și însuși după egala îndreptățire a fost, sau ar fi trebui să fie în Fundu Regiu, și în contra acestor c) românii să nu ia parte la festivitățile ce le vor face sașii; d) dacă restaurarea totuși se va face cu înnedreptățirea noastră, să ne declarăm că ne vom ținea în pasivitate, însă dacă totuși s-ar conturba tranșivitatea publică, răspunderea să nu cadă pe noi.

Despre punctele acestea s-a compus un protocol, pe care am văzut să ți-l trimit, dară e[iscopu]l a zis că-l va trimite însuși, și încă pe poșta de astăzi⁵. Se vede că mie nu-mi crede. / Despre aceea că organizat-au comesu în Orăștie, Sebeș și Mercurea, și cum, nu am auzit în nimica pînă acuma, dară pare-mi-se că n-a organizat, căci togma spune un amic, ca lucru sigur, că Salmen sosește astăzi aicea și ca organizare nice va lua privire la români, căci așa îi sună instaurarea. *Vederemo.*

Cele 7 protocoale l[e]-am expedit la Blaș, dară întîmplîndu-se cu grabă, fără nice o comitivă, nu știu dacă a știut Ex[celența] că cui are să le împărțască. Pachetu celălalt se află încă la mine și îl voi expeda însă și pe aceasta cît mai curînd. Încă ceva: cam în febr[uarie] ți-am trimis într-o epistolă (de-m[i] aduc bine aminte ?) ca prenumerație pe *Gazetă* pentru comunele Galeș și Poplaca, și pe care mi-se că nu ți-a venit banii la mînă, căci pomenitele comune încă nu primit *Gazeta*. Ai bunătate, d-l meu, înștiințează-mă despre asta. Ba mai că nu ar strica, cînd ai întreba și pe d. Mureșanu, nu cum i-am trimis d-sale paralele acelea, căci în portofeliul meu am înserat numai atîta: „s-a trimes”. Recomandîndu-mă atît pe mine însuși și nevasta-mi amicabilelor simțăminte, iară stimaverii doamne stîndu-i mîinile am onoarea a rămîne al d-tale stimătoriu amic,

/ Măcelariu

P.S. Oare vărul meu Dimitrie⁶ nu ar voi să se aplice la oficiul Mercurii ? / *

¹ Va veni odată ziua socotelii pentru a nu folosi expresia liniște.

² Francisc Salmen, comite al sașilor.

³ Andrei Șaguna.

⁴ *Diploma imperială* din 20 octombrie 1860.

⁵ Într-adevăr episcopul trimite un exemplar al protocolului și lui Vezi George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în trecut*, voi. III, 1891, p. 570. (în anexă scrisoarea lui Șaguna către Bariț expedită din Fundu Regiu la Buna Vestire 1861). Șaguna îl invită pe Bariț să-i trimită observațiile lui în privința protocolului conferinței românilor din Pămîntul crăiesc.

⁶ Alexandru Sterca Șuluțiu. Probabil I. Măcelariu se referă la examenul protocolului conferinței reprezentanților românilor de pe Pămîntul crăiesc de el la Blaș (aceleași cu cel primit de Bariț de la Șaguna).

⁷ Dimitrie Măcelariu.

* însemnarea lui G. Bariț: „5 apr. 1861”.

vn

Mercurea, în 12/4 [1J861

Stimate d-le și amice,

Aseară în 11/4 pe la 7 ore a sosit cornițele Salmen¹ în Mercurea. în cât se ține de ceremoniile primirei, vei să știi atîta că după ce intrară în oraș îi ieșiră 3 sași calarăți și-l petrecură pînă la cvartirul preînștițat, la parohul evangelic. Unii reprezentanți ai comunelor, între carii s-au aflat și din comunele române, precum și toți foștii oficiali săsești de mai nainte, cari sunt încă în viață, cu număr 8, îl bineventară îndată după a sa sosire. în cuvîntarea de bineventare ce i-o rosti d. Wilhelm Low,² se adusă îndeosebi înainte împlinirea speranțelor ce le așteaptă națiunea săsească de la misiunea înalt d-sale, la care răspunse acesta, că ce se ține de misiunea d-sale debuie să mărturisească,, că în urma espresei demîndări ce a primit de la Majestatea Sa, își va da deosebita silință de a mulțami pe națiunea română, și și demandă ca de loc să se invite reprezentanții comunelor, și anume din comunele mestecate, cîte un sas și un român. Dispuzețiunea aceasta se împlini prin un ampioiat sas, și astăzi pe la 11 ore nainte / de amiază și sosiră din toate comunele reprezentanți, afară de reprezentanții comunei curat române Cărpiniș. Comuna aceasta, după cum știu, nu a primit invitarea, încă nainte de sosirea reprezentanților exteriori, s-ă început, în ființa de față a d-lui comite, constituirea comitetului din Mercurea, și cu toate că de repețite ori se declarase că comitetul acesta se va integra cu 6 români, s-au primit numai 3 români și 3 sași, și încă într-aceștia unul ce fu nu de mult ebsolvat de crimă de înșelăciune numai din lipsa dovezilor. După aceasta se luă la dezbatere, că în ce număr are comuna Mercurii, ca ședința oficiolatului, a concura la alegerea ampioiaților? Frații sași se încercară ca să concurgă singur comuna Mercurea cu 18 inși la acea alegere, și numai după protestăciunile energioasă ale românilor, se decise ca, după uzul pînă în a[nul] [1]848, să concurgă numai 6 inși. Cu aceasta se mulțumiră românii și cerură că în acest număr să se primească cel puțin 2 români, cu toate [că] numărul locuitorilor români în comuna aceasta preponderează pe cel al sașilor, deși nu cu mult, sau dacă nu, să se aleagă aceia ce au de a / concura la alegerea ampioiaților prin soarte, cu care propunere din urmă se învoiră membri sași. însă îndată ce se adresă d. comite cătră dînșii în limba săsească: *„gehi acht wat ehr mccht”*³, o întoarseră frații sași, și declarară: nu vor nice una, nice alta, ci să se aleagă prin votizare. Cu o atare modalitate firește nu s-au putut învoi românii, căci se putea vedea rezultatul fiind 18 mai mult ca 6 și, cu toată protestăciunea din partea românilor,, demandă d. comite votizarea, și așa se alese toți 6 reprezentanții pentru votizarea alegerilor de ampioiați — sașii.

Deci văzînd românii că după rezultatul aceste[i] nedrepte alegeri vor avea sașii 16 iar românii numai 14 reprezentanți la alegerea ampioiaților, protestară în scris în contra întregii restaurațiuni, deelarîndu-se că dacă nu se vor chema din comunele mestecat și cîte un român, dacă nu se vor chema 2 reprezentanți și din comuna Cărpiniș, și dacă nu

se vor primi întră reprezentanții alegători din Mercurea și 2 doi români nu vor lua parte la alegere. Protestul acesta / togma se înmînea d. comite și, neavînd nice un rezultat se vor duce la casele lor. Mîine se va aduna / larg.

Vei să știi și aceea că fratele Sever⁴ din deosebită stimă fu gurile aceluia care a petrecut pe d. comite pînă la Mercurea.

Rămîn cu frățească îmbrătoșare al d-tale stimătoriu amic,
/ Măcelariu

¹ Francisc Salmen, cornițele sașilor; a nesocotit cerințele îndreptate ale românilor din Pămîntul crăiesc de a fi reprezentați în mod proporțional administrația locală de stat. A intrat în conflict cu Andrei Șaguna. Va fi înlocuit de autoritățile centrale din Viena.

² Vilhelm Low, politician sas care va fi ales în mod ilegal jude regesc al județului Mercurea. După anularea alegerilor pentru restaurarea administrației sașilor din Mercurea și efectuarea altor alegeri Wilhelm Low va ajunge deputat în Univerș săsească. Vezi scrisoarea VIII; *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 100.

³ Fiți atenți la ceea ce faceți.

⁴ Axente Sever.

⁵ însemnarea lui G. Bariț: „12 apr. 1861”.

vin

£[Mercurea], 14/4

Mult stimate d-le și amice.

Mă grăbesc a-ți împărtăși — deși cam tîrziu — rezultatele alegerilor din Mercurea. Lucrul rămîne după cum îți scrisese d. comite Mercurea, adecă: comunitatea orașului să dea 6 alegători, numai 3 sași și 3 români, designați prin alegerea membrilor din comitet, care alegerea să se facă în / căzu numai pe sași, și așa românii și aicea ca și în S[as] Sebeș nu vor lua parte la alegere și protestară în scris în contra acestor nelegiuri. Pentru a fi luat la protocol, și apoi ce s-au mai întîmplat întră cei 4 români la adunării, nu știm, destul că cătră 6 1/2 ore seara mă invită d. comite la casa adunării și, după ce-mi exprimă adînca-și părere de rău că se va întîmplat o neînțelegere întră români și sași, și așa nu a reușit să se aleagă așa precum gîndea, adecă să fiu eu ales de județ mare *Kdnig* și să fiu eu înșiși spūsă că de Konigsrichter e ales Wilhelm Low (*Ober Staats schaftissubstitut*)⁵ și că pe mine m-a ales reprezentanții sași una din / de *Stuhlsrichter*.⁴ La împărtășirea aceasta a d. comite îi răspunsei că nu voi da dechierațiune de primire sau neprimire în scris și mîine să se împărtătat. Mai pe larg mîne.

Al d-tale stimătoriu amic,

/ Măcelariu

¹ Francisc Salmen

² Jude regal.

³ Substitut al procuraturii de stat.

⁴ Jude scăunal

⁵ însemnarea lui G. Bariț: „14 apr. 1861. E. Măcelariu”

Săbii, 16/4 [1]861

Mult stimat d-le și amice !

Dacă nu vei fi dată cuprinsul epistolilor mele celor două din urmă la *Gazetă*, îți trimit aicea adevăratele întregi alegeri sau restaurări din Mercurea precum și cuvântarea părintelui protopop al Săbiului, Ioan Hania, ce i-au ținut-o d[omnu]lui b[a]r[on] de Salmen ieri la 12 ore, bineventându-l pe acesta cu deputațiune de 84 români din ținutul Săbiului¹. Vorbirea aceasta se află sub tipariu și se va trimite cu poșta de mîne la toate comunile din Fundul Regiu. Mîne pleacă comesu la Nocrich; în Săbii va fi restaurarea mai pe urmă.

Vei să ști, stimat amice, și aceea că b[a]r[onul] Salmen mai a picat în cur cînd i-a ținut părintele Hania vorbirea. Mai nu știa ce să răspundă. A vorbit sau răspuns și dînsul românește, excuzîndu-se togma ca și în Mercurea, și a cerut să i se dea vorbirea în copie; a provocat pe p[ărintele] Hania și la aceea, să-i deie o listă de inteligenție, și să formăm și noi un comitet (*Wahlcomitetu*)². Decretu noi nu î-am căpătat încă. Cumu-mi va veni, îl trimit îndărăpt, pe lîngă o comitivă bunicică, în care îi spui verde, că nu pentru aceea nu primesc pentru că doară nu aș fi mulțămînt / cu postul, ci pentru că alegerea o cunosc de nelegală.

Al d-tale stimătoriu,

/ Măcelariu. /

¹ într-adevăr *Gazeta Transilvaniei* (XXIV, 1861, nr. 29) publică un supliment în care intră și *Decurgerea alegerii amployaților superiori în scaunul Mercurei*. Aceleași știri le putem afla și în *Telegraful român*, IX, 1861, nr. 15.

² Protopopul Ioan Hania din Sibiu, luptător pentru drepturile legitime ale românilor, a rostit un discurs dîr și hotărît în care afirma că românii nu cereau decît dreptate și nu mai erau dispuși ca aceasta să le fie călcată în picioare. Națiunea română pretindea și aștepta convocarea unei diete democratice a Transilvaniei, care să legitimizeze drepturile ei politice. Pînă atunci însă lui Francisc Salmen i se cerea ca senatul Sibiului să fie format din 6 români și 6 sași, deci pe bază de paritate, deși numărul românilor era mai mare ca acela al sașilor. Trebuia modificată modalitatea alegerii senatorilor și funcționarilor scăunali; în scaunele cu majoritate românească să fie numiți inspectori români. Universitatea, dacă se va constitui să fie alcătuită de asemenea pe bază de paritate, iar limba română să devină limbă oficială în cercurile române. Ea trebuia să fie folosită și în cercurile mixte româno-săsești în afacerile ce-i priveau pe românii de acolo (vezi T. V. Păcățian *Op. cit.*, voi. II, p. 612-613).

³ Comitet de alegere.

⁴ însemnarea lui G. Bariț: „16 apr. 1861. Elie Măcelariu 16 apr.”

Mult i
Mult stimat d-le și amice,

Săbii, 17/5 [1]861

Abia m-am coborît din car și, iată, mă și grăbesc a-ti împărtăși unele ce știu ca poate te vor interesa, însă te rog să nu aștepți o des-

criere mai pe larg, și nice să te uiți la stil, că timpul mă îmbolnăvește și sunt foarte obosit.

Adunarea de la Blaș¹ a adus însuși și pe bietul mitropolit în confuzie, neștiind nimic despre aceasta și temîndu-se de unele dăruiri străni, ce ne-ar fi putut strica. Mergerea mea îi fu foarte bine vădită mai cu samă după ce i-am spus opiniunea mea despre scopul adunării și agendele acesteia. Tinerimea ajunsese încă de luni la Blaș și, țoșîndu-se bătrînelui, i-a ținut o orațiune foarte înfocată despre semnătatea lui 15/3 mai, și asta l-au adus în perplexitate, mai cu seamă pentru aceea că se temea că adunarea aceasta va împedea dobîndirea unui congres național. Această confuziune i se mări și mai tare după ce a sosit și fratele Axente², care asemenea vru a-i da adunării o direcțiune, ba o privea togma ca pe cea din 48. No, dară, sosită deodată cu fratele Balint³, Hodoș⁴ și prota Mihali⁵, ne-am gândit ca să nu se facă nice o demonstrațiune, sau, cu alte cuvinte, să lăsăm în nice o altă dezbateră, decît să se roage mitropolitul esoperarea unui congres național. Cele întîmplate în ființa de mitropolitului sunt următoarele:

În 15/3 mai (nainte de a sosi eu, Balint, Hodoș și prota Mihali) s-au serbat în catedrală servițiul dumnezeesc în ființa de față a mitropolitului fără a se fi ținut vro vorbire, decît s-a făcut o feștană de 11 ore, asemenea, servițiu dumnezeiesc în biserica așa-numită de cîmp; la aceasta mitropolitul n-a fost de față, numai canonicii. În liturgie a vorbit prota Fiilep⁶ despre însemnătatea zilei, care este reînvierii națiunei; mulțămînt / tinerimei pentru îndemnul de a ține ziua aceasta ca pe o festivitate națională. Vorbirea fu scurtă, însă după aceasta vorbi fratele Axintea, mulțămînt / clerului pentru sîmbărea simțului național în timpul persecuțiunilor, provocă pe alții să face tot așa și-l încredința că noi, cei mai tineri, îi vom sprijini. A doua zi apoi pe ziua următoare dezbateră asupra mai multor obiecte de mare importanță, precum plătirea sau neplătirea dărilor, primiri- turilor, cunoașterea oficialilor aleși sau octroiați fără de noi etc. După aceasta s-a intonat de cătră fratele Begnescu⁷ *Deșteaptă-te* de răsuna silvele Blașului. Și, după acest *szozat*⁸ românesc, a vorbit fratele Hodoș: „La Cîmpul Libertății”, unde merserăm cu toții de dd. canonicii. Aicea se făcu o feștană prin Balint, se ținură cuvîntări, una prin Axente și alta prin Hodoș, după care apoi se împărtăși, mai mult din cauza unei ploii. Cuprinsul vorbirilor pot împărtăși acuma, decît că s-a făcut pomenire despre jurămintele din [18]48. Axente a vorbit tot cam ca și în biserică. La prînz la mitropolitul a fost chemați 36 inși (adevărat că unii s-au sculat ca mînzi). După prînz s-a ținut vecheră în catedrală, asemenea *teaptă-te române*, apoi am ținut o conferință întră noi, în care, prin cuprinsul epistolei d-tale din urmă, s-a primit propunerea de bună, să rămînem pe lîngă cele ce s-au întîmplat, să dăm ca de cătră mitropolitul, ca să se puie în coîntelegere cu Șaguna și congres național. Alta nimica și în ziua următoare să ne dizolvă

Uitasem a-ți scrie că eu, convins că voi reuși cu opiniunea mea, care e cam a d-tale, încă la 10 ore am înduplecat pe mitropolit de a tri/mis o stavetă Șagunii la Gluș, înștiințându-l despre cele întâmplate din Blaș, că vei să știi și aceea că Șaguna a plecat luni la Cluș, cu acel propus, ca să se întoarcă prin Blaș și așa, să se înțeleagă'lao-laltă despre esoperarea *congresului*, și așa, ne temeam că înțelegînd despre adunarea din Blaș, nu se va întoarce pe acolo; fi-va lina sau alta, încă nu se știe. Eu din parte-[mi] mă tem că nu va veni prin Blaș. Numărul celor adunați la Blaș a fost cam peste 100, afară de cei din Blaș, dimpreună cu juriștii. Unguri nu am văzut decît pe fratele comitelui Ladai! Seara a fost un bal frumușel; la acesta însă nu am luat parte numai pînă la 10 ore. La 5 ore dimineța am pornit îndărăpt, prin Bălgrad. Tot aseară au sosit și juriștii.

Atîta despre adunarea din Blaș. Acuma mă întorc la jupînul comes. Hoțul acesta se vede a vrea să pună cununa mișeliilor sale în Săbii. Se aude că Scaunul Săbiului se va organiza fără intervenirea domniilor Seliște și Tălmaci, și nice de foștii grăniceri nu vrea să știe nimic. Noi, în privința acelor ce țin de Săbii, am pregătit un protest¹⁰ care ți-l trimit în copie, să vedeți și d-voastră, și ne-am înțeles laolaltă că cît mai curînd să se facă și un protest general, de cătră toți românii din Sachsenland, comesului, făcîndu-se o revistă despre toate restaurațiunile. Acest protest să-l ducă o deputațiune la Guvern, altul la Curte, și al 3° la Majestate, și sunt provocat a te ruga pe d-ta ca să compui acel protest cît se poate mai curînd. Nu știu dacă ești înțeles cu ideea aceasta, însă dacă ie te rog mai adu și această / jertfă pe altariul națiunei și te înțelege cu frații brașoveni pentru alegerea deputaților, ca dacă ar veni cel puțin 4 inși de acolo.

Pentru alegerile din Mercurea a'fost o deputăție la Cluș. Se spune că a fost bine primită. " Miko " le-a promis o altă alegere; asemenea și referentele.

În trecerea mea prin Bălgrad, am aflat la judele din Oarda o poruncă a nou-denumitului szolgabiro Kolentei, în limba magyară, prin care provoca juzii să se înfăoșeze naintea dînsului la Bărbant. Începutul nu e rău! ? Judele din Oarda a scris pe hîrțoaagă că nu înțelege ce cuprinde acea hîrțoaagă. Aud însă că ceilalți ticăloși de juzi s-au înfăoșat. Toți românii din Alba de Jos, pe cari i-a denumit cornițele Pogán¹¹ de oficiali, au resignat, afară de Boer Janos¹² (nepotul mitropolitului) de la Abrud, care e denumit de szolgabirău în ținutul Zlagnei. În acest comitat mă tem că vine treaba la vărsare de sînge din cauza ampoliaților.

Cu aceasta, recomandîndu-mă bunelor simțăminte, rămii al d-tale stimătoriu și sincer amic

/ . Măcelariu. " "

P.S. Protestul nostru de aicea va urma /

¹ Importantă întrunire politică românească din 1861 care a provocat îngrijorare autorităților. Au fost trimise rapoarte alarmante guvernatorului Miko la Cluj și cancelarului Kemeny la Viena. În săptămînile următoare guvernul maghiar

din Cluj va cere autorităților centrale vieneze să aprobe scoaterea armatelor imperiale din cazărmi și folosirea lor pentru liniștirea românilor „recalcitranți”.

² Alexandru Sterca Șuluțiu.

³ Axente Sever.

⁴ Simion Balint.

⁵ Iosif Hodoș.

⁶ Grigore Mihali, atunci protopop al Bistrei iar din 1862 canonic în Blaj.

⁷ George Filip, membru al Consistoriului din Blaj.

⁸ Begnescu, apare deseori în documente ca un bun cîntăreț și muzician român. autor al marșului lui Iancu.

⁹ Imn.'

¹⁰ La 21 mai 1861 reprezentanții românilor din scaunul Sibiului prezintă comitelui Francisc Salmen un protest energetic pentru nerespectarea principiilor constituționale cuprinse în *Diploma* din 20 octombrie 1860, și neluarea în seamă a dorințelor legitime ale românilor din scaunul Sibiului care erau cu mult mai numeroși (51.734 decît sașii (36.704). La reconstituirea centumviratului cetății Sibiului dm 120 de centumviri doar 4 erau români. Cornițele era anunțat că românii vor continua să protesteze la instituțiile ierarhice superioare pînă la „înaltul tron al Majestății Sale” (T. V. Păcățian, *op. cit.*, voi. II, p. 622-623). Într-adevăr, toate cerințele și nemulțumirile românilor de pe Pămîntul crăiesc vor fi prezentate mai tîrziu împăratului și miniștrilor săi de către delegația națională formată din Iacob Bologa, Ilie Măcelariu, Ioan Rațiu. La 1 iulie 1861 cei trei au fost primiți de monarh. Bologa îi face un scurt istoric al nedreptăților suferite de români, trecînd apoi la cele întâmplate în acel an în legătură cu reorganizarea administrației locale din comitatele administrate de nobilimea maghiară și din scaunele administrate de patriciatul săsesc. În aceeași zi Măcelariu și Bologa atacă patriciatul săsesc și pe Salmen în fața cancelarului aulic Kemeny. Cînd Schmerling acceptă unele revendicări românești și cere conducătorilor români să-i prezinte o listă de regaliști și modalitatea prin care intenționau să convoace un congres național, aceștia, consultîndu-se cu conducătorii de acasă și obținînd de aici date (în special de la Bariț), alcătuiesc un nou memorandum pe care-l înaintează ministrului austriac iiii 15 iulie 1861. Printre punctele acestui memorandum figura și situația grea a românilor de pe Pămîntul crăiesc, censul electoral, problema folosirii limbii naționale în administrație și justiție etc. Iată deci că situația românilor de pe Pămîntul crăiesc a fost prezentată în mod just în cadrul mai larg al unui memorandum general privind întreaga națiune română din Transilvania (Keith Hitchins, Liviu Maior, *Corespondența lui Ioan Rațiu cu George Bariț 1861-1892*, Cluj, 1970, pp. 50-53; 62-64). Hotărîrile adoptate la Sibiu, de care vorbește I. Măcelariu în scrisoarea de față, vor fi îndeplinite în lunile următoare.

¹¹ Românii din scaunul Mercurii au obținut din partea Guvernului Transilvaniei anularea alegerilor nedrepte care defavorizau pe români și avantajau pe sași. În scaunul Mercurii, de care țineau 11 comune, 6 curat românești și 5 amestecate, locuiau atunci 14.000 români și doar 3.000 sași. Alegerile nedrepte din 11 aprilie 1861 s'încheiaseră cu numirea lui Wilhelm Low ca jude regal, Ilie Măcelariu, jude mic sașegrav și Gustav Wendell, asesor (vezi *Telegraful român*, IX, 1861, nr. 15 și *Gazeta Transilvaniei*, XXV, 1862, nr. 1). Vreme de 9 luni nu s-au efectuat noi alegeri din cauza rezistenței unor patricieni sași, deși în acest răstimp se făcuseră două încercări în acest sens.

¹² Emeric Miko, guvernatorul provizoriu al Transilvaniei.

¹³ Pogány Gyorgy, cornițele suprem al comitatului Alba de Jos, care în rapoartele sale atacă mișcările politice românești și este de părere că împotriva românilor ar trebui folosită forța militară. Denunță pe Axente Sever ca agitator periculos și este profund nemulțumit de adunarea de la Blaj din mai 1861. Vezi rapoartele în Arhivele Statului din Budapesta, F-263 *Elnoki iratok*, 1861, nr. 219, 438, 468 apud S. Retegan, *Lupta națională a românilor în jurisdicțiile Transilvaniei în anul 1861*, în *Anuarul Institutului de istorie Cluj*, XIII, 1970, p. 175.

¹⁴ Ioan Boeriu, fost participant la revoluția din 1848-1849 în casa căruia s-au purtat tratativele de împăcare româno-maghiare din 1849.

³ Date și informații din această scrisoare au fost folosite în *Gazeta Transilvaniei XXIV*, 1861, nr. 39 la rubrica *3/15 1848 in 1861*. Deci după ce a primit datele de la Măcelariu, Bariț s-a îngrijit de inserarea lor în *Gazetă* fasa cum a mai procedat de altfel și cu alte ocazii).

¹⁰ însemnarea lui G. Bariț: „11 mai 1861”

XI

Săbii, 21/5 [1]861

Mult stimată d-le și amice,

În urma restaurării magistratului de aici, s-au adunat românii noștri ieri și au hotărât a se trimite protestul prin o deputațiune, atât la Guvern cât și la Curte și Majestate. ¹ La adunare, adevărat, atât eu cât și fratele Bologa ² ne dechierarăm că nu putem primi acea sarcină asupra-ne, și așa să alesese 2 preoți și 2 mireni săteni, însă ep[iscop]-pu Șag[una] nu s-a învoit nicidecît cu aleșii deputați, ci și-a dat părere ca, sau să mergem noi amîndoi, adică eu și Bologa, sau nice o deputăție, și așa ne-am rezolvat a merge. Totdeodată ne spusă ep[iscop]u că a înțeles că de la Brașov s-ar fi ales 2 deputați, și că ar fi tare bine și de dorit dacă ai veni și d-ta ³, și așa să lucrăm în înțelegere. Deci îți fac aceasta cunoscut, și încă cu acea amicabile rugare, că dacă numai îți va sta în putință, să mai aduci și acest sacrificiu, sau, dacă nu se va putea nicidecum, să faci deputaților brașoveni ⁴ cunoscută mergerea noastră și viceversa, și totdeodată a trimite episcopului Șagfuna] (dacă-l vei fi făcut) protestul general despre care ț-am fost scris în epistola din urmă. ⁵

Noi, așa cred, vom pleca sîmbătă ce vine în 25/5 dimineața, și vom zăbovi în Cluș 2 zile; asemenea și în Pesta.

Din scaunul Sibiului avem plenipotenție și *ad album* alte subscripțiuni *in triplo*, cu toate că, avînd plenipotenție, acestea sunt de prisos; din celelalte ținuturi ni se vor trimite / plenipotențiile mai tîrziu.

Episcopul Șaguna — precum poate vei ști — a fost la Blaș și s-a întors încîntat de mitropolitul ⁷, nu însă și de canonici.

Au avut înțelegere laolaltă și despre unele lucruri bisericești, precum și în privința trecerii de la o religie la alta, a cununiiilor mes- tecate și slujbe bisericești, și-l laudă pe mitropolit ca niceodată mai înainte.

Ca să nu rămîi de poșta de astăzi, sunt silit a încheia și, salutîndu-te din adîncul inimii, rămîi al d-tale stimătoriu amic,

/ Măcelariu.

P.S. în privința speselor ar fi tare bine dacă ai putea face și de acolo ceva, că doamne subțirei mai suntem; mai cu samă eu sunt ca iborșinii.

Idem /

¹ Vezi scris X, n. 10

² Iacob Bologa.

³ G. Bariț nu pleacă la Vieiaa.

⁴ Nici alți deputați brașoveni nu-i însoțesc pe Măcelariu, Bolcga și la Viena.

⁵ Vezi scris. X, n. 10

⁶ I. Măcelariu, I. Bologa și I. Rațiu s-au oprit la Pesta pentru a se ocupa în probleme legate de strategia și tactica mișcării naționale cu deputații din dieta maghiară, care îi reprezentau pe românii din Banat, Crișana, Marș și Partium.

⁷ Alexandru Sterca Șuluțiu.

⁸ însemnarea lui G. Bariț: „21 mai 1861”

Xii

Săbii, 29/1

Mult stimată d-le și amice!

Din o scrisoare-a Excelenței-Sale bunului Mitropolit ¹ d-ru îndreptată cătră comitetul permanent, provocîndu-l pe acesta a d-ru infernalul vot separat al consiliariilor din Cluș ², am văzut că tot același a îndreptat și cătră p[rea] o[norata] dfomnia] ta o asemenea provocare, ca adevărat o asemenea dezavurare să se facă și în Pesta. Deci, îmi iau voie a te înștiința că ce a făcut comitetul permanent în privința aceasta

Aseară am avut adunare la episcopul ³, vro 10 inși ce ne-au spus că au plecat din locuința aicea, în Săbii. După cetirea memoratei scrisori a Excelenței] Sale, ne ceti S[aguna] un răspuns cătră mitropolitul, în care altele îi mulțamește pentru ostenelele sale pentru apărarea noastră cauze și apoi îi promite că *jurnalele noastre* patriotice să nu se întirzia cu dezavauarea. După aceasta apoi se pusă întrebarea dacă adevărat că prin o corespondință jurnalistică, sau în numele comitetului și s-a decis (vezi bine cam prin terorismul lui Abdul ⁴) că nu se va face chipul întîi, adevărat ca prin o simplă corespondință, și încă nesușinț. Eu și încă unul din cei de față (Hania ⁵) am apărât modalitatea în care să se facă, însă în zădar, căci concluzul se enunță, și așa, mi-am dat eu un vot *separat*.

23

Însinuarea votului meu separat aprin/să urît pe Ș[aguna] nice nu vru întîi să mi-l primească, da nu avu încătrău, eu am spus pe lîngă opiniunea mea. Iară mai tîrziu ce să vezi? Face iarăși Ș[aguna] — și încă togma cînd eram să ne împrăștiem — o altă propunere că cu privire la momentozitatea întrebării de mai înainte, totuși bine să se amîne conclusul pînă ce ne vom aduna mai mulți, și să se decidă pînă ce vei veni d-ta la Săbii. Ei bine, cu aceasta ne învoim că să se facă, și atîta ne-a fost toată isprava.

Nu mă îndoiesc, vei ști poate mai bine ca mine că pentru ce Ș[aguna] să se facă dezavauarea în numele comitetului, care nu ar să fie altceva decît că ar vrea să servească la doi domni, bînă să se decidă togma ca și frații clușeni, dară, cel puțin după slaba-mi părere, dezavauare jurnalistică nu ar face acea impresiune ce ar face

XIII

Mult stimate d-le și amice !

Dacă nu mi-ar fi cunoscut că nimeni nu poate să știe mai puțin decât eu, că d-ta însuși ce înseamnă a scrie întetșit și îmbulzit, ar trebui să-mi faci un escuz, fiind silit a-ți scrie — așa zicînd — mai după nemică. Dar eu sunt silit, a-ți scrie foarte scurt despre un obiect despre care de altă parte ar trebui să scriu coarie întregi. Obiectui e următoriu; încă în verii trecute am avut ocaziune de vro cîteva ori a vorbi cu Exc[el]en[te]i [sa] comandantele g[e]n[er]al Muntele Nou¹, și mai cu samă cu comandantul recrutațiune. Alaltăieri, aflîndu-mă în Sibii și făcînd cortenire la un tului domn, adusă acesta iarăși acel obiect înainte, și intră a vorbi cu d-ta spusă că nu demult ar fi fost la dînsu o deputațiune din Săcele, care a rugat să li se ierte taxele restante pentru mai mulți ficiori cu d-ta rămas în restanță încă din anii trecuți, și numi acea ru/gare de „*uuden*” și că vreau românii noștri „*eine extra Wurst*”. Pe imputarea că eu am nemeritată i-am răspuns categorice că regimu, dacă vrea să fi în ordine, trebuie să facă excepțiune pentru oierii[*i*] noștri în privința r[egim]ului unii² și dacă nu pentru folosul oierilor înșiși, din cauze *politice* și din cauza intereselor regimului însuși. Mă provocă să-i demonstrez, și eu am să-ți îi vorbii mai bine de 1/2 oră, bolbăi ochii și-mi răspunsă „*Ihre Majestät scheinen von ziemlicher Tragweite zu sein, mir waren sie bis jetzt unbekannt*” etc, etc. și mă provocă să-i dau motivele desfășurate pe care eu ce i-am și promis.

Știînd, deci, că d-ta te-ai ocupat foarte mult cu obiectui cu d-ta și te ocupi în ziua de azi, te rog — încît îți va ierta timpul — să-mi arăte și șește-mi cît mai curînd opiniunea d-tale în privința acesteia, gîndu-se de sine, dimpreună cu motivele. Cînd îți-ar fi la mîna datele statistice despre darea pămîntului și a oilor sau vitelor pe care eu și d-ta plătesc oierii[*i*] noștri / din părțile Brașovului, și cantitatea lor, ar fi foarte bine cînd mi le-ai împărtași. Eu am făcut în luna aceasta încă în luna lui mai î[naltului] Guvern, pentru oierii din Brașov, acesta, un proiect respectiv o rugare: a) ca să li dea un coș de oi separat de recrute și nu după cheia generală (după 500 suflete u[ne] și cîci după 1000 sulete; b) taxa răsкупpării să se urce de la 400 la 600 f. și c) recrutațiunea să se defigă pe 11 iuliu.

Am arătat, prin date statistice, că oierii[*i*] noștri nu au un beneficiu de la regim, nice în patrie, nice în proviciile turcești. În patrie nu posed singur singurele colibuțele, iară în patrie de altă parte, adecă prin Turcia nu-i apără nice agenții, ba nice starostiile r[egeste] și nice vreun tractat, ci se apără ei cu măciuca în contra tartarilor păgîni și creștini, cînd statul și țara însuși traie și atîtea foloase după ei. Am arătat că economul de pămînt și celelalte clase ale societății omeștești se pot suplini prin alții / sau și din întreaga monarhie, ba din toată lumea largă, iară de vite, dacă îi ia ciobanu de la oi, el e restrîns, dacă și nu comuna lui, desigur numai la acelia comune cari trăiesc după

întîmpla în numele comitetului, fie aceea togma și subscrisă de orice autoritate. Apoi ași mai fi și de acea opiniune, ca și în *Gazeta* de Brașov să nu se dezavueze memoratul vot pînă ce nu te va aduce D-zeu în mijlo/cul nostru, căci sunt convins că vei îndupleca foarte lesne pe episcop, ca dezavuarea aceea să se facă de episcopul însuși.

Invoindu-te cu opiniunea aceasta a mea, vei avea bunătate a te înțelege și [cu] stimatul d. redactor Mureșanu³.

Eu sunt gata de pornire cătră Mercurea, unde după promisiunea comisului⁴ se va face a 2^a alegere a oficiolatlui poimîne.⁵

Închinăciuni, salutări și sărutări de mîni la onorata familie de la mine și ai mei. Cu osebită venerațiune, al p[rea] o[noratei] d[omniei] tale stimătoriu amic,

I. Măcelariu. /

¹ Alexandru Sterca Șuluțiu.

² Votul separat al consilierilor guberniali români din Cluj, Ioan Alduleanu, Paul Dunca și Alexandru Lazăr, era contradictoriu și se situa pe o poziție de mijloc între intențiile politice de moment ale Vienei (în parte favorabile și românilor transilvăneni) și poziția și interesele nobilimii maghiare. Consilierii români nu se împotriveau publicării rescriptului imperial și convocării dietei de la Alba Iulia care urma să-și poată „expune dorințele către preaînaltul său domnitor”. Cei trei români și-au unit vocile cu nobilii maghiari din guberniu, protestînd și înfierînd și ei „anticonstituționalismul” monarhului, ale cărui măsuri cuprinse în rescriptul din 19 septembrie 1861 nu erau „legale” întrucît nu respectau „terenul legal” maghiar din 1848. Dar nu trebuie uitat nici un moment că respectarea așa-zisului teren „legal” maghiar de la 1848, articolul de lege I (uniunea Transilvaniei cu Ungaria) și articolul II (legea electorală) erau în profundă contradicție cu spiritul democratic și cu interesele națiunii române. Conducătorii radicali români erau nemulțumiți mai ales de apărarea teoretică a „legalității maghiare” pașoptiste de către consilierii români. Practic, convocarea dietei de la Alba Iulia, la care cei trei funcționari români nu s-au opus ci au criticat modalitatea folosită, ar fi fost în concordanță cu interesele naționale. Pentru a caracteriza votul separat al celor trei români, *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 82, îi aplică zicala „nici prea prea, nici foarte, foarte” observînd că acesta era contradictoriu, din el rezultînd că „dieta e nelegală, dar dietă tot să fie”. De aceea afirmă Ilie Măcelariu că cei trei consilieri români doreau să slujească la doi stăpîni, adică atît la împărat, cît și la nobilii maghiari.

³ *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 82 recunoaște că a fost provocată să publice „o formală dezaprobare” a votului separat în discuție; ziarul afirmă că autorii votului nu erau și nu au acționat ca reprezentanți ai națiunii și nici numirea lor în guberniu de la Cluj nu s-a făcut la cererea acesteia.

⁴ Comitetul permanent ales în ianuarie 1861 la Conferința din Sibiu; era compus din A. Sterca Șuluțiu, A. Șaguna, I. Alduleanu, I. Bologa, I. Măcelariu, P. Vasici, A. Veștemeanu, I. Pinciu, G. Bariș, I. Pușcariu, A. Sever, M. Nicola, I. Rațiu, D. Moldovan, G. Domșa, S. Fetti, I. Hodoș, I. Alexi, A. Bohățel, A. Lazăr

⁵ Andrei Șaguna.

⁶ Andrei Șaguna.

⁷ Ioan Hania, fruntaș român la 1848 și după aceea.

⁸ Iacob Mureșan, redactorul *Gazetei Transilvaniei*.

⁹ Conrad Schmidt, cornițele sașilor

¹⁰ Măcelariu va constata că „promisiunea” de care vorbește a fost respectată «cu o întîrziere de două luni. Reînnoita restaurare a scaunului Mercurii s-a făcut la 28 decembrie 1861 prin alegerea lui Ilie Măcelariu ca jude regal, Grigore Pop ca jude mic sau greav și Gustav Wendell, asesor. Deputați pentru Universitate au fost aleși Ilie Măcelariu și Wilhelm Löw (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 100 și *Idem*, XXV, 1862, nr. 1 la capitolul *Restaurarea în Mercurea. Două acte de alegere adevărat constituționale însoțite de o rară solemnitate populară s-au săvîrșit astăzi la noi.*

26

26"

27

ram de câștig, căci cioban numai acela poate fi care s-au dedat din copilărie a trăi numai și numai cu mălai și brânză, și iarăși tot numai în siguranță. Apoi am demonstrat prin exemple că cei mai mulți ce s-au luat la miliție dintră oieri, nefiind dedați la ciorba neamțului și cu zgomotul cel mare al cetăților și cazarmelor, sau au perit fără de a fi loviți de glonț, sau dacă și-au servit capitulațiunea, mai mult cioban nu s-au putut face: *mithin ist das Militairinstitut fur diese Classe ein Institut der Demoralisation u[nd] der Zugrunderichtung*⁷. în fine am adus și aceea înainte că dacă se va trata tot așa cu oieri[i] noștri, nu numai

că nu va trage regimul simpatiiile conaționa/lilor de dincolo — la ce nu poate să fie regimul indiferente — ci din contră, nu vor trece zeci de ani și toți oierii noștri își vor lua adio, și noi vom plăti lina în loc de 16 f. cu 32 f. și brânza, peile și carnea iarăși nu îndoit ci întreit și pătrat. Asemenea va veni contribuțiunea cu un milion și mai bine mai puțin, căci și aști ani, aceia ce și-au vîndut produsele în țară și le-au vîndut cu mult mai bine pe bani sunători.

Așa, cred că tot cam asemenea sunt și împrejurările oierilor noștri de acolo; deci te rog încă o dată ai bunătate și-mi trimite și opiniunea d-tale.

Da în privința trebei despre care vorbiserăm deunăzi în Sibii, scris-ai Excelenței-Sale d. Mitropolit⁸? Adecă despre careta pe seama d. V[asile] P[opp]⁸ și ce ispravă ați mai făcut cu d. prota Popazu⁹? Ai fost promis că mă vei înștiința, dară nu am primit încă nimica. Scrie-mi și despre treaba aceasta ceva sigur, ca să mă știu întogmi. Eu am fost zis adevărul, că mă voi / duce la Blaș, dară numai după ce mă vei înștiința că i-ai scris bătrînului.

Despre isprava d. comes locțiitor¹⁰, îți scriu cu grabă numai atâta, că l-am primit și noi aicea cu pompă cît se poate și încă cu atîta mai vîrtos, căci cînd cu primirea d. vice-președinte¹¹ ne-au însoțit sașii din toate comunele, fără să fie fost siliți sau provocați. Acuma le-au dat românilor, a căror ticăloșie nu poate avea păreche în toată Transilvania. Se spărie însuși *Meister Conrad* în ce ticăloșie se află, și-mi zise: *Hier haben Sie Herr Konigsrichter Vieles, sehr Vieles zu thun*¹² la care i-am răspuns: *Allerdings u[nd] ins besondere die Schande meiner Vorgänger zu waschen*¹³.

Că se poartă protocolul judecătoreiei (la poliție nu s-a putut din lipsa individului) și românește nu i-a plăcut, și zisă că nu poate pîrtini niceodată / *den Weg der Eroberung*¹⁴ și să mă țin de lege la care iarăși i-am răspuns: *Es sind zwei Wege der Eroberung, jener der blutigen undein zweiter der friedlichen Eroberung, auf diesen glaube ich muss man, u[nd] wird auch Ero. immer finden, u[nd] den ersten verdamme ich selbst*¹⁵, și așa ne-am împăcat. Tot cam asemenea mi-a fost convorbirea și în privința depunerii jurămîntului, cînd i-am mai adaus și aceea că: *dass Fesihalten an den vermoderten historichem Rechte und Praerogativem, durfte oft mehr schaden, als das Abgehen davon, u[nd] wenn man sich auf den Siundpunkt der friedlichen Eroberung stellt, u[nd] sich mit dem Zeitgeiste verfreundet*¹⁶ și așa ne-a jurat și pe români și pe sași în amîndouă limbile.

29 Dacă nu are încătrău și-l iai cu binele, mai poți face cîte ceva, cu toată că e sas încarnat. L-am rugat să ia însuși aicea în Mercurea porțiuilor canonică înainte, dară nu a vrut, cu toate că i-am spus că toți vor să ne scoată / ochii cu cîte 2, 3 pămînte. A făcut totuși atîta, că adunarea scăunală, după ce s-au cetit rezoluțiunile împărătești (a sașilor și a noastră), a zis că cît mai curînd să se facă porțiunile canonice cîte pot mai potrivite.

29" Recomandîndu-mă frățeștilor simțăminte, rămîi al d-tale stimă amic,

E. Măcelaru

¹ Conte Montenuovo, comandantul general al trupelor imperiale din Transilvania.

² „Nemodest”.

³ „Un cîrnat special”.

⁴ Date generale privind cererile comunelor de păstori români sibieni în vîința recrutării, vezi în *Telegraful român*, X, 1862, nr. 40 la rubrica *Protocolul dinței antistiei comunei Opidului Rășinari ținută în 15j3 mai 1862 în cancelaria oficiului comunal sub preșidenția judeului Alaman Mitrea*.

⁵ „Motivele lor îmi par a fi destul de mare însemnătate; mie nu-mi cunoscute pînă acuma.”

⁶ „Deci institutul militar este pentru această clasă un institut al demoralizării și al distrugerii.”

⁷ Alexandru Sterca Șuluțiu.

⁸ Vasile Ladislau Popp, în acest timp vicepreședinte al guvernului Transilvaniei.

⁹ Ioan Popazu, protopop ortodox în Brașov, viitor episcop al Caransebeșului.

¹⁰ Conrad Sohm, comite săsesc.

¹¹ Vasile Ladislau Pop.

¹² „Aici, mult stimat d-le jude regesc, aveți mult, foarte mult de făcut.”

¹³ „Desigur, mai ales să șterg rușinea predecesorilor mei.”

¹⁴ „Drumul cuceririi.”

¹⁵ „Sînt două drumuri ale cuceririi, unul sîngeros și al doilea al cuceririi nice, și eu cred că pe această a doua cale trebuie să se meargă care se va găsi oricînd iar prima am condamnat-o eu însumi întotdeauna.”

¹⁶ „Cramponarea de drepturile și prerogativelor istorice putrede ar da deseori mai mult decît renunțarea la ele; și dacă ne situăm pe poziția unei cură pașnice, și dacă ne împrietenim cu spiritul vremii...”

XIV

Cluș, 27/3

Ilustrisime ! ?

în scrisoarea de mulțumită pe care ți-am expedat-o cu puțin timp de ieri, însemnasem că ca azi voi să-ți scriu mai pe larg despre trîntura experiențe (sau dacă vrei bogatele) ce am făcut în P[esta]. Așa e, așadar de cuget să-și scriu cel puțin 10 coaie, însă văd că ședința de azi nu a ținut mai pînă la 3 ore, și care nu a decurs fără luptă — veniți să-mi faceți ceva pită la întrebare! — îmi făcu fie zis *tisztás* românește *întrebare*, și așa voi să fiu mai scurt ca precurm-mi luasem înaintea.

Cu privire la a 2ª construcțiune din — de mine nemeritată adresă³, ce mi-ați trimis, mă văd silit a-ți observa, d-le și frate, că

d-tale și nice celorlalți confracți de acolo nu vă este cunoscut (cel puțin așa s-ar vedea din adresă) cum și ca ce am intrat eu în Dieta din P[esta]. Eu togma așa, ca și d-voastră de pe acolo, și ca toți romanii cei adevărați, încă nu am sperat niceodată că națiunea română ar / avea de a aștepta vrun fel de libertate de la P[esta]. Nu, ferit-au D-zeu! Despre aceasta te vei convinge din alăturata dechierare^{4/}. Dealtmintea nu vreau să zic nice acumă că prin aceea că intrând în orișice calitate în Dieta din P[esta] aș fi lovit *der Nagel auf der Kopfen*⁷ sau că nu aș fi făcut crampiță⁶, după zisa fratelui Iacob⁷. Destul atîta că m-am văzut — mai cu seamă de la 17 ianuariu a.c. încoace — și mai mult angajat a intra, și că am și intrat, recunosc însă însuși că cu mult mai ușoară mi-a fost *intrarea* decît *ieșirea* !!! Și așa o primesc. Mulți îmi vor zice poate: Așa ți-a trebuit !!! Și asta o primesc.

Acuma voi să trec la cele ce am văzut, auzit și esperiat în P[esta]. Poate-ți va fi cunoscut că încă pe la finea lui ianuariu ne-am înțeles vro cîțiva inși, cari ne aflam în Cl[uj] dimpreună cu fratele R[ățiu]⁸, ca cel puțin aceia cari ne dădusăm credenționalele, să plecăm cît mai curînd, și să ne dăm o dechierare asemenea petițiunii din 31/12 [1J866⁹ / și cu aceea să fie finită toată acțiunea noastră pînă la încoronare, în asta s-a învoit ambii căpitani supr[emi], B[ohățel]¹⁰ et P[fușcariu]¹¹, și era să pornim în 7/2. Înainte de a porni cu 1 oră-mi telegrafiază P[fușcariu]: „Pornește; eu urmez în 2—3 zile”.

Sosind în P[esta], aflu de loc că pe năsăudenii nu-i va verifica dieta, căci Districtul N[ăsăudului] nu a existat în [18]48¹² și așa ar fi în contra *jogfolytonoságului*¹³, și așa de loc am înștiințat despre aceasta, întîi prin telegraf și apoi în scris, pe căp[itanul] Bfohățel], provocîndu-l totdeodată, sau să vină și să ia parte la acțiune, sau să-și revoce credenționalele, căci altmintea se va primi că *nu* e înțeles cu acțiunea noastră. Răspuns nu am primit încă nice în ziua de azi, ce nu poate însemna alta, decît *sinceritate boh[ățeliană]*.

Celălalt, cav[alerul] de P[fușcariu], încă se excuză cînd cu una, cînd cu alta, batăr de s-ar mai fi excuzat încă numai 3 zile, căci noi cei 4 inși¹⁴ cari ne aflam atuncea în P[esta] eram cu toții înțeleși și era să pășim încă cu ocaziunea dezbaterilor asupra proporțiunii 1 / în 2 martie¹⁵. Însă, poate spre nenorocirea mea, abia se începuse dezbateră, îmi telegrafează P[fușcariu] că va sosi în 3/3, și tot atuncea primesc și una scrisoare de la soția mea, în care-mi scrie că dd. Ald[uleanu]¹⁶ și Laz[ăr]¹⁷ ar fi chemați în sus. În urma acestor știri, apoi, ne-am înțeles iarăși ca să nu luăm parte, ci să mai așteptăm pînă la a 2 propunere¹⁸, și așa, cînd a venit vorba la votizare, am ieșit cu toții afară, deși mi se părea că pică păreții de rușine pe mine. În 3/3 seara pe la 10 ore sosește P[fușcariu] și așa, numai în dimineața următoare ne-am putut întîlni. După informațiunile ce i-am dat despre starea lucrului, care dealtmintea era tare simplă, se dechiară că el nice decum nu poate fi înțeles ca să pășim în acea zi, ci să lăsăm pînă se va informa mai bine. Despre ce, nu ne-a spus, ci a propus ca să ieșim la votizare afară. Cu care propunere nevoind nice unu a fi înțeleși, am otărît ca să rămînem în

dietă, însă să ne dechiară *că nu putem votiza*. Așa s-a și întîmplat; excepto Tulbașiu. /

Tot în 4/3 după amiază am ținut o conferință, adecă eu, P[fușcariu], Bal[omiri], Mold[ovan] și Tulbfașiu] în care s-au adus, în urma propunerilor din una și alta parte, următoarele concluze:

1) Constituirea conferinței (eu preș[edinte], Bal[omiri] actuar);
2) Să fim solidari;

3) Să luăm parte activă, însă numai la cauzele comune (după părerea lui B[alomiri], M[oldovan] și T[ulbășiu]; P[fușcariu] a fost de părere că la toate; eu la nice una, ci să rămînem pe lîngă convingerile cu cari am pornit de acasă, și cuprinsul petițiunii din 31/10).

Din motivele cu care mă combătu P[fușcariu] amintesc numai 2: schimbarea împrejurărilor și diplomația mai înaltă. Stînd fieștecare pe lîngă părerea sa, face P[fușcariu] următoarea propunere: *să nu facem nice un pas, pînă nu vom merge cu toții în corpore pe la ministrii și înțelepții țării*. Propunerea mea în contra unui atari rușinătoriu concluzu pică. În ce stare mă adusă concluzu din urmă, a descrie mi-e cu neputință, îți mărturisesc însă că nu am durmit un minut.

42 în ziua următoare, luînd pe B[alomiri] întră 4 ochi/înainte, îmi suc[c]ese a-l abate, și prin el și pe ceilalți, și așa s-a dus P[fușcariu] singur. Ce a isprăvit, nu ne-a spus, decît că contele Miko¹⁹ i-ar fi dat randevu pe 1/2 / 4 ore, cînd togma era să avem iarăși conferință. Acestea le ținem în odaia lui P[fușcariu].

Cam un pătrariu după 4 ore, cînd merg la conferință, aflu ușa încuiată, și cînd vrea kelerneu, la provocarea mea, să deschidă ușa, mă conving că ușa e încuiată din lăuntru, și așa fratele P[fușcariu] trebui să deschidă și se dădu în ceva jenat aflînd pe Hoszu²⁰ cu dînsul în casă. No, dară, fu sincer cătră mine și-mi spusă că a aflat de lipsă a invita și pe H[ossu] la conferințele noastre, și așa îndată am și început a ne consulta.

Concluzele din 4/3 s-au luat la nouă dezbatere, primindu-se din nou cu acea singură adăugare, că H[ossu] se alătură lîngă P[fușcariu].

42^{*} Aice vreau a însemna despre H[ossu] că, avînd mai de multe ori întîlnire laolaltă, m-am convins că oriși/cum, afară de rătăcirea principiilor sale, e om cu caracter. El însuși a recunoscut că noi, fără a ne păta onoarea, atît a noastră cît și a națiunii, nu am putea face altcum decît ce am zis eu, însă dacă vrem să ne folosim și nouă și națiunii, nu e altă cale decît să dăm mina cu unghurii.

În 7/3 a venit P[fușcariu] tîrziu în dietă, însă totuși înainte de ce cerusem cuvîntul, și așa-l mai provoc încă odată, să nu ne facem de rușine, și să se alature lîngă părerea mea, la care-mi răspunde: „Mai lasă, că ne vom mai înțelege”, și cu asta-mi întoarce spatele zîmbind ca un cîne. Ce mi s-a întîmplat la vro cîteva minute după aceasta, le știi din jurnale, însă nu toate, căci nice redactorul *Concordiei*²¹, care ședea lîngă mine (numai unul ne despărțea) nu face pomenire despre aceea că mi-a strigat: „*E Dacoromania, azt hiszi hogy Bukarestben van!*

43 *Szemtelenseg! Le velle!*²², ba cînd mă fă/ceam că nu pricep cauza zgomo-

tului celui înfiorătorul, și-l întreb pe Dobransky³³ care ședea lângă mine: „Was sole das bedeuten?“ îmi strigă unu: „Es meg tesszi magdt a tolvaj /”³⁴ și vătămarea asta, tolvaj, m-a adus în mînie, în care numai din *lapsus linguae* a ieșit din gură: „Tisztelt haz!”³⁵, căci aveam de cuget să nu vorbesc nice o vorbă ungurește. Cele pățite cu P[ușcariu] și tolvaju m-a scos din concept, ce-mi pare foarte rău. Dealtmintea Deâk³⁷ nu în contra mea a fost înfuriat, ci în contra alor săi însuși, și pare-mi-se că togma pentru cuvîntul tolvaj, pe care a trebuit să-l audă și dînsul. Dechierarea în scris aveam de gînd să o dau și în traducere maghiară ca, la cererea deputaților români <lin Ungaria, să se cetească, însă negătîndu-se (pare-mi-se că cu volia n-a isprăvit traducerea dep[utatul]

43^ Roman³⁸), pînă în 11/3, am cercat a înmănuia președintelui³⁹ înainte de deschiderea / dezbaterilor, dară acesta văzînd că e în limba rom[ână] că ce cuprinde? îi spusei. Îmi zisă apoi: „Tehät nem petitio?”⁴⁰ La care iarăși i-am răspuns: „De hogy petitio, hiszem en nem jottem petitio-7ialni”⁴¹, și cu asta mi-o dădu îndărăpt, iară eu mi-am făcut cornplimentu⁴². Scurt după aceea, togma cînd vorbeam cu expeditoru ca să-mi trimită epistolia Ia Cluș, îmi zice la ureche un deputat rom[ân] din Ungaria: „Vezi de mergi de aicea, că nu e bine”. Că nu am lăsat să-mi zică de multe ori, se poate înțelege de la sine. Cînd am trecut prin ambit, care era înghesuit de deputații, aud pe unul zicînd: „Oldh nyelvbem akarta beadni, es meg azt felelte az Elnoknek hogy 6 nem jott petitiondlni /”⁴³. Dară nice cu acesta nu-mi veni să stau de vorbă, ci-mi păru bine că mă văd la larg, și acum mulțămesc lui D-zeu că mă aflu dincoace de *Kira-lyhăgo*⁴⁴./

44 Despre cavfalerul de P[ușcariu] vei să mai știi și aceea, că a 3^{zi} după sosire s-a înscris în clubul lui Deâk, și că lui i-au dat diurnele de la 1/1 iară mie din 1/2. Iară la întrebarea ungurenilor⁴⁵ că pentru ce nu m-a părținit, a zis că eu nu i-aș fi zis nimica că ce am de gînd. Ungurenii-l numesc pe P[ușcariu] Zsiga transilvăneanu. P[ușcariu] a scris Pres[identului] Gr[ois]⁴⁶ să aibă de grige. că am ascuns actele brașovenilor pentru tîrg.

Primește frățeasca salutare, cu care am rămas al d-tale stimătoriu amic,

Ilie Ochilariu⁴⁷.

P.S. Togma-mi scrie un amic din părțile Năsăudului, că o epistolă a mea ce i-am trimis deunăzi i-ar fi venit cu sigilu rupt și sigilat cu sigilii poștal.

Idem./

¹ „Curat”. De la *tiszta*, din maghiară.

² Pentru socoteală.

³ 88 de brașoveni, în frunte cu pasivistul Bariț, îi felicitau pe activistul I. Măcelariu pentru curajul dovedit la 7 martie în dieta maghiară. Atacurile cu care l-au întîmpinat deputații maghiari centraliști — afirmau brașovenii — au întărit pretutindenea convingerea că națiunea română „n-are să aștepte nici un fel de libertate națională de la Pesta”. Propoziția este cuprinsă în al 2-lea aliniat al adresei brașovene de care vorbește Măcelariu în această scrisoare. Deputatul român își

exprimă acordul deplin cu această formulare și precizează că el a intrat în dietă doar cu scopul de a combate uniunea și a apăra legislația din 1863/4. Acest lucru fusese făcut cu curaj și demnitate chiar în mijlocul parlamentarelor maghiari. În adresa brașovenii referindu-se la deosebirea de tactică dintre activiști și pasiviști, sublinia că mijloacele de luptă puteau diferi, dar scopul comun era „libertatea legală a patriei a națiunii și cea individuală”. Textul adresei în *Gazeta Transilvaniei*, X X X, 1867, nr. 21

⁴ Protestul scris împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria, însoțit de *Declarație de opinie* a fost publicat în *Gazeta Transilvaniei*, X X X, 1867, nr. 23, 24. Vezi și B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 34—38.

⁵ „Cuiul în cap”.

⁶ Dureri de stomac, convulsii fizice.

⁷ Iacob Bologa, judecător la Tribunalul Suprem al Transilvaniei ce rezida în Cluj. Bologa va fi pensionat și Tribunalul mutat la Pesta.

⁸ Ioan Rațiu, avocat în Turda.

⁹ Petiția lui Bariț și Rațiu.

¹⁰ Alexandru Bohățel, căpitan suprem al Năsăudului.

¹¹ Ioan Pușcariu, căpitan suprem al Făgărașului.

¹² Districtul Năsăudului a fost înființat în 1861 pe vremea regimului Schmetzerling; a avut o administrație locală de stat românească. Liberalii maghiari calificau aceste întreprinse atunci ca „tabula rasa” și „fixio juris”.

¹³ „Continuitate de drept”.

¹⁴ Ilie Măcelariu, Ioan Moldovan, Ioan Balomiri, Ioan Tulbașiu. Datele privind conflictele din sînul clubului deputaților români ardeleni din dieta pestană: chemarea lui Alduleanu și Lazăr la Pesta, trimise prin această scrisoare a lui Măcelariu către Bariț, apar în *Gazeta Transilvaniei*, X X X, 1867, nr. 23.

¹⁵ Proiectul de lege privind impozitele în Transilvania. Vezi *Albina*, II, 1867, nr. 23—130. Redacția ziarului român pestan combate participarea deputaților români ardeleni la votarea legii cu privire la impozitul Transilvaniei și aprobă neparticiparea lor la votarea legii pentru recrutare. I. Moldovanu (în *Gazeta Transilvaniei*, X X X, 1867, nr. 24) și I. Balomiri (în *Gazeta Transilvaniei*, X X X, 1867, nr. 30) afirmă că, din motive bine stabilite, deputații români ardeleni nu au participat deloc, nu la votarea legii pentru strîngerea contribuției în Marele Principat al Transilvaniei deoarece ei nu se considerau ca făcînd parte constitutivă din dieta Ungariei (venisese doar pentru pregătirea actului încoronării regelui Ungariei, care era și mare principat al Transilvaniei) și nici nu recunoșteau acesteia dreptul de a lua decizii privind Transilvania. Neparticipînd la vot, deputații ardeleni înțelegeau să-și manifeste protestul pasiv față de măsurile nelegale și abuzive ale dietei Ungariei. Ei au pregătit chiar și un protest contra legilor ce priveau Marele Principat, discutate în dieta Ungariei și doreau de fapt convocarea unei diete separate pentru Transilvania care să discute și să voteze legile ce o priveau și se refereau la teritoriul ei. *Albina* îi acuză că nu au pregătit și prezentat protestele din timp, deci în zilele cînd proiectele de lege au ajuns la ordinea zilei în dietă. Dar așa cum am afirmat anterior, deputații români ardeleni au protestat pasiv, neparticipînd la votarea lor. Interesul că redacția *Gazetei* (pasivistă prin excelență) nu era mulțumită de data acestor proteste pasive, ci ar fi preferat ca românii ardeleni să voteze contra și să protesteze activ și zgomotos împotriva competenței dietei și ministerului Ungariei în problema Transilvaniei, fiindcă „qui tacet consentire videtur”. Dar întrucît deputații români ardeleni nu considerau că fac parte constitutivă din dieta Ungariei, nu puteau deopotrivă vota în cadrul ei (nici măcar contra).

¹⁶ Ioan Alduleanu, acum vicepreședinte al Tablei Regești din Tîrgu Mureș.

¹⁷ Alexandru Lazăr, consilier la guvernul Transilvaniei.

¹⁸ Al doilea proiect de lege se referea la recrutare și întregirea armatei. Vezi *Albina*, II, 1867, nr. 22—129. Deputații români din Transilvania au procedat cu declarînd în dieta maghiară că ei nu pot vota; fiindcă nu recunoșteau dreptul general și parlamentului maghiar de a aduna recruți din Transilvania și nici nu considerau parlamentul ca for îndreptățită să discute sau să pună în dezbatere asemenea proiecte de lege cu referire și la Transilvania; aceasta trebuia — în concepția deputaților români — să-și reglementeze recrutările și impozitele printr-o dietă și

berniu propriu. I. Tulbașiu a strigat „nem” (nu) cînd dieta Ungariei vota legea privind recrutările în Transilvania. Acuzația că deputații români transilvăneni au participat la votările din dieta pestană privind contribuția financiară a fost combătută și de Ilie Măcelariu în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 20. Presimțind parcă viitoarea lui pensionare forțată, deputatul Mercurii semnează corespondența lui din Cluj, 17/5 martie 1867: Ilie Măcelariu „pînă acum încă consilier regal gubernial”. El declară că „eu nici la un conciuș al dietei pestane nu am votizat, nici prin șezute, nici prin sculate, iar la propozițiunea l-a despre contribuțiune nici nu am fost de față”. Măcelariu se simte obligat să facă această precizare pentru a combate „infamiile și scorniturile” răutăcioase și spre „salvarea onoarei mele și odihna alegătorilor mei”. Deci la votarea proiectului de lege privind contribuția în Transilvania, discutat la 2 martie, deputații români ardeleni au părăsit dieta iar ia discutarea legii privind recrutările au declarat că nu pot vota (în 4 martie, cu excepția lui Tulbașiu care a votat contra).

¹⁹ Emerik Miko, ministru în guvernul Andrâșsy, fostul guvernator al Transilvaniei în 1861.

²⁰ Iosif Hossu, deputat român unionist.

²¹ Sigismund Pop (!?).

²² „Acest daco-român crede că se află la București. Obrăznicie, Jos cu el!”

²³ Adolf Dobrjanski, lider politic rutean care a miștat neabătut și cu hotărîre pentru acordarea drepturilor naționale pentru toate popoarele din monarhie. A colaborat și a fost prieten cu I. Măcelariu semnînd proiectul de lege românesc care nega competența dietei Ungariei de a „reglementa” uniunea și cerea convocarea unei diete democratice (deci cu majoritate românească) în Transilvania; s-a împotrivit în parlament legii naționalităților a lui Deák. Pentru activitatea sa politică a fost pensionat forțat, întocmai ca și colegul său român I. Măcelariu sau sîrbul Svetozar Miletić.

²⁴ Ce poate să însemne aceasta.

²⁵ Și încă se preface, hoțul.

²⁶ Onorată cameră.

²⁷ Francisc Deák, unul din principalii autori ai dualismului austro-ungar.

²⁸ Alexandru Roman; nu era de acord cu participarea deputaților români transilvăneni la lucrările parlamentului din Pesta, fiind de părere că pentru românii din Transilvania istorică cea mai bună tactică de luptă era pasivismul. În acest context, probabil, Ilie Măcelariu are dreptate și într-adevăr Alexandru Roman, în mod intenționat, nu a tradus protestul său antiunionist și autonomist.

²⁹ Președintele dietei, probabil în acele zile Carol Zeyk.

³⁰ „Deci nu e petiție?”

³¹ „Da de unde petiție. Eu așa cred că nu am venit aici să petiționez.”

³² I. Măcelariu va retrimite însă președenției dietei pestane actul său de protest împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria (imediat după întoarcerea sa la Cluj).

³³ „A vrut s-o dea în limba română și încă îi răspunde președintelui că el n-a venit să petiționeze”.

³⁴ „Piatra Craiului.”

³⁵ Deputații români din Banat, Crișana, Maramureș prezenți în parlamentul maghiar formau un grup de 24 de lideri politici români. Dintre aceștia amintim: Alexandru Mocioni, Vincențiu Babeș, Alexandru Roman, Aloisie Vlad, Ioan Popovici Desseanu, Iosif Hodoș, vicepreședintele al Guvernului Transilvaniei.

³⁶ Gustav Grois, vicepreședintele al Guvernului Transilvaniei.

³⁷ Porecla lui Ilie Măcelariu dată de redacția revistei satirice românești din Pesta, *Gura satului*. Aceștia nu erau de acord cu adoptarea tacticii activiste de către românii din Marele Principat al Transilvaniei și au atacat destul de vehement — dar citeodată neprincipal — poziția și activitatea deputaților români ardeleni din dietă; cei de la *Gura satului* au fost profund dezamăgiți și nemulțumiți de intrarea lui Măcelariu în dieta maghiară. Această nemulțumire a fost atenuată după atitudinea curajoasă a lui Măcelariu, în legătură cu combaterea uniunii, apărarea pronunțată împotriva față de legea naționalităților propusă de Deák etc. în 1869

Gura satului își manifestă deplinul acord cu poziția politică a lui Măcelariu, tocînt acesta nu numai că părăsește tactica activistă dar și se alătură Partidului National Român (pasivist) de la Mercurea.

³⁸ însemnarea lui G. Bariț: „1867. 11. Măcelariu. Cluj, 20. Martie 1867.”

XV

Ilustrisime !

Sunt patru zile de cînd ți-am primit stimatul răspuns și că nu ți-am răspuns încă pînă acuma, parte a fost că am fi avut a-ți scrie sunt plus-minus cuprinsă în epistolă pentru că nu mi-a conces timpul, pe care a trebuit să-l folosesc pentru cauze mai momentoase, și anume cauzei nășăduite în urma ți-am amintit ceva și deunăzi, și care cauză după o vreme s-a decis în ședința de ieri. Știu că te vei interesa să știi soarta acestei cauze, care e următoarea: cele 44 cauze către gub[erniu] ca să-i apere în contra nedreptăților și anume să subștearnă la Maj[estate] un recurs a lor, ducelui Ludwig în toamna trecută, pe care, pe lângă imp[erială] li l-au respins cancelaria. Gubforniul, în care s-au aflat 2 cons[ilieri] romfâni], 2 cons[ilieri] p[reședintele] G[rois], a decis — să te miri! — una din regulatoarele a fost incompetentă, că jalbele sunt motivate, așa, merită deosebita atențiune a mini[sterului] urmă se roagă a exopera ca să devină gubforniul] în care putea da părerea sa în merit, ce acum pentru aceea nu are toate actele. Așa, cred că de la gub[erniu] destul, iară a-ți descrie pe larg că cum s-a îndurat Ex[ecutivul] de mai sus, las pînă la altă dată.

în cit pentru corespondință din nr. 23⁴, vei fi vădit soarea mea din 6/4 că eu numai aceea aș dori ca să fie pondintele *Gazetei*, ce dealtminterea nice că sunt. Pentru aceea căci așa ceva am întărit cătră mai mult ca să aș voi să devin mincinos. Iară adevărul corespondinței nu aș putea produce atâtea mărturii cîți ar pași ca să devin mincinos / și cînd aș rămînea singur, îl caci pe mine. Fiindcă Spune-i deci și fratelui Iacob⁷ ca să nu fie supărat, că eu vom împărți plăcinta laolaltă; eu voi șede la dublu, vro 4000 f. Și iată, nu-i va veni așa greu ca cînd i-ai spus. Ce zici??? Că fratele Servian Popovici⁸ s-a denumit la Curtea casativă⁹, vei ști; nu însă și aceea că fratele asta a făcut întrebare de stat, și ca să compromită pe gub[erniu] lului¹⁰ au făcut arătare la Ministeriu, care apoi a denumit și a cerut actele, cu toate că la așa ceva eu e îndreptățită, precum i s-a și răspuns. Cu toate acestea a depus ieri jurămîntul.

Adresa aicea alăturată, care mi-au trimis-o alegătorii mei", te rog a o da d-lui redactor M[ureșan]. Cu frățească salutare al d-tale stimătoriu,

E. Măcelariu. j

¹ Între foștii grăniceri din 44 de comune ale districtului Năsăudului și autorități a izbucnit un lung conflict juridic în problema proprietății asupra unor munți și păduri, care înaintea desființării regimentelor grănicerești aparținuseră acestor comune. Înainte de 1851 proprietatea comunelor asupra munților și pădurilor a fost recunoscută din punct de vedere juridic și trecută în actele publice de stat, fără a exista nici o mențiune că asupra acestor păduri ar avea drept de proprietate și statul, în 1851 fiscul folosindu-se de decretarea stării de asediu și-a arogat dreptul de proprietate asupra unei mari părți a munților și pădurilor care ținuseră de comune. Apoi asupra acestor bunuri au început să ridice pretenții (cu câștig de cauză) și unele familii nobiliare (Kemeny). Împotriva acestor nedreptăți încă în 1861 delegații năsăudenilor se adresează în mai multe rânduri monarhului. Prima delegație din 1861 a fost alcătuită din George Lica, Ioan Puceilă, Ioachim Mureșan, Vasiliu Marcu. În pofida acestor eforturi, o bună parte din proprietățile amintite rămân în proprietatea fiscoului și a unor persoane private de origine nobilă (așa cum a hotărât o comisie de trei „experți”, prezidată de un general pensionat). Protestele năsăudenilor n-au încetat, însă, ei continuând să se adreseze guvernului local din Transilvania, împăratului și guvernului responsabil maghiar. Interesele lor materiale au fost apărute și în dieta de încoronare de la Pesta de către căpitanul suprem al Năsăudului, Alexandru Bohățel (T. V. Păcățian, *Op. cit.*, voi. IV, p. 206-211; *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 91).

² Cancelaria aulică a Transilvaniei condusă în 1866 de cancelarul aulic contele Haller Ferenc; după căderea lui Schmerling, aceasta era subordonată intereselor economice și politice ale nobilimii maghiare și era condusă de fapt, încă din 1865, de cancelarul aulic al Ungariei, contele Majláth. La data când Ilie Măcelariu scria această scrisoare, cancelaria nu mai exista, atribuțiile ei fiind preluate de guvernul maghiar condus de Iuliu Andrásy.

³ Cabinetul ministerial din Pesta, condus de Andrásy.

⁴ Guvernul Transilvaniei.

⁵ Corespondența privind protestul lui Ilie Măcelariu împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria; în nr. 23 al *Gazetei* apare prima parte și anume *Declarația de opinie* cu continuare în nr. 24.

⁶ Iacob Mureșan, redactorul *Gazetei*.

⁷ Servian Popovič, jurist român, participant de frunte în revoluția românească din Transilvania, în anii 1848—1849.

⁸ Tribunalul suprem al Transilvaniei.

⁹ Vasile Ladislau Pop.

¹⁰ Pentru curajul dovedit în 7 martie 1867 în Parlamentul maghiar, I. Măcelariu a primit la 27 martie 1867 o adresă din partea alegătorilor săi din circumscripția electorală Poiana, scaunul Mercurii. Adresa era semnată de 152 de persoane, și purta sigiliile mai multor sate din împrejurimi; a fost publicată prin mijlocirea lui G. Bariț, în coloanele *Gazetei Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 27. Alegătorii îi mulțumeau pentru faptul că a apărut independența legislativă și administrativă a Transilvaniei față de Ungaria și a pledat în favoarea menținerii legislației democratice sibiene din 1863—1864. Românii, înțelegând că vocea și ideile lui Măcelariu nu au fost ascultate și au fost respinse de majoritatea dietei, își asigurau deputatul că acestea au pătruns cu atât mai mult în inimile și în conștiința lor. Exprimându-și încrederea nemărginită în Ilie Măcelariu, alegătorii îl asigurau că erau gata pentru orice sacrificiu în vederea apărării patriei strămoșești și a drepturilor naționale. Deci iată că era posibil ca o adresă publică înaintată unui activist radical să fie tipărită prin intermediul unui pasivist, în coloanele unui for de presă de tendință pasivistă; și aceasta pentru că în fond era vorba de apărarea aceluiași program național.

XVI

[Cluj], 15/4 [1867]

Ilustrisime !

Aseară am primit de la frații făgărășeni aicea alăturata adresă pe care, încît nu se va fi trimis din altă parte redacțiunei *Gazetei*, te rog a o da fratelui Iacob¹,...

Aicea se vorbește tare că Hoszu Jozsi ar fi denumit de căpitan mare la Făgăraș², în locul cav[alerului] de P[ușcariu], iar acesta, P[ușcariu], ar fi aplicat la Ministeriu³.

Primiți frățeasca salutare de la al d-tale stimătoriu,

48

E. Măcelariu. j

¹ Pentru curajul de a fi uzat în parlamentul maghiar de dreptul foloșirii limbii naționale, întrucît limba română era limbă oficială și politică egal îndreptățită cu cea maghiară (conform legislației sibiene din 1863/4), I. Măcelariu primesc o adresă de mulțumire și din partea intelectualilor și funcționarilor români din Făgăraș. Acesta era un centru activ și important al vieții naționale românești din Transilvania. Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 28!

² Iacob Mureșan.

³ Știrea nu s-a adevărit deoarece nu I. Hossu a devenit căpitan suprem al Făgărașului, ci Vasile Tămaș.

⁴ I. Pușcariu a fost promovat la un post important din Ministerul Cușterii și învățămîntului.

XVII

[Cluj], 27/4 [1867]

Ilustrisime !

Nu știi de și ce-ți va fi răspuns unul sau altul din acești corespondenți aflați în capitală, la scrisoarea d-tale din urmă adresată nașului d-tale, care scrisoare o am cetit și eu togma ieri. Nu știu, zic, nice una, alta, ba încă nice aceea, că care e părerea majorității în aceea ce privește cuprinsul acelei epistole. Eu însă trebuie să mărturisesc că nu înțeleg înțeleș nicedecum cu părerea d-tale în privința purtării noastre românilor, ce am avea de a observa față cu com[isarul] reg[al] și fiindcă te cunosc de acel bărbat, care e datat a prețului și părții altuia, deși mai puțin versat în politică, sau a lui Pfușcariu în cunoștința mai înaltă¹, voi să-ți spun ce nu sunt înțeleș. Nu știu pentru ce: în cît am înțeleș eu cuprinsul scrisorii de care e vorba, s-ar părea că d-ta ai profesa principiul / acela că „pentru aceea nu ne putem putea împăca cu magyarii”, pentru că nu ne înțelegem unii pe alții și apoi că „pe unu ca P[eeh]y l-am putea cîștifga” cu informațiuni „wenigstens nach meiner bescheiden Ansickt”, nu stă nice una, nice alta. Nu pentru aceea nu ne putem apropia unii de alții, căci nu ne înțelegem nici din contră, pentru că ne înțelegem prea bine. Și iarăși, altele trebuie să fie și mijloacele prin carii am putea să-l abatem pe P[eeh]y la breșea dreaptă și legală. Carii ar fi acelia, nu le pomenesec, căci și eu știu că le știi destul de bine.

49

49* Și eu sunt de părere ea să nu ne retragem, ce dealtmintre mai cu seamă cei ce ne aflăm în oficiu nice că o putem face. Dară să mă obtrudu (*aufdringen*)⁵ și mai cu seamă pînă încă nice nu știu ce voiește, și pentru ce, a se infor/ma de una și de alta, asta *niceodată* ! Sau să-i facem ovațiuni, unde și în cît nu suntem restrînși prin împrejurări, în fine, încă și cu petițiuni generale, asta odată cu capul *nu* ! Așa ceva ar însemna a dărîma tot ce s-a făcut pînă acuma, ar însemna '*Kriherei**, ar fi un ce nedemn pentru noi toți. Așa ceva ar putea face flanderii sau un Abdul⁷, însă niceodată un B[ariț]. Pardon, că sunt poate prea sincer.

50 Alta e dacă ne va provoca *mittel—oder unmittel bare*⁸, și iarăși, dacă vom vedea că ce direcțiune va lua. În cazul acesta și eu zic să nu ținem pisica ascunsă ... Dealtmintre, însuși în niște cazuri ca cele togma pretrimise, ne-am putea întreba că' oare ce' informațiuni i-am putea da, cînd noi cu toții, de ani, am strigat și strigăm în toate zilele: „Asta și asta ne apasă”!/⁹

Poftească Ex[celența] sa et consfortes] a scoate petițiunea din 30/10° din pulberea arhivului și din aceea-și poate procura cea mai bună informațiune. *Diese bescheidene Ausschanung empfehle ich Ihser Aufmarksunkeit*¹⁰.

Precum ți-am scris și deunăzi, în 4/5 va ținea com[isarul] ședință gubțernială] și cred că de loc atuncea-l voi provoca, sau se va'vedea provocat, a se dechiera în privința uzuării limbei. Voi vedea cumu-mi va corege conceptele românești¹¹.

50* Sărbători fericite poftindu-ți, am rămas al d-tale stimătoriu amic, *Ochilariu.j*¹¹

¹ Pavel Vasici.

² Emanuel P6chy, comisar al guvernului maghiar pentru a înfăptui uniunea Transilvaniei cu Ungaria și a veghea la păstrarea liniștii și „ordinii publice” instituită de regimul dualist.

³ Ioan Pușcariu. Ilie Măcelariu reproduce cuvintele lui Pușcariu rostite în fața lui la Pesta. Pușcariu încerca să obțină unele concesiuni autonomist-teritoriale locale sau să mențină unele din vechile drepturi politice pe calea tratativilor „diplomatice” (diplomație mai înaltă) cu miniștrii și politicienii maghiari. De aceea Pușcariu a încercat să-l tempereze uneori pe I. Măcelariu pentru ca acesta să nu provoace și să nu-i întărite prea tare pe oamenii de stat maghiari, care astfel n-ar mai fi fost înclinați spre discuții sau compromisuri. Realitatea și mersul evenimentelor l-au putut convinge însă și pe Pușcariu că aceștia oricum nu aveau intenția să fie concesivi, nici măcar față de programele și cererile politice moderate ale popoarelor nemaghiare (Deăk a respins proiectul lui I. Pușcariu privind realizarea unui compromis româno-maghiar în problema uniunii prin păstrarea unei diete și aparat administrativ local în Transilvania). De aceea I. Măcelariu nu găsește practică calea diplomatică ciprecnizează respingerea clară și rezolută, protestul activ față de pretențiile și legile reacționare ale claselor dominante.

⁴ „Cel puțin după modesta mea opiniune.”

⁵ „A mă adresa.”

⁶ „Tîrîiață.”

⁷ Andrei Șaguna.

⁸ „Direct sau indirect”.

⁹ Petiția lui G. Bariț și I. Rațiu din 1866 ce purta 1492 de semnături. La 30 octombrie 1866 acest act important al rezistenței pasiviste antiunioniste și antidualiste era deja redactat și definitivat, dar Rațiu a plecat și a fost primit

de împărat la Viena doar în 31 decembrie 1866. De aceea în petiția apare cînd sub denumirea de petiția din 30 octombrie de 31 decembrie (așa cum procedează și Măcelariu). El am arhivului”, de unde Pechy ar fi trebuit să scoată petiția, fiind centrale vieneze au trimis memoriul românesc guvernului T care l-a pus în arhivă, unde zăcea în momentul sosirii lui Pechy fără a fi luat în considerare.

¹⁰ „Această modestă părere o recomand atenției d-voastră”.

¹¹ însemnarea lui G. Bariț: „27/4 mai. Răspuns pe larg lariu”.

xvni

Stimate domnule și frate I

Sunt acușia 2 ani de zile de cînd ți-am scris m tot atîta — de nu și mai mult — de cînd ți-am prin Ei, și cite nu s-au întîmplat de atuncea! ? De cite ori n românului — pe un corn de țară, să te pot agrăi, să- cuvînt ? Durere, nu am putut, nu s-a putut, și și mai poate nice acuma. Ei, dară, inima-mi apăsată are l ea mă silește să întărump tăcerea lungă și neplăcu zic, ca să-ți scriu togma și pe acel rizico că te vei mi la aceea, să scriu, cînd acușia mai de 2 ani de zile a înc dența întră noi. No, dară, miră-te de mine cît îți numai de una te rog și asta e: să nu mi-o iai în m

Vei gîndi, poate, că cine știe ce lucruri mari vo începîndu-mi epistola cu atîta prosopopie; vei sup voi să-ți descriu (ne)activitatea noastră a dep[utați] de la dieta în domnul răposată², sau cel puțin meto ce era să se întîmple mai deunăzi aicea în Mfercurea, mită părinteștilor îngrigiri a domnilor de la putere, *dată* am scăpat cu pielea curată. Spunînd așa ceva apriori că te înșeli amar, pentru că nu voi să fac de nice alta. Cea dintîi nu, / pentru că o expunere mai sunt necesitat a o amîna pe de altă dată, iară despre înf din 24/12 am scris mai pe larg fratelui Iacob⁴ mai a mai reveni la ea cît mai curînd.

Întregul și unicul object despre care vreau a-ți se reduce la împărtășirea *unor* — intonez: numai a amare, făcute în zilele din urmă a petrecerii mele în de nu cumva-mi va mai veni ceva aminte pînă la în privința experiențelor pe care vreau să ți le în apriori căaeelia poate nu vor fi nice o noutate pen sunt, sau cel puțin au fost, pentru mine. Ba se po aceea: „Ei, amice, puține ai experiat în lume, dacă r de cînd ai învățat pe Azi-Buche (K Ā)

Se pot — zic — toate acestea, dară eu sunt nu las să mă sparie orișicine! Numai în dietă!!!

Iată care sunt expunîndele mele experiențe: lăsînd la o parte aceea că greșită a fost sau ba intrarea noastră a cîtorva deputați români în Dieta P[estei], zic: lăsînd întrebarea aceasta la o parte, și anume pînă atuncea pînă cîndu-mi voi da raportul, despre care face aluziune și nr. 98 al *Gazfetei*⁹, vreau să vorbesc / singur despre obiectul principal și unic pentru care s-a întîmplat intrarea, adecă despre întrebarea uniunei, și să-ți comunic ce faze a luat întrebarea aceasta fatală la unii și alții, cînd a venit lucru *ad fractionem panis*.

Cu provocare la epistola mea d*o 28/3 [1]867 din Cluș, în care am expus mai pe larg scîrnava purtare a marelui cavalier P[ușcariu], am să adaug că în tot decursul dietei, în cît atinge ținuta noastră a deportaților rom[âni] observîndă la întrebarea uniunei, deși cu unele șovăituri s-au recunoscut fără deosebire încă și de cătră Hoszu⁷, că ea nu poate să fie alta, decît care a fost în dieta sibiană⁸ și cea din Cluș⁹, și numai în privința aceea *quid faciendum* după rezolvarea uniunei erau păreri deosebite, fiind unii pentru ieșire din dietă, alții iarăși — aceștia erau cei mai mulți — pentru rămînere. Destul, zic, că combaterea legalității a legii de uniune sau a legilor¹⁰ era primită de toți, afară de Hoszu, cum am și zis-o apriat în vorbirea mea din 17/7 [1]868, cînd am interpelat pentru pronunțamentiști, și ce se vede și de acolo că nu a vorbit nime în contră.

După ce s-a subșternut proiectul regimului¹¹ dietei, s-a satorit — precum știi — cunoscutul proiect de rezoluțiune¹² în comuna cointelegere cu deputații rom[âni] din Ungaria, cu sîrbii și croații. Unul din compunătorii proiectului a fost și marele căpitan al Năsăudului, B[ohățel]. / În a 2^a conferință mixtă se primește și stătorește din nou; proiectul de rezoluțiune îl subscriem cu toții cei ce eram de față, și anume nouă transilvani toți, afară de nemeșu de Gridu, de Grideanu, care nice că voia să ia parte la conferințele noastre, ba și de acasă fugea, numai ca să nu dea față cu noi, zicînd că el nu poate subscrie așa ceva, togma acuma cînd se măresc lefile asesorilor de la Tablă, apoi nice la dietă nu a putut veni, fiindcă a căpătat gîlci *de uniune*. El batăr a fost mai sincer decît cei doi colegi ai lui, B[ohățel] și P[ușcariu].

^ Acuma să vedem cum s-au purtat cei doi din urmă. Că a scris proiectul și unul și altul se înțelege din cele premisă, și voi să adaug așa ce a urmat după aceea. Cavalierul P[ușcariu] își șterge numele din proiect de loc a 2^a zi și mijlocește adunarea unei conferințe numai a noastră a transilvanilor, în care s-a străduit din toata puterile a ne abate de la proiectul de rezoluțiune primit și scris, și încă hotărît nu în conferință de 7—8 inși, ci de 28 inși. Argumentele marelui cav[aler] sau, după cum-l numesc alții, al copilului lui Reichenstein¹³, erau *non plus ultra*. Aci voia a ne face să credem că ne-am face de toată rușinea înaintea Europei cu un atare proiect anticonstituțional și că am periclitat / atît interesele naționale cît și pe ale noastre proprii (asta era cam de crezut, însă numai dezbinîndu-se în pășire), zicînd că el ar fi vorbit cu celebrități juridice, carii i-a zis că proiectul conține: *das aufgelegte verbreschen des Hochwerrates*¹⁴. Acestea sunt, *ipsissima*

verba (că cine sunt acelia celebrități, nu ne-a spus, se poate că András Wenkheim¹⁶ etc, etc, cu Popp¹⁷ știu că n-a vorbit).

Aci iarăși vrea să ne facă să credem că un proiect al lui¹⁸ care-l adusesse gata și care în esență era cel al lui Rannicher¹⁹, ar fi tot asemenea cu proiectul de rezoluțiune de mai nainte, numai stilizat mai diplomatic. Punîndu-se la votizare proiectul lui P[ușcariu] nu-l pîrtinește nimeni, numai nemeșu din Gridu. Cei[a]lalți: dr. Tin Bolomiri I[on]²¹ și S[imion]²², Tulbașiu²³, dr. Petco²⁴ și eu am rămas lîngă concluzul de mai nainte. Iară cînd vine rîndul la președintele marele căpitan B[ohățel], ne-am mirat cu toții auzindu-l zicînd, și după ce s-a gîndit vro cîteva minute, *că el nu se poate dechiera pro, nice contra*. Cu care răspuns nefiind mulțămîți nice unul, unele expectorațiuni ale mele, în fine propune ca să se mai aducă odată proiectul de rezoluțiune la conferința mixtă. Se face și aici în care singur cavalierul P[ușcariu], nefăcînd nice cea mai mică a tire despre proiectul său din conferința particulară, a cerut esmialt alinei despre legea uniunei. Nepărtinîndu-l însă nime, subscrie nou proiectul, iară marele căpitan asemenea mulțamește din nou

57 conferinței, căci i-a crezut subșterneria / proiectului de rezoluțiune promițînd sărbătorește că-l va apăra din toate puterile. Asta a B[ohățel] de 2 ori în fața a 24 de deputați. A 2^a zi cine își șterge iarăși numele? Cavalierul! No, dară, pe acesta am avut ocazia a-l cunoaște în iarna trecută, și spun drept că toată purtarea de deși destul de ticăloasă, nu m-a mîhnit într-atîta, cît cea a marelui căpitan. El e obiectul experiențelor mele, pe carii am zis mai sus că să și le împărtășesc. El e care mi-a adus acea tristă convingere că ardeiații români sunt într-adevăr numai sateliții și sclavii superiorilor Dealminterea, las să urmeze și să vorbească faptele. În urma în gerei din conferință, proiectul era să se subștearnă în ziua următoare, însă cine nu vine la dietă? B[ohățel]! A 2^a zi vine, însă amină subșterneria, din motiv că s-ar fi dechierat mai mulți că voiesc să se subscrie și ei. Mai trec 2 sau 3 zile, în carii B[ohățel] asemenea nu vine la dietă, numai după începerea dezbaterilor, escuzîndu-se cînd cu una, cînd cu alta. Îmboldit, însă, din toate părțile, dechieră totuși că ca mine nimeni să nu-l va subșterne. Vine și ziua aceasta, se începe cetirea protocolului, însă B[ohățel] nicăierea. În fine-l află Hodoș²⁵ pe la 10 1/2 ore înar singur, și-l* provocă Ga, pentru D-zeu, să intre în dietă și să subștearnă proiectul, căci e ultima și și cea mai potrivită zi, intrînd togma cînd mai întîiu în dietă²⁶. B[ohățel] îi promite lui Hodoș că de bună sîră vine și-l va subșterne. Și așa, H[odoș] petrecîndu-l pe B[ohățel] 57» la ușa dietei, vine pe alt ambit, și-mi spune că B[ohățel] / va subșterne deloc proiectul. Ne uităm încoace și încolo în dietă. B[ohățel] nicăierea. Se duce H[odoș] din nouă și-l află tot în ambit, însă de astă dată cavalierul P[ușcariu]. La repețiata întrebare că pentru ce nu vine în dietă etc, etc., îi răspunde B[ohățel] că nu poate subșterne proiectul, pentru că i-ar fi zis Wenkheim că dacă se va subșterne acel proiect cu subșterneria lui, adecă a marelui căpitan, în 24 ore nu va fi căpitan su

Hfodoș] îi cere hîrtia și mi-o aduce mie, pe care desfăcîndu-o vedem cu toții că Bfohățel] și-a șters numele, și așa am fost silit să subștern eu, ca al 2° subscriptoriu, proiectul. Ce s-a întîmplat după aceea vei fi văzut din jurnale²⁷. In cît pentru vorbirea mea, adaug că jurnalele au adus-o cit de schimonosită. Mi-a rămas atît cea rostită în cauza naționalităților²⁸ (pentru care era să-mi dea Bonis Samuel²⁹ o palmă), cît și pe cea de la uniune la baroul dietei³⁰, le voi publica însă, îndată ce vor veni actele dietale.

Nu știu de, și din care parte, ai avut ocaziune să cunoști pe marele căpitan Bfohățel]. Eu însă-ți mărturisesc că nu aș fi crezut niceodată așa ceva despre dînsul. Nu, niceodată! Să-mi fie pus Wfenkheim] 100 de furci nainte, să nu fi avut nice ce să mîne, afară de orișice leafă, și nu aș fi putut să nu răspund: „Togma pentru aceea pentru că-mi ameninți cu așa ceva, voi să subștern proiectul, și-mi pare foarte rău că nu am pomenit aceasta *apriat* în vorbirea mea" / . Din excuzarea lui Bfohățel] pentru ce nu a vrut să subștearnă proiectul, în combinare cu alte știri ce mi-au venit, m-am convins că cavalierul de Pfușcariu] a raportat nu numai cele ce s-au vorbit în conferințele noastre, ci și altele ce nu s-au vorbit, sau, cu alte cuvinte, ce precum a fost copilului Rfeiehenstein], așa e acuma a lui Andrfăssy].

Acuma, după ce ți-ăm împărtășit marile mele experiențe, după ce te-am făcut gazdă (?), vreau să te incomodez cu o foarte mare rugare. Eu aș avea o foarte mare plăcere să cetesc *Românul*³¹, ei dară parale nu sunt, și așa dînd deunăzi în vorbă despre aceasta cu un cunoscut, primii sfatul să mă adresez către d-ta, de unde-mi iau voie ca, dacă ai cunoștință cu concernintele redactor³², să ai bunătate a-mi mijloci venirea unui exemplariu pe un *bogdea prostea*, fiindcă și fără de aceea vrea să știe toată lumea — ungurească — că se împart mii de exemplare în țară. Mi-ai face într-adevăr o foarte mare bucurie dacă mi-ai putea împlini această rugare, înțelegîndu-se de sine că numai dacă relațiunile-ți iartă așa ceva.

Da de amnestia pronunțiamențiștilor³³ ce zici? Eu, spun drept, mai tare m-am supărat cînd am auzit-o, ca cînd m-a înțepat Andrașul! Și togma așa m-am și dechierat deunăzi cătră Raining, cînd am vorbit despre catastrofa de la crăciunul sașilor.

Despre o altă convorbire ce am avut în septembrie] cu Barbă-Mare³⁴ din Sibii, care-mi spusă că uneații toți sunt cumpărați de iezuiți, de altă dată, sperînd că voi să te cercetez în 2—3 săptămîni, de nu cumva te vei teme că prin aceasta vei veni în discredit (?) la regim! Pensionarea lui Popp nu se adeverește, însă tare posibil că va urma.

Anul nou la mulți ani îți poștește al d-tale amic,

E. Măcelariu.³⁵

¹ în urma adîncirii disputelor dintre activiști și pasiviști relațiile dintre I. Măcelariu și G. Bariț se înrăutățesc și corespondența lor se întrerupe aproape 2 ani. Inițial, în ianuarie 1867, I. Măcelariu intră în dietă în urma unei conferințe clujene la care ia parte și șeful pasivist I. Rațiu. Acesta, pentru a lărgi sfera rezistenței naționale este de acord cu plecarea lui I. Măcelariu și a celorlalți deputați români

în dieta maghiară, pentru a apăra și promova acolo punctele memoriului alcătuit de el și de Bariț în anul precedent. I. Măcelariu l-a apărut și în ședințele guvernului din Cluj și el îi spune lui Pavel Vasici că intenționează să vorbească în limba română și să combată hotărîtul uniunii și politica de dominație națională a guvernului maghiar. I. Măcelariu pleacă la Pesta, cerîndu-i acestuia ca presa pasivistă să nu-l judece aspru pe Măcelariu, tocmai fiindcă linia lui politică programatică era identică cu cea a pasiviștilor. La început Bariț acceptă acest sfat și după cum am văzut semnele însuși adresa de mulțumire către I. Măcelariu trimisă de 88 de români din Brașov și Da/încoronarea din 8 iunie, desființarea legislației sibiene prin rescriptul din 20 iunie amărîsc pe românii Transilvaniei încît rezerva și ostilitatea lor față de Măcelariu crește și mai mult. I. Măcelariu însuși își depune mandatul și bineînțeles că pasiviștii au fost de acord și le-ar fi convenit ieșirea lui Măcelariu din dietă. Dar I. Măcelariu a fost din nou reales deputat în scaunul Mercurii, tocmai fiindcă alegătorii lui îi apreciau curajul cu care apăra programul național. Fiind reales în dietă I. Măcelariu își prezintă din nou mandatul și reîntră în dieta maghiară. Acesta l-a îndepărtat de Bariț și i-au adus critici vehemente din partea presei pasiviste (în special ale *Federațiunea, Gura satului*). Totuși activistul I. Măcelariu își fundamentează neclintit lupta politică pe principiile autonomiste antiunioniste și pe egalitatea politică națională apărînd cu curaj la 17 iulie 1868 pe pronunțiamențiști și progresivii (pasiviști) și declarînd legea uniunii ca nevalidă și nevalabilă, fapt ce-i a dus la pensionarea forțată efectuată într-o ședință specială a Consiliului de Miniștri. Unii pasiviști continuă să-l aprecieze pe Măcelariu chiar dacă Bariț este supărat pe el.

² Dieta de încoronare de la Pesta 1865-1868.

³ în luna decembrie 1868 între trei țărani români și cărciumarul sas Felix a izbucnit un conflict, în timpul căruia unul din țărani îi zise cărciumarului: „așteaptă să-ți vine acuși crăciunul tău.” Autoritățile maghiare — căroră Felix le povestise întreaga întîmplare — raportează și arată în mod tendențios că românii vor să se răscoale în noaptea de crăciun și să ucidă pe toți sașii și ungurii din scaunul Mercurii. De asemenea cazul este raportat de comesul rațiunii sășești comisar Emanuel Pechy, comisarul guvernului cu sublinierea că era posibil ca asemenea revolte sîngeroase să izbucnească și în alte părți ale Transilvaniei. În mod obișnuit autoritățile maghiare exagerează incidentul privat și local din Mercurea pe care a scoate trupele din cazărmi și a-i intimida pe români; aceștia erau într-adevăr nemulțumiți de legislația dietală recentă și atmosfera politică din țară era gîndită și încărcată, dar în nici un caz ei nu s-au gîndit să-i măcelărească pe țărani și țirguri sași sau maghiari cu care au conviețuit și au muncit alături vreme îndelungă. Manevrele politicienilor maghiari erau însă mai adînci; ei urmăreau să lovească în alianța româno-săsească care s-a manifestat destul de pregnant în lupta condusă pentru apărarea autonomiei Transilvaniei față de Ungaria (mai ales în scaunul Mercurii unde românii și sașii au sprijinit cu entuziasm activitatea desfășurată în acest sens de I. Măcelariu). Autoritățile maghiare urmăreau deci să-l discrediteze pe I. Măcelariu în fața sașilor. (*Gazeta Transilvaniei*, XXXI, 1869, nr. 95).

⁴ Iacob Mureșeanu.

< IBI

⁵ în Dieta de încoronare de la Pesta au intrat următorii deputați români din Transilvania: I. Măcelariu, I. Pușcariu, I. Balomiri, I. Moldovan, L. Ștefan, A. Tincu, I. Tulbașiu, A. Bohățel, Matei P. Grideanu, S. Balomiri, I. Hossu. Au fost aleși din Năsăud, Grigore Moisil (mandatul său a fost însă invalidat pe motiv că nu cunoaște limba maghiară) și I. Rațiu, dar el nu intră în dietă.

⁶ în *Gazeta Ungarilor*, XXXI, 1868, nr. 98 la capitolul *Ungaria se trezeste* revistă acțiunile întreprinse de diferite partide în vederea adoptării programului politic pentru alegerile din 1869 și în același timp se preciza poziția lor față de rezultatele ciclului parlamentar al dietei de încoronare de la Pesta (1865—1868). Partida deakistă manifestîndu-și satisfacția față de legislația adoptată în anul precedentă, își propunea să acționeze în continuare în sensul respectării și îndeplinirii ei, pe baza învoielii din 1867 (Anton Szapáry, Francisc Pulski și redactorii *Pești Naplo* (Király) și *Századunk* (Urházy). Partida extremei maghiare, arătînd că dieta de încoronare de la Pesta n-a corespuns așteptărilor și intereselor popo-

își propunea în rapoartele ei să militeze pentru ca Ungaria să devină un regat cu adevărat liber și ministerele comune austro-ungare să fie desființate, armata maghiară să nu depindă de Viena etc. Corespondentul *Gazetei*, observind că comitatul Heveș și stînga maghiară au întocmit rapoarte în care își manifestă insatisfacția față de dieta trecută, scria cu vădit reproș că „asemenea rapoarte române încă nu citirăm” (ceea ce era o invitație adresată foștilor deputați români ardeleni să alcătuiască asemenea rapoarte). *Gazeta Transilvaniei*, XXXI, 1869, nr. 99 publică o „rugare constituțională” prin care foștii deputați români sînt invitați să-și convoace alegători în fața cărora să prezinte rapoarte pentru ca aceștia să-și dea seama „încît dînșii au corespuns misiunii luate și cu ce rezultat”. I. Măcelariu scrie această scrisoare și alta lui Alexandru Roman în care explică atitudinea lui și a celorlalți deputați din dietă față de problema uniunii (vezi *Federațiunea*, III, 1869, nr. 13—198).

⁷ Iosif Hossu, acum consilier în Ministerul de Interne din Budapesta.

⁸ Dieta din 1863-1864.

⁹ Dieta din Cluj din 1865, cînd 29 de deputați români, printre care și I. Măcelariu, protestează împotriva uniunii.

¹⁰ Art. VII de la Pojon și art. I de la Cluj din 1848.

¹¹ Textul proiectului de lege oficial al „reglementării” uniunii în *Pești Naplo*, XIX, 1868, nr. 270-5402 și T. V. Păcățian, *Op. cit.*, IV, p. 839-842.

¹² Contraproiectul clubului deputaților naționali care încerca să salveze autonomia Transilvaniei și să obțină convocarea unei diete democratice, aleasă de către alegătorii ce plăteau un cens de 5 florini (ca în Ungaria), în T. V. Păcățian *Op. cit.*, IV, p. 463-464.

¹³ Baronul Reichenstein, vicecancelar aulic al Transilvaniei sub regimul lui Schmerling.

¹⁴ „O crimă de înaltă trădare de care a fost acuzat”.

¹⁵ Iuliu Andrassy, primul ministru al Ungariei.

¹⁶ Wenkheim Bela, ministru de interne.

¹⁷ Vasile Ladislau Popp.

¹⁸ Proiectul lui Pușcariu, asemănător compromisului croato-maghiar din 1868 (Nagodba), în privința reglementării uniunii Transilvaniei cu Ungaria. El încerca să salveze o dietă și o administrație separată pentru Transilvania istorică în schimbul recunoașterii unor afaceri comune între aceasta și dieta Ungariei. (*Observatoriul*, VII, 1884, nr. 10).

¹⁹ Iacob Rannicher, adept al unei uniuni condiționale de supraviețuirea unor elemente autonomiste locale (dietă și aparat administrativ propriu, dar cii recunoașterea afacerilor comune transilvano-maghiare reglementate de organele locale împreună cu cele centrale din Pesta).

²⁰ Avram Tincu, deputat; lider curajos, el susține pe I. Măcelariu în lupta contra uniunii, dar deputații maghiari nu-l lasă să vorbească pe motiv că neștiind perfect maghiara își citește discursul, fapt nepermis de regulament. În 1871 militează pentru adunarea românilor pe Cimpia Libertății de la Blaj ca soluție de luptă împotriva dualismului.

²¹ Ioan Balomiri, deputat.

²² Simion Balomiri, deputat.

²³ Ioan Tulbașiu, deputat.

²⁴ Lazăr Petcu, deputat; a declarat că proiectul maghiar al uniunii Transilvaniei cu Ungaria este ca o plantă exotică care nu va prinde rădăcini întrucît românii majoritari din Transilvania nu erau de acord cu el.

²⁵ Iosif Hodoș.

²⁶ 24 noiembrie 1868.

²⁷ *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1868, nr. 89; 90; 93. *Federațiunea*, I, 1868, nr. 166; *Albina*, III, 1868, nr. 118.

²⁸ Cuvîntare rostită la 28 noiembrie 1868. Vezi în Păcățian, *op. cit.*, voi. IV, p. 744-750.

²⁹ Bonis Sâmucl, deputat maghiar al stîngii centrale, cel care la 1849 fusese însărcinat cu paza coroanei regale maghiare.

³⁰ Cuvîntare rostită la 1 decembrie 1868. Vezi în T. V. Păcățian, *Op. cit.*, voi. IV, p. 799-804.

³¹ *Românul*, ziar politic, comercial, literar liberal, întemeiat de C. A. Roșu între 21 iulie 1866 și 1 aprilie 1871 redactor era Eugeniu Carada (Nerva Hoșu). Al, Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice românești*, I, București, p. 624-625.)

³² Eugeniu Carada.

³³ La 16 decembrie 1868, pentru a liniști spiritele, înfierbîntate și revoltate ale românilor transilvăneni, împăratul Francisc Josif I și ministrul de justiție Horvâth Boldizsâr suspendă urmărirea juridică a autorilor *Pronunțamentului de la Blaj* (mai 1868). Cei urmăriți și puși sub acuzare pentru „eonturbarea păcii publice” erau Iacob Mureșeanu, redactorul *Gazetei Transilvaniei*, Basiliu Rațiu, canonic prepozit la Blaj, Elie Vlăsa și Grigore Mihaly, canonici în Blaj, Ioan M. Moldoveanu, Gavril Pop, Alexandru Micu, profesori în Blaj și Dumitru Farago (care fusese prepozit la Sibiu). Date mai ample despre această problemă S. Retegan, *Pronunțamentul de la Blaj*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, IX, 1966, p. 127—138.

³⁴ Andrei Șaguna.

³⁵ Date și fragmente din scrisoarea aceasta apar și în *Federațiunea*, III, nr. 13-198.

³⁶ însemnarea lui G. Bariț „8 ian. 1869. Răsp: 16/4 ian. 1869”.

XIX

Barbă Mare² înclinat a ține conferință. Pentru întîlnire gata a veni la Făgăraș. Ce zici?³

59

¹ Telegramă trimisă de Măcelariu lui Bariț din Sibiu la 10 ianuarie

² Andrei Șaguna.

³ încercarea de a ține conferința la Făgăraș nu a dus la nici un rezultat

XX

Ești de acord să convoc eu o conferință a inteligenței noastre transilvane la Mercurea². Răspunde!

¹ Telegramă trimisă de Măcelariu lui Bariț din Sibiu la 20 februarie

² Una din cele trei telegrame formulate la Sibiu în urma consfățuirii pe 20 februarie 1869, la care au participat I. Măcelariu, V. Roman, I. Bologa. «acestor telegrame era obținerea consimțămîntului și a sprijinului lui G. Bariț. G. Mănu, I. Rațiu, în marea acțiune de convocare a unei conferințe naționale pentru vederea întemeierii Partidului Național Român. Bariț răspunde afirmativ printr-o telegramă în care își anunță colegii de luptă și idei că le va trimite în curînd, poate de urgent și o scrisoare în legătură cu importanta acțiune ce urma să se desfășoare la Sibiu» (Vezi B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 158—159).

XXI

Sibiu, 23/2

Mult stimat d-le și frate!

Stimata-ti epistolă din urmă o am primit ieri aicea în Sibiu și-ți mărturisesc că nu numai eu, ci și alții cărora le-am cetit-o,

au cetit-o, ne-am dechierat deplin înțeleși cu întreg cuprinsul aceleia. Și noi am zis și zicem că am întârziat, însă am crezut că mai bine și mai târziu decât niceodată. Și noi tot numai cam acelea rezultate am sperat și sperăm de la conferință indiguită², pe cari [e]-am văzut desfășurându-se de dv., dară pe lângă toate acestea, nu e cu neputință a ajunge la un fel de solidaritate³ de care nu am avut poate niceodată mai mare necesitate ca togma acuma. Te vei mira, poate, 'că cum mai pot eu vorbi de solidaritate, după atîta destrămare, atîta confuziune în care ne aflăm. Și totuși mai cutez a repeți încă o dată că concluzul conferinței noastre se va îmbrățișa mai de întreaga inteligență română. Dară voi să însemn și aceea, că sub ce condițiuni îmi fac eu asemenea iluziune. Și din acestea vreau să înșir numai una, care e principală, și aceasta e: dacă *d-ta* nu vei lipsi de la conferința cvestionată, de unde și viu a te ruga din toată inima ca să ai bunătate să vii în toată privința⁴ și să conclucri pe toate căile, ca să vină și alții cît de mulți. De altmîntrenea-ți mărturisesc că m-a jenat foarte să iau eu inițiativa ce numai eu și bunul

61

D-zeu / știe cu cîtă sfială o am făcut, la care însă mai adaug și aceea, că dacă nu aș fi contat cu toată siguritatea la participarea *d-tale* și a fratelui Rațiu⁵, nu o făceam niceodată.

Vei să știi că cînd ți-am telegrafiat dumatiale, am telegrafiat și lui dr. Rațiu și G. Mănu⁶ din Des; și unul și altul s-a dechierat pentru conchemarea conferinței; cel din urmă e însă pentru Turda, și nu Miercurea.

Convocarea⁷ o am trimis-o cu poșta de azi la toate jurnalele române. Te rog a recomanda cercetarea conferinței în *Gazetă* sub propria subscriere⁸.

Uitasem în apel să amintesc și aceea, că de cvartir și cele trebuincioase voi îngriji eu; adausul acesta ar fi bine să-l facă redacțiunea⁹.

Cît mai curînd voi face un al 2-lea apel către colegii mei¹⁰, ca să ne înfățoșăm la conferință cu toții, ca la unicul for competente a decide asupra purtării noastre din dietă.

Abdul¹¹ încă nu știe nimica de conferință, însă am de gînd a-l invita și pe dînsul, precum și pe celălalt mitropolit¹², în scris. Voi să scriu și lui Vodă¹³, dară numai după publicarea apelului.

La revedere în Miercurea al *d-tale* stimătoriu amic,

E. Măcelariu.¹⁴

¹ Scrisoarea promisă de Bariț în telegrama de răspuns către I. Măcelariu, care a fost discutată și dezbătută în 22 februarie 1869 într-o consfătuire politică la care au participat: I. Măcelariu, I. Bologa, V. Roman și I. Hania, singurii lideri din Sibiu, care știau în acel moment că s-a declanșat acțiunea de convocare a ședinței naționale pentru întemeierea partidului (B.A.R., mss. nr. 1001 rom. f. 158—159). Detalii la Bujor Surdu, *Conferința națională de la Miercurea (1869)*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VIII, 1965, p. 173—211 și Dumitru Suciu, *Din lupta politică românească: Activitatea lui Ilie Măcelariu în primii ani după instaurarea dualismului (1868—1869)*, în *Studia Universitatis Babeș Bolyai*, Series Historia, 1972, fasc. 2, p. 77-88.

² Conferința de la Miercurea.

³ Previțiune justă a lui I. Măcelariu; aproape în unanimitate participanții votează pentru pasivitate (formula pasivității absolute).

⁴ G. Bariț nu participă la conferința de la Miercurea; el afirma că dacă ar fi dus și el la conferință ar fi existat pericolul suspendării ei de către autorități.

⁵ Deși gîndea ca și Bariț, I. Rațiu vine totuși la conferință: este rugat presat de reprezentanții românilor din Cluj, Gherla, Dej și Năsăud, care trec la el prin Turda și-l cheamă la Miercurea, pentru că se temeau — fără temei — de răspîndirea unor zvonuri că acolo „vor a ne bate activității”. (Keith Hitchcock, L. M a i o r, *Correspondența lui I. Rațiu cu G. Barițiu, 1861—1892*, Cluj, 1970 p. 107.)

⁶ Gabriel Man, militant național pasivist, care s-a declarat pentru această tactică încă în februarie 1869 în cadrul unei conferințe a românilor din Dej. La 27 februarie 1869 G. Man, într-o ședință a adunării comitatului ce a avut loc la Dej, prezintă propunerea românilor de a nu se organiza alegeri pentru ciclul parlamentar 1869—1872 și de a nu se trimite reprezentanți ai Transilvaniei în Ungaria.

⁷ Vezi *Apelul* de convocare semnat de I. Măcelariu la Miercurea în 27 februarie 1869 în T. V. Păcățian, *Op. cit.*, V, p. 61-62.

⁸ G. Bariț nu semnează însă nici un articol în coloanele *Gazetei Transilvaniei*, XXXIII, 1869, nr. 12 publică *Convocarea* fără nici un fel de comentarii. Visarion Roman este puțin supărat și îi scrie lui Bariț: „D. Mureșanu a publicat apelul într-un mod mai ca și *Telegraful*, fără ca să îndemne cu uri cuvînt mare ca să vină oamenii” (B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 163).

⁹ Redacția *Gazetei* nu inserează această precizare.

¹⁰ Adică deputații români din Transilvania istorică, foști participanți la dietă (1865—1868). Al doilea apel nu s-a mai trimis.

¹¹ Andrei Șaguna.

¹² Ioan Vancea, mitropolitul greco-catolic. Nici unul dintre mitropoliți nu participa la Conferința de la Miercurea. De fapt, acest lucru nici nu era posibil și nici nu era de dorit întrucît dacă mitropoliții — ca persoane oficiale — luau parte activă la această consfătuire politică, guvernul avea motive să lovească și în teocriștigat de națiune pe țărîm bisericesc sau confesional școlar.

¹³ Emanuel Pechy, comisarul regal pentru Transilvania. Este vorba de persoana bine tieluită pe care a scris-o I. Măcelariu comisarului regal cu scopul obținerii aprobării ținerii Conferinței de la Miercurea; ea a fost expediată abia la 25 februarie 1869 (T. V. Păcățian, *Op. cit.*, p. 74-75).

¹⁴ Însemnarea lui G. Bariț: „1869. Ilie Măcelariu. Sibii. 23 febr. Răspuns în Vis. Roman.”

XXII

[Sibiu], 23/2

Stîimate] d-le și frate!

Qui perdidit numerum, incipiat iterum. În epistola nr. 1 am zis că voi să fac un apel către colegii ca să vină la conferință, însă gîndeam că mai mult asupra acestei întrebări, am venit la acea convingere, că și sicum, nu s-ar cuveni ca eu, care încă am fost deputat, să fac un apel, și așa-mi iau voie a te ruga să ai bunătate a face *d-ta* o asemenea convocare în *Gazetă*, sau să mijlocești să se facă din partea redacției și încă tot în acel număr în care se va publica convocarea conferinței. Sper că voi avea onoarea a te primi în cvartir în propriul meu domiciliu (?) din piața opidului Miercurea.

Al *d-tale* sincer amic,

63

E. Măcelariu

¹ Ideea de a convoca la Mercurea, printr-un apel special pe toți foștii deputați români, care au participat la lucrările și dezbaterile Dietei de încoronare de la Pesta (1865-1868) a rămas nerealizată (B. A. R., mss. rom., nr. 1001, fl. 162-163). Unii vor fi prezenți la Conferința de la Miercurea și vor trece de partea pasiviștilor, așa cum a făcut și I. Măcelariu, el devenind chiar șeful partidei pasiviste, sau di*. Avram Tincu care va fi ales și în Comitetul Central al Partidului Național Român. Alții, ca I. Pușcariu, I. Hossu vor veni la Mercurea, însă se vor pronunța pentru tactica activistă. În *Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, 1869, nr. 12 care publică *Convocarea* lui I. Măcelariu, nu mai apare nici un alt fel de apel semnat de Bariț.

² însemnarea lui G; Bariț: „1869. Ilie Măcelariu. Sibii. 28 martiu. Resp... „,

XXIII

Sibii în 28/3 [1]869

Mult stimat d-le și frate I

Nu ți-am scris de mult, nu pentru că doară nu aș fi avut materie despre care ți-aș fi putut scrie, ci din contră, pentru că am avut prea multă, și zic și acuma: a-ți împărtăși toate câte aș dori, mi cu neputință. Sperînd însă că ne vom întâlni cît mai curînd, voi să mă restrîng numai la unele mai urgente și mai interesante. Vei fi rîs — știu bine — la primirea decretului, pe care ți l-am expediat mai alaltăieri, bunăoară togma cum am rîs și eu cînd l-am subscriș și l-am expedit¹. Am rîs — zic — pentru că atuncia căpătasem deja plăcinta de la Vodă² d^o 22/3 N. 595 care cîntă așa:

„*Belugyminister ur 6 nagymeltosága e ho 18° 986. eln. sz. a kelt intezvenyevel a Szerdahelyi román erkekezlet által N. Szebenbe fjdjllittani határozott állando bizottmány s az ebből kisolvo fiokbizotmdnyok mukodeset veitlandonak találta, miútdn ama magán termeszetii erkekezlet, oly határozat hozatalára, mely egy szentesített torveny foganatha vetele kijtszdsdra volt irányozva, jogositva nem volt; Midon errol Meltosdgodat e ho 17° jelentesere vonatkozva ertesitenem, kotelessegeve leszen miszerint a kerdeseş fő ee fiok bizotmdnyok mukddesenek azonnali beszuntetese vegett a szukseges lepeseket megtenni sziveskedjek*”.

Acum s-ar naște poate întrebarea: că oare mai există comitetul ales de Conferința din Miercurea sau ba? Și eu zic că da, pentru că ucazu sună sau oprește numai activitatea și nu și existența lui, apoi mai e și aceea ce iarăși nu pot trece cu vederea și adecă: că comitetul nostru e permanent (állando). No, dară, voi vedea ce vor hotărî membrii comitetului din loc³, pe cari i-am chemat pe azi, ca să ne consultăm. De altmîntrinea, decidă-se orișice, atîta-ți pot spune apriori, că una două nu voi să mă las de domnie⁴, și asta îi voi spune și lui Vodă, avînd de cuget a călători marțea viitoare către Cluj, Gherla, Deș, Năsăud, de unde apoi întorcîndu-mă, voi să viu la Brașov, dacă și nu ca președinte, cel puțin ca general inspector⁵. Nu știu, auzit-ai ce primire grațioasă am avut la Abdul⁶ după conferință? Mai am picat în c... cîndu-mi zisă că eu am fost totdeauna adevăratul clavir al națiunii, și că și cu Conferința din M[iercurea] am gîcit calea cea adevărată. *Sunt ipssisima verba*, dară așa cred că numai *verba*⁷.

Togma azi [î]mi zisă prioru⁸ de aicea că și lui i-a venit oprit comitetului, resp[ectiv] a activității lui, și ca să fie cu atențiune a persoanei mele, ca să nu mi se întîmple vro pacoste (?). Dragii mei patroni!!!!

65*

Am auzit și aceea că Vodă, care scrisese în 3/3 lui Moriu „*Mac[elării] minden áron mfg kell nyerni*”⁹ s-ar fi dechierat în de Conferința din M[iercurea] că i-aș fi scris: că sunt pentru activitate numai nu știu că lîngă care partidă să ne alăturăm.

Cam gîndesc eu de unde a dedus Vodă așa ceva. Adecă, în soarea mea¹⁰, prin care i-am făcut cunoscută conchemarea conferinței e un pasagiu unde se zice: „Din lipsa unei conferințe mai numeroase a urmat că românii din Scaunul Miercurii s-au dechierat altmînd și nu ca cei din Scaunul Sibiuului etc, etc; fericiți sunt cei săra duhul etc, etc! După conferință, recte consultarea avută cu me de aicea, voi amina ședința conchemată pe 8/4, iară pentru susținere în valoare a comitetului, voi mai îndrepta o hîrtie¹¹ către Vodă și să vorbi și cu gura¹², și numai după ce nu va folosi nice asta nimica să păși pe cale publicității¹³.”

Cu frățescă salutare al d-tale stimătoriu amic,

66

E. Măcelariu

¹ Pobabil invitația prin care I. Măcelariu ca președinte al Partidului Național Român îl convoca pe G. Bariț, care era membru al Comitetului Central al Partidului, la ședința Comitetului Central ce urma să se țină la Sibiu în 8/3 1869.

² Emanuel Pechy, comisarul guvernului din Pesta.

³ „Prin ordonanță, înălțimea-sa d. ministru de interne în ziua de 18/3 nr. prezidial 986 a găsit de cuviință să interzică activitatea comitetului pe și a comitetelor filiale [purcese din acesta], a cărui înființare la Sibiu a fost hotărînd de către Consfătuirea română din Mercurea. După ce acea consfătuire cu particular nu a fost îndreptățită la adoptarea unei hotărîri care să dejoace apăs unei legi sancționate, și atunci cînd aduc la cunoștința înălțimii-Voaștre acest referindu-mă la raportul d-voastră din 17 l.c. rămîne o obligativitate a d-voastră să binevoiți a întreprinde pașii necesari pentru interzicerea imediată a activității comitetului în cauză”.

⁴ Membrii Comitetului Central al Partidului Național Român care au fost în Sibiu; aceștia erau Ilie Măcelariu, Iacob Bologa, I. Hania, N. Popea..

⁵ Adică de funcția de președinte al Comitetului Central al Partidului Național Român..

⁶ în acea perioadă Ilie Măcelariu era inspector general la Banca Românească de asigurări „Transilvania” din Sibiu.

⁷ Andrei Șaguna.

⁸ Șaguna nu a fost cu totul potrivnic pasivismului și a dat consemnul activității și instituirii boicotului față de Dieta din Pesta, întrucît în acel moment el avea conflicte cu guvernul maghiar, care refuza să-i îndeplinească unele cerințe sale pe tărîm bisericesc (Vezi Bujor S u r d u, *Conferința Națională de la Miercurea (1869)*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VIII, 1965, p. 198). Astfel e posibil ca la Conferința de la Mercurea pasiviștii să realizeze o majoritate zdrăvnică doar 5 participanți s-au pronunțat pentru activism (de fapt, 4, fiindcă I. Măcelariu bînuind rezultatul, părăsește sala înainte de votare). La aceasta se adaugă și mai important și anume nemulțumirea tuturor românilor, indiferent că erau pasiviști, față de legislația maghiară reacționară a Dietei de încoronare a marea existenței unice națiuni politice maghiare, realizarea contopirii și administrativă* directe a Transilvaniei cu Ungaria etc.) Față de asemenea

prima reacție — pe care o impunea noarea națională era adoptarea unei atitudini de boicot deschis și total față de parlamentul maghiar, așa cum și acesta a desconsiderat complet interesele națiunii române.

• Judele regal al Miercurii, Wendell era bun amic al lui I. Măcelariu (cel puțin așa afirmă V. Roman într-o scrisoare către G. Bariț; vezi B.A.R., mss. rom. nr. 1001, f. 169). Reprezentanții autorităților locale săsești îi relatau lui I. Măcelariu despre ordinele venite de la autoritățile superioare de stat maghiare, prin care acestea pretindeau luarea unor măsuri de persecutare și urmărire a liderilor români. Probabil că nu toți reprezentanții sași din administrația locală de stat erau de acord cu măsurile centrale, în orice caz ei ca funcționari inferiori trebuiau să li se supună (nu totdeauna din convingere). Wendell nu este primul caz de acest fel; vom vedea în continuare că alți funcționari sași, mai importanți decât judele Miercurii din 1869, îi vor arăta alte ordine de persecuție scrise și semnate chiar de prim-ministrul Ungariei Koloman Tisza (deși procedura nu era permisă, fiindcă guvernării maghiari ar fi preferat să se știe că ordinele nu veneau chiar de la ei, ci din partea organelor locale de stat).

¹⁰ Comisarul guvernului, Emanuel Pechy.

¹¹ Moritz Conrad, cornițele sașilor.

¹² „Pe Măcelariu trebuie să-l cîștigăm cu orice preț”.

¹³ Scrisoarea din 25 februarie 1869 adresată de I. Măcelariu contelui Pechy cu scopul de a obține aprobarea ținerii Conferinței de la Mercurea. Referindu-se la această scrisoare, V. Roman (cărui Măcelariu i-a dat-o spre lectură înainte de a expediere) afirmă că: „de convoca oricine altul conferința, ea era oprită, însă Măcelariu] a scris lui Pechy o epistolă atît de blestemată încît putea omul să creadă că el e pentru activitate” (B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 169). I. Măcelariu s-a referit doar la anumite luări de poziție românești față de alegeri și parlament, exprimate în adunările administrative locale. Or, aici, întrucît majoritatea o dețineau sașii și maghiarii, românii din aceste organe nu-și puteau exprima deschis rezerva totală față de alegeri și lucrările parlamentului. În pofida nemulțumirilor existente, unii funcționari români au acceptat să participe la lucrările pregătitoare pentru alegeri, în virtutea instrucțiunilor venite de la centru. De pildă, în adunarea scăunală a Districtului Făgăraș sau în cea scăunală de la Mercurea reprezentanții români atacă legile maghiare dar acceptă totuși să participe la alcătuirea comitetului electoral care pregătea alegerile pentru Dieta din Pesta (deși precizau că făceau aceasta ca organe executive, numai din silă, iar nu din convingere, cum se exprimă de pildă vicecăpitanul I. Codru Drăgușanu). Deci, românii din Mercurea au consimțit să ia parte la alegeri, nu ca cei din scaunul Sibiului, care s-au declarat fățiș în contra participării la alegeri și la lucrările dietei maghiare. O conferință generală — lasă să se creadă I. Măcelariu — odată convocată, ar fi putut să uniformizeze sau să adopte pozițiile din Mercurea sau Făgăraș. La toate acestea se mai adaugă faptul că Emanuel Pechy îl știuse pe I. Măcelariu adept al activismului între 1866—1868. Încercător, contele Pechy aprobă ținerea Conferinței de la Mercurea și îi cere comitetului Conrad Moritz să ia legătura cu I. Măcelariu, pentru a-l influența spre moderație și respectarea „legalității” în viitoarea conferință. Ceea ce nu știa atunci Pechy, era faptul că deja din 20 februarie 1869 Ilie Măcelariu, în strînsă colaborare cu liderii pasiviști Visarion Roman și Iacob Bologa, a acceptat în principiu pasivitatea ca tactică de luptă. I. Măcelariu se putea felicita că a reușit să-l înșele pe Pechy și pe bună dreptate ironiza capacitatea și finețea de înțelegere a contelui maghiar cînd îi scrie lui Bariț: „Feriți cei săraci cu duhul...”. După 7—8 martie 1869, Pechy era foarte înfuriat de conferința de la Mercurea și afirma că Comitetul Central ales acolo nu însemna altceva decît reînființarea Comitetului permanent din 1848 de la Sibiu (la Mercurea s-a decis ca sediul CC. al Partidului Național Român să fie tot Sibiu). Guvernării maghiari s-au grăbit să găsească motive așa-zis „legale” sau „constituționale” pentru a lovi în organizarea modernă, pe bază de partid, a mișcării naționale românești.

¹⁴ Adresă expedită de I. Măcelariu la 28 martie 1869 prin care se cerea suspendarea interzicerii activității Comitetului Central ordonată de ministrul de interrie maghiar la 18 martie (T. V. Păcățian, *Op. cit.*, V, p. 125—128).

¹⁵ Într-adevăr I. Măcelariu a fost în aprilie 1869 la Cluj și a dus tratative și discuții în acest sens cu Emanuel Pechy, timp de o oră și jumătate (B.A.R. mss. rom., nr. 1003, f. 235).

¹⁶ Întrucît încercările anterioare au rămas fără rezultat, I. Măcelariu va protesta public împotriva măsurilor restrictive luate de guvern în comunicatul *Spre știința națiunii*. La sfîrșitul acestui protest, adresîndu-se „domnilor de la putere” I. Măcelariu le face cunoscut următorul citat dintr-un „publicist englez”: „într-un stat nimic nu e mai periculos, chiar nici răscolirea cu arma în mînă, ca nemulțumirea oprimată și tăcută. Ea se întinde pe sub fundamentul statului, pregătește exploziuni cutreierătoare și subminări totale”.

¹⁷ Însemnarea lui G. Bariț: „28 marți 1869”.

XXIV

Sibiu, în 28 marțiu [1869]

Preastimate d-le și amate frate !

Satisfăcund oficioasei provocări a Excelenței-Sale d-lui comisar reg[al] conte de Pechy d^o 22/3 a.c. Nr. 595 *, prin care mi s-a făcut cunoscut că înaltul Ministeriu de Interne prin emisul d^o 18/3 a.c. Nr. 986/praes. s-a aflat îndemnat a opri activitatea Comitetului Cen[tral] Național¹, precum și a comitetelor filiale², am onoare a-ți face cunoscută că ședința comitetului conchemată pe 8 aprilie nu se va ține, însemnîndu-măi departe și aceea că-mi țin de cea mai sacră datorință a face pa-cuviincioși pentru susținerea în valoare a comitetului,

Elia Măcelariu
Preș[edinte]

64

¹ Vezi scris. XXIII, n. 3.

sărezideze la Sibiu. Elia

² Comitetul Central ales la Mercurea

format din I. Măcelariu, G. B. Anțel, H. A.

I. M. Moldoveanu

I. Rațiu, I. Bran de I. f. J. T., S. Balint, A. Sever, I. Pam

l. %*T. b2^u, N

I. Mn^șanu, D. Fuga.

XXV

Sibiu, 24/4 [1869]

Stimate d-le și frate !

Mă tot gat să vin la Brașov și totuși nu mai sosesc, sau, cel puțin zisa românului, tot frămînt, numai nu coc. Era să vii pe Dumbrăveni Floriilor, însă aducîndu-mi aminte că d-voastră brașovenii sunteți creștini, m-am temut că vă voi conturba pietatea creștinească, prin mi-’aș lua o mare răspundere asupra-mi, și așa mi-am amînat înapoi pînă; sper însă că cam pe miercuri sau joi după Paști voi fi în Brașov. Te rog, deci, dacă numai se poate, să nu te depărtezi pe atunci de a-mă avînd cîte și mai cîte a conferi cu d-ta.

Despre primirea ce-am avut la Vodă¹ și discursul cel interesant ce-am avut laolaltă ți-a scris — așa știu — fratele Roman²,

amănunțele și le voi împărtăși cu gura, însă și pînă atuncea vreau a mai însemna numai atîta, că alții pun de mii de ori mai mare pond pe concluzul din Mercurea, ca cît punem sau pun aceia cari l-a[u] adus. Pentru ce, nu știu. Judecînd, însă, din unele împrejurări accentuate de Vodă, precum: întrebarea orientală¹, o propunere a Rusiei pentru introducerea absolutismului, diplomația mai naltă etc, etc. mi s-ar părea că orișicum nu stau trebile așa brilliant, precum vor să creadă alții. Dar să-i lăsăm pe alții la o parte și să ne îngrijim de aceea ce am avea noi de făcut. În direcțiunea aceasta, așa cred — și de părerea aceasta sunt toți inteligenții noștri cu carii am avut întîlnire în călătoria mea de dăunazi² — că folosirea memorandumului știut³ e neamînaveră. Toți sunt / de acord / ca atît memorandumul cît și toate actele Conferinței din M[ercurea] să se dea publicității; numai în privința modalității observînd am aflat o mică disparitate de opinii. Așa, de exemplu, fratele Onu⁴ din T[urda] nu se învoiește sub nice o împrejurare ca memorandumul să se substearnă Majestății ca *petițiune*, pe cînd ceilalți mai toți sunt pentru cea din urmă, și ca să publice apoi în toate foile interne și externe⁵. Iară în privința actelor zic unii să se publice în broșuri⁶, iar alții numai în jurnalele române⁷. No, dară, despre toate acestea ne vom înțelege la prima întîlnire⁸, precum și despre aceea, că cine să executeze și una și alta, și asta e — cel puțin după părerea mea — cea mai mare greutate, deși nu nedelaturaveră. *Vederemo*.

La remonstrarea mea în contra sistării activității comitetului⁹, am primit alaltăieri o scrisoare de la Vodă¹⁰, că cinstitul Wfenkheim]¹¹ rămîne pe lîngă dispozițiunea făcută. Să le fie de bine! Și ei și noi avem cu una mai mult.

Cu aceasta poftindu-ți sărbători fericite și dorind să te aflu sănătos, al d-tale stimătoriu amic,

E. Măcelariu. I

¹ Emanuel Pechy.

² Visarion Roman; acesta nu i-a scris lui Bariț decît că I. Măcelariu era hotărît să se întîlnească la Cluj cu Pechy și să aibă o „audiență memorabilă... dacă va fi primit și nu va fi dat afară” (V. N e t e a, *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui V. Roman. Corespondența sa cu Gheorghe Barițiu și Iosif Hodos*, 1942, p. 26).

³ Problema orientală, adică intențiile Rusiei de a-și reîntări influența politică și militară în Marea Neagră și la Gurile Dunării.

⁴ Călătorie întreprinsă în orașele Transilvaniei împreună cu Visarion Roman, sub pretextul rezolvării unor afaceri în legătură cu Banca româno-săsească „Transilvania” din Sibiu, unde dețineau amîndoi funcții în conducere. De fapt, era vorba de o călătorie cu caracter politic, în interesul organizării rezistenței și luptei naționale antidualiste românești.

⁵ Memorand pregătit în grabă de G. Bariț pentru Conferința de la Mercurea. Textul memorandumului va fi dat publicității mai tîrziu în *Transilvania*, XI, 1878, nr. 22—23.

⁶ Ioan Rațiu.

⁷ Memorandul lui Bariț nu va vedea însă lumina tiparului decît 9 ani mai tîrziu.

⁸ Într-adevăr, actele Conferinței de la Mercurea au apărut mai tîrziu într-o broșură specială, scoasă pe cheltuiala liderului român din Bucovina, Alexandru Hurmuzaki: *Acte și date despre Conferința română națională din Transilvania ținută*

în 7 și 8 martie în *Opidul Mercurea (Retipăririle din Albina, spesele edițiunii solvind d-sa Alessandro Hurmuzaki, în favoarea societăților și institutelor publice ale națiunii române)*, Pesta, 1870, 162 pagini (în tipografia lui Em. Bartalits).

⁹ I. Măcelariu se referă aici nu la publicarea unor date și știri sporadice despre Conferința de la Mercurea, care au apărut în toate ziarele naționale, ci despre publicarea actelor în plenul lor (acte, apeluri, discuții și cuvîntări, protocoale, hotărîri) așa cum a făcut *Albina* (vezi nota precedentă a scrisorii de față). Date numeroase despre hotărîrile și protocoalele conferinței publice, de pildă, și *Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, 1869, nr. 16-18; *Telegraful român*, XVII, 1869, nr. 17; *Federațiunea*, II, 1869, nr. 25-210; nr. 26-211; nr. 27-212; nr. 28-213; nr. 30-215; nr. 36-221.

¹⁰ Întîlnirea de la Brașov, cînd G. Bariț îl convinge să ducă memorandumul său la Viena pentru a-l prezenta monarhului; aici I. Măcelariu intră în contact cu George Silași care trebuia să se îngrijească de traducerea și tipărirea memoriului în limbi străine, de circulație europeană (germană, italiană/franceză). I. Măcelariu negăsindu-l suficient de documentat și la zi cu abuzurile din administrație și justiție îndreptate împotriva românilor (prin care se putea obține mai ușor solidaritatea și indignarea Europei), nu prezintă memoriul în forma lui primară, și propune îmbunătățirea lui substanțială chiar de către Bariț, oferindu-se el însuși să-i furnizeze materialul. La acest memorandum au lucrat apoi la sfîrșitul lui 1869 și în 1870/1871 și alți lideri politici români, dar acțiunea rămîne fără rezultat, datorită consolidării reacțiunii în Europa, în urma înfrîngerii Franței de către Germania în războiul din 1870/1871.

¹¹ Adică adresa lui din 28 martie 1869.

¹² Emanuel Pechy, care îl anunță prin scrisoarea sa din 22 aprilie 1869 că măsurile restrictive anterioare rămîneau în vigoare (Vezi T. V. Păcățian *Op. cit.*, voi. V, p. 128).

¹³ Bela Wenkheim, ministrul de interne al Ungariei.

XXVI

Viena, 15/8 [1]86

Ilustrisime !

A trecut o vară întreagă, ba, dacă m-aș lua după clima de pe aici, aș putea zice că a trecut o vară și o toamnă de cînd nu ne-am văzut și nu ne-am scris. E un timp, într-adevăr, destul de lung, de a putea aștepta și unul și altul să ne facem vro împărtășire, batăr încîtvaimbucurătoare. Nu știu de ești d-ta într-o asemenea plăcută pusețiune, dară din parte-mă nu cu puțină părere de rău trebuie să-ți mărturisesc că nu sînt. Pentru mine se vede că încă nu s-au copt nice pepenii și nice lubenițele, necum să se fie îndulcit strugurii. Sunt silit a mă mulțami cu bostani, sau, cîte alte cuvinte, nu am de a-ți împărtăși nimica îmbucurătoriu, deși am umblat — după zisa hopsitariului — lume și țară. Se pare că e bătaia lui D-zeu asupra-ne. De cînd ne-am despărțit sunt tot în drum (recum am fost pînă alaltăieri), m-am întîlnit mai cu întreaga inteligență română din Banat și Ungaria, și ce am aflat? Nu am aflat soluțiu, necum să fi aflat vrînd loc mai central, în care aș fi aflat inteligență noastră așa precum ar trebui să fie, cel puțin după multele și tristele experiențe de pînă acuma. Orișunde m-am întors, tot dezbinări, tot partide. Năstăm prea brilliant nice noi ardelenii însă față cu firtații din Banat și Ungaria, totuși mi se pare că suntem îngeri, dacă nu de tot albi, cîte puțin nice negri de tot; așa ceva cam surii.../ Credeam că în viața voi afla o mai mare armonie întră mica și neînsemnata inteligență română, dară aflai pe dr[acu]! Cel dintîi cu care m-am întîlnit, într

bîndu-l despre starea Societății „Ro[mâ]nia”², îmi răspunsă: „Ce societate? Aceea nu e nice o societate, ci un club al bucovinenilor și al barițiștilor”. Eu uitasem de tot întîmplarea cu adresa de mai anțărț³, din care cauză la început m-a surprins cuvintele amicului vienez. Veninul cel spurcat al discordiilor nu a cruțat nice însuși pe tinerime⁴. No, dară, atîta mîngăiere totuși am — din care-ți împărtășesc și d-tale o bucățică — și aceea e: că orișicum, partida contrarie e mică la număr și slabă de înger. Vei zice, poate: destul de mare, dacă nu ca să poată strica, să-ți poată cauza mîihire. Așa e.

72* În Timișoara am petrecut vro cîteva zile. Am avut — firește — mai de multe ori întîlnire cu fratele Vasici⁵, dară-ți mărturisesc cu cea mai adîncă durere de suflet că omul a decăzut tare, foarte tare. Nu e nice dînsul mulțămîit; dară familiei mai cu samă-i pare tare rău că s-a așezat în T[imișoara], și cu tot dreptul. Un cvartir mizerabil, apoi și suburbul (Fabrik) unde locuiește: înconjurul de pelării și măcelării, aerul cel mai spurcat; un ce omorîtoriu. Am avut, pre/cum pare-mi-se 72* și-am și spus, am avut — zic — de cuget să-l propun la Direcțiunea noastră⁶ de director ținutal, însă după ce l-am văzut încît a scăzut din puteri, mi-am schimbat planul, și aceasta nu atîta în favoarea institutului, decît în interesu lui Vfasici] însuși. Am de gînd să-i exoperez, după ce mă voi întoarce, un post cît de mic la Direcțiune în Sibiu, ca să-l scoatem din puterile timișorene, ca cel puțin să moară întră amici. Dealtmîntrenea nu e morbos, decîtu-l seacă un fel de nemulțămire, ce nice că se poate altmîntrenea, căci nu are absolut pe nime. Baik⁷ — odinioară ca și acuma — mîna cea dreaptă a lui Abdul⁸ din Sibiu, e unicul cu care conversează. Dacă cumva îi vei scrie, te rog amintește și d-ta că ar fi de dorit să se mute la Sibiu sau Brașov, unde-l doresc toți amicii, și unde nice nu e așa scumpete ca în T[imișoara]. Dealtmîntrenea cam toată greutatea e aceea, că bietul om nu prea are parale. A avut cu mutatul de la Cluș foarte mari spese, și acuma iarăși va să aibe cu fata Iza, care va să se mărite în octombrie după un ungar din Ardeal, cu numele Kis Balinth; îl cunosc, e un tînăr bun cu avere frumușică, pagubă numai că e ungar.

Am umplut acușa 3 fețe, fără a fi atins aceea ce știu că te interesează mai mult, și adecă: că ce s-o ales din înțelegerea ce am avut în Brașov⁹? Voi să spun și aceasta. Nu s-o ales încă *nimica*, din cauze cît se poate de *binecîntate*, cari sunt cam următoarele: /Eu numai în 12/8, adecă alaltăieri, am sosit în Viena, prin urmare nice că am putut face ceva pînă acuma. Aicea nu am avut întîlnire încă cu nime altul, decît cu d. Silași¹⁰. Acesta-mi spusă că i-ai scris și că voi să dau un memorandum. Nu l-am cunoscut pînă acuma pe d. Sil[ăși], dară prima impresiune ce a făcut asupra-mi a fost bună, mai că e unicul în Viena cui m-ăș putea încrede. Cam așa voi și face. Am lăsat să se decopieze memorandumul, pentru că erau prea multe corecturi, și scrisoarea încă puțin legibilă. Dealtmîntrenea, în ce atinge memorandu mi se pare că am pățit-o ca cătana care a ieșit la bătălie fără pușcă și mai fără munițiune. Eu-l cunosc în întregul înțeles numai de aseară, și-ți mărtu-

risesc că ca petițiune da, ar trece, dară precum prea bine știi, de petițiune nu mai vrea să știe nime, și cu tot dreptul. Inșă de acea vrem și dorim să fie, adecă de o *promemoria* sau *memorand*, nu-l nice pe departe privi. Cuprinde, adevărat, un fel de material compunerea unui mfemorand], însă, cel puțin după modesta mea p nicedecum atîta cît s-ar cere pentru un *ce* atare, ce vrem să facem voim să ajungem. In privința scopului de sub întrebare, așa știu, părerea tuturora cam într-acolo: că nu dorim altă, decît *să* *expresiune nemulțumirei românilor din Ardeal*, înșirînd firește o din carii ne vine și trebuie să ne vină nemulțămirea. Acum te 73* stimate amice, sunt cauzele/dreptelor noastre nemulțămiri numai carii se află în memorandu de la Miercurea, și cari se reduc la singur la relațiunile de stat ale patriei noastre? Eu cred că *n* avem încă și alte cauze, cît de multe, de a fi nemulțămîți, și în acelea pe carii, arătîndu-le Europii, așa cred că am face cu mult mult eclat sau sfoară. Avem un milion de asupriri, ce ni se fac în zilele prin domnii de la putere, în administrațiune și la jude și spun drept că eu pun pe cele din urmă cu mult mai mare pre pe cele dintîi, cari, plus-minus, sunt cunoscute în public. In fi de părere că memorandumul ar avea să conțină cam următoarele

1) Un fel de introducere; o descriere pe scurt a stărei cele sate a românilor; cum și pentru ce ne arătăm pe drumul public că cauzele nemulțumirilor noastre nu sunt acelea cu cari ne contrarii, că noi am gravita în afară;

2) După introducere ar fi să urmeze descrierea relațiun stat cătră Coroana Sffintului] Ștefan și casa domnitoare, ad cuprinse în conceptul memorandumului de la Miercurea;

3) Nelegiuirile ce se comit din partea deregătorilor pol judecătorești, ilustrate cu fapte;

4) In închiere cred că mai nu ar fi a se zice alta, decît a încă o dată pe scurt cauzele nemulțumirilor noastre, prin cari a muia (nu în lene) sau a îmblinzi inima Monarhului, care și-a față de cătră supușii săi cei /mai loiali, precum și de a afla de mic răsunset în inimele popoarelor libere.

74 Acuma vine întrebarea că cine să compună mfemorandu zice, desigur, că cine altul decît *eu*, dacă mi-a plăcut a fi ale știu ce? Așa e. Il voi și face, pe lîngă toată debilitatea puteri cel puțin mă voi strădui a arăta că, de mi-a lipsit ceva, a fost voia.

Inșă iarăși vine și întrebarea aceea: că oare prin bun vom ajunge aceea ce dorim? *Niceodată!* Deci, pe lîngă toate bine cîte-ți stau după cap, totuși te rog, dacă numai ți-e cu să ai bunătate a primi asupra-ți compunerea părții I și a *z*¹¹ ducerea și încheierea) și a mi le trimite în 8—10 zile aicea „Schipler”. In cazul acela cînd nu ai putea [nici]decum, te r înștiința prin telegraf.

Material pentru partea a 3 aș cam avea, pentru că de mai mulți ani mi-am cam însemnat sentințe și deciziuni *draconice*. Pe lângă toate acestea, aș fi dorit să mai capăt unele de la fratele Onu¹¹, și secretarul] Nemeș P[etru]¹², le-am și scris la amîndoi încă în luna lui mai, însă —durere! — nice că mi-a răspuns nice unul, nice altul./

74* în cît pentru traducerea în limba italiană și franceză, mi-a promis părintele S[ilași] că de acestea va îngriji dînsul. Cu trimiterea pe la București s-ar prea întîrzia lucru, însă în cazul acela neprevăzut, să nu se poată face aicea, voi urma precum ne-a fost înțelegerea. Te rog numai să-mi faci cunoscut, cătră cine să mă adresez la București. ¹³ Acuma vin la o întrebare și mai delicată: ce să facem în privința speselor ??? Din banii adunați la Miercurea am adus cu mine 36 f. Atîta și mai mult nu, apoi încă și din aceștia am lăsat în Pesta 15 fl. pentru tipărirea actelor, și așa, ar mai [fi] 21 f., cu care sumă, zău, nu voi merge departe. Ar fi, așa știu, la Comitetul Asociațiunei,¹⁴ cam 2—300 f. transpuși de la comitetul permanent. ¹⁵ Ei, dară nu e consult a face vorbă! Mai tîrziu da, acuma însă sub nice o împrejurare nu ar fi arătat a face pomenire despre așa ceva.

Am, adevărat, bani de ai mei, *numero rotundissimo* 425 f.v.a. Sunt gata a jertfi pînă la 1 cr., dară din ce să trăiesc încă vro 4—5 săptămîni la Viena? Apoi, pentru acoperirea speselor pînă la Miercurea, care încă nu e palmă de loc, încă-mi trebuiesc 100 f. fiindcă nu sunt singur, ci cu soția-mi, care se teme tare de principiul acela — cu care dealtmintea sunt și eu învoit — că nice bărbatu și nice femeia singură, nu plătesc o ceapă degerată./

75 Că ce ar fi de făcut, sub atari împrejurări, las bunei chipzuințe a d-tale, sperînd însă totodată că consiliu ce-mi vei da ¹⁶ va fi mîngăietoriu.

Cred că de astă dată ți-am scris destule, și așa voi să închei, rugîndu-te să primești și să împărtășești la toți cunoscuții, deosebit la stimata-ți familie, frățeasca salutare, respectiv] sărutarea minilor de la al d-voastră stimătoriu amic,

Ochilariu. ¹⁷ /

¹ Aluzie la disensiunile dintre pasiviști și activiști.

² După ce certurile dintre activiștii și pasiviștii din Transilvania istorică au pătruns și în rîndurile studenților români din Viena, are loc o sciziune a „Societății literar științifice” de acolo, fondată încă în 1864. Părăsind această societate, pasiviștii întemeiază „Societatea literar-socială România”. Primul președinte al noii societăți a fost studentul medicinist Constantin Aronovici, urmat apoi de Aurel L. Mureșanu. La 25 aprilie 1868, Locotenenta Austriei Inferioare a aprobat statutele Societății „România” care-și ține prima ședință la 8 mai 1868 și este sprijinită material de Eugen Carada și negustorul Basil G. Popovici, agent comercial al României la Viena. între cele două societăți continuă disputele referitoare la alegerea tacticii de luptă („Gheorghe Moisesescu, *Centenarul Societății Academice Literare România Jună din Viena (1871—1971)*, Viena, 1971, p. 22—31).

³ Adresa de încredere din 31 martie 1867 iscălită de 48 de studenți români din Viena, Graz, Zurich, Praga și trimisă lui G. Bariț a declanșat o violență polemică între studenții pasiviști și activiști; aceștia din urmă s-au opus trimiterii adresei, pentru

ca gestul să nu fie interpretat ca o dezavuare a activiștilor din Transilvania istorică. Textul adresei în *Albina*, II, 1867, nr. 34—141.

76 ⁴ Pentru aplanarea conflictelor și realizarea unității între studenții din Viena, unii fruntași români lucizi (printre care Alexandru Hurmuzachi) călduroase apeluri și sfaturi. Chiar și colegul lor I. C. Drăgescu le trimite la Viena apel din Torino, la 16 aprilie 1869: „în numele națiunii și a viitorului să vă înfrățiți... Nu inamicii, ci dezbinarea a învins și subjugat pe studenții noștri. încă și azi sîngeră rănile ce dezbinarea le înfipse în trupul națiunii noastre. Aceste rani sunt destul de elocvente pentru a ne convinge că discordia e în rădăcinile noastre și cu robia și cu moartea... voi ați rupt legăturile sacre ce vă uneau. Cînd tinerimii nu sunt de acord, viitorul e pierdut.. Aruncați un vâl peste urile noastre și vă emancipați de sub jugul discordiei și inaugurați epoca înfrățirii. Noi toți frați ca fii ai uneia și aceleiași națiuni. E lucru nedemn de noi a ne certa și a ne certa cu frații români din Viena! Dați-vă mina de frăție, îmbrățișați-vă ca frații și numai un an după călătoria lui Măcelariu la Viena, situația s-a îmbunătățit, conducerea celor două societăți împăcîndu-se, hotărîsc de comun acord să organizeze sărbătoarea de la Putna, la mormîntul lui Ștefan cel Mare. Cele două societăți vor fuziona într-una singură, „România Jună”, la această acțiune participînd foarte mult Aurel Mureșanu și Mihai Eminescu (Gheorghe Moisesescu, *Op. cit.*).

⁵ Pavel Vasici.

⁶ Direcțiunea Băncii „Transilvania” din Sibiu, cu capital mixt român și maghiar, s-a săsesc.

⁷ Probabil un membru al bogatei familii Baich, care avea moșii în Banat și în România. Unul dintre membrii acestei familii, Milos Baich, a fost baron și membru în Casa Magnaților din Budapesta, ca și nepoții săi Milan și Ivan din Toronto.

⁸ Andrei Șaguna; cu porecla aceasta îl „gratulau” pasiviștii și advertează dinainte de 1865.

⁹ Înțelegerea privind înaintarea memorandumului trimis de G. Bariț și de Conferința de la Miercurea, care a instituit o comisie pentru a-l studia și a-l prezenta în fața Comitetului (Vezi Dumitru Suciu, *Date noi privind călătoria lui Ilie Măcelariu la lupta românilor împotriva dualismului*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj*, XVI, 1973, p. 225—228).

¹⁰ Grigore Silași, 1836—1897. Despre activitatea lui vezi Gh. P. R. u s s u, *Grigore Silași luptător pentru cauza națională a românilor*, în *Științifice ale Universității „A. I. Cuza”, Istorie*, 1973, 19, fasc. 1, p. 35—36.

¹¹ Ioan Rațiu.

¹² Petru Nemeș, unul din fruntașii români activiști.

¹³ I. Măcelariu și G. Bariț vor pleca la București în 1870. Cei doi studenți români au vrut să discute și cu guvernanții din București probleme cu privire la mișcarea națională românească din Transilvania; din păcate, însă, oficialitățile române erau preocupate de mișcarea republicană și de tulburările provocate de Al. Candiano-Popescu. George Bariț îl caracterizează pe Candiano-Popescu ca fiind puțin măgulitoare. Vezi Bujor Surdu, *Correspondența dintre George Bariț și Visarion Roman (1867—1879)*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, 1966, p. 331.

¹⁴ ASTRA.

¹⁵ Comitetul permanent din 1861, pe care activiștii îl considerau ca fiind un for politic competent și împuternicit să conducă mișcarea politică românească în condițiile primilor ani ai regimului dualist.

¹⁶ G. Bariț îi răspunde lui I. Măcelariu la 27/15 august (după cum scrie chiar el pe scrisoarea lui I. Măcelariu). Bariț a fost de acord cu I. Măcelariu să vință îmbogățirii și actualizării memorandumului prin inserarea abuzurilor ce erau în vigoare în regimul dualist împotriva românilor din Transilvania. El acceptă să redacteze un nou memorandum (nu era timp suficient ca datele să fie trimise lui Măcelariu din mai multe părți „fapte, fapte, date autentice, multe și bune”; de fapt în realitate erau antrenate și alți fruntași români (Hodoș, Gaetanu). I. Măcelariu i-a răspuns lui G. Bariț în 1869 și în 1870 date concrete din abuzurile aparatului de stat administrativ și legislativ. G. Bariț recunoaște acest lucru într-o scrisoare către V.

subliniind că îi datorează recunoștință lui I. Măcelariu (Bujor Surdu, *Corespondența dintre George Bariț și Visarion Roman (1867—1879)*, în *Anuarul Institutului de istorie Cluj*, IX, 1966, p. 329). G. Bariț îi era dator cu recunoștință lui I. Măcelariu pentru că acesta l-a convins că frazele abstracte nu puteau înlocui faptele reale. Convins de acest adevăr, Bariț spunea: „Oamenii noștri visează că drepturile și libertatea se pot câștiga cu fraze, cu vorbe de clacă, cu indolență! Dară cu ce să meargă cineva la Tron? Cu văierături în vînt!” (B. Surdu, *Op. cit.*, ibidem).

¹⁷ însemnarea lui G. Bariț: „Viena 15 aug. 1869. Răsp. 27/15 aug.”

XXVII

[Viena], 16/8 [i]859

Stimate d-le și frate!

în completarea epistolei mele de ieri, deși poate e de prisos, îmi iau voie a te face atent că m[emorandul] va să fie așa ținut, ca și când l-ar fi primit și statorit Conferința din Mfercurea, ¹ fără nici o subscriere. Aceasta — se înțelege de sine — aduce demnitatea cauzei cu sine.

Eri după amiază am avut norocire de fiul d-tale *. E voinic. De altă dată mai pe larg.

Al d-tale stimătoriu,

E. Măcelariu. j

¹ Ieronim Bariț, student la Viena și membru al societății „România”.

XXVIII

Sibfiu], 15/11 [1]869

întîia edițiune a datelor știute, ¹ cea mai mare parte e lucrată cu o mică motivare. Mi s-a repus cu mutatul în Sibiu. M-am apucat de a 2^a însă nu o am putut-o isprăvi dară-ți trimit și așa. Voi continua din Arad, unde togma sunt gata a porni.

Te rog vorbește cu Pădure, ² cărui i-am scris mai pe larg despre hoțul de Worell. ³ Doară îl putem atinge în *Kronst[ädter] Zeitung**, fiindcă am vrut să-l dăm dr[acului].

Primește frățescă salutare de la al d-tale amic sincer stimătoriu,

E. Măcelariu. f

¹ Date pentru memorand. La sfîrșitul lui 1869 ideea redactării unui memorand atotcuprinzător — pe care I. Măcelariu îl dorise împlinit încă din vara anului respectiv — este susținută și de redacția ziarului românesc *Federațiunea* din Pesta (B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 195).

² Ioan Pădure, negustor român din Brașov care a sprijinit mișcarea națională, s Worell, conducător sas din conducerea Băncii „Transilvania”.

³ Ziar german din Brașov.

⁴ însemnarea lui G. Bariț: „1869. Măcelariu v. 16 aug. Răsp. 27 aug.”

XXIX

Arad, 18/11

Preaonorate domnule!

Aicea-ți mai trimit o mică continuare, dacă le vei afla a face ceva întrebuițare din ele. Cred că din alte părți, precum Turda, Abrud etc, etc. încă-ți vor fi venit. Dacă vei mai avea de unele, te rog a-mi scrie post-rest[ant] Lugoș unde sper a p de la 24—30 nov., de unde apoi voi merge la preasfințitul de la C sebeș. ¹

în hîrtia, ca să nu zic hîrțoagă mea din urmă, amintisem pe despre hoțul de Worell ². Te rog și cu ocaziunea [aceasta], de po ca să i se atingă încîtva mișeliile ce a comis pe cînd petrecea în B Fratele Pădure ³ [î]mi spusă mai astă-vară cîte și mai cîte desp și așa i-am scris să vină la / d-ta, ca să îi spui ce ar avea de Dealtmintrea vei să știi că însuși unii dintră sașii carii sunt în c sunt înțeleși cu aceea ca — dacă nu mai curînd — la cea dintîi nare generală să-l înburdăm difacului], pentru că s-a convins el nu va progresa societatea ⁴ niceodată.

Primește cea mai cordială salutare de la al d-tale sincer toriu ,

79*

E. Măcel

¹ Ioan Popazu.

² Vezi scris. XXVIII, nr. 3

³ Vezi scris. XXVIII, nr. 2.

⁴ Societatea sau Banca de asigurări „Transilvania” dm Sibiu.

XXX

Sibii, 27/11

Preastimate d-le J

Precum știu încă pe la începutul luni curente, și-a împ fratele Visarion ¹ că în călătoria noastră prin Ungaria și Banat împărtășit din mai multe părți că ar fi de dorit ca să fim ce morlaci decît valahii. Să mai dăm vrun semn de viață, și că spre acesta ar fi bine să convenim mai mulți. Tot în interesul acest scris — și mi se pare și d-tale — fratele Onu ² de la Turda.

Te rog, deci, de ce părere ești în privința aceasta, și anume și pe cine să concheme, și care să fie locul convenirii? în cît pen eu cred că Sebeșu ar fi mai potrivit. Iară în privința persoanelo de părere ca să se concheme 10 inși din Ungaria și Banat, și noștri asemenea. ³

Te rog a primi expresiunea deosebitei stime de la al d-tale stimătoriu,

81

Ochilăr

¹ Visarion Roman.

² Ioan Rațiu.

T>³ Picate nu s-a realizat întâlnirea comună a liderilor din Ardeal cu cei dm Banat, Crișana, Maramureș. I. Măcelariu ar fi dorit să vadă realizată această acțiune, la care el personal ar fi luat parte cu plăcere, și de unde n-ar fi trebuit să lipsească G Bariț, I. Rațiu, A. Sever, S. Balint, I. M. Moldovan din Ardeal și 70 * £^{ost} A- * > Al Mocioni și V. Babeș din părțile vestice și din Banat (B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 198).

XXXI

Sibii, 5/2 [1]870

Nu știu dacă ți-a scris cineva despre serbarea zilei onomastice a fratelui Onu¹, care s-a ținut în 13/1 a.c. Voi să încerc însă a face eu aceasta, cu atât mai vîrtos, cu cît cam mie mi s-a și concretizat a face aceasta, și dacă nu mi-am împlinit datoria pînă acuma, cauza a fost aceea că am tot așteptat să-mi vină operatele pe cari le luase un oaspe cu sine ca să le tipărească². Dară ce să vezi? În loc să-mi sosească operatele ce așteptam și din cari voiam a-ți împărtăși și d-tale vro cîteva exemplare, primii mai alaltăieri un *ce* de tot contrar. Primii, zic, suprinzătoarea știre de la amicul T[incu] din Orăștie, care luase asupra sa tipărirea, că acele operate s-au confiscat de cătră poliția din Orăștie și s-au subșternut lui Vodă.³ *Sic stantibus rebus**, am scris Onului la care a rămas conceptul original ca să publice cît mai curînd acele acte (un fel de program), ca cel puțin pe calea aceasta să vină lucru în publicitate. Voind însă a te face cunoscut cu cele întîmplate și pînă ce s-ar publica în jurnale, mă grăbesc a-ți împărtăși următoarele: /

De față au fost, afară de mine și Onu, următorii: Man G.⁴, Gaitanu⁵, dr Tincu, Densușianu⁷, Molnar cel bogat⁸, Mureșanu din Gherla, profesorul Moldovan din Blaș⁹, prota Logoșianu d[in] Turda, preotul Boeriu d[in] Ludoșul Gîmpiei, canonicul Panfilie¹⁰ și încă vro 8 inși *minorem gentium* din apropiere. Au mai fost chemați B[o]loga și H[ania] din Sibiu, Balint, Nicola și Andreica¹¹ din munți, fratele Sintea, Mureșanu din Năsăud, Obonașiu din Sz[ász] Regen, Bran¹² și Antonelli¹³. Din aceștia cei mai mulți s-au dechiarat în scris.

Rezultatul convenirei a fost cam următorul:

1. Susținerea programului naț[ional] din [18]48 și de la Conferința din Miercurea, cu următoarele adause:

a) Constituirea partidei naționale] în una așa numită deputațiune centrală stă[tă]toare din mine, Onu, Man și Hodoș¹⁴ (ca supleanți Hania, Gaitanu, Tincu) și subdeputațiuni în toate municipiile; agendele dep[utațiunii] cen[trale].

b) Petițiune la Majestate pentru amnestrarea lui Roman¹⁵ și delăturarea lui Apor¹⁶.

c) Subșternerea tuturor gravamenilor la Monarhul și aducerea lor la publicitate (Memorandul, care după concluzul conferinței ar cădea asupra d-tale).

d) Efectuarea telegramului din *Albina* ”.

e) Crearea unui fond național, prin contribuiri de bună voință de casariu s-a ales fratele Iacob B[o]loga] de aicea.

Agendele subdeputațiunilor.

f) Apărarea tuturor intereselor naționale] și combaterea abuzurilor comise de organele regimului, în adunările comitatelor sau reprezentantelor municipale, propunînd reprezentațiuni la Majestate și înșușind despre toate deputațiunea centr[ală]; adunarea de colecte pe fondul național] etc, etc

Cam așa sună concluzul din Turda, despre care, cred, vei fi vădit că ce zice *Telegraful r[omân]* în N 7¹⁸, pe care însă mi-ar plăcea să-l înșușesc, că oare a se pune în coînțelegere cu alții de asemenea principii și ferințe e cerșetorie? Și oare prin *fiere possum*¹⁹ se apără mai bine de tatea națională. Tot ca *T[elegrafului] r[omâri]* scrie lui Vaterland, corespondent din Sibiu și acesta e dr. Sentz, profesorul de limba franceză și intimul secr[etar] al lui Abdul sau Barbă Mare²⁰ de aicea.

Premiînd acestea, viu a te ruga să ai bunătate a-mi împărtăși și părerea d-tale asupra celor comunicate, precum și aceea că la ce aș avea a mă adresa la Brașov pentru constituirea unei subdeputațiuni pentru Brașov și ținut.

Aflindu-mă deunăzi în Cluș, am convenit și cu fostul meu legat cons[ilier] L[azăr]²¹ care, după cele ce mi-a împărtășit, posedă un tezaur nespuse de prețios pentru noi românii, și aceasta în o mulțime de abuzuri în afacerile de dezdăunare, comise atât de particulari și de regimul ele mai înainte, cît și de cel de acuma. Îmi zise că arăta matematic că sașii au înșelat țara cu 7 1/2 milion, iară un an cu de 2 ori pe atîta. Numai că nu m-am pus în genunghi ca să m-dea batăr unele din acelea date, ce mi-a și promis. Îndată ce le-am primi ți le voi trimite, dacă nu va fi prea tîrziu.

Da la București cînd ai de gînd să mai mergi, pentru că plăcea să te pot însoți eu, firește dacă nu-mi vor pune ceva pedepse.

Primește expresiunea deosebitei mele stime și amoare frățescă. Sunt al d-tale sincer stimătoriu,

(după neghiobia sau maliția *Albina*)

¹ Ioan Rațiu, în casa căruia s-a ținut importanta conferință politică din Turda din ianuarie 1870.

² Dr. Avram Tincu.

³ Emanuel Pechy, comisar al guvernului.

⁴ „Așa stînd lucrurile”.

⁵ Gabriel Man, fruntaș politic din Dej.

⁶ Nicolae Gaetanu, fruntaș politic.

⁷ Aron Densușianu, fruntaș politic și mare filolog.

⁸ Proprietar din părțile Clujului.

⁹ Ion Micu Moldovan, profesor și canonic la Blaj, fruntaș politic.

¹⁰ Ioan Panfilie, canonic la Blaj.

¹¹ Mihai Andreica, fost tribun în revoluția din 1848/1849, fruntaș

¹² Ioan Bran de Lemeni, fruntaș politic român din Brașov.

¹³ Ioan Antonelli, revoluționar la 1848/1849, acum vicar la Făgăraș.

¹⁴ Iosif Hodoș, fruntaș politic, membru al Academiei Române.

¹⁵ Alexandru Roman, profesor, academician, redactor al ziarului *Federațiunea*, condamnat la 1 an închisoare pe care o petrecea la Vaș.

¹⁶ Apur Károlyi, baron, președinte al Tablei Regești din Tîrgu-Mureș. A avut o atitudine dușmănoasă față de țărani români din Tofăleni, deposedându-i pe cale juridică de casele și pământurile în care au locuit și au muncit.

¹⁷ Telegrama are următorul cuprins: „Turda, în 24. ianuarie. Inteligența română din toate părțile Transilvaniei a decis a se pune în coînțelegere cu toate națiunile din Austria și a proceda uniform cu acestea în combaterea sistemului de astăzi. X. Măcelariu”. (*Albina*, V, 1870, nr. 6).

¹⁸ în *Telegraful român*, XVIII, 1870, nr. 7 la capitolul *O părere individuală*, este atacată atât telegrama din *Albina*, V, 1870, nr. 6 cât și politica urmată de pasiviști în ultimii cinci ani. Activiștii puneau înțeles accent pe „constituirea, disciplinarea noastră în lăuntru, prin care să manifestăm puterea vitalității noastre și atunci nu va fi de lipsă să lovim la ușa nimănui să ne deschidă”; ei apreciau mai mult acest factor intern decât alianța cu națiunile slave din imperiul austro-ungar. Aceștia preferau să se sprijine pe faptul că românii din imperiu erau „o parte din milioanele românilor din orientul Europei; suntem o parte din rasa cea mare latină”. Tonul acestui capitol pare să fie pătruns de o teamă față de Rusia și panslavism. Activiștii cereau ca cine „vrea să facă ceva pentru națiunea noastră, lucre în sînul ei” și, în pofida constituției vitrege pentru români, reprezentanții națiunii ar fi făcut mai bine dacă ar fi jluptat din interiorul forurilor politico-legislative pentru ușurarea statutului politic al națiunii române.

¹⁹ Este celebrul răspuns dat de Șaguna lui Șuluțiu în 1865. Mitropolitul unit îi cere colegului său de la Sibiu să-și unească forțele cu el pentru a smulge autorităților aprobarea unui congres politic general al națiunii române, îngrijorată de progresele rapide ale tratativelor austro-maghiare pentru instaurarea dualismului. Șaguna, care fusese în audiență la Viena, și-a dat seama însă că în noile condiții politice ținerea unui asemenea congres național n-ar fi fost posibilă, întrucât oricum inițiativa trecuse de partea politicianilor maghiari, fără de care împăratul nu mai putea întreprinde nimic în teritoriile de dincoace de Leitha. De aceea Șaguna îi scrie lui Șuluțiu: *fiere possum, sed juvare non* (pot să plîng, dar nu pot să ajut); prin acest răspuns mitropolitul ortodox lasă să se înțeleagă că și el era mîhnit de noua și brusca schimbare a situației națiunii sale, dar, în aceste condiții, nici măcar ambii mitropoliți împreună nu mai puteau obține congres național, ca în 1861 sau 1863. Șaguna era pentru susținerea mișcării naționale în interiorul noilor foruri legislative (Dieta din Cluj, Dieta de încoronare de la Pesta). Scrisoarea aceasta a adîncit conflictele dintre activiști și pasiviști.

²⁰ Andrei Șaguna.

²¹ Alexandru Lazăr, fost consilier la guvernul Transilvaniei.

²² însemnarea lui Bariș: „Venită 7 febr. Răsp. 8v et 9 febr. Multe”.

²³ Adică *Albina* publică telegrama cu semnătura X. Măcelariu, nu I. Măcelariu.

XXXII

Sibiu, 17/6 [1]872

Dacă-ți mai place așa, fie, *nem bānom*.

Ilustrate I

Reîntorcîndu-mă aseară de la Iulia cea Albă și-am aflat prețuitele șire din 14/6 pe masă, la cari cu grabă am onoarea a-ti răspunde următoarele:

La conferința din 15/6 au fost de față: Onu³, Dem. Moldovan³, Seyeru⁴, Nicola⁶, Veștemeanu⁶ și ilustritatea mea. După părerea majorității și în contra părerii lui Mold[ovan] și Veștemeanu, am otărit

să conchemăm noi 3 inși: Onu, eu și Nicola, conferință genferală] 27 iunie la Alba⁷. Acest conclud s-a și telegrafat de loc la jurnale române — afară de *Telegraful*] *r[omân]*⁸ iară apelul⁹ s-a expedit t în aceeași prin poștă. Cu înștiințarea Vodăi Pechy¹⁰ despre conferință ținîndă, *rectius* conchemată, căci de ținut nu cred că se va putea ținea, s-a încredințat fratele Onu. în conferință s-a dezbătut și ceea altă nativă: *quid faciendum*¹², dacă se va opri conferința genferală]. Și decis / că pentru cazul acesta *să se observe programa lui Hodoș*¹³ *pasivitate absolută*¹⁴, cea dintîi mai cu samă, unde sunt alegători ro [âni] în majoritate. Am statorit și modalitatea după care ar fi a da directivă inteligenței noastre, împărțindu-se pentru fiecare dintre noi anumit cerc. Atîta tot, în cît pentru meritele convenirii noastre c 15; iară cele ce au premers sunt mai de mai mare interes.

Veți să știți ilustritate (?) că eu am călătorit încă în 12/2 la Bl ca să aud acolo ceva pozitiv despre aceea dacă au sau nu intențiu ss. părinți a conchema conferința genferală].¹⁵ Ce dealtmintea eu am crezut de la început din 1999 motive. Pot zice că scopul mi l-ajuns în mod mai eclatant ca precum speram. Cu părintele Vfance am avut un discurs foarte interesant. Să fie nu toate, nici 1/2, ci numai 10% adevărate din cele ce mi-a împărtășit sau, cu alte / cuvînt dacă ar simți cît de puțin așa precum vorbește, aș fi înclinat a-1 ț de înger pe lîngă celălalt¹⁷. Nu știu cumu-l cunosc alții pe Vfance eu însă, după vro 3—4 convorbiri ce am avut laolaltă de cînd se în Transilvania], sunt de părere că cu dînsul am mai putea face brîn se înțelege de sine: brînză bună și nu împuțită.

îmi spusă cu un fel de naivitate că regimul pretinde de la (archireii) să îi fie verbuncarii. Ca excuzare că nu ar fi tărăgănat intențiune conchemarea conferinței gen[erale] — ce io i-am spus-o toată franchețea că asta e părerea celor mulți — mi-a răspuns că la toate hîrțile primite de la Sibii a răspuns în 24 mult 48 ore, an că apelul pentru conchemare l-a expedit la Sibii în 11 iunie, după apel conferința ar fi fost să se adune în 18 iunie, observînd însă c lăsat la înțelepciunea lui Șfaguna] a pune alt termen, dacă va afla lipsă. / Spre a mă convinge despre inima de român, a chemat — cum fac ss. părinți pe atotpotintele — de mărturie că nu se va părți niceodată de corpul națiunii sale și că numai într-aceasta căuta forțele, prin și cu cari va lucra în orice direcțiune. Făcînd ziune la cele petrecute în a. 1865¹⁸ a adaus că nu va pretinde n odată ca românii să se afle acolo unde se va afla dînsul, ci vicever

70 Reîntorcîndu-mă de la Blaș, am exoperat de s-a făcut între la Abdul Ș[aguna] și dr. Borcia¹⁹ că ține-se va conferința în 18? dintîi a răspuns: „Nu știu nimic despre aceasta” (deși primise cu 2 mai nainte răspunsul de la Blaș), iară celălalt zice: „Stăruind Vfance pentru concesiune, se va da aceasta numai după alegeri”; nou m pentru a alege. Ambe aceste telegrame sunt în posesiunea mea. Ne face odată serviciu. Asemenea întrebare s-a făcut simbătă și la de unde însă nu a urmat pînă acuma nice un răspuns. Sunt cu

ce va conținea acesta. Mai adaugă la răspunsurile acestea contrazicătoare că părintele canonic Negru¹⁹ îmi spusă în confidență că înainte de aceasta cu 14 zile îi spusă un aristocrat mare, care îi făcu propunerea în numele clubului dechian din Aiud ca să primească candidatura, că *conferință gen[erală] nu se va ținea niceodată, căci așa a fost înțelegerea* (sic!). Zău, combinează toate acestea și vei cunoaște, precum cred va trebui să cunoască tot românul — fie togma și orb — că suntem *trădați*. Ca să nu apar a fi în contradicere cu cele ce am spus mai sus despre V[ancea], însemn că am motive a crede că Vfancea nu ar avea deplină cunoștință despre intrigile țesute de demnul său colega²¹, căruia din urmă — după cum se aude — i s-ar fi promis de sus înființarea a două episcopii în Ungaria și Banat (Oradea și Timișoara)²². Frumos preț pentru cele 40.000 de martiri din [18]48 și suferințele românilor de ani 1000!/
/

Spre orientare mai însemn că noi cei 3 inși nu am conehemat conferința ca membri ai comitetului din[18]61, ci ca particulari, singuri ca români, din care cauză s-a și retras de la acțiune Moldfovan] și Vește-[mean], zicînd că ei ca indivizi nu vreau să intre în acțiune. Sinteza²³ a fost de părerea noastră, dară din unele considerente ne-am învoit să nu subscrie. Pușcariu²⁴ și-a dat părerea în scris, în care zice că 'conferința se va ținea numai după alegeri, că mîntea sănătoasă trebuie să ne spună că politica ideală trebuie înlocuită cu cea reală²⁵ și în fine că numai cu archireii în frunte ajungem la paradis...

Te rog a împărtăși toate acestea d-lui Mureșanu²⁶, căci nu am timp a-i scrie și d-sale.

Togma aud că activiștii de aici sunt foarte amărîți (cel puțin așa se arată) și că cît mai curînd vor publica un memorandum în 17 coaie²⁷.

Sa auzim de bine ! D-zeu cu noi și cauza noastră cea părăsită și trădată.

Al d-tale frate devotat,

E. Măcelariu²⁸ /.

¹ Nu-mi pare rău.

² Ioan Rațiu.

³ Dimitrie Moldovan

⁴ Axente Sever.

⁵ Matei Nicola.

⁶ Anton Veștemeanu.

⁷ Conferință cu majoritate pasivistă, care decide boicotarea alegerilor parlamentare pentru ciclul 1872—1875. Date despre desfășurarea ei în T.V. P a c a ț i a n , *Op. cit.*, voi. VI, Sibiu, 1910, p. 57-74.

⁸ Hotărîrea nu s-a trimis redacției *Telegrafului român*, întrucît acesta era forul de presă al activiștilor și al comitetului național (activist) din Sibiu.

⁹ Apelul semnat de I. Rațiu, I. Măcelariu, M. Nicola la 15/3 iunie 1872 prin care conducătorii pasiviști erau chemați la conferința din 27 iunie, la Alba Iulia. Apelul a fost lansat tot din Alba Iulia.

¹⁰ Emanuel Pechy, comisar al guvernului maghiar.

¹¹ I. Măcelariu s-a înșelat; conferința parțială a fost aprobată și s-a ținut întrucît tocmai atunci ministrul-președinte maghiar Melchior Lonyay își pregătea manevra sade tratative și... „împăcare” cu liderii români, manevră care era mai

mult o sondare a atitudinii politice a acestora și o încercare de a le modera revendicările și cerințele politice îndreptățite.

¹² „Ce e de făcut?”

¹³ Pasivitate relativă, adică alegătorii români să participe la alegeri dar cei aleși să nu participe la lucrările parlamentului pestan.

¹⁴ Formula votată la Mercurea (1869) și după vii și furtunoase dezbateri revotată și la Conferința din 1872 de la Alba Iulia.

¹⁵ O conferință generală națională nu a avut loc în 1872. Au avut loc doar două conferințe parțiale: una în 5—6 mai la Sibiu cu majoritate și decizii activiste, contestate de pasiviști, care s-au întrunit din nou la Alba Iulia în 27 iunie 1872 pentru a decide pasivitatea. De fapt în 17 iunie 1872 căpitanul suprem din Făgăraș, Vasile Tămaș, îl caută pe Măcelariu și îi spune că „conchemarea conferinței [generale] s-a trăgănat și amînat studio și în înțelegere, ca nu cumva să se decidă pasivitate și activiștii să fie siliți după principiul solidarității — a se supune”. (Informație din blocul de însemnări personale ale lui I. Măcelariu intitulat *Notitia*, care mi-a fost pus la dispoziție spre cercetare, cu multă bunăvoință, de regretatul nostru istoric Aurel Decei). Activiștii au hotărît la Sibiu să participe la alegeri și să susțină lupta în mod activ în interiorul forurilor legislative ale dominanților, și tocmai de aceea puțini activiști vor participa la Conferința de la Alba Iulia și vor fi desigur învinși, după cum însuși Ilie ; Măcelariu, I. Hania, V. Roman, A. Sever au fost învinși în 5—6 mai la Sibiu de majoritatea activistă și au părăsit sala de dezbateri în mod ostentativ. Deși influența pasiviștilor asupra maselor era mai puternică încă, totuși, întrucît Conferința de la Alba Iulia s-a întrunit doar cu cîteva zile înaintea alegerilor, nu s-a putut realiza peste tot și în timp util orientarea în acest sens a alegătorilor români; cei mai mulți alegători români se abțin de la vot, dar în anumite locuri, neinformați și dezorientați, unii participă la alegeri. Activiștii de pe altă parte nu reușesc să-l aleagă decît pe Petru Nemeș în cercul Mociu din Comitatul Cojocna; este ales și I. Măcelariu — fără voia lui — în Hațeg, dar acesta nu participă la lucrările dietei. Și între pasiviști erau păreri diferite în legătură cu modalitatea aplicării pasivității. G. Bariț, I. Măcelariu, A. Tincu erau pentru pasivitate relativă (participare la alegeri și neparticipare la lucrările parlamentului), iar I. M. Moldovan pleda pentru pasivitate absolută, ca la Mercurea. Conferința de la Alba Iulia dă cîștig de cauză lui I. M. Moldovan.

¹⁶ Ioan Vancea, mitropolit greco-catolic.

¹⁷ Andrei Șaguna.

¹⁸ Aluzie la dezbinările dintre activiștii conduși de Șaguna și pasiviști.

¹⁹ Dr. Ioan Borcia, fruntaș activist sibian.

²⁰ Ioan Fekete Negruțiu, canonic la Blaj.

²¹ Andrei Șaguna.

²² Aceste episcopii n-au existat niciodată în vremea Austro-Ungariei și este puțin probabil ca guvernării maghiari să-i fi promis așa ceva lui Șaguna. De fapt, unii dintre ei erau îngrijorați și de reînvierea mitropoliei ortodoxe românești autonome care-i una împreună într-o instituție religioasă unică pe românii de același rit din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș și vedeau în ea o manevră „daco-românească”. Este puțin probabil ca politicienii maghiari să fi consimțit la întărirea ei cu încă două episcopii.

²³ Axente Sever.

²⁴ Ioan Pușcariu, devenit consilier la Ministerul de Culte și apoi jude la Curia Regală de la Budapesta.

²⁵ Adică activitate parlamentară, legătură neîntreruptă între fruntași și mase în vremea alegerilor, într-un cuvînt adaptarea procedurilor și mijloacelor de luptă la noile împrejurări ; aceeași era și tactica fruntașilor români din Banat, Crișana, Maramureș. Scopul rezistenței activiste (ca și a celei pasiviste) era schimbarea și abrogarea legislației guvernamentale ostile națiunii române.

²⁶ Iacob Mureșan. într-adevăr, prin mijlocirea lui G. Bariț în *Gazeta Transilvaniei*, XXXV, 1872, nr. 46 se publică informații din această scrisoare a lui Ilie Măcelariu. Se comentează și cauzele pentru care nu s-a convocat o conferință generală, ceea ce a determinat pe fruntașii pasiviști I. Rațiu, M. Nicola și I. Măcelariu să convoace la 15/3 iunie Conferința de la Alba Iulia pe 27 iunie. La sfîrșitul acestui comentariu se scrie: „la toate acestea să mai adăugăm încă numai epilogul unei episodice

din 17 iuni, venită de la una mînă prea onorabilă din săsime [de la I.M. — n.ns.] — zic combinați toate acestea și veți cunoaște precum cred că trebuie să cunoască tot românul — fie tocma și orb — că suntem trădați".

²⁷ Memorandul *Cauza română la 1872* care constituie dealtfel un important document al rezistenței naționale și realizează o sinteză a situației politice grele a națiunii române, începînd cu evul mediu și terminînd cu instaurarea și stabilirea bazelor dualismului austro-ungar. Autorul lui a fost Ioan Pușcariu. (Vezi T. V. Păcățian, *Op. cl.* VI, p. 25-56; *Telegraful român*, XX, 1872, nr. 47-48). Deci activiștii erau într-adevăr „foarte amăriți” de situația grea în care se afla națiunea română și Ilie Măcelariu era malițios cînd scria că „cel puțin așa se arată” sau lasă să se înțeleagă că numai așa se arată. Nemulțumiți și mîhniți erau și pasiviștii, numai că ei combăteau dualismul prin boicot ostentativ față de instituțiile politice care desființaseră în mod abuziv legislația și libertățile din 1863—1864, pe cînd activiștii îl combătuseră — uneori nu mai puțin ostentativ și curajos, cum făcuse chiar I. Măcelariu în faza lui activistă — chiar din interiorul instituțiilor lui. De fapt, și activiștii și pasiviștii au fost înfrinți împreună de coaliția guvernamentală austro-maghiară; de aceea socotim regretabile ironiile, acuzațiile, certurile și învinuirile reciproce survenite, în focul pasional al disputelor privind alegerea tacticii de luptă, între liderii români din ambele tabere.

²⁸ însemnarea lui G. Bariț: „primită în 19, răsp. în 19 iun. 1872”.

XXXIII

Ar fi bine, înainte de 27 să mergem noi 3 inși² la Blaș.³ ce zici?

Ilie. I

G. Bariț, Telegramă expeditată de I. Măcelariu din Sibiu la 23 iunie 1872 lui

² Ioan Rațiu, George Bariț, I. Măcelariu.

³ La mitropolitul Ioan Vancea pentru a se consulta în prealabil în legătură cu „tratativele de împăcare” propuse de prim-ministrul maghiar Melchior Lonyay.

XXXIV

Sib[iu], 21/1 [18]73

Ilustritatea ta, mult onorate d-le referințe al Conferinței din 29/6 1872!

Ca răspuns la amicabila din 12/1 a.c. primită însă numai aseară, am onoare a-ți împărtăși următoarele:

Ad 1: Sunt în toată privința de părere ca actele conventiculului² (?) să se publice* Ba aș fi dorit ca ele să se publice îndată după căderea lui tata L[6nyay]¹. Eu am și cercetat pe s. părinte din Blaș⁴ încă la începutul lui dec. a.t. togma și singur pentru aceea, ca să-l înduplec să publice actele din cvestiune. Sînția-sa însă-mi zise să mai așteptăm 8—10 zile, deoarece așteaptă nu știu ce răspuns de la Pesta. De atuncia au trecut de 5 ori cîte 10 zile, fără a-mi fi făcut de știre că învoiește-se cu publicarea, sau ba. Ar fi deci indigitat ca să faci și d-ta, recte ilustritatea-ta, o asemenea întrebare cătră s. părinte, dechiarînd apriat că orișicum nu ne vom putea justifica înaintea lumii și a gurilor rele, amînînd mai departe publicarea scofalei noastre din Blaș. /

Ad. 2. Sunt de părere să se publice tot ce s-a întîmplat, adică nu numai protocolul, ci și toate corespondențele și telegramele⁵ etc.

Ad 3. In cît pentru modalitate, las la înalta înțelepciune și probata experiență a ilustrității tale.

Ad. 4. Sunt asemenea de părere ca la călcîi, fie ori și la cel din sau la cel sting, tot atîta, numai să se dea explicațiuni cit de detaliate în care direcțiune am onoare a-ți trage atențiunea asupra acelei împăjurări că în 25 iunio⁶, cînd togma te aflai și iflustritatea] ta în Sibiu am fost eu în persoană la prea sînția-sa de aicea,⁷ și nu numai că a amintit nimica despre aceea că și-a designat un substitut ci, la trebarea mea că dacă ne-ar succeda a îndupleca pe Vfancea] ca să țîn conferință în Sib[iu], mi-a răspuns categorice că nice așa nu poate participa.

Despre aceea că din Blaș să i se fie comunicat mitropolitu de aicea concluzele noastre din Blaș, nu știu nimica, ba cred că Insă, pe lîngă toate acestea, dl. cavalier de Pfușcariu]⁸ a putut zice ac / că e mulțămît cu isprava noastră din Blaș, adecă părintele Afndre deoarece pe scurt i-am enarat eu că ce am făcut, și și față cu n tot asemenea s-a exprimat¹⁰. Dealtmîtrinea, la vro cîteva săptămîni după Conferința din Blaș, am avut și eu onoare a fi invitat la o șed a Comitetului Național de aicea⁹, și anume pentru aceea ca să deslușire că concluzul din Blaș stă sau nu în contra conchermării u congres. Se înțelege de sine că am răspuns că nu, din concherm, că în am cerut congres. Tot cu acea ocaziune a zis Archimandrescu¹² mitro[politul] Afndrei] nu știa nimica despre cele ce am hotărît la B iară după ce i-am reflectat că aceea nu e adevărat, deoarece eu însă i-am împărtășit... a adaus că *oficios* nu știa nimica, adecă că Vfancea nu i-a împărtășit. I-am răspuns și la asta, că pentru ce? Cu fra Iacob¹³, cred, te vei fi întîlnit. A plecat alaltăieri iarăși la Bucureștea cu toate puterile să aducă drumul de fier la Turnu Roșu, deș contra acestei idei suntem noi românii de pe aicea de *tot în contra*

89 mîngîie numai aceea că ideea va rămîne idee. /

în fine, să-mi fie permis a te face atent ca de altă dată să porți cu mai mult respect față de ordinațiunile mai proaspete ale țitului regim, și să însemni pe copertă ubicațiunea adresatului, ca oficii poștali să nu fie siliți a pune ei *ubi*?

Toate cele bune! D-zeu să-ți ajute și ne ajute. Să ne vedem să toși.

Al d-tale, pardon, ilustrității-tale, sincer stimătoriu,

89 E. Măcelariu.

¹ Conferința din 29 iunie 1872 de la Blaj la care au participat G. E. I. Vancea, I. Rațiu, I. Măcelariu; este urmată de o a doua întrunire tot la în 3 iulie (a acelorași lideri).

² Conferințele restrînse (conventiculele) au fost prilejuite de manevra mului ministru Melchior Lonyay, care în data de 13/1 iunie 1872 s-a întîlnit la cu mitropolitul Vancea și i-a spus că dorește să ducă „tratative de împăcare conducătorii națiunii române din Transilvania, desemnîndu-i nominal pe cei doi n polit!, pe Bariț, Rațiu, Măcelariu. Conducătorii citați urmau să se întîlnească în

conferință prealabilă la Blaj pentru a formula și fixa dezideratele și revendicările care trebuiau să stea la baza împăcării. Cu două zile înainte de începerea conferinței Lonyay îi trimite o telegramă lui Vancea, cu scopul clar de a obține atenuarea și moderarea justelor revendicări politice românești: „Rogu-te, Excelență, să conduci împreună cu Popea lucrul așa, ca conferința să se țină cu liniștea și moderațiunea necesară. Să nu puneți prea multe și să puneți de acelea, care să poată fi acceptate, pentru ca cu atât mai ușor să putem ajunge la scop”. Șaguna nu participă la consfătuirea blăjeană și nici nu-l trimite pe Popea ca înlocuitor. Conducătorii români își vor fixa atitudinea în *Memoriul elaborat la Blaj in 3 iulie 1872*, menținând cu hotărâre și sfințenie programul național, care revendica în continuare respectarea autonomiei Transilvaniei, recunoașterea națiunii române ca națiune politică egal îndreptățită în stat, proclamarea limbii române ca limbă oficială,¹ alături de cea maghiară, respectarea deplină a autonomiei confesional-școlare românești, lege electorală democratică, universitate paritetică la Cluj etc. Constatând că memorandumul conține postulate politice contrare sistemului statal existent, L. Vancea citește telegrama lui Lonyay. G. Bariț, I. Măcelariu, I. Rațiu nu renunță însă la nici una din revendicările formulate în program. Vancea semnează alături de ei memorandumul din 3 iulie 1872. Din cauza refuzului guvernului maghiar de a recunoaște legitimele revendicări formulate de conducătorii naționali, tratativele din 1872 s-au soldat cu un eșec total. Față de această situație ziarul *Albina* (VII, 1872, nr. 61) se întreba: „Unde, când, și prin ce ne-au dovedit domnii de la putere că au inimă pentru noi, adecă pentru poporul nostru, pentru națiunea română, că vreau împăcaciune, înfrățire și amiciție reciprocă cu noi și prin aceasta înflorirea patriei și fericirea comună?” Date despre întâlnirile din Blaj la Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Sibiu, fond. Șaguna, nr. 2479; Keith Hitchins — Liviu Maior, *Correspondența lui Ioan Batiu cu George Bariț, 1861-1892*, Cluj, 1970, p. 216; *Transilvania*, VIII, 1875, nr. 4-5; *Hon* din 18 august 1874.

¹ Melchior Lonyay, primul ministru al Ungariei.

² Ioan Vancea.

³ Acestea nu se vor publica decât mai târziu. Ilie Măcelariu dorea să se publice imediat, pentru a dovedi și întări opinia publică în credința că nici un moment conducătorii naționali nu au renunțat la programul politic al poporului lor; în 1872 unii lideri români au criticat tratativele și discuțiile din Blaj.

⁴ 25 iunie 1872, când se apropia data plecării la Blaj.

⁵ Andrei Șaguna.

⁶ Ioan Pușcariu.

⁷ Andrei Șaguna,

⁸ Dovadă importantă a acordului pe care Andrei Șaguna și l-a exprimat față de punctele programatice formulate de cei trei lideri la Blaj (în pofida faptului minor că ei nu erau întotdeauna de acord în privința căilor sau modalităților de luptă)

⁹ Comitetul activist din Sibiu.

¹⁰ N. Popea.

¹¹ Iacob Bologa.

¹² însemnarea lui Bariț: „Răsp. 24 ianuarie n.”

XXXV

Stimate domnule și amici !

Sibfiu], 19/2 [18]73

^ e i f i c e t i t c a d d . d m P e s t a v r e a u s ă m ă f e r i c e a s c ă d i n t o a t e p u w l ^ T ? , ^ i m a c h e a m a t a d i e t e i s a u i c u a l t e c u v i n t ^ m i s a î m p u ț i t b r m z a , s a u ș i m a i p e r o m ă n e ș t e m i s a î n f u n d a t P r e ș e d i n t e l e D i e t e i m - a p r o v o c a t c a î n 1 4 z i l e s a u s ă m ă î n f ă ț o ș e z l a D i e t ă ' s a u s a a r a t d m c e c a u z e s u n t î m p e d e c a t . N u s u n t î n c h i a r s ă r ă s p u n d s i m p l a m e n t e c a a m d e p u s m a n d a t u l î n m î n i l e a l e g ă t o r i l o r \ s a u s ă

spun și motivele, *din și pentru* cari nu-mi permit convingerile me politice a intra în Dietă? Deci te rog ca să binevoiești a-mi face c noscut că de ce părere ești, iară în cazul când ai preferi modalități din urmă, adecă ca în răspunsul meu să expun *și*-motivele, mi-ar pă foarte bine când ai fi așa de bun ca să-mi însemnezi cam ce motive aduc înainte ? Știu bine că ești destul de ocupat, însă gravitatea obiect lui de una parte, iară de alta parte bunăvoința cu care am fost ono totdeauna, mă îndreptățesc a spera că nu-mi vei lua în nume de r această molestare.

Spre orientare-mi permit a observa că alegerea s-a făcut fără ști și învoirea mea și că eu, de loc, cum am înțeles despre aceasta am s la Hațeg că numai așa pot primi mandatul, dacă alegătorii nu vor tepta de la mine ca să intru în Dietă, *înainte de ce s-ar ține congres țional*.

Al d-tale sincer stimătoriu,

E. Măcelariu.

90

¹ în 1872 Ilie Măcelariu a fost ales deputat în cercul Hațegului de către gătorii români, în pofida deciziei Conferinței de la Alba Iulia. Asemenea cazuri mai întâmplat și în 1869, când sînt aleși I. Măcelariu și I. Antonelli în pofida semnului de la Mercurea; aceste alegeri denotă că activismul sau cel puțin pas tatea relativă își păstra mici insule de influență în Transilvania istorică (Ha Făgăraș, Bran)/ La 16 februarie 1873 președinția Dietei maghiare îi cere I. Măcelariu explicații în legătură cu neprezentarea sa la dietă.

² La 2 martie 1873, I. Măcelariu va trimite președintelui dietei pestano răspuns scurt în care arată că a fost ales fără voia lui și că participarea sa la dietă depindea de anumite condiții; întrucît ele nu au fost îndeplinite pînă la acea c nu avea ce căuta în parlament. I. Măcelariu preciza că stima pe care o datoro alegătorilor săi, ca și iubirea față de patria și națiunea sa nu-i permiteau să mească mandatul de deputat (f. V. Păcățian, *Op. cit.*, VI, Sibiu, 1900, p. 189-190).

³ însemnarea lui Bariț: „1873, Elie Măcelariu, 19 febr. venită 21. Răsp.

XXXVI

Sib[iu], 4/4 [18]73

Domnule și stimat frate!

Nu ți-am răspuns încă la prețuita-ți epistolă din 10/3 a.c și acuma, avînd 100 și 1000 necazuri cu cîte și mai cîte oficii de on cari nu aduc nimica la gură, îți scriu numai atîta *că-ți voi scrie*. D sinodul eparhial proximal mă voi ocupa de culegerea datelor ce n cerut. Dacă-mi va succede, voi lua și o copie din diploma răposat mitr[opolit] în care știi *pozitiv* că se amintește arestarea lui C [arina] Vfarga² ca un merit eminent. însuși cu răposatul Ș[agun] vorbisem odată că [ar] fi bine să-și publice diploma, la care însă m reflectat: „Ei, dacă nu s-ar aminti spurcăciunea de Vfarga]Cath[ari

Despre *Oriental Latin*,³ nu pot zice alta decât că e o întreprin — cel puțin după modesta mea părere — foarte cutezată, dară așa

că asta vor fi știind și întreprinzătorii, și se vor fi mîngăind cu zisa bătrînului Thiers:⁴ „Nimic mare nu se face în lume fără pasiune și cutezare!”/

JNu știu dacă cetești *T[elegraful] r[omân]*. Te fac atent la nr. 23 din 21/3 (2/4) a.c.,⁵ în care neghioaba redacțiune înșiră meritele locotenentului marșal R. Raichetzer, și adecă că a fost amic intim al răposatului Ș[aguna] și că în timpul cel scurt a știut să cîștige și pe Precup.⁶ *O tempora, o mores!* Da, R., acel Raichetzer care din fondul de provent al foștilor grănițeri a tras în decurs mai bine de 6 ani 10 f. diurne la zi acel R. care a spoliat pe foștii grănițeri de proprietatea cea mai legale în extensiune de 86.000 jugăre în preț de peste 9 milioane f., pe acel R., zic — durere, de trei ori durere — îl arată fo[al]ia arhidiecezei de cel mai intim amic a 2 arch[ierei] et mitrfopoli[ți] gr[eco]or[ientali] ortodocși români. Oare laudă, sau mai curînd rușine poate fi aceasta pentru ss. părinți? Răspundă acei grănițeri, cari în decurs de 100 ani și-au vărsat sîngele lor întru apărarea Tronului, și cari acum din intimitatea și afabilitatea d-lui de R. au pierdut o avere atît de colosală și au devenit aproape proletari. Răspundă, în fine, ambii căpitani St[ezariu]⁷ și Nfașcu⁸. / Rușine îi fie *T[elegrafului] r[omân]*!

Fii bun, dacă te iartă timpul, scarmănă pe neghiobul de Cristea⁹ în *Gazetă*.

Pe bătrînul taica Marcu l-am petrecut în 13/25 martie a.c. la vecinicul mormînt, în etate de 92 ani minus 1 lună; născut la 25/4[1]782, a bolit numai 3 zile. D-zeu să-l ierte. Să trăim și noi batăr numai atîta.

Apropo, *quo ad* hoțul de R., nu ar strica să se facă o notă. Se aude că pârfințele a[r]ch[ie]p[iscop] și m[itropolit] Pr[ocopie]¹⁰ a dat un prînz diplfomatic în onoarea lui R. în duminica din 14/29 mart[ie] și că la masă nu s-au adus alte bucate, decît de post (?) Oare dd. generali cu[m] li va [fi] plăcut păsula călugărească?

Te salut din inimă și am rămas al d-tale sincer amic,

E. Măcelariu.

N.B. Amicul nostru dr. Vasici¹¹ era pe aci să-și piardă toată averea, prin ticăloșia ginere-său Fri[c]ke¹². Norocul lui că cu vro cîteva zile s-a intabulat soția sa atît pe casă cît și pe pensiune. Acuma e pericolu delăturat.

*Idem.*¹³ /

¹ Andrei Șaguna.

² Ecaterina Varga, conducătoare a luptei moșilor pentru păduri.

³ *Oriental latin*, ziar politic, literar, social și economic, care apare la Brașov între 23 februarie 1874 și 30 septembrie 1875, avînd pe Aron Densușianu proprietar și editor, Teofil Frîncu¹, redactor responsabil, I. A. Lapedatu colaborator primar (în *Nerva Hodoș** A1. Sadi Ionescu, *Publicațiile periodice românești*, I, București, 1913, p. 475).

⁴ Louis Adolphe Thiers, om politic și istoric francez.

⁵ în *Telegraful român*, XXII, 1874, nr. 23 se află inserată la rubrica *Varietăți* știrea despre plecarea din Sibiu și din Transilvania a vicemareșăului pensionar Rudolf Reichetzer, care, cu scurte-pauze, a staționat în iVrdeal din 1845. în acest

anunț se specifica faptul că Reichetzer a fost „unul din amicii intimi ai întru fericit repausatului arhiepiscop și mitropolit baron de Șaguna și în scurtul timp de la reîntrirea vacantului scaun mitropolitan încoace a arătat aceeași afabilitate și arhiepiscopului și mitropolitului de acum, Ex. Sale Procopiu Ivacicovici”.

⁶ Precup Stezariu, ofițer de graniță, luptător pentru drepturile foștilor grănițeri.

⁷ Vasile Nașcu, alt ofițer român din regimentul II năsaudean, al drepturilor foștilor grănițeri (alături de George Lica, Ioan Purceilă, Ioachim Mureșan).

⁸ Nicolae Cristea, fruntaș activist, redactor al *Telegrafului român*. în p[re]cesul *Memorandului* a fost condamnat la 8 luni închisoare pe care le va executa la Vaț. Date despre viața și activitatea lui în Keith Hitchins, *Studii private asupra istoria modernă a Transilvaniei. Nicolae Cristea și mișcarea națională românească din Transilvania*; p. 117—166.

⁹ Procopie Ivacicovici.

¹⁰ Rudolf Reichetzer.

¹¹ Pavel Vasici.

¹² H. Fricke, ginerele lui Pavel Vasici, soțul Aureliei Vasici. Vezi *Geografia Bariț și contemporanii săi*, II, p. 173, nota 11.

*¹³ însemnarea lui Bariț: „1874. Elias Măcelariu. Sibii. 4. april. V. 7. R. 1

xxxviii

Sib[iu], 15/1 [18

Preastimate domnule și frate!

Că evenimentele ce ne așteaptă reclamă în mod imperativ concerea marea unei conferințe naționale, cred, e afară de toată dubietate. Probele cele mai elocvințe despre aceasta ne-au dat frații clușeni, în întâi prin apelul lor¹, care, după mai multe manifestațiuni de p[re]sent, acum, sunt convinși că consună cu dorința tuturor românilor bine știuți, pentru cari, în împrejurările cele grave ale prezentului, există o necesitate mai întezitoare decît o conferință națională, să a-și statorni o ținută solidară, corectă și corespunzătoare nu numai intereselor sale legale, ci și ale patriei peste tot.

94 Tot ce s-ar mai putea discuta în / direcțiunea aceasta se poate reduce, după modesta mea părere, numai și singur la dezlegarea urmatoarelor cvestiuni:

1. Cine?;

2. Unde și pe ce zi? și

3. După ce modalitate să se concheme o atare conferință, de care să se poată afirma eu toată îndreptățirea că ea și prin ea se manifestă dorința cea mai generală a românilor? Deci, spre a ne înțelege despre o mai bună și mai corespunzătoare rezolvire a cvestiunilor mai sus, îndemnat și provocat de amicii de principiu de aicea, m[eu] decis a convoca o conferință prealabilă pe ziua de 6/18 februarie la Alba Iulia², constătoare din următorii bărbați meritați pentru patrie și națiune: 1. G. Bariț; 2. dr. Rațiu; 3. Axente Sever; 4. G. M[ăcelariu]; 5. dr. Tincu; / 6. M. Nicola; 7. Aron Densușianu; 8. I[van] M[icu] I[van] dovan; 9. Găitan și în fine din cîte 2 reprezentanți ai cluburilor Cluș și Brașov.

«*4»

În caz de apreciere a acestei idei, provenită din cea mai curată intențiune, vă rog cu toată amicitia să binevoiți a participa la premenționata conferință, precum și a-mi face cunoscut dacă, și prin ce, credeți că ar fi consult a se mai completa lista celor conchemați? În fine vă rog a păstra despre tot lucrul cea mai strictă discrețiune.

Recomandat nobililor simțăminte, am onoare a mă subsemna al d-voastră sincer stimătoriu,

E, Măcelariu. /

¹ La 21 decembrie 1874 clubul membrilor români ai congregației comitatului Cojocna, format din Alexandru Lazăr, președinte, Gregoriu Silași, vicepreședinte, Gregoriu Chiffa, casier, Victor Rusu, notar, Ladislau Pop, Gabriel Pop, Vasiliu Roșescu, Lazăr Baldi, Ioan Petran, membri, a lansat un *Apel către cluburile membrilor români ai comitetelor municipale și către întreaga inteligență română din Transilvania*. Pentru a evita orice confuzie în fixarea atitudinii și conduitei politice a românilor față de alegerile dietale care se apropiau (ciclul parlamentar 1875—1878), conducătorii clujeni propun ca în 15 februarie 1875 să se țină la Alba Iulia conferința națională. Din fiecare comitat, scaun, district, urma să fie trimis câte un reprezentant la 30.000 locuitori români, iar deputații trebuiau aleși din toate „părțile patriei” prin cluburile române din congregațiile comitatelor, respectiv prin membrii români ai comitetelor municipale. Erau liberi să-și trimită reprezentanți și românii din părțile „ungurene” care-și puteau prezenta votul lor consultativ asupra problemelor și hotărârilor discutate și adoptate în proiectata conferință. Conducătorii politici recunoscuți ai românilor erau rugați și îndemnați să lanseze ei înșiși convocarea conferinței proiectate, pînă la 20 ianuarie 1875. Comitetul clujan cerea tuturor intelectualilor români din comitatul Cojocnei (preoți, notari cercuali etc.) să vegheze pentru ca toți românii care aveau drept de vot să fie înscrși ca alegători conform paragrafului legii XXXIII din 1874. Acest lucru se anunța cu atît mai imperios cu cît alegătorii dietali erau singurii îndreptățiți să aleagă sau să fie aleși deputați în comitetele municipale sau în congregațiile comitatense, scăunale și districtuale, în care se discutau probleme ce stăteau în strînsă legătură cu interesele cotidiene ale românilor. Activitatea românilor în adunările administrative locale, utilitatea ei era foarte importantă așa cum s-a recunoscut și în conferințele politice anterioare. Problema cea mai „delicată” rămînea aceea a atitudinii romanilor din Transilvania istorică față de alegerile parlamentare, problemă care trebuia tranșată în mod hotărîtor pentru a evita confuziile din 1872 întrucît „în politică devine fatal a comite a doua oară aceeași greșeală”. Unul din meritele deosebite ale apelului clujean la constituirea grija manifestată pentru asigurarea legăturii dintre conducători și mase: „Să ne punem de cu bun timp — scria *Apelul* — în fruntea bunului nostru popor și să nu-l lăsăm rătăcind ca oile fără păstor. Soarta și interesele lui sunt și ale noastre.” (*Federațiunea*, VII, 1874, nr. 89-892).

² O asemenea conferință prealabilă la care să ia parte liderii designați de I. Măcelariu în această scrisoare nu s-a întrunit în februarie 1875. La Alba Iulia s-au întrunit doar două consultări politice restrînse (confidențiale) în ianuarie și aprilie 1875 care au recunoscut și ele necesitatea convocării unei conferințe naționale mai largi și mai reprezentative; la prima din ele procesul verbal este semnat de Axente Sever, Rubin Patiția, Alexandru Tordășianu, Gregoriu Elecheșu, Mihail Cîrlea (T. V. Păcățian, *Op. cit.*, VI, Sibiu, p. 507—508). De asemenea s-a mai întrunit la Alba Iulia și a doua conferință în 11 aprilie 1875; ea trimite o adresă clubului din Cluj, pentru ca acesta să convoace o conferință mare la Sibiu.

XXXVIII

Prea stimată domnule si amice !

Sib[iu], 8/2 [18]75

Foarte mult mă căiesc că mi-am făcut de lucru cu conferința din 6/18. Eram pe aci să revoc tot ce am făcut și să las pe toate în mîna

Domnului. Cîte răspunsuri mi-au venit pînă acuma, mai tot atît părieri. Unii se miră că cum de în listă nu am indus și pe ungurenii Alții că am lăsat afară pe pițigoii de la *Tel[egrafu] r[omân]*.¹ Apoi iarăși, că pentru ce am invitat numai cluburile din Cluș și Brașov pe atarii și nu și alte cluburi? Unii (sau unul, Onu¹ din Turda) numai așa e învoit, dacă voi publica pe la toate jurnalele. Sinteza Gaitanu,⁶ cari ambii au primit invitarea cînd se aflau la conferința din Bălgrad⁶ sunt de opinii contrarie, unul e învoit, celălalt nu; și e mai de însemnat, că și unul și altul zice că s-a înțeles cu inteligența locală. / Unii, iarăși mai întrebă că de ce nu în Sibiu și în Bălgrad etc.

\$6

96*

Despre toate am conferit cu amicii de principiu de aicea, și fratele Densușianu⁷, care a fost în săptămîna trecută aicea, și așa mai invitat pe Balint⁸, Rațiu de la Hațeg⁹, dr. Petcu¹⁰, dr. Silași Moisiu de la Năsăud¹², Munteanu de la Gherla, Mureșan Iacob redactor și 3 inși din Ungaria: dr. Mocioni Ales[andru]¹³, Babeș¹⁴ și Desan¹⁵. Știu că ai fost de la început în contra ungurenilor, asemenea și Densușianu, eu însă mărturisesc că de la început am fost de părere că particip și ei la conferința *prealabilă*, însă primind togma aturată N. 3 din *Albina*¹⁶ și după aceea răspunsul d-tale și al lui Densușianu m-am abătut de la părerea mea, și eram otărît a mă restrînge pe la ai noștri. Însă nu mult după aceea mi-au sosit răspunsu/ri din mai multe părți, prin cari — și mai cu samă clusenii — pretind categorice să invit și din Ungaria. Și după ce și Densușianu încă s-a dechiarat în contra aceea ca la conferința din 6/18¹⁷ să participe și ungurenii, are nimica în contră, am invitat pe cei 3 inși de mai sus, și-ți dau aceasta cunoscut și te rog să nu mi-o iei în nume de rău. Cum voi cu conferința națională, e altă vorbă; despre aceasta ne vom înțelege în Bălgrad.

De la Babeș am primit togma acum răspuns; va veni. Ei, deși și cu el am dat de altă belea. El, adecă, zice ca să mai invit *in contra* pe gen[eralul] Doda¹⁸ și br. Ursu¹⁹. Togma vreau să expedez invitările. Dacă vor veni toți cei invitați pînă acum, am fi 25 inși.

97

Joi sau vineri ce vine voi călători la Arad, ca să fiu acolo la alegerea de episcop²⁰.

Încă ceva. Eu mă tem că vom avea neplăceri cu chinezii din Bălgrad,²¹ și așa, învoindu-se ungurenii, am de gînd să schimb locul venirii, să fie în Sibiu. Te rog să-mi scrii că ești și d-ta învoit?

Recomandat amicabilelor simțăminte am onoare a mă subsemna al d-tale sincer amic,

97*

E. Măcelariu

¹ Deputații români din vestul Transilvaniei (Banat, Crișana, Maronia) părți care și înainte de dualism au fost încorporate administrativ în provincia Ungaria. Românii de aici n-au fost niciodată înzestrați în mod legal cu autonomie sau drepturi politice, așa cum au fost pentru scurt timp, în vremea lui Schmerling, frații

din Marele Principat al Transilvaniei (Ardeal) deși, au susținut o luptă meritucasă în acest sens în dietele Ungariei. Atît în 1848, cît și în 1861, 1865—1868 sau în ciclurile parlamentare următoare (1869—1872; 1872—1875), românii din Transilvania de vest au adoptat tactica activistă. Cei mai mulți dintre șefii activiști din Ungaria au susținut, însă, tactica pasivistă a conducătorilor români ardeleni ca mijloc de luptă pentru menținerea autonomiei Transilvaniei și a legislației sibiene în primii ani ai regimului dualist. Dar începînd cu 1872 unii conducători activiști din parlamentul maghiar nu mai sînt de acord cu pasivismul transilvănean și formulează critici destul de severe împotriva lui (Vincențiu Babeș). Întrucît situația specială a românilor ardeleni dispăruse odată cu definitivarea legislației dualiste și întreaga națiune română din statul ungar se afla apăsată de aceleași condiții și legi vitrege, eforturile tuturor liderilor și conducătorilor români trebuiau să se unească în fluxul solidarității naționale depline. Printre deputații „ungureni”, cum îi numește I. Măcelariu în limbajul epocii, se aflau: Alexandru Mocioni, George Pop de Băsești, Alexandru Roman, I. Popovici-Deseanu, Vincențiu Babeș etc.

² Reprezentanții activismului din Ardeal.

³ Ioan Rațiu.

⁴ Axente Sever.

⁵ Nicolae Gaetan.

⁶ Adică la conferința confidențială din Alba Iulia, ținută la 24 ianuarie 1875.

⁷ Aron Densușianu.

⁸ Simion Balint.

⁹ Rațiu, protopop de Hațeg.

¹⁰ Lazăr Petcu.

¹¹ Grigore Silași.

¹² Grigore Moisiu, vicar în Rodna.

¹³ Alexandru Mocioni, om politic de mare prestigiu, conducătorul bănățenilor.

¹⁴ Vincențiu Babeș, om politic de mare prestigiu.

¹⁵ Ioan Popovici Deseanu.

¹⁶ în acest număr *Albina* (X, 1875, nr. 3) publică o severă critică la adresa pasiviștilor ardeleni. În articol se afirmă că după datele din ziare chestiunea electorală din Transilvania (istorică) are să se încurce din nou „ca vai de ea” și că „iar încep a-și ridica capul imbecilitățile de la 1869 și de la 1872”, deci părerile care susțineau boicotul parlamentar total. Activiștii atacă prin urmare hotărârile de la Mercurea (1869) și Alba Iulia (1872). Activiștii se apără împotriva acuzațiilor pasiviste care pretindeau că toți aceia care solicitau noi consfătuiri și conferințe naționale ar urmări să tragă la îndoială și să facă „obiect de discuțiune și decideră” hotărârile și deciziile Marii Adunări Naționale din mai 1848 de la Blaj. Dimpotrivă, activiștii afirmă că prin asemenea consfătuiri și conferințe se urmărea stabilirea modului „cum să ne punem toți cu toții în pozițiunea cea mai bună pentru a apăra și afirma programul din Cîmpul Libertății” în noile condiții și realități politice; în continuare se afirmă că nu cei ce pretindeau „consultațiuni publice” puneau la îndoială programul național, ci cei ce făceau și alcătuiau „în mod clandestin” (deci nu într-o conferință națională) memorande către „domnii de la putere” (referire la acțiunile întreprinse de Bariț, Măcelariu și Rațiu în 1872 și a memoriului alcătuit de aceștia la Blaj). *Albina* îi acuza pe conducătorii pasiviști că, prin memoriul din 1872, s-ar fi angajat „a primi pasul dualistic din 1867”. „Noi — spuneau activiștii de la *Albina* — nu considerăm diferența de provincie, decît numai precît una sau alta contribuie mai mult la eluțarea libertății naționale. Nimica, în fine, mai prost decît susținerea morțiș că cauza română din Ardeal numai ardeleanu o pricepe” (aluzie directă la Bariț). Criticînd și atacînd provincialismul liderilor pasiviști ardeleni, *Albina* insinua că românii bănățeni, crișeni, maramureșeni și ardeieni trebuie să lupte împreună pentru autonomie și drepturi politice.

Întrucît constituirea unui partid național unic și consfătuirile comune între liderii ardeleni și ungureni erau cerute în mod imperios de însăși dezvoltarea și amplificarea mișcării naționale generale a românilor din statul ungar, considerăm că atît Bariț, cît și alți lideri ardeleni, care s-au împotrivit consultărilor liderilor activiști din Ungaria în cadrul unei conferințe prealabile, au adoptat o atitudine greșită, de întîrziere a scopului politic cerut de situație (atins însă la 1881 la Sibiu).

Totodată ținem să subliniem că V. Babeș și cei de la *Albina* își aveau și ei partea lor de vină. Într-un moment istoric care cerea unirea forțelor și a eforturilor, aceștia trebuiau să se abțină de la asemenea atacuri dure împotriva pasiviștilor, deoarece ele creau un climat nefavorabil scopului major impus de necesități.

¹⁷ Conferință nerealizată din cauza reizbucnirii polemicii dintre activiști și pasiviști.

¹⁸ *Traian Doda*. Despre personalitatea lui vezi C. Corneanu, *Generalul Traian Doda*, în *Revista Banatul*, 10—12, 1943; A. Magda, *Traian Doda*, în *Orizont*, nr. 33/251 din 14 decembrie 1972; Mihail Dan—Ilie Uzun, *Din corespondența generalului Traian Doda cu Vincențiu Babeș*, în *Banatica*, II, 1973, p. 219-233.

¹⁹ *David Ursu de Margina*, baron și colonel imperial pensionar, fruntaș politic român. Date despre viața și activitatea lui: Fr. Rieger, *Obers David Baron v. de Margina bei Solferino und Lissa*, Hermannstadt, 1898; Augustin Bunea, *Discursuri*, Blaj, 1903; *Transilvania*, XXVIII, 1897, p. 148—150.

²⁰ Ca episcop va fi ales I. Mețianu.

²¹ Autoritățile maghiare de stat.

²² însemnarea lui Bariț: „V. 11 febr. Răsp. 11 febr. și decopiat în copieriu red. T[ransilva]niei”.

XXXIX

În urma epistolei din 11 am amînat conferința.² Altcum sunt de aceleași păreri, diferim numai în executare. Ne vom înțelege oralmente. Alegerea lui Mfețianu³ sigură.

98

Elia. /

¹ Telegramă trimisă de I. Măcelariu lui G. Bariț, din Arad la 14 februarie 1975.

² Încă o dovadă că G. Bariț s-a opus și a târăgănat intenționat invitarea liderilor români activiști din Ungaria la preconizata conferință prealabilă de la Alba Iulia.

³ Despre alegerea lui I. Mețianu ca „episcop al Aradului, Hălmagiului, Ienopolei, Oradiei Mari și al părților banatice anexate” vezi *Albina*, X, 1875, nr. 8.

XL

Sib[iu], 16/3 [18]75

Stimate domnule și amice !

Față de acelea obstaculi nedelaturaveri, ce mi s-au ivit în privința conchemării unei conferințe prealabile, m-am otărît a mă abate nestrămutaver de la o atare idee. Am crezut a face aceasta togma în interesul buneii cauze și în deplină convicțiune că Clubul naț[ional] rom[ân] din Cluș, precum sunt pozitivmint informat, va relua inițiativa și va conchema însuși cît mai curînd o atare conferință.¹

Aducîndu-vă aceasta la cunoștință am onoare a mă subșterne,
9) al d-voastră sincer stimătoriu, E. Măcelariu. /

¹ Observînd că fruntașii politici mai importanți nu au răspuns primului lor apel de a convoca conferința, clujenii întreprind ei înșiși această acțiune în cel de a

doilea apel al lor din 27 aprilie 1875. Ei au fost invitați și încurajați printr-o adresă trimisă din Alba Iulia la 11 aprilie 1875. Apelul clujenilor era semnat de Alexandru Lazăr, Grigore Silași, Grigore Ghiffa, Victor Kusu, Gavril Pop, Vasile Roșescu, Lazăr Baldi, Ioan Petran. Semnatarii formau comitetul membrilor români din congregația comitatensă a Clujului. Apelul convoca conferința națională la Sibiu pe data de 23 mai 1875 cu scopul de a se pronunța asupra conduitei politice a românilor față de alegerile parlamentare din 1—15 iulie (*Albina*, X, 1875, nr. 26). În acest apel, adresat membrilor „partidelor române din Transilvania” se recomandă cu căldură unitatea în mișcarea politică, armonie și înțelegere în cauza națională, factori necesari ce ar fi adus un „remediu” și un „balsam” în relațiile dintre pasiviști și activiști.

XLI

Sibiu], 31/5 [18] 77

Mult stimată domnule și frate !

Deși-mi vine a crede că aceea ce vreau să-ți comunic nu va mai fi nice o noutate înaintea d-tale, totuși îmi iau voie a-ți face cunoscut că dl. Tisza ¹ s-a aflat grațios (?) îndemnat a dizolva Comitetul femeilor române de aici, comunicându-ți totodată și o copie a respectivului ucaz. ² Cred că tot așa o va fi pățit și comitetul bărbaților de la d-voastră³; cel puțin ordinul d-lui Tisza, pe care eu însuși l-am cetit (din bunăvoința d-lui prefect Wächter⁴) sună despre orice comitet pentru ajutorarea celor răniți, țină-se de una sau cealaltă parte beligerantă.

Una nu mi-o pot explica în ce privește provocarea d-lui Wächter și adecă: că cum de nu face dînsul nice o provocare la ord[inul] ministrului, de nu cumva a vrut să-l cruțe pe acesta, și ia tot odii asupra sa, precum fac slugile / credincioase? Aceea că Wächter nu [a] lucrat de capul lui, știu, precum am zis și mai sus. Pozitiv el însuși îmi arată 2 hîrtii ale lui Tisza, una carea sună generalmente despre astfel de comitete, și alta prin carea i se demîndă să dizolve comitetul de aici. Una poartă datul din 24, și cealaltă din 26/5.

Dealtmintea, togma împrejurarea că W[ächter] nu se provoacă la nice o ordo[nanță] ministerială, le-a venit damelor noastre foarte bine, căci au luat din acest motiv a recurge în contra ordinului l[ui] W[ächter]⁵ la dl. ministru Tisza și desigur vom lovi fără cruțare în Wfächter] și prin acesta în însuși dl. Tisza, și dacă și nu va avea recursul alt rezultat, cel puțin i se va da lucrului un eclat și mai mare, spre rușinea turcilor noștri. Pentru cazul prim, cînd adecă recursul nu va avea nice un rezultat, ce e de prevăzut, vor proceda damele noastre așa, că vor designa pe una, carea / va continua opera începută, apoi ca de ajutoriu i se vor da tot damele din comitet, și așa comitetul tot va exista, deși în altă formă, cu singura deosebire că publicările nu se vor face în numele comitetului. Și așa, scopul nu numai se va ajunge totuși, ci va fi și cu o blamare mai mult pentru regim. Cu un cuvînt, dizolvarea comitetului nu numai că nu a descuragiat pe femeile noastre, ci le-a aprins și mai mult, producînd întră ele o emulațiune și entuziasm nepus.

Revenind acuma iarăși la comitetul de bărbați din Brașov, să-mi fie permis în confidență a-ți spune cu toată sinceritatea, că, pe lîngă

toate aplauzele cu cari văd și aud că s-a primit în public înființarea rezultatul colectei lui, eu din parte-mi nu l-am privit și nu-l priveș de altceva, decît de o demonstrațiune în contra d-tale și, indirect, în contra Comitetului de dame de aici, dacă nu cumva în contra ambilor. Nu-mi pot expli/ca că ce a îndemnat pe fratele M[anole]⁶ et com[ite] [ortes] ca să formeze un comitet separat pentru o operă de umanitate carea după natura ei aparține mai mult ele sexul femeiesc decît la mustăților, și încă după ce d-ta ai provocat pe damele române⁷, după ce comitetul de dame de aici s-a instituit și provocat deja pe toate damele române din întreaga Transilvanie] și Ungarie a lua lucrul mîna? Da, repet încă o dată, că nu mi-am putut și nu-mi pot expli tot lucru. După mica mea pricepere, cînd e vorba de orice pas umanitar dau totdeauna preferință femeii, iară cînd se cere forța bărbaților voi da-o totdeauna bărbaților. Au, doară, cred frații din Brașov cu 7 sau fie și 7 sute de mii de franci, noi ca bărbați am fi satisfăc datorințele noastre față de frații noștri din R[omânia]? Niceodată! Da pentru ideea ca și noi bărbații să conferim după puțină pentru ajutorarea fraților noștri / sau, așa zicînd, ca și noi bărbații să facem oarecare demonstrațiune (eu numai de aceasta privesc tot lucrul), pentru ideea aceasta am fost totdeauna, nu însă și pentru înființarea de comitete separate de bărbați. S-au aflat și aici — durere! — mai mulți inși cari au vrut să imiteze pe brașoveni, și era pe aci să și reușească cu planul dacă nu avea femeile noastre curagiul a li dechiară frații că vor privi faptul de demonstrațiune în contra lor, și pentru că și aceasta, ele se vor retrage și ne vor lăsa pe noi bărbații să facem scară chemeși și izmene. Ansa pentru înființarea de comitet bărbătesc dat luni 28/5 la masa mitropolitului⁸, cu care ocaziune togma p[er] sînția sa a propus ca să nu lăsăm toată greutatea pe umerii femeilor, ci să facem și noi, bărbații. Propunerea fu primită cu aplaus și în cîteva minute s-au scris 2568 franci. între subscribenții figurează m[ulți] [opolitul], cu 18 lire turcești. / După ce s-a finit subscrierea, s-a sursă cvestiunea că cum să se trimită banii la locul destinațiunii? Să se formeze un comitet separat de bărbați, sau să se transpună comitetului de femei. Decisul a fost (după o dispută de preste trei ore) ca să se amine lucrul pînă la altă convenire, la care să se invite întreaga inteligență din Sibiu. Această conferință s-a ținut ieri la grădina mitropolitului, și mulțimă cerului că s-a respins ideea de înființare a unui comitet separat. Banii colectați se vor transpune comitetului de femei, resp[ectiv] se vor folosi mele.

Despre cele ce vor mai urma te voi înștiința la timpul său, și pînă atuncia te rog să primești frățeasca salutare de la al d-tale cer amic și frate,

IQN

E. Măcelariu

¹ Tisza Koloman, om politic maghiar, prim-ministru.

* Dizolvarea Comitetului „damele române” din Sibiu a fost adusă la îndeplinire de E. Măcelariu, președinta comitetului, prin actul oficial cu nr. 39 din 30 mai 1877 semnat de comitetul suprem al Sibiului, Friedenich Wächter.

în ordinul de dizolvare se afirma că „din punct de vedere al statului” ajutoarea răniților români care luptau împotriva armatei otomane, nu putea fi făcută de comitete publice, ci doar de către persoane particulare, întrucât modalitatea ajutorării prin comitete instituite special pentru acest scop ar leza „principiul de neutralitate” adoptat de Imperiul austro-ungar în conflictul ruso-româno-turc; persoanele particulare ce ar fi adunat asemenea ajutoare erau obligate să prezinte autorităților listele cu ajutoarele adunate și abia după aceea aceste ajutoare puteau fi expediate destinatarilor (Vezi *Telegraful român*, XXV, 1877, nr. 40).

³ La Brașov se formase în 10/22 mai 1877, un alt comitet pentru ajutorarea soldaților răniți din România care lansase la 14/26 mai un *Apel filantropic*, prin care românii Transilvaniei erau invitați să aducă „ajutor și alinare” fraților lor răniți pe câmpul de onoare al întregii națiuni. Comitetul era format din: Manole Diamandi președinte, N. T. Ciurcu casier, dr. Ioan Lapedatu secretar, D. Fociovici, A. Densușianu, I. Petric, C. Sterie, I. Stinghe, I. Lengher, G. Perșienariu, I. Man, B. Baiulescu și alții — membri. Comitetul era însărcinat să primească ofrandele, să le trimită în Societatea română de Cruce Roșie din București, și să le popularizeze pentru a fi cunoscute de întreaga opinie publică românească (*Telegraful român*, XXV, 1877, p. 39). Dar la 29 mai 1877 I. Gott, primarul Brașovului, I. Litsken căpitanul orașului și notarul A. Szabo îi citează la sediul primăriei pe Manole Diamandi și N. T. Ciurcu pentru a-i ancheta asupra acțiunilor întreprinse pînă atunci și a le aduce la cunoștință că din „însărcinare mai înaltă comitetul este dizolvat și acțiunea acestuia ca atare, în această cauză oprită”. în protocolul încheiat la primărie se înregistrează faptul că în data de 25 mai, din sumele adunate, fuseseră deja trimiși 3700 florini v.a. pe adresa prințului Dimitrie Grigore Ghica, președintele Crucii Roșii din București. Comitetul fiind dizolvat, Manole Diamandi se angajează ca persoană particulară să respecte „sfînta datorie și românească și creștinească de a primi și de aici înainte ofrande mărinimoase pentru scopul numit” (vezi *Telegraful român*, XXV, 1877, nr. 39, nr. 41).

⁴ Friedrich Wächter, cornițele suprem al Sibiului.

⁵ Manole Diamandi.

⁶ G. Bariț lansase o *Epistolă respectuoasă către femeile noastre*. Subliniind faptul că femeile maghiare ajutau cu mult zel pe soldații turci răniți în bătălii, Bariț îndemna femeile române, din Ungaria, Transilvania și Bucovina să ajute ostașii români. Bariț menționa activitatea prodigioasă începută de Crucea Roșie din București și de Societatea doamnelor din Iași; de asemenea accentua că onoarea inițiativei ajutorării răniților români de către frații și surorile lor din Transilvania revenea comitetului de doamne din Sibiu. El nu se îndoia însă că asemenea comitete vor apărea în toate orașele și chiar în unele comune mai importante (*Telegraful român*, XXV, 1877, nr. 40). Asemenea comitete și acțiuni de ajutor s-au inițiat într-adevăr la Cluj (Măria Ilieșu), Alba Iulia (Eufrosina Cîrlea, Eufemia Pipoș), Făgăraș (Zinca Roman), Abrud (Ana Filip și Ana Gal), Orăștie (Ana Tincu), Arad (Ida Mladin), Năsăud (Elisabeta Pop Păcurariu), Oravița (Eugenia Munteanu Alduleanu), Hațeg (Suzana B. Popovici), Comloș (Elena Popovici), Lugoj (Constantin Rădulescu), Budapesta (tinerimea studioasă în frunte cu I. Dragoș), Viena (studenții în frunte cu Octaviu Blasianu).

⁷ Miron Romanul, mitropolitul ortodox al Sibiului.

XLII

Sibii, 9/11 [18]77

Mult stimată d-le și amice!

Am o rugare mare, carea e următoarea: precum știi, nevastă-mea, după dizolvarea Comitetului al femeilor române de aici, instituit pentru adunarea de ofrande pe seama ostașilor români răniți, a luat asupra-și această sarcină, și fiindcă îi venea orișicum cam greu a trimite la toate redacțiunile jurnalelor române listele de contribuiri spre publicare, a crezut că va fi suficient dacă acestea se vor transpune

redacțiunii *T[elegrafului] r[omâni]*¹ de aici, iară celelalte redacțiuni se vor recera prin o notă ca și ele să publice cveștionatele liste.

La început, atît *Familia*² cît [și] *Gaz[eta] Transilvaniei*³ au publicat pare-mi-se pînă la lista a 5^a. De atuncea însă a curmat publicarea și una și alta, desigur din lipsa spațiului și nu din alt motiv. Ei, dară ce să vezi? O parte mare a contribuitorilor din afară, și mai cu samă cei din Ungaria, sau cum s-ar zice de preste *Király hágo'*, văzînd că în *Gazetă* nu mai apar publicări de liste, a început a reclama cu dicima, și după ce li s-a răspuns că publicările s-au făcut în cutare și cutare nr. al *T[elegrafului] r[omân]* (la mulți li s-au trimis însuși respectivii numeri) a rescris și provocat pe cocoana fosta președintă că, deoarece în părțile acelea nu cunoaște lumea nice după nume *T[elegraful] r[omân]* să mijlocească publicarea listelor, dacă nu / în ambele jurnalele de mai sus (*Familia* și *Gazeta*), cel puțin în cea din urmă. Acuma a pretinde ca *Gazeta* sau orice jurnal să aducă deodată toate listele nepublicate, fie și numai celea ce sună despre contribuiri în bani, ar fi o pretențiune cam nemodestă, iară a face aceasta prin un supliment la foaie, a îngreuna cu spese, cari iarăși nu știu de unde s-ar putea acoperi, deși mărturisesc că dacă spesele unui supliment nu s-ar urca peste suma de 10—20 f., le-aș lua eu asupra-mi, numai să scape nevasta mea din calabălîcul în care se află. Pentru cazul acesta, apoi aș fi de părere ca tipărirea suplimentului și toate publicările urmînde să se facă așa, ca la încheierea rezbelului, să se poată face vro 100—200 broșuri?⁴ Vă rog frumos vorbiți despre aceasta cu fratele Mureșanu⁵, și dacă se poate, puneți una sau alta modalitate în lucrare, cît mai curînd, iară și pînă atuncea-l rog pe fratele Iacob să publice în cel mai deaproape nr. lista aicea alăturată %

Dacă respectivii nr. din *T[elegraful] r[omân]* nu se vor fi aflînd la îndemînă, sunt gata a-i trimite eu. Vă rog numai a-mi face cunoscut.

Toate cele bune de la D-zeu, nouă și celor de la Plevna. Vă salut și sunt al d-voastră sincer stimătoriu,

E. Măcelariu. /

105*

¹ Listele ofrandelor adunate de Iudita Măcelariu au fost publicate în *Telegraful român*, XXV, 1877.

² Listele de ajutorare adunate de d-na Iudita Măcelariu din Sibiu sînt publicate în *Familia*, XIII, 1877, nr. 27—28.

³ *Gazeta Transilvaniei*, XL, 1877, nr. 50 publicase *Recapitularea sumelor dă bani, colectate pentru ajutorarea soldaților români din România*, după listele publicate în *Telegraful român* (cei de la redacția *Gazetei* promit republicarea lor integrală îndată ce vor avea spațiu) și anume:

I Lista din nr. 40	1342 lei 50 bani	287 fl 50 cr.
II Lista din nr. 41	623 „ -	110 fl. -
III Lista din nr. 42	73 „ -	96 fl. -
IV Lista din nr. 43	70 „ -	22 fl. -
V Lista din nr. 47	70 „ -	178 fl. -
Cele publicate în nr. 50	940 „ -	332 fl. -
Suma totală	3048 lei 50 bani	998 f. 50 cr.

Sibiu, 25 iunie/7 iuliu 1877
Iudita Măcelariu,
colectantă."

Gazeta Transilvaniei publică în nr. 54/1877 într-adevăr, integral (deci cu nume) listele 2, 3, 4 care conțin *Ofrandele în bani pentru ajutorarea soldaților români adunate prin doamna Iudita Măcelariu din Sibiu* (Lista nr. 1 fusese cuprinsă în nr. 42 al *Gazetei*). În *Gazeta Transilvaniei*, XL, 1877, nr. 63 apar listele 5 și 6 ale *Ofrundelor în bani pentru ajutorarea soldaților români răniți, adunate de doamna Iudita Măcelariu*. Apoi *Gazeta Transilvaniei*, XL, 1877, nr. 65 publică lista a 7-a a acestor ofrande care poartă data de iulie 1877 și este semnată de Iudita Măcelariu, colectantă.

⁴ Piatra Graiului.

⁵ Proiectul lui Ilie Măcelariu a reușit în sensul că în 1878 la Sibiu s-a publicat în mai multe exemplare broșura de 74 pagini, cu o introducere de Iudita Măcelariu, intitulată *Ratiociniu public despre colectele întreprinse pe seama ostașilor români răniți în rezelul din anul 1877/8 de colectantă Iudita E. Măcelariu*. În broșură sau publicat 28 de liste. Suma de bani expediată Societății Crucea Roșie București a fost de 10.003,31 lei noi. Publicarea broșurii Iuditei Măcelariu a fost menționată și de revista *Familia*, XV, 1879, nr. 7.

⁶ Iacob Mureșanu.

XLIII

Sibii, 21/11 [18]77

Mult stimat amice !

Mai întâi de toate-ți mulțămesc, în numele-mi propriu și al cocoanei colectante pentru că ai fost așa de bun și ai exoperat publicarea listelor de contribuire în *G[azeta] Transilvaniei*.² Dacă o[norata] direcțiune ar continua cu publicarea tuturor listelor publicate pînă acum în *Tel[egrafu] r[omâni]*, m-ar deobliga foarte mult, sau neputînd face aceasta, m-aș mulțămi și cu atîta, ca să publice cele [ce] vor mai intra de aicea încolo, fără ca să aștepte ca acelea să i se trimită separat, ci să le ia simpleminte din *T[elegrafu] r[omân]*. Altcum, nevasta mea s-a decis să publice la timpul său toate operatele în bani, pe lîngă un istoric scurt al fazelor prin care a trecut cvestiunea colectelor, în broșură separată³, carea se va împărți la toți aceia cari au intervenit ca subcolectanți sau subcolectante. Un așa-numit ratiociniu public. Acest ratiociniu / se va face — pentru cruțare de speze — numai despre ofertele în bani, deși prețul ofrandelor în diverse obiecte întrece cu mult suma banilor. Tipărirea se va face la Tipografia arc[idiecezană] de aicea. Aș vrea să știu dacă ideea aceasta a nevastei mele întîmpină consimțul d-tale sau nu, pe ce dînsa pune mare preț. In cazul afirmativ, poate că nu ar strica a atinge ceva și în *G[azeta] T[ransilvaniei]*, ca să se mai îndemne cei de afară, deși, precum vei fi văzut din *T[elegrafu] r[omân]* de vro 2—3 săptămâni încoace, iarăși au început a incurge, și încă sume frumoase. Act, se află adunați și depuși la „Albina”⁴ aproape 500 f. în hîrtie și aproape 500 franci în aur, apoi 2 lăzi mari cu diverse obiecte, cari toate se vor expeda la locul destinațiunei dacă nu mîne, poimîne.

Trecînd acuma la cuprinsul prețuitei drtale epistole din 12/11 a.c. viu a-ți comunica următoarele: în cît pentru înființarea sau fundarea unui ziaru politic⁵ de doamne ajută, stă așa: / fratele Babeș⁶, petrecînd mai dăunăzi mai multe zile aicea, ni-am înțeles ca să reînceapă el firul de unde l-a lăsat. Se fundează un jurnal nou politic pe acții,

nr. de 100 a 100 fl., cu care sumă să se procure și o tipografie. În 3 de zile acționarii să nu pretindă nice un venit. Foaia să se dea în Pe... Despre aceea că acțiile — după cum zice neamțul — *wer den an Mann gebracht* — mai că nu închepe nice o îndoială, deoarece genera... D[oda]⁸ s-ar fi dechiarat — după cum zice B[abeș] — că ce nu se putea vinde din acții, le va ține dînsul. Acest înțeles l-am avut cu Ba... numai oralminte, și a rămas ca el să-mi trimită cît mai curînd un p... mai detaiat, ce încă nu a făcut. Pentru orientarea d-tale mai observ... înțelegerea de mai sus a avut loc numai întră mine și B[abeș], și a ră... ca pe ceilalți amici de aicea să-i informez despre lucru numai după ce... primi de la el programul și proiectul detaiat, din care cauză te rog a... face uz din cauză. / Sper că ne vom vedea cît mai curînd — la întruni... secțiunilor” — și atuncea vom vorbi mai pe larg despre această cvesti... destul de importantă. Secțiunile așa cred că se vor conchema cît... curînd și tot pe atuncea sper că se va întruni și consistoriul nostru... tropolitan.

108

La întrebarea dacă conferințele literare publice sunt permis... noi, îți răspund *da*, și aceasta cu atît mai vîrtos, cu cît — pînă mai... năzi — am fost frate de cruce cu jupîn Wächter¹⁰. Togma deseară v... avea conferință națională, pentru ținerea de prelegeri pentru ră... din România și înființarea unei casine române. Aseară încă am ț... conferință, în carea am avut atacuri urîte cu spurcăciunea de *T[elegrafu] r[omân]*, pentru insinuările ce ni s-au făcut în nr. din urn...

Cu frățească salutare al d-tale sincer amic.

E. Măce

P.S. Așteptîndu-se aicea cît mai curînd știrea despre căderea I... nei, sunt mulți de părere că să facem unele manifestațiuni. Să felic... pe Carol... Ce zici? Eu nu aflu de consult!¹¹

iOS

¹ Iudita Măcelariu.

² într-adevăr, la rugămîntea lui I. Măcelariu 'și prin intervenția G. Bariț, *Gazeta Transilvaniei* (XL, 1877, nr. 86, 88, 89, 91, 97, 102) a repu... listele ofrandelor adunate de Iudita Măcelariu.

³ Vezi nota 5 a scrisorii XXXVII.

⁴ Banca „Albina” din Sibiu, fondată la 1871, servea în 1877 ca loc de d... tare a ofrandelor bănești și materiale românești din Austria-Ungaria pentru a... română; cum se aduna o sumă sau o cantitate de obiecte apreciabilă, aceas... trimisă imediat destinatarilor.

⁵ Vincențiu Babeș, împreună cu alți conducători politici români (G... Pop de Băsești', Anania Trombițaș, Traian Doda), s-au gîndit să reediteze u... ziar național'militant care să înlocuiască golul rămas prin sistarea *Albinei* în... Dar în anii 1877—78 planul eșuează întrucît, cu toate eforturile, nu s-au putu... destule acțiuni pentru editarea ziarului. Abia în 1880 inițiativa din 1877—1... materializează în ziarul *Luminătorul* din Timișoara, a cărui apariție nu s-a ba... adunarea de acțiuni, ci pe sprijinul financiar al protopopului Meletie Dră... Date complementare despre eforturile din 1877—1878 pentru întemeierea un... prin intermediul unei societăți pe acțiuni, în Arhiva Vincențiu Babeș: scrisoa... George Pop de Băsești către Babeș, din 19 decembrie 1877; scrisoarea lui A... Trombițaș către Babeș din 4 ianuarie 1878; scrisoarea aceluiași către Babeș

Ia

9 ianuarie 1878, publicate în Mihail Dan și George Cipăianu, *Corespondența lui Vinčențiu Babeș*, Cluj-Napoca, 1976, pp. 184; 237—238.

⁶ Vinčențiu Babeș.

⁷ Vor fi adresate cui se cuvine.

⁸ Vezi scris. XXXVIII, n. 28.

⁹ Întrunirea secțiunilor ASTREI. Bariț urma să țină la Sibiu, în sala mare de la „împăratul romanilor”, în zilele de 9/21 și 11/23 decembrie, la orele 7 seara, mai multe conferințe, ale căror venituri (se fixa o taxă de intrare) erau destinate fondului Asociațiunii. Conferințele erau *Prezentarea și recenzarea Dicționarului și glosarului român academic și Despre colecțiunea de documente istorice rămase de la răposatul Eudoxiu Hurmuzache; fragmente din Monografia familiei Hurmuzache (Telegraful român, XXV, 1877, nr. 97)*. Ilie Măcelariu s-a gândit ia această ocazie pentru a se consfătui la Sibiu cu G. Bariț despre apariția unui ziar militant românesc. Iată atestat documentar faptul că întrunirile ASTREI erau și întruniri politice nu numai literare sau artistice, în cadrul lor discutându-se problemele importante legate de procesul emancipării naționale a poporului român.

¹⁰ Friederich Wächter, cornițele suprem al Sibiului.

¹¹ Redacția *Telegrafului român* a fost nemulțumită de tactica adoptată de fruntașii pasiviști în alegerile pentru desemnarea deputaților din adunarea comitatensă a Sibiului. Erau atacați îndeosebi Iacob Bologa și Ilie Măcelariu. Pasiviștii erau acuzați că nu ar fi pregătit în mod serios și din timp pe românii din cercurile electorale în vederea alegerii candidaților proprii sau că în unele cercuri electorale au propus românilor să aleagă deputați sași. Într-adevăr în cercul Sebeșului, ca reprezentanți ai românilor în adunarea comitatensă, figurau pe lângă 13 români și doi intelectuali sași: dr. Linder și Schreiber. Acest fapt din urmă a provocat atacuri vehemente împotriva lui Măcelariu, Bologa, Păcurariu, acuzați de a promova o politică particulară care degenează în politică de „șarlatanism”. Activiștii de la redacție se felicitau că în adunarea românilor din Sibiu au fost aleși de către români exclusiv deputați de naționalitate română: Zaharia Boiu, Iacob Bologa, Aurel Brote, Petru Brote, Nicolae Cristea, Ioan Hania, Alex. Leb, Ilie Măcelariu, Ioan Nemeș, Basiliu Petri, Ioan Popa, Visarion Roman, în Sebeș însă, românii, datorită influenței lui Păcurariu (redacția scria ironic că sebeșenii au fost transformați de Păcurariu în „capre”), acceptă să aleagă și doi deputați sași (*Telegraful român*, XXV, 1877, nr. 88 și 90). I. Măcelariu se referă în scrisoare la nr. 88 din 6/81 noiembrie 1877, dar atacurile sînt continuate și în nr. 90. Se pare însă că activiștii n-au înțeles tactica pasiviștilor sibiieni. Aceștia urmăreau să folosească și să adîncească conflictele dintre patriciatul săsesc și guvernul maghiar, la un an după ce acesta desființase autonomia „Pămîntului crăiesc” și privilegiile săsești. I. Măcelariu sprijină minoritatea săsească guvernamentală ce ținea cu cornițele suprem pentru anihilarea rezistenței majorității săsești din adunare față de desființarea vechilor privilegii ostile românilor; de aceea el, Bologa și Păcurariu preconizează alegerea de către români a unor sași guvernamentali în adunarea comitatensă a Sibiului. De fapt, privind lucrurile în perspectiva desfășurării lor, odată adîncit conflictul între sași și guvernul maghiar prin accelerarea procesului de anihilare a autonomiei săsești, existau mai multe șanse pentru înfăptuirea unei alianțe româno-săsești împotriva guvernului maghiar și a dualismului.

¹² Probabil pentru a preveni măsurile de represiune împotriva românilor. Asemenea manifestații au avut loc în diferite orașe din Transilvania și au fost dedicate sărbătorii căderirii Plevnei, deși poliția pindea „pe la colțuri”. De pildă, în Prascy întreaga suburbie Schei a fost îii picioare; seara s-au iluminat dealurile din jur, s-au lansat rachete de pe Tîmpa și s-au tras focuri de armă. Seara către era 10 intelectuali români s-au adunat într-un restaurant românesc supranumit „Cvartii general de la Grivița” și au rostit toasturi în cinstea armatei române. Polițaii îi pindeau și îi urmăreau deaproape. Sașii, adunați într-un restaurant hotărâsc să trimită o delegație, în frunte cu doi avocați, la restaurantul românesc cu scopul de a-i felicita pe intelectuali români pentru victoria repurtată de frații lor pe cîmpul de luptă. Acest lucru s-a și înfăptuit, intelectualii români și sași schimbînd „prea frumoase și frățești cuvinte de felicitare și urare de bine pentru viitor” (*Telegraful român*, XXV, 1877, nr. 88).

¹³ însemnarea lui Bariț: „Răsp. 12/14 nov.”

XLIV

[Sibiu, 22/10 nov. 1877]¹

Pred stimate amice !

în nes cu epistola mea de ieri și în acea presupunere că vei fi de acord cu ideea cocoanei colectante, ca să deie o broșură² despre banii contribuiți de românii de dincoace pe sama fraților de dincolo, viu a te ruga, deși știu că ești destul de ocupat, ca să fii așa de bun și să concipiezi d-ta o scurtă prefață la broșura din cvestiune³.

109

Al d-tale amic,

E. Măcelariu./

¹ Datarea scrisorii s-a făcut după însemnarea lui G. Bariț: „1877.II.Mac. Sib. 22/10 nov. R.”,

² Vezi scris. XXXVII, n.o.

³ Prefața o va face Iudila Măcelariu.

XLV

Sibii, 28/11 [1877]

Mult prețuite amice!

Cu fratele Giusep[p]e Hodoș¹ am vorbit și mi-a spus că cu o zi mai înainte de a-ți primi epistola din urmă, ce mi-ai adresat, ți-ar fi răspuns la epistolile d-tale. Dînsu, dealtmîntrenea se află aicea de la finea lunii trecute și deplin sănătos, și ce ne îmbucură pe toți amicii lui e că de cînd s-a reîntors de la Pesta s-ar părea că s-a lăsat de patima pe care o cu noști destul de bine; cel puțin de atuncea încoace nu a excedat niceodată

Amăsurat indigitărilor din epistola d-tale din urmă, am scris frațelului Diamandi² și l-am rugat să se pună în coîntelegere cu cocoana Hareta. Ce vor decide, nu știu; sper însă că nu vor avea nimica în contra. Pentru cazul ultim, cînd brașovenii dv. nu ar fi înțeleși cu edarea broșurei, soția mea a decis a o eda și numai singură³, deși prefe/ramul executarea ideei d-tale, ca broșura să conțină toate contribuiriile din Transilvania, Ungaria și Banat, ba[î]ți datorește și-ți aduce mare mulțămîntă pentru că ai fost atît de bun și o ai făcut atentă la împejurare aceea, ca să se pună în coîntelegere cu cei din Brașov.

Trecînd acuma și eu la conferință, trebuie să-ți mărturisesc stimate amice, că nu pot ținea nice decum de consult ca d-ta, în împejurările de față, să treci preste granițele Transilvaniei, ba nice preste a comitatului nostru de aicea⁴. Altcum, ne vom mai comunica părerile în privința aceasta la proxima întîlnire. Pînă atuncea D-zeu cu noi cei de la Plevna...

Al d-tale sincer amic,

E. Măcelariu

no⁵

¹ Iosif Hodoș, care și-a luat doctoratul în drept la Padova; de unde și Giusep in loc de Iosif.

² Diamandi Manole, negustor român din Brașov.

³ Vezi scris. XXXVII, n.5

⁴ Comitatul Sibiului.

⁵ însemnarea lui Bariț: „1877. E. Măcelariu. Sib. 28 nov R”

XLVI

Sibii, 12/6 1879

Stimate frate!

Oprit de medic a scrie și ceti, să fiu escuzat că-ți scriu dictando. Brevetele a făcut mare bucurie pe aici. Era într-adevăr și timpul suprem, pentru că — să mă ierte domnii cei mai de acolo! — dar nu ar fi fost manipulațiune corectă ca, după știri din jurnale, să se facă oarecari pași din partea femeilor noastre. No, dară despre asta cu alta ocaziune.

Brevetele le-am împărțit după cum ai zis. Pentru femeile din Sibii, după cum ți-am telegrafiat; banii sunt depuși la Kraft a 7 fl.; ce va lipsi, se va da supletoriu. Fii bun fă ca cruciulițele¹ să vină cât mai curînd, și ar fi bine ca pentru fiecare să se adauge și un exemplariu din respectivele statute.

Măria-sa (?) Vodă nostru de aici² crede că va fi de lipsă a se cere permisiunea pentru purtarea crucilor; avînd însă unele afaceri la Pesta va călători mîne și la reîntorcere-mi va spune pozitiv.

116 Spune-î³ îți poftesc tot binele și de multe ori mămăligă de la cucoana Olga. [...]/

¹ Brevetele prin care se conferă Crucea Elisabeta. *Monitorul Oficial* al României, nr. 266 din 30 noiembrie/12 decembrie 1878, p. 7441—7442, publicase la *Partea Oficială o Înștiințare a Ministerului Afacerilor Străine* în care se anunță că „M.S.R. Domnul, în urma aprobațiunii M.S.R. Doamnei, a binevoit prin înaltele decrete nr. 2574, 2575, 2576, 2577 și 2625, din 16 și 22 noiembrie a conferi Crucea Elisabeta, doamnelor aci mai jos notate, cari, prin căutarea răniților sau bolnavilor ostași romani, sau prin instalarea de spitale și ambulanțe, precum și prin ofrande, au contribuit la alinarea suferințelor acelor ostași”. Lista celor decorate prin aceste decrete cuprinde cea 174 nume, incluzînd pe lîngă doamnele din România și pe cîteva din Transilvania: Iudita Măcelariu, Eugenia Munteanu Aldulian, Emilia Rațiu, Zinca Roman, Elena Popovici, Cîrlea Eufrosina, Iulia Rotariu, Aritti T. Stănescu, Cecilia Stănescu. Lista este publicată și *de Familia* (XIV, 1878, nr. 94). Oficialitățile austro-ungare sînt nemulțumite de această acțiune a suveranilor României. Bariț a avut un rol însemnat în distribuirea brevetelor și a „Crucilor”, fiind ajutat, în această acțiune, de Ilie Măcelariu și Alexandru Roman. În 1879 Bariț știîndu-se supravegheat se temea să mai expedieze el personal prin poștă decorațiile, pentru ca acestea să nu fie reținute de către autorități. La un moment dat el expediază prin poștă doar cîteva brevete, iar „Crucile Elisabeta” rămase neexpediate le depune la C. Resch din Brașov de unde urma apoi să ajungă la destinatare (*Ioan Georgescu, Dr. Ioan Rațiu. 50 de ani din luptele naționale ale românilor ardeleni*, Sibiu, 1928, p. 1952). În noiembrie-decembrie 1878 unele doamne din România, omise de pe listele publicate; cer ministrului de externe al României, Mihail Kogălniceanu, să li se recunoască și lor meritele din 1877. Într-adevăr, acesta le promite apariția unor noi liste (*Familia*, XIV, 1878, nr. 95). Astfel au mai fost decorate și alte doamne din Transilvania: Ana Moga din Sibiu, Aurelia B. Ciurea din Sărăsău, Ioana Bădilă din Sibiu, Carolina Balint din Roșia, Măria Cosma din Sibiu, Elena Țăranu din Lipova, Victoria C. I. Iuga, Măria Hania din Sibiu, Sevastia Mureșan din Brașov, și d-șoara Elena Pop din Băsești (*Familia*, XV, 1879, nr. 3). G. Bariț, I. Măcelariu, A. I. Roman

trebuiau să miilcească trimiterea brevetelor și decorațiilor pentru l¹, ^ ^ / m â n , r ^ ^ brevetele doamnelor dm Sibii din alte localități transilvănene.

² Decorațiile „Crucea Elisabeta”.

³ Cornițele suprem al Sibiului.

⁴ Sfirșitul scrisorii lipsește și ea nu a fost scrisă ci dictată de Ilie Măcelariu. Scrisul este al lui I. Hodoș.

XLVII

Sibiu, 12/6

Amice și frate !

Pe lîngă toată oprirea medicului, adaug și cu mîină proprie, tot în stil rapsodic, următoarele, însă numai în cea mai strictă confidență.

Oarecare adresă din partea Crucii roșii¹ adevărat că ar fi măștoare pentru nevasta mea, însă acea împrejurare, că din broșura și s-au trimis, precum bine știi, și la alte locuri² unele exemplare, nu ar aduce bună cuvîința cu sine ca cel puțin să se zică și din părți ori cît de puțin? Nu pentru persoana ce a compus ratiociniul din alte vederi mai înalte zic acestea, și iarăși numai în acel caz, dl. ministru³ — la care după cum știu s-au trimis broșurile⁴ — s-a faptic îndemnat a le promova pe acelea la locurile destinate. În 118 contrar, se înțelege de la sine că înceată toate./

În cazul prim, zic, că nu ar fi nice o dejosire, nice însuși p Alteța Sa Regală Doamna⁵, cînd și-ar manifesta complacerea sa, prin o zdranță de hîrtie sau prin alt suvenir ce ar fi poate și mai po fără nice o privire la preț. În caz cînd, poate, broșurile s-ar fi sau aflînd a se mai da cuiva, fii bun scrie-mi, căci mai sunt încă 5 plare legate în catifea.

Repet încă o dată că toate acestea ți le comunic în cea mai strictă confidență. Ori ce întrebuițare să o faci numai ca de la tine...

Te salut și sunt al tău sincer amic,

E. Măcelariu

¹ Crucea Roșie din București.

² Se referă chiar la suveranii României, după cum reiese în continuare scrisorii.

³ Mihail Kogălniceanu.

⁴ Exemplare ale broșurii tipărită de Iudita Măcelariu m 18,8.

⁵ Prințesa Elisabeta.

XLVIII

Vilcele, 15/6

Stimate amice și frate !

Din 3/7 mă aflu aicea la cură, fără a mă putea lăuda că aș fi oarecare progres în recîștigarea sănătății, din care cauză, după noul medicului, iarăși îți scriu numai pe scurt.

Intră damele din Banat, căroră li s-a acordat dreptul de a purta, Elisabeta e și Elena Țăranu², soția protopopului Ioan Țăranu din Lipova³ care încă pînă azi, pare-mi-se, nu a primit brevetu. Fii bun cercetează cum stă treaba.

119 Eu tot cu poșta de azi am asemnat la adresa lui Resch¹ 7 fl. sau fiindcă mi-[am] uitat adresa lui îți trimit ție 7 și te rog a-i exopera expedarea crucei și a brevetului de-a dreptul la Lipova.

Aicea sunt foarte mulți oaspeți / și în toată ziua sosesc 6—10 trăsuri. Peste 10 zile voi merge pe 2—3 săptămîni — dacă *mi U* pe pace — la Tușnad. Timpul e foarte bun; am avut adevărat, vro 3 zile ploaie cu răceală foarte mare, de credeam că ne luăm catrafusele cătră casă, deoa-rece blană nu adusesem nice eu nice nevasta mea. De ieri s-a îndreptat timpul foarte spre bine.

119" Mi-ar părea bine a mai auzi cîte ceva și de pe acolo. D-zeu să te țină și te întoarcă în pace.

Te salut din inimă și sunt al tău frate și amic.

E. Măcelariu.⁴

¹ Crucea.

² Elena Țăranu se află pe lista din *Familia*, XV, 1879, nr. 3.

³ G. Resch din Brașov, unde erau depuse decorațiile „Crucea Elisabeta”. Depunătoarele le puteau cere de la Resch, cărui li plăteau o taxă de 7 fl. pentru depozitare.

⁴ însemnarea lui Bariț: „1879. Ilie Măcelariu, 15 iuliu. Vilcele. Fără bani”

IOAN Micu MOLDOVAN

(1833—1915)

Blajul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea a fost onorat de numeroși figuri de mari învățați și patrioți, dintre care unii au fost cinstiți cu nimbul vredniciei din timpul vieții. Între aceștia se numără, la loc de cinste, și Ioan Micu Moldovan, moldovănuț din cauza înfățișării sale fizice, mai scunde. Foarte mare a fost, în schimb, figura sa morală și intelectuală, care l-a situat între cei mai de seamă slujitori ai științei și luptători pentru drepturile poporului român.

Născut la 13 iunie 1833 în comuna Moldovenești din apropierea Turzii, fiul de mare învățat a reușit, datorită inteligenței, dîrzeniei și stăruinței ce-i caracterizează întreaga viață, să termine școala elementară în satul natal și apoi cea secundară la Blaj. Privătit și greutățile inerente unui fiu de iobag în condițiile societății vremii, nu l-au abătut pe cîntemerar din drumul său, nu l-au descurajat în dorința sa. Inteligența vie și dîrzenia pe aceeași măsură îi deschid alte posibilități, îi asigură alte urcușuri spre învățatură. Începe să studieze la universitatea din Pesta în anul 1853/1854, în cel următor trece la cea din Viena. Munca neobosită, însoțită de lipsuri materiale și apăsări morale îi amenință serios sănătatea. Revine, de aceea, la Blaj, unde în anii 1855—1857 își încheie în mod strălucit studiile de teologie.

Cunoștințele vaste și solide însușite în anii de studiu i-au asigurat tînrului Micu Moldovan încă de atunci un binemeritat prestigiu de om instruit și învățat. Urmarea a fost numirea sa ca profesor la liceul teoretic și la Institutul teologic chiar în anul 1857, lucru foarte rar întîlnit în anele acelor școli și în ale altora¹. Pregătirea sa temeinică și multilaterală, dar și lipsa de profesori, explică predarea mai multor discipline: istoria, geografia, filosofia, limba și literatura română, limba latină. Rîvna, talentul pedagogic și sîrguința remarcabile l-au ajutat să facă cinste acestor obligații². Timp de aproape 30 de ani (25 ca profesor și 5 ca director), a slujit cu credință școala, s-a dăruit acesteia, a ridicat-o pe trepte superioare.

¹ Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, dosar nr. 100. Blaj, Colecția I. M. Moldovan, doc. 8180.

² Necesitatea îmbrățișării mai multor discipline de același profesor era subliniată și de însuși Micu Moldovan, care afirmă că profesorii cu „sudori crunte” suplinesc prin studiu privat ceea ce alții învață la universitate, iar după ce se pregătesc dintr-un studiu adresat clinic cauza nevoilor, se „mută la altul” și încep din nou. [Ioan Ratiu, *Ioan Micu Moldovan (1833-1915). Notițe biografice*, în *Unirea*, XXV, 1915, nr. 93-117.]

Un alt vrednic profesor blăjan, care l-a cunoscut și l-a prețuit, cel dintâi și unicul său biograf, Ioan Rațiu spune că „toate mărturiile conglăsuiesc că în decursul celor douăzeci și cinci de ani cât a stat la catedră, nici un profesor nu inspiră elevilor săi mai mult respect și teamă ca acest om mărunțel, serios și precis în toate orele sale de lecții, cumpănit la vorbă și vestit prin înalta sa judecată”. Trăind singur o viață de ascet, profesorul și directorul Ioan Micu Moldovan, vrednicul urmaș al lui Timotei Cipariu și Ioan Antonelli, își revărsa întreaga dragoste părintească asupra elevilor, interesându-se de condițiile vieții lor materiale, ajutându-i din propriile-i venituri pe cei săraci și sirguincioși.

Profesorul Ioan Micu Moldovan nu se va mărgini doar la activitatea didactică propriu-zisă. Dragostea pentru școală, puterea sa de muncă, grija permanentă de celelalte nevoi ale școlii îl vor îndemna și determina să se străduiască și să reușească în elaborarea unor manuale școlare, de care învățământul elementar și gimnazial românesc din Transilvania avea mare nevoie. Rezultatul acestei activități este acel *Lecțiunariu latin pentru a doua clasă gimnazială* după M. Schinnagl, publicat la Blaj în 1864 și un *Dictionariu român-latin*, care din cauza lipsei mijloacelor materiale a rămas în manuscris⁸. Acestora se adaugă, doi ani mai târziu, *Istoria Ardealului* și *Geografia Ardealului*, ambele bucurându-se de câte o nouă ediție.

Nevoile fiind multe și mari, Ioan Micu Moldovan nu s-a mulțumit doar cu manualele proprii. Încă din primii ani de profesorat el va deveni sufletul editării și procurării de manuale realizate de alții, necesare diferitelor discipline ce se predau în școlile confesionale greco-catolice, elementare și medii, nu doar de la Blaj, ci din toată Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Pentru a i se ușura misiunea, în 1869 a fost numit directorul tipografiei⁹ (ca succesor al lui Timotei Cipariu, care a condus tipografia diecezană timp de peste 30 de ani)⁶.

Posibilitățile tipografice din Blaj fiind limitate, Ioan Micu Moldovan se va îngriji să procure cărți școlare tipărite mai ales la Sibiu⁷. În acest scop întreține o vastă corespondență cu editorii Wilhelm Krafft⁸ și S. Filtsch⁹. În arhiva personală Ioan Micu Moldovan, studiată cu sirguință și pricepere în ultima vreme¹⁰, se păstrează numai pentru anul 1865 circa 164 scrisori primite de la W. Krafft. Din acestea rezultă că tipograful sibian se străduia să satisfacă toate comenzile pe care i le făcea Micu Moldovan, tipărind intens manuale, diferite cărți, planuri de învățământ, cataloage școlare, hărți etc. Din cele 126 scrisori primite de la S. Filtsch între anii 1867—1873 reiese că și acesta a colaborat cu I. Micu Moldovan la tipărirea și procurarea celor mai felurite manuale și cărți, inclusiv ale unora care au apărut la București.

1940, p. 100. n Rațiu, *op. cit.*, apud Nicolae Comsa, *Dascălii Blajului*, Blaj,

să iasă⁴ Pe coperta *Lecțiunariului* Ioan Micu Moldovan își anunță *Dicționarul*, care urma să iasă „în scurt” în 5 „coli petite”.

⁵ Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, dosar cu acte tipografice, doc. nr. 1—666.

⁶ Arhiva personală T. Cipariu, Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, dosar neinventariat cu acte tipografice.

⁷ *Idem*.

⁸ Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 3272—3906 (Corespondența cu W. Krafft).

⁹ *Idem*, doc. nr. 2911-3037 (Corespondența cu S. Filtsch).

¹⁰ Ioana Botezan, *Fondul de documente Ioan Micu Moldovan*, în *Revista Arhivelor*, an. XLVII, voi. XXXII, 1970, nr. 2, p. 505—516; *Idem*, *Ioan Micu Moldovan și Academia Română* (lucrări manuscrise).

Rolul jucat de Ioan Micu Moldovan în difuzarea manualelor și materialelor didactice în vederea înzestrării școlilor românești se poate deduce din scrisorile primite din Blaj de învățătorilor din diferite localități din Transilvania. Astfel, de pildă, în 1866, vicarul școlii din Iclodul Mare, Grigore Moisil, îi cere să i se trimită, de probă, câte un exemplar din toate manualele școlare tipărite la Blaj. După consultarea lor, în anii următori solicită între 10 și 15 exemplare, manuale de fizică, *Istoria Ardealului* și *Geografia Ardealului*¹¹. În septembrie 1867, învățătorul Simion Mureșan din Iclodul Mare îi adresează rugămintea de a i se trimite câte 11 exemplare din *Geografia Ardealului*¹². La rîndul lui, învățătorul Bazil Moldovan din Iclodul Mare năveni insistă, în decembrie 1868, să i se expedieze urgent manualele școlare solicitate a le putea da copiilor ca dar de Crăciun¹³. Între anii 1871—1881 i-au mai cerut manuale școlare și hărți învățătorii din Gherla, Letea Mare, Aiud, Miercurea Ciuc, Teiuș, Săcal, Bicz, Zalău, Hălmaș, Deva, Cugir și din multe alte localități răspândite în județele Transilvane.

Ioan Micu Moldovan s-a străduit să răspundă prin toate mijloacele marilor manuale ale învățământului elementar și mediu românesc. Ceea ce nu puteau împlini tipograful din Sibiu și Blaj (ardelene (Blaj și Sibiu) a fost completat cu ceea ce puteau oferi tipografiile și librăriile din România: București, Iași, Ploiești, Craiova și Botoșani. Devenit membru coreferent al Societății Academice Române, I. Micu Moldovan a avut posibilitatea să intensifice legăturile cu centrele culturale din România și să le solicite ajutorul. Legături foarte importante a avut mai ales după războiul de independență cu Librăria Socec din București¹⁴. În anul 1877 librăria bucureșteană cerea anual *Arhivul* și operele lui Cipariu și îndeosebi manualele de istorie ale lui Ioan V. Ilusu, I. Micu Moldovan și M. Drăghici (*Istoria Ardealului*) în schimb, după 1877, librăria Socec trimite lui I. Micu Moldovan, an de an, câte un exemplar din *Istoria limbii și literaturii române* a lui Ioan Nădejde, atlase de istorie și calendare etc.

Intensificarea legăturilor cu România pentru procurarea de manuale și materiale didactice era de absolută trebuință, deoarece odată cu numirea în funcție de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii din Ungaria a lui Trefort, măsurile restrictive impuse în privința manualelor și școlilor românești s-au intensificat. Dintr-o însemnare făcută de Micu Moldovan în evidența pe care o ținea la zi în problema manualelor, rezultă că în anul 1875 A. Trefort a interzis folosirea în școlile românești transilvănene a următoarelor cărți: *Elemente de istoria Transilvaniei* de Ioan V. Rusu; *Elemente de istorie și geografie* de Zaharia Boiu; *Istoria românilor din timpurile cele mai vechi pînă în zilele noastre* de A. T. Laurian; *Geografia Daciei* de I. S. Sălăgian; *Abecedarul* lui Vasile Petri; *Manualele românești* al lui Aron Pumnul; *Istoria cea mică* (Compendiu) a lui Ioan V. Rusu și *Istoria patriei* a lui Ioan Micu Moldovan¹⁵.

Ioan Micu Moldovan a căutat să vină în sprijinul învățământului și prin editarea revistei pedagogice, care a apărut la Blaj între 1876—1881 cu titlu *Foia școlastică*, destinată mai ales învățătorilor, în scopul ajutorării lor în activitatea didactică și culturală.

¹¹ Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 4324—4332 (Corespondența cu

Grigore Moisil),

¹² *Idem*, doc. nr. 4624.

¹³ *Idem*, doc. nr. 4333-4343.

¹⁴ *Idem*, doc. nr. 6770-6772, 6775, 6784, 6790, 6793, 6796, 7698, 7699.

¹⁵ *Idem*, doc. nr. 650 (dosar cu acte tipografice).

¹⁶ *Foia școlastică* a apărut la început ca supliment la revista *Economicul* (1875). De la 1876 pînă la 1881 este publicată de Ioan Micu Moldovan bilunar. Cf. Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 3742—3900.

Preocupările cultural-științifice ale lui Ioan Micu Moldovan și legăturile sale cu lumea dascălilor, personal și prin *Foiaia școlastică*, explică scrisorile numeroșilor învățători din diferite localități transilvănene, informându-l despre descoperirea unor cărți rare.

Simultan cu activitatea didactică și de autor de manuale, Ioan Micu Moldovan a fost preocupat deopotrivă și de cercetarea științifică. Dacă *Lecciónariul latin* a fost o lucrare, mai originale sînt *Istoria Ardealului*, 1866 (care după realizarea compromisului dualist a trebuit să-și schimbe titlul, în edițiile următoare, în *Istoria patriei*) și *Geografia Ardealului*. Periodizarea istoriei Ardealului se întemeiază pe momentele semnificative din istoria acestei țări: „periodul” I pînă la 105 (cucerirea Daciei de romani), „periodul” al 2-lea de la 105 pînă la 274 (părăsirea Daciei de Aurelian), „periodul” al 3-lea de la 274 la 797 (... cînd Ardealul... începea a avea domnitorii săi), „periodul” al 4-lea de la 797 pînă la 1002 (luptele regelui Ștefan I cu „ducii” Transilvaniei), „periodul” al 5-lea de la 1002 pînă la 1541 (organizarea principatului ardelean), „periodul” al 6-lea de la 1541 pînă la 1699 (înstăpînirea Habsburgilor asupra Transilvaniei), „periodul” al 7-lea de la 1699 pînă la 1848, „periodul” al 8-lea de la 1848 înainte. Originale sînt și unele caracterizări de evenimente și personaje, citarea izvoarelor istorice într-un manual destinat școlilor populare, interpretarea evenimentelor în sens românesc într-o vreme cînd efectele nefaste ale dualismului se vedeau tot mai păgubitor¹⁷.

Original pentru vremea aceea era și manualul de *Geografia Ardealului*, care se deschidea eu un capitol de *Cosmografie*, urmat de altul de *Geografie matematică*, apoi de cel de *Geografie fizică și politică* sau *administrativă*. Ga și cel de *Istoria Ardealului*, tot asemenea și cel de *Geografie „păcătuia”*, potrivit vederilor oficialității vremii, de aceleași interpretări „dăunătoare”. De aceea și unul și celălalt au fost interzise¹⁸.

Activitatea științifică a lui Micu Moldovanu a fost cuprinsă și în paginile revistei lui Timotei Cipariu *Arhivă pentru filologie și istorie* din anii 1867—1872. Articole cu privire la libertatea conștiinței în Transilvania¹⁹, în care dovedește, pe baza unui număr însemnat de documente și hotărîri dietale din vremea principatului ardelean autonom sub suzeranitatea turcească (1541—1699), organizarea bisericii ortodoxe a românilor din Transilvania, raporturile acesteia cu biserica protestantă (calvină) și autonomia bisericii românești față de cea calvină²⁰. Numeroase documente de epocă cu comentariile de rigoare, publică Ioan Micu Moldovan cu privire la viața și activitatea lui Samuil Micu Klein²¹. Ochiul său critic și dorința de a apăra cultura originală românească, cultă și populară, îl îndeamnă pe Micu Moldovan să supună unei critici ascutite tezele lui Titu Maiorescu cu privire la inexistența unei literaturi și culturi românești originale²², ale lui Wattenbach cu privire la caracterul poporului român²³.

¹⁷ Ion Lupaș, *Nicolae Popea și Ioan M. Moldovan*, București, 1920, p. 32—39.

¹⁸ *Ibidem*, p. 39-40.

¹⁹ Ioan Micu Moldovan, *Libertatea conștiinței în Transilvania*, în *Arhivă pentru filologie și istorie*, nr. XI, XIV-XVI, XVIII, XX-XXII, XXVII și XXIX din 1868-1869.

²⁰ Ioan Micu Moldovan, *Nesul bisericii române cu cea calvină*, în *Arhivă...*, nr. XL din 25 noiembrie 1871—1872, p. 792-796.

²¹ Ioan Micu Moldovan, *Documente pentru tipografia lui S. Klain*, în *Arhivă...*, nr. XXXIV-XXXVII din 1870.

²² Ioan Micu Moldovan, *Critica D. Maiorescu*, în *Arhivă...*, nr. XXIII din 1869-1870.

²³ Ioan Micu Moldovan, *Disertațiuni populare și D. Wattenbach*, în *Arhivă...*, nr. XXXI din 1 ian. 1870, p. 621-624.

Se cuvine menționată și colecția de folclor realizată, împreună între anii 1863—1878, care a fost editată de Andrei Bîrseanu și sub titlul *Doine și strigături din Ardeal* (București, Edițiunea Academiei Române).

Convingerea sa științifică, împreună cu dorința de a se conferi bisericii catolice mai multă autonomie față de oficialitatea politică și față de oficialitatea catolică, îl îndeamnă pe Micu Moldovan să adune în două volume *Doine și strigături din Ardeal* (București, Edițiunea Academiei Române) și să se lupte pentru desăvîrșirea bisericii greco-catolice din Transilvania²⁴.

O asemenea personalitate marcantă, încununată de un prestigiu și activitatea sa educativă și științifică nu putea privi pasiv evenimentele publice care interesau într-un grad superior viitorul poporului român. Deoarece nu se cuvenea să rămînă cel ce și-a închinat viața propășirii și dezvoltării țării sale, a fost unul dintre inițiatorii și întemeietorii Asociației pentru cultura și literatură română din Transilvania (ASTRA), fiind ales, de aceea, în comitetul de conducere. A participat la Dieta din Sibiu din anii 1863/1864, a debutat în viața publică la dezbaterile care s-au încheiat cu hotărîrile privind egala îndreptărire a limbii și confesiunilor lor, cu maghiarii, sașii și secuii²⁵.

A fost unul dintre inițiatorii și întemeietorii Asociației pentru cultura și literatură română din Transilvania (ASTRA), fiind ales, de aceea, în comitetul de conducere. A participat la Dieta din Sibiu din anii 1863/1864, a debutat în viața publică la dezbaterile care s-au încheiat cu hotărîrile privind egala îndreptărire a limbii și confesiunilor lor, cu maghiarii, sașii și secuii²⁵.

Anularea hotărîrilor Dietei din Sibiu din 1863—1864, pregătirea și realizarea lui, au fost pentru el o mare bucurie. Anularea compromisului dualist n-au descurajat pe cei încrezători în puterea de rezistență a poporului român. Nu l-au descurajat nici pe Ioan Micu Moldovan. El și-a îndrîjit și l-au îndrîjit și mai mult, încrezători și încrezător în puterea și în viitorul națiunii lor. Evenimentele condamnabile și compromisiunile care luptă și în viitorul națiunii lor. Evenimentele condamnabile și compromisiunile dualist din 1867 dintre burghezia austriacă și burghezia română, ștergerea autonomiei Transilvaniei, legile votate de parlamentul maghiar și anihilarea libertății de conștiință și egalității nemaghiare etc. — au întâmpinat rezistența demnă și neîndreptățiți.

Protestul și împotrivirea poporului român din monarhia absolută și felurite forme. De mare însemnătate și de mare răsunet a fost la noi mai 1868 (aniversarea celor două decenii de la Marea Adunare de la Blaj). Între autorii importantului act și acțiuni a fost și Ioan Micu Moldovan. El a atras trimiterea în fața tribunalului de la Tîrgu Mureș și împreună cu alți fruntași români, pentru „crima” de conturbare importantă a fost participarea lui Ioan Micu Moldovan la conferința din Transilvania, întrunită la Miercurea Sibiului, din februarie 1868. Conferinței: atitudinea politică a românilor din monarhia austriacă și a compromisul dualist. Trei curente își disputau pozițiile: participarea la Dieta de la Pesta (activiștii: Ioan Pușcariu, Iosif Hossu și Ioan Poruțiu); pasivitate deplină față de parlamentul de la Budapesta (Iacob Mureșanu, Visarion Roman, Aron Densușianu, Ioan Micu Moldovan); cîștigat pasiviștii, care înțelegeau pasivismul, după explicațiile lui față de parlamentul din Budapesta, „încolo activitate cît se poate tăria sale a fost emoționant și convingător. „Poporul român, daculmea aceea, care i se cuvine după drept, facă-și însuși viitorul său. Cel ce se razimă în străini, acela să piară”²⁶. Conferința din 1868.

24 Ioan Micu Moldovan, *Acte sinodale ale bisericii greco-catolice din Transilvania*, în *Arhivă...*, nr. XXXI din 1 ian. 1870, p. 621-624.

25 *Ibidem*, V, 101-103.

III,

însemnătatea și prin faptul că a înființat Partidul Național Român din Transilvania, iar Ioan Micu Moldovan a fost ales membru al Consiliului legislativ (Comitetul Central) al Partidului²⁷. În această calitate, în anii următori 1870—1871 va fi prezent în viața politică cu rol de frunte, participând la organizarea unor acțiuni, potrivit cu hotărârile de la Miercurea, la redactarea unor declarații politice în același sens, cum a fost aceea din mai 1871, în urma tratativilor eșuate cu guvernul Ldnyai²⁸.

Ioan Micu Moldovan își câștigase îndeajuns de numeroase și de importante merite pe tărîm școlar, cultural și politic pentru a fi vrednic de un fotoliu la Societatea Academică Română, și l-a obținut în 1871, pe temeiul propunerii lui Alexandru Roman, pe acela de membru corespondent, pentru „distinsele merite literare și științifice”²⁹. Va deveni membru titular în 1894.

Aceste merite le socotea Moldovan suficiente a-l îndreptăți să ocupe catedra de limba și literatura română la nou înființata universitate din Cluj³⁰. Dar oficialitatea vremii îi respinge candidatura, firește din motive politice.

În această situație, va continua să se dedice școlilor blăjene, spre înălțarea acestora, activității culturale în cadrul ASTREI, activității academice și vieții politice naționale. Preocupările cultural-științifice rezultă din bogata corespondență întreținută cu personalități marcante din viața culturală a Transilvaniei: George Bariț, Grigore Silași, Ioan Antonelli, At. M. Marienescu, Ioan Pop Reteganul, Ioan Pușcariu, Ioan Agârbiceanu, Horia Petra-Petrescu. Asemenea probleme sînt prezente și în raporturile lui I. Micu Moldovan cu oamenii de cultură din România, cu Academia Română, cu Ioan Bianu, mai ales, dar și cu Iacob Negruzzi, A. D. Xenopol, D. A. Sturza, Simion Mihali din Craiova. Se inițiază un intens schimb de publicații între Academia Română și bibliotecile din Blaj, se trimit cărți și reviste, se inițiază valorificarea vechilor tipărituri românești din Transilvania (*Pravila mică de la Orășie, Palia de la Orăștie, Catehismul calvinesc, Liturghierul slavon de la Brașov etc.*)³¹.

Școala cu nevoile ei multiple și variate, slujitorii școlii, de asemenea cu numeroasele lor probleme au continuat să constituie viața însăși a lui Ioan Micu Moldovan. Pentru ajutorarea școlilor și a școlarilor merituoși, vrednicul dascăl adună cu hărnicie de albină bunuri materiale și întreprinde acțiuni cu caracter financiar. Face parte dintre fondatorii Băncii „Albina” din Sibiu, cu participare însemnată în acțiuni bancare. Figurează de asemenea între fondatorii băncii blăjene „Patria”. Cumpără pămînt pe care-l administrează cu pricepere, asigurîndu-i alte venituri³².

Zeci de tineri au beneficiat de ajutoarele materiale, sub diferite forme, ale lui Ioan Micu Moldovan: împrumuturi pe termen lung, fără dobîndă, rambursabile după terminarea studiilor, cînd debitorii le puteau restitui, de multe ori în rate și atunci. Datele cunoscute cuprind numele a 45 de tineri studenți ajutați de modestul dar inimosul mecenat, pentru a-și termina studiile universitare în țară (București și Cluj) și în străinătate, în primul rînd

²⁷ Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 4039—4054 (Correspondența cu Ilie Măcelariu).

²⁸ Idem, doc. nr. 8725.

²⁹ *Analele Societății Academice Române*, tom. IV, 1871, p. 110 și Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 8179.

³⁰ Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 8180—8181.

³¹ Idem, doc. nr. 1963-2064, 2700-2704, 4189-4230.

³² Idem, doc. nr. 61—1595 (Correspondența cu Banca „Albina”); dosare neinventariate cu acte de referință biografică.

la Viena, dar și la Budapesta și Munchen³³. Alte zeci de elevi și studenți au obținut toate materiale prin Ioan Micu Moldovan, din fondurile și fundațiile mitropoliei din Blaj. Pe cît de preocupat a fost de creșterea și educarea tineretului, pe atît a fost de dîrz apărător al profesorilor. Pentru apărarea acestora era gata să-l înfrunte chiar și pe mitropolitan. O întîmplare în acest sens este semnificativă. Mitropolitul Ioan Vancea, aplecînd urechea la pîrile unor intriganți, a chemat pe toți profesorii la o înfruntare, în numele profesimii, Ioan Micu Moldovan a cerut mitropolitului să-și întoarcă „cîrja arhierescă împotriva denuncianților” care vreau să-l „înstrăineze de profesorime, care cu muncă dezinteresată a susținut și susține renumele institutelor noastre culturale”³⁴.

Un asemenea om integru, de vastă cultură și neobosită activitate nu putea lipsi din fruntea acțiunilor culturale de mare însemnătate. Și n-a lipsit. A urcat treptat cele mai înalte ale ierarhiei bisericești: canonic metropolitan la 1879, ales „unanimit” la propunerea lui Constantin Papfalvi, care spunea cu acel prilej că Micu Moldovan „prin părete”, referindu-se la spiritul său de pătrundere a lucrurilor³⁵; vicar capitular în 1892—1895, vicar general arhidiecezan la 1895, prelat papal la 1901.

Aceleași merite, unanim recunoscute, explică alegerea lui Ioan Micu Moldovan anul 1894 într-o demnitate culturală și politică mai însemnată chiar pentru vremuri și pentru acele împrejurări: președinte al ASTREI. În timpul președinției sale a durat pînă în 1901, ASTRA și-a extins activitatea și în Banat. Adunarea generală la Lugoj, din 1896, prezidată de Micu Moldovan, a constituit începutul. Semnificația mentului a fost subliniată de președintele ASTREI în cuvinte pe cît de potrivite pe de deslușite. „Acesta e primul pas — spunea Micu Moldovan — ce-l face Asociația scoborînd coasta munților și înaintînd spre marginile extreme ale tărîmului ocupat de neamul nostru. Legătura sîngelui și a limbii, care încheagă și țin laolaltă deosebitele națiuni și produc diversitatea lor, legătura sîngelui și a limbii, care la români totdeauna s-a născut și s-a dezvoltat cu tărie neînvinsă, încît zisa lui Bonfiniu, că românul a luptat mai mult pentru libertate decît pentru viața sa, este adevăr istoric în deplina putere a cuvîntului — aceste legături puternice făcură ca adunarea ținută anul trecut la Blaj să se supună invitării fraților să se prefigă locul adunării prezente între frații ce locuiesc această regiune încîntătoare de bun augur pasul acesta și să contribuiească el cu îmbelșugare la producerea acelor rezultate pe care toți le dorim și așteptăm de la însoțirea ce ne-a întrunit aci”³⁶. Pasul a fost de bun augur și a contribuit într-adevăr cu îmbelșugare la producerea fructelor pe care le doreau. Alte despărțăminte au fost înființate, alte adunări generale organizate în părțile locuite de români, contribuind într-un grad superior la menținerea mereu tînă a conștiinței naționale, temeinicînd, pas cu pas, unitatea politică și de stat a tuturor tărîmurilor locuite de poporul român.

Operă istorică de maximă însemnătate, la înfăptuirea căreia a contribuit în mare măsură tot atît de însemnată și Academia Română prin membrii săi ardeleni, dintre care

³³ Idem, doc. nr. 1696, 2115-2125, 2165-2225, 2433, 2477, 4315-4317, 4699-4711, 4755-4758, 4760, 4771, 5040-5044, 5305-5319, 6532-6541, 6593-6718-6720, 6899-6906, 6983, 7401-7402, 7614-7647, 7660-7664, 7797-7831-7835.

³⁴ Idem, doc. nr. 2081-2082, 2139, 2115-2125, 2148, 2165-2225, 2574-2580, 4189, 4358-4361, 6330, 6452-6459, 6532-6541, 6730-6731, 7258-7259, 7428, 7462. Între numeroșii studenți ajutați de Ioan Micu Moldovan au fost și Tripon, Horia Petra-Petrescu, George Moroianu etc.

³⁵ Ioan Rațiu, *Op. cit.*, I. c.; Ioan Lupăș, *Op. cit.*, p. 25.

³⁶ Nicolae Comșa, *Op. cit.*, p. 91.

³⁷ Ioan Lupăș, *Op. cit.*, p. 29-30.

important continua să-l păstreze Ioan Micu Moldovan. Lui îi trimitea anual Academia Română 2000 lei din Fundația „Ioan Fătu” pentru procurarea de manuale școlare care să fie dăruite gratuit elevilor săraci și merituoși din Transilvania, iar neobositul profesor și cărturar își îndeplinea cu cea mai mare conștiinciozitate îndatorirea”. Și tot Micu Moldovan este un harnic colecționar de manuscrise și cărți vechi, pe care le-a trimis Bibliotecii Academiei”.

Testamentul său este pe cât de impresionant pe atât de semnificativ. În mormântare simplă, fără anunțuri, școlarii să nu fie distrași de la învățătură pentru a-i face pompă, „că de pompă m-am ferit în toată viața”, fără predici și cuvântări funebre, fără monument la rînmormînt”. Testamentul i s-a împlinit întru totul. Corpul neînsuflețit al lui Ioan Micu Moldovan a fost purtat pe mâini la groapa simplă din cimitirul Blajului, lângă aceea a lui Timotei Cipariu și a mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu. Așa cum și-a dorit acela care „din fecior de sătean sărac, din biet școlar, care în clasa din urmă a Liceului purta seche de pănură sură, cîrpită pe umeri, s-a făcut profesor, director de liceu, canonic președinte al Asociațiunii, membru al Academiei! Din simplu soldat, general”³³.

Blaș, 14 aprilie 1869

Onorab[ile] domnule !

Noul nostru metropolit ¹ a sosit aici sîmbătă, în 3. Primire solenă nu i s-a făcut, tipul pentru că n-au știut oamenii cînd sosește. Duminecă în 11 și-a ținut „întoarcerea”, după programul ce-ți alătur ². Ceremonie lungi și cuvîntări iar așa, de la 8 pînă la două ore. La urmă, indulgențe pentru întia oră, în mănăstirea noastră, pre cât știu eu. [^]

Cuvîntarea principale a dînsului ți-o alătur aci ³. Întru aceasta sau întru alta ce a ținut de pre scrisoarie, apasă mult pe autonomia acestei besereci metropolitane, dependente de-a dreptul de S[fîntul] Scaun al Romei. Vom vedea în faptă cum va năzui a susține autonomia aceasta ^{131v} Ocaziu/nea e aci! Catolicii au făcut în Ungaria un statut pentru organizarea „universității” besereci romano-cat[olice]. între chiebatii la această universitate romano-cat[olice] figurează și toate diecesel besereci române unite.

Face-va metropolitul nostru protest, sau va participa (deși în statut e vorba numai de episcopi, nu și de metropoliți)? Eu mă tem mult că va participa. Preteste are destule și temeuri plauzibile știe dînsu aduce, provocîndu-se la omogenitatea intereselor, la participarea oarecărora membri ai besereci noastre din fundul religiunariu al ungurenilor ș.a. Dar toate aceste vor ameți numai pre găine, că besereca noastră autonomă poate apăra interesele sale și făcînd pași identici cu ai besereci catolice...¹ ¹³¹

Deunacamdată-ți pot scrie numai atîta, că doară poimîne a să plece spre a fi de față la deschiderea Dietei pestane. Lucru, oricum vine inconvenient și lui însu[și], de aceea zise cătră unii: „Nu se scandalizeze nime. Nu am încătrău”.

Altele încă mă întăresc tot mai mult în opiniunea de a vedea expu cauza noastră atît în beserecă, cit și în stat.

Împărtășindu-ți aceste lucruri cum cugetam eu de interes pentru d-ta, îți trămet 16 f]. prenumerare la *Dicționarul magiaro-român* 1 exemplar pentru Papfalvi⁶, altul pentru prof. Lászlo⁷ iară tr

33, 36, 33 ³³ *Arhivele personale ale lui Ioan Micu Moldovan*, doc. nr. 3, 5-6, 9, 12, 15, 16, 19, 21, 25,

³⁹ Idem, doc. nr. 1963—2061. ⁴⁰ *Analele Academiei Române*, seria II, t. XXXVII, 1915-1916, D 21-99- Ioan Lupăș, *Op. cit.*, p. 30.

⁴¹ *Unirea*, XXV, 1915, nr. 16, p. 31.

pentru mine; suma 5 exfemplare], cari te rog să faci a se trâmeste toate sub adresa mea./

Chiar întreprind tipărirea protocolului de la 11 aug. 1868 și a actelor de la depunerea lui Maior și alegerea lui Bob⁸. Te rog, de ai ceva acte sinodali de alegere dintru alte timpuri, binevoiește a mi le împărtăși spre întrebuițare în opul sau, mai drept, colecțiunea aceea⁹.

Dacă d-ta întrebai în Pesta după Cserei, află cum că în biblioteca rămasă de Șuluțiu se află un m[anu]s[cris] frumos¹⁰. Eu-ți pot extrage cu fidelitate locurile de cari ai lipsă, că biblioteca aceea se află sub grija mea, ca deponit judecătoresc.

Primește asigurarea distinsei prețuiri și urările de fericire,

I. M. Moldovanu,
prof.¹¹

¹ Noul mitropolit greco-catolic de Alba Iulia și Făgăraș era Ioan Vancea de Buteasa (1820—1892), ales de către Sinodul electoral din 10—11 august 1868 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, scrisori primite de la Ioan Fekete-Negruțiu, nr. XIX, n. 2). Vezi biografia acestuia în broșura lui Augustin Bunea, *Metropolitul dr. Ioan Vancea de Buteasa (Schiță biografică)*, Blaj, 1890; *Șematismul veneratului cler al Arhiepiscopiei metropolitane greco-catolice române de Alba Iulia și Făgăraș pre anul Domnului 1900...*, Blaj, 1900, p. 45—49; Victor Bojor, *Episcopul mitropolit dr. Ioan Vancea, în Episcopii Diecesei gr. cat. de Gherla, acum Cluj — Gherla (1856—1939)*, Tîrgu-Mureș, 1939, p. 171—267; Ioan Georgeseu, *Mitropolitul Ioan Vancea. La 50 de ani de la moartea lui*, Oradea, 1942.

² „Programul” e o foaie volantă redactată de prepozitul Ștefan Manfi: *Programul intronării metropolitului la 11 april 1869*. Exemplarul trimis de Micu Moldovan se află la B.A.R., ms. rom. 981, f. 49.

³ Cuvintarea lui Vancea la instalarea din 11 aprilie 1869 se intitulează *Allocutio quam Ioannes Vancsa de Buteasa miseratione divina et apostolicae sedis gratia archiepiscopus et metropolita Alba-Julienensis seu Fogarasiensis romanorum gr. rit. catholicorum per Transylvaniam et Hungariam. Praelatus domesticus Suae Sanctitatis. Solio pontificio assistens ss. theologiae doctor etc. etc. Occasione canonicae suae in sedem metropolitanam introductionis die 11 mensis aprilis anno reparatae salutis 1869 ad clerum populumque archidiocesanum habuit* și s-a tipărit la Gherla în 1869. Exemplarul trimis de profesorul blăjean lui Bariț se află de asemenea în fondul său de la B.A.R., ms. rom. 981, f. 50r-61v.

⁴ Micu Moldovan, asemeni tuturor patrioților și cărturarilor luminați ai Blajului din secolul trecut, e preocupat de păstrarea organizării — „constituției” — de tip oriental a confesiunii greco-catolice din Transilvania.

⁵ Lucrarea lui Bariț, *Dicționarul unguresc-românesc. Magyar-român szotár*, apăruse în același an la Brașov.

⁶ Constantin Papfalvi. Vezi în acest volum corespondența lui cu Bariț.

⁷ *Ioan Laslo*, 1841—1901, profesor blăjean. S-a născut la Pețelca, a urmat studiile liceale la Blaj și teologice la Blaj și Viena. între 1865—1869 a funcționat ca profesor la Liceul greco-catolic din Blaj. Din 1869 până în 1880 a fost administrator protopopesc al Roșiei, după care, până la sfârșitul vieții, paroh și protopop al Clujului.

⁸ Aceste și alte documente istorice vor fi publicate de Micu Moldovan în culegerea sa *Acte sinodali ale bisericii române de Alba-Iulia și Făgăraș*, I, Blaj, 1869; II, Blaj, 1872.

⁹ Nu ne putem da seama în ce măsură i-a fost Bariț de folos în acest sens. Profesorul blăjean publică, „din alte tempore”, actele următoarelor sinoade: din

1742, 1751, 1764, 1782 (alegerea lui Ioan Bob) și 1850 (alegerea lui Șuluțiu).

¹⁰ Este vorba de o celebră lucrare a istoricului maghiar *Miklosvárszeki Nagyajtai Cserei Mihály Historidja 1661—1711*, de către Kazinezy Gábor, după manuscrisul dăruit în 1850 A de către profesorul Szász Károly din Aiud. Apărută în colecția *Könyvtár*, Pesta, 1852—1855, ediția e deosebit de îngrijită, textul are două coloane în pagină, în manieră de incunabul.

¹¹ Cu adnotarea lui Bariț: „Venită 18 apr. Răsp. 19 apr.”

II

Prea stimate domnule !

Am primit epistola d-tale de la 19 apr. și o am citit cu atenție. Vin să te mai încunoștințez de unele de pre aici.

*Alesul*¹, cumu-i place a se numi, pînă acum se lăsa în dreapta și în stînga, neavînd încă destul curagiu spre a îndrepta cugetul animei sale. Însă despre aceea nu mă îndoiesc mult, că poate fi tare periculosă, precum zice bătrînul *Jorn* *apetitus*². Spre caracteristică, cetește un fapt. în 9 decembrie depune esame din dogmatică. Un prozelit ce voiește a protejia protecțiunea ultramontanilor trage ca de păr sinodul și-l mestecă în vorbă întrebînd pre Brătianu³ (care umbră în Oșorhei), avut-a sinodul acela drept de a face „alesul” și „alesul”, pre lîngă toată prudenția sa, surprins, scapă să spună: „Acela a fost un conventieul”. Așa, plesni în față pre ta, acesta, poate, vor ieși mai multe în *Actele sinodali*⁴.

Să trecem la alta. Cunoști cerculariul prin care neamul nostru să trâmeste la congresul pestan⁵. Știi că este făcut de noi. Eu însă te asigur că el este cu totul pentru participarea noastră prin aceea s-ar nimici unicul refugiu ce satrapii ne-au lăsat cîndu-și chiar ambițiunea, ce nu crez să nu-l facă a deosebi fie cap al unei besereci autonome, decît instrument vil⁶ al lui ce a-i vărsa sîngele mămesc./

Ei, dar pre lîngă cîte toate, protopopiatele se clădise în contră, și încă unele în termeni foarte oarzăni, provădî rîrile Sinodului de la 11 aug. Aug[ustin] Pop⁷ deși s-a putut, nu o a putut scoate ca eparhianii lui să sîntă participare. S-au dat însă vreo 3 rămași de lume care au trâmeste nește protochoale sau raporturi pentru participare și forma de alegere. Pre baza acestor, *alesul* îndată a exersat (mi se pare, între laici Georgiu Bariț e în frunte, a dr. Rațiu, Hossu⁸ și doară Vaida Ladfislau⁹), cred că fi făcut cu ele laicii, nu știu. Dară T[imotei] C[ipariu] și 3/4 dintotăe voturile preuților din acele 3 protopopii consistoriul din sîmbăta Rusaliilor că „ar fi obrăznic să cales al diecesei, cînd majoritatea așa mult precum în contra participării. Și n-a primit a emula cu

Ar aștepta omul ca, după ce animele credincioșilor s-au manifestat în contra aceluși congres, „alesul” credincioșilor încai măcar din prudenție pastorală să nu meargă nice el la locul ce se consideră de mormintul beserecei sale. Și, cu toate acestea, el e rezolut a merge. În adevăr, bine mulțamește la ai săi!

Alături 16 fl. pentru alte 5 ex. din dicționarul¹³, cari toate să mi se trămetă, împreună cu cele plătite la 14/4.

Te salut cu reverență distinsă,

/s/ M. Moldovanu,
prof.¹⁴

134*

¹ Noul mitropolit Ioan Vancea, care nu se bucură de simpatia lui Micu Moldovan.

² „Violenia ațîță poftele”.

³ Din 11 august 1868, adică sinodul în care a fost el însuși ales mitropolit.

⁴ Personaj neidentificat.

⁵ Sinodul din 10—11 august 1868 e cuprins de Micu Moldovan în primul volum al *Actelor sinodali...*, p. 1—60 (vezi scris, anterioară, n. 8).

⁶ Prin circulara sa nr. 705 698/1869 (vezi *Federațiunea*, II, 1865, nr. 61—246, p. 245), mitropolitul Ioan Vancea provoacă pe toți protopopii greco-catolici să-și desemneze candidații — clerici sau laici — care să fie aleși ca delegați ai confesiunii la un congres al statusului catolic maghiar, congres fixat pentru data de 20 iunie 1869. Hotărîrea mitropolitului, emanată „din ședința consistoriale ținută la 17 mai 1869” încălca principul autonomiei bisericii greco-catolice românești, recunoscînd-o drept anexă, filială a bisericii catolice maghiare. La fel de grav, se încălcau bazele unirii cu Roma, prin care noua confesiune rămîne una de rit oriental, catolicizarea reducîndu-se doar la cele 4 puncte îndeobște cunoscute.

⁷ Protopopul greco-catolic de Alba-Iulia.

⁸ „Cum, cum nu”.

⁹ Vasile Ladislau Pop.

¹⁰ Iosif Hossu, funcționar clujean.

¹¹ Ladislau Vaida de Glod. Despre toți trei vezi date biografice în volumele anterioare ale colecției.

¹² Date despre acest veșnic colaboraționist cu politicienii reacționari maghiari vezi în *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Ioan Antonelli, nr. XLV, n. 2.

¹³ Vezi scris, anterioară, n. 5.

¹⁴ Adnotată: „Răsp. 30 iunie”. Bariț îi trimite această scrisoare lui Alexandru Roman la Pesta, care o folosește ca sursă de bază pentru o „împărtășire” de la Blaj, sub titlul *Transilvania* (în *Federațiunea*, II, 1869, nr. 72—257, p. 287). Scrisoarea lui Micu Moldovan e tipărită aproape în întregime (cu atenuările de rigoare): „în 9[iunie] se depuse examenul din dogmatică. Un prozelit, care voiește a face carieră prin protecțiunea ultramontanilor, trage ca de păr sinodul de la 11 aug. 1868 și-l mestecă în vorbă, întrebînd [pre un cleric că] avut-au acel sinod dreptul de a face ceea ce a făcut? [Mitropolitul], surprins, [nu se putu răbda să nu zică]: «Acela a fost un conventicul» Așa plesni [preasfinția sa] în față pre tată-său.

[Află că mai toate] protopopiatele [din archidieceză] s-au dechiarat în contra [cerculariului arhiepiscopesc], și unele încă în termeni foarte oarzăni, provocîndu-se și la sinodul din 11 august 1868. Augustin Pop, [protopopul de la Alba-Iulia], deși s-a încordat pre cît [numai a știut], nu a putut scoate [la cale, căci eparchianii lui nu s-au dechiarat participării]. [Numai cinci protopopi, cei mai servili din toți, au mingit niște alegeri *taliter qualiter*, punînd între cei aleși și pre cinci mireni, carii nu voiesc să știe nimic de acea alegere]. D-n Tim. Cipariu, carele avu 3/4 al voturilor preoțești din 3 protopopiate, [a dechiarat] în consistoriul din sîmbăta Rosalielor că ar fi'o obrăznicie a se gera omul ca ales al archidiecezei, cînd majoritatea așea precumpănitoare este în contra participării, și n-a primit a emula cu Sigismund Pop.

Archidieceză întregă, afară numai de 5—4 ultramontani consideră participarea ca mormintul beserecei românești greco-catolice, recunoaște că a primit scrisorile (de fapt doar aceasta singură) și că a mixat datele. Pentru a evidenția geneza acestui articol și a fi vorba în scrisorile următoare, am pus între paranteze drept apartine lui Micu Moldovan dar a fost „stilizat” de Alexandru Roman cu litere cursive ceea ce este din altă sursă. Reiese că scrisoarea lui Micu constituie partea esențială a articolului, intervenit în proba cîpării românilor la congresul catolicilor unguri (vezi nota 6).

III

Prea stimate domnule !

Am primit epistola d-tale din 30 ale trecutei și o văd cu plăcere și mîngăiere sufletească. Adecă: „inteligenția a rămas foarte bine, că a lăsa besereca numai în grigea arhiepiscopului presupune celui mai încarnat despotism, iar a încredința arhiepiscopilor beserecești numai clericilor, înseamnă a-ți încredința sau la nește interesați pentru prădarea lor, sau la nește interesați

griji-

135

Clericii, dacă voiesc a face carieră, caută să joace prea sînțiele ce conferesc oficia și; beneficia. Iarăși, dacă a face opusețiune pre față, ușor li se frînge grumazul.

Inteligenția este mai independentă și, în unire cu clericii, o poate duce acolo unde se cuvine și dorim.

Iaca pentru ce m-am bucurat văzînd din epistola d-tale că inteligenția noastră este rezolută a primi lupta și a nește libertatea beserecească.

Canonist, de aceea, anevoie se va afla aici, înșăși Metropolitul e acasă.

Salute și succes ferice întru toate întreprinderile!

135»

Cînd expedezi la Filtsch (librariu ori tipograf) să-ți trămete și pentru adresa mea 2—3 exemplare] din

336

[entală], și voi răspunde ce se va cădea¹./

¹ Vezi scrisoarea anterioară, n.6.

² Adnotată de Bariț: „1869. I. M. Moldovan, Blaș, 8

12 ex. *Dicționarul*’.

IV

Prea stimate domnule !

împărtășirea *Federațiunei* despre conventicul d-tale și întristare nespūsă în archiereul nostru, care eu, în

și demințirea dublă, o aș lua de semn bun, dacă nu s-ar fi auzit chiar de una dată și plîngeri în contra laicilor, că dînșii îmbla să despoaie pre sînțiele sale de potestate. Ce se ține de demințire, nu zic nice una vorbă. D-ta știi prețui valoarea demințirilor oficioase cum și fidelitatea sau, mai bine, fidei-demnitatea celor ee-ți scriu, de nu cumva au fost surzi cei ce au fost prezenți¹ ori întru adevăr plini de răutate, toți, pînă și însuși urzitorul incidentului.

137 Alte urmări ale acelei împărtășiri le voi comunica altă dată /Acumu-ți fac cunoscut: a) cum că d. Cipariu ăst an nu va vedea Bucureștii². Cel puțin pînă acum nu este rezolut. Într-adevăr, de vom prețui conștiincios împregiurările de aici, caută să-i dăm dreptate: că anevoie mai poate absenta pre timp îndelungat și anevoie poate lipsi la începutul anului școl[ar], care la noi e tot 1 sept. nou. De nu va merge — și nu crez să meargă — va scrie pre larg despre toate, și despre dicționarul³. *Gramatica*⁴ înaintează. Au ieșit 7 coaie octav mare. b) Dicționarul⁵ a sosit. Mulțămită de la d. Cipariu pentru exemplariul trămes. De la mine, asemenea. Permite-mi să fac una observare asupra broșurei⁶. Sum de opiniune că rățezarea e dăunoasă, lăsîndu-se prea puțină margine
137* pentru legat, care tot caută să ur/meze. Mult mai bine este să dați în comerț exemplaria legate tare. Eu aș fi adus pentru publicul de aici mai multe, dar Filtsch zice că nu are nice unul. c) Am terminat tipărirea *Actelor sinodali*. Sper că poliția încă nu va face dificultăți, că nu are pentru ce, de nu cumva din predilecțiune cătră persoana mea. Am despus la Filtsch să trameță pentru d-ta un exemplariu, prin D. Mureșanu⁷. Să învățăm din smînteale trecutului, chiar și din ale celui mai de aproape!

Mîne plecăm la Șomcuța Mare, d. Mihali⁸, eu și un coleg mai tînăr. După reîntoarcere,-ți voi scrie la București.

Primește manifestarea distinsei mele reverințe.

138

/ . M. Moldovan⁹ /

¹ „împărtășirea” care l-a iritat pe mitropolitul Vancea n-a fost altceva decît propria scrisoare a lui Micu Moldovan cătră Bariț din 25 iunie 1869 (supra, nr. II), tipărită de *Federațiunea* (scris. II, n. 14). După cîte înțelegem din acest pasaj, Micu Moldovan, intimidat, cere „dezmințirea” propriilor sale cuvinte. *Federațiunea* nu va publica o asemenea dezmințire.

² Adică nu va participa la cea de a treia sesiune a Societății Academice Române, Cipariu fiind între membrii fondatori ai acesteia. Sesiunea s-ă ținut între 1 august — 15 septembrie. Filologul blăjean nu va lua într-adevăr parte la lucrările forului științific din București. Bariț însuși va sosi cu întîrziere în capitala românească, prima ședință la care va lua parte fiind aceea din 25 august (vezi *Analele Societății Academice Române*, tom. I, ses. an. 1867—1869, București, 1869, p. 201—293).

³ Tot în legătură cu activitatea Societății Academice: în sesiunea din 1867 — deci prima sesiune — într-o ședință din 12/24 septembrie, luîndu-se de pe acum în discuție problema redactării dicționarului limbii române, membrii sînt însărcinați cu diferite contribuții la adunarea materialului. Lui Cipariu îi revine, în mod expres, îndatorirea de a scoate cuvintele românești din cărțile vechi, pentru care lucru i se vor pune la dispoziție cărțile necesare. E o recunoaștere la scară națională a meritelor filologice ale blăjeanului, care va fi unul dintre cei mai apreciați și mai activi membri ai forului științific de la București. Despre îndeletnicirea ia' acest

dicționar urma să-i scrie Cipariu lui Bariț sau, și mai probabil⁴ întregii adunări întrunite la București, în cazul când nu va lua parte.

⁴ în aceeași sesiune, la 11/23 septembrie adunarea generală a Societății Academice deschide concurs și votează un premiu de 300 galbeni pentru partea întâia a gramaticii limbii românești: „analitica” sau morfologia. Termenul concursului e fixat la 15 iulie 1868. Din'trei manuscrise secrete primite de delegația Societății, I. C. Massim, însărcinat să raporteze despre valoarea lor în sesiunea 1868, se oprește asupra celui care purta drept moto dictonul: „Si consuetudo vicerit vetus lex sermonis abolebitur”, pe care îl prezintă elogios în ședința din 10 septembrie 1869. Autorul ei era Timotei Cipariu, care, în aceeași sesiune e însărcinat și cu tipărirea lucrării, cu spesele Societății, întreprindere încheiată în anul 1869: *Gramatica limbii române. Partea I. Analitica*, București, MDCCCLXIX [1869], (vezi Dimitrie Macrea, *Timotei Cipariu, în Lingviști și filologi români*, București, 1959, p. 67—78).

⁵ De data aceasta este vorba de *Dicționarul unguresc-românesc* al lui Bariț (scris. I, n.5).

⁶ Adică asupra lucrării de broșare a *Dicționarului*.

⁷ A tomului I. Următorul va'fi tipărit în 1872.

⁸ Iacob Mureșanu.

⁹ *Victor Mihali de Apșa*, 1841—1917, mitropolit al Arhidiecezei metropolitane greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș, fruntaș al românilor din Transilvania și mecenat de renume. Originar din leud, în Maramureș, descendent al unei familii nobile românești, Victor Mihali a făcut studii teologice strălucite la Roma, la Propaganda Fide. A fost profesor la Gherla, din 1863, iar la 6 aprilie 1869 mitropolitul Vancea îl transferă la Blaj, ca secretar metropolitan. În 1874 e numit episcop al Lugojului, în care calitate și-a dovedit talentele de bun organizator și sprijinitor al culturii. Devine mitropolit în 1893, după moartea lui Ioan Vancea. Despre Victor Mihali vezi *Date statistice* [în legătură cu activitatea mitropolitului dr. Victor Mihali], în *Unirea*, IV, 1894, nr. 51; *Din viața noului mitropolit*, în *Unirea*, IV, 1894, nr. 51; *Dr. Victor Mihali de Apșa*, în *Familia*, XXX, 1894, p. 529; *Dr. Victor Mihali de Apșa, mitropolitul românilor uniți din Ardeal*, în *Vatra*, 1894—1896, II, voi. II, p. 9; *Dr. Victor Mihali de Apșa, mitropolitul de Alba-Iulia și Făgăraș*, în *Calendarul Aurorei*, Gherla, 1896, p. 22—23; Nicolae Iorga, *Mitropolitul Victor, în Oameni cari au fost*, II, București, 1935, p. 352—354; Vasile Suciu, *40 ani de arhierie a mitropolitului dr. Victor Mihali, 1875—1915*, în *Românul*, V, 1915, nr. 26, p. 2—3; *Victor Mihali de Apșa (1875—1915). Omagiu la jubileul arhieriei de 40 ani. Date biografice*, în *Unirea*, XXV, 1915, nr. 14.

¹⁰ Adnotată: „1869. I. M. Moldovan. Blaș, 4 aug. Răsp. {Dicționar ia}”.

V

Blaș, 12 oct. [1]869

Prea stimate domnule!

Vei fi auzit că în săptămîna venitoare avem sinod, însă compus numai din clerici¹. Puțin sper de la un așa sinod, că interesăle se crucesc în mii de moduri și domnesc înfricoșat. Cu toate acestea, nu lapăd sperarea și cu atît mai puțin m-aș putea determina vreuna dată la pasivitate pre terenul acesta.

După cîte se arată dincoace, dincolo, seamănă cum că ultramontanismul va să facă oarecari încercări. Așa, fiii credincioși beserecei și națiunei noastre au lipsă de toată precauțiunea și de un *modus procedendi* ca să nu rămînă cu bucele îmflăte./

Ca pre unul *qui rerum usii polles*² și te-ai interesat de beserecă în toate necazurile ei, te rog să nu pregeți a scrie (de nu vei fi scris) și a ne comunica ce cugeti a fi de făcut.

După ce valoarea celor 10 pfunete] de la 1868¹ s-a despuat, cuget că sinodul se cuvine să le recunoască de ale, sale și numai după aceea să treacă la punctul 2 al agendelor: executarea pfunctului] 8 dintru aceleași puncte sinodali. Cu atîta s-ar putea, doară, termina.

Întru aceea de vor ajunge cele 3 zile (20—22) destinate pentru sinod, se vor putea lua înainte și proiectele pregătite aici (întru unele cam *secundum cor sancti Ignatii**, Gregorii 7 etc.)/

Primește descoperirea sincerei mele reverințe.

/ M. Moldovanu,

Eotvos⁵, cînd a fost aici, a zis că de ar ști că congresul va decide intrare în Adunarea de la Pesta, el s-ar învoi să ținem congres.

Călătoria d-lui R.⁶ pre aici crez că va avea rezultate bune. Daună că unii oameni sunt domniți de prejudeciul că numai așa poate fi bine, cum au învățat ei⁷.

¹ Sinodul arhidiecezan a avut loc în zilele de 20—22 octombrie 1869, la Blaj. Tot în acest sinod s-a prelucrat și o lege electorală provizorie pentru congresul Provinciei metropolitane greco-catolice române de Alba-Iulia și Făgăraș.

² „Care distinge conexiunea lucrurilor”.

³ Cele 10 puncte de la 1868: „un proiect relativ la restaurarea autonomiei și constituțiunii sinodali a băserecei gr. — catolice”, redactat în ședința preliminară din 10 august, la inițiativa vicarului foraneu al Făgărașului, Ioan Antonelli și impus sinodului electoral sub formă de „condițiuni de” alegere”. Cele 10 puncte, care se resimt de influența radicalilor progresiști din clerul superior al Blajului, sintetizează năzuința perenă de a păstra caracterul oriental al confesiunii, unic mijloc pentru salvarea independenței acesteia.

⁴ „A doua minte a Sfîntului Ignațiu.”

⁵ Ministrul ungar al culturii.

⁶ Probabil Ioan Rațiu.

⁷ Cu însemnarea lui Bariț: „Răsp. 16/4 oct. pe larg.”

VI

Blaș, 24 oct. [i]869

Prea stimată domnule !

În fine, iacă-ne ținurăm și sinod, pot zice cu rezultat bun. Metropolitul, și în cuvîntul de deschidere și alteori, a intonat și apăsător auto-nomia băserecei și independența ei de la oricine altul, afară de papa, necesitatea tinerei congresului provinciale și necesitatea sinoadelor.

În dezbateri, nicăiri nu a dovedit decît tendințe de cele liberali și a lăsat ca oricine să-și desfășure ideile după plac. Aceea însă n-a suferit, ca propunerea lui Balint, pentru ca sinodul să cunoască de ale sale cele 10 puncte de la 1868¹ și de baze pentru /reconstituirea băserecei, să se facă și dezbătă. Ce, îndată ce Balint² se apucă de lucrul acela, zise: „Datina este ca orice propunere întîi să se arate la prezidiu”, în urma căreia Balint i-o a dat, iară el a pus-o bine și nu i-a dat ordine.

m

Cînd, apoi, 4—5 înși am mers la dînsul în obiectul acesta, ne-a dat cele mai mulțămitoare asigurări și s-a învoit cu una propunere mijlocitoare, carea mai tot acolo ieșea.

I-am dechiarat că nu voim a forța, nice a-i tăia puțința de a lucra...

Preste tot a mers bine. Și din cele din evul mediu s-a mai scuturat cîte ceva.

Iartă că am scris în fugă și primește salutări sincere,

141*

/ M. Moldovan?!

¹ Vezi scris, anterioară, n.3.

² Simion Balint, care era protopop de Roșia Montană.

³ Adnotată: „1869. I. M. Moldovan, Blaș, 24 oct. Primită prin d-n. I. Mureșan în 31 oct. Răsp.”

VII

Blaș> 15 martiu 1870

Prea stimată domnule !

Din comisiunea Societății Academice Române, am onoare a-ți trimite 2 ex[emplare], partea din urmă, a *Gram[aticii]* premiate K. Cu aceasta și se completează exemplariile, ale căror începuturi le-ai fost căpătat în București.

Expedarea opului la București întîmpină greutăți mari, din cauza drumurilor¹. Au trecut două luni de zile de cînd nice un car de aici nu se încumetă a pleca la Sabiniu. La Alba Iulia încă rar îmbla oamenii și cu greutate. Cu toate acestea, ca exemplariile pentru România să nu mai zacă aici, cu cea întîi ocaziune se vor tră/mete, pre încungiurul acesta, numai să meargă una dată.

143

Din *Fed[erațiunea]* vei fi văzut că regimul are cuget serios de a ne băga în Congresul pestan². Consistoriul de aici nu a remustrat nimic, ce a trămes hîrtia la Roma, ca metropolitul să o vază³. Sum curios să văz pre ce coardă o va prinde, că va fi venit timpul să se dechiare, ori cu noi ori în contra noastră.

143*

Pînă acum a cășunat una mare daună materiale și opidului și la satele din giur. Arenzile băuturilor, a podurilor și a moarei le-a dat unui evreu carele, fiind conproprietariu, nu numai îngustează drepturile Curței, ce încă tinde a le surupa iară, de altă parte, despoaie poporul, știi, după datina /jidaniilor. Aceasta cășună multă pornire, mai ales pentru că cu prețul acela și alții le-ar fi luat și pentru că cu ocaziunea venirii sale în scaun a fost zis deputațiunii opidanilor că dînsul nu va apropia jidani. Abia trecură trei, și a apropiat (pe 6 ani) pe cel mai periculos. În deșert, pentru conciliu trebuiau bani și regimul nu a voit să-l împrumute decît sub condițiuni foarte oneroase.

Primește, domnul meu, încredințarea prea distinsei mele considerațiuni.

Stimătoriu sincer,

144

/ M. Moldovan⁴!

¹ Partea I, *Analitica*, din *Gramatica limbii române* a lui Cipariu (vezi scris. IV, n. 5).

² Pasajul se lămurește printr-o notă pe verso la foaia de gardă a *Analiției*: „Cu tipariul Seminarului afrih]diecezan din Blaș”. Ceea ce înseamnă că, în pofida foii de titlu care specifică: București MDCCLXIX”, această comandă a Societății Academice Române s-a executat la Blaj, sub directa supraveghere a autorului.

³ Sub titlul *Autonomia biserecei române, Federațiunea* (III, 1870, nr. 21 — 353, p. 79) publică un articol de fond despre aceeași problemă a congresului catolic (vezi scris. II, n. 6; III, n. 1), care zbuțumase opinia românească și în 1869. Se comentează refuzul autorităților dualiste ungurești de a recunoaște confesiunii greco-catolice statutul de autonomie, de independență ca provincie bisericească de sine stătătoare. Se propun și câteva metode concrete de acțiune în vederea obținerii unui congres propriu. Dar obținerea congresului dorit va rămâne un deziderat al viitorului, către care românii greco-catolici, împiedecați de stăpânire, vor face pași anevoioși și neînsemnați. În 1872, între 5 și 17 mai se va desfășura primul sinod sau conciliu sub egida provinciei metropolitane blăjene (vezi *Conciliul provincial prim al Provinciei biserecești greco-catolice Alba-Iulia și Făgăraș ținut în anul 1872*, ed. II, Blaj, 1886), o întrunire nu numai exclusiv clericală, dar și stăpînită strict de ultramontani. Aici nu se vor discuta decît probleme dogmatice. În anul următor, Vancea va convoca un „congres” mixt, din clerici și mireni — un simulacru de status propriu! — care să se ocupe de situația școlilor naționale. Vezi despre acest congres, *George Barit și contemporanii săi*, III, scrisorile primite de la Ioan Fekete Negruțiu, nr. XX, n. 1.

⁴ Vancea se afla la Roma, ca participant la Conciliul Vatican, unde a plecat în 9 noiembrie 1869 și s-a întors în 12 iulie 1870 (cf. Victor Bojor, *Episcopii Diecesei gr.-cat. de Gherla*, p. 212—219).

⁵ Adnotată: „1870. I. M. Moldovan, Blaș, 16 mart. s.; venită 23 mart. ii. Răsp.”

VIII

Prea onorate domnule !

Blaș, 3 dec. 1870

În fine, se pare cum că va să ajungem la conchiemarea congresului nostru¹. Metropolitul a mers joi, în săptămîna trecută, la Pesta, ca în persoană să întetească lucrul. Consistoriul plenariu, ținut mai de aproape la Gherla², încă a decis a se trimete una deputațiune (Bilțiu³, Coroianu⁴ și protopopul din Borșa, Al. Barbulovici⁵), și pentru alegere și pentru cauza congresului.

Ma, ce este mai singulariu, auz că și episcopul cu care Andrăssy⁶ vrea să fericească pre lugoșani⁷ încă lucră bărbătește pentru concederea congresului nostru. Firește ca, venind, să aibă miez prin care sperează a mai domeri ura oamenilor, pornită cu atîta asprime asupra sa.

Apoi S[zab6]⁸ doară acuma nu va fi mai făcînd pedice, că cele întîmplate-l vor fi învățat puțină minte. Încolo, eu crez că, afară de unele cauze interne cari nu le mai scriu aici, ep[isco]pul Sfzabo] a fost pedeca principala pentru care metropolitul nu a convocat congresul [din] proprie auctoritate și fără concesiune. S-a temut că orăzani nu vor veni⁹, mai ales ep[isco]pul.

Dar eu voiam a-ți trage atențiunea la una cestiune prea delicată carea, mă tem, va încurca congresul și de aceea înainte ar trebui rume-gată bine. Înțeleg: capitulele și pu/sețiunea lor în organismul biserecei noastre. În sinodul nostru mai de aproape, cînd s-a făcut regulamentul

provizoriu pentru congres, ca să delăturăm prepusul/ s-au susc cîte doi indivizi din fiecare capitul sau, mai drept, sinodul a afla cale ca fiecare capitul] să fie reprezentat cu acest număr în congresul constitutiv al nostru.

Ma, sinoadele noastre de mai înainte au dat Capitului din deplină recunoaștere. Acum, dară, avem să rămînem aci și numai aceea mai poate fi vorba, cum să fie împărțiți în consistoriile și sen-ce se vor forma, că a-i lăsa pur și simplu consiliari și spiritualib ep[isco]pului, nu va merge, cel puțin așa cuget eu. / Deși-s cor că d-ta și pînă aci vei fi cugetat asupra acestui lucru, totuși te ma să cugeti și iară să cugeti, ca să nu provină de aci nice daune p beserecă, nice opintiri în contra autonomiei noastre.

De la d. Papiu¹⁰ mi-ai fost trămes 25 es. *Vieața lui Ști* din cari 8 gratis, în 8 laturi, iar 17 pre bani. Cele gratuite s-au împ precum e scris pre hîrtia alăturată¹¹, cele 17 s-au vîndut. Prețu se aclude, sustrăgînd 1 f.50 cari, la mandatul d-tale din april, i-ar pre una gramatică trămesă d-lui Maniu în Deș.

Primește, domnul meu, spresiunea celei mai sincere reveren cu carea sum,

/ I. M. Moldo.

147

¹ Vezi scris. II, n. 6; III, n. 1; VII, n.3. Congresul greco-catolic va n tîrzia, totuși, încă doi ani.

² Episcopia Gherlei era vacantă, în urma promovării lui Ioan Vancea c tropolit. O conducea vicarul general episcopal Ioan Anderco Homorodanul, în prepozitului Macedon Pop, bătrîn și bolnăvicios (vezi Victor Bojor, *Diecezei gr.-cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla 1857—1937. Biografii, cu un istoric al înființării episcopiei și capitului catedral din Gherla și 25 repr fotografice*, Cluj, 1937).

³ Ștefan Bilțiu de Iood, 1814—1896, personaj aparte al greco-catolici maramureșean, a fost viceprotopop al Băii Mari și canonic în primul episcopal al Gherlei (1857) și arhidiacon al Dobîcii. Mai tîrziu, în 1876, la venția episcopului Mihail Pavel, e numit prepozit de Csudány, în Arhidieceza r catolică de Agria. Spre sfîrșitul vieții (1890) este promovat prepozit capit Gherlei. Vezi despre viața și activitatea lui la Victor Bojor, *Canonicezei gr.-cat. de Gherla...*, p. 80—91.

⁴ Demetriu Coroianu de Coruieni și Vima Mică, 1814—1891, perso de frunte a vieții politice și culturale românești din nord-vestul Transilva secolul al XIX-l'ea. Format în atmosfera blăjeană plină de avînt național și d dintre 1830—1842, Coroianu va rămîne pentru toată viața mai degrabă l politic decît conducător bisericesc. A fost protopop de Craidorolț, lîngă Sa apoi vicar foraneu al Silvaniei (1855), unde a sprijinit activitatea culturală na în calitate de director al Despărțămîntului „Astrei” Sălaj. În 1873 e chemat la Gherla iar în anul următor î se încredințează conducerea Seminarului greco-catolic de aici. A fost tatăl avocatului Iuliu Coroianu, unul dintre f memorandisti și unchiul politicianului român Iuliu Maniu (Victor B Op. cit., p/115-136).

⁵ Alimpiu Barbulovici, 1834—1905, vicar foraneu al Silvaniei, a fost un corespondent al gazetelor *Sionul românesc*, *Amvonul* și altele, în care s-a ma ca un înfocat sprijinitor al vieții culturale sălăjene, A luat parte la Con națională de la Sibiu din ianuarie 1861.

⁶ Andrăssy Gyula, primul ministru al Ungariei dualiste.

„... să ferească pre lugoșeni” era Ioan Olteanu, 1839-1877, teolog erudit, de mare faimă între catolici, dar rău văzut de către partida națională transilvăneană, din cauza dezinteresului pentru problemele ce îi frământau pe fruntașii naționali. Olteanu fusese numit episcop de Lugoj la 25 iulie 1870, preconizat în 15 octombrie și sfințit în 18 decembrie 1870 — după data acestei scrisori¹ - de către Iosif Popp Szilágyi, episcopul de Oradea. Moare de tînăr, la 38 de ani ca episcop al Orăzii.

* Ioan Szabá, 1836-1911, episcop de tristă faimă al Gherlei, despre care Nicolae Iorga spune că era „o personalitate nesimțitoare pentru neam și guvernamentală pînă la dezgust” (vezi Nicolae Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, II, București, 1932, p. 279). Un biograf al său Victor Bojor (*Episcopii Diecesei gr.-cat. de Gherla* — 343—442) se străduiește să-i găsească merite în lunga sa păstorie (1879-1911), dar acestea se referă doar la mărunte treburi administrativ-eceziastice.

¹ Vezi nota 8. în 1870, Szabo era canonic capitular la Oradea și individ recunoscut ca servil autorităților ungurești.

¹⁰ Alexandru Papiu Ilarian, la data aceea avocat în București, ex-procuror general al Curții de Casație, președinte al Societății „Transilvania” și unul dintre membri activi ai Societății Academice Române.

¹¹ Lucrarea lui Papiu Ilarian, *Vieța, operele și ideile lui Georgiu Șincai de Șinca*, se tipărise la București în 1869, ca primul discurs de recepție din istoria Academiei Române.

¹² „Hîrtia alăturată...: o chitanță de mină primită de Micu Moldovan de la t> elevi blăjem, (Juliu Montani, Teodor Pop, Ștefan Groze, Fabius Reze și Ioane German), cărora le-a înmînat pe gratis, din partea lui Papiu Ilarian, monografia despre Șincai.

Papiu Ilarian urmasel el însuși o corespondență cu Micu Moldovan, în legătură cu lucrarea sa despre Șincai. În decembrie 1869 îi trimite un exemplar.

IX

Blaș, 3 aprilie 1871

Prea on. domnuU

Din propus am stat de joi pînă azi și nu am răspuns la epistola ce în ziua aceea-mi veni de la d-voastră. Am dorit, adecă, să văz întîi cuprinsul apelului¹, impresiunea ce el va produce și măsurile ce oamenii se vor sînti îndemnați acum îndată, la început. '

Apelul a sosit ieri dimineață și a făcut cea mai bună impresiune asupra tuturor celor buni, deși cu durere caută să mărturisesc cum că întru un anumit loc atîne neplăcut. În locul acela se cam dorește participarea la „autonomia” pestană² / și pericolele fuziunii nu se judecă nice pre departe așa mari precum le văd românii.

Apoi, mai este aici — și ca să nu zic mai mult — una dispusețiune spre autocratism tare pronunțat. Aceasta e străină și contrarie la tot ce nu se face sub auspiciile ei.

Dară la ce vă înșir eu aceste, cari le știți mai bine decît mine?

Capitulul azi decise a se reprezenta în conferinție prin d. Papfalvi³ și Mihali⁴, firește cam sub pretest de a da, în timp⁵ de lipsă, desluciri despre pașii făcuți în cauza congresului, și pînă aci au rămas fără fruct.

Din profesori vor parti/cipa tare mulți⁶, mai ales de va fi timpul favoritoriu.

Terminez cu atît, știind și dorind ca să vă văz sănătos la conferința indicată.

Sărbători ferici!

Al d-voastre stimătoriu sincer,

/ M. Moldovan

149

¹ Apelul e o fericită inițiativă a omului politic român din Transilvania, pa și luptător pentru drepturile națiunii, Vasile Ladislau Popp. în 10/22 martie 1871 lansează din Pesta, unde era funcționar superior în aparatul juridic, un apel de intelectualitate greco-catolică din întreaga arhiepiscopie a Blajului. Romano-catolici unguri — spune autorul — nu renunță la ideea de a-i aservi pe greco-catolicii români, incluzînd în provincia lor bisericească și episcopatele unite din Transilvania. În nici un antecedent istoric, cu atît mai puțin actual Unirii cu Roma, nu-i îndreptă pe romano-catolicii unguri să se amestece în treburile românilor, așa cum o face tenacitate și încăpăținare. Protestul deputaților români, al opiniei publice, al metropolitului greco-catolic, intervențiile la nivel înalt ale acestuia, n-au dat rezultate rite. Iată de ce, el găsește necesară întrunirea unei conferințe a intelectualității greco-catolice, unde să se stabilească modalitățile de a-i sili pe romano-catolici să renunțe la unelirile lor și de a obține cît mai repede convocarea unui congres al bisericilor române unite. Data și locul fixat pentru conferință: 13 aprilie 1871, la Alba-Iulia la biserica greco-catolică (vezi Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur a luptele politice-naționale ale românilor de sub Coroana ungară*, V. Sibiu, 1909, p. 57-582). Vezi și scris, următoare, n. 1.

² Aluzie la cercul intim al mitropolitului Ioan Vancea, care era aplecat să participe la congresul catolic de la Pesta, întrunit sub același motiv al organizării unei provincii autonome a bisericii catolice ungurești. Dealtfel, Vancea și colaburătorul său cel mai apropiat, Victor Mihali, nu vor lua parte la conferința convocată de Vasile Ladislau Pop (despre care vezi scris, următoare, n. 1).

³ Constantin Papfalvi. A luat parte la lucrările conferinței, fiind al cîmăritului din lunga listă a participanților (vezi *Actele conferinței ținute de românii greco-catolici din Provincia metropolitană de Alba-Iulia, la Alba-Iulia în 13—14 aprilie* Blaj, 1871, p. 5).

⁴ Grigore Mihali, capitular și el, va lua de asemenea parte (*Ibid.*, pag. 5).

⁵ Componenta acestei conferințe greco-catolice a fost masiv laică. Față de clerici superiori, de la Blaj iau parte, alături de cîțiva funcționari români, apăsători toți profesorii: Ioan Micu Moldovan, Paul Marian, Georgiu Munteanu, Ștefan Georgiu Bucșa, Alimpiu Biăsanu, Alexandru Micu, Nicolae Solomon și Ioan Gheraș.

⁶ Adnotată de Barit: „1871. I. M. Moldovan, Blaș, 3 aprilie. Venită 8. R.

Blaș, 11 mai

Prea stimate domnule !

Am întîrziat foarte cu răspunsul ce-ți eram datoriu la epistola ta din ultima, mai ales din cauză că doream a-ți putea scrie și despre tipăritura actelor conferinței de la Alba Iulia'. însă — durere! — m-am corcăvit că timpul unui răspuns suficiente vine cam anevoie. Deci, scriu ce pot.

Din publicarea prin zuarie s-a făcut apă, 1° pentru că adunarea s-a ținut numai în 6/5 s-a predat metropolitului, 2° pentru că d. președinte s-a ținut în loc de a-mi retrămete protocolul îndată după suscriere (carea s-a predat pre la 22 aprilie, de nu mai / înainte) l-a ținut la sine, spre a mi-l

150

mete prin d. Papfalvi. Și așa, protocolul numai în 7 ale curentei l-am primit.

Acum, poftim! Să mai aștepte omul să se prindă acele acte într-un șir de numeri ai unui zuariu, și apoi să iasă în broșură!⁴

Ca să apară mai curînd, în care zî am primit epistola d-tale am trămes la tipografia lui Filtsch, să înceapă a culege cu cea mai mare iuțeală, iar apoi suscrierile și corecțiunile, de vor fi, le voi induce cu ocaziunea cînd voi face corectura. Sum încredințat cum / că d-l Krafft, carele zbiară după lucru, nu mă va întîrzia și așa în săptămîna venitoare va ieși broșura întregă.⁵

Reiate la materialul suscepînd, am cugetat ca să las netipărite acelușale ce se raportă la delegarea multor membri sau cuprind dechiarări de aderență, că volumea ar crește prea tare și s-ar întîrzia cel puțin 7—10 zile. Dacă d-ta ești de altă opiniune, scrie-mi îndată după primirea acestei epistole, în dosul unei corespondențe: „Să între tot!”⁶ și fii încredințat că așa voi face.

Una dată mă apucasem a împreuna cu aceste acte și alte / acte relative la restaurarea metropoliei noastre, din protocoalele conferențielor orădane și vieneze, bula și un fel de dizertațiune, însă ponderînd lucrul mai bine, am cugetat că adresa singură cuprinde în sine una prea copioasă materie de meditat, și e bine să rămînă lectoriul sub impresiunea produsă de ea.

Iartă, p[rea] st[imate] d-le, pentru această întîrziare și primește asecurarea prea distinsei mele reverințe,

/ . M. Moldovanu.

Cele din *Albina* 29 și 34 asupra *Pronunciamentului*⁷ și cele Brașov în cauza înfrățirii⁸ sunt în report cu lucrările d-tale de la Alba și, preste tot, cu ale conferinței.⁹

¹ Conferința convocată de Vasile Ladislau Pop (vezi și scris, anterioară, n.1; *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Ioan Antonelli, nr. XXXVIII). Vezi pentru aceeași problemă și *Gazeta Transilvaniei*, XXXIV, 1871, nr. 27 și 28; *Cato Censorul* [Alexandru Roman], *Conferința de la Alba-Iulia*, în *Federațiunea*, IV, 1871, nr. 38—506, p. 145; nr. 39-507, p. 153; nr. 40—508, p. 157; *Actele conferinței ținute de românii gr.-catolici din Provincia metropolitană de Alba-Iulia, la Alba-Iulia în 13—14 aprilie 1871*, Blaj, 1871; *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Ioan Antonelli, nr. XXXVIII, n. 1.

² Adresa conferinței către mitropolitul Vancea (vezi n. 1).

³ Președintele conferinței, Vasile Ladislau Pop.

⁴ S-au tipărit în luna mai, în broșură: *Actele conferinței ținute*... etc.

⁵ Pe dosul foi de titlu a broșurii se specifică: „Tipografia lui S. Filtsch (W. Krafft) în Sabinu”. Din această scrisoare înțelegem pentru prima dată că actele conferinței din 13—14 aprilie 1871 s-au tipărit sub îngrijirea lui Micu Moldovan.

⁶ Se pare că o astfel de scrisoare cu „Să între tot!” s-a primit din partea lui Bariț — care a participat la conferință în calitate de „cetățian de la Brașov, membru al reprezentațiunii comunale” — căci tipăritura cuprinde atît lista completă a participanților, cît și plenipotențele din partea diferitelor comunități.

⁷ *Albina*, VI, 1871, nr. 29; ultima parte a articolului de fond, *Pesta în 30 aprilie 1871* laudă caracterul conferinței de la Alba-Iulia din 13—14 aprilie 1871 (vezi nota 1), comparînd-o cu *Pronunciamentul de la Blaj* din 1868, care — după părerea

autorului — „se face ca pe furiș, cu ocaziunea unei petreceri private, la un mîntre pocale”. Judecata *Albinei*, care merge pînă la a considera Pronunciamentul o conspirație, este nedreaptă. Rolul acestui act politic național a fost reliefat de gîtor de Teodor V. Păcățian, *Pronunciamentul din Blaj*, în *Transilvania*, LIX, 1928, nr. 1, p. 26—37 și Simion Retegan, *Pronunciamentul din Blaj (1868)*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, IX, 1966, p. 127—

„înfrățirea” de la Brașov: episod aparte petrecut la 22 aprilie 1871, un grup de orășeni, minăți de interese momentane, au sărbătorit un banche „fraternizare” cu maghiarii, la Hotelul „La Soare” din Brașov, în cele mai nefericite momente: cînd partidul românilor transilvăneni ducea o luptă aprigă cu ritățile dualiste maghiare, pentru apărarea cauzei naționale. Or, la Brașov, atîta fera și declarațiile oratorilor trebuiau să dea iluzia împăcării românilor cu regele dualist. Interesată, desfășurată de pe poziții inegale și nesineeră ca intenție, scoaterea de fraternizare de la Brașov a fost, din punct de vedere politic, un adevărat bluff regretat de toți patrioții sinceri (Cato Censorul [Alexandru Roman], *Ospățul de la Brașeu*, în *Federațiunea*, IV, 1871, nr. 46—514, p. 181; nr. 47—514, p. 185—186; nr. 48—516, p. 189; *Contradechiarățiune a festinului din Brașov*, sen. nr. 38; Brașov. *(La festivitățile demonstrative din 22110 aprilie*, articol al lui I. I. I. nesemnat, în *Ibid*, nr. 29 — vezi și scris. XII, n. 10 — ; *Dechiarățiune*, în ca. exprimă poziția Blajului față de „înfrățirea” de la Brașov — vezi și scris. n. 2 — în *Federațiunea*, IV, 1871, nr. 54—522, p. 213—214 și în *Gazeta Transilvaniei*, XXXIV, 1871, nr. 39). Problema este dezvoltată pe larg în *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Ioan Antonelli, nr. XXXIX, n.2.

⁸ Respectiv, în acord cu concluziile conferinței recente de la Alba-Iulia. Scris. XI, n. 2. Scrisoarea e adnotată de Bariț: „Răsp. 15 mai.”

XI

Blas, 16 mai

Prea stintate domnule!

Chiar întru acest moment m-am reîntors de la una conferință s-a ținut aici, pentru a da spresiune resințului produs de „înfrățirea” încenată la Brașov¹. Minunat lucru și nemaiauzit de cînd ține Dumneavoastră pămîntul și oamenii pre el: una turmă de șerbi își permit cutezări să se pupa în public cu stăpînii săi; una mîna de stăpîni se arată încîntați de această îmbălare a nobilei lor fațe! Minunați șerbi, ce v-a rămînea în veci precum sunt, / adecă sclavi, însă și mai minunat stăpîni, cari cu abnegațiune rară se oferesc a purta și pre venet sarcina domnirii!

Păcat numai că nu toți sclavii de român sunt apînși pînă la cultură a celor 147 brașoveni, și de aceea nice pot cuprinde frumusețea încîntătoare ale șerbituței! Cei de aici sunt tebani cu capete gîndite precum arată, mai presus de orice îndoială și singură acea faptă despre care am făcut amintire la începutul acestei epistole. Ei, așezându-s-au învoit a da una dechiarățiune, prin carea să dezavueză orice pretensiunilor de atîtea ori manifestate de români, a pretensiunilor cu cîtu-s mai drepte, cu atît mai tare se contemnează de cătră st

Dechiarățiunea se va formula, suscrie și publica întru aceste zile¹.
Primește, d-l meu, spresiunea distinsei mele considerațiuni,

/s. M. Moldovan,
prof.

P.S. Și în fuga mare pusei numai lucru, lăsînd ceremoniele la una
153 parte. Dr Rațiu² e aici etc.³./

¹ Vezi scris, precedentă, n. 8.

² La conferința din 16 mai, blăjenii au redactat cea mai serioasă obiecție împotriva incidentului cu „înfrățirea” de la Brașov. Declarația e importantă pentru că pune, în mod manifest, întreaga discuție pe temeiurile programului revoluționar de la 3/15 mai 1848 și alte celorlalte acțiuni românești menite să perpetueze acest program, care stătea la baza politicii pasiviste, noneolaboraționiste, a Partidului Național Român. Din acest punct de vedere, simulacrul nefondat al „înfrățirii” de la Brașov e privit ca un pas rupt de mersul organic al politicii românilor transilvăneni. Vezi și scris. XII, n.6.

³ Ioan Rațiu.

⁴ Adnotată: „1871. I. M. Moldovan. Blaș, 16 mai; ven[ită] 20”.

XII

Blaș, 28 mai 1871

Prea stimate domnule !

În săptămînile aceste așa multe s-au îmbulzit, de nice n-am putut
răspunde, precum aș fi dorit. Voi cerca a suplini incai unele.

Pînă acum vei fi primit 5 ex. ordfinare] și cîteva pe hîrtie de scris,
din *Actele conferenței*.¹ Cel puțin eu am scris d-lui Krafft să-ți trămeată,
îndată după aparițiune. Mie mi-au venit vineri seară cele de'întîi exem-
plarie, din cari, iacă-ți trămet 2 pentru cazul cînd Krafft nu ar fi plinit
comisiunea, ca să nu fie scădere. Ieri și azi am mai trămes din ele încoace
154 încolo, ca oamenii / să le aibă în mîină și să fie pregătiți pentru a lucra
conform provocărei, ce d-ta ești mai chiebat a face și' de la care se și
așteaptă *mot de ordre*², cum am zice.

La zuarie am scris de aparițiunea broșurei și am năzuit a îndemna
pre oameni să o lățească. Voi vedea cum se va prinde și, prinzîndu-se, nu
voi fi nederept cătră acela a cui e meritul.

Ieri, ordinînd actele spre a le preda metropolitului ca să le așeze
în archiv, mi-am adus aminte cum că d-ta, la Alba Iulia, doreai a primi
înapoi conceptele³. Iartă că numai acum ți le trămet! Din conferire vei
vedea cum că nu mi-am permis schimbări. Doară în două locuri am su-
154* plinit un / cuvînt, două ce rămăsese în penă. Aceasta, sum convins, nu
te va supăra.

La predarea dechiarățiunei⁴, ean[onicul] Gr. Mihali⁵ a ținut
una cuvîntare și metrop[olitul] a dat un răspuns, ce meritau a se publica.
D[omnul] Axentie luase asupra sa a raporta despre acel lucru, ca unul ce
a fost de față. Nu știu cum întîrzie așa mult⁶.

In cauza banchetului de la Brașov, cei de aici am năzuit a ne p
dătorința. Dechiararea noastră — carea o vei fi văzut pînă ac
— merge pînă unde și *Pronunciamentul*^{*}, de mai încolo. Eram de c
niune să se facă scurtuță, numai de 3—4 sentenție, însă adunarea n
155 tră de la 16 mai a fost de opiniune să fie mo/tivată. De aceea e precu
ai văzut. Unii erau de opiniune ca într-insa să rătundem, sau cel p
dezavuum invectivele asupra d-tale din *Gazeta* nr. 31⁷, însă alții au
cu drept cuvînt: „Bariț stă mai sus in opiniunea publică a români
decît să-l ajungă cîrtelele unor vînturari”, și cum că s-ar detrage lu
lui cînd am amesteca și de persoane.

Dechiararea se suscrie acum pre la Turda și pre aici. Numele se
publica preste puțin⁸.

Cum văz, aici se pregătește ținerea unui sinod provincia
(Vancea — Szilâgyi — Olteanu și gherlanul⁹ din grația lui András
155* Are pentru ce, înainte ele congres? Fi-va fiind acest sinod de 3—4
tot ultramontani pronunciați, un ajutoriu pentru congresul dorit
din contră, una pedecă? Mai ușor aș crede alternativa din urm
Timpul va dezveli tot. Pînă ca una—alta, află că infalibilitatea
aici are cel puțin un apărătoriu mare.

Iartă, prea stimate domnule, întîrzierea, ce nu e voluntarie
primește asigurarea distinsei reverințe cu care sum,

/s. M. Moldovan

¹ Titlul exact la scris. X, n. 1.

² „Cuvînt de ordine”.

³ Conceptele celor două documente ale Conferinței greco-catolice de la
Iulia din 13—14 aprilie 1871: memoriul către împărat și adresa către mitrop
Vancea, redactate ambele de Bariț. Conceptele remise de Micu Moldovan se g
si astăzi în fondul Bariț de la Biblioteca Academiei din București, ms. rom.
f. 64r 70v; 134r—137v.¹

⁴ Declarația adoptată la 16 mai de către blăjeni, în legătură cu „înfră
din 22 aprilie de la Brașov. Vezi scris, precedentă, n. 2.

⁵ Grigore Mihali,² a cărui biografie și corespondență vezi-o în *George
si contemporanii săi*, III.

⁶ O zi mai tîrziu, în 29 mai, *Dechiarățiunea* blăjenilor va apărea în *Federe
(IV, 1871, nr. 54—522, p. 313—314)*, apoi în *Gazeta Transilvaniei* (XXXIV,
nr. 39 din 31/19 mai). Vezi și scris. XIII, n. 4.

⁷ În sensul că pînă la acea dată trebuie să fi ajuns la Brașov, în rec
Gazetei...

⁸ S-a reeditat, adică, tonul *Pronunciamentului de la Blaj*, temerar act p
din 1868, care a adus după sine prigoana autorităților împotriva cîtorva fru
români transilvăneni (vezi Teodor V. Păcățian, *Pronunciamentul din
în Transilvania*, LIX, 1928, nr. 1, p. 26-37; Simion Retegan, *pron
mentul de la Blaj (1868)*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, IX, 19
127 și urm. ; Iosif Pervain și Ioan Ghindriș, *Coresponden
Alexandru Papiu Ilarian*, I, Cluj, 1972, p. 222).

⁹ „Invectivele” sînt adunate într-un articol-protest în numele și cu s
tura a 147 de brașoveni, lezați de adevărurile spuse de Bariț despre „înfră
de la Brașov (vezi *Gezeta Transilvaniei*, XXXIV, 1871, nr. 31: *Brașov. R
respectiv*) 'dechiarățiune la articolul din *Gazeta Transilvaniei* nr. 29/1871, i
Festivitățile demonstrative din 22/10 aprilie a.c.) Cei 147, de fapt unul singur, a
ratul autor, Ioan Bran de Lemeni, îl atacă pe Bariț în mod jignitor, ceea ce sug
blăjenilor ideea de a-i veni în ajutor. Dar vechiul gazetar nu avea nevoie de

rul cuiva, apărîndu-se strălucit printr-o ripostă. Acest conflict al lui Barit cu politicianii dm Braşov l-am dezvoltat pe larg în *George Barit si contemporanii săl* III, scrisori primite de la Ioan Antonelli, nr. XXXIX, n.2 şi'4; nr. XLII n 1

¹⁰ Nu se mai publică.

^ Va avea loc în anul viitor. Vezi scris. VII, n.3.

¹² Episcopia Gherlei era vacantă, după promovarea lui Ioan Vancea ca mitropolit. Următorul episcop avea să fie Mihail Pavel, dar care va fi numit doar în septem-
7¹² -¹²/tUI ^ono}°r¹² ^ ^ *Episcopul Mihail Pavel. Viaţa şi faptele iui (1874—1902). La o sută de ani de la naşterea şi la douăzeci si cinci de la moartea lui*, Oradea, 1927 ; Victor Bojor, *Episcopul Mihail Pavel*, în *Episcopii Diecesei gr. — cat. de Gherla...*, p. 268-341). Se pare însă că blăjenii cunoşteau de pe acum intenţiile autorităţilor în legătură cu Mihail Pavel, care era deputat al Maramureşului în Dieta de la Pesta.

¹¹ Cu adnotarea lui Bariţ: „1871. I. M. Moldovanu. Blaş, 28 m mai; răsp.”

xni

Blaş, 3 iunie [1]871

Prea stimate domnule!

Cele 50 ex. *Actele conferenţei* sunt în liberă dispunerea domniei-tale, să le împărţi cui vei afla convenincios. Şi de nu voi fi amintit de aceasta în epistola ultimă, ce s-a crucit cu a d-tale, a fost pentru că am supus de naturale. Şi de aici am împărţit şi voi împărţi gratis. Am tipărit 1000, cari mă costă, cu stăport, expediţiune etc. 80 f. Aceştia se vor coperi prin concursul cîtorva protopopi zeloşi. De aci încolo, fie cum va vrea Domnul!

Amintii de zel, deşi pînă acum nu s-a prea arătat, că numai
167 1 ex. mi s-a cerut de afară. Inşă / ce să zic, am trămes eu fără provocare la 400, de nu mai bine. Voi vedea cîte se vor petrece.

In ţeară² eu nu am trămes la nimene, decît d-lui Papiu³ îi merge mîne un ex.; la Craiova altul şi unul la un profesoriu din Huşi.

Dechiarăţiunea iese cam tîrziu, luînd afară *Albina*, carea dede pentru ea număr *extra*⁴ Nu ştiu, dr. Raşiu⁵ ce face cu originalul ce i s-a trămes ca să mai ciştige suscrieri şi apoi, copiate, să le trămeţă la toate 3 zuariale⁶. Mîne-s două săptămîne de cînd i s-a trămes textul şi apoi, cu poşta următoare şi suscrierile şi dînsul tot nu se mai arată cu nimic.

157" Noi, de aici, nu am voit a îndemna pre/nimene, ca să nu se zică: „Iacă, iară blăşanii”. Să nu înţelegi aşa, d-le prea stimate, cum că noi am^ voi a ne trage după perdea, Doamne apără!

Cînd s-a ţinut adunarea pentru facerea acestei dechiarăţiuni, fiind ales între cei ce aveau a stători textul, am deprecat, pre motivul că întru acelaşi loc, fiind una dată ales cu misiune analogă, nu am fost norocos şi au urmat preîmblări anevoioase etc. Atunci adunaţii au aplaudat vorba d-lui Papfalvi, care zîse: „Nu face nimica. De va'fi de lipsă, vom si suferi!”

158 De aceasta ne ţinem, dară aceea nu voim ca unii de ai noştri să lucre evasi-proyo/eaţi de noi. Văd ei ce am făcut şi aprobă de secur. Urmează numai ca să dea spresiune aprobarei. Vor face-o şi aceasta, şi făcînd-o din îndemnul propriu, va fi şi mai cu merit.

Almîntre văz că lucrurile se îngroaşă. *Telegraful* începe a fi şi faţă cu mine⁷. El va fi ştiind pentru ce. Nu cu aceeaşi măsură întoarce.

Primeşte, domnul meu, asigurarea prea distinsei mele reveren

/ M. Moldov

158»

¹ Ale conferinţei greco-catolice din 13—14 aprilie. Vezi scris. X, n.1.

² în România.

³ Alexandru Papiu Ilarian. Vezi scris. VIII, n. 10.

⁴ Vezi *Albina*, VI, 1871, nr. 41, p.1.

⁵ Ioan Ratiu, unul dintre factorii de răspundere ai conferinţei.

⁶ Adică: *Albina*, *Federaţiunea* şi *Gazeta Transilvaniei*. în ultimele declarăţia blăjenilor a apărut în aceleaşi zile (vezi scris, precedentă, n.6).

⁷ Lucrurile se îngroşau în sensul că *Telegraful român*, în pofida numeroaselor luări de atitudine ale fruntaşilor naţiunii române (vezi scris. X, n.8), continuă a apere cauza pierdută din capul locului a „înfrăţirii de la Braşov” dm 22 aprilie în numărul din 13/25 mai al *Telegrafului...* (XIX, 1871, nr. 38, p. 149) apar un articol cu titlul ilustrativ: *Nu lua numele naţiunii în deşerţi*, în care este zef „sapienţial din Blaş”, adică Ioan Micu Moldovan, pentru iniţierea şi redac *Dechiaratiunei*. Vezi scris. XI, n. 2; XII, n.6.

⁸ Adnotată de Bariţ: „Venită în 7 iunie”.

XIV

Blaş, 30 dec.

Prea stimate domnule !

Trecură două luni de cînd mi-ai trămes 3 ex. Fătu, *Me practică*¹ donate de auctoriul pentru trei biblioteci de aici. Cărţile au intrat demult în mîinile acelora pentru cari erau destinate, pr vei fi aflat din 2 epistole trămese de-a dreptul şi din cea alătură şirele prezenţi.

Răspunsul meu aîntîrziat, poate, mai mult decît ierta conveni pentru că doream a scrie, cu o cale, şi despre alte lucruri de inter

159 dezvoltarea acestora purcese — în contra aşteptărilor mele — în

Sînţeşti şi domnia ta cu amar batjocura la care ajunse bes noastră. Cunoşti arbitrarîetăţile regimului faţă de ea, ştii pre bi pre ale episcopilor săi proprii. Unica sperare ne era în metropo că doară el nu va părăsi cauza cea sîntă a eclesiei noastre.

Vin cu durere să-ţi comunic unele fapte cari se par a demustra că ne-am înşelat amar. Metropolitul nostru fu la Pesta², de und reîntoarce în jumătatea întîia a lui decembre. Cît demult <s-a de acolo, şi pre sine şi besereca sa vei fi aflat nesmintit îndată după pl faptei aceleia triste.

159» Cătră aceasta se adauge că, de cînd se reîntoarce / nu mai gr nice un cuvînt de congres³ şi organizarea beserecei sale; din co îmbla să îmbete lumea cu promisiunile bune ce i s-au făcut, că dota parochiele, D-zeu ştie din veniturile căror abaţie, din lună unde! ? Ma, se apucă omul meu şi *ad fucum faciendum*⁴ puse o com carea să reducă parochiele şi consistoriul său se ocupă acum bărb

cu lucrul acesta. Se pare că unii oameni și-au pierdut toată preceperea și judecata, și nu cunosc pentru sine altă datorință decât a face din cap și a juca după cum li se fluieră, a juca nu numai cîndu-s sătui bine, ce și cîndu-s numai pre jumătate. / Canonicii din Blaș nu au venit mai mare decât cancelistii de pre la tribunale și subjuzii, prepozitul numai cît un jude sau asesor de la tribunalul de primă instanție. Soluțiunea canonicilor nu se îmbunătățește, și tot sperează că se vor dota vreo 400 parohie, numai din archidieceasă! Lucră la reducerea parohiilor și metropolitul sîntește mai de multe ori pre an popanzi. Și oamenii tot cred...

Aceste și de aceste mă fac să pierz credințele ce aveam... Cugetă, rogu-te, asupra modalității prin care am putea să ne salvăm besereca, că episcopii noștri se par a nu cunoaște altă misiune, decât a lucra spre dărăpănarea ei./

În Diecesa Orăzii Mari abia să fie fiind 10 parochi definitivi. Alții, toți, așezați numai în mod provizoriu; deși unii șerbesc altariul de 10 ani și mai bine, tot sunt numai cu casa și bulendrele în spate sau, ca să mă exprim în limbajul oficios al orăzanilor, *ad natura ordinariatus amovibiles*.⁷ La Lugoș încă încep a-i scoate din parohie, dacă pretinde așa d-l pretoriu, cum s-a tîmplat cu Nicodim P. din Zsebely.⁸ La Gherla începuse încă predecesoriul d-lui Pavel⁹ și d-sa, ca patriot „bun”, desecur va continua.

Unde vom ajunge cu de aceste? Cum se va putea susține un corp morale, lipsindu-i organizațiunea internă?/Idolul dezolațiunii e pus în mijlocul beserecei noastre. Dacă nu-l delăturăm, dezolațiunea va urma, fără îndoială.

Dfomnul] Iarcu⁶ de la București mi-a scris în vara trecută cum că avea să se înțeleagă cu d-ta despre unele broșure de glosariul și dicționarul academic⁵, ce aici nu veniră. Nu știu, înțelesu-s-a ori ba, dar văz, broșurele nu sosesc.

Primește, prea stimate domnule, asigurarea distinsei venerațiunii, cu care sum al d-tale,

/ M. Moldovan.

Judecata părtinitoarie ce ai dat asupra *Spicuirei*¹⁰ îmi este cea mai dulce și unică răsplată. Ea-mi va șerbi de îndemn nobile spre a cultiva cîmpul părăsit al istoriei noastre beserecești¹¹./

¹ Vezi Anastasiu Fătu, *Manual de medicină practică popularie*, Iași, 1871.

² Într-una din obișnuitele călătorii oficiale, la convocarea guvernului.

³ Vezi scris. VII, n.3.

⁴ „Spre înșelăciune făcut”.

⁵ „Indepărtabili la un semn al Ordinariatului.”

⁶ Jebel, în Banat.

⁷ Predecesorul episcopului de Gherla, *Mihail Pavel* (1827—1902; originar din Recea, lângă Baia-Mare, a învățat la Baia-Mare, Satu-Mare și Cașovia; e numit preot în Apșa Maramureșului la 1854, notar consistorial la Gherla în 1856, vicar foraneu al Maramureșului în 1861; instalat episcop al Gherlei în 11 septembrie 1872, funcționează aici pînă în 1879, cînd trece la Oradea, într-o dieceză mai mare și mai bogată; mort în calitatea de episcop de Oradea, ca unul dintre cei mai

merituoși arhieriei ai acestei dieceze; vezi Victor Bojor, - *Episcopii Diecezei Gherla...*, p. 268—341) fusese însuși mitropolitul Vancea* de care vorba în această scrisoare.

* Dimitrie Iarcu era casierul Societății Academice Române din București.

⁸ La București se tipărise, încă în 1871, primul volum din celebrul dicționar zis al lui Laurian și Massim (*Dicționarul limbei române*, I, București, 1871) și al sarul aceuiași dicționar (*Glosariu care coprinde vorbele din limba română și prin originea sau forma lor, cum și cele de origină îndouioasă*, București, 1871). O relatare amănunțită a elaborării dicționarului, la Ioan Chindriș, *Alexandru Papiu Ilarian și Academia Română*, [Zalău], 1973.

⁹ O lucrare polemică a lui Mieu Moldovan, celebră în epocă: *Spicuirea istoria bisericească a românilor. Răspuns la contracritica domnului N. Popea*, 1873. în *Transilvania* (YI, 1873, nr. 22, p. 271), la rubrica *Bibliografie*, Bariț zintă cartea lui Micu Moldovan printr-o notă scurtă, dar elogioasă, din care a că *Spicuirea* în cauză este „una critică scrisă cu multă cunoștință de lucru”. Tot în notița sa, Bariț îi dă dreptate lui Micu Moldovan față cu adversarul său, N. Popea, cu care intrase în dispută critică.

¹⁰ Adnotată: „1873. I. M. Moldovan, Blaș, 30 dec; vfenită] 31; r[ăsu] 5 ian. n. (18)74”.

XV

Blaș, 11 ian.

Prea stimate domnule !

Cuprinsul de tot interesante al epistolei cu care m-ați onorat, cuprinde 5 ale curenteii dă materie de tot amplă de cugetat.

Aveți tot cuvîntul cînd ziceți că fără un zuaru independent ne putem apăra cauza, nice cu demnitate, nice cu efect. Planul întemeia pre acțiuni un atare zuaru¹ este prea coresponszăt *in thesi*. Noi însă, cari avem a face mai tot numai cu români în materială restrînsă, ne temem să nu fie greu a aduna la un loc cel 20.000 ll. spre scopul acesta, și acele / a întregi apoi *toties quoties* turcii nu ar fi lipsă a forfecă din ele.

D-voastră petreceți între alte împregiurări și, fără îndoială, cunoașteți mai exact starea materială și ficații românului, prin u puteți calcula mai fără pericol: oare, în cazul acesta, afla-s-ar într mîni 200 de inși cari să pună pe altariul națiunii cîte 100 fl., sau cari să pună cîte 50 fl.?

În mijlocul seclului trecut, pre timpul marilor lupte naționale, din zilele lui Clain³ — al căror valoare și merit se pare încă și azi puțin cunoscut românilor — starea materială era cu mult mai puțin decât cea de acum, și inteligența, luînd afară una mînă de preu, lipsea de tot. / Și totuși, întru aceste timpuri vedem preuțimea națională de repetite ori contribuind galbeni și taleri (aruncați după cauză) pentru cauzele de cultură și rădicarea gîntei române, nu numai întru confesiunali - unite, ci și întru cele națiunali și politice. In scurt, răsturnarea acestui mare luptătoriu pentru binele națiunii, zelul sacrificia avere pentru cauze publice e stins mai un seclu întreg.

După redeșteptarea urmată în zilele noastre, la care — zică cî va vrea — d-voastră ați contribuit foarte mult, se înființară cîteva societăți neperitoarie, dar cu atîta se pare săturată ambițiunea spir

163*

164 român, și acum s-a pus să doarmă pre laurii cîști/gați, sau jace frîntă de vitregia timpului.

/ Oare mai este ea capace de a se împulpa, cel puțin ca pre la a. 1740 ? Aceasta e întrebarea întrebărilor.

Am vorbit și cu d. Qipariu] despre cestiunea zuariului. Combinînd toate, judecă mai sălutaru, voiam să zic mai cu scop, a lua la cură bătrîna *Gazetă*⁴, a-i pune un redaetoriu cu numele, cum e Steihassen⁵, carele să răspunză și, în caz de lipsă, ușor să poată fi înlocuit cu altul. Iară directoriul, față cu legile și justiția turcească, să rămînă afară din joc. Afară de aceea, să aibă cîțiva colaboratori *buni*, / cari să fie oameni cu precepere și rutină, în stare de-a vorbi la lucru, în sensul deplin al cuvîntului și să aibă instrucțiune strînsă de-a nu da cu barda în lună. Colaboratorii aceștia să fie remunerați în mod cuvenit.

Publicul nostru e mic, și de ar fi un zuariu cît de bine redactat, în cești mai de aproape 5—10 ani nu crez să poată ajunge la 3000 de abonați. Apoi, cu 1000—1500 anevoie merge, afară decît restrîngînd speșele de întreținere cît se poate mai tare. Ei, să nu ne uităm nice aceea că numai fiind prețul moderat se pot spera 1000 și mai binișor prenumerați, la un zuariu românesc cît de buon. / *Gazeta* are un mic fund al său, *Gazeta* are un număr de abonați, din cari unii o țin din dedare. Toți aceștia ar rămîne și pre venitoriu, și încrederea în direcțiunea nouă mulți ar mai cîștiga pre lîngă cei de acum.

165 Cugetați asupra acestui espediente și vedeți ce se poate.

Primiți, prea stimate domnule, asigurarea reverinței cu carea sum al d-voastre,

/ M. Moldovan.

Am comunicat d-lui Cîpariu] tristele elucubrațiuni filologice ale d-lui d-r în filosofii⁶. Vă mulțumește, însă de admirat nu le poate admira, pentru că cunoaște și genul și valoarea sau, vorbind mai drept, nevaloarea lor, din cele publicate / în *Archiv*⁷.

165* Din *Dicționuriu*⁸ au venit aici:

<i>intercalate</i>		<i>neintercalate</i>	
broș. 1	6	bros 1	6
2	6	» ³ 2	6
3	5	» 3	8
4	5	« 4	6
5	6	» 5	6
	5		6
	7	*	7
	nemic	»	8
9	nemic	«	9
10	1	»	10

(+ Antonelli, cari nu intră în comput, că d. Antonelli mai tîrziu a venit aici.)

»	11	, 1	11	, 2	»
	12	, 1	12	, 2	»
*	13	, 1	13	, 2	»
»	14	, 1	14	, 2	»
	15	, 1	15	, 2	»

Din *Glosariu*⁹:

<i>intercal.</i>		<i>neinterc.</i>	
broș. 1	6	bros. 1	6
» 2	nemic	» ' 2	1
	3, 5		3, 4

Aici sunt cuprinse toate exemplarele, și cite unul intercalat altul neint[ercalat] d-lui Cipariu, și cite unul de ambe genurile r exempl[ar]ul] trămes prenumerantului Mihalyi¹⁰./

166 Bine ar fi cînd le-ați putea întregi toate la un număr de 5
166^ iară ce întrece să vă trămet înapoi¹¹ j

¹ Românii din monarhia austro-ungară aveau la acea dată patru *Gazeta Transilvaniei* care dădea vădite semne de bătrînețe și oboseală, *Te român* de la Sibiu, întru totul aservit politicii scizioniste, prozelitiste, a arh ortodox, *Federațiunea* lui Alexandru Roman și *Albina* lui Vinčențiu Babeș la amindouă trăindu-și agonia sub loviturile autorităților ungurești. Ideea lu de a înființa un ziar cu caracter într-adevăr independent se va înfăptui la cînd va scoate *Observatoriul* (1878—1885).

² „De multe ori”, „de fiecare dată”.

³ E vorba de Inochentie Micu Glain.

⁴ *Gazeta de Transilvania* era înființată din 1838.

⁵ Personaj necunoscut. Scrisoarea lui Micu Moldovan trebuie reținută acest plan interesant, din care lipsește, însă, elementul sentimental: rec *Gazetei* era bătrînul și merituosul publicist Iacob Mureșanu care, deși oarecu față de orientarea nouă, tranșantă, a politicianilor români pasiviști, se bucu de un respect deosebit în rîndul românilor.

⁶ „Doctorul în filosofii” e Titu Maiorescu. În 1873, acesta tipărise ediția a studiului său *Despre scrierea limbii române* — prima ediție: 1866 — uncul ieșean rezervă un întreg capitol combaterii sistemului etimologic al lui Cipariu. Tot în 1873, în *Convorbiri literare* (1873, nr. 7, p. 277—280) se pu fără semnătură, articolul-critică *D[omnul] Timotei Cipariu și Dicționarul cu Societății Academice*. Să fie vorba de o scriere a lui Titu Maiorescu? Artic păstrează în tonul vechi și cunoscut al junimiștilor, de dispreț superior transilvăneni. Încă în 1867 (nr. 11, p. 137—142; nr. 12, p. 158—163), *Con prin articolul lui Maiorescu, Critica ortografeii d-lui Cipariu*, deschiseseră ani țile. Cipariu ripostează în *Românul*, ripostă pe care *Convorbirile* o reproduc mărul 14 din 15 septembrie 1867, sub titlul: *Citim în Românul din 8 augu* 1871, lucrurile se înrăutățesc, din cauza unui lung articol al lui V. Burlă, c *critice asupra Gramaticii limbii române. Partea I, analitica de Tim. Cipariu metropolitan etc. București MDCCCLXX*, din *Convorbiri literare*, V, 1871, p. 12-15; nr. 2, p. 29-32; nr. 3, p. 34-41; nr. 4, p. 55-60; nr. 6, p. nr. 7, p. 109-113; nr. 8, p. 128-130; nr. 9, p. 145-150; nr. 10, p. 15 nr. 11, p. 173-177; nr. 15, p. 243-247.

⁷ Blăjenii ripostaseră, la rîndul lor, împotriva atacurilor repetate și i ale lui Maiorescu. „Cele publicate în *Archiv*” sînt trei articole polemice, unu Cipariu: *La una imputațiune (Archivul pentru filologie și istorie, 1869, nr. și două ale lui Micu Moldovan: Critica d-lui Maiorescu (Ibid., 1869, nr. p. 456-461; nr. XXV, p. 495-502) și La critica d-lui Maiorescu (Ibid. nr. XXX, p. 602; XXXI, p. 620-621)*».

⁸ Dicționarul Academiei (vezi scris, anterioară, n. 9)

⁹ Ibid.

¹⁰ Victor Mihali de Apșa (vezi scris. IV, n. 9)

¹¹ Adnotată: „Răsp. 30 mart.”

XVI

Blaș, 30/11 1874

Prea stimate domnule !

Nu v-am scris de multșor, pentru că am tot așteptat să-mi vină răspuns în cauza *Dicționarului academic* *, pentru care am scris d-lui Iarcu de două ori. Acum auz că numitul nu mai este comptabil la Societatea Academică, deci mi se pare că nu prin d-sa se va putea regula încurcătura aceea mică.

Vă rog să binevoiți a-mi scrie: cine are acum la București sarcina expedării *Dicționarului*, ca să-mi știu omul, că s[pre] e[xemplu] din broș. 8—9 pînă acum numai cîte un ex. au venit./

Am scos *Istoria Ardealului*⁷ sub titlu nou *Istoria patriei*⁸, ca să fie — cumu-mi ziseră — în consonanță cu legile, cari prescriu pentru școalele populare istoria patriei. Trămet dintr-însa un ex. cu rugare ca să binevoiști a o anuncia în *Tran[silva]nia*⁹, împreună cu alte cărți ce se află aici.

Vă rog a-mi trâmeste prin poștă un ex. *Magazinul istoric**, t. IV și V și 10 es. de *Istoria regimentului năsăudean*¹⁰, luînd de la poștă prețul *Magazinului*, iară pre al *Istoriei* îl voi trâmeste în scurt, împreună cu banii pentru Pederzani¹¹, pre carele din urmă încă nu l-am împărțit, dară cu istorioara aceea, l voi petrece./

Cu *Istoria regimentului* este, după opiniunea mea, o mică scăpătare, Persoana de care se vorbește în *Tran[silva]nia*, n. ultim¹², nu s-a chie-mat Mihail Gâbor, ce Mihalyi Gâbor, adecă Gavrilă Mihalyi¹³, feciorul protopopului din Maramurăș, tatăl deputatului Petru Mihalyi¹⁴, al secretariului — acum episcopind — Victor¹⁵, al ofițirului de la d-voastră Iuliu¹⁶, al avocatului Ioan¹⁷. Iacă una genealogie întreagă. Apoi să nu-mi zică Gineva polilog!

Despre altele nu adaug nimic, pentru că aş rămînea de poștă. Dară de nu voi putea merge la Brașov pre o zi, două, cum doresc, voi scrie detaliat preste cîteva zile.

Primiți, prea stimate d-le, manifestare venerațiunei cu care sum al d-voastre stimătoriu sincer,

/s. il/. Moldovan.

Metropolitul] pleacă, poate mine, la Pesta¹⁸./

¹ Vezi scris. XIV, n.9.

² *Pentru școalele populare române din Ardeal*, P¹ omisiunea școlastică arhidieceșană", apărută în ediția

³ Vezi nota anterioară. Prima ediție a manualului lui Micu Moldovan se în-titulează *Istoria Ardealului*. etc, Blaș, 1866, titlu care nu mai putea fi păstrat după pierderea independenței Transilvaniei.

⁴ Bariș va publica anunțul despre cartea lui Micu Moldovan abia în februarie 1875 (*Transilvania*, VIII, 1875, nr. 2, p. 22): „A ieșit de sub tipar cartea *Istoria patriei pentru școalele populare române din Ardeal*, ed. II, Blaș, 1875, de I. M. Moldovan, 95 pagini, 80, tipărită, curată, hirtie bună, cuprinsul cunoscut. Legată în carton, se vinde numai cu 32 cr. la autoriul. La 10 ex. se dau 2 ex. gratis". Se aștepta de asemenea, alte publicații recente existente la Blaș: tom. I și II din *Actele sinodale* ale lui Micu Moldovan; *Actele conferinței ținute la Alba-Iulia în 13—14 noiembrie 1871*; *Fundațiunea fericitului Alexandru St. Șuluțiu*, Blaș, 1870; lucrarea poștată de I. M. Moldovan; *Spicuire în istoria bășericească a românilor...*, Blaș, 1870; tomurile I—IV din *Archivul* lui Cipariu și *Gramatica limbii române*. *Paralela*, de același.

⁵ Este o revelație uimitoare informația aceasta că, în Transilvania, după 1875, se mai vindeau exemplare din *Magazinul istoric pentru Dacia*. Pentru a cunoaște mai bine această publicație a lui Laurian și Bălcescu, vezi Nicolae Iorga, *Despre Magazinul istoric*, în *Prinos lui D. A. Sturza*, București, 1903; G. Baiculescu, *Magazinul istoric pentru Dacia în Ardeal*, în *Arhiva românească*, București, 1941, p. 10; Pompiliu Teodor, *Din nou despre Magazinul istoric pentru Dacia*, în *Revista Muzei Napocensis*, III, 1966, p. 511—519; Augustin Z. N. Pop, *Magazinul istoric pentru Dacia*, în *Luceafărul*, 1967, nr. 10; Horia N. Pop, *Știri inedite privind tipărirea și răspândirea Magazinului istoric pentru Dacia*, în *Studii și articole de istorie*, XI, 1968, p. 49—50; Ilie Pop, *Teiusan și Vasile Netea*, *August Treboniu Laurian*, București, 1968, p. 52-80/

⁶ în același an, George Bariș tipărise două ediții ale studiului său despre Regimentul românesc de graniță de la Năsăud: *Fragmente din istoria Regimentului românesc grănițariu din Transilvania*, în *Analele Societății Academice Brașov*, tom. VII, ses. an. 1874, p. 157—236 și *Istoria Regimentului al II-lea românesc grănicer transilvan*, Brașov, 1874.

⁷ Cartea scriitorului și sociologului Jiilius Pederzani, *Die Frauen. Ein Beitrag zur Geschichte der Frauen in Siebenbürgen*, Brașov, 1872.

⁸ Acest „Mihail Gabor", pe care Micu Moldovan îl identifică în persoana mureșeanului Gavril Mihali, e pomenit într-un episod (*Transilvania*, VII, nr. 22, p. 272—275) din seria ce cuprinde studiul istoric al lui George Bariș, *Fragmente din istoria Regimentului al II-lea românesc grănițariu transilvan* (*Ibid.*, nr. 21, p. 254-258; nr. 22, p. 272-275; nr. 23, p. 284-288; nr. 24, p. 298-302).

⁹ *Gavril Mihali de Apșa*, tatăl celebrilor Petru, Iuliu, Victor și Ioan, aparține unei familii din Maramureș, care a fost în poziție de colaborare totală și necondiționată cu revoluția maghiară. A participat, ca și Murgu, la lucrările Dietei de la Brașov și Debrețin și, la fel ca și confratele său bănațean, a avut prilejul să se confrunte cu făcătoria politică a lui Kossuth. Ulterior, a fost deputat în Dieta ungară din 1848, adept al poziției lui Eftimie Murgu: de colaborare totală și necondiționată cu revoluția maghiară. A participat, ca și Murgu, la lucrările Dietei de la Brașov și Debrețin și, la fel ca și confratele său bănațean, a avut prilejul să se confrunte cu făcătoria politică a lui Kossuth. Ulterior, a fost deputat în Dieta ungară din 1848, adept al poziției lui Eftimie Murgu: de colaborare totală și necondiționată cu revoluția maghiară.

¹⁰ *Petru Mihali*, fiul lui Gavril Mihali, a fost deputat dietal la Pesta, în 1848, al românilor din Maramureș, președinte al despărțămîntului de aici al Asociației române.

¹¹ Victor Mihali de Apșa, mitropolit al românilor, despre care vezi scris. IV, n. 9.

¹² *Iuliu Mihali*, 1837—1898, ofițer superior român în armata austro-ungară, a fost membru al *Magazinului istoric pentru Dacia*, în *Gazeta Transilvaniei*, LXI, 1898, nr. 14; *Vice-regimentul românesc grănicer transilvan*, în *Tribuna*, 1898, p. 50.

¹³ *Ioan Mihali de Apșa*, 1844—1914, avocat și scriitor, autor al *Magazinului istoric pentru Dacia*, contribuția la istoria Maramureșului, printre care cea mai valoroasă e, fără îndoială, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighet, 1900, tipărită în aceluși an în limba maghiară. Vezi Vasile Filipciuc, *Ioan Mihali*, 1844—1914, în *Arhiva Someșană*, [II], 1925, nr. 3, p. 66—72.

¹⁴ Adnotată: „1874. Ioan M. Moldovan, Blaș, 3 uov.; v[er] [enită] 2 d[ez]c[em]b[rie] 1874.

XVII

Blaș, 21/6 [1]875

Prea stimată domnule !

D[omnul] Balint¹ zice că a vorbit cu d-voastră ca să-i mijlociți acolo vânzarea cucuruzului ce are aici²

În urma acestei, vă tragem un săculeț de muștră, care veți primi tot cu poșta aceasta. Bucatele sunt curate, însă aici nu se prea caută. Deci, ne-ați face un bine dacă ne-ați putea mijloci. Măsura: ferdela ardeleană de Sabinu. Cumpărătorul să ne dea saci.

Încheierea o puteți face precum va fi descoperit d. Balint, De nu v-a zis nimic cu respect la acestea, se va face prin corespondență.

Primiți încredințarea stimei ce vă păstrez, al d-voastre,

/ M. Moldovan?

¹ Simion Balint.

² Despre depozitul de porumb pe care-l avea Simion Balint la Blaj, la Micu Moldovan, vezi corespondența dintre cei doi la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Ioan Micu Moldovan, nr. 1782—1820. Scrisoarea la care se referă Micu Moldovan, i-o adresează Balint în 15/27 iunie 1875:

Prea stimată amice !

Roșia, 27 iunie 1875

Tomna în oara aceasta am primit epistola domniei tale, în care mă și grăbesc a-ți răspunde. Eu încă am primit de la văru Bariț înștiințare, ieri, unde îmi arată, cu jurnalul *Kronstäter*, cum că porumbu să vinde act, în Brașov, mețu cu 2 f. 95 cri. Acest meț, precum știu eu, conține două ferdele și o merță de a Blașuului. Văru zice că să-i scriem cum am putea da găleata care, precum știu eu, conține 4 ferdele mici a 16 cupe.

Așa vezi, dacă ar putea da peste 90 cri. de ferdeală, batăr 5 cri pe găleată speșele dusului pînă la gară, apoi eu așa socot cum că ar fi bine ca să trimiți sau spezezi odată un vagon întreg. Eu nu aș fi în contră dacă s-ar da și pe așteptare, pe 1—2 sau 3 luni, însă aceasta numai așa o putem face dacă văru Bariț, care cred că îi cunoaște pe toți carii cum stau, ni-ar asigura cum că la cutare sau cutare se poate credita, că îi caucionat și om de parolă. Însă fiindcă nici eu, nici domnia-ta nu-i cunoaștem, noi cum vom putea garanta? Mai vine a se lua și aceia în considerațiune, că dacă dăm pe așteptare, atunci trebe să dea mai bine cu 4—5 cri la găleată. Cu un cuvînt, dacă văru va zice: „La acesta sau acela să poate da cu toată siguranța”, atunci dă să meargă, iară dacă nu, atunci mai bine cu 2—3 cri mai lesne pe: „Adă!” și „Na!” Ba s-ar putea, după părerea mea, a face și așa: îi trimiți un vagon și îți dă o poliță; l-au vîndut sau ba, s-au împlinit termenul, atunci să dea banii, după tenorul poliții, și așa mai departe. Pentru că a da un cuantum de 3000 ferdele deodată, îi prea mult, că nici el nu-l poate vinde deodată.

Vezi, doară poți vinde și la nație, batăr cu 1 f. 20 cri, pînă la toamnă, sau și pînă în finea lui decembar.

Aceste, dară, sunt părerile mele. Așadară, domnia-ta te pu corespondință cu văru, căci el mi-au apromis, fiind în Blaș, cum va da tot sucursul său. *Mite sapientem et nihil rftem ei.*

După care, sum cu toată stima al domniei-tale stimătoriu

³ Adnotată: „1875. I. M. Moldovan, Blaș, 21 iunie; vfenită] 22; rft 23”

XVIII

[Blaj, 25 iunie

Prea stimată domnule !

Deși azi avem examene publice, prinurmăre-s ocupat cu de ale școala mă grăbesc a răspunde la epistola domniei-voastre, ce-mi ven dimineată.

Am scris și eu d-lui Balint, mai ales întru ceea ce privește terea. Ce se ține de alalte, mulțumesc foarte, și iar mulțumesc, c ele m-ai inițiat în lucruri pentru mine de tot necunoscute. Stînd rile așa, putem vinde și vă rog sau să așteptați răspunsul d-lui sau, dacă aflați om secur, să încheiați numai/decît cu el, cu 3,90 g vecturat la gara din Blaș. De nu s-ar putea cu 3,90 *fie și cu 3,80*. C rătorul să tragem saci, dacă voiește a-l primi în saci, iar dacă s expeda vagonu, și-i mai cuvine așa, eu voi procura saci pînă la g aici.

Încheierea aceasta (înainte de răspunsul d-lui B[alint]) să 100—200 gălete și cumpărătorul să plătească la primire. Cuc este tot asemenea celui tragem de muștră. Cînd am tragem muștra ar strîns în vedere uzanța oamenilor de omenie. Însă nu tot este dar la dorirea cumpărătorului, tot se va cerne. Unii nu poftesc a 171» în fuga mare am scris / aceste, ca să nu rămîn de poștă și met cu rugare ca să binevoiești a ne ajuta, pînă ce nu scade prețu tare.

Ce se ține de creditare, eu crez căd. S[imion] B[alint] se v la firma pe carea o știți secură deplin.

Primiți, prea stimată d-le, manifestarea celei mai profund rațiuni și iertați că vă încarc și cu de aceste.

Al d-voastre stimătoriu sincer,

/ M. M

Marți avem împărțirea premiilor, după care pot răsufli și 172 liber./

¹ Scrisoare nedată. Datarea s-a făcut pe baza următoarei însemnări: „25 iunie 1875, Blaș”.

² Vezi și scris, anterioară, n. 2.

XIX

Blaș, 12/8 [1]875

Prea stimate domnule !

Cu începutul lunei trecute mi-am luat libertatea a vă incomoda iarăși în treaba cucuruzului. Primisem răspunsul d-lui Balint, carele-mi zicea să mă pun în conțelegere cu d-voastră. Deci am scris toate pre lung și pre larg.

Pînă azi n-am primit doritul răspuns. Această împregiurare mă face să crez că nu merge. Daraverile ce se încheie pre aici confirmă opiniunea mea întru toate. Deci, mă văz constrins a vă ruga de nou ca, de cumva puteți încheia cu cineva, fie și cu 3,60 găleata ardeleană (cîntariul de vamă 2,60), vectura la gara din Blaș, faceți bine și încheiați.

173 Ce se ține de plată, d. Balint /este învoit a da și pre așteptare, pre 2—3 luni, la persoane despre cari d-voastrăT veți asecura că sunt secure și banii afară de pericol. Numai cît, în cazul acesta, găleata să se dea cu 4—5 mai scumpă.

Fiindcă nește judani de pre aici mă îmbulzesc cu oferte, cari le scad pre zi ce merge, vă rog să-mi trămeteți un răspuns, de s-ar putea sîmbătă, ca duminică să-mi vină la mîină, că nu aș vrea să rămîn și de una parte și de alta. Cuantul, trei pînă în cinci sute galete ardelene, ca, de cumva întru aceea mi s-ar întîmpla cumperătoriu mai bun, să pot

173^v rămînea la *trei*, de unde nu se pot / da pînă la cinci.

în tot cazul, pînă duminică nu voi vinde tot, ce vor rămînea, de nu toate, cel puțin 300 galete. Așa cît d-voastră, încheind acolo tîrg, nu veți rămînea pre jos.

îmi cer iertare pentru învăluiala ce vă fac.

Primiți încredințarea distinsei mele venerațiuni,

174

M. Moldovan K

¹ Adnotată: „1875. I. M. Moldovan, Blaș, 12 iuliu, r[ăspuns] 14”.

XX

Blaș, 8/11 [1]875

Prea stimate domnule,

Am primit de la domnia-voastră:

10 es. *Istoria regim. II*¹..... a 60 = 6

10 *Femeile de Pederzani*²..... a 35 = 3,50

trecute acum toate. Deci, vă trămet prețul.

Știu că dorești mult să afli cum mai curg lucrurile pre aici. Asupra temei acesteia ar fi tare multe de zis, însă — durere! — nu de cele îmbucurătoare. Frica domnește animele ce ar trebui să fie rezolute și răutatea face pe unii, ce ar trebui să îndemne la bine, a se înfunda înainte cu svaturi rele. Ai văzut cu ochii d-tale și ai auzit cu urechile proprie

175

cinismul cu care unii-și băteau joc de deciziunile congresului³, în mijlocul lui. Influența acestor fece.ca să nu mai vedem nimic / - chiar nimic! — inducîndu-se în viață, din cîte decise acel congres. totuși nu se rădică nice una voce, cauza este, cred eu, că cei bu apără a comite ceva prin care disensiunea ar crește și mai mult și da ocaziune ca cei răi să poată strica după cugetul animei lor. Cei sperează de la timp, că el va crește și coace semințele aruncate, și u rile salutare nu vor lipsi.

Primiți, domnule Bariț, încredințarea celei mai distinse venera și iertați că în vară v-am molestat de repetite ori cu rugările mele

Al d-voastre stimătoriu sincer,

/ M. Moldovan

175*

Banii merg prin asemnațiune poștale, azi, ⁴/

¹ Vezi scris. XVI, n. 6.

² Ibid., n. 7.

³ E vorba de Conferința națională din Sibiu, ținută în ziua de 23 mai despre care vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de I. Fekete Negruțiu, nr. XXIII, n. 5. A fost convocată din inițiativa intelectual români din Comitatul Cojocna, și a avut ca scop stabilirea atitudinii pe ca buie să o aibă românii în campania electorală pentru viitorul ciclu parla. Dominată de pasiviști, care considerau conclucrarea politică cu autoritățile un drept crimă împotriva națiunii, conferința „proclamă absoluta *pasivitate* f alegerile ce au să urmeze în curînd pentru dieta maghiară din Budapesta” actele și protocolul conferinței la Teodor V. Păcățian, *Cartea de VI*, p. 510—516. în continuarea organică a tuturor acțiunilor naționale maj ultimele decenii, conferința se situează „pe lîngă susținerea programului n român de la 1848”, înfrîngîndu-se cu mare ușurință propunerile contrarii, de cicipare activă la viața politică a Ungariei, propuneri prezentate de Ioan Borci A. Preda sau Alexandru Lazăr, la care se referă Micu Moldovan.

⁴ Adnotată: „1875. I. M. Moldovan, Blaș, 8 nov.: r[ăspuns] 20 nov.”

XXI

Blaș, 18/6

Prea stimate domnule !

Mă restrîng astă dată la una singură rugare: binevoiți a-mete, cît s-ar putea mai cuînd:

5 es. *Dicțion. unguresc — rom*¹;

10 *Femeile de Pederzani*²

Cărțile cele de întîi îmi sunt de lipsă pentru premie. M-aș dacă ar veni legate solid, cu pele de călcîi, precum se vindea un Dacă nu mai aveți așa, atunci să vină *in crudo* sau broșurate, că lega aici.

Prețul va urma în iuliu.

Primiți salutare și urări de fericire de la al d-voastre stim sincer

/ M. Moldovan

177

¹⁾ *Dicționarul ungiuresc - românesc...* de George Barit (vezi scris. I, n. 5)
* Vezi scris. XVI, n.7.

³ Adnotată: 1876. I. M. Moldovan, Blaș, 18/VI. R[ăspuns] de la Zernești, 23 iun. ca i se trâmīt 5 ex. *Dicționar*, 10 *Femeile*. Scris în 24 să-mi trâmītă banii"-

XXII

Blaș, 24/11 [1]876

Prea stimate domnule !

Recunosc că am comis necuvenință mare lăsînd epistolele domniei-tale din 24/10 și 10/11 atîta timp fără nice un răspuns. Nu am avut încătrău. Intru aceste zile am fost preste măsură ocupat, incit nice-decum nu am putut împlini dorul mieu ferbinte de a răspunde la toate punctele epistolelor. Apoi, epistola a doua pretindea scormonirea computurilor mele (primitive) cu *Gazeta* pre mai mulți ani, și eu doream tare să nu vă las întru incertitudine asupra punctului acestuia.

In fine, veni ziua în care să pot zice *Pater pe[c]avi* ¹ și să-mi cer iertare./

Jocul onorabilei Societăți Acad[emice] cu sintacteca, înscenat în anul trecut și în est an repetit de două ori, întru adevăr este calificat spre a produce resîmț și în cei mai sinceri veneratori ai acestei ilustre corporațiunii. A comite erori ca cea din anul trecut, cînd s-a publicat concurs în contradicțiune cu altul precedente și, preste aceasta, s-a început și critizarea opului concursuale și ca cea din anul curente, cînd cu votarea, este lucru ce s-ar cuveni să nu se mai întîmple nice la un caz. Apoi, a vota remunerațiune pentru un op despre care, printre șire, se zice destul de lămurit că, după opiniunea mai multor membri, nu răs-punde condițiunilor concursuali...²

Iertați, d-le, că din venerațiune cătră cea mai destinsă eorpora-țiune literarie a noastră, să nu închei propusețiunea începută. Sum de convingere cum că d. C[ipariu], după cele premerse, de secur ar fi respins remunerațiunea — la care, după starea și caracterul său, fără îndoială nu lăcomește — dacă nu s-ar fi temut a înmulți prin aceea disonanțele custătoarie de la începutul Societății.

Destul că eu am plinit comisiunea ce mi s-a dat prin d. Sion³ și trebuie să însemn că nu am negles nice măcar una zi, ce m-am nevoit a trâmēte răspuns cît mai curînd. Și dacă nu am răspuns așa curînd precum se aștepta, cauza este natura cea delicată a lucrului și greutatea ce sîmță autoriul față cu împregiurările date.

Iu urmă, s-a decis a primi / remunerațiunea și, la provocare nouă, cu destulă greutate s-a învoit a concede și desfacerea plicului, carea în epistola primă [a] d-lui Sion nu i se cerea.

Despre aceste am scris la București și, cu toate că răspunsul nu a sosit, tipărirea opului s-a început.

Încă una: ca să nu amărăsc pre cl. C[ipariu], eu nu i-am comunicat nice pînă azi „alegatoriul liber”⁴, însă nu voi lipsi a i-l comunica la timp potrivit. Atunci voi vorbi și de comisiunea domniei-voastre, îi voi ceti epistola întregă și vă voi răspunde numaidecît. Părerea mea

este că dicțiunariul acela nu este gata și că autoriul are plăcere și demn de a-l scrie, cînd se începe tipărirea, coală de coală. /

Aceste le-am adaus în confidentă. Ce este pozitiv, voi vedea voi scrie.

Cu ale Comitetului Asociațiunei va merge anevoie, întîi pentru avem prea puțini bărbați cari să dispună de timpul necesariu spre se putea ocupa cu studie serioase, a doua din cauză că nu avem pub-carele să voiască a ceti și a-și da banii pentru lucrări științifice in ser-strîns al cuvîntului. Această confesiune, pre domnia-ta unul de se-nu te va nice întrista, nice descuragia. De una parte, știi starea o-porului nostru, aservit de secuii, de altă parte cunoști din istorie c-străbunii noștri în zilele lui August — ergo pre cînd statul roman

181 în floare — nu voia să asculte dramele serioase, ce striga să le aducă urs-

Intre cercustările ele azi, domnia-ta faci foarte bine că vezi *Gazeta*. Azi de aceasta avem trebuință. Sub mînă îndemănatecă, prin laborio-indefesă a domniei-tale, *G[azeta]* iară s-a făcut lectură,⁵ ce cu n-timpăr așteaptă publicul, spre a se informa și orienta după dînsa. Iamintre eu sum prea convins că orice român ar ajuta și *Tran[silva]nia* dacă nu am fi așa asorbiți de necazurile vieții și nu ne-ar căuta toți cari ne mai, biată, ocupăm cu literale, a vedea totunadată și de m-alte lucruri ce nu au de a face cu cartea.

Conchiamare a citorva indivizi, după cum stau acțiunile poli-ar deștepta presupus și, în fine, poate că ne-ar aduce în periclu și Asocia-țiunea că la lucrul acela, din nefericire, nu se-ar putea chiema / de nice un *becsuletes român*.⁷ Deci oare nu ar fi mai bine ca lucrul a să se amîne puținei, pînă se mai luminează întru una parte întralta ?

Din toate cele comunicate, mă întristează mult starea d-lui Maxim Ar fi una daună nespūsă cînd bărbatul acesta, pre cît de ager pre de laborios, s-ar smulge din șirul scriitorilor români, lăsînd gol un ce împlea cu atîta onoare!

Fiîndcă în scurt am să continuu răspunsul mieu, cu carele p și așa v-am răpit prea mult timp prețios, închei, atingînd numai 182 2 computuri amintite în epistolele de la 24/10 și 10/11. /

Cu finea lui iuniu, în loc de 5 *Dicț. magh.*⁹ mi-au venit numă iar a 5-a fu *Transilvania*, anul I și 10 *Femeile*.¹⁰ Cele 4 *Dicț.* s-au pârțit ca premie, iară *Tran[silva]nia* o retrămīt. *Femeile* erau p mai mulți dd. teologi, însă aceștia se împrăștiaseră pre cînd au cărțile, pînă în octobre. Acum le-am dat, însă fără a lua banii, p că nu știam anume prețul.

Deci trâmēt pentru:

4 *Dicț. magh.* a 3,20. 12

10 *Femeile* (pre nimerite). 10% rabāt 10

și restituiesc *Tran[silva]nia*.

Cu aceasta sper că am fi în ordine. Dacă nu am computat bine mă rog să binevoiești a mă reflecta cu toată libertatea, și voi suplini numaidecît.

182 Aș mai avea lipsă de 2 ex. / *Dicționarul magh.*, din cari unul, legat tare și 10 es. *Femeile*. Mă rog să binevoiești a dispune să mi se tramețe.

Cu *Gazeta*, mă mir de nenea Iacob¹¹ cum o poate sehinti așa înfricoșat. Toată datoria ce are *Gazeta* de vreo 10—12 ani de când trămet eu prenumerațiunile este aceasta:

Georgiu Munteanu ¹²	1873.	10
Ales. Grama ¹³	1874, 1.	5
Ștefan Chirilă ¹⁴	1874.	10
Georgiu Fiilep ¹⁵	1874.	2,50
și din anul curent doară		10

Pot afirma cu securitate că nu are mai mult de 40 fl.

N.B. Pentru unii din cei scriși mai sus am fost pus eu de la mine.

183 Mi-ar plăcea foarte dacă d. Mureșanu mi-ar tramețe / un comput, ca să-i văz și îndrept rătăcirea. Faceți bine și-i ziceți să-mi tramețeă computul, că numaidecîtu-i voi răspunde *tot* ce i se cade, iară cu restanțiarilor mă voi înțelege cum voi putea.

Primiți, p[rea] stimate domnule, asigurarea destinsiei venerațiunii, cu carea mă suscriu al d-voastre stimătoriu sincer,

183* / M. Moldovan. ¹⁶/

¹ „Părinte, am păcătuît!”

² „Jocul onorabilei Societăți Academice” cu *Sintactica* lui Cipariu a fost destul de încîlcit, și resorturile lui exacte nu pot fi pe deplin lămurite nici astăzi. În sesiunea anului 1874, Societatea publică un concurs pentru cea mai bună lucrare asupra sintaxei limbii române. Textul publicației e clar: „1. Mărima opului are să fie cel puțin de 20 coaie tipărite cu litere garmont. 2. Terminal pus, cînd manuscrisurile concurenților au să fie trâmise societății, este 15 august 1875. Manuscrisurile venite în urma acestui termen nu se vor lua în considerațiune... 5. Premiul destinat pentru cea mai bună lucrare va fi de lei 10.000” (*Analele Societății Academice Române*, tom. VII, ses. an. 1874, București, 1874, p. 263—264). În sesiunea următoare, 1875, în raportul prezentat de A. Treboniu Laurian și I. C. Massim la ședința de deschidere din 16/28 august (*Ibid.*, tom. VIII, ses. an. 1875, București, 1875, p. 3—5), se spune că a sosit un manuscris „asupra părții sintetice a gramaticii, purtînd deviza « Littera sermonis fida ministra mei »”. În 19 august (*Ibid.*, p. 14), „se procede la lectura manuscrisului despre sintactica română”. Ciudat: nici un manuscris sosit vreodată la concurs nu fusese citit în plenul academic. În 22 august (*Ibid.*, p. 15), Ioan Caragiani ia cuvîntul și arată că termenul concursului nu e 15 august 1875, ci, după decizia din 1873, — 30 iulie 1876. Conferința, „recunoscînd că în adevăr s-a făcut eroare”, prelungeste concursul pînă la 30 iulie 1876. Pînă atunci, manuscrisul pomenit se va „conserva” la delegațiunea societății. Firește, secretul concursului era doar o formalitate, întreaga societate știind că manuscrisul sosit la concurs aparține lui Cipariu, așa cum fusese înaintea cu cîțiva ani *Analitica*. Dar, se pare că de data aceasta nu erau dispuși să repete premiul din 1871. Criticile vehemente din partea junimistilor, duse pînă la batjocură, trebuie să-și fi avut consecințele lor. Mai puțin probabil este ca unul sau mai mulți membri să fi dorit ei înșiși să prezinte, în anii următori, o sintaxă la concurs. Cert este că, în ședința din 12 septembrie a sesiunii 1876 (*Ibid.*, tom. IX, ses. an. 1876, București, 1876, p. 40), Gheorghe Sion, secretarul Secțiunii filologice a Societății Academice, totodată secretar ad-npc

al sesiunii, raportează că secțiunea s-a pronunțat asupra manuscrisului, și iață c majoritatea membrilor sînt de părere să i se acorde autorului un premiu egal cu acordat pentru partea I-a a gramaticii *Analitica* din 1871. Cît despre concursul acesta să nu fie considerat consumat, ci să se publice din nou, cu termenul pentru 1880. S-a ajuns la această propunere ca urmare a referatului pe care l-a făcut Alexandru Roman asupra lucrării, și în care îi găsește mari bătăeri de la „starea modernă a limbii literare”. Reține atenția și un alt reproș al lui Roman: „Autorul aducea în serviciu literaturii noastre sintactice, dacă aprofunda acele neprețuite secrete minții universale a poporului român, cari-și au espresiunea lor cea mai viuă în rîniunile sale atît de ingenioase și în poeziile sale atît de încîntătoare prin farmecul ideilor originali, îmbrăcate în fraze proprii numai oamenilor din popor” (*Ibid.*, p. 47—50). O minoritate din comisia filologică, pe care nu o putem identifica în această fază, e însă de părere ca concursul să fie respectat după cum a fost anunțat iar acestei lucrări să i se acorde premiul de 10.000 de lei, „promis pentru cea mai bună operă ieșită la concurs”. Discuția reizbucnește în ședința din 14 septembrie 1876 (*Ibid.*, p. 43—46) cînd Alexandru Odobescu învinuiește secția filologică pentru neconcordanță de păreri. Bariț, la aceeași ședință, e de părere că propunerea născută din comisia filologică, de a i se da o parte din premiu, ar însemna „să întinzi în tocmeală neguțătorească cu concurențele”. Vincențiu Babeș e de aceeași părere și se hotărăscă odată clar. V.A. Urechia vede mai cinstită o respingere a operei decît această tîrguială. Ia apoi cuvîntul A. T. Laurian, care dă în vileag, prin exemplele priile-i vorbe, izvorul acestei jenante situații: chiar el, cu felul tiranic și acapant de a conduce Societatea și secția filologică.

Pînă la urmă, necazurile s-au aplanat iar lucrarea lui Cipariu s-a tipărit în Transilvania, sub îngrijirea autorului, cu bani trimiși de Societatea Academică. *Gramatica limbii române. Partea II. Sintetica*, București, 1877 (de fapt tipărită la S. Filtsch (W. Krafft) în Sibiu).

³ Gheorghe Sion, membru și secretar al Secțiunii filologice a Societății Academice.

⁴ Vezi nota 2. „Alegatoriul liber” e acel procedeu de votare cu bile albe și negre, la care s-a recurs în 14 septembrie 1876, la sesiunea Societății Academice, cînd se legătură cu premiul lui Cipariu pentru *Sintactica*.

⁵ În 1876, Bariț își reia colaborarea la *Gazeta Transilvaniei*, între altele excelentele articole *Iobăgia veche și iobăgia nouă* (XXXIX, 1876, nr. 1, p. 1—2; nr. 2, p. 1—2; nr. 3, p. 1—2; nr. 4, p. 1—2; nr. 5, p. 1—2), și *Urbariile în Transilvania* (nr. 6, p. 1—2; nr. 7, p. 1—2; nr. 8, p. 1—2; nr. 9, p. 1—2).

⁶ Foaia Asociațiunii transilvane..., pe care o edita Bariț din 1866.

⁷ „Român cinstit”.

⁸ Ioan C. Massim, 1825—1877, profesor, membru al Societății Academice Române, colaboratorul principal al lui A. T. Laurian la elaborarea* *Dicționarului limbii române*. Autor a numeroase scrieri didactice: *Elemente de gramatică elementară*, București, 1850; *Nou abecedar românesc sau elemente de lectură și scriere*, București, 1868; *Elemente de gramatică română*, București, 1870; *Una mostră de istorie cronicară*, București, 1874 și altele.

⁹ Vezi scris. XVI, n.6.

¹⁰ *Ibid.*, n.7.

¹¹ Iacob Mureșanu, redactorul și proprietarul *Gazetei Transilvaniei*.

¹² George Muntean, 1840—1915, profesor de religie, pedagogie și metodologie, istorie, geografie și științe naturale la Blaj. Ca specialist competent în pedagogie cu studii la Praga, i se încredințează conducerea Preparandiei din Blaj, între 1888 și 1909. Din 1906 pînă la moarte a fost canonic metropolitan.

¹³ Alexandru Grama, 1850—1896, profesor și scriitor blăjean, devenit celebru datorită unui regretabil studiu împotriva lui Eminescu: *Eminescu. Studiu critic*, Blaj, 1897. A mai scris: *Principiile morale și etice ale religiei creștine*, Blaj, 1884; *Introducere în cărțile Sfintei Scripturi*, Blaj, 1878; *Elemente de istorie universală și particulară a bisericii*, Blaj, 1879; *Istoria, universală a bisericii*, Blaj, 1879; *Explicarea mecanică modernă a naturii și credința în Dumnezeu*, Blaj, 1879—1880. Lurările de rezistență ale lui Grama sînt: *Istoria bisericii române unite cu Roma*, Blaj, 1884 și mai ales *Instituțiunile calvinești în biserica românească din Ardeal*.

fazele lor în trecut și valoarea în prezente. *Studiu istorico-canonice*, Blaj, 1895. Vezi despre el Augustin Bunea, *Cuvînt funebru rostit la înmormîntarea canonicului mitropolitan Alexandru Grama, în 14 iunie 1896*, în *Unirea*, VI, 1896, nr. 25; *Dr. Alexandru Grama, în Tribuna*, 1896, p. 483; 487; *Dr. Alexandru Grama (1850—1896)*, în *Calendarul Unirii*, III, 1899, p. 76—79; Nicolae Comșa, *Dascălii Blajului*, Blaj, 1940, p. 103—104.

¹⁴ De fapt, *Ilie Ștefan Chirilă*, 1845—1883, profesor la Preparandia din Blaj între 1874—1883, autor al unui apreciat manual *de Fizică*, Blaj, 1883 (ed. II).

¹⁵ Blăjean neidentificat.

¹⁶ Cu adnotarea lui Barit: „1876; I. M. Moldovan, Blaș, 24 nov; venită 25 dec; r[ăspuns] 26”.

XXIII

Prea stimată domnule!

Blaș, 16/12 1876»

Am vorbit cu d. Cipariu și despre glosariu,¹ și încă de repetite ori. Afară de cele împărtășite în epistola mea precedentă, pot adăuga numai atîta că d. Cipariu mi-a declarat cum că domnia sa va răspunde cu toată plăcerea la epistola ce i-ați adresa în obiectul acesta.

Domnia-voastră ați observat, ca și mine, că nu-i place a-și vedea scrierile metamorfozate prin mîni străine. Vocabulariul sau glosariul încă desecur nu s-ar învoi la nice un caz să apuce pe mîna oarecărui pregătitori pentru tipariu, cari să-l foarfece, încît să nu / se mai cunoască ce e de autoriul și ce adaus. Ce scrie dînsul, voiește să apară întru toate, nestrămutat, chiar precum a curs din peana dînsului. Afară de aceea, întîmplările *Sintactecei* produsă neplăceri...²

Bine că-mi veni înainte *Sintacteca*: am scris d-lui Sion³ și i-am împărtășit și autorizarea spre a desface plicul. Speram răspuns, dară nu mai scriseră nimic. Într-aceea, d. C[ipariu] începu tipărirea și se afla la a 8 coală. Vine timpul să plătească la tipograf... încai de nu ar fi de rîs...

185^ Primiți, d-le Barit, încredințarea preadistinsei venerațiunii cu carea sum / al d-voastre,

I.M. Moldovan.

186 Ar fi bine să primească notița și *Gazeta*.⁵ /

¹ „Glosariu” = cel de al doilea volum al *Dicționarului limbii române*, literele L — Z, București, 1876. Deducem că, la data acestei scrisori, dicționarul continua să se tipărească, eșalonat pe fascicule. Încă în sesiunea 1870, Cipariu se angajase să colaboreze la dicționar, lucrînd cuvintele cu litera T (vezi Ioan Chindriș, *Alexandru Papiu Ilarian și Academia Română*, p. 46). Contribuția lui Cipariu s-a tipărit în dicționar la pag. 1427—1518, nu ne putem da seama cît de „nestrămutat”.

² Vezi scris, anterioară, n. 2.

³ Gheorghe Sion.

⁴ Trebuie să fie vorba de o eroare: în *Transilvania* („foaia Asociațiunii transilvane... etc”) nr. 23 (IX, 1876, din 1 decembrie) nu se pomenește de vreă fundație a mitropolitului din Blaj.

⁵ Adnotată: „1876. I. M. Moldovan, Blaș, 16 dec; r[ăspuns] 21, pe larg”.

XXI

Blaș, 23/12 1876»

Prea stimată domnule!

Epistola d-voastră de alaltăieri m-a suprins foarte. Fără a de cînd cînd la meritul altor lucruri importante ce se cuprind într-însa, m mărginesc azi la una singură cestiune. La alte, voi răspunde pres puțin.

187 În 24 novembre¹ am luat *Tran[silva]nia*, anul I², ce-mi venis în loc de un *Dicț. magiaru* și 15 fl. 12 cr. în prețul altor alte 4 *Dicț. magh.* și 10 es. *Femeile* și le-am pachetat bine împreună cu una episto lungă, în care răspundeam la cele 2 epistole a d-voastre. Încă în zi aceea am dat paucul în mîna poștei de aici, scriind deasupra: „Carte 20 fl.” / Epistola și banii i-am învelit întru una cuvertă și băgat cartea, iară cartea, precum am zis, am pachetatu-o bine.

Despre aceste vă încunoștințez ca să știți cum stă lucrul: că încă azi voi reclama la poștă și voi cere ca reelamațiunea să fie scrisă de d-voastră. Deci, să vă fie aminte ce suscrieți!

La toate altele voi răspunde preste cîteva zile. Acum, adaug mai aceea că, împreună cu epistola d-voastre, mi-a venit și de d. Sion.

487» Banii, după 1 ian.
Cu reverațiune destinsă,
I.M. Moldovan

¹ Vezi scris. XII.

² Anul I de apariție a *Transilvaniei* e 1868.

XXV

Blaș, 3/4 [1876]»

Prea stimată domnule!

Amicii și veneratorii domniei-tale de aici am primit cu cea viuă bucurie știrea cum că morbul greu de care ai pătimit s-a întors și de cîteva zile de afli pre calea reconvașenței. Fie ca să scapi de cît mai curînd, și să te întărești, încît să poți lua iarăși sarcina afacerilor ce porți, pentru înaintarea binelui public.

189 Sănătatea d-tale este prețioasă în ochii tuturor românilor și au apucat a te cunoaște. Și, după activitatea d-tale încordată și sîtare întru acești 40 și mai bine de ani, unde mai sunt cari să nu cunoască? /

De aceea, ziua ce aduse faima reînșănătoșirii a fost zi de bucurie prin toate unghiurile locuite de români, zi de voturi ca reînșănătoșirea să progreseze repede și restaurarea să fie deplină.

Sunt datoriu cu un răspuns relativ la venitele episcopielor noastre. Nu mi-a succes a căpăta date secure și de aceea caută să rămân acum în restanție.

189*

Chiar pre cînd erai d-ta morbos, am primit de la Societatea Academică una epistolă, cu d[ata] 13/3, despre *Sintactica română*.¹ Sum secur că vei fi primit și domnia-ta, de aceea-ți împărtășesc cele împlinite în obiectul acesta, așteptînd ordinele ulterioare de la domnia-ta. / Conform dispozițiunei, în săptămîna trecută am expedat la adresa Onor. Societăți 100 ex. pre hîrtie velină și 200 pre ordinarie. 50 rămîn auto-riului iară 650, după cumu-mi scriseră, „să se depună în Transilvania acolo unde d. Bariț va indica, după invitarea ce i s-a făcut”.²

În privința acestor, mă rog să binevoiești a dispune. Dacă vei afla cu cale ca depozitul să fie în Brașov, le voi trimite acolo, iară de vei dispune să stea aici, și de aici să se trimeță pre unde le vor cere, eu voi grigi de dînsese și voi răspunde acurat prețul celor desfăcute, în tot cazul, aici trebuie să fie un număr bunicele de exemplarie.

190

Totunadată, să binevoiești a mă încunoștința și despre pro/centul ce se acordă că, precum se știe, almintre librării nu-s plecați a mijloci. Din București au fipsat prețul 2 fl. pentru Austria și 5 lei noi pentru România.

Partea *Analitică*³ aici s-a trecut bine. Din 500 ex. rămase la mine, numai chiar două se mai află. Nu știu, dincolo mai este ceva sau ba.

Primește, d-le Bariț, cele mai sincere urări de bine de la al d-tale veneratoriu sincer,

190*

I.M. Moldovan. I

¹ Despre *Sintactica* lui Cipariu.

² *Sintactica* s-a tipărit „la S. Filtsch (YV. Krafft) în Sibiu”, cu bani trimiși de Societatea Academică. Prima parte, *Analitica*, se tipărise chiar în Blaj, în Tipografia Seminarului diecezan. Deducem că Micu Moldovan, discipol și prieten al lui Cipariu, s-a ocupat de tipărirea lucrării și administrarea tirajului.

³ Cealaltă lucrare a lui Cipariu premiată de Societatea Academică: *Gramateca limbii române. Partea I. Analitica*, București, 1869 (despre care vezi scris. IV, n.4).

XXVI

Blaș, 25 apr. 187;

Prea stimate domnule J

Numai acum pot răspunde la epistola cu care m-ai onorat în 19 ale cfurenteii]. Am dorit să răspunz la toate, pentru aceea.am întîrziat. Dară nu mi-a succes. Deci, lăsînd cestiunea venitelor pre timpuri mai bune, plinesc numai cele ce atîrnă de la mine.

Trămet 1 ex. *Sint[actica]* din edfiția] completă, care făcu autoriul pentru sine¹ numai în 50 es., cîte i-a dat Societatea la dispunere și un ex. edițiunea ieșită pentru Soc[ietatea] Acad[emică] (fără *Articulul despre limbă*)² și *ArL despre limbă* în edițiune separată,³ ieșită pe spesele autoriului, de mustră pentru librariu. / Edfiția] completă nu are preț fipsat; poate că se va dona încoace, încolo. Edfiția] Societăței face 2 fl. iar articolul despre limbă 40 cr.

191

Ce privește rabatul, ar fi bine să acorde 25%, ca să pot da librării oriunde 15% și suporta eu miclele spese de împachetare și timbru. Din 20% s-ar putea acorda librării numai 10—12%.

Librăriile la cari am de cuget a depune dintr-însa sunt însemnate pre foița alăturată, cătră cari mă rog să adaugi din Brașov pre care vei cugeta d-ta, căreia voi trimite numaidecît ex. ce va cere.

În butul a toate uneltirile unor domni, *Sintactica* tot va trece cum a trecut și partea I, din care aici nu mai este decît un *singur* și acela defect. Ce s-a / petrecut din cele 500 trămese la București, nu știu.

Ei bine! Societatea purcese curios în toată afacerea cenzurării. Ea nu purcede corect nice întru a numărării premiului și speselor. Buget s-au alocat 200 pentru corectură. Aceste nu mi le-au trimis deși le cerusem apriat. Apoi, de premiu scriseră: întîi cartea ieșită, a numărăm banii. Cartea ieși. Li s-a trames un ex. pre poștă, care li și primit. Li s-au trames 100 -f- 200 ex. încă în Vinerea Mare a latini despre cari d. Sion îmi scrie (18/4) că nu le-a primit încă. Și ce e premiul? „Nu putem, decît cînd vom primi anuitatea de la epitroful lui Zappa. Dacă ar voi să primească efecte domeniiale, am putea Adecă / în loc de 8.000, vreo 5.600! Știrea aceasta din urmă m-am gîndit a o comunica d-lui Cfipariu] carele vrea face mai bine dacă ar fi fuzat tot premiul.

192

Azi, de-mi va rămîne timp, de nu mîne, voi scrie d-lui Sion doară vom ieși la una înțelegere. Ce bine era și din partea Societății dacă respingea opul! Dar aceste au trecut.

Din Paști voi face studiu, cercetînd lucrul pre cît se va putea acurat.

Dfomnul] Cipariu-ți gratulează la reînsănătoșire și dorește ca să fie deplină.

Trămet foaia de probă din *Apostol*,⁴ ca să vezi formatul, în care se vor schimba numai inițialele. Mulțimea greșelelor să nu te sperde. Este un lucru de clacă.

Cu venerațiune,

192^v

I.M. Moldovan.

¹ *Sintaxa* lui Cipariu (vezi scris. XII, n.2) s-a tras în două variante: o variantă netă, pe seama Societății Academice, și o variantă aparte, de fapt o nouă ediție într-un format mai mare, cu Utere mîi elegante. Această „ediție separată” înțeleasă din scrisoare că a făcut-o Cipariu pentru sine, pe semne cu cheltuială proprie de 500 de exemplare. E însoțită de o altă scriere cipariană: *Despre limba română. Suplement la Sintactica*, tipărită în afara operei principale, după cuprins, cu nuntă nouă.

² Vezi nota 1.

³ „Art[icolul]3 despre limbă”•= *Despre limba romană* tipărit și separat la Blaj, în 1877.

⁴ Probabil un probar de litere sau de format grafic.

⁵ Adnotată: „Răsp. 1 mai n[ou]”.

Prea stimat domnule!

Ca răspuns la partea primă a epistolei cu care m-ai onorat în 19 ale curente, alături înapoi epistola d-lui Sion și adaug un răspuns al meu către onforata] Societate Academică, carele mă rog să binevoiești a-l înainta la adresă. Crez că în modul acesta suntem clarificați.

On[orata] Societate mi-a lăsat în comision 650 ex. *Gram. rom.*¹ partea a II. Mi-a dat, afară de aceea, și alte cărți. Despre toate mi-a trimes factură de-a dreptul, iară eu, la 6 iuliu i-am descoperit / modalitatea încheierii computului. Domnia-ta, dară, aci nu poți avea nice una răspundere față cu on. Societate, afară decît vi s-ar cere garanție morală pentru mine, carea mă rog să nu mi-o denegi.

Ce se ține de partea a Ha, aceasta m-a întristat foarte, cu atît mai vîrtos că, după cele întîmplate la adunarea noastră ultimă, cu destingere la alegerile comitetului, mă tem ca nu cumva d. Bologa² — pe carele așa multu-l prețuiesc — să fie supărat și pre mine. Domnia-ta^{193^} știi că eu mi-am luat anima în dinți și am ru/gat pre d. Bologa să ne facă sacrificiul de-a primi postul de vicepreședinte. Cu ocaziunea aceea, d-sa ceru ca Comitetul să se compună așa, cît ducerea afacerilor să nu i se îngreuneze. În cuget că nime nu poate fi contra la un lucru așa folositoriu, i-am promis. Compuserăm împreună una listă, carea descur ar fi reieșit dacă nu se punea d. Rusu³ și celebrul nostru căpitan⁴ ca să-i rumpă capul.

Am descoperit d-lui Rusu situațiunea și l-am rugat să se învoiască cu lista aceea. Și ce-a făcut d-sa? M-a respins, împrășcîndu-mă cu vorbe cari nu le voi uita în viața mea și, precum nu am / mai auzit, nice doresc să auz eîndva...

Și tot nu am încetat numaidecît cu rugările mele. Am cerut ca cel puțin pre B. să-l șteargă. N-a voit. Din toată purtarea acestui domn m-am convins că omul a venit cu planuri de a nu rămînea afară din prezidiul Asociațiunei⁵. Destul că pre mine m-a adus în situațiune foarte neplăcută față cu oameni pre cari foarte multu-i stimez și căror caută să mă explic în zilele prosime.

În fine, crez că geniul cel bun al românilor nu va suferi ca să se învolbureze certele acele de cari amîntești, și doresc ca să nu su-
194* pere. /

Noutăți nu avem chiar nimic. Ochii noștri sunt îndreptați către Plevna,⁶ iar animele noastre se leagănă între temere ca nu cumva să ajungă vreo nefericire pre frații noștri și sperări dulci ca virtutea romană, întru reînvierea sa, va străluci și rușina toate calumniile rău-tăcioase.

Închier rugîndu-te să primești cele mai sincere urări de fericire de la al d-tale stimătoriu sincer,

I.M. Moldovan. /

¹ în legătură cu tipărirea *Sintacticii* lui Cipariu (vezi scris. XII, h.2).

² *Iacob Bologa*, 1817—1888, fruntaș român din Transilvania, a fost notar Adunării din 3/15 mai 1848 de pe Cîmpia Libertății din Blaj, mai. apoi consilier funcționar juridic 3a diferite instanțe. Vezi Constantin Pop, *Val. P. Bologa (1853—1899). Cu prilejul aniversării a 40 de ani deja moartea sa. Introducere: Cons. aulic Iacob Bologa (1817—1888). Note biografice*, Sibiu, 19

³ Ioan V. Rusu—despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, București, 1975, p. 73 — era secretar al doilea al Astrei. ⁴

⁴ „Celebrul nostru căpitan — Constantin Stezariu, care a fost ani îndelung casier al Astrei.

⁵ Conținutul scrisorii se referă la cea de a XVI-a adunare generală a AS care a avut loc la Blaj în zilele de 5, 6 și 7 august 1877, sub președinția lui Ia Bologa (vezi *Transilvania*, X, 1877, nr. 18, p. 205—210; nr. 19, pl. 211—212). Adunarea a avut un aspect oarecum aparte prin faptul că s-a ales un nou vicepreședinte al Astrei, în persoana consilierului aulic pensionar Iacob Bologa. Președintele al Astrei a rămas în continuare Timotei Cipariu. Ceilalți membri ai prezidiului al Blaj: George Bariț, secretar I; Iosif Hodoș, secretar II; Constantin Stezariu, casier; Eugen Brote, controlor și Petru Petrescu, bibliotecar. În comitet au aleși: Paul Dunca, David Urs de Marginea, Ioan V. Rusu, Iosif Smerea Șuluțiu, Ioan Harșianu, Ioan Popescu, Ilie Măcelariu, Ilarion Pușcariu, Alexandru Lașcu, Ioan Meșotă, doctorul Borcea, Ioan Preda, Moise Boeriu, Dimitrie Comșa, Dionisie Pop Barcianu, Gheorghe Brăteanu, Ioan Droc și Vasile Petri. Personajul B. în acest alineat este Eugen Brote, pe care, din anumite motive, Micu Moldovan îl voia membru în prezidiul Asociațiunii. În încheierea lucrărilor, Micu Moldovan a în numele adunării, a ținut o cuvîntare de mulțumire către Iacob Bologa „pe sacrificiile aduse în favoarea asociațiunei, în care a urmat exemplele de devotațiune ale bărbaților mari din vechime" (*Ibid.*, nr. 19, p. 218—219).

⁶ Ioan Micu Moldovan a fost, după cum se știe, unul dintre cei mai entuziaști și prieteni, morali și materiali, ai fraților din România angajați în marele luptă pentru dobîndirea neatîrnării.

XXVIII

Blaș, ^26/2 [

Prea stimat domnule !

Sunt două săptămîni de cînd ai binevoit a mă onora cu epistolă. Îmbulzeala întru care mă aflai întru aceste zile nu mi-au pe a răspunde curînd, precum doream. Sper și astă dată iertare, deși, cîndu-mi aminte de proverbiul latinesc: *Non bis peceabis in idem*, recunosc că nu prea mi se cuvine, după ce mă aflui față cu d-ta, pe mai mult și ca a treia oară, întinat cu același păcat. Dar ce să încep de acolo, unde vă interesează, descur, mai mult. / Din împărtășite cu ocaziunea convenirei ultime știu că fiia aceea a fost repetite ori nemulțumitoare și, precum aflu din epistola ultimă, în cele din urmă ea se făcu și nedreaptă, ca să nu zic mîi mult. Pe aceea, nu mi-a îmbiat prin minte să deplîng abandonarea ei.

De feciorașul nou născut mă bucur, și se bucură toți amicii tăi [tale] *, pentru că-l vîd-întreg și bme făcut, deci sperează că va crește repede, mai ales dacă interesul cel viu de ziaristică [v] mai dura un timp oarecare. ² /

D-lui Sion ar fi bine să-i spuni una dată pentru totdeauna că prin mine se va păgubi On[orata] Societate Academică, a cărei

perare o doresc mai mult decît pre a mea. D-sa să se adreseze cătră mine, iar predomiartai Săte lase în pace. Altnainire eu luasem angagiamentul de ari da socoteală- Ia începutul anului curente. Desecur nu aş fi întîrziat pînă acuma, dacă nu m-ar fi opăcit depozitarii^ cari nu-mi arătară la timp cîte exemplarie se află la dînşii.

Acum le-am trămes computul şi hani. Din partea antiia s-au vîndut 12 es., dintr-a II 75³. Afară de aceea / am mai vîndut şi unele alte cărţi de ale Societăţii. Puţin, cu adevărat, însă ce să facem în lipsa aceasta înfricoşată? Ca să meargă mai bine, m-am înţeles cu dr. Krafft⁴ ca să auncie în catalogul său toate cărţile Soc[ietăţii] Acad[emice], şi am cerut de la Bucureşti ca să-mi trameată exemplarie din toate. Bine ar fi ca să anunciaţi şi în *Observatoriul*,⁵ atit *Gram[atica]*⁶ cit şi alalte, iară cu destingere pre Bălcescu,⁷ arătînd că se află în depozit la praf. Moldovan din Blaş şi se poate procura şi prin librăria din Blaş, ca oamenii să se îndemne.

închiei computul, precum aţi zis, şi ce va rezulta vă asemnez mîne, că azi este / tîrziu.

Din partea Fundaţiunei şuluţiane⁸ s-au făcut paşi pentru cumpărarea DraşQvului⁹, de care lucru veţi fi auzit. Poate că în săptămîna aceasta se va încheia un contract.

Primiţi salutare sinceră de la al d-voastre reveritoriu,

I.M. Moldovan. /

CompxituY Observator iulii, I sem. 1878:

	Ex[celenţa]sa,	156***
	Tim. Cipariu,	257
	Const. Papfalvi,	158
	I.F. Negruţiu,	159
5	Ant. Vestemian,	160
	Elia Vlassa,	161
	Iofan] Chirilă,	162
	Ştfefan] Manfi,	153
	Io[an] Antonelli,	164
10	Leon Leonteanu,	165
	G. Blăsanu,	166
	S.P. Matei,	167
	Baspliu] Raţiu,	168
	Sim[ion] Micu,	169
15	Nic. Popescu,	170
	G. Vlassa,	171
	G. Munteanu,	172
	Iofan] Mărculeţ,	175
	dr. N. Stoia, '	176
20	Georfge] Popa,	177
	Nic. Rusanu,	178
	Nic. Solomon,	181
	Zahfaria] Branu,	182

	Io[an] Oargă,	179
25	Lud[ovic] Csato,	180
	Ben[iamin] Pop, Uioara,	183
	Greg.[oriu] Ordace,	278
	Georfge] Sîmărtineanu,	562
	Ştefan Pop, Mihalţ,	575
m	Nic. Medieşanu,	539
31	Ioan Papfi,	561
32	Ar[eadie] Gerasim, Odvereni,	613

Toţi celi de antaiu 31, pre 1/2 an	124
Ar[eadie] Gerasim 1/4	2
	126

10% 12.60
113,40

Exped. 11/1.	92
3/1.	4
31/1.	15
8/2.	2
27/2 mine	40^
	113,40

Petreçuţi în protocol prin Circa.

Blaş, 26/2[1]878(

499

¹ „Nu păcătui de două ori în acelaşi lucru”.

² * - *# Cuvinte omise în original, adăugate de noi.

³ Probleme familiale ale lui Bariţ, pe care nu le cunoaştem în acest stadiu ai cercetărilor.

⁴ Din *Analitica* şi *Sintetica* lui Cipariu.

⁵ Librar şi editor din Sibiu.

⁶ Noul ziar al lui Bariţ, editat la Sibiu între 1878—1875.

⁷ Bariţ nu va mai „publica” gramaticile lui Cipariu la rubrica *Literariu* a *Observatoriului* unde, dealtfel, se consemnau mai ales cărţile nou apărute.

⁸ Este vorba de prima editare în volum a istoriei lui Nicolae Bălcescu: *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul urmată de scrieri diverse*, Bucureşti, 1878, sub îngrijirea lui Alexandru Odobescu. Ediţia poartă egida Societăţii Academice Române, ceea ce explică într-un fel interesul membrilor transilvăneni, în cazul de faţă al lui Ioan Micu Moldovan, faţă de ea. Nu e mai interesant faptul că profesorul blăjean îndeamnă foarte de timpuriu, în februarie 1878 — ediţia apăruse în decembrie 1877! — la popularizarea operei marelui confrate de la 1848. Dar, la această dată istoria lui Bălcescu era de pe acum „publicată” în Transilvania, prin scurte anunţuri in-serate în *Foişoara Telegrafului Român* (II, 1877, nr. 24, p. 192; nr. 25, p. 200), *Familia* (XIII, 1877, nr. 50, p. 600), *Transilvania* (X, 1877, nr. 24, p. 288) şi *Gazeta Transilvaniei* (XL, 1877, nr. 9). în Transilvania s-a scris şi s-a publicat şi prima recenzie de proporţii la *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*. Sub titlul *Roman hdnv ismertetes: Istoria românilor sau [sic] Mihai Vodă Viteazul urmată de scrieri diverse*

de Nicolae Bălcescu, București, 1878, ziarul maghiar clujean *Kelet* va găzdui în noiembrie 1878 (VIII, nr. 262) un comentariu amplu, în care autorul anonim remarcă — lucid și alarmat! — tendința românilor către unitatea națională, fir roșu ce străbate istoria românilor de la Mihai la Bălcescu, de la acesta la editorii săi, iar în final la cititorii din Transilvania și din întreaga Românie. Bineînțeles, el atrage atenția asupra „pericolului” ce rezidă în această dorință generală a românilor. Până la această recenzie, *Observatoriul* n-a publicat nimic despre ediția lui Bălcescu. Dar după gestul ziarului *Kelet*, Bariț traduce și tipărește imediat (*Observatoriul*, II, 1878, nr. 91 din 11/23 noiembrie), din cuvînt în cuvînt, fără nici un comentariu, recenzia confratelui maghiar din Cluj, sub titlul *Recenziune maghiară a unei cărți românești*.

⁸ Fundația mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu s-a instituit, la dorința acestuia, în 23^a aprilie 1861, cu un capital de 200.000 de florini. Vezi *Fundațiunea fericitului Alexandru Sterca Șuluțiu, arhiepiscopul metropolit gr.-cat. de Alba-Iulia*, Blaj, 1870.

⁹ Sat în Făgăraș.

*** Cifrele cursive ce urmează după numele din listă au fost adăugate de Bariț și indică, probabil, numărul de ordine al celor din Blaj între abonații *Observatoriului*.

XXIX

Blaș, 29/7 [1]878

Prea stimată domnule !

în luna lui mai am primit una scrisoare de la vechiul meu amic dr. Man, ¹ nepotul lui Bărnuțiu, în carea mă roagă să-i descopăr opinia mea cu privire la epitafiul lui Bărnuțiu, ² și-mi comunică totuna dată știrea că d. G. Pop ³ stăruiește mult să se gate mo*nunientul, ca să se poată dezveli cu ocaziunea adunării generali ce va ținea Asociațiunea în Șimleu. Amicul meu era de părere că nu este bine ca Asociațiunea să participe la dezvelirea monumentului, și aducea motivele cari le avem cu toții / în piepturile noastre. ⁴

Am răspuns amicului întru amîndouă cestiunile, se înțelege de sine, aprobînd modul de vedere al dînsului și rugîndu-l să luere întru acolo, ca dezvelirea monumentului să rămînă pre alt timp. Cugetam ca frații sălăgiani vor fi luat altă rezoluțiune. Acum, însă, văz că dîșșii stau pre lîngă propusul de-a împreuna dezvelirea monumentului cu adunarea generale. Mai pozitiv am aflat de la vicariul din Șimleu, ⁵ cărui am scris îndată, și în seara aceasta de la d. președinte al Asociațiunei. ⁶

Dfomnul] președinte este de tot / îngrigit pentru lucrul acesta. Se teme că mulțimea nu va voi să se înduplece (deși eu l-am asecurat că oamenii noștri sunt de înțeleș, precum au dovedit la atîte și atîte ocaziuni). Pînă aci, era rezolut a merge, dacă nu va avea pedece sanitarie. În seara prezentă era pre aci să se decidă definitiv că nu va merge. ⁷

D-voastră știți prea bine ce prețioasă ne este Asociațiunea. Mai mult, d-voastră ați suferit și durerile de naștere ale ei. Veți face, dară, secur, ce vă stă în putere ca să nu se periclitizeze. Dfomnul] președinte încă mi-a zis să vă scriu că vă roagă mult casă stă/ruiți spre a ne apăra

unicul institut ce ne dă ocaziune de a mai conveni și opera ca un de periclu.

Primiți, d-îe Bariț, manifestarea prea distinsei venerațiuni carea sum al d-voastre,

20i

I.M. Moldovan

¹ Ioan Maniu, 1833—1895, nepotul de soră al lui Simion Bărnuțiu fruntașului politic Iuliu Maniu. La această dată Ioan Maniu era avocat în Silvaniei. Vezi despre el Coriolan Suciu, *Ioan Maniu și Simion Bărnuțiu. Fragmente din corespondența între nepot și unchi*, în *Societatea de mîine*, III, p. 623—624; Idem, *Din tinerețea lui Ioan Maniu. în baza scrisorilor lui S. Bărnuțiu*, în *Societatea de mîine*, III, 1926, p. 730—732; Idem, *Corespondența lui Ioan Maniu cu Simeon Bărnuțiu 1851—1864*, Blaj, 1929.

² Monumentul lui Simion Bărnuțiu, ridicat în cimitirul bisericii din satul Bocșă Română, Sălaj, în 1878. A fost întemeiat prin contribuția românilor din țară și Năsăud, în urma strădaniilor lui Ioan Maniu și George Pop de Băsești. E construit din marmoră sură sub forma unui stîlp înalt de trei metri, cu vîrfurile Pe cele patru laturi ale monumentului sînt gravate inscripțiile: 1) la vest: „Simeon Bărnuțiu n. 1802, 21 iulie t 1864, 16 mai. Fiii Sălagiului; 2) la sud: „Libertate, Frățietate, Egalitate, Naționalitate!"; 3) la est: „Blaș, 1848, 3/11; 4) la nord: „Poporul român ține minte de binefaceri și nedreptate". Acestea sînt „epitafiul lui Bărnuțiu", de care pomenește Micu Moldovan. De observat că monumentul descris aici nu marchează mormîntul oratorului de la 3/15 mai 1848, ci mintele acestuia se odihnesc într-o criptă din subsolul bisericii de la Bocșă.

³ George Pop de Băsești, 1835—1919, fruntaș politic al românilor din Transilvania, participant la actul și procesul *Memorandumului*, remarcabil luptător pentru realizarea unității naționale de la 1 decembrie 1918. Vezi despre el Ioan Maniu, *George Pop de Băsești. 60 de ani din luptele naționale ale românilor din Transilvania*, Oradea, 1935.

⁴ Lucrurile se vor petrece așa cum scrie Micu Moldovan: Adunarea generală a Astrei de la Șimleu, din 4 și 5 august 1878, nu va avea nici un amestec în dezvelirea monumentului lui Simion Bărnuțiu, probabil ca să nu provoace pe autorităților dualiste împotriva Asociațiunii. Vezi despre lucrările Adunării Șimleu în *Transilvania*, XI, 1878, nr. 17, p. 195-196; nr. 19, p. 224-227; nr. 236—239; articolul *Suvenire de la Adunarea generale a Asociațiunei transilvane pentru literatura și cultura poporului român*, în *Observatoriul*, I, 1878, nr. 63, p. 11878] a Asociațiunei transilvane, la Șimleu, în *Ibid.*, nr. 66, p. 1—2.

⁵ Vicarul Silvaniei era Alimpiu Barbolovici, despre care vezi scrisorile nr. 5.

⁶ Timotei Cipariu.

XXX

Blaș, 1

Prea stimată d-le redactor!

Am onoare a trămete lista prenumeranților *Observatoriului* din anul sem. I 1879, împreună cu banii.

Fiindcă aici abonamentele se plătesc de cătră unii de cursivă, se întîmpla și pierderi, eu suplinesc de la mine pentru toți, reșchind după cum mi-ați fost zis, 10%. Așa, cel puțin aveți lucru lămurit.

Prin OTrare, ăe M 26 trămet 93,60. 26 x 4 = 104 — 10 40 = 93 60
Stimătoriu sincer,

I.M. Moldovan m.pr. /

Obslervlârtn^, ** " 1? 93 fl. 60 cr.

XXXI

Blaș, 11/2 [1]879

Prea stimat domnule!

Din epistola domniei-tale de ieri am aflat, întâi, cum că pașii învoiți în cauza noului proiect de lege¹ erau să se facă împreună de amândoi metropoliții, și respective de reprezentanții amânduror provinciilor metropolitane române². Precum știi, eu nu am participat la conferința îngustă ce s-a ținut aci.³ Știu despre dînsa numai din auzite, cari încă au fost puține. Dar d-ta știi tot decursul, și ai lipsă numai de cele ce au urmat după conferință. Ți le voi spune / așa precum le cunosc eu.

Ex[celența] sa părintele metropolit a primit răspuns telegrafic de la episcopul Victor⁴ că este învoit. De la Gherla i-a venit una scrisoare vineri, în 31, că episcopul⁵ se află în Pesta, la „Vadász Kurt”⁶ și epistola ex[celenței] sale au trămes-o acolo. Îndată a telegrafat la Pesta, dară nice în ziua aceea, nice în ceaurmătoarie, ma nice duminică în 2/2 nu a venit nice un răspuns. Aceasta împîu de grige pre metropolitul nostru și poate că a contribuit mult la plecarea sa timpurie.

Joi ex[celența] sa a terminat memorialul,⁷ cu succes foarte fericit. Argumentele, alese / cu mare tact, turnate în formă elegantă.

Sîmbătă aduse înainte îngrigirea ce-i insuflă tăcerea gherlanului⁸ și spuse că în 2 seara va să plece, ca să-și caute berbecelul cel pierdut.

Așa urmară faptele, iară istoria telegrammei este aceasta: ex[celența] sa metropolitul Miron trămese în decursul săptămînei trecute una telegramă, cum se vorbea atunci, adresată provizorului G. Vancea⁹, iară, precum aflai azi din gura provizorului numit, adresată metropolitului nostru, cum că dînsul pleacă cu ai săi sîmbătă în 8 febr.¹⁰

Cum a venit telegra/ma aceasta în mîna provizorului Vancea, pre cînd toate actele și corespondențele metropolitului merg la vicariul general¹¹ al dînsului, aceea nu-mi pot explica! Destul că dînsul, fără să mai întrebe pre cineva și cugetînd că face un lucru bun, a răspuns numaidecît: a plecat din 2, se află la Hotelul „Frohner”.

Acesta e istoricul incidentului, în tot cazul foarte regretabil. De comentariu nu e lipsă.

Ce se ține de primire, aici suntem ferecați. Avem 6—700 de studenți, dintre cari partea cea mai mare numai aici poate continua studiile.

Din cauza aceasta nu ne încumetăm a / comite nice una lucrare carea să o poată folosi de ansă spre a ne închide școalele. Noi știm bine că amicii noștri sunt buni bucuroși a face din țințariu armăsariu, numai

ca să ne poată răsipi în toate vînturile, și chiar pentru aceea ne păde ei ca de foc. Pentru întîmpinare afară, ne este și timpul tare favoritoriu: că trenul sosește demineată, îndată după 5 ore.¹² A de aceea, pînă la gară avem tină împărâtească. Caută să ne restrîng la cele ce ne sunt posibili.

Primește cele mai sincere spresiuini de venerațiune,

I.M. Moldovan

206

¹ La începutul anului 1879 guvernul unguresc a dat publicității un proiect de lege — așa numitul „proiect al lui Trefort” — care prevedea introducerea gatorie a limbii maghiare, ca studii aparte, în toate școlile populare, confesionale comunale nemaghiare. A fost cel dintîi atac al regimului dualist împotriva școlii națiunilor din Ungaria, instituții garantate prin legea din 1868 despre egala îndrăgire și despre instrucția populară. Proiectul a produs o reacție puternică din partea națiunilor nemaghiare cuprinse în jumătatea de la est de Leita a statului dualist austro-maghiar. Cel mai puternic au acționat românii, despre ale căror manifestări vezi Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, VI, Sibiu, 1910, p. 707-712.

² Cele două provincii* metropolitane erau: cea de la Alba-Iulia și Făgăraș a românilor greco-catolici (mitropolit la 1879 Ioan Vancea) și cea de Sibiu, a nemaghiarilor (mitropolit Miron Romanul). Intenția de a acționa în colaborare împotriva proiectului de lege al lui Trefort nu s-a realizat, din motive despre care va fi vorba în următoarele, ca și în scrisoarea care urmează.

³ Conferința pregătitoare, în care s-au elaborat elementele memoriului pentru metropolitul Ioan Vancea intenționa să-l înmîneze personal monarhului de la Viena împotriva proiectului de lege pentru limba maghiară.

⁴ Victor Mihali de Așa era episcop greco-catolic al Lugojului.

⁵ La acea dată Mihail Pavel (vezi scris. XII, n. 12).

⁶ „Cornul de vînătoare”, firmă de hotel din Pesta.

⁷ Vezi n. 3. Textul integral al memorialului lui Vancea, la Teodor V. Păcățian, *Op. cit.*, VI, p. 709-712.

⁸ A episcopului Mihail Pavel.

⁹ George Vancea, administratorul sau „provizorul” curții metropolitane din Sibiu, babil o rudă a metropolitului Ioan Vancea.

¹⁰ Mitropolitul Sibiului a ajuns la Viena în urma celui din Blaj, la 12 februarie. Despre încercarea celor doi mitropoliți de a acționa deodată, vezi scris. XXXIII. Din această scrisoare înțelegem că provizorul Vancea a zădărnicit acțiunea celor doi mitropoliți, negiijind telegrama primită de la Miron Romanul.

¹¹ Vicarul general sau prepozitul metropolitan de la Blaj era Timotei Căpățian.

¹² Trenul cu care s-a întors din Viena, după audiența la împăratul , a fost condus de metropolitul Ioan Vancea (vezi scris, următoare, inclusiv notele/)

¹³ Adnotată: „1879; I. M. Moldovan, Blaș, U/II. Vfenită] 13, rfăspun...

XXXII

Blaș, 14/2

Prea stimat domnule!

Ieri demineată a sosit ex[celența] sa,¹ în pace. La 12 ore am avut serăm, sub conducerea r[everendi]simului d. prepozit, spre a-l sărbători și mulțămi pentru apărarea beserecei și a națiunii în contra for pericle ce amenință. Bătrînul Cipariu carele, precum știi, din cauza bătrînețelor și-a debilității sale nu prea iese din casă, pentru înșelătatea lucrului, se puse cu ocaziunea aceasta în fruntea noastră și dînsul cuvintarea festivă. /

208

Ex[celența] sa este mulțumit că, primit de Mfajestatea] Sa în audienție privată², i-a putut grăi de la animă și a fost ascultat cu multă bunăvoință și interes viu. La Trefort³, firește, nu întâmpină calmul recerut. Tisza⁴ plecase la Viena, cum se pare, spre a așterne drumul deputațiunei gr[eco]-orientale române⁵.

Pre Pavel⁶ nu l-a putut conveni, dar mîne sosește il[ustritatea] sa aici. Se aude că este așternut spre întărire în scaunul Orăzii Mari.⁷ Iacă pentru ce metropolitul nu-l afla, în perire. /

Despre cauzele mergerii deosebi, nu am aflat⁸. Le știe în Blaș numai un om, iară celialți este iertat să le divinăm* La toate, observ că ex[celența] sa dorește ca nimic să nu se străcure în public,⁹ că, în loc de-a drege, ar strica.

Pre lîngă manifestarea venerațiunei celei mai adunci, sum al d-tale prea plecat,

I.M. Moldovan.¹⁰/

¹ Mitropolitul Ioan Vancea, care fusese în audiență la împăratul, însoțit de episcopul sufragan al Lugoșului, Victor Mihali de Apșa. Cei doi au fost primiți de monarh în ziua de 10 februarie 1879, cu care ocazie i-au înmînat memoriul în legătură cu proiectul de lege al lui Trefort (vezi scris, anterioară, n. 1). S-a imputat — atunci și mai tîrziu — celor de la Blaj faptul că: a) s-au înfățișat împăratului într-o delegație atît de puțin impunătoare, formată doar din două persoane, mitropolitul și episcopul Victor Mihali și b) că n-au așteptat delegația celor din Sibiu, ca să se înfățișeze „în strînsă unire, într-o chestiune care ne amenință în mod egal existența națională și libertatea noastră bisericească și civilă” (*Gazeta Transilvaniei*, XLII, 1879, nr. 13). Dar, după cum am văzut din scrisoarea anterioară, au existat două cauze pentru care blăjenii au procedat astfel. Mai întîi, mitropolitului i-a fost imposibil — și Micu Moldovan nu are cuvinte suficiente să se mire de acest lucru! — să-și găsească „berbecelul pierdut”, pe episcopul Mihail Pavel al Gherlei, care fie că a aflat de plecarea la Viena și *s-a ascuns*, prefăcîndu-se că nu știe nimic, avînd interesul să nu se pună rău cu guvernul maghiar, acum cînd năzuia să se mute în dieceza mai mănoasă a Orăzii, fie că n-a știut într-adevăr nimic și au trecut evenimentele fără participarea lui. Apoi, după cum reiese tot din scrisoarea XXXI, administratorul metropolitan George Vancea a neglijat telegrama lui Miron Romanul (vezi scris, cit., n. 9—10), la care a dat un răspuns pripit: că mitropolitul Vancea a plecat din ziua de 2 februarie (= „a plecat fără voi”), formulare ce putea să rănască orgoliul celor de la Sibiu. Vezi și scrisoarea următoare.

² Vancea și Mihali au fost primiți de împăratul în audiență privată în ziua de 10 februarie 1879 (vezi Teodor V. Păcățian, *Op. cit.*, VI, p. 708). S-ar putea ca mitropolitul blăjean să se fi desolidarizat de cei de la Sibiu, ca și de episcopul său sufragan Mihail Pavel, *tocmai* ca să intre în audiență personală la monarh, sperînd că astfel va reuși să-l influențeze mai ușor împotriva proiectului lui Trefort. În mod insinuant, *Telegraful român* din Sibiu (XXVII, 1879, nr. 13, p. 51) dă știrea despre audiența lui Vancea la rubrica de *Varietăți*, sub titlul *Personalia* (!): „Exceelența sa metropolitul gr. -cat. Vancea de Buteasa și ilustritatea sa episcopul gr. -cat. din Lugoș, Victor Mihali de Apșa, se află în prezent în Viena, și vor fi în zilele acestea primiți de Majestatea Sa în audiență separată”. Despre scopul public, național, al audienței, nici un cuvînt, pînă m'numărul următor (nr. 15, p. 53), cînd *Telegraful*... informează că arhiepiscopul de la Blaj a plecat, de fapt, la Viena ca să protesteze împotriva proiectului școlar al lui Trefort.

³ Deducem că, trecînd prin Pesta la întoarcerea spre casă, Vancea a convorbit și cu autorul nefericitului proiect, ministrul Trefort Agost.

⁴ Tisza⁴ Koloman, primul ministru al Ungariei.

⁵ Adică spre a zădărnici eforturile celei de a doua delegații românești la împăratul, în aceeași problemă, delegație condusă de mitropolitul Sibiului, Miron

Romanul. Sibienui au fost primiți în 13 februarie, în audiența oficială, nu privată, care ocazie și-au înmînat și ei protestul lor împotriva proiectului. Vezi *Telegraful român*, XVII, 1879, nr. 14, p. 53; nr. 15, p. 58-59; nr. 16, p. 61—63; Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, VI, p. 713—738.

⁶ Mihail Pavel, episcopul Gherlei.

⁷ Mihail Pavel va fi instalat episcop la Oradea în ziua de 8 iunie 1879, cînd numirea oficială a primit-o în 29 ianuarie, deci exact în zilele cînd era căutat de mitropolitul Vancea ca să-l însoțească în delegație la Viena. Vezi Ioan Georgesco, *Episcopul Mihail Pavel. Viața și faptele lui (1827—1902)*, Oradea, 1927, p. 33—34.

⁸ Iată, deci, că nici la Blaj, în stricta apropiere a mitropolitului Vancea, se cunoșteau motivele exacte pentru care arhierul blăjean s-a înfățișat singur împăratului. Și trebuie să-l credem pe Micu Moldovan, care era prieten și colaborator intim al lui Cipariu, marele prepozit capitular și — oficial — întîiul sfetnic al mitropolitului.

⁹ Dorința lui Vancea s-a respectat cu strictețe. În pofida provocării *Gazetei Transilvaniei* (XLII, 1879, nr. 13): „Datoria noastră de publiciști ne îndeamnă a adresa cătră mitropolitul românilor gr. -catolici cu respectuoasa rugare, ca să binevoiască a afla un mod potrivit în care să aducă la cunoștința publică adevărul, stare a lucrului în chestiunea deputațiunei bisericești gr. -catolice și a reprezentățiunei acesteia la picioarele tronului Maiestății Sale”. „Lămuriri, însă — notează T. V. Păcățian, șocat, peste două decenii (*Op. cit.*, VI, p. 713) — nu s-au dat!”

¹⁰ Adnotată de Bariț: „1879; I. M. Moldovan, Blaș, 14/11; r[ăspuns] 16/11; *Observatoriul* 11”.

XXXIII

Blaș, 25 febr.[1879]

P[rea] stimată domnule Bariț!

Într-una din epistolele precedentei am zîs cum că nu am avut timp să vă fiți înțeleș ca toți deputații să meargă deîmpreună și, adaug acum, să se înfățișeze deodată la Maiestate. Dară venind vorba aceea înaintea și mai repețîndu-se printre șire, pre mine m-a ros la animă ca să aflu cum stă lucrul acela.

Ieri am avut ocaziune de-a grăi cu ex[celența] sa și [dacă] făcusem să s-a fost ceva înțelegere în respectul acesta și avizat-a pre metropolitul din Săbii despre ziua purcederei sale? Ex[celența] sa mi-a împărtășit aceste: „Vorbînd cu deputații de la S[ibiu], a venit înainte că este lipsă să ne grăbim cu mersul cît se poate mai tare. Atunci am întrebat: »Ce cugetați, pre cînd să fim acolo? și mi-au răspuns: «*Cel mult marșia venitoare*». Aceasta s-a întîmplat marți, în 28 ian. Marșia aceea venitoare era 4 februarie. După ce mi s-a spus răspicat zădărnice pre care să fim în Viena, eu am cugetat că nu mai e de lipsă nici o altă înțelegere. Am văzut numai ca pre ziua numită să fiu acolo”.

A plecat în 2 și, ajungînd la Pesta, a întrebât după deputații gr. -or., însă spre mirarea sa a văzut că nu este acolo. Deci a trecut grafat la Viena, de unde primînd răspunsul că nu a sosit acolo, i-a scris de altă parte avînd frică să nu ajungă prea tîrziu și sperare că în aceea va sosi și deputațiunea de la S[ibiu], s-a dus la Viena și a cerut

audienție privată, carea cam cu / greutatea i s-a acordat, luni în 10 februarie.

De aci urmează de sine că metropolitul¹ V[ancea] a ținut strâns terminul ^pentru pureedere. Alalte ce an intervenit, cu telegrama — am zis cu altă ocaziune — urmară din nepreceperea unui om restrâns la eapăînă² și că lucru[ri] pendente cu totul de la întâmplare nu vor avea loc în cumpăna oamenilor cu judecată.

Audienție privată și-a cerut, precum cuget eu, ca să poată grăi mai pre larg și să poată auzi una opiniune nepreocupată.³ I-a succes de minune, încît dacă deputațiunea gr.-or. (deși avu de precursoriu pre violentul Tisza) fu primita și căpătă răspunsul cunoscut, aceasta este a se mulțami — iartă să-mi spun tipiniunea liber, după datina mea — împregiurării că metropolitul V[ancea] depusese / informațiuni al căror rezultat T[isza] nu l-a putut altera în ziua următoare. D-ta știi ce grosoloană este procedura unor bărbați de stat ai Ungariei față de naționalități...

Apoi purcederea, criticată de oameni cari nu cunosc starea cea adevărată a lucrurilor și de oameni dedați a căuta nod în papură, a folosit cauzei. Purcederile de dincoace și de dincolo⁴ se ajută și întregesc de minune una pre alta. Asemenea este și cu memorandele. Gel de aici combate ideile moderne de la noi, pentru că lovesc temeliele⁵ pre cari a stat Ungaria pînă aci, nefăcînd osebite între naționalități / dezbate partea eclesiastică a cestiunei,⁶ pre cînd cel de la S[ibiu] desfășură momentele culturale ale ei.⁶ Ambe luate la un loc sunt un operat deplin, / care ilustrează cestiunea din toate punctele de vedere, întreaga procedură și mediile folosite au fost pe deplin corespunzătoare, ce se vede și de acolo că ministrul T[refor]t în 11 era preste măsură întăritat. El știa cele petrecute în V[iena] și știa și aceea că deputațiunea gr.-or. este în drum spre V[iena]. Deci d-sa fu *tres fori* în expresiuni: „Ați mers să mă acuzați!”, ma nice vorbe mult mai aspre nu lipsea din gura d-sale, pînă ce pășirea rezolută a arhierilor noștri-l domoli și aduse la rațiune.

Chiar văz în *H.L.* dorul *Telegrafului* de a ști unde și în ce a ambîat metropolitul V[ancea] cu episcopul Mihalyi. Am auzit și pre alții zicînd să se publice memorialul 8 așternut de ex[celeș] sa și răspunsul primit.

Ce se ține de memorial, ar fi de dorit și crez că se va / și publica la timpul său. Inșă răspunsul dat în audienția *privată* ar fi necuvenință mare să se publice înainte de-a trece un șir de ani.

Memorialul de aici este în mîinile regimului. De va avea gust, îl va lua *Hon*⁹ și-l va tipări. Deaîtmintre, după cum am aflat eu și ți-am fost împărtășit într-una din epistolele mele precedente, ex[celeș] sa s-a întors liniștit prin răspunsul primit de la M[ajest]ate și întru cele din urmă, și prin conversațiunea cu T[refor]t. Suntem îndreptățiți a spera că, rămînînd împregiurările normale, nu vom fi expuși pericolului proiectate.¹⁰ Pentru aceasta oameni cu prevedere matură de aici află cum că din partea noastră nu ar trebui să se întîmple deocamdată / nimic ce ar putea să întărite animele contrarilor și să-i facă a se grămădi în capul regimului. Atunci agitațiunea între noi, destinată a

Înainta scopul nostru, ar produce chiar «efectul contrariu. Din cauza aceasta, timpul nu se judecă oportun pentru publicarea nice a memoria lului de aici, nice a adreselor, de cari veniră și aici (între ele și de cel irai înfocate de lege).

D-tale, ca la publicist, fără îndoială nu-ți place rezonamentul acesta și cu atît mai puțin-ți va plăcea dacă eu, spre întărirea celor zise, mai adaug una: considerări politice mai depărtate reer ca timpurile prezente să fie scutit de exacerbări între noi și magiari, pînă cînd pu tem spera salute nutrind cvasi-pacea existente. /

Așa e, domnule Bariț, că sum un mic tiran în toată forma? I loc de a-ți scrie ceva pentru foaie, îți răpesc timpul prețios cu citire unei epistole lunguțe și așa, fac să nu scrii nice d-ta.

Sic fata iulere / "

Primește, domnule Bariț, manifestarea celei mai sincere veni rațiuni de la al d-tale,

I.M. Moldovan.

¹ O motivare posibilă a faptului că Vancea s-a dus la Viena fără colegul s de la Sibiu.

² Accidentul cu George Vancea și cu telegrama lui Miron Romanul: ve scris. XXXI și XXXII, n. 1.

³ Audiența privată presupune prezența *numai* a împăratului, fără sfteni

⁴ De la Blaj și de la Sibiu..

⁵ Vancea combate proiectul lui Trefort de pe pozițiile ierarhului catolic de oriental, în care limba eclesiastică este cea românească: „Pentru ierarhia noastră eclesiastică, limba română este chestiune de viață, condiție sine qua non”. Proiectul amenință, așadar, însăși constituția bisericii greco-catolice, și în ceea ce este catolică — locul învățătorilor români greco-catolici l-ar lua, conform prevederilor proiectului, orice cunoscător de limbă maghiară, de orice religie — și în ceea ce e națională, românească.

⁶ Argumentele lui Miron Romanul sînt mai ales de natură pedagogică: greunarea programei printr-o limbă străină în plus, slăbirea învățămîntului românesc prin eliminarea învățătorilor români, știrbirea autonomiei învățămîntului confesional, maghiarizarea românilor etc.

⁷ „Foarte tare”.

⁸ Delegația de la Sibiu și-a cîștigat simpatia și încrederea opiniei publice și prin faptul că a dat publicității imediat după întoarcere textul memoriului prezentat monarhului (vezi *Reprezentățiunea deputațiunei române greco-orientale în cauza proiectului de lege privitoriu la introducerea limbei maghiare în școala poporale*, în *Telegraful Român*, XXVII, 1879, nr. 15, p. 58—59 și *Observatoriul*, 1879, nr. 12, p. 45—46). Blajul, dimpotrivă, a amînat mult publicarea memoriului lui Vancea și Mihali, intenționînd, poate, chiar să nu-l publice. Se tipărește, de tîrziu, probabil sub presiunea opiniei publice, în *Observatoriul (Limba maghiară în școala poporale*: II, 1879, nr. 17, p. 65—66).

⁹ O greșeală greu de explicat: în 1879, ziarul maghiar *Hon* din Pesta nu apărea. încetase în 1876.

¹⁰ Speranță care s-a dovedit iluzorie! În pofida acestor acțiuni, cît și a opozitiunii puternice pe care deputații români au făcut-o în ambele camere ale Parlamentului de la Pesta (vezi pe larg la Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, p. 745—842), proiectul lui Trefort a fost promulgat în Camera deputaților la 24. 1879 iar în Camera magnașilor în 25 mai, după ce încă în 22 mai fusese sancționat de împărat. Devenită lege (vezi textul în *Ibid.*, p. 843-845), mașinaținea lui

SfrS^&^&^&^t

^ m i n t u l romănesc

„Așa a vrut soarta!”

28 II și I S * * * * * P * * * descrierea scenelor întâmplate aici în

XXXIV

Blaș, 18/3 1879

Prea stimată domnule !

Epistola domniei-tale de alaltăeri a venit prea târziu. În cât pentru „Albina” la care singură mă restrâng azi:

În săptămîna trecută cerculă pre aici proiectul de reforme subscris de Anania Trombițaș,² și fu subscris. Eu, din cauza unei tuse grele, sum cam restrîns în chilia mea, din care cauză numai duminică am aflat de el. L-am cetit și subscris, însă cu adausul că postul ce se proiectează mi se pare nefolositoriu. Părea că-mi spune cineva că aici este ascunsă una taină. Alalte, deși nu toate mi se par la locul său, le-am subscris, pentru că au de scop a mai țărături într-o cîțva omnipotența direcțiunii. /

Mie, adecă, nu-mi vine la socoteală ca noi să formăm institutul cu banii noștri, și apoi direcțiunea³ să aibă dispunere nețărurită asupra lui. Direcțiunea să voteze la plăți bune, antieme grăsuțe, să încuviințeze spese încoace, spese încolo, iară acționarii să capete, computînd toate la un loc, vreo 6% și, de altă parte, dacă vor avea lipsă de bani, să plătească la „Albina” vreo 11% și mai bine.

Știu eu aprețui necesitatea unui atare institut și tot ce este împreunat și urmează din susținerea lui. Însă pentru aceea este iertat să cuget că, într-o unele, ar putea fi, ar fi bine să fie almintre. Destul că aici lucrul s-a făcut. Poate că de eram eu neîmpedecat, mai mulți ar fi șters și despre sinecure ce se proiectează. Însă încă nu e nice un periclu. /

După statute, modificările propuse de acționari nu se dezbăt în adunarea aceea în care se propun, ci numai în anul venitoriu. Nu știu, merge-va d. Trombițaș], sau altul cineva, ca să le propună și, cu atît mai puțin, oare avea-va majoritatea? Dară aceea este cert că în anul acesta nu se poate face nimica meritoriu.

De aici nu știu, merge-va oarecine la adunarea proximă, sau nu va merge? Eu unul nu pot merge, că nu mă lasă școala. Voi da însă plenipoteție pentru 5 acțiuni ce posed, d-tale, și voi face cum vei cugeta mai bine.⁴

Despre altele, voi răspunde îndată ce-mi va trece răgușeala ce-mi veni preste tuse și mă împedecă să nu pot merge la locul convenit. /

Dacă aș fi fost cunoscut cu d. Mac Mahon⁵ l-aș fi întrebat: ce e cu mia? Numără-o sau așteaptă pînă va ploua cărnați pe piața Brașovului.

Însă am zis că de lucrurile acele și-oi scrie mai tîrziu, și pînă atunci te rog a primi încredințarea destinsei venerațiunii cu care sum al d-tale prea plecat,

215*

I.M. Moldovan. j

¹ Ioan Micu Moldovan a fost „colectat” de acțiuni pentru Blaj, al Băncii „Albina” din Sibiu, despre care este vorba în această scrisoare. Vezi N. Petreșcu, *Monografia Institutului de credit și economii „Albina”*, Sibiu, 1897; V. Slaveșcu, *Monografia Băncii „Albina” din Sibiu*, Sibiu, 1919; Ioan Lapedatu, *Finanțe private în Ardeal, în Transilvania, Banatul- Crișana și Maramureșul, 1918—1928*, volum comemorativ, 1929; Teodor V. Păcățian, *Băncile românești în Ardeal și Banat*, Sibiu, 1936; Sabin Gîoran, *Rolul băncilor române din Ardeal în pregătirea Dnirii*, Brașov, 1942.

² Funcționar la Banca „Albina” din Sibiu.

³ Pînă 1876, organele de conducere ale băncii „Albina” erau: *adunarea generală, direcțiunea și comitetul de supraveghere*. La 1879, director executiv al „Albinei” era inițiatorul și omul providențial al acestui important institut economic național, Visarion Roman. Mai făceau parte din direcțiune: Paul Dunca, Antoniu Mocioni, Ioan Hannia, Ilie Măcelariu, Vincențiu Babeș și alții.

⁴ Pentru zilele de 28—29 martie se anunțase Adunarea generală „ordinarie” a Băncii „Albina”, în Sibiu, la sediul din strada Bayer nr. 1 (vezi *Observatorul*, II, 1879, nr. 18, p. 72). Ordinea de zi era largă și bogată; 1. Raportul anual al direcțiunii și raportul comitetului de revizie; 2. Fixarea dividendelor; 3. Distribuirea sumelor destinate pentru scopuri de binefacere; 4. Fixarea prețului mărcilor de prezență; 5. Alegerea a doi membri în direcțiune; 6. Alegerea comitetului de revizie; 7. „Modificarea acelor §§ din statute, cari se referesc la emiterea scrisurilor fonciari, în sensul articolului de lege XXXVI din 1876”. Cu aceste modificări de la punctul 7 nu era de acord Micu Moldovan, fapt pentru care renunță să participe la adunare delegîndu-l în locul său și al acționarilor săi pe Bariț/Vezi și *A seasa adunare generală ordinară a Institutului de credit și economii „Albina”*, în *Observatorul*, II, 1879, nr. 23, p. 92; nr. 24, p. 97-98. /

⁵ Nu putem identifica persoana pe care o onorează Micu Moldovan cu această poreclă.

XXXV

Blaș, 25/3 1879

Prea stimată domnule !

Ieri am comunicat epistola ultimă a d-tale. A fost ascultată cu cel mai viu interes. Primește mulțămită.

Proiectul cel blăstemat¹ ajunsese pre masa Dietei, de nu mă înșel în ziua omioasă a revărsărilor Tisei. Din parte-mi, crez și acum că de nu se făcea scotot, șansele lui de-a se vedea acolo erau mai puține. Regimul n-a putut suferi să se vază blamat publice de români, cu n-a „ai fost de nimeni.” Dar / acum suntem trecuți preste această Pînă va veni proiectul la dezbateri în Casa de jos, va trece mulțșor.

216

Cel pentru gimnasia este acolo din ianuarie 1878 și încă nu s-a apucat să-l prăvuiească măcar.

Despre cele de făcut în Casa de Sus² putem medita pre lung și larg. Timp este. Însă eu cred că atunci nime nu va lipsi de la post sau.

Alătur plenipotența pentru „Albina”⁷ și doresc reieșită cât mai hvm& acestui institut prea^ folositor».

Primește încredințarea destinsii venerațiunii, cu cafea sum al d-tale devotat,

U 6^v I.M. Moldovan. f

Ieri v-am trămes l broșfură] din îndreptariul d-lui G. Pop.^{*} Mă rog să binevoiți a o recomandă, că lipsa de un așa op este arzătoare.⁹ /

217

¹ Proiectul școlar al lui Trefort Agost (vezi scris. XXXI, n.r).

² Micu Moldovan se mai ține pe poziționalul Vancea din februarie 1879, când voia să păstreze discreție în legătură cu pașii făcuți la Viena împotriva proiectului de maghiarizare a școlilor. În februarie, din cauză* felului deschis, sub ochii opiniei publice, cum a lucrat mitropolitul neunit de la Sibiu în aceeași problemă națională, Vancea fusese nevoit și el să dea un aspect public afacerii. Scandalul și tensiunea politică s-au accentuat și mai mult în lunile aprilie-mai, când atitudinea revoluționară a tuturor deputaților români din Camera deputaților de la Budapesta a imprimat o atitudine similară arhierilor din Cameră magnaților.

³ Prin „regim” se înțelege aici guvernul maghiar de la Pesta, autorul proiectului din ianuarie 1879. În februarie, ziarele maghiare atacă violent acțiunea mitropolii români. Ziarul *Fesier Lloyd* consideră drept o mare impertinență din partea celor doi, de a-i da împăratului sfaturi împotriva „consilierilor săi constituționali” iar *Pești Naplo* scrie: „Vom vedea noi în curând a cui vorbă valorează la curte mai mult, a lui Tisză Kálmán, ori a episcopilor valahi?!”

⁴ Micu Moldovan se înșeală: în 24 mai 1879, la o lună după această scrisoare, proiectul este promulgat de Casa de jos sau Casa deputaților de la Pesta.

⁵ Adică în Casa magnaților, unde, din partea românilor, aveau mandate de deputați regaliști arhierii români: mitropolii Ioan Vancea și Miron Romanul, și episcopii greco-catolici din Oradea; Gherla și Lugoj și cei ortodocși din Caransebeș și Arad.

⁶ Într-adevăr, când, în 13 mai 1879, proiectul lui Trefort ajunge în discuția Casei magnaților, patru din arhierii români iau cuvântul și critică temeinic fundamentele acestuia: mitropolii Vancea și Miron Romanul și episcopii Victor Mihali de Apșa și Ioan Meșianu. Vezi cuvântările lor la Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur.*, VI, p. 816-842.

⁷ Pentru Adunarea generală a Băncii „Albina” din 28—29 martie 1879, cu care ocazie Bariț a fost ales membru în direcțiunea institutului. A deținut această funcție pînă la moarte, în 1892. Vezi și scris, anterioară, n.4.

⁸ Cartea lui Georgiu Pop, *îndreptar practic în toate afacerile financiare*, apărută la Blaj în 1879.

⁹ Adnotată de Bariț: „1879, mart. 25; I. M. Moldovan, Blaș; despre legea maghiarizării”.

XXXVI

Prea stimate domnule!

Blaș, 30/5 1879

Aseară am mers la d. Cipariu, precum fac adeseori, însă din întâmplare acum nu-l cercetasem mai de o săptămână. Si l-am aflat tare morbos. Pătmește de ud, voiam să zic beșică, carea-i este inflamată de una afecțiune catarale ce, după spusa medicului care-l avem, poate deveni periculoasă.

„Mîne, poimîne; d. Bariț va merge deseur la București, zise d. Cipariu. Eu* nu pot merge* ba nice nu? pot scrie, precum vezi. Îmeunș tin/țează pred. Bariț despre aceasta, casa știe și să spună la București cauza lipsei, chiar și a unei scrisori de la mine.”

218

Mă grăbesc, dară, a-ți scrie știrea aceasta neplăcută, cu adaos că, precuia a aflai aseară, d. Cipariu de marți jace în pat. Cazu cu atît e mai* greu; cîy de la repausarea d-rului Stoia¹ numai un chirurg avem pre aici.

Primește, domnule Barițiu, asigurarea destinsii venerațiunii, carea sum al d-tale serv,

218^v

I.M. Moldovan.

¹ Ioan Stoia, medic blăjean.

XXXVII

Blaș, 4/10 1880

Prea stimate d-le redactor!

Yă trămet două notițe scurte,¹ cari să le aveți pentru cazul d nu ați primi de la altul, ce dispune de timp mai mult.

Totunadată vă trag atențiunea la bibliografia alăturată. Omul acela e amic, voiam să zic nu e inimic românilor.² Merită ca opurile dînsului, de interes mare pentru noi, să fie notificate în zuaarele noastre

219

Stimătoriu sincer,

I.M. Moldovan.

¹ Este vorba de două recenzii ale unor lucrări de istorie scrise de cercetător sîrbi Radoslav Rădici și Emilian Rădici, „notițe” care au apărut în *Observatoriul*, III, 1880, nr. 78, p. 313; nr. 79, p. 316; nr. 80, p. 320.

² „Omul” era istoricul maghiar Torma Károly, arheolog notoriu, mai tîrziu membru onorific al Astrei. Cu această scrisoare, Micu Moldovan îi trimite lui Bariț o notificare despre apariția lucrării lui Torma Károly, *Repertorium ad litemtura Daciae archaeologicam et epigraphicam. Repertorium Dacia regiseg es felirata iradalmához*, apărută în editura Academiei Ungare de știință, Budapesta, 1880. Notița apare sub titlul *Bibliografie în Observatoriul*, III, 1880, nr. 78, p. 312:

XXXVIII

Blaș, 17/9 [1]880

Prea stimate domnule!

Azi s-au conferit stipendie. Ca să nu stați mult așteptînd după răspuns, vă comunic că clientul d-voastre n-a fost împărțit, din cauză că dînsul e născut în Comitatul Sătmariului. Aceasta a spus-o referentul cînd l-am interpellat în ședință. Și stipendie de aici toate sunt apriat, numai pentru Transilvania și „părțile” împreunate cu ea \

220

Dacă d-voastre știți deseur că e născut în Transilvania], / și născut în Comitatul Sătmariului, mă rog să-mi indicați locul nașterii și comitatul de care se ținea după împărțirea vechie, că voi face uz de cazul acesta.

îmi pare foarte rău că nu v-am putut șerbi după dorință și nu am putut folosi unui tânăr atât de demn de ajutoriu.

Primește, prea stimată domnule, salutări cordiale,
Stimătoriu sincer,

220" *I.M. Moldovan m.p. /*

¹ Despre repartizarea burselor pe anul școlar 1881/1882, la Gimnaziul din Blaj, unde Micu Moldovan era director.

xxxrs

Blaș, 6/2 [1]882

Prea stimată domnule !

La epistola domniei-tale din 1 am onoare a răspunde următoarele:

Corpul profesoral de la gimnasiu avea emisă una comisiune carea să elaboreze una reprezentațiune nouă către ex[celența] sa metropolitul, în cauza proiectului de lege ucizătoriu de gimnasia și alte scoale medie nemagiare.¹ Comisiunea aceasta a ripostat în 1 și 2 ale curentei și reprezentațiunea corpului profesoral s-a așternut ex[celeriței] sale în 3 ale curentei.

De mai înainte aflasem cum că ex[celența] sa este nu numai decis, 222 dară și pregătit a pași în Casa magnaților și în contra acestui,² / cu acea rezoluțiune și energie cu care a combătut legea despre școalele poporali.

Vineri s-a ținut ședința consistoriale în care s-a dezbătut între-barea: să se facă reprezentațiune, și către cine, ori să pășească numai în Casa magnaților, în contra proiectului? Deși, pentru alternativa a doua erau momente grave, în fine s-a decis ca să se trămeță reprezen-tațiune la corpul leg[islativ]³. Toate erau pregătite de ex[celența] sa de mai înainte, deci numai cât s-a vărsat în formă și purizat. Expedarea se va fi făcut simbătă ori duminică, ieri.

Așa stăm cu cestiunea aceasta.

222* Regret că nu m-am reflec /tat că aceea este act public, prin urmare să se și publice. Dară lucrul se poate îndrepta: reprezentațiunea aceea se poate căpăta de la d. Roman și, ca lucru pus pre masa Dietei, se poate publica. Este mai bine ca publicarea să se facă de aici: că noi suntem cu peri de lup.

Cu grabă ți-am scris aceste, ca să cunoști decursul lucrului. De se va fi schimbat ceva în lucru, nu voi lipsi a te aviza cu poșta de mîne.

Primește salutări din animă. Al d-tale stimătoriu sincer,

223 *I.M. Moldovan. j*

¹ Ceea ce se întâmplase în 1879, prin articolul de lege XVIII referitor la introducerea limbii maghiare în școlile populare (vezi scris. XXXI, n.l), se prefigura acum ca un mare pericol pentru gimnaziile și școlile medii românești. Autorul noului proiect era același ministru Trefort, care l-a înaintat Camerei la sfârșitul anului 1881 iar

aceasta, la rîndul ei, unei comisii școlare spre „cenzurare”, la începutul anului 1882. Cu toate insistențele lui Trefort, comisiunea parlamentară a respins proiectul cu 7 voturi contra 5. Dar el va fi repus pe tapet un an mai târziu, în 5 martie 1883, și va ajunge lege în mai 1883, după votarea lui și în Casa magnaților (vezi Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, VII, Sibiu, 1913, p. 73—133).

² În 1879, mitropolitul Vancea se ridicase, ca deputat în Camera magnaților din Dieta de la Pesta, împotriva proiectului privind școlile populare (Teodor V. Păcățian, *Op. cit.*, VI, p. 816—824). De data aceasta, însă, arhiereul blăjean-a mai îndrăznit să ridice glasul, rămînînd ca nefastul proiect să fie combătut doar de mitropolitul neunit Miron Romanul, dar și de către acesta doar pe punctul nu în general (*Ibid.*, VII, p. 120—133).

³ Blajul a făcut într-adevăr o astfel de „reprezentațiune” sau protest împotriva noului proiect al lui Trefort. Protestul a fost trimis deputatului Alexandru Roman, care l-a prezentat Dietei în 9 februarie 1882. Vezi textul protestului Teodor V. Păcățian, *Op. cit.*, VII, p. 87-94.

XL

[Blaj] 1/12 [1]882

Prea stimată domnule !

Am înțeles că din cartea cea „afurisită” se face și edițiune franceză,¹ ca toată lumea să se molipsească de învățăturile acele, îndreptate în contra sistemului principatului, ca să nu zic altfel.

De e așa, te rog să lași a se expeda 2—3 ex[emplare] d-lui Bianu, carele și el este un „afurisit”, și la moment se află în Paris, Place du Pantheon, 9, întors de la L[ondra], unde a cercetat pre luminăția-beiul de Samos.³

Gratulare și urări de fericire,

224

LM: Moldovan

[Adresa:] Onorabilei domn *Georgiu Baritz* membru al Societății Academice. *Nagyszeben*.

¹ „Cartea cea afurisită” — *Memorial compus și publicat din însărcinarea Conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români, adunați la Sibiu în zilele din 12, 13 și 14 mai st. n. 1881, prin comitetul său emis cu acea ocaziune*. Sibiu, 1882. Autorul acestui memorial, care se consideră un preludiv al Memorandumului de la 1892, este George Bariț (vezi Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, VII, Sibiu, 1911, p. 32—34; Vasile Netea, *Istoria Memorandumului românesc din Transilvania și Banat*, București, 1947; Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia*, Cluj, 1968, p. 146—149; Liviu Maior, *Memorial de 1882 et son echo en Europe*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, 1968, nr. 2, p. 283—285; Șerban Polverejan și Nicolae Cordoș, *Memorialul carea memorandistă în documente (1865—1897)*, Cluj, 1973, p. 29—31). Memorialul era destinat popularizării cauzei românilor în Europa, de aceea, încă de la început a fost editat în trei limbi: română, maghiară și germană. În 1883, el se tipărea la București, în Editura Academiei Române pe care o conducea Petre Ispirescu, traducere franceză. Traducătorul e publicistul Bonifaciu Florescu (vezi Ioan Ghindriș, *Un urmaș al lui Bălcescu. Bonifaciu Florescu și Memorialul transilvănean de la 1882*, în volumul *Bălcescu și Transilvania*, Bălcești pe Topolog—Cluj, Napoca, 1976, p. 135—147). Bariț a intenționat traducerea Memorialului și în limba italiană, luînd în acest sens legătura cu scriitorul și publicistul Bruto Amante, român notoriu și director al publicației *Confederazione Latina* (vezi Nicolae Lascau, *Un document inedit privitor la Memorialul din 1882*, în *Sub semnul*

Clio, *Omăgiu acad. prof. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 377 — 381), dar traducerea nu s-a efectuat.

² Ioan Bianu.

³ Adică Ion Ghica, aflat la Londra — între 1881 — 1888 — în calitate de ministru plenipotențiar al României.

XLI

Blaș, 7/1 [1]886

Prea stimate d-le Bariț!

Ex[celența] sa părintele nostru metropolit¹, îndemnat de simțul său de-a face bine unde numai poate și cugetă că se cuvine, mi-a străpus 500 fl. ca să-i trimit d-tale.

Cu plăcere împlinesc mandatul exfcelenței] sale, alăturînd aici darul dinsului și doresc ca mica aceasta surprindere să te afle în deplină sănătate.

Stimătoriu sincer,

I.M. Moldovan. ² j

¹ Ioan Vancea. Baniile dați de mitropolit erau pentru tipărirea lucrării lui Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, al cărei prim volum va apărea în 1889, la Sibiu.

² Adnotată: „1886; Ioan M. Moldovan, canonic; Blaș, 17 ianuarie; răsp. 11/I; mitropolitului, în 5 sept. 1886”.

XLII

Blaș, 7/1 1891

Prea stimate domnule Bariț!

Ex[celența] sa părintele metropolit s-a aflat îndemnat a-ți trimite 200 fl. cu cari să te ajuti la scoaterea volumului al 3 a din istorie. ¹ Ți-ar fi trimis mai mult, dară astă dată nu merge. Știi d-ta că și domniile mari, aorea, sunt restrînși în cele financiare/La părintele nostru acum ușor se poate explica „fluxul”, de ce oră venitul regalelor, de vreo 9.000, i-a încetat de un an și despăgubirea nu mai vine.

Poftesc An Nou ferice! Și, înainte de toate, sănătate! Stimătoriu sincer,

I.M. Moldovan. /

Mitronolrt^
sMve^zf ^ . ^ S ^ S ^ i =
^{isp} ^{ica} ^{tra} TM ^{TMTM} Pe două sute de ani în urmă, Sibiu 1891
^{500 de florini} > in ^ tot pentru i s S

XLIII

Blaș, 4/11 [1]891

Prea stimate d-le Bariț!

Mulțamesc lui D-zeu că te-a ținut în viață și ti-a ajutat ca să poți termina și volumul al III din *Istoria Transilvaniei*, i a cări^ nsemne

tate este foarte mare pentru noi toți, iară cu deosebire pentru generațiunea nouă cuprinsul ei este foarte instructiv.

Nu e vorbă, vor fi oameni cari să bage de vină la unele și altele dară aceasta nu pre un bărbat dosădit și frământat de valurile vieții publice — precum ești d-ta — l-a altera. / D-ta, cu drept cuvînt, vezi zice: *Alias ego vidi ventos, alias animo prospexi procellas,* ² și vei merge înainte, precum ai făcut totdeauna.

Iară eu-ți poftesc ca încă mult să fii între noi și să poți lucra pentru neamul nostru. Deci nu-ți acceptez *Rămasul bun*³ din fruntea volumului acestuia.

229* Cu acestea trec la cuprinsul epistolei ultime a d-tale. Exemplariile trimise ⁴ le-am folosit și împărțășit conform dispoziții/nei d-tale.

Excelența-sa mulțamește pentru atențiunea binevoitoare. Eu asemenea. De la institute va urma mulțămirea pre calea sa.

Ca să împlinesc dorul ferbinte al celor de aici de-a ajunge în sesiunea opului d-tale, alătur:

100 fl. pentru ex[emplarele] din tom. III, legat, cîte să vină după condițiunile prospectului; cele gratuite vor merge în locul convenit;

28 fi. pentru 2 ex[emplare] complete.

128 fl. și te rog a dispune ca toate aceste să mi se expedeze cît mai curînd.

Vă salut din inimă. Stimătoriu sincer,

LM. Moldovan. ⁵

230

¹ Vezi scris, anterioară; n.l.

² „Altfel am văzut eu vînturile, altfel am simțit cu inima furtunile”.

³ în fruntea celui de al treilea volum al istoriei sale, Bariț, în loc de prefață atașează un cuvînt către cititori, intitulat *Contemporanilor mei de rămas bun*. Titlul surprinde ceva din melancolia elegiacă a bătrînelului corifeu transilvănean, care simte sfîrșitul aproape (va înceta din viață în aprilie 1893), dar conținutul cuvîntului nu este nicidecum sentimental. E o profesiune de credință a istoricului contemporaneist, în fața căruia stau piedici grele: „interese de familie, aroganța unora, vătămata personală și fantasia prea înfocată a altora”. Cuvîntul se încheie cu speranța ca lucrarea „va folosi publicului român, cu care am trăit și am îmbătrînit și din generațiuni întregi”. „Bun rămasul” lui Bariț poartă data de 30 octombrie 1891. Avea aproape 80 de ani.

⁴ Din *Părți alese...*, voi. III.

⁵ Adnotată: „4 nov. 1891; I. M. Moldovan, Blaș; cu 128 fl. v.a.; răsp. 8 noi.”

INDICI*

* Referințele din textul scrisorilor și documentelor reproduse
indicate cu cifre *cursive*.
Indicii au fost întocmiți de Ioan Chindriș.

INDICE DE NUME

A

- Abdul, poreclă a lui Andrei Șaguna, 197, 210, 220, 226, 233, 235
Adamescu, Alexandru, 84, 88
Agârbiceanu, Ioan, 264
Ahmed II, sultan turc, 93, 96
Ahmed III, sultan turc, 93, 94
Albu, Nicolae, 95
Alduleanu, Ioan, 117, 128, 143, 174, 179, 180, 181, 182, 186, 198, 202, 205
Alduleanu Munteanu, Eugenia, conducătoarea femeilor române din Oravița, 250, 256
Alexandru, Grigore, 74
Alecsandri, Vasile, V
Alecsandru, semnătură a lui Alexandru Papiu Ilarian, 63
Alexi, Artemiu, Publiu, 101, 102
Alexi, Ioan, 117, 198
Alpini, Ioan, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
Alpini, Izidor, canonic și prepozit din'Blaj, 60
Alpini, Teofil, 33, 34, 42
Amante, Bruto, 321
Anderco Homorodeanul, Ioan, canonic greco-catolic din Gherla, 277
Andrășsy Gyula, prim ministru al Ungariei (vezi și Andrașu), 206, 208, 213—214, 216, 276, 277, 278, 283
Andrașu, vezi Andrășsy Gyula, prim ministru al Ungariei
Andrei, părintele, vezi Șaguna, Andrei
Andreica, Mihail, revoluționar și patriot din Munții Apuseni, 232, 233
Anghelescu, Mircea, 1
Anghial, Dimitrie, paroh din Fornadia, 39
Anghial, Ignatie, 38
Angyal, „un preot”, 42
Antonelli, Ioan, 68, 82, 223, 232, 233, 241, 160, 264, 270, 274, 280-281, 284, 288, 306
Apor Károly, baron, președintele Tablei Regești din Tîrgu-Mureș, 141, 141, 232, 234 ~
A^ranvosi, Petru, intelectual român din Munții Apuseni, 15, 20
Archimăndrescu, poreclă a lui Nicolae Popea, 239
Aristide, 59 *

Aronovici, Constantin, președintele Societății literar-sociale „România” din Viena, 228
Arsenoae, Lința, mătușă a lui Vasile Pop, 51
Asachi, Gheorghe, 48

Attila, conducătorul hunilor, 144

Aurelian, împăratul roman, 262

Axente Sever, Ioan (vezi și Axintea; Sever; Ioane), VI, 61, 63, 74, 75, 107, 117, 117—119, 119, 125, 125, 129-130, 130, 143-144, 143-144, 155, 157, 163, 163, 170, 172-173, 178, 180, 191, 191, 193, 195, 198, 232, 234, 236, 236-237, 243, 244, 246, 263, 282

Axente, Vasile, fratele lui Ioan Axente Sever, 72

Axintea, vezi Axente Sever, Ioan

B

B., vezi Brote, Eugen

Babeș, Vincențiu (vezi și Vikentie), VI, 61, 66, 69, 76, 76—77, 92, 93, 104, 107-108, 142, 143, 147-149, 148, 206, 232, 245, 246, 252, 253-254, 289, 299, 317

Bach, Eduard, prim ministru austriac, 171

Baiazid II Vieli, sultan turc, 90, 90

Baich, familia din Banat, 229

Baich (Baik), aristocrat din Banat, 226

Baich, Ivan, nobil din Torontal, 229

Baich, Miian. nobil din Coroș, 229

Baich, Milos, aristocrat bănățean, 229

Baicuiescu G., 291

Baiulescu, Bartolomeu, 250

Baldi, Lazăr, fruntaș român din Cluj, 244 248

Balea, Angliei, intelectual din Munții Apuseni (vezi și Bâlya, Angelus), 15, 39

Balea, George, notar din Bistra (vezi și Bâlya, Georgius), 19, 20

Balint, Caroiina, soția lui Simion Balint, 104, 256

Balint, Scarlat, vărul lui Iosif Hodoș, comerciant din București, 104

Balint, Simion, VI, 46, 61, 65, 170, 193, 195, 223, 232, 232, 245, 246, 274, 275, 292-2M

Balomiri, Ioan, fruntaș politic român din Transilvania, deputat în Dieta din Pesta, 203, 20f, 213, 215-216

Balomiri, Simion, fruntaș politic român din Transilvania, deputat în Dieta de la Pesta, 213, 215-216

Balș, Teodor, boier din Moldova, 65

Bâlya, Angelus, vezi Balea, Anghel

Bâlya, Georgius, vezi Balea, George

Bánffy Miklos, 169

Barac, Ioan, 12, 14, 16

Barbă-Mare, poreclă a lui Andrei Șaguna, 214, 217, 233

Barbolovici, Alimpiu, vicar greco-catolic al Silvaniei, 276, 277, 309.

Bardoși, George, fruntaș român din Transilvania, 137

Baritz, Georgius, vezi Bariț, George

Bariț, Aurelia, fiica lui George Bariț, vezi Vlad, Aurelia

Bariț, George (vezi și Baritz; Baritz, Georgius; Georgie), III, V—VIII, 2[^]3, 5—12, 12, 14, 16-18, 16-17, 19-23, 20-21, 23-24, 25, 27-28, 27—29, 30-M, 30-32, 34-36, 37-39, 42-46, 46-47, 48-50, 50-51, 52, 54-55- 57-59, 57-59, 61-71, 73, 74, 75-78, 76-77, 79, 81-83, 82-84, 85-86, 86, 88, 88—92, 90, 94, 94, 96, 96-97, 98, 99, 99-100, 100, 102-104, 103, 106-115, 114-115, 116, 118, 121, 123, 123, 133-134, 136, 140, 143-144, 146, 148, 148[^]150, 153-154, 158-159, 159, 161-165, 162-166, 169, 173-177, 178, 180, 182, 182, 187, 188, 191-192, 195-198, 204-205, 207-208, 220, 210—211, 214r-215, 217-[^]25, «220, 230, 232, 234, 237-241, 243, 243, 246-247, 250, 253-256, 258, 264, 268-269, 279-281, 283, 283-285, 287, 289, 291, 292, 293, 295, 296, 299-300, [^]00, 305, 307-308, 309, 310, 313, 315, 317-319, 319, 321, 322, 321-323

Bariț, Ieronim, 165, 230

Bariț, Măria (vezi și Velisar, Măria), soția lui George Bariț, 57

Barițiu, George, vezi Bariț, George

Bartalis Em., librar din Pesta, 225

Batthyány Lajos, prin ministru revoluționar al Ungariei la 1848—1849, 123—124, 16

Bădilă, Ioan, jude subcercual, 165

Bădilă, Ioana, 256

Bălcescu, Nicolae, V, 57, 306, 307-308

Bărnăuțiu, Simion, VI, 32, 35, 61-62, 64-65, 169-170, 173, 308-309, 309

Bătrâneanu, Alexandru, prefect revoluționar la 1848, 63

Bârseanu, Andrei, 263

Begnescu, Nicolae, profesor de muzică la Blaj și compozitor, 193, 195

Beldi, grof ungar, 107, 124

Bem, iosef, 64, 169

Bethlen Gergely, 169

Bianu, Ioan, 264, 321, 322

Bilțiu de Iod, Ștefan, protopop greco-catolic al Maramureșului, 276, 277

Bistrai, Iosif, vicejude nobiliar la Zlatna, 19, 20

Blasianu, Octavian, student român din Viena, 250

Blășanu, Alimpiu, profesor din Blaj, 279

Blașanu, Ghedeon, profesor din Blaj, 306

Bob, familia, 42

Bob, Ioan, episcop, 6, 74, 268

Bobb, Ioan, translator gubernial la Cluj, 73, 74

Bodea, Cornelia, 73—74

Bodnâr Lajos (vezi și Bodnar, Ludovicus,) profesor din Zlatna, 53, 59, 60

Bodnar, Ludovicus, vezi Bodnâr Lajos

Bohățel, Alexandru, 66, 111, 117, 136, 138-139, 138, 140, 144, 144, 152, 154, 176, 202, 205, 208, 212, 213-214, 214

Boer, Alexandru, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72

Boer Farkas, 122

Boer János, vezi Boeriu, Ioan, fruntaș român din Munții Apuseni ;

Boeriu, „din Ludoșul Cîmpiei”, 232

Boeriu, Ioan, fruntaș român din Munții Apuseni (vezi și Boer János), 194, 195

Boeriu, Moise, 305

Bogdan, Ioan, paroh neunit din Mada, 19, 20

Bogdan-Duieă, Gheorghe, 16, 61

Boiu, Zaharia, 100, 101, 254, 261
Bolintineanii, Dimitrie, V
Bolliac, -€«ai% V
Bologa, iratîii, 138
Bologa, Iacob, 7S, 109-110, 117, 130, 130, 139, 139-140, 142, 143-144, 144, 146, 152—154, ÎU, 155, 157, 165, 173, 185, 186, 195, 196, 197-198, 205, 217-218, 221-223, 232-mS, 2S9, 240, 254, 304, 305
Bologa, ValeriM P., fiul lui Iacob Bologa, 165, 165
Bonfinius, Aatonius, cronicar ungur de origine italiană, 265
Bonis Sârauel, deputat maghiar în Dieta de la Pesta 214, 216
Borcea, dr., 305
Borcia, Ioan, fruntaș român din Sibiu, 235, 237, 295
Borlea, familia din Zarand, 66
Borlea, Sigismund, fruntaș român din Zarand, 66, 68, 93
Botezan, Ioana, 260
Bran, Zaharie, avocat din Blaj, 306
Bran de Lemeni, Ioan, 123, 128, 128, 130, 144, 144, 167, 184, 186, 223, 232, 233, 283
Brăteanu, Gheorghe, 305
Brătianu, personaj neidentificat, 269
Breazu, Ioan, 61—62, 66, 70
Briareu, personaj mitologic, 58, 59
Brote, Aurel, 254
Brote; Eugen {vezi și B.}, 304, 305
Brukenthal, consilier gubernial sas, 107, 124
Bucșa, George, profesor din Blaj, 279
Budai-Deleanu^ Ioan, 1
Buffon, Georges-Loius Lecîerc, 30
Bunea, Augustin, 247, 268, 300
Burlă, V., 289
Busching, librar din Viena, 164
Buteanu, Ioan, prefect revoluționar la 1848, 62, 71
Buteanu, Vasile, 136, 138

Cermea, Petru, fruntaș român din Banat, 182
Cernești, M.S., 96
Chiffa, Grigore, protopop greco-catolic al Clujului, 244, 248
Chindriș, Ioan, III—IV, 62, 73, 283, 287, 300, 321
Chiorean, Ioan, 61—62, 64, 66, 69
Chirilă, Ilie Ștefan, profesor din Blaj, 298, 300, 306 .
Christotsân, Joannes, vezi Cristocean, Ioan
Cicero, Marcus Tullius, 55, 143
Cioran, Sabin, 317
Cipariu, Timotei (vezi și Tipar), V—VII, 2-3, 5, 9, 11—12, 12, 20-22, 25, 25-26, 28, 31, 31-33, 34, 35, 40, 41, 43, 45, 55, 60, 88, 94, 95, 104, 123, 124, 146, 165, 260-262, 266, 269-270, 272, 272-273, 288, 289, 291, 296, 298, 298-300, 300, 303, 303, 305, 306, 307, 309, 311, 311, 313, 318-319
Cipăianu, George, III, 20, 135, 165
Circa, funcționar metropolitan la Blaj, 307
Ciurcu, N.T., fruntaș român din Brașov, 250
Ciurdariu, Ana, IV
Ciurea B., Aurelia, 256
Cîmpeanu, Ioan, 5, 57
Cîrlea, Eufrosina, conducătoarea femeilor române din Alba-Iulia, 250, 256
Cîrlea, Mihail, fruntaș politic român din Transilvania, 244
Ciain, Inochentie, vezi Micu, Inochentie
Clain, Samuii, vezi Micu, Samuii
Codru-Drăgușanu, Ioan, 61, 222
Columb, Cristofor, 59
Comșa, Dimitrie, 305
Comșa, Nicolae, 20, 260, 265, 300
O'Connell, Daniel, 179, 180
Conradsheim, „baronul”, 185
Constantin, Ioan (vezi și Coste), 159, 159
Constantiniano, grafie greșită a numelui lui Constantin cel Mare, 85
Corcheș, Nicolae, fruntaș politic din Munții Apuseni (vezi și Korkes, Nicolaus,) 15
Cordoș, Nicolae, 321
Cornea, Paul, 1—2
Corneanu, C., 247
Coroianu, Iuliu, 277
Coroianu de Coruieni și Vima Mică, Demetriu, canonic din Gherla, 276, 211
Cosma, Măria, 256
Costacne, Veniamin, 4
Coste, vezi Constantin, Ioan
Coste, Anghel, paroh neunit din Almașul Mare, 22, 22
Coste, Ioan, negustor din Brașov, 130
Coste, Ioan, profesor din Blaj, 4
Crainic, George, inspector șpanal din Baia de Arieș, 12, 13, 23, 38, 38
„Craiu Munților”, supranume al lui Avram Iancu, 171
Cristea, Nicolae, fruntaș politic, redactorul „Telegrafului român”, 242, 243, 254
Cristocean, Ioan, capelan din Bistra (vezi și Christotsân, Joannes), 19, 20

Crupenschi, Gheorghe, 49
Csato, Ludovic, din Blaj, 307
fserei Mihály, cronicar maghiar din Transilvania, 268, 269
Guza, Alexandru, Ioan, 179

D

Damon, personaj, din *Ecloga* lui Timotei Cipariu, 95
Dan, Mihail, 247
Danila, poreclă a lui Andrei Șaguna, 178
Darabant, Ioan, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
Deák Ferencz, om politic ungar, 204, 206, 210
Decei, Auyel, 169, 237
Densușianu, Aron, 82, 172, 223, 232, 233, 242, 243, 245, 246, 250, 263
Diaconovici, Corneliu, 46, 63, 78, 97, 105, 108
Diamandi, Manole, negustor și fruntaș român din Brașov, 249, 250, 255, 255
Dimitrie, vezi Moldovan, Dimitrie
Dobo, „jurist”, 181
Dobokai Antal, funcționar la Cancelaria aulică a Transilvaniei din Viena, 145, 146
Dobra, Petru, prefect revoluționar la 1848—1849, 71
Dobran, Ioan, agent imperial de origine română, 174, 181, 182
Dobrzanski, Adolf, fruntaș politic rutean, deputat în Dieta de la Pesta, 67, 204, 206
Doda, Traian, general român din Banat, 93, 245, 247, 253, 253
Domșa, George, fruntaș român din Transilvania (vezi și Domzsa, George), 117, 119—120, 120-121, 125-126, 125, 198
Domzsa, George, vezi Domșa, George, fruntaș român din Transilvania
Donat, personaj liric, 54
„Don Quichotte al curățirii limbii românești”, peiorativ acordat lui Gheorghe SăuleseUs, 41
Dorgo, Gavril, fruntaș român din Transilvania, 107, 124, 124
Dracula, voevodul, 50, 50
Dragomir, Silviu, 64, 75, 147, 167
Dragoș, Ioan, deputatul kossuthian ucis la Abrud în 1849, 74—75, 75
Dragoș, Ioan, student român din Pesta, 250
Dragoș, Pavel, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
Drăgescu, Ioachim C., 229
Drăghici, Meletie, protopop neunit din Timișoara, 253, 261
Droc, Ioan, 305
Dr. P., pseudonim al lui Vasile Pop, 25, 27
Dunca de Sajo, Paul, 42, 43, 123, 123, 128, 128, 143, 174, 186, 198, 305, 317

E

Egen Pașa, guvernator turc, 96
Elecheșiu, Grigore, 244
Elekes, Ladislau, avocat din Abrud, 65

Elia, vezi Măcelariu, Ilie
Elisabela, Carmen Sylva, regină a României, 257
Elisabeta Amalia Eugenia, împărăteasa Austriei, 154
Eminescu, Mihai, 70, 229, 299
Enescu, N. C., 41
Engel, Carol, IV
Eotvos Jozsef, politician ungar, ministru al culturii, 274
Esterházy Antal, ministru ungar, 168

F

Fabian Bob, Vasile, 4, 8, 40, 42, 47, 48, 52-53, 53, 55, 55, 58, 59
Fabritius, Iosif, medic din Brașov, 77, 78
Farago, Dumitru, semntar al *Pronunciamentului de la Blaj*, 217
Farkas, Johanna, vezi Moldovan, Johanna, soția lui Dimitrie Moldovan
Fălcoianu, I., 69
Fătu, Anastasie, 86, 285, 286
Eekete Negruțiu, Ioan, canonic din Blaj (vezi și Negru), 66, 236, 237, 268, 276, 299
Felmet, circiumar sas din Miercurea, 215
Ferdinand I, împărat al Austriei, 123
Fetti, Spiridon, fruntaș român din Transilvania 117, 129-130, 130, 137, 153, 157, 198
Filep, Ana, conducătoarea femeilor române din Abrud, 250
Filip, George (vezi și Fulep), 181, 193, 195, 298
Filipciuc, Vasile, 291
Filipescu, Mitiță, 57
Filtsch, Samuel, librar și editor din Sibiu, 101, 260, 271-272, 280, 302
Fleșer, Nestor, paroh din Mercurea, 170
Floare, personaj literar, 49
Florescu, Bonifaciu, 321
Florian, Aron, 29, 30, 31, 32, 46, 49, 170
Fociovici, D.,- negustor român din Brașov, 250
Fodor, Nicolae, paroh în Bistra, 27, 28
Fogarasi Boer Miklos, jurat din Abrud, 39, 39
Folliot de Creneville, Ludwig, guvernator al Transilvaniei, 146
Forgács Antal, cancelar al Ungariei la Viena, 107
Francisc Iosif I, 154, 217
Frank, Johann Peter D. M., criminalist austriac, autor de cărți juridice, 27
Fricke, H., ginerele lui Pavel Vasici, 242, 243
Frîncu, Amos, 185
Frîncu, Teofil, 242
Fulep, vezi Filip, George

O

Gal, Ana, conducătoarea femeilor române din Abrud, 250
Gâl, I., deputat maghiar, 122, 122
Gal, Iosif, fruntaș român din Transilvania, 78

Galgoți, Paul, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
Galilei, Galileo, 59
Găetan, Nicolae, 176, 223, 229, 232, 233, 243, 245, 246
Geanli, vezi, Genilie, Iosif
Genilie, Iosif (vezi și Geanli), 29, 30, 44
Georgescu, Ioan, istoric, 64, 256, 268, 284, 309, 313
Georgie, vezi Bariț, George
German, Ioan, elev din Blaj, 278
Giuseppe, poreclă, vezi Hodoș, Iosif
Gherasim, Arcadie, 307
Gherman, Ioan, profesor din Blaj, 279
Ghete, Vasile, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
Ghica, Alexandru Dimitrie, 34, 35, 57
Ghica, Dimitrie Grigore, 250
Ghica, Ion, 261, 322
Giuseppe, vezi Hodoș, Iosif
Gligor, jude în satul Cârpeniș din zona Sibiului, 169
Gojdu, Emanuil, 107, 132, 134, 206
Gobl, F., tipograf din București, 96; 97, 98-99
Gott, Johann, primar al Brașovului, 250
Gott, Johann, scriitor și editor, 13, 14, 28, 40, 59
Grama, Alexandru, profesor din Blai, 298, 299
Gray, Thomas, I
Grigore Nazineanu, 274
Grimm, Joseph Andreas Ritter von, profesor german din Sibiu, 149, 150, 156
Grois, Gustav, vicepreședinte al Guvernului Transilvaniei, 204, 207
Groze, Ștefan, elev din Blaj, 278
Gruber, Benedict, student la Liceul academic piarist din Cluj, 72
Grunn, consilier sas, 107, 124
Guma, „neguțătoriu” din Sibiu, 45, 50—51, 53
Gurban, Constantin, deputat român din Zarand, 66
Gundisch, Konrad, IV

H

H., prescurtarea numelui lui Horvâth István, 119
Habsburgii, casa domnitoare, 46, 134
Haller Ferencz, cancelar aulic al Transilvaniei la Viena, 208
Hammer — Purgstall, Iosef, istoric german, 85
Hanea, Ioan, vezi Hannia, Ioan
Hania, Ioan, vezi Hannia Ioan
Hannia, Ioan (vezi și Hanea Ioan, Hania Ioan), 156, 157, 174, 192, 192, 197, 198, 218, 221, 223, 232, 237, 254, 317
Hannia, Măria, soția lui Ioan Hannia, 256
Hareta, „cocoana”, din Brașov, 255
Harșianu, Ioan, 305
Hasdeu, Alexandru, VII

Hasdeu, Bogdan Petriceicu, V, 67
Hatvani Imre, maior ungar la 1848—1849, 74—75, 75
Haynald Lajos, demnitar bisericesc romano-catolic, 122, 127—128, 185, 185—186
Heliade Rădulescu, Ion, 9, 14, 21, 29, 33, 40, 41, 43, 55, 56, 58, 84, 86
Herbert, consilier gubernial sas, 107, 124
Herbst, Eduard, om politic austriac, 159
Hitchins, Keith, 82, 195, 219, 240, 243
Hodosiu, Giuseppe, vezi Hodoș, Iosif
Hodoș, familia, 66, 95
Hodoș, frații (Iosif și Zaheu), 63
Hodoș, Amos Nerva, fiul lui Iosif Hodoș, 73, 86, 104, 217, 242
Hodoș, Ana, soția lui Iosif Hodoș, 65, 75, 95, 104
Hodoș, Ana Letiția, fiica lui Iosif Hodoș, vezi Oncu, Ana Letiția
Hodoș, Enea Silviu, fiul lui Iosif Hodoș, 61-62, 65, 70, 75, 86, 99, 101, 104
Hodoș, Giuseppe, vezi Hodoș Iosif
Hodoș, Ilarie, nepotul lui Iosif Hodoș, profesor în București, 104
Hodoș, Ioan, fratele lui Iosif Hodoș, 104
Hodoș, Iosif (vezi și Hodosiu', Giuseppe; Hodoș, Giuseppe; Giuseppe), III, V—VII, 61-71, 68-69, 72, 73-76, 73-78, 78, 80, 80-83, 83, 85-87, 85-86, 88-91, 91, 93-95, 93, 95, 96, 97-99, 98-104, 101-102, 104, 116, 117, 172, 180, 182, 195, 198, 206, 213-214, 216, 229, 232, 232, 234, 235, 255, 255, 257, 305
Hodoș, Iosif Alexandru, fiul lui Iosif Hodoș, 86, 104
Hodoș, Iuniu Brut, fiul lui Iosif Hodoș, 86, 104
Hodoș, Roma Victoria, fiica lui Iosif Hodoș, 104
Hodoș, Simeon Sabin, fiul lui Iosif Hodoș, 86, 104
Hodoș, Teodora, mama lui Iosif Hodoș (vezi și Tell, Teodora), 62
Hodoș, Ulpuiu Traian, fiul lui Iosif Hodoș, 86, 104
Hodoș, Vasile, nepotul lui Iosif Hodoș, fiul preotului Zenovie Hodoș din Iclandul 104
Hodoș, Vasile, tatăl lui Iosif Hodoș, 62, 104
Hodoș, Zaheu, frate geamăn al lui Iosif Hodoș, 62, 63, 63, 72, 73
Hodoș, Zenovie, fratele lui Iosif Hodoș, 104
Homer, 59 *

Horea, 2, 46
Horvâth Boldizsâr, ministru de justiție al Ungariei, 217
Horvâth István, consilier gubernial, 116, 117, 119, 119, 122
Hossu, Iosif, fruntaș român din Chioar, deputat în Dieta Ungariei (vezi și Hoszu 203, 206, 209, 212, 215-216, 220, 263, 266, 270
Hossu, Teofil, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
Hoszu Jozsi, vezi Hossu, Iosif, fruntaș român din Chioar, deputat în Dieta Ungariei
Hudavendighiar, supranume al sultanului turc Murad I, 88
Hurmuzachi, Alexandru, VI, 224, 229
Hurmuzaki, Eudoxiu, V, 107

Iancu, Avram, VI, 20, 32, 46, 61, 63, 71, 106, 167, 169-171
 Iancu, Avram, jude dominiat din Vidra de Jos (vezi și Jank, Abrahamus), 52, 53
 Iancu, Ioan, jude dominiat la Zlatna (vezi și Jânk, Johannes), 52, 53
 Iarca, Dimitrie, 34
 Iarcu, Dimitrie, 84, 86, 195, 286, 287, 290
 îaturtzi, Ana Georg, vezi Leca, Ana Georg, nepoată a lui Dimitrie Moldovan
 Ibrahim, sultan turc, 90, 93, 94
 Ienache, nume greșit atribuit lui Petru Ioanette, 20
 Ighian, Iosif, 10, 14, 40, 42, 45-46, 45-46, 54, 123, 124
 Ilia, vezi Măcelariu, Ilie
 Ilie, semnătură, vezi Ilie Măcelariu
 îlieșiu, Măria, conducătoarea femeilor române din Cluj, 250
 I. M., semnătură a lui Ilie Măcelariu, 238
 Ioan, George Ioan, negustor din Brașov, 138, 139, 167, 223
 Ioan de Hunedoara, 49
 Ioane, vezi Axente Sever, Ioan
 Ioane, vezi Rațiu, Ioan
 Ioanette, Petru, fruntaș politic din Munții Apuseni (vezi și Joanetye, Petrus), 15, 20, 20, 34, 35
 Ionescu, Nicolae, 99
 Iorga, Nicolae, 2, 70, 273, 278, 291
 îspirescu, Petre, 321
 îuga, Dimitrie, fruntaș*politic român din Brașov, 223
 Iuga, Victoria C. I., fiica lui George Bariț, 256
 Ivacicovici, Procopie, 242—243, 243
 Ivan, Ioan, paroh din Apoldul Mare, 170

Jahn, Ianus, vezi Jahn, Joha'nn
 Jahn, Johann, lingvist german (vezi și Jahn, Ianus), 40, 41
 Jânk, Abrahamus, vezi Iancu, Avram, jude dominiat din Vidra de Jos
 dânk, Johannes, vezi Iancu, Ioan, jude dominiat la Zlatna
 Janki, Francisc, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
 Jarnik, Jan Urban, 263
 Joanetye, Petrus, vezi Ioanette, Petru,
 Jonquieres, M. de, scriitor francez, 85
 Jornande, scriitor latin, 269
 Juhász, Iosif, consilier tezarariai, 58, 59

K

Kaba, Soîomon, student român la Liceul academie piarist din Cluj, 72
 Kabos Daniel, consilier aulic, 127, 128, 128, 140-141, 141
 Kamdl, R. F., istoric austriac, 158

Kant, Immanuel, 4
 Karsai Ella
 Katona, Ioan, student, român la Liceul academic piarist din Cluj,
 Kauni, supranume al sultanului turc Suleiman I Magnificul, 88
 Kazinczy Gábor, 269
 K. B. de Szkore, Ioannes, neidentificat, 17, 17
 Kemeny, familia nobiliară, 208
 Kemeny Ferencz, cancelar aulic al Transilvaniei la Viena (vezi și Kim
 121-122, 123, 124, 127, 136, 140, 141, 142, 146-147, 146, 149,
 186, 194-195
 Kiminea, vezi Kemeny Ferencz, cancelar aulic al Transilvaniei la
 Király, redactor la ziarul „Pești Naplo”, 215
 Kiss Bâlinth, ginerele lui Pavel Vasici, 226
 Klain, Samuil, vezi Micu, Samuil
 Klima, Helmuth, 88
 Kogălniceanu, Mihail, V, 55-56, 69, 78, 256-257
 Korkes, Nicolaus, vezi Corcheș, Nicolae
 Kossuth Lajos, 29, 74, 75, 291
 Kozma Denes, vicepreședinte al Guberniului Transilvaniei, 146
 Kolentei, „szolgabiro” din Oarda, 194
 Krafft, Wilhelm, librar din Sibiu, 166, 260, 280, 282, 302, 306
 krug, Wilhelm, Traugot, 30

Lacea, Dimitrie, fruntaș român din Brașov, 167
 Laczi, vezi Pop, Ladislau
 Ladai, Augustin, comite suprem al Albei Inferioare, 119, 119, 128,
 Ladai, Dimitrie, profesor din Blaj, 130
 Lâday, Augustin, vezi Ladai, Augustin
 Lapedatu, Ioan, istoric transilvănean, 250, 317
 Lapedatu, Ioan AL, 242
 Lascu, Nicolae, 321
 Laslo, Ioan, profesor din Blaj, 267, 268
 Laurian, August Treboniu (vezi și Trebonie), 56, 57, 82—83, 83, 85-
 97, 148, 168-170, 261, 287, 298-299
 Lazar, Alexandru, fruntaș român din Transilvania, 117, 128, 128, 14
 205, 234, 244, 248, 295, 305
 Lazăr, Gheorghe, 5, 54, 56
 Leb, Alexandru, fruntaș român din Sibiu, 254
 Lebzeltner, baronul vicepreședinte al Guberniului Transilvaniei, 1
 Leca, Ana Georg, nepoată a lui Dimitrie Moldovan (vezi și îatur
 150
 Leibniz, Gottfried Wilhelm, 30
 Lemeni, Ioan, 4, 23, 25, 35
 Lengher, Ioan, fruntaș român din Brașov, 250
 Leontean-Jurca, Leontin, canonic din Blaj, 306

M

Maager, Carol, fruntaș sas din Transilvania, 148
 Mac Mahon, poreclă a unui personaj neidentificat din conducerea Băncii „Albina” din Sibiu, 316
 Macrea, Dimitrie, 273.
 Madâcs, negustor din Brașov, 51, 57
 Magda, Al., 247
 Mahomed, nume generic de sultani turci (vezi și Mohamed, Muhamed), 87, 88
 Mahomed, profetul turc, 88
 Mahomed IV, vezi Mehmed IV, sultan turc
 „Mai mulți”, pseudonim din „Gazeta Transilvaniei”, 1861, 182
 Mai mulți români din Sibii și ținut, pseudonim colectiv, 281
 Maior, Grigore, 268
 Maior, Ioan, 131-132, 132, 138, 138, 142, 143, 149, 150
 Maior, Liviu, 195, 219, 240, 321
 Maior, Petru, 1-3, 5-7, 8, 16, 31, 32, 55
 Maiorescu, Ioan, 9, 27, 28, 29, 30-33, 31-33, 35, 40, 41, 43, 43
 Maiorescu, Titu, 262, 289
 Majláth Gyorgy, cancelar aulic al Ungariei la Viena, 208
 Man, I., fruntaș român din Brașov, 250
 Man, Nicolae, vezi Maniu, Nicolae
 Manfi, Iosif, profesor din Blaj, 4
 Manfi, Ștefan, canonic și prepozit la Blaj, 268, 306
 Maniu, Gavril (Gabriel), vezi Man, Gavril, fruntaș român din Dej
 Maniu, Ioan, tatăl lui Iuliu Maniu, 173, 308, 309
 Maniu, Iuliu, 277, 309
 Maniu, Nicolae (vezi și Man, Nicolae), 19, 35
 Mann, Gabriel, vezi Man, Gavril
 Mann, George, fruntaș român din Sibiu, 176
 Many, Iosif, 2
 Marc Aurel, vezi Marcus Aurelius, împărat roman
 Marcu, Alexandru, 64, 69
 Marcu, Vasile, fruntaș român din Năsăud, 208
 Marcus Aurelius, împărat roman (vezi și Marc Aurel), 149
 Marian, Ioan, vicar greco-catolic al Năsăudului, 32—33, 47, 48

Marian, Paul, profesor din Blaj, 279
 Marian, V., 25
 Marienescu, Atanasie, Marian 264
 Marica, Geo:ge Em., 7, 14, 19, 34, 41, 46, 73, 94
 Maroși, Simion, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
 Martinovici Ignâcz, iacobin maghiar, 171
 Marțian, Toma, paroh greco-catolic în Ocna Dejului, 18, 18
 Massim, Ioan, C. (vezi și Maxim, Ioan), 96, 97, 273, 287, 297, 298-299
 Matei, S. P., din Blaj, 306
 Maxim, Ioan, vezi Massim, Ioan, C.
 Mayer, T. M., istoric austriac, 158
 Măcelariu, Dimitrie, 189, 189
 Măcelariu, Dimitrie, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
 Măcelariu, Ilie (vezi și Elia; Elie; Iiia; Ilie; Ochilariu), III, V, VIII, '70, 108, 117, 154, 165, 165, 167-177, 180-181, 181, 184, IS~ISO, 186-187, 187, 189, 191-192, 194, 195-196, 196, 197, 198, 198, 201, 204, 205-211, 207, 209, 211, 214-216, 217-221, 218, 220-225, 223-224, 229-230, 230-231, 230, 232, 234, 236, 236-241, 238-239, 241-245, 244, 246-247, 247, 249, 251, 251-253, 253-254, 255, 256-257, 258, 305, 317
 Măcelariu, Iudita, soția lui Ilie Măcelariu, 95, 177, 249, 251, 251-253, 255, 256, 256
 Măcelariu, Marcu, tatăl lui Ilie Măcelariu, 182, 242
 Mălinescu, Iordache, 5
 Mărculeț, Ioan, profesor din Blaj, 306
 Meci, Dimitrie, 2
 Medan, Andrei, fruntaș politic român din Transilvania, 93
 Medieșanu, Nicolae, 307
 Mehmed III Tatih, sultan turc, 90
 Mehmed IV (vezi și Mahomed IV), sultan turc, 90, 90, 93, 94
 Meister Conrad, vezi Schmidt, Conrad, comes al sașilor din Transilvania
 Meșotă, Ioan, 305
 Meșianu, Ioan, 72, 78, 247, 247, 318
 Mezei, Grigore, negustor român din Cricău, 181
 Micaș, Florian (vezi și Micaș, Francisc), 61—63
 Micaș, Francisc, vezi Micaș, Florian
 Micu, Alexandru, profesor din Blaj, 217, 279
 Micu, Inochentie (vezi și Clain, Inochentie), 288, 289
 Micu, Samuil (vezi și Clain, Samuil; Klain, Samuil), VII, 1, 6, 16, 55, 262, 287
 Micu, Simion, profesor din Blaj, 306
 Mihai Viteazul, 308
 Mihail, Gabor, ortografiere greșită, vezi Mihail, Gavril
 Mihali, Gavril (vezi și Mihalyi Gâbor; Mihalyi, Gavrilă; Mihail, Gabor, ortografiere greșită), 290, 291
 Mihali, Grigore (vezi și Mihalyi, Grigore), 14, 15, 21, 22, 31, 32, 35-36, 36, 193, 193, 278, 279, 282, 283
 Mihali, Iuliu, 290, 291
 Mihali, Petru (vezi și Mihalyi, Petru), 78, 290, 291
 Mihali de Apșa, Ioan, 290, 291
 Mihali de Apșa, Victor (vezi și Mihalyi, Victor), 272, 273, 279, 289-290, 291, 310, 312, 312, 314, 315, 318

Mihali-Mihalescu, Simion, 264
Mihalyi Gabor, vezi Mihali, Gavril
Mihalyi, Gavrilă, vezi Mihali, Gavril
Mihalyi, Grigore, vezi Mihali, Grigore
Mihalyi, Victor, vezi Mihali de Apșa, Victor
Miko Imre, 110, 122, *139-140*, 140, 146, 153, *185*, 186, *194*, 194-195, *203*, 206
Miletici, Svetozar, deputat sîrb în Dieta de la Pesta, 206
Miltiade, 59
Mladin, Ida, conducătoarea femeilor române din Arad, 250
Mocioni, Alexandru, VI, 78, 206, 232, *245*, 246
Mocioni, Andrei, *76*, *76-77*, 107, 110, *142*, 150, 173
Mocioni, Antoniu, 107, 110, *142*, 172, 317
Mocioni, Petru, 182
Moga, Ana, 256
Moga, Dimitrie, *35*, 36, *42*, *44*, *51*, *128*, 128
Moger, Michael, profesor la Liceul academic piarist din Cluj, 4
Moise, Tănase, vicetribun revoluționar la 1848—1849, 169
Moisescu, Gheorghe, 228—229
Moisil, Grigore, vicar greco-catolic al Năsăudului, *138*, 138, 215, *245*, 246, 261
Moisil, Iuliu, 4
Moldovan, Bazil, învățător din Tîrnăveni, 261
Moldovan, Dimitrie, (vezi și Dimitrie), III, V, VIII, 105-113, *114-115, 115*, *117-123*, 117-118, 120-121, 124-126, *125*, *127-128*, *130-131*, 134, *135*, 138-139, *139*, *141*, *143-144*, 143-144, *146-149*, 147-148, 150, *151-152*, *153*, *154*, *156*, 156, *158-166*, 159-160, 163, 166, 185-186, 198, *234*, 236
Moldovan, Ioan, fruntaș politic român, deputat în Dieta de la Pesta, *203*, 205, 215
Moldovan, Ioan Micu (vezi și Moldovănuț), III, V-VII, XIV, 78, 176-177, 217, 223, *232*, *232-233*, *236*, *237*, *243*, 259-266, 268, 268, *270-277*, 270-271, 272, 278, *279-280*, *280*, 282-288, 283, 285, 287, 289, *290-296*, 291, 295, *298*, *300-304*, 302, 305, *306*, 307, *309-311*, 309, 312-313, *313*, *315*, *317-323*, 317-320
Moldovan, Johanna, soția lui Dimitrie Moldovan (vezi și Farkas, Johanna), 146—147
Moldovan, Johanna, fiica lui Dimitrie Moldovan, 108, *159*, *166*, 166
Moldovan, Nicolae, capelan, din Abrud, 27, 28
Moldovan, Niculai, din București, *17*
Moldovănuț, vezi Moldovan, Ioan Micu
Moldvai, Pavel, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Molnar, Francisc, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Molnar, Nicolae, proprietar funciar din Cluj, *232*
Molnar Piuariu, Ioan, 3
Montani, Iuliu, elev din Blaj, *278*
Montenuovo, conte, comandant general al trupelor imperiale din Transilvania (vezi și Muntele Nou), *199*, *201*
Moritz, Conrad, comes al sașilor din Transilvania, *221*, 222
Moroianu, George, 265
Moroianu, Oprea, tînăr revoluționar la 1848, 63, *72*
Matora, Nicolae, viceprotopop neunit din Cîmpeni, *18*, 18, *59*, 60
Muhteșem, supranume al sultanului turc Soliman I Magnificul, 88
Muncaci, Grațian, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*

Munteanu, „de ia Gherla”, *245*
Munteanu, Augustin, fruntaș politic român din Transilvania, 223
Munteanu, Gavril, VI, 61, 114—115, *155*, 156-157
Munteanu, George, profesor din Blaj, *279*, *298*, 299, *306*
Muntele Nou, vezi Montenuovo, conte, comandant general al trupelor imperiale
Transilvania
Murad I, sultan turc, *87*, 88
Mureșan, S3vastia, 256
Mureșan, Simion, învățător din Ielodul Mare, 261
Mureșanu, „din Gherla”, *232*
Mureșanu, Andrei, *131—134*, 133—134
Mureșanu, Aurel, 229
Mureșanu, Aurei A., 228
Mureșanu, Iacob, 46, 89, *163*, 172, 174, *179*, 180, *181*, *186*, *189*, *198*, 198, *202*, *207*, *208-209*, *211*, 215, 217, *219*, 223, *236*, 237, 235, *251*, 252, 263, *272*, 273, *275*, *298*, 299
Mureșanu, Iancu, fiul lui Iacob Mureșanu senior, *163*
Mureșanu, Ioachim fruntaș român din Năsăud, 208, *232*, 243
Mureșanu, Ion, 2
Murgu, Eftimie, 57, 291
Mustafa ÎI, sultan turc, 93, *94*
Mustafa Aii Mehmed, istoric turc din România, 88
Mușlea, Ion, 2-4, 11, 44

N

Nădasz Ferencz, cancelar aulic al Transilvaniei la Viena, 107, 109—110, *146*, 146
Nagy Ignâcz, scriitor romantic maghiar, 8, 11, 49—50
Nașcu, Vasile, ofițer român din Regimentul II român de graniță Năsăud. *242*, 242
Nădejde, Ioan, 261
Neamțu, Alexandru, 2, 6, 11
Neamțu, Gelu, III, 63, 68, 76, 97
Nedelkovits, neidentificat, *114*
Negru, vezi Fekete Negruțiu, Ioan, canonic din Blaj -
Negruzzi, Costache, V, *21*, 41, 43, 264
Negruzzi, Iacob, V
Nemeș, Ioan, fruntaș politic român din Transilvania, 223, 254
Nemeș, Petru, deputat român din Cercul electoral Mociu, 237
Nemeș, Petru, fruntaș român din Transilvania, 82, 228, 229
Nemeș de Alamor, Nicolae, *39*
Nestorescu, Horia, 291
Netea, Vasile, 14, 93, 224, 291, 321
Newton, Isaac, 30
Nica, Gheorghe, negustor din Brașov, *24*, 25
Nichifor, Emanoil, Ioan, 25 173, 198, 232,
Nicola, Matei, fruntaș român din Transilvania, 117, *125*, *121*
236-237, *243*,

O

Oargă, Ioan, din Blaj, 307

Ochilariu, poreclă a lui Ilie Măcelariu, 204, 207, 210, 228

Ochilărescu, poreclă a lui Ilie Măcelariu, 231

Odobescu, Alexandru, V, 70, 83-84, 83, 85, 85, 87, 88, 99, 100, 101, 298, 307

Oiahus, Nicolaus, 3

Olga, „cocoana”, din Sibiu, 256

Olteanu, Vasile, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72

Oltean, Ioan, episcop greco-catolic, de Lugoj, 278, 283

Oncu, Ana Letiția (vezi și Hodoș, Ana Letiția, fiica lui Iosif Hodoș), 104

Oncu, Nicolae, avocat din Arad, ginerele lui Iosif Hodoș, 104

Onu, poreclă amicală a lui Ioan Rațiu, 224, 228, 231-232, 234-235, 245

Orbonașiu, „din Szász Regen”, 232

Ordace, Grigore, 307

Orhan, sultan turc, 88

Orghidan, frații, din Brașov, 115

Orghidan, Rudolf, 13, 14, 15, 16, 34, 36, 41-42, 114

Oțetea, Andrei, 56

Ovid, vezi Ovidius, Publius Naso

Ovidius, Publius Naso (vezi și Ovid), 48, 54, 151, 151

P., pseudonim al lui Vasile Pop, 26, 48, 55

P., Nicodim, preot greco-catolic din Jebel, 286

Pamfilie, Ioan, canonic din Blaj, 223, 232, 233

Pannonius, Iannus, 3

Panțu, I.C., 25

Pap János, notabil din Inău, 69

Papfalvi, Constantin, 265, 267, 268, 278, 279, 280, 284, 306

Papfi, Ioan, 307

Papiu, Anica, sora lui Alexandru Papiu Ilarian, 101

Papiu Carolina, sora lui Alexandru Papiu Ilarian, 101

Papiu, Cornelia, sora lui Alexandru Papiu Ilarian, 101

Papiu Ilarian, Alexandru, V—VI, 32, 61-65, 63, 68, 71, 73, 76, 83, 86, 88, 89, 100-101, 101, 103, 104, 167, 277, 278, 284, 285

Papp, Laidslaus, vezi Pop, Ladislau

Papp, Vasile, vezi Pop, Vasile

Pascu, Ștefan, III, IX, 63, 69, 82, 171, 321

Patîția, Rubin, luptător național, semnatar al *Memorandumului* din 1892, 244

Pauleti, Nicolae, 2

Pavel, apostolul, 30

Pavel, Mihail, 277, 284, 286, 286, 311, 312, 313

Păcățian, Teodor V., 65-66, 82, 118, 121-122, 124, 131, 159, 161-162, 167, 174, 180, 182, 192, 195, 208, 216, 219, 222, 225, 236, 238, 241, 244, 279, 281, 283, 295, 311-313, 315, 317-318, 321

Pădure, Ioan, negustor român din Brașov, 230—231, 230

Părintele Ghermano, vezi Vida, Gherman

Pechy, Emanuel, comisar guvernamental maghiar în Transilvania, 209, 210—211, 219, 221-225, 223, 233, 235, 236

Pederzani, Julius, 291, 294

Perșienariu, G., fruntaș român din Brașov, 250

Pervain, Iosif, 14, 23, 25, 27, 31, 34, 62, 73, 283

Petcu (Petco), Lazăr, fruntaș politic român din Transilvania, deputat în Dieta de la 213, 215-216, 245, 246

Petran, Ioan, fruntaș român din Cluj, 244, 248

Petra-Petrescu, Horia, 264—265

Petra--Petrescu, Nicolae, 317

Petri, Vasile, pedagog transilvănean, 95, 254, 261, 305

Petric, Ioan, 250

Petrino, Dimitrie, V

Petrovici, Ioan, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72

Petruța, Ephremus, vezi Petruța, Efrem

Petruța, Efrem, preot în Ponorel (vezi și Petruța, Ephremus), 8, 19, 20

Pinciu, Ioan, fruntaș român din Transilvania, 117, 173, 198

Pipoș, Eufemia, conducătoarea femeilor române din Alba-Iulia, 250

Pipoș, Ioan, fruntaș politic român, comite suprem al Zarandului, 38, 38, 66, 130,

Pipoș, Petru, protopop neunit al Hondoifului, 17—18, 17, 38, 38, 44

Pirghegger, H., istoric austriac, 158

Platon, Gh., 229

Pogány, Gyorgy, comite suprem al Albei Inferioare, 108, 194, 195

Polvcrejan, Șerban, 321

Pop, Augustin, protopop greco-catolic al Albei-Iulii (vezi și Prota Guști), 18, 269-270

Pop, Augustin Z. N., 291

Pop, Benjamin, din Ocna-Mureș, 307

Pop, Catarina (Catinca), fiică a lui Vasile Pop, 29, 50, 50

Pop, Constantin, 305

Pop, Francisca, fiică a lui Vasile Pop, 29

Pop, Gavril, profesor din Blaj, 217

Pop, Gavril, protopop greco-catolic de Cluj-Mănăstur, 248

Pop, Georgiu, comerciant, și scriitor din Brașov, 318, 318

Pop, Grigore, jude din Miercurea, 198

Pop, Ioan, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72

Pop, Ioan, viceprefect revoluționar la 1848—1849, 168

Pop, Ladislau, fruntaș politic român din Cluj, 244

Pop, Ladislau (vezi și Pop, Vasile junior; Papp, Ladislaus; Laczi), 28, 29, 37, 4

Pop, Ludovica (Luiza), fiica lui Vasile Pop, 12, 28, 29, 37, 38

Pop, Macedon, 277

Pop, Nicolae, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72

Pop, S., 153

Pop, Samoil (vezi și Pap, Samoil), consilier gubernial, 58, 59

Pop, Sigismund (vezi și Papp, Zsiga), 204, 206, 269-270

Pop, Ștefan, din Mihalț, 307

Pop, Ștefan, profesor din Blaj, 279
Pop, Teodor, elev din Blaj, 278
Pop, Vasile junior, vezi Pop, Ladislau
Pop, Vasile (vezi și Papp, Vasile; Popp, Vasile), 1-14, 12, 14—15, 16, 17-18, 19-22, 20-27, 20-22, 24-29, 29, 30, 31, 32-33, 33, 35-40, 37-38, 41-44, 43, 45-48, 46, 48-49, 50-53, 50, 54, 55-58, 55, 57-59, 60, 60-61
Pop, Vasiliu, vezi Popp, Vasile Ladislau
Popa, George, din Blaj, 306
Popa, Ioan, fruntaș român din Sibiu, 254
Popasu, Ioan, 50, 78, 107, 129, 149, 150, 151, 153, 154, 155-156, 157, 200, 201, 231
Pop Bareianu, Dionisie, 305
Pop de Băsești, Elena, fiica lui George Pop de Băsești, 256
Pop de Băsești, George, 246, 253, 308, 309
Pop de Grid, Matei, vezi Pop Grideanu, Matei
Pop Grideanu, Matei, fruntaș român din Făgăraș (vezi și Pop de Grid, Matei), 128, 128, 212, 215
Popea, Nicolae, 78, 107, 221, 223, 240, 240, 287
Popescu, Ioan, 305
Popescu, Nicolae, pictor român, 149, 150
Popescu, Nicolae, profesor din Blaj, 306
Popescu-Scriban, Vasile, 2, 42, 55
Popescu-Teiușan, Ilie, 291
„Popeștii”, familie neidentificată, 158
Popovici, Basil G., negustor, agent comercial al României la Viena, 228
Popovici, Dionisie Marțian, prefect revoluționar la 1848—1849, 168 — 169
Popovici, Elena, conducătoarea femeilor române din Comloș, 250, 256
Popovici, Ioan, paroh neunit din Zlatna, 21
Popovici, Servian, jurist român din Transilvania, 207, 208
Popovici Bareianu, Suzana, conducătoarea femeilor române din Hațeg, 250
Popovici Deseami, Ioan, om politic român și scriitor din Banat, 206, 245, 246
Popp, Vasile, vezi Pop, Vasile
Popp*Vasile Ladislau, 109 (vezi și Pop, Vasiliu), 109-110, 129—132, 130-131, 1-19, 139, 141-142, 141, 143-144, 144, 146, 185, 200, 201, 208, 213-214, 216, 269, 270, 279-280
Pop (Papp), Grigore, „executor cezaro-crăiesc” din Sebeș, 155, 157
Pop Păcurariu, Elisabeta, conducătoarea femeilor române din Năsăud, 250
Pop Păcurariu, Ioan, 254
Pop Reteganul, Ioan, 264
Popp Szilágyi, Iosif, episcop greco-catolic de Oradea, 278, 283
Poruțiu, Ioan, 263
Prale, Ioan, VI, 5, 11
Preda, Ioan, 305
Preda, Ion A., 295
Prota Guști, vezi Pop, Augustin, protopop greco-catolic al Albei-Iulii
Pulszky Ferencz, om politic și publicist ungar, 215
Pumnul, Aron, 63, 261
Purceilă, Ioan, fruntaș român din Năsăud, 208, 243

Pușcariu, Ilarion, 305

Pușcariu, Ioan, cavaler de, 116, 117-118, 127, 128, 133, 134, 134, 173, 176, 198, 202, 205, 209, 209-210, 212-214, 215-216, 220, 236, 237-238, 239, 240, 263-264

R

R., pseudonim al lui Ioan Rusu, profesor din Blaj, 36

Rădici, Emilian, cercetător sîrb, 319

Rădici, Radoslav, cercetător sîrb, 319

Rafels, căpitan austriac, comandant al Regimentului „Bianchi”, 106,

Rainer, Ferdinand Măria Johann Franz Higienus, arhiduce al Austriei, 107, 135, 140,

Raining, neidentificat, 214

Rannicher, Jakob, fruntaș politic sas, consilier gubernial, 213

Râtzovits, Iosif, „diurnist” din Zlatna, 15, 42, 43, 51

Raț, Ioan, vezi Rațiu, Ioan

Raț, Petru, paroh neunit din Nevoeș, 19, 20, 39, 39

Rațiu, protopop de Hațeg, 245, 246

Rațiu, Basiliu, profesor din Blaj, 306

Rațiu, Dimitrie, funcționar român ia Guberniul Transilvaniei din Cluj, 74

Rațiu, Emilia, soția lui Ioan Rațiu, 256

Rațiu, Ioan, 64, 66, 72, 107-108, 110, 116, 111, 121, 122, 123, 124-125, 125, 142,

146, 162-163, 163, 173, 175-177, 195, 197-189, 202, 205, 210, 214-215, 217

219, 224, 229, 232-233, 236-240, 243, 246, 263, 269, 274, 274, 282, 284, 285

Rațiu, Ioan, profesor din Blaj, scriitor, 259—260, 265

Rațiu de Nagy-Lâk, Vasile (Vasiliu), canonic și prepozit din Blaj, 27, 217

Rădulescu, Constantin, fruntaș român din Lugoj, 250

Reichenstein, Franz, vicecancelar aulic al Transilvaniei la Viena, 109, 212, 214, 216

Reichetzer, Rudolf, vicemareșal austriac, 242, 242—243

Remetei Sabbas (Sabațiu), meseriaș din Zlatna, 15, 16

Resch, G., „din Brașov”, 256, 258, 258

Retegan, Simion, 156-157, 161, 195, 217, 281, 283

Reze, Fabius, elev din Blaj, 278

Rieger, Fr., 247

Roman, Alexandru, VI, 66-69, 69, 76, 76, 78, 81-82, 93, 104, 204, 206, 216, 232,

234, 246, 256, 264, 270-271, 280, 289, 298, 320, 321

Roman, Ioan, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72

Roman, Visarion, 70-71, 93, 94, 95-96, 217-219, 219, 222-224, 223, 229, 231,

237, 254, 263, 317

Roman, Zinca, conducătoarea femeilor române din Făgăraș, 250, 256

Romanul, Miron, mitropolit neunit din Sibiu, 165, 250, 310, 311 — 313, 315, 318, 321

Rosenfeld, consilier sas la Cancelaria aulică a Transilvaniei din Viena, 141, 141

Rosetti, C.A., 217

Roșescu, Vasile protopop neunit al Clujului, 244, 248

Rotariu, Iulia, soția lui Pavel Rotariu, 256

Rudolf de Habsburg, principele moștenitor (mai apoi sinucigaș), 108

Rusanu, Nicolae, 306

Russo, Alecu, V, 9

- Russu, V., 229
- Rusu, Ioan, profesor din Blaj, 2, 9, 32, 36, 42
- Rusu, Ioan V., 61, 223, 261, 304, 305'
- Rusu, Sextil, 11
- Rusu, Victor, patriot și cărturar român din Cluj,
- Sabo, Nicolae, din Vărmaga, 38
- Sadi Ionescu, Al., 73, 217, 242
- Salmen, Franz, comes al sașilor din Transilvania, 128, 128, 175, 189—190, 189, 191 — 192, 192, 195
- Sălăgian, I.S., 261
- Săulescu, Gheorghe, 9, 41, 43, 43
- Sbiera, Ioan, V - V I
- Scariat, autorul unui manuscris neidentificat, 57
- Schender, Mathias, funcționar german din Zlatna, 15
- Schilier, Friedrich, 8, 37, 59
- Schmerling, Anton, ministru austriac, 107, 139, 139, 172—174, 205, 208, 216, 245
- Schmidt, Conrad, comes ai sașilor din Transilvania (vezi și Meister Conrad), 121, 122, 144, 144, 175, 184, 185, 195, 198, 200, 201
- Schinnagl, M., pedagog german, 260
- Schreiber, sas, reprezentant „român” în adunarea Comitatului Sibiu, 254
- Schulier, Johann Karl, scriitor sas din Transilvania, 150
- Scipio Africanul, 59
- Secăreanu, Constantin, 167
- Selim I Yavuz, sultan turc, 88, 90, 90
- Sentz, profesor sas din Sibiu, 233
- Serghiescu, Marin, 57
- Seulescu, Gheorghe, 35, 36
- Sever, vezi Axente Sever, Ioan
- Sfântul Ignațiu, 274, 274
- Silași, Grigore, 101, 102, 225, 226, 228, 229, 244, 245, 246, 248, 264
- Simonis, Vasile, tribun revoluționar la 1848, 63
- Sintea, poreclă a lui Ioan Axente Sever, 232, 236, 245
- Sion, Gheorghe, 65, 86, 89, 104, 296, 298, 300, 303-305
- Simărtineanu, George, 307
- Slaba, Ana, vezi Candrea, Ana, soția lui Ioan Candrea
- Slăvescu, V., 317
- Smarandache, Gabriela, IV
- Socrate, 59
- Soliman, vezi Suleiman
- Solomon, Nicolae, prefect revoluționar la 1848—1849, 106
- Solomon, Nicolae, profesor din Blaj, 279, 306
- Spreer, Iulian, vezi Spreer, Julius, librar din Sibiu
- Spreer, Julius, librar din Sibiu (vezi și Spreer, Iulian), 100, 100
- Stamate, Alexandru, VII
- Stănescu, Cecilia, 256
- Stănescu T., Aritti, 256
- Steinhassen, personaj neidentificat, 288
- Sterca Șuluțiu, Alexandru, 15, 107, 112, 115, 116, 117-118, 124, 141, 143-144, 150-151, 153, 154-155, 157, 161, 173-174, 180, 182, 184-185, 185—186, 195, 197-198, 201, 234, 266, 268, 269, 308
- Sterca Șuluțiu, Ioan, inspector șpanal la Abrud (vezi și Sterka Schulutz, Joannes), 1
- Sterca Șuluțiu, Iosif, 305
- Sterie, Constantin, 250
- Sterka Schulutz, Joannes, vezi Sterca Șuluțiu, Ioan
- Stezariu, Constantin, casier al ASTREI, 95, 96, 305
- Stezariu, Precup, ofițer român din Regimentul I român de graniță Orlat, 242, 243
- Stinghe, Ioan, fruntaș român din Brașov, 250
- Stinghe, Sterie, 167
- Stoia, N., din Blaj, 306
- Stoica, Ioan, medic din Blaj, 319, 319
- Stoica, Nicolae, fruntaș politic român din Transilvania, 223
- Stroescu, Ioan, VII
- Sturdza, Dimitrie A., 99, 264
- Suciu, Coriolan, 173, 309
- Suciu, Dumitru, III, 170, 176, 218, 229
- Suciu, Ioan, tânăr revoluționar la 1848, 62—63
- Suciu, Vasile, 273
- Suleiman, sultan turc, 85
- Suleiman (vezi și Soliman) I Magnificul, sultan turc, 87, 88, 90—91
- Suleiman II, sultan turc (vezi și Soliman II), 93, 96
- Sulică, Nicolae, 2
- Surdu, Bujor, 96, 218, 221, 229, 230
- Szabad Gyorgy, 171
- ^Szabo consilier gubernial, 107, 124
- Szabo, A., notar al Brașovului, 250
- Szabo, Ioan, episcop greco-catolic de Gherla, 276, 278
- Szabo Istvân, medic din Sibiu, 179
- Szapâri Antal, publicist ungar, 215
- Szász Károly, învățat și om de litere din Aiud, 269
- Szecszen Antal, ministru maghiar, 139, 139
- Szechenyi Istvân, 171
- Szentiványi-Mihály, publicist maghiar, 58, 59
- Șaguna, Andrei, 63 (vezi și Andrei, părintele; cf. și poreclele. Abdul; Barbă Mar
 ° 78 107 112, 115, 116-117, 117-118, 219, 121, 141-144, 146, 149, 150, 152, 15
 168 170 172-174, 178-179, 180, 181, 182, 183-185, 184-185, 187, 187, 18
 193-194, 196-197, 198, 210, 217, 219, 221, 229, 23*4, 235, 237, 239, 240, 2
- Șincai, Gheorghe, 1, 4, 6-7, 16, 54-56, 55-56, 76, 278
- Șipotariu, Ioan, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72

Ștefan cel Mare, 229

Șuluțiu, Alexandru, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72

Șuluțiu, Nicolae, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72

T

Tâmaș, Vasile, fruntaș politic român, căpitan suprem al Făgărașului, 186, 209, 237

Telegescu, Constantin, 57

Teleki, Domokos, 122

Tell, Teodora, vezi Hodoș, Teodora, mama lui Iosif Hodoș

Temistocle, 59

Teodor, Pompiliu, 74, 291

Thalloczy Ludovic, 75

Thiers, Louis Adolphe, 242, 242

Tincu, Ana, conducătoarea femeilor române* din Orăștie, 250

Tincu, Avram, fruntaș politic român din Transilvania; deputat în Dieta de la Pesta, 176, 213, 215-216, 220, 223, 232, 233, 237, 243

Tissot, Charles, 30

Tissza Kâlmân, prim ministru al Ungariei, 222, 248, 249, 312, 312, 314, 318

Titus, pseudonim presupus al lui Iosif Hodoș, 91

Tobias, Alexandru, paroh greco-catolic din Abrud, 37, 37

Todor, Ioan, intelectual din Munții Apuseni, 15

Toldalagi, grof ungar, 107, 124

Tordășan, Alexandru, student român la Liceul academic piarist din Cluj apoi fruntaș politic român, 72, 244

Torma Károly, 319

Trausch, Joseph, scriitor sas din Transilvania, 150

Trebonie, vezi Laurian, August Treboniu

Trefort, Ágost, ministru ungar al culturii și învățămîntului, 311—312, 312, 314, 315—316, 318, 320-321

Tripon, Gavril, 265

Trîmbițaș, Partenie, vezi Trombițaș, Partenie

Trombițaș, Anania, 253, 316

Trombițaș, Partenie (vezi și Trîmbițaș, Partenie), 63

Tulbașiu, Ioan, fruntaș politic român din Transilvania, deputat în Dieta de la Pesta, 203, 205-206, 213, 215-216

Ț

Ț., pseudonim al lui Timotei Cipariu, 55

Țăranu, Elena, 256, 258, 258

Țăranu, Ioan, protopop neunit din Lipova, 258

Țăranu, Sotir, 57

Țichindeal, Dimitrie, 54, 56

Țipar, vezi Cipariu, Timotei

Țura, Alexandru, tatăl și fiul, 18

Țura, Alexandru, senior, 17

Țura, Alexandru, junior, notar în Poșaga, 17—18, 17

t, Vaida de Glod, Ladislau, 269, 270

j[, Vancea, George, administrator metropolitan la Blaj, 310, 311—312, 315

§ Vancea de Buteasa, Ioan, arhiepiscop și mitropolit greco-catolic de Alba-Iulia și Făgăraș, 165, 177, 219, 235-236, 237-240, 239, 265, 268, 270, 272, 276-277, 279-280

| 283, 287, 311-313, 312, 314, 315, 318, 322

I Varga, Catarina, 241, 242

f Vasici, Isabela (Iza), fiica lui Pavel Vasici, 226

t Vasici, Aurelia, fiica lui Pavel Vasici, 243

I Vasici, Iulia, soția lui Pavel Vasici

î Vasici, Pavel, 2, 31, 31, 33, 35, 35, 40, 43, 57, 115, 115, 117, 119, 120, 130, 130, 141, 152, 173, 187, 198, 210, 215, 226, 229, 242, 243

4 Vasváry Pal, revoluționar ungar la 1848—1849, 75

Jl Tay Miklos, cancelar aulic al Ungariei la Viena, 139, 139, 149

Veer Farkas, funcționar maghiar la Viena, 127—128

Vegezzi-Ruscalla, Giovenale, 175

^ Velisar, Măria, vezi Bariț, Măria

> Verza, Ieremia, 72

~Verza, Oprean, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72

Vesa, Vasile, 153

: Teștemean, Anton, 117, 198, 234, 236, 236, 306

Vida, Gherman (vezi și Părintele Ghermano), 55—56, 56

Vikentie, vezi Babeș, Vincențiu

Vfirgiius, Publius Maro, 11, 41, 48, 59

Vlad, Al.C., fruntaș român din Transilvania, 166

Vlad, Aurelia (vezi și Bariț, Aurelia, fiica lui George Bariț), 166

Vlad, George, 114

Vlad de Săliște, Alois, 68

Vladimirescu, Tudor, 2, 58

Vladislav IV, rege al Ungariei (vezi și Uladislau), 50

Vlasa Țicudi, Ilie (Elie), canonic din Blaj, 217, 223, 306

Vlassa, George, profesor din Blaj, 306

Vlăduțiu, Nicolae, prefect revoluționar la 1848—1849, 64

Vodă, poreclă dată comisarului maghiar Pechy Emanuel, 218, 220-221, 223-224, 235

Voltaire, Francois-Marie Arouet, 4

Vulcan, Iosif, V, 61, 77, 78, 103

INDICE DE MATERII

(Instituții, scrieri* periodice,
nume geografice, evenimente istorice)

X., semnătură eronată a lui Ilie Măcelariu, 233-234, 234
Xenopol, A.D., 264

Zaharia, George, 114
Zappa, Evangheliu, 303
Zarafii, Dimitrie, negustor din Brașov 23

^ â ^ n ^ o i * ^ > «

Abrud (vezi și Abrudbánya), 17, 17, 27, 28, 37, 37, 39, 39, 65, 75, 95, 147, 169, 194, 250
Abrudbánya, vezi Abrud
Academia Berlinului, vezi Academia din Berlin
Academia de drept din Sibiu, 150, 180, 185
Academia din Berlin (vezi și Academia Berlinului), 54
Academia din Iași, vezi Academia Mihăileană din Iași
Academia Mihăileană din Iași (vezi și Academia din Iași), 65
Academia Română, VII—VIII, 71, 104, 263-266, 278, 290
Academia Ungară de Științe, 269, 319
„Acta Musei Napocensis”, 2, 74, 153, 176, 291
Actele conferinței ținute de românii gr.-catolici din Provincia metropolitană de Alba la Alba-Iulia în 13-14 aprilie 1871, 279-280, 282, 284, 291
Adresa Comitatului Zarand, articol din „Foaie pentru minte” 1861, 65
Adunarea consistorială greco-catolică de la Gherla din noiembrie 1870, 276
Adunarea de la Pesta, vezi Congresul catolic de la Pesta din 1869
Adunarea generală a ASTREI de la Abrud 16/28 — 17/29 august 1865, 70
Adunarea generală a ASTREI de la Alba-Iulia din august 1866, 70
Adunarea generală a ASTREI de la Blaj din 5—7 august 1877, 305
Adunarea generală a ASTREI de la Brașov din 16/28 iulie 1862, 148, 153
Adunarea generală a ASTREI de la Lugoj din 1896, 265
Adunarea generală a ASTREI de la Sighișoara din 1879, 102
Adunarea generală a ASTREI din Șimleul Silvaniei 4—5 august 1878, 102, 308, 309
Adunarea generală a Băncii „Albina” din Sibiu 28—29 martie 1879, 317—318
Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848, 167-168, 246, 263, 305
Adunarea pentru înființarea unui fond de teatru român de la Deva din 4 octombrie 1878, 78
Africa, 88
Agia din București, 57
Agram, vezi Zabreb
Agria, vezi Eger
„A.I.LC”, vezi „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”
Aiud, 169, 236, 261, 269

Alăraor, 39

Alba Iulia (vezi și Bălgrad; Belgrad; Beograd), XII, 65, 82, 106, 117, 117-118, 119-121, 122-123, 123, 125, 126, 140, 141, 169, 173, 177, 180-182, 181, 184, 185, 186, 187, 194, 198, 234-235, 236-237, 241, 244, 245, 246, 248, 250, 268, 270, 273, 275, 279-280, 279, 281, 282, 283

„Albina”, 93-94, 216, 225, 229, 233, 234, 240, 245, 246-248, 253, 280, 280-281, 254, 285, 289

„Albina Carpaților”, 96

„Albina Pindului”, 165

„Albina românească”, 55

Alexandrescu, Grigore, *Suvenire și impresii, epistole și fabule*, 73, 74

Almanah al Curții și Statului din Prințipatul Valahiei, 29, 30, 43, 44

Almașul Mare (vezi și Nagyalmás), 22, 22

Alsovidra, vezi Vidra de Jos

America de Nord, 75

„Amicul școalei”, 96

„Amvonul”, 277

„Analele Academiei Române”, 64, 71, 104, 266

„Analele Asociațiunii Transilvane pentru literatura română și cultura poporului român”, 71, 102-103

„Analele Societății Academice Române”, 70, 85—86, 88—89, 97, 98—99, 101—102, 104, 264, 272, 291, 298

„Analele Științifice ale Universității Cuza din Iași”, 229

Angheliescu, Mircea, *Preromantismul românesc*, 1

„Anuarul Institutului de istorie din Cluj” (vezi și „A.I.I.C.”), 14, 46, 69, 96, 195, 217—218, 221, 229-230, 281

„Anuarul Institutului de istorie națională”, 2, 44

„Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca”, 2, 68, 76, 97, 156—157, 161, 170, 176, 229

„Anuarul Liceului de băieți român unit «Vasile cel Mare»”, 20

Apel către cluburile membrilor români ai comitetelor municipale și către întreaga inteligență română din Transilvania, manifest românesc clujean din 1874, 244

Apel filantropic, în sprijinul soldaților români răniți la 1877—1878, 250

Apelul, articol din „Telegraful român”, 1877, 95

Apoldul Mare, sat din zona Sibiului, 170

Approbatæ et Compilatæ Constitutiones, 106, 111

Apșa, sat în Maramureș, 286, 290

Arad, XIV, 29, 66, 104, 148, 150, 230-231, 245, 247, 250, 318

„Arhivă pentru filologie și istorie”, 3, 5, 11, 261-262, 288, 289, 291
1848. *Arcok. Eszmek. Tettek*, 63

Ardeal, vezi Transilvania

Arhidieceza Blajului, vezi Mitropolia greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș

Arhidieceza romano-catolică de Agria, 277

Arhiva Bibliotecii Mitropoliei din Sibiu, 185

Arhiva consistorială ortodoxă din Sibiu, 63

Arhiva istorică a Bibliotecii Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R.S. România, 78

Arhiva Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, 172, 240

Arhiva personală Ioan Micu Moldovan de la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, 259—261
264-266

Arhiva personală Timotei Cipariu de la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, 260

„Arhiva românească”, seria nouă, 291

„Arhiva Someșană”, 291

Arhivele Statului din Budapesta (vezi și Orszâgosleveltár), 62, 69, 195

Arhivele Statului din Cluj-Napoca, 11, 105-109, 112, 169, 259-260, 292

Arhivele Statului din Sibiu, 146

Articolul I al Dietei de la Cluj din 1848, referitor la Uniunea Transilvaniei cu Ungaria, 162, 168, 198, 216

Articolul II al Dietei de la Cluj din 1848, referitor la legea electorală în Transilvania, 168, 216

Articolul VII al Dietei de la Pojon din 1848, referitor la Uniunea Transilvaniei cu Ungaria, 168, 216

Articolul XI de lege din 1791 despre procedura electivă în Imperiul Austriac, 168

Asachi, Gheorghe, *Cătră neamul Moldaviei, pentru întoarcerea privilegiilor și prăznuire a zilei 8 octomvrie, întru carea s-au suit pre scaunul domniei prea înaltă a țării noastre*, 48
bincredinciosul și patriotul domn Ioan Sandul Sturza Vvod. Odă a lui Gheorghe Asachi, Iași 1822 (vezi și Asachi, Gheorghe, *Odă*), 48

Asachi, Gheorghe, *Odă*, vezi Asachi, Gheorghe, *Cătră neamul Moldaviei*, 48

Asia, 88

Asociația literară din București (vezi și Societatea literară din București), 17, 31, 70

Asociațiunea Transilvană pentru literatura și cultura poporului român (ASTRA) și Reuniunea noastră; Societatea literară), VII—VIII, 43, 67, 70—71, 95, 99, 102—104, 102, 104, 110, 144, 144, 146, 146, 148, 150-151, 153, 156, 162, 187, 187, 229, 254, 263-265, 265-266, 277, 291, 297, 299, 305, 308, 309, 319

A șasea adunare generală ordinatorie a Institutului de credit și economii „Albina”, Austria, 66, 158, 158-159, 234, 302

Austro-Ungaria, 93, 177, 237, 253

Autonomia biserecei române, articol din „Federațiunea”, 1870, 276

B

Babeș, Vincențiu, *Notițe biografice asupra vieții și activității decedatului* *Mocioni (Mocsonyi)*, 11

Baia de Arieș (vezi și Offenbánya), 12, 13, 23, 24, 38, 46

Baia de Criș (vezi și Korosbánya), XI, 70, 76-79, 82-83, 86, 88-90, 89, 92

Baia de Criș, 18 apr., 1861. Comitatul Zarandului, articol din „Foaie pentru minte”, 291

Baiculescu, G., „Magazinul istoric pentru Dacia” în *Ardeal*, 291

Baia-Mare, 277, 286

Banat, 18, 34, 68-69, 76, 78, 93, 134, 138, 143, 148, 150, 170, 172, 182, 185, 197, 200, 200, 229, 231, 232, 236, 237, 245, 255, 258, 260, 263, 265, 286

„Banatica”, 247

^Banatul”, 247

Banca „Albina” din Sibiu (vezi și Institutul „Albina”), VIII, 94, 96, 252, 253, 317, 318

Banca „Patria” din Blaj, 264

Banca româno-săsească „Transilvania” din Sibiu (vezi și Societatea de asigurări „Transilvania” din Sibiu), 221, 224, 229-231

Banchetul de la Brașov, vezi „înfrățirea” de la Brașov din 22 aprilie 1871, act po-

Bandul de Cîmpie, sat din Cîmpia Transilvaniei, 62-63, 104
Barac, Ioan, *O mie și una de nopți, Istorii arabice Ști sau Halima, întâi dată tradusă din nemțește*, 16, 51
Bariț, George, *Bibliografie*, articol din „Transilvania”, 1878, 287
Bariț, George, *Cetățuia de la Vaida-Huniad sau Hunidoara* (vezi și Bariț, George, *Descrierea Hunidoarei*), 15, 16
Bariț, George, *Ceva despre biografiile sau viețile bărbaților renumiți din țerile Imperiului austriac*, <2
Bariț, George, *Congres național*, 133
Bariț, George, *Contimporanilor mei de rămas bun*, 323, 323
Bariț, George, *Contract de căsătorie*, 27, 30
Bariț, George, *Cultură (Luminare)*, 19
Bariț, George, *Cuvîntare școlasticească la examenul de vară în școala românească din Brașov, în Cetate*, 34.
Bariț, George, *Descrierea Hunidoarei*, vezi Bariț George, *Cetățuia de la Vaida Huniad sau Hunidoara*
Bariț, George, *Dicționarul unguresc-românesc. Magyar-român szotdr.* 267, 268, 271-272, 273, 295, 296, 297-298, 301
Bariț, George și Gavril Munteanu, *Deutsch-romänisches Wörterbuch bearbeitet und in dessen romanischen Theile mit etlichen Tausend Vorten bereichert von Georg Baritz und Gabriel Munteanu. Dicționarul germano-român întocmit și în partea lui românească înăvuțit cu cîteva mii de cuvinte de Georgiu Bariț și Gavriela Munteanu*, 114, 114
Bariț, George, *Dr. Vasile Pop*, 2, 5, 25
Bariț, George, *Epistolă deschisă*, articol din „Gazeta Transilvaniei”, 1872, 82
Bariț, George, *Epistolă respectuoasă către femeile noastre*, 96, 250
Bariț, George, *Fragmente din istoria Begimentului al II-lea românesc grănițariu din Transilvania*, 290, 291
Bariț, George, *Iobăgia veche și iobăgia nouă*, 299
Bariț, George, *Istoria, vezi Bariț, George, Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă*
Bariț, George, *Istoria Regimentului al II-lea românesc grănicer transilvan*, 291, 294
Bariț, George, *Istoria Transilvaniei*, vezi Bariț, George, *Părți alese din istoria Transilvaniei...*
Bariț, George, *La festivitățile demonstrative din 22/10 aprilie*, 281
Bariț, George, *Memorial compus și publicat din însărcinarea Conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români, adunați la Sibii în zilele din 12, 13, și 14 mai st. n. 1881, prin comitetul său emis cu acea ocaziune*, 321.
Bariț, George, *Momente din viața lui dr. Iosif Hodoș*, 61, 64
Bariț, George, *Mulțumită publică*, 54
Bariț, George, *[Necrologul lui Vasile Pop]*, 2
Bariț, George, *Numele domnilor domni prenumerați la Gazeta de Transilvania și Foaie pentru minte, inimă și literatură în semestrul al doilea 1838*, 46
Bariț, George, *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă* (vezi și Bariț, George, *Istoria Transilvaniei*), 63, 65—66, 71, 75, 81, 106—109, 115, 115, 117, 140, 143, 148, 150, 166, 189, 322-232
Bariț, George, *Prietene!*, articol din 1838, 30
Bariț, George, *Raport despre monumentul ridicat în memoria lui Alexandru Papiu Ilarian, la Sibiu*, 104

Bariț, George, *Români și panslavismul*, 59

Bariț, George, *Traducere*, 16, 17

Bariț, George, *Urbariile în Transilvania*, 299

Basarabia, VII, 164

Bălcescu, Nicolae, *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul urmată de scrieri diverse*, 307

Bălcești pe Topolog, 321

Bălcescu și Transilvania, 321

Băsești, sat în Sălaj, 246, 253, 309

Bălgrad, vezi Alba-Iulia

Bărbaț, sat din zona Albei, 194 Urban Jarnic, *Doine si strigături din Ardeal*

Bârseanu, Andrei și Jan

263

Beiuș, 75

Beograd, vezi Alba-Iulia

Bibliografie, recenzie din „Observatoriul”, 1880, 319

Biblioteca Academiei Române (B.A.R.), X - X V , 37, 82, 118, 123, 167, 173-175, 177, 217-220, 222-223, 230, 232, 266, 268

Biblioteca ASTREI, 165

Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca, 37, 44, 85, 180, 182

Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R.S.R., 37, 87

Biblioteca Mitropoliei din Sibiu, 185

Bicaz, 261

Biroul Comitetului Central al Asociațiunii Transilvane pentru literatura și cultura porului român, 103

Biserica „Sfîntul Nicolae” din Scheii Brașovului, 44

Bistra (vezi și Bisztra), 19, 20, 39, 195

Bistrița, 137

Bisztra, vezi Bistra

Blaj (vezi și Blasendorf), VIII, XIV, 9, 20, 20, 23, 25-27, 26, 31, 34, 35, 62, 64,

106, 118-119, 123, 129, 144, 151, 160, 167, 170, 175-176, 179, 181, 189, 189, 193-

195, 196, 200, 217, 232, 233, 235, 238-239, 240, 246, 259-261, 263-266, 267,

269, 270, 271, 273-279, 273-274, 276, 279-280, 281-282, 284-287, 290

290-292, 299-300, 300-301, 302, 303, 304-313, 305, 308, 311-313, 315-

317-320, 321, 322-323

Blasendorf, vezi Blaj

„Blätter für Geist, Gemuth und Vaterlandskunde” (vezi și „Die Blätter für Geist”), 4

Bocșa Română, sat din Sălaj, 309

Bo.de a, Cornelia, *Lupta românilor pentru unitate națională 1834—1849*, 73

Boemia, 150

Bogdan-Duică, Gheorghe, *Ioan Barac*, 16

Boholt, sat în zona Hunedoarei, XIII, 163—164, 164

Boitza, vezi Boita

Boita (vezi și Boitza), 125-126, 125

Boiu, Zaharia, *Elemente de istorie și geografie*, 261

Bojor, Victor, *Canonicii Diezezei gr-cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla 1857-*

Biografii, cu un scurt istoric al înființării episcopiei și capitolului catedral din

Bojor, Victor, *Episcopii Diecesei gr.-cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla (1856—1939)*, 268, 276, 278, 284, 287

Bojor, Victor, *Episcopul Mihail Pavel*, 284

Bojor, Victor, *Episcopul mitropolit dr. Ioan Vancea*, 268

Borșa, sat din zona Gherlei, 276

Botezani, Ioana, *Fondul de documente Ioan Micu Moldovan*, 260

Botezani, Ioana, *Ioan Micu Moldovan și Academia Română*, 260

Botoșani, 261

Brad, VI, 66-67, 77

Bran, teritoriul, 147, 241

Brașov (vezi și Corona; Cronstadt; Kronstadt), 4—7, 10—11, 12, 14, 16—21, 16,23—24, 23, 25, 27-28, 29, 30-31, 30, 34, 36, 37-39, 45-48, 46-47, 50-52, 50, 57, 57-58, 59-60, 63, 70, 74, 76-77, 78, 79, 82, 84, 97, 109, 113, 114, 115, 126, 129, 130, 134, 139-140, 145-148, 146, 148, 150, 150-151, 153, 155-156, 156, 159, 159, 161, 165, 167, 196,198-199, 201, 215, 220, 223, 225, 226, 230, 231, 233, 242, 243, 245, 248-249, 250, 254-256, 255, 258, 264, 268, 280-281, 280-285, 290, 291, 292. 302-303, 316, 317

Brașov. Răspuns, respectiv declarațiune la articolul din „Gazeta Transilvaniei” nr. 29j1871, intitulat *Festivitățile demonstrative din 22/10 aprilie a.c.*, articol din „Gazeta Transilvaniei”, 1871, 283

Bratislava, 291

Breazu, Ioan, *Iosif Hodoș*, 61, 66, 70

Brevis Notitia Ecclesiae Bolgárszegiensis ad St. Nicolaum (vezi și *Istoria hisearicii Brașovului, S. Nicolae*), 11, 43, 44

Bruxelles, 165

Bucovina, VI, 18, 29, 63-64, 101, 169, 172, 182, 224, 250

București, III, VI, 1-2, 4-5, 10, 12, 14, 16-17, 28, 30-32, 34, 41, 57, 61, 63-64, 66-67,69-70, 73-75, 76, 77-78, 79, 83, 84-85, 85-86, 88-89, 96-99, 100, 101-102, 104, 104, 147, 169, 171, 175, 177, 180, 203, 206, 217, 228, 229, 233, 239, 242, 250, 252, 260-264, 268, 272, 272-273, 275-276, 278, 283, 286, 287, 290, 291, 296, 298-300, 302-303, 302, 305, 306, 307, 319, 321

Buda (Budapesta), 5-6, 69, 70, 75, 93, 101, 171, 184, 229, 237, 250, 265, 295

Budai-Deleanu, Ioan, Țiganiada, 1

„Budapesti kozlony hivatalos lap”, 123

Bunea, Augustin, *Cuvînt funebru rostit la înmormîntarea canonicului mitropolit Alexandru Grama, în 14 iunie 1896*, 300

Bunea, Augustin, *Discursuri*, 247

Bunea, Augustin, *Metropolitul dr. Ioan Vancea de Buteasa. (Schiță biografică)*, 268

Burgring — ulița Babenberger, nr. 5, adresă a lui Dimitrie Moldovan din Viena, 162

Burlă, V., *Observări critice asupra Gramaticii limbii române. Partea I, analitica de Tim. Cipariu canonic metropolitan etc. București MDCCCLXX*, 289

Buzău, 148, 150.

Buschinghiana, ediție a celebrei hărți a Moldovei de Dimitrie Cantemir, 89

C

Cabinetul ministerial din Pesta, 207, 208

Cabinetul ministerial de la Viena, 108

„Calendarul Aurorei”, 273

Camera deputaților din Dieta Ungariei (vezi și Casa de Jos), 315, 317, 318-

Camera deputaților din Senatul Imperial de la Viena, 108

Camera magnaților din Dieta Ungariei (vezi și Casa de Sus), 229, 315, 317^ -318, 320, 320-321

Cancelaria aulică a Transilvaniei din Viena (vezi și Curtea aulică transilvană; Siebenbiirgische Hofkautzlei), VIII, 107-110, 117, 121-122, 124, 127, 128, 130, 134, 137, 138, 139-141, 144-146, 144, 146, 148, 149-150, 162, 162-163, 185, 208

Cantemir, Dimitrie, Creșterea Imperiului Otoman, partea primă din lucrarea *Istoria Imperiului Otoman*, 88, 89

Cantemir, Dimitrie, Descrierea Moldovei, (vezi și *Cantemir, Dimitrie, Descrițiunea Moldaviei*), VII, 83, 84, 85-86, 89 ' ' "

...*Cantemir, Dimitrie, Descriptio Moldaviae*, 70—83, 85, 88, 89

Cantemir, Dimitrie, Descrițiunea Moldaviei, vezi *Cantemir, Dimitrie, Descrierea Moldovei*

Cantemir, Dimitrie, Divanul lumii, vezi *Cantemir, Dimitrie, Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea*

Cantemir, Dimitrie, Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea (vezi și *Cantemir, Dimitrie, Divanul lumii*), 89

Cantemir, Dimitrie, Evenimentele Cantacuzinilor și Brîncovenilor, 89

Cantemir, Dimitrie, Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman, VII (vezi și *Cantemir, Dimitrie, Istoria Imperiului Otoman*), VII, 70, 82—83, 85, 85, 88, 88—90, 92—93, 94, 97-100, 97-99, 101

Cantemir, Dimitrie, Istoria Imperiului Otoman, vezi *Cantemir, Dimitrie, Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman* • -

Cantemir, Dimifrie, Operele Principelui Demetriu Cantemir, ediție academică de la sfîrșitul secolului al XIX-îea, 88

Cantemir, Dimitrie, Scăderea Imperiului Otoman, partea a doua din lucrarea *Istoria Imperiului Otoman*, 88, 89

Capitulul greco-catolic din Blaj, 60, 277

Capitulul greco-catolic din Gherla, 277

Characterul Conferinței naționale din Sibiu, articol din „Gazeta Transilvaniei”, 1861, 180

Caransebeș, 201, 231, 318

Carloviț, 107, 148, 153

Carol I de Hohenzollern, principe, rege al României, 253

Carpați, 6-7, 13, 35, 54, 57, 78

Cartierul Fabrik din Timișoara, 226

Casa de Jos, vezi Camera deputaților din Dieta Ungariei

Casa de Sus, vezi Camera magnaților din Dieta Ungariei

Cașovia^în Slovacia, 286

Catalogul alfabetic a lui W. Krafft în Sibiu, articol din „Transilvania”, 1878, 101

Catechismul calvinesc, 264

Cato Censorul [Alexandru Roman], *Conferința de la Alba-Iulia*, 280

Cato Censorul [Alexandru Roman], *Ospățul de la Brașeu*, 281

Cârpeniș, sat din zona Sibiului, 169—170

Cărpiniș, sat din Munții Apuseni, 190

Cercul administrativ al Șoimușului (vezi și Solymoser Bezirk), 125, 125

Cercul administrativ Zlatna de Sus, 19, 20

Cercul electoral Brad, 67, 77

Cernești, M.S., *Viața și opera lui Visarion Roman*, 96

Chemare, articol în favoarea ostașilor români' la 1877, 71

Chimeltriicul de Cîmpie, sat în zona Mureșului mijlociu, 3

Chindriș, Ioan, *Alexandru Papiu Ilarian și Academia Română*, 287, 300

Chindriș, Ioan, *Un urmaș al lui Bălcescu, Bonifaciu Florescu și Memorialul transilvănean de la 1882*, 321

Chioar (vezi și Kovâr), 53, 172, 185

Chiorean, Ioan, *Academia Română și Iosif Hodoș*, 69

Chiorean, Ioan, *Documente inedite privind organizarea administrativă a românilor în revoluția de "la 1848 din Transilvania*, 64

Chiorean, Ioan, *Gîndirea social-politică a lui Iosif Hodoș. Rolul și locul său în mișcarea națională a românilor transilvăneni*, 62, 64, 66

Chiorean, Ioan, *Iosif Hodoș, Viața și activitatea sa*, 61, 64

Chirilă, Ilie Ștefan, *Fizică*, 300

Cibinium, vezi Sibiu

Cioran, Sabin, *Rolul băncilor românești din Ardeal în pregătirea Unirii*, 317

Cipariu, Timotei, *Articul despre limbă*, vezi *Cipariu Timotei, Despre limba română. Suplement la Sintactică*

Cipariu, Timotei, *Despre limbă română, Suplement la Sintactică* (vezi și *Cipariu, Timotei, Articul despre limbă*), 302—303, 303

Cipariu, Timotei, *Domnule redactor!*, articol în „Foaie pentru minte...”, 1841, 55

Cipariu, Timotei, *Ecloga. Întru mărirea măriei sale prealuminatului și preasfințitului domn d. Joan Lemenyi. Prin M. Principat al Ardealului și Părților împreunate episcopul Făgărașului greco-catholic. La zioa instalației sale în diecesă. 11 luly MDCCCXXXIII. Supt numele clerului tiner din Blaș o închină umilitul fiu și capelan Timotheu Cipariu. Al. S. theologice dogmatice profesor etc*, 95

Cipariu, Timotei, *Epistolar*, 28

Cipariu, Timotei, *Gramatica limbei române. Partea I. Analitică*, 272—213, 275, 276, 291, 298-299, 302, 302, 307

Cipariu, Timotei, *Gramatica limbei române. Partea II. Sintetică* (vezi și *Cipariu, Timotei, Sintetică*), 298-299, 300, 302-304, 303, 305, 306, 307

Cipariu, Timotei, *La una imputațiune*, 289

Cipariu, Timotei, *Literatura românească*, 40, 41

Cipariu, Timotei, *Planum et scopus Ephemeridum ecclesiastico-politico-literalium Valachico idiomate et caractere latino-slavico cura Societatis et Typis Typographicae Blasensis edendorum*, 35

Cipariu, Timotei, *Poezii*, 95

Cipariu, Timotei, *Reflexii asupra ortografiei d-lui Ppof]. Domnule redactor !*, 21, #8 ,31, 33

Cipariu, Timotei, *Sintactica* (sau *Sintectica română*), *YeziCipariu, Timotei, Gramatica limbei române. Partea II. Sintetică*.

Cipăianu, George, *Din activitatea „Astrei” în 1861 și 1862 (pînă la a doua adunare generală)*, 153, 165 *

Citim în „Românul” din 8 august, articol din „Convorbiri literare”, 1867, 289

Circumscripția electorală Poiana, 208

Cîmpeni (vezi și Topânfalva), XI, 15, 18-19, 18, 20, 34, 44, 45, 51, 56, 59-60

Cîmpia Libertății (vezi și Cîmpul Libertății) din Blaj, 106, 111, 183, 193, 216, 246, 263, 305

Cîmpia Transilvaniei, VI, 4, 61, 63

Cîmpul Libertății, vezi Cîmpia Libertății din Blaj

Clubul românesc din Brașov, 243

Clubul românesc din Cluj, 243, 244, 247

Cluj (inclusiv Cluj-Napoca), VI, XI, XIII, 3, 7, 11, 20, 43, 62-63, 62-64, 72-73, 73-74, 82, 93-95, 108, 127, 130, 135, 138, 141, 145, 148, 156, 160-161, 167-169, 171, 174, 176, 180-181, 186, 194, 194-195, 196-197, 198, 201-202, 204, 205-206, 207, 209, 212, 215, 219, 220, 223-224, 226, 231, 233, 233, 239-240, 243, 244, 245, 247, 248, 250, 254, 259-260, 264, 268, 277, 283, 308, 321-322

Colegiul „De Propaganda Fide” din Roma, 273

Colegiul „Sfîntul Sava”, 25, 97

Comisiunea de redactare a petițiilor Conferinței Naționale de la Sibiu din 1/13—4/16 ianuarie 1861, 127

Comisiunea permanentă, vezi Comitetul permanent ales la Conferința Națională, de la Sibiu din 1/13-4/16 ianuarie 1861

Comisiunea școlară arhidiecezană de la Blaj (vezi și Comisiunea școlastică arhidiecezană) 290

Comisiunea școlastică arhidiecezană, vezi Comisiunea școlară arhidiecezană de la Blaj

Comloș, localitate în Banat, 250

Comitatul Alba Inferioară, 119, 169, 194, 195

Comitatul Alba Superioară, 128

Comitatul Arad, 66

Comitatul Cojocna, 237, 244, 295

Comitatul Crasna, 172, 185

Comitatul Heveș, din Ungaria, 216

Comitatul Hunedoara, 20, 66, 106, 140, 164, 166, 169

Comitatul Sătmăr, 319

Comitatul Sibiu, 256

Comitatul Solnoc-Dăbîca, 20

Comitatul Solnocul de Mijloc, 172, 185

Comitatul Zarand, VI, 65-66, 66, 90-91, 97, 130

Comitetul ad-hoc de la Cluj pentru organizarea unei conferințe naționale în 1875, 244

Comitetul Central al Asociațiunii Transilvane pentru literatura și cultura poporului român, 100, 102, 102, 146, 228, 297

Comitetul Central al Partidului Național Român din Transilvania, (vezi și Comitetul Central Național; Consiliul legislativ), 93, 176, 220-223, 223, 264

Comitetul Central Național, vezi Comitetul Central al Partidului Național Român din Transilvania

Comitetul de pacificațiune, vezi Comitetul Național Român de la 1848

Comitetul din Pesta, organism însărcinat cu întemeierea Societății pentru crearea unui fond de teatru român, 77, 78

Comitetul din Sibiu, vezi Comitetul Național Român de la 1848

Comitetul Districtului Făgăraș, 130

Comitetul femeilor române pentru ajutorarea soldaților răniți în războiul din 1877 — 1878, 177

Comitetul Național activist din Sibiu, 239

Comitetul Național Român de la 1848 (vezi și Comitetul din Sibiu; Comitetul de pacificațiune), 61, 63-64, 112, 129, 130, 167-169

Comitetul pentru ajutorarea juriștilor din Sibiu, 184, 186
Comitetul permanent ales la Conferința Națională de la Sibiu din 1/13—4/16 ianuarie 1861 (vezi și Comisiunea permanentă; Deputațiunea permanentă), 116—117, 117—118, 119, 120, 129, 130-131, 133, 148, 142-143, 146, 153, 157, 159, 163, 173-174, 186, 229
Comitetul român; activist din Sibiu, 240
Comitetul român din Brașov pentru ajutorarea soldaților români răniți în Războiul din 1877-1878, 249, 250
Comitetul Societății femeilor române din Sibiu, 71, 248—250, 249
Comșa, Nicolae, Dascălii Blajului, 20, 260, 265, 300
Conciliul provincial al Provinciei metropolitane greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș din 1872, 276
Conciliul provincial prim al Provinciei bisericesti greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș ținut în anul 1872, 276
Conciliul Vatican de la Roma din 1870, 276
Concordatul, 9
„Concordia”, 68, 173, 203
„Confederazione latina”, 321
Conferința bălgrădeană, vezi Conferința regnicoară de la Alba-Iulia din februarie 1861
Conferința confidențială de la Alba-Iulia din 24 ianuarie 1875, 244, 245, 246
Conferința de la Blaj din 29 iunie 1872, 238-239, 239
Conferința de la Blaj din 3 iulie 1872, 239
Conferința de la Turda din ianuarie 1870, 176, 233
Conferința greco-catolică de la Alba-Iulia din 13—14 aprilie 1871, 279, 279—280, 283, 255
Conferința mixtă regnicoară de la Alba-Iulia din 11—12 februarie 1861, 107, 109, 117—120, 121, 122-124, 123, 182, 184, 185-186
Conferința Națională de la Miercurea (vezi și Consfătuirea română de la Miercurea), VIII, 176, 218-222, 220-221, 224, 224-225, 229, 230, 232, 263
Conferința Națională de la Sibiu din 1/13—4/16 ianuarie 1861 (vezi și (fongresul național de la Sibiu din ianuarie 1861), 65, 75, 107, 109, 111-112, 115, 117-121, 125, 127, 130-131, 131, 133, 135, 138, 145-146, 159, 159, 161, 173-174, 180, 184, 186, 198, 277
Conferința Națională de la Sibiu din 7/19-11/23 aprilie 1863, 154, 157
Conferința națională de la Sibiu din 23 mai 1875, 295
Conferința polemică de la Blaj din 16 mai 1871, 281, 282
Conferința restrânsă de la Blaj din 1872, 177
Conferința românească de la Alba-Iulia din 27 iunie 1872, 82, 117, 236-237, 241
Conferința românească de la Sibiu din 5—6 mai 1872, 82
Gongregația Comitatului Cojocna, 244
Congresul bisericesc greco-oriental de la Sibiu din 1870, 78
Congresul catolic de la Pesta din 1870 (vezi și Adunarea de la Pesta), 274—275, 279
Congresul greco-catolic, vezi Conciliul provincial al Provinciei metropolitane greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș
Congresul național de la Sibiu din ianuarie 1861, vezi Conferința Națională de la Sibiu din 1/13-4/16 ianuarie 1861
Consfătuirea română din Miercurea, vezi Conferința Națională de la Miercurea din 1869
Consiliul de Miniștri al Ungariei, 215-

Consiliul de Stat al Imperiului Austriac (vezi și Stats Rath), 139, 1439 -?
Consiliul legislativ, vezi Comitetul Central al Partidului Național Român din Transilvania
Consiliul municipal al Comitatului Zarand, 65
Consistoriul greco-catolic din Blaj, 64, 195, 275
Consistoriul neunit din Sibiu, 91, 95, 104
Constantinopol, 100, 101
„Constitutionelle Osterreichische Zeitung”, 154
Constituția Imperiului Austriac, 156
Constituția octroată din 4 martie 1849, 182
Constituția Transilvaniei, 136
Convocare, articol din „Gazeta Transilvaniei”, 1869, 219
„Convorbiri literare”, 289
Corespondență între doi români, unul din Țara Românească și altul din Moldova, 22
Corespondența lui Vinčențiu Babeș, 93, 254
Cornea, Paul, Originile romantismului românesc, 1
Corneanu, C, Generalul Traian Doda, 247
Coroana de fier, distincție austriacă maximă, 150
Coroana Sfântului Ștefan, imperiu utopic al Ungariei, 93, 172, 227
Coroana Ungariei, teritoriul arogat de politica ungară pînă la 1918, 156
„Coroana Ungurească”, han din Brașov, 179, 182
Corona, vezi Brașov
Coroș, sat în Banat, 229
Cosmografie, capitol din lucrarea lui Ioan Micu Moldovan, *Geografia Ardealului*, 1
Covasna, 153
Craidorolt, 277
Craiova, 2, 28, 78, 261, 264, 284
Cricău, sat lângă Alba-Iulia, 163, 163
Crișana, 170, 172, 182, 185, 197, 206, 232, 237, 245, 260
Croatia, 135, 171
Cronstadt, vezi Brașov
Crucea „Elisabeta”, decorație românească, 256, 256—258, 258
Crupenschi, Gheorghe, Crucea, 49
Cserei Mihkly, Miklosvkrszeki Nagyjtai Cserei Mihkly Historiája 1661—1711, 269
Gsudány, în Ungaria, 277
Cugir, 261
„Cultura creștină”, 4
„Curierul de ambe sexe”, 33
„Curierul românesc”, 25, 33, 43, 45, 46, 56
Curtea aulică transilvană, vezi Cancelaria aulică a Transilvaniei din Viena
Curtea de apel a Transilvaniei, 65, 130, 140, 148
Curtea casativă, vezi Tribunalul suprem al Transilvaniei de la Cluj
Curtea de casație, vezi Tribunalul suprem al Transilvaniei de la Cluj
Curtea de Cesație din București, 278
Curtea Imperială de la Viena, VIII, 6, 20, 106-107, 110, 112, 112, 130, 134, 194
Curtea metropolitană din Blaj, 275

Cut, sat în zona Blajului, 34

„c v B ^ L T i 8 , t ^ I ^ ! ! ! ! ! n U m e t e m P o r a P U r t a t ^ U n r 6 S t a U r a n t ~ 6 S C d <<

D

Dacia, 262

Dacia romană, 94

Dacoromania, ideal național în secolul al XIX-lea, 35, 84, 203

Dan, Mihail și Ilie Uzun, Din corespondența generalului Traian Doda cu Vincențiu Babeș, 247

Date statistice [despre activitatea mitropolitului Victor Mihali de Apșa, 273

Dăbîca, 277

Debrețin, 75, 291

Decei, Aurel, Două personalități din trecutul istoric al Abrudului: Ilie Măcelariu și soția lui Iudita Tobias, 169

Declaratiune, articol din „Federațiunea”, 1871, ^281, 283, 285

Decurgerea alegerii ampolioaiților superiori în scaunul Mercurei, articol din „Gazeta Transilvaniei”, 1861, 192

Dej (vezi și Des; Dees), 18, 18, 218, 219, 220, 233, 277

De la Olt 31/19 ian. 1861. Conferințele române și critica lor, articol din „Telegraful român”, 1861, 180.

Delegația română de la Viena din 1849—1852, 170, 173

Delegația trimisă ia Dieta de la Cluj din 1848, de către Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848, 167

Delegația trimisă la Viena, de către Adunarea Națională de la Blaj din 1848, 167—168

Delegațiunea permanentă a Societății Academice Române, 90—91, 98.

Deputațiunea permanentă, vezi Comitetul permanent ales la Conferința Națională de la Sibiu din 1/13—4/16 ianuarie 1861

„Der Intelligensblatt, vezi „intelligensblatt”

Des, vezi Dej

Des, vezi Dej

Dees, vezi Dej

Desakna, vezi Ocna Dejului

Despărțămîntul ASTREI din Sălaj, 277

Despre colecțiunea de documente istorice rămase de la răposatul Eudoxiu Hurmuzaeke; fragment din Monografia familiei Hurmuzache, conferință în cadrul ASTREI, 254

Deșteaptă-te, române!, imnul revoluționar, 193

Deva, X, 25, 33, 39, 42, 70, 77, 83, 89, 95, 105, 130, 137, 154, 155, 164, 164, 261

Diaconovici, Corneliu, *Enciclopedia română*, 63, 78, 97, 108

Diaconovici, Corneliu, *George Barițiu, 12/24 mai 1812—1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, 46

„Die Blätter fur Geist”, vezi „Blätter fur Geist, Gemuth und Vaterlandskunde”

Dieceza Făgărașului, vezi Episcopia greco-catolică a Făgărașului

Dieceza Orășii Mari, vezi Episcopia greco-catolică de Oradea

Dieta de încoronare de la Pesta din 1865-1868, 215, 220—221, 234

Dieta (sesiunea) de la Bratislava din 1848, 291

Dieta (sesiunea) de la Cluj din 1841—1842, 59

Dieta (sesiunea) de a Cluj din 1847—1848, 73

Dieta (sesiunea revoluționară) de la Cluj din 1848, 117, 122, 167

Dieta (sesiunea) de la Cluj din 1865, 108, 160, 162, 212, 216

Dieta (sesiunea) de la Debrețin din 1848—1849, 291

Dieta de la Pesta, vezi Dieta Ungariei

Dieta (sesiunea) de la Pesta din 1848, 246

Dieta (sesiunea) de la Pesta din 1861, 143, 246

Dieta (sesiunea) de la Pesta—1865—1868, 246

Dieta (sesiunea parlamentară) de la Pesta din 1869—1872, 246

Dieta (sesiunea parlamentară) de la Pesta din 1872—1875, 246

Dieta (sesiunea) de la Sibiu din 1863-1864, VI, 108, 141, 158, 159, 212, 216,,263

Dieta revoluționară ungară de ia 1848—1849, 75, 123

Dieta Transilvaniei, 59, 68, 80-81, 82, 110, 141, 158, 160, 234

Dieta Ungariei, VI (vezi și Dieta de la Pesta; Parlamentul din Budapesta; Parlament maghiar etc) 66, 76, 78, 79, 81, 93, 123, 138, 143, 160, 202, 208, 212, 219, 221-224, 240-241, 241, 246, 263, 267, 284, 291, 315, 317, 320, 321

Din trecutul medicinei muncii în România, 2

Din"viața noului mitropolit [Victor Mihail de Apșa], 273

Diocesa Fogarasensis, vezi Episcopia greco-catolică a Făgărașului „Diorile Bihorului”, 2

Diploma imperială din 20 octombrie 1860, 76, 117, 120, 121, 131-132, 131, 149, 158, 181, 189, 189, 195

Diploma imperială din 26 februarie 1861, vezi *Patenta imperială din 26 februarie 1861*

Directorul regal al Fiscului din Tîrgu-Mureș, 43

Disce ah hoste, articol din „Gazeta Transilvaniei”, 1876, 91

Districtul administrativ al Făgărașului, 130, 144, 222

Districtul administrativ al Năsăudului, 111, 138, 140, 144, 202, 205, 208

Dobra, sat în Hațeg, XII, 126-127

Domeniul montano-cameral al Zlatnei, 11, 43

D[omnul] Timotei Cipariu și Dicționarul cu sintaxa Societății Academice, articol presu a fi al lui Titu Maiorescu, din „Convorbiri literare”, 1873, 289

Două cuvîntări finite cu ocaziunea Adunării gener[ale] din anul acesta[1878] a Asociați transilvane, la Șimleu, articol din „Observatoriul”, 309

Dragomir, Silviu, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Tr silvania în anii 1848-1849*, 64, 75, 147, 167

Dr. Alexandru Grama, necrolog în „Tribuna”, 1896, 300

Dr. Alexandru Grama, (1850—1896), necrolog în „Calendarul Unirii”, 1896, 300

Drașov, sat din zona Făgărașului, 306

Drăghici, Meletie, *Istoria Ungariei*, 261

„Dreptatea”, 93

Dr. Victor Mihalyi de Apșa, articol din „Familia”, 1894, 273

Dr. Victor Mihalyi de Apșa, metropolitul de Alba-Iulia și Făgăraș, articol din „Calend Aurorei”, 273

Dr. Victor Mihalyi de Apșa, mitropolitul românilor uniți din Ardeal, articol din „Vat 1894-1896”, 273

Dunărea, 8, 49, 76

„Economicul”, 261
Editura Academiei Române, 321
Eforia școalelor din Moldova, 42
Eforia școalelor din Țara Românească, 28
Eger (vezi și Agria), 277
Elba, 4
„Ellenor”, 91
Elnoki iratok, fond în cadrul Arhivelor Statului din Budapesta, 195
Elopatak, vezi Vilcele, stațiune balneară
E n e s c u , N. C., *Gheorghe Săulescu, Dimitrie Pop, Anton Velini*, 41
Episcopia greco-catolică a Gherlei, 277, 284
Episcopia greco-catolică a Făgărașului (vezi și Dieceza Făgărașului; Diocesa Fogarasiensis), 12, 16-18, 20-21, 23-24, 27-28, 30-31, 37-39, 46-47, 51
Episcopia greco-catolică a Lugojului, 151
Episcopia greco-catolică de Oradea (vezi și Dieceza Orăzii Mari), 286
Episcopia neunită a Aradului, Hălmeagului, Ineoplei, Orădiei Mari și părților banatice anexate, 247 *
Erdely, vezi Transilvania
Europa, 2, 48, 52, 88, 116, 176, 212, 225, 227, 234, 321
Evenimentele românilor de la a. 1848 pînă la Adunarea din 15/3 mai inclusive, subtitlu al lucrării lui Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superoară*, 167
Expoziția națională de la Brașov din 1862, 150—151, 154
Extrasul din prefața traducătorului german, prefață la ediția academică a *Istoriei Imperiului Otoman* de Dimitrie Gantemir, 92

Fabian Bob, Vasile, *Allusio ad Odam Occasione restitutae indigenis Moldaviae Principibus coranae Ac Solemnitatis, qua serenissimus Princeps patriae filius Johannes Sturza Sedem Principatus conscendit, Genți Moldavae per clarissimus D.G. Asaki mense Octobris 1822 dicatam*, 42, 47, 48, 51—52, 52, 54, 58, 59

Fabian Bob, Vasile, *Moldova la 1821*, 42

Fabian Bob, Vasile, *Moldova la 1829*, 42

Fabian Bob, Vasile, *Suplement la geografie, întru memoria răposatului școlariu Ștefan Șendrea, din Gimnasia Basiliană din Iași, la anul 1834, octomv. 25*, 42

Fabrica de hîrtie din Zărnești, 159

„Familia”, seria lui Iosif Vulcan, 43, 61, 78, 93, 103, 103-104, 165, 251-252, 256, 258, 273, 307

Făgăraș, 6, 16, 66, 68, 82, 128, 130, 144, 185, 205, 209, 209, 217, 217, 222, 233, 237, 241, 250, 268, 273—274

Făgăraș, zona, 147, 308

Fătu, Anastasie, *Manual de medicina practică popularie*, 285, 286

„Federațiunea”, 67-69, 76, 79, 80-83, 85, 93-94, 215-217, 225, 230, 234, 244, 270, 271, 272, 275, 276, 280-281, 285

Ferdinand I, împărat al Austriei, 168

Filipciuc, Vasile, *Ioan Mihali, 1844-1914*, 291

Fiume, 171

Florian, Aron, *Idee repede de istoria Prințipatului Țării Rumânești* (vezi și *Istoria* lui Florian), 29, 30, 43, 44, 45, 46, 47, 47, 49, 49

„Foaia duminicii spre înmulțirea cei deobște folositoare cunoștințe” (vezi și „Foaie duminică spre înmulțirea cei deobște folositoare cunoștințe” și „Foaie de duminică spre revărsarea cei deobște folositoare cunoștințe”), 12, 13, 14, 15, 16

„Foaia scolastică”, VII, 261-262

„Foaie de duminică”, vezi „Foaie duminicii...”

„Foaie de duminică spre revărsarea cei deobște folositoare cunoștințe”, vezi „Foaie duminicii...” *

„Foaia literală”, nume impropriu pentru „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, „Foaie literară”, 7-9, 11, 13, 15-16, 17, 18, 19, 21-22, 21-24, 25-26, 28, 29, 30-34, 35-36

„Foaie literaturală”, nume denaturat al „Foi pentru minte, inimă și literatură”, 32

„Foaie pentru minte, inimă și literatură”, V, XI, 2, 7, 11, 19, 21, 23, 27, 30-33, 33, 37, 39-40, 41-44, 46, 47, 48-49, 51-52, 51-52, 54, 55-56, 56, 58, 58-59, 65-72, 115, 122, 122, 180

„Foișoara”, rubrică a ziarului „Federațiunea”, 76

„Foișoara Telegrafului român”, 307

Fondul Bariț de la Biblioteca Academiei Române, 283

Fondul Blaj de la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, 260, 292

Fondul grăniceresc pentru instrucțiune din Năsăud, 138

Fornandia, sat din zona Hunedoarei, 39, 39

Frank, Johann Peter D.M., *Sistem einer vollständigen medizinischen Polizey* Frankfurt, 158

Franța, 64, 225

„Fredmen Blatt”, ziar din Viena, 130

Funcționarii de naționalitate românească, articol din „Gazeta Transilvaniei”, 1876,

Fundația academică „Ioan Fătu”, 266

Fundația culturală „Alexandru Sterca Șuluțiu”, 306, 308

Fundația culturală „Simion Ramonțai ” (vezi Fundația Romonțai; Fundația ramonțiană), 29, 64

Fundația Ramonțai, vezi Fundația culturală „Simion Ramonțai”

Fundația ramonțiană, vezi Fundația culturală „Simion Ramonțai”

Fundațiunea fericitului Alexandru Sterca Șuluțiu, arhiepiscopul metropolit gr.-cat. de Iași, 291, 308

Fundus Regius (vezi și Pămîntul Crăiesc; Sachsenland; Țara saxonă), 124, 132, 147, 153, 154, 155-157, 169, 175, 189, 189, 191, 192, 194-195, 254

G

Galeș, sat din zona Albei, 189

Garda revoluționară de la Orăștie la 1848, 168

„Gazeta de Transilvania” (inclusiv „Gazeta Transilvană” și „Gazeta Transilvană”), 2, 7, 14, 19, 21, 24, 25, 26-27, 28, 32, 35, 36, 37, 38-39, 44-45, 47, 49-50, 50, 53-54, 54, 57-58, 60, 60, 66-68, 72-74, 74, 78, 82, 82, 89, 91, 93-94, 101

104, 115, 116, 121-222, 133, 136, 145, 154-166, 161, 163, 169, 172, 174-176, 180-182, 184-186, 186, 189, 191-192, 192, 195-196, 197-198, 198, 205-206, 207, 208, 209, 212, 215-217, 218-219, 219-220, 225, 237, 242, 261-252, 251-253* 280-281, 283, 283, 285, 288, 289, 296-298, 299, 300, 307, 312-313

Genilie, Iosif, *Geografie istorică, astronomică, naturală și civilă, a continentelor în general și a României în parte* 29, 30, 43

Geografie administrativă, capitol din lucrarea lui Ioan Micu Moldovan, *Geografia Ardealului*, 262

Geografie fizică, capitol din lucrarea lui Ioan Micu Moldovan, *Geografia Ardealului*, 262

Geografie matematică, capitol din lucrarea lui Ioan Micu Moldovan, *Geografia Ardealului*, 262

Geografie politică, capitol din lucrarea lui Ioan Micu Moldovan, *Geografia Ardealului* și *George Bariț și contemporanii săi*, 2, 10, 12, 14, 20, 22, 24—29, 31—32, 35—38, 44^—43, 40, 60, 67-68, 74-76, 78, 83, 86, 93, 96-97, 138, 180, 187, 243, 268, 270, 276, 280—281, 283-284, 295, 305

Georgescu, Ioan, Dr. *Ioan, Rațiu (1828-1902). 50 de ani din luptele naționale ale românilor ardeleni*, 64, 256

Georgescu, Ioan, *George Pop de Băsești. 60 de ani din luptele naționale ale românilor transilvăneni*, 309

Georgescu, Ioan, *Episcopul Mihail Pavel. Viața și faptele lui (1872—1902). La o sută de ani de la nașterea și douăzeci și cinci de la moartea lui*, 284, 313

Georgescu, Ioan, *Mitropolitul Ioan Vancea. La 50 de ani de la moartea lui*, 268

Gerbersdorf, localitate în Silezia, 94, 95

Germania, 95, 226

Ghenoveva, „romanță din viața sfinților apuseni”, manuscris necunoscut al lui Efreim Petruța, 8, 19, 20

Gherla, 219, 220, 232, 245, 261, 261, 273, 276, 277, 286, 286, 310, 313, 318

Ghica, Ion, *Scrisori*, 261

Gimnaziul montano-cameral din Zlatina, 60

Gimnaziul romano-catolic din Tîrgu-Mureș, 62

Gimnaziul românesc din Brad, 66

Gimnaziul românesc din Brașov, 146, 147, 150—151, 154, 156, 165

Gimnaziul românesc greco-catolic din Blaj, 77, 320, 320

Gimnaziul românesc greco-catolic din Năsăud, 77, 138

Gîrbova, sat din zona Sibiului, 170

Gott, Johann și George Bariț, *Înștiințare literară*, 14

Grama, Alexandru, *Elemente de istorie universală și particulară a bisericii*, 299

Grama, Alexandru, *Eminescu. Studiu critic*, 299

Grama, Alexandru, *Explicarea mecanică modernă a naturii și credința în Dumnezeu*, 299

Grama, Alexandru, *Instituțiunile calvinești în biserica românească din Ardeal și fazele lor în trecut și valoarea în prezente. Studiu istorico-economic*, 299—300

Grama, Alexandru, *Introducere în cărțile Sfintei Scripturi*, 299

Grama, Alexandru, *Istoria bisericii române unite cu Roma*, 299

Grama, Alexandru, *Istoria universală a bisericii*, 299

Grama, Alexandru, *Principiile morale și etice ale religiei creștine*, 299

Grid, sat în zona Făgărașului, 212-213

Gray, Thomas, *Elegia*, 1

Habsburgii, dinastia, 172, 262

Hamersdorf, vezi Gușterița, sat în zona Sibiului

Harro, vezi Hărău, sat din zona Hunedoarei

Hațeg, 237, 241, 241, 245, 246, 250

Hălmagiu, 247, 261

Hărău, sat din zona Hunedoarei (vezi și Harro), 38, 39

Heliade Rădulescu, Ion, *Dimitrie Țichindeal*, 56

Heliade Rădulescu, Ion, *Equilibru între anthitesi sau spiritul și materia*, 56

Heliade Rădulescu, Ion, *Gheorghie Lazar*, 56

Heliade Rădulescu, Ion, *Gramatica românească*, 40

Heliade Rădulescu, Ion, *Literatura. Domnului redactorului Foei literare din Brașov*, 33

Heliade Rădulescu, Ion, *Țichindeal și Hanriada*, 56

Hermannstadt, vezi Sibiu

Heves, în Ungaria, 216

Hunedoara, vezi Hunedoara

Hitchins, Keith, *Nicolae Cristea și mișcarea națională românească din Transilvania*, 243

Hitchins, Keith, *Studii privind istoria modernă a Transilvaniei*, 82, 243

Hitchins, Keith și Liviu Maior, *Corespondența lui Ioan Rațiu cu George Bariț 1861-1892*, 195, 219, 240

„H.L.”, publicație neidentificată, 314

Hodos, Enea, *Din corespondența-lui Simion Bărnuțiu și a contemporanilor săi*, 75, 93, 101

Hodoș, Enea, *O viață de luptă, suferință și nădejde*, 61, 70.

Hodoș, Iosif, *Apel către române*, articol din „Telegraful român”, 1877, 95

Hodoș, Iosif (?), *Baia de Criș în Săptămîna florilor*, articol din „Gazeta Transilvaniei”, 1876, 91

Hodoș, Iosif, *Corespondințe*, articol din „Telegraful român”, 1877, 101

Hodoș, Iosif, *Dorințele românilor din Munții Apuseni ai Transilvaniei*, 65

Hodoș, Iosif, *Istoria dreptului roman, conferință ținută la ASTRA*, 70

Hodoș, Iosif, *Istoria literaturii italiene, conferință ținută la ASTRA*, 70

Hodoș, Iosif, *Începutul școalelor române*, 102

Hodoș, Iosif, *Învățămîntul românesc*, comunicare în cadrul ASTREI, 70

Hodoș, Iosif, *Literatură și bellearte*, 69

Hodoș, Iosif, *Privilegium*, teză de doctorat, 65

Hodoș, Iosif, *Program!*, 80, 82

Hodoș, Iosif, *Răsunet din Munții Apuseni ai Transilvaniei*, 65, 67
Hodoș, Iosif, *Românii și constituțiunile Transilvaniei*, 67
Hodoș, Nerva și Al. Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice românești*, 73, 217, 242
„Hon”, 240, 314, 315
Hondol, sat din Munții Apuseni, 17, 17, 18-19, 20, 38, 38, 44
Hotelul „Frohner” din Viena, 310
Hotelul „împăratul romanilor” din Sibiu, 254
Hotelul „La Soare” din Brașov, 281
Hotelul „London” din Viena, 127
Hotelul „Schipler” din Viena, 227
Hotelul „Vadász Kiirt” din Pesta, 310
Hunedoara, cetatea, 13
Hunedoara (orașul și zona), 16, 39, 66, 106, 125-126, 140, 164, 166
Hurmuzachi, Alexandru, *Acte și date despre Conferința română națională din Transilvania ținută în 7 și 8 martie în Opidul Mercurea. (Retipăririle din Albina, spesele edițiunei solvind d-sa Alessandru Hurmuzaki, în favoarea societăților și institutelor publice ale națiunei române*, 224—225
Huși, 284
Hymnuri, vezi *Imnuri și rogațiuni pentru poporul credincios*
Iarca, Dimitrie, *Gramatică românească și nemțească, pentru tinerimea națională într-acest chip întocmită de un prieten al națiunii. Tipărită cu toată cheltuiala domniei sale Rudolf Orghidan*, 33—34, 34
Iași, 4, 41, 56, 65, 74, 261
Iclandul Mare, sat în Cîmpia Transilvaniei, 104
Iclodul Mare, sat din zona Gherelei, 261
Idologia generației române de la 1848 din Transilvania, 61
Ienopole, vezi Ineu, în Banat
Ierusalim, 15
Ieud, sat în Maramureș, 273
Imnuri și rogațiuni pentru poporul credincios (vezi și *Hymnuri*), 100, 101
Imperiul Austriac, VI, 2, 6, 64, 107, 149
Imperiul hasburgic, vezi Imperiul Austriac
Inău, în Banat, 69
Indice alfabetic, la *Istoria Imperiului Otoman*, a lui Dimitrie Cantemir, 100
Indice alfabetic despre persoanele, localitățile și evenimentele cele mai însemnate în această istorie, la lucrarea lui Dimitrie Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman*, 100, 101
Ineu, în Banat (vezi și Ienopole), 247
In memoriam Avram Iancu, 64
Innsbruck (vezi și Inspruch), 123, 168
Inspruch, vezi Innsbruck
Institutul „Albina”, vezi Banca „Albina” din Sibiu
Institutul de istorie și arheologie din Cluj-Napoca, 63
Institutul teologic din Blaj, vezi Seminarul teologic din Blaj

Institutul teologic-pedagogic antrean din Sibiu, 95
„Intelligensblatt” (vezi și „Der Intelligensblatt”), 46
Iorga, Nicolae, *Despre „Magazinul” istoric*, 291
Iorga, Nicolae, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, 1
Iorga, Nicolae, *Istoria românilor în chipuri și icoane*, 2
Iorga, Nicolae, *Medici și medicina în trecutul românesc*, 2
Iorga, Nicolae, *Mitropolitul Victor*, 273
Iorga, Nicolae, *Oameni cari au fost*, 273
Iorga, Nicolae, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, 70
Irlanda, 180
Istoria bisericii Brașovului, S. Niculae, vezi *Brevis Notitia Ecclesiae Bolgársze ad St. Nicolaum*
Istoria domniei lui Achmed II, capitol din ediția academică a *Istoriei Imperiului Otoman* de Dimitrie Cantemir, 92, 94
Istoria domniei lui Achmed III, capitol din ediția academică a *Istoriei Imperiului Otoman* de Dimitrie Cantemir, 92
Istoria domniei lui Mahomed IV, capitol din ediția academică a *Istoriei Imperiului Otoman* de Dimitrie Cantemir, 92
Istoria domniei lui Mustafa II, capitol din ediția academică a *Istoriei Imperiului Otoman* de Dimitrie Cantemir, 92
Istoria domniei lui Soliman II, capitol din ediția academică a *Istoriei Imperiului Otoman* de Dimitrie Cantemir, 92, 94
Istoria lui Florian, vezi Florian, Aron, *Idee repede de istoria Prințipatului Rumânești*
Italia, 64
Iulia cea Albă, poreclă pentru Alba-Iulia, 234
Iuliu Mihali de Apșa, articol din „Gazeta Transilvaniei”, 1898, 291
î
înalțul Guvern, vezi Guvernul Transilvaniei
„înfrățirea” de la Brașov din 22 aprilie 1871, act politic ratat (vezi și Banca la Brașov) 281, 283
înștiințarea Ministerului Afacerilor Străine, articol din „Monitorul Oficial al României” 1878, 256
întunecarea secțiunilor ASTREI de la Sibiu din 9/21 — 11/23 decembrie 1877, 254
Jahn, Johann, *Arabische Sprachlehre* (vezi și Jahn, Johann, *Grammatica Arabica*), 40, 41
Jahn, Johann, *Gramatica Arabica*, vezi Jahn, Johann, *Arabische Sprachlehre*
Jahn, Johann, *Praefatione in Gramaticam Arabicam*, vezi Jahn, Johann, *Vorrede* la lucrarea *Arabische Sprachlehre*
Jahn, Johann, *Vorrede* la lucrarea *Arabische Sprachlehre* (vezi și Jahn, Johann, *Praefatione in Gramaticam Arabicam*), 40, 41

Maiorescu, Ioan, *Studii asupra limbei române*, 43
 Maiorescu, Titu, *Critica ortografiei d-lui Cipariu*, 289
 Maiorescu, Titu, *Despre scrierea limbei române*, 289
 Manciulea, Ștefan, *Contribuții blăjene la rededeptarea conștiinței naționale în Moldova și Bucovina*, 4
 Manciulea, Ștefan, *Scrisori și acte privitoare la mișcarea, revoluționară a românilor din Ardeal și Ungaria în 1848—1849*, 169
 Manfi, Ștefan, *Programul întronării metropolitului la 11 april 1869*, 268
 Maramureș, 53, 68, 170, 172, 185, 197, 206, 232, 237, 245, 260, 273, 284, 286, 290, 291
 Marcu, Alexandru, *Simion Bărnuțiu, AL Papiu Ilarian și Iosif Hodoș la studii în Italia*, 64—65, 69
 Marea Neagră, 224
 Marele Principat al Transilvaniei, vezi Transilvania
 Marian, V., *Pravila comerțială de la 1837*, 25
 Mariea, George Em., *Contribuții la problema abonaților periodicele românești pînă la primul război mondial*, 7, 19, 94
 Marica, George Em., *Foaie pentru minte, inimă și literatură. Bibliografie cu un studiu monografic*, 34, 41, 73
 Marica, George Em., *Notele de călătorie ale lui George Bariț*, 14, 46
 Marica, George Em., *Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleni din secolul al XIX-lea*, 7, 19, 94
 „Marisia”, 69
 Massim, Ioan C., *Elemente de gramatică elenică*, 299
 Massim, Ioan C., *Elemente de gramatică română*, 97, 299
 Massim, Ioan C., *Una mostră de istorie critică*, 299
 Mayer, T. M. și R. F. Ka indl H. Pirchegger, *Geschichte und Kulturleben Osterreichs von 1792 biszum Staatsvertrag von 1956*, 158
 Măcelariu, Ilie, *Apel*, 219
 Măcelariu, Ilie, *Convocare*, 220
 Măcelariu, Ilie, *Declarație de opinie*, 176, 205, 208
 Măcelariu, Ilie, *Notitia*, 237
 Măcelariu, Ilie, *Spre știința națiunii*, 223
 Mărginimea Sibiului, 150
 Meciu, Dimitrie, *Poema Munților Beiușului*, 2
 Memorandumul românilor din Transilvania și Ungaria, 243, 309, 321
 Memoriul elaborat la Blaj în 3 iulie 1872, 240
 Miercurea (vezi și Miercurea Sibiului; Szerdahely) XIII, 154, 168—171, 175—176, 189—192, 191, 194, 195, 198-199, 198, 201, 206-208, 211, 215, 217-220, 219-220, 222-223, 224, 227-228, 237, 241, 246, 263-264
 Miercurea Ciuc, 261
 Miercurea Sit^ului, vezi Miercurea
 Mihali de Apșa, Ioan, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, 291
 Mihaiț, sat lângă Teiuș, 261, 307
 Ministerul Cultelor și Instrucțiunii al Ungariei, 209, 209, 237, 261
 Ministerul de externe al Ungariei, 176
 Ministerul de interne al Ungariei, 216, 223
 Ministerul de justiție de la Viena, 162

Mitropolia greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș (vezi și Arhidieceza Blajului; Mitropolia din Blaj), 265, 268, 273, 279
 Mociu, 237
 Moisescu, 'Gheorghe, *Centenarul Societății Academice Literare România din Viena (1871-1971)*, 228
 Moisil, Iuliu, *Românii ardeleni din Vechiul Regat*, 4
 Moldova, 4-6, 7, 14, 15, 18, 29, 34, 37, 41, 41-42, 45, 48, 52, 56, 64-65, 86, 88, 89
 Moldovan, Ioan Micu, *Acte sinodali ale beserecei române de Alba-Iulia și Făgăraș*, VII, 263, 268, 269, 270, 272, 291
 Moldovan, Ioan Micu, *Critica d-lui Maiorescu*, 289
 Moldovan, Ioan Micu, *Dicționarul român-latin*, VII, 260
 Moldovan, Ioan 'Micu, *Disertațiunilepoporali și d. Wattenbach*, 262
 Moldovan, Ioan Micu, *Documente pentru biografia lui S. Klain*, 262
 Moldovan, Ioan Micu, *Geografia Ardealului*, VII, 260—262
 Moldovan, Ioan Micu, *Istoria Ardealului, Nil*, 260—262, 290, 291
 Moldovan, Ioan Micu, *Istoria patriei pentru școalele poporali române din Ardeal*, 261-262, 290-291, 290
 Moldovan, Ioan Micu, *La critica d-lui Maiorescu*, 262, 289
 Moldovan, Ioan Micu, *Lecciónariu latin pentru a doua clasă gimnazială*, 260
 Moldovan, Ioan Micu, *Libertatea conștiinței în Transilvania*, 262
 Moldovan, Ioan Micu, *Nesul bisericii române cu cea calvină*, 262
 Moldovan, Ioan Micu, *Spicuire în istoria bisericească a românilor. Răspunsuri la unele întrebări*, contracritică domnului N. Popea, 286, 287, 291
 Moldovan, Ioan Micu, *Vocabular latin*, VII
 Moldovenești, sat din zona Turzii, 259
 Monarhia Hasburgică, VIII
 „Monitorul Oficial ai României”, 256
 Monumentul lui Papiu Ilarian, articol din „Familia”, 1f , 103, 103
 Moscova, 89
 Mulțămită publică, către Excelența Sa d. Alexandru Sterca Șuluțiu mitropolitul de Alba-Iulia, 182
 Munții Abrudului, 95
 Munții Apuseni, 10, 16, 20, 36-37, 45-46, 64, 75, 105, 169
 Mureș, 106, 169
 Mureșanu, Ion, *Ardealul*, 2
 Mustafa A ii Mehmed, *Istoria turcilor*, 88
 Mușlea, Ion, *Viața și opera doctorului Vasile Popp (1789—1842)*, 2—3, 11, 44
 Mușlea, Ion, *Contribuții nouă la viața și opera doctorului Vasile Popp (1789—1842)*, „Muzeul național”, 22, 25
 Munchen, 149, 265

X

Nagyalmás, vezi Almașul Mare
 Nagy Ignâcz, *Beszede*, 49
 Nagy Ignâcz, *Hunyadi vedangyala*, 49
 Nagy Ignâcz, *Ioan Corvin de Huniad și păzitorul său inger. (O povestire din istoria Românească)*, 8, 11, 49, 50

Nagyszeben, vezi Sibiu
 Nădejde, Ioan, *Istoria limbii și literaturii române*, 261
 Năsăud, 32, 40, 48, 64, 136-137, 138, 140, 144, 148, 176, 202, 204, 205, 208, 212, 215, 219, 220, 232, 245, 250, 261, 309
 Nichifor, Emanoil Ioan, *Pravilă comercială, care cuprinde regulile comerțului, a catastifelor, a polițelor ș.a.*, 25
 Neagra, sat din Apuseni, 95
 Neamțu, Alexandru, *Aspecte ale asistenței medicale în mineritul din Transilvania oglindite în activitatea doctorilor I. Piuaru Molnar și Vasile Pop*, 2
 Neamțu, Alexandru, *Din activitatea doctorului Vasile Pop pe Domeniul minier al Zlatinei (1829-1842)*, 2, 11
 Neamțu, Alexandru, *Preocupări de medicină veterinară în activitatea doctorului Vasile Pop*, 2, 11
 Neamțu, Gelu, *Az 1848 majus 3/15—5/17-i balázsfalvi nemzeti gyilles forradalmi programjának alapdokumentumai*, 63
 Neamțu, Gelu, *Înființarea, programul și colaboratorii ziarului „Federațiunea” (1868—1876)*, 76
 Neamțu, Gelu, *Presa transilvăneană și înființarea Societății Literare Române (1866—1867)*, 68
 Neamțu, Gelu, *Procesele-politice din Transilvania în timpul războiului de independență (1877-1878)*, 97
 Nebojâșfelva, vezi Nevoes
 „Nemzeti társalkodo”, 59
 Nestorescu, Horia, *Știri inedite privind tipărirea și răspîndirea „Magazinului istoric pentru Dacia”*, 291
 Netea, Vasile, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat*, 3%
 Netea, Vasile, *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui V. Roman. Corespondența sa cu Gheorghe Barițiu și Iosif Hodoș*, 93, 224
 Netea, Vasile, *Timotei Cipariu și George Barițiu, călători prin Țara Românească în 1836*, 14
 Nevoes (vezi și Nebojâșfalva; Nevoia; Nyavalyâșfalva), 19, 20, 39, 39
 Nevoia, vezi Nevoes
Novum et vetus Calendarium ad Annum bissextilem MDCCCXL Dierum 366 in usum Magni Principatus Transilvaniae et partium adnexarum, 43
 Nocrih, 192
Nu lua numele națiunii în deșert!, articol din „Telegraful român”, 1871, 285
 Nyavalyâșfalva, vezi Nevoes

O

Oarda, sat din zona Alba, 194
 „Observatoriul”, 61, 64-66, 69-71, 93, 102-104, 103, 164, 165-166, 216, 278, 289, 306, 308, 309-310, 313, 315, 317, 319
 Ocna Dejului (vezi și Desakna), 18, 18
 Ocna Mureș (vezi și Uioara), 307
 Odobescu, Alexandru, *Thesaurul de la Petroasa*; 101
 Odverem, sat lângă Aiud (vezi și Odvereni), 307

Odvereni, vezi Odverem, sat lângă Aiud
Ofrandele în bani pentru ajutorarea soldaților români adunate prin doamna Iudita Măcelaru din Sibiu, 252
O părere individuală, articol din „Telegraful român”, 1870, 234
 Oradea (vezi și Oradea Mare), 2, 42, 55, 75, 148, 150-151, 236, 247, 268, 286, 309, 312-313, 318
 Oradea Mare, vezi Oradea
 Oravița, 259
 Orăștie, XII, 106, 115, 119-120, 122, 123, 125, 166, 169, 188-189, 232, 250
 Ordinul teutonilor sau al Sfintei Marii din Ierusalim (vezi și Ordo teutoniorum sive S. Mariae in Hierosolem), 15, 16
 Ordo teutoniorum sive S. Mariae in Hierosolem, vezi Ordinul teutonilor sau al Sfintei Marii din Ierusalim
 „Organul luminărei”, 35
 „Orientul latin”, 93, 241, 242
 „Orizont”, 247
 Orszâgos leveltâr, vezi Arhivele Statului din Budapesta
 Oșorhei, vezi Tîrgu-Mureș
 Ovidius, Publius Naso, *Tristia*, 151

Padova, VI, 64, 255

Palia de la Orăștie, 264

Panonia, 50

Panțu, I. C., *Cea mai veche școală comercială la români și cea mai veche carte pentru știința comercială*, 25

Papiu Ilarian, Alexandru, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, 64, 161

Papiu Ilarian, Alexandru, *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai de Sibiu*, 277, 278

Paris, 122, 164-165, 165, 321

Parlamentul din Budapesta, vezi Dieta Ungariei

Parlamentul maghiar, vezi Dieta Ungariei

Parlamentul ungar de la Budapesta, vezi Dieta Ungariei

Partea oficială, rubrică din „Monitorul Oficial al României”, 256

Partidul Național Român din Transilvania, VIII, 68, 82, 93, 176, 207, 217, 221, 264,

Partium, 197

Pasajul Român, din București, 97

Pascu, Ștefan, *Al. Chioreanu alias Bătrineanu și rolul său în revoluția română ardeleni din anul 1848*, 63

Pascu, Ștefan, *Avram Iancu*, 171

Pascu, Ștefan, *Centenarul Academiei*, 69

Pascu, Ștefan, *Cuvînt înainte*, 82

Pascu, Ștefan, *Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia*, 321

Pascu Ștefan, *Un plan de confederation dambienne roumaine-magyaro-serbe en 1848*, 171

Paul Dunca de Sajo, necrolog în „Tribuna”, 1888, 43

^

Paul Dunca de Sajo, 1799-1888, necrolog în „Familia”, 1888, 43
 Patenta imperială din 26 februarie 1861 (vezi și Diploma imperială din 26 februarie 1861)
 139, 166, 157-158, 158, 185
 Patententul despre Grundzuge din 31 decembrie 1[^]54-[^]1855, 107, 124
 Patriarhia sârbească de la Carioviț, 153
 Pavel, apostolul, *Epistola către corinteni*, 30
 Pavia, VI, 64
 Păcățian, Teodor V., *Băncile românești în Ardeal și Banat*, 317
 Păcățian, Teodor, V., *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub Coroana ungară*, 65-67, 82, 118; 122, 124, 131, 159, 161-162, 167, 174, 180 182
 192, 195, 208, 216, 219, 222, 225, 236, 238, 241, 244, 263, 279, 295, 311-313, 315'
 318, 321
 Păcățian, Teodor, V., *Pronunțiamentul din Blaj*, 281, 293
 Pământul Crăiesc, vezi Fundus Regius
 Pederzani, Julius, *Die Frauen, Eine Studie*, 291
 Pederzani, Julius, *Femeile*, 294-298, 301
Personalia, articol din „Telegraful român”, 1879, 312
 Pervain, Iosif, *Barîț, profesor la școala negustorilor români din Brașov (1836—1845)*
 25, 34
 Pervain, Iosif, „Foaia literară” (1838) și Timotei Cipariu, 31
 Pervain, Iosif, *George Barîț*, 23, 27
 Pervain, Iosif, *Studii de literatură română*, 14, 23, 25, 27, 31, 34
 Pervain, Iosif și Ioan Chindriș, *Correspondența lui Alexandru Papiu Ilarian*,
 62, 73, 83
 Pesta, VI, VIII, 49, 75, 76-77, 78, 79, 82, 123, 127, 134, 138, 168, 175-176, 196, 197,
 201-202, 204-206, 208, 210, 215, 220-221, 225, 228, 230, 238, 240, 253, 255-256,
 259, 263, 268-270, 276, 279, 284, 285, 289, 290, 291, 310, 311-312, 313, 315, 318-319
Pesta în 30 aprilie 1871, articol din „Albina”, 280
 „Pester Lloyd”, 173, 183, 184, 318
 „Pești Naplo”, 67, 215-216, 318
 Petersburg (vezi și Petroburg), 57
 Petra Petrescu, Nicolae, *Monografia Institutului de credit și economii „Albina”*
 317
 Petri, Vasile, *Abecedar*, 261
 Petroburg, vezi Petersburg
 Pețelca, sat din Cîmpia Transilvaniei, 268
 Piatra Craiului, trecătoare (vezi și Királyhâgo), 204, 206, 251, 252
 Place du Pantheon nr. 9, adresa din Paris a lui Ioan Bianu, 321
 P l a t o n, G. h. și V. R u s s u, *Grigore Silași luptător pentru cauza națională a roma-*
nilor, 229
 Plevna, 177, 251-253, 255, 304
 Ploiești, 261
 Podsâg, vezi Poșaga
 Poiana, sat din zona Sibiului, 170
 Polverejan, Serban și Nicolae Gordoș, *Mișcarea memorandistă în docu-*
mente, 321
 Ponorel, sat din Munții Apuseni, 19, 20
 Pop, Augustin Z. N., *Abonații la „Magazinul istoric pentru Dacia”*, 291

Pop, Constantin, *Valeriu P. Bologa (1853—1899). Cu prilejul aniversării a*
de ani de la moartea sa. Ca introducere: Cons. aulic Iacob Bologa (1817—1888). Notă
biografice, 305
 Pop, Georgiu, *îndreptar practic în toate afacerile financiare*, 318
 Pop, S, *Primele expoziții economice românești*, 153
 Pop. Vasile, *Biografia răposatului Șincai*, vezi Pop, Vasile, *Trei manuscrise*
pentru G. Șincai
 Pop, Vasile, *Capăt disertației din nr. 20 despre ortografie*, 11, 13
 Pop, Vasile, *Cătră cinstit dumnealui Ioan Prale, autorul Psaltirii în versuri*
 (vezi și Pop Vasile, *Prefață la Psaltirea lui Ioan Prale*), V, 11
 Pop, Vasile, *Celibatul (Necăsătorii)*, 9, 11, 24-25, 26, 30
 Pop, Vasile, *Cererea lui Vasile Pop din 12 aprilie 1828 către Tezauriatul din Sibiu*
pentru a i se acorda slujba de „phiscus” (medic șef) al Domeniului Zlatna, 11
 Pop, Vasile, *Conscriptie a sufletelor din Dominiul Topânfalvii*, 11
 Pop, Vasile, *Despre apele minerale de la Arpătac, Bodoc și Covasna și despre întrebările*
țarea aceloră în deschilinitie patimi..., VI, 4, 11
 Pop, Vasile, *Despre necăsătoria mirenească*, 11, 27
 Pop, Vasile, *Despre ortografia latino-românească*, titlu impropriu, de circulație
 articolului *Domnule redactor!*, 8—9
 Vasile Pop, „*Diplomatariu*” operă manuscrisă, 5
 Pop, Vasile, *Diplomatică*, 11
 Pop, Vasile, *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări*,
de la începutul lor până la vremile noastre, V, 5, 10—12, 29, 30, 33
 Pop, Vasile, *Disertatio inauguralis historico-medica de funeribus Daco-Romanorum*
sive hodiernorum Valachorum et quisbusdam circa ea abusibus, perspetu o respiciendo
habito ad veterum Romanorum funera V, 3—4, 10—11
 Pop, Vasile, *Domnule redactor !*, 8, 11, 13
 Pop, Vasile, *Eclogele*, traducere din Vergiliu, 11
 Pop, Vasile, *Elegia ad Inclytos Status et Ordines Trium Nationum Magni Principatus*
Transilvaniæ ..., 10
 Pop, Vasile, *Elegia Caesari Augusto Francisco Primo* 10
 Pop, Vasile, *Elegia de laudibus Medicinae* VI, 4, 10
 Pop, Vasile, *Elegia Excellentissimo ac Illustrissimo Domini Comiți Georgio Banffy*
 10
 Pop, Vasile, *Elegia quam Illustrissimo Comiți Emerico Wass de Czege a Lyceo*
Claudopolitano terminatis Maxima cum Laude Studiis Excedenti cecidit Basilius P
 10
 Pop, Vasile, *Elegia Spertabili ac Clarissimo Viro Carolo Michaeli Moger* 10
 Pop, Vasile, *Instructio pro chirurgis cameralibus. (Dienstes Instruction fur k. Ca-*
und Werksärtze), 11
 Pop, Vasile, *Ioan Corvin de Huniad și păzitul său înger. (O povestire din Țara*
românească), traducere de Vasile Pop după Nagy Ignâcz, 11
 Pop, Vasile, *Memoria Inaugurationis Pontificiae Ioannis Lemeny* 11
 Pop, Vasile, *Prefață la Psaltirea lui Ioan Prale*, vezi Pop, Vasile, *Cătră*
dumnealui Ioan Prale, autorul Psaltirii în versuri
 Pop, Vasile, *Raport către Administrația Domeniului Zlatna din 6 mai 1835*, 11
 Pop, Vasile, *Raport din 3 octombrie 1837 către Administrația Domeniului Zlatna*
care combate practicile medicale nesănătoase, 11

Pop, Vasile, *Raport din 15 octombrie 1838 către Administrația Domeniului Zlatna, în probleme de medicină veterinară*, 11

Pop, Vasile, *Raport din 11 martie 1839 către Administrația Domeniului Zlatna, 1% probleme de medicină veterinară*, 11

Pop, Vasile, *Topographica situatio totius Domini Superioris Zalathnensis cum locorum et fluviorum denominationibus*, 11

Pop, Vasile, *Trasuri oareșicare din biografia sau viața răposatului d. paharnic Vasile Fabian sau Bob*, 11, 48, 48-49, 51-52, 52-53

Pop, Vasile, *Trei manuscrise pentru G. Șincai* (vezi și Pop, Vasile. *Biografia răposatului Șincai*), 11, 55, 57

Pop, Vasile, *Urmarea disertației din nr. 18 despre ortografie*, 11, 13

Popescu-Scriban, Vasile, *Viața d. pahar. Vasile Fabian sau Bob tu timpul petrecerii sale-n Moldova*, 2

Popescu-Teiușan, Ilie, *August Treboniu Laurian*, 291

Popescu Scriban, Vasile, *Viața d. pahar. Vasile Fabian sau Bob in thnpul petrecerii sale-n Moldova*, 42

Poplaca, sat din zona Albei, 189

Poșaga (vezi și Podsâg), 17, 17

Praga, 48, 228

Prale, Ion, *Psaltirea în versuri*, 5, 11

Prater Seme — Franzens Alee No 26, 3 Stock, adresa clin Viena a lui Dimitrie Moldovan, 127

Pravila mică de la Orăștie, 264

Predeal, 148

Prefectura revoluționară a Cîmpiei Transilvaniei la 1848—1849, 63

Prefectura revoluționară a Sebeșului la 1848 — 1849, 169

Preparandia din Blaj, 299—300

„Presse”, ziar din Viena, 127, 163, 163

Pretura administrativă a Devei, 154

Prezentarea și recenzarea Dicționarului și Glosarului român academic, conferință în cadrul ASTREI, 254

Prietenul tinereții, 73, 74

Principatele Române, 2

Prinos lui D.A. Sturza, 291

„Probleme economice”, 153

Procesul-verbal, articol din „Telegraful român”, 1877, 95

Proiectul de lege școlară al lui Trefort Âgost din 1879, 310, 311, 315, 318

Pronunciamentul de la Blaj din 3/15 mai 1868, 175, 217, 263, 280, 280-281, 283, 283

Protestul românilor din Munții Apusenii asupra congregațiunii marcale țininde in 16 sept. 1861, 66, 66

Protocolul Adunării naționale române din Transilvania care s-a ținut in 1/13 ianuarie în Sibiu 1861, articol din „Telegraful român”, 180

Protocolul ședinței antistiei comunei Opidului Rășinari ținută în 15/3 mai 1862 in cancelaria oficiului comunal sub președinția judeului Alaman Mitrea, articol din „Telegraful român”, 1862, 201

Protocolul ședințelor Conferinței Naționale Românești ținute din 1/13 — pînă în 4/16 ianuarie 1861, la Sibiu, sub președinta a doi arhipăstori românești din Transilvania, cu adusele sale și cu un comentariu, 120, 180

Provincia metropolitană greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș, 274, 311

Prusia, 158, 158

Pumnul, Aron, *Lepturariu rumânesc* 261

Pușcariu, Ioan cavalier de, *Cauza română la 1872*, memorandum politic, 238

Putna, mănăstirea, 229

E

Ratiociniu public despre colectele întreprinse pe seamă ostașilor români răniți în rezelu anul 1877/8 de colectantă Iudita E. Măcelariu, 252

Rațiu, Ioan, *Ioan Micu Moldovan (1833—1915)*, *Notițe biografice*, 259 — 260, 260

Războiul de independență din 1877—1878, 78

Recapitularea sumelor de bani, colectate pentru ajutorarea soldaților români din România,

Recea, sat lângă Baia-Mare, 286

Recens'zune maghiară a unei cărți românești, articol din „Observatoriul”, 1*878, 308

Reci, sat din zona Sibiului, 170

Reghin (vezi și Szász Regen), 232

Regimentul austriac „Bianchi”, 106

Regimentul II de graniță românesc (Năsăud), 64, 243, 291

Reichstrath, vezi Senatul Imperial de la Viena

Rescriptul imperial de convocare a Dietei de la Sibiu din 1863—1864, 156—157

Reprezentățiunea deputațiunii române greco-orientale în cauza proiectului de lege tor la introducerea limbei maghiare în școlile populare, întâmpinare din 1879, 315

Restaurarea în Mercurea. Două acte de alegere adevărat constituționale însoțite de o rară s nitate populară s-au săvîrșit astăzi la noi, 198

Retegan, Simion, *Lupta națională a românilor în jurisdicțiile Transilvaniei în 1861*, 195

Retegan, Simion, *Pregătirea dietei de la Sibiu din 1863—1864*, 157

Retegan, Simion, *Pronunciamentul de la Blaj*, 217, 281, 283

Retegan, Simion, *Recunoașterea egalității națiunii române și a celor două con în dieta de la Sibiu (1863-1864)*, 156

Retegan, Simion, *Recunoașterea limbii române ca limbă oficială a Transilvaniei în dieta de la Sibiu*, 156, 161

Reuniunea noastră, vezi Asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura pop român (ASTRA)

„Revista Arhivelor”, 260

„Revista Carpaților”, 65

Revoluția din 1848/1849 în Transilvania, colecție de documente, 63

Revoluția română de la 1848, 71, 105

„Revue de Transylvanie”, 171

„Revue Roumaine„d'Histoire”, 321

Rieger, Fr., *Oberst David Baron v[on] Margina bei Solferino und Lissa*, 24X

Rod, sat din zona Sibiului, 170

Rodna, 31-33, 33, 40, 42, 246

Rodna Nouă, vezi Șanț, sat din Năsăud

Roma, 149, 150, 151, 270, 273, 275, 276

Roman, Alexandru, *Participarea românilor transilvăneni la alegerea de deput*

Roman, Alexandru, *Reflesii la articolul „Ce e de făcut”*
Român Kdnyv ismertetes: Istoria românilor sau [sic] Mihai Vodă Viteazul urmată de scrieri diverse de Nicolae Bălcescu, București, 1878, 307—308
România, VI, 66, 69, 70, 77, 78, 95, 97, 106, 177, 217, 229, 249, 250, 253^ 256. 256-257
261, 264, 275, 285, 302, 305, 308, 322
„România”, 25
„Românul”, 67, 214, 217, 273, 289
Roșia de Secaș, sat din zona Blajului, 268
Roșia Montană, XI, 74, 76, 256, 275, 292
Rumeiia, provincie otomană, 96
Rusia, 127, 224, 224, 234
Rusu, Ioan, *Ceva despre ortografia latino-românească*, 32, 36
Rusu, Ioan V., *Istoria cea mică*, 261
Rusu, Ioan V., *Elemente de istoria Transilvaniei*, 261
Rusu, Sextil, *Cea dintîi lucrare medicală în limba românească; Despre apele minerale de Vasilie Pop*, 11

Sabinu, vezi Sibiu
Sachsenland, vezi Fundus Regius
Samos, insula, 321
Satu-Mare, 277, 287
Săbii, vezi Sibiu
Săcal, sat din Cîmpia Transilvaniei, 261
Săceie, sat de lângă Brașov, 63, 199
Sălaj, 309, 309
Sălăgian, I.S., *Geografia Daciei*, 261
Săliște, lângă Sibiu, 147, 194
Sărăsău, 256

Săulescu, Gheorghe, *Domnule redactor!*, articol din „Foaie pentru minte”
1839, 43

Scaunul Pontifical al Romei (vezi și Sfîntul Scaun al Romei), 267
Scaunul săsesc al Bistriței, 137
Scaunul săsesc al Miercurei, 154, 171, 191, 195, 198, 208, 215, 221
Scaunul săsesc al Sibiului, 194, 196, 221, 222
Schegetwar, vezi Sighet
Scheii Brașovului, 44
Schemnitz, în Germania, 105

Schematismul Țării Românești, vezi *Almanah al Curții și Statului din Prințipatul Valahii*

Schiller, Friedrich, *Intriga și amorul*, vezi Schiller, Friedrich, *Intrigă și iubire*

Schiller, Friedrich, *Intrigă și iubire* (vezi și Schiller, Friedrich *Amorul și intriga*), 8, 28, 31—32, 32-33, 36

Schiller, Friedrich, *Kabale und Liebe* (vezi și Schiller Friedrich *Liebe und Kabale*), 27, 28, 33, 37

Schiller, Friedrich, *Liebe und Kabale*, vezi Schiller, Friedrich, *und Liebe*

Schola comerciali Valachorum coronensim, vezi Școala normală românească din Blaj

Schuller, Johann Karl, *Schriftsteller — Lexikon der Siebenbürger Deutschen*, *Scrisoarea unei doamne boerese*, articol fictiv din „Foaie literară”, 23, 28

Sebeș (vezi și Sas Sebeș), 147, 155, 168-169, 191, 231, 254

Secțiunea istorică a Societății Academice Române, 101

Seminarul andreian din Sibiu, 100, 101-

Seminarul teologic greco-catolic din Blaj (vezi și Institutul teologic din Blaj), 23, 30
• 276, 277

Seminarul „Veniamin”, din Iași, 4

Senatul Imperial de la Viena (vezi și Reichstrath; Senatul imperial lărgit; Staatsrat; Verstäärkter Reichsrath), 76, 110, 112, 126, 130, 131, 134-135, 135, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 158, 160, 171, 173-174, 187, 189

Senatul imperial lărgit, vezi Senatul Imperial din Viena

Senatul școlar al Consistoriului arhidiecezan al Transilvaniei, 70

Serbarea de la Putna din 1871, 229

Seulescu, Gheorghe, *Descrierea istorico-gheografică a cetății Caput Bovis (boului sau Ghertina) a cărei ruine se află în apropierea Galațului, de paharnicul — fesor public de istorie și filologie. Vizitate în vara anului 1837*, 36

Simțul Scaun al Romei, vezi Scaunul Pontifical al Romei

Sibiu (vezi și Cibinium; Hermannstadt; Nagyszeben; Sabinu; Săbii; Szeben), XI-XIV, 11, 23, 30, 33, 35, 43, 45, 46, 48, 53, 61, 63-66, 70, 75, 75, 77, 78, 79, 88, 91, 92-94, 93, 95-96, 96-97, 97, 99-100; 101-103, 102-103, 105, 108, 111, 114, 115, 117-118, 119, 121, 123, 131, 133, 135, 138, 141, 143-144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 154, 154, 156, 158, 159, 160-161, 163, 165-167, 169, 172, 175, 177, 178, 181, 181, 183, 184-186, 185-186, 188, 192, 192, 194, 195, 196-197, 198, 199-200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 217-219, 220, 221-224, 223, 226, 230-235, 231, 234, 236-239, 238, 239, 240, 241] 243-245, 244, 246-252, 247-252, 254-255, 255-257, 256-257, 262, 263, 263, 275, 279, 280, 289, 292, 299, 302, 305, 307, 311-312, 313-314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321-322, 321-322

Siebenburgen, vezi Transilvania

„Siebenburger Bote”, 123, 156

„Siebenbürger Wochenblatt”, 35—36, 46

Siebenburgische Hofkanzlei, vezi Cancelaria aulică a Transilvaniei din Viena

Sighet (vezi și Schegetwar), 87, 291

Silasi, Grigore, *Universitatea de la Cotnari și învățămîntul român în secolii XV, XVI și XVII*, 102

Silezia, 94, 95

Silvania, 277, 309

Sinodul arhidiecezan al românilor ortodocși de la Sibiu din 1872, 163, 163

Sinodul arhidiecezan de la Blaj din 20—22 octombrie 1869, 274

Sinodul electoral de la Blaj din 10-11 august 1868, 268, 269-270, 270

„Sionul românesc”, 277

Slăvescu, V., *Monografia Băncii „Albina” din Sibiu*, 317

Spanatus Offenbányensis, vezi Șpanatul tezaurarial la Băii de Arieș

Spese din Fondul Economilor și Radian, articol din „Analele Societății Academice Române”, 1877, 98

Spesele secțiunii istorice, articol în „Analele Societății Academice Române”, 1875, 98
Spitalul Colțea din București, 78
Societatea Academică Română, VI, 68-70, 76, 76-77, 81, 82-84', 83, 85-86, 88, 90-91, 93, 97-98, 97-99, 101-104, 243, 261, 264, 272-273, 275, 276, 278, 287, 290, 296, 298, 299, 302-306, 302-303, 307, 321
Societatea de asigurări „Transilvania” din Sibiu, vezi Banca româno-săsească „Transilvania” din Sibiu.
Societatea de dare la semn, vezi Societatea română de arme
Soșietatea de India, nume de epocă pentru Compania Indiilor Orientale, 14
„Societatea de mîine”, 96, 309
Societatea femeilor române din Iași, 250
Societatea femeilor române din Sibiu, 71, 95
Societatea literal-socială „România” din Viena, 226, 228, 230
Societatea literară, vezi Asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura poporului român (ASTRA)
Societatea literară din București, nucleul Societății Academice Române, 68—69
Societatea literară din București, vezi Asociația literară din București
Societatea pentru crearea unui fond de teatru român, VII, 70, 78, 103, 103
Societatea română de arme (vezi și Societatea de dare la semn), 69
Societatea română de Crucea Roșie din București, 250, 252, 257, 257
Societatea „Română Jună”, din Viena, 229
Societatea „Transilvania” din București, 278
Solymos, vezi Șoimus
Solymoser Bezirk, vezi Cercul administrativ al Șoimușului
Someșeni, sat lângă Cluj, 63
„Sorbona Bucureștilor”, nume peiorativ pentru Colegiul „Sfîntul Sava”, 28
Staatsrath, vezi Senatul Imperial de la Viena
Stinghe, Sterie, Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei (1846—1848), 167
„Studii”, 14
Studii și articole de istorie, 291
„Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, 153, 165, 176, 218
Sub semnul lui Clio. Omagiu Acad. prof. Ștefan Pascu, 62, 64, 66, 221—222
Suci, *Coriolan, Corespondența lui Ioan Maniu cu Simion Bărnuțiu 1851—1864*, 173, 309
Suci, *Coriolan, Din tinerețea lui Ioan Maniu. In baza scrisorilor lui către S. Bărnuțiu*, 309
Suci, *Coriolan, Ioan Maniu și Simion Bărnuțiu, Fragmente din corespondența între nepot și unchi*, 309
Suci, *Dumitru, Activitatea lui Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta (1866—1867)*, 176
Suci, *Dumitru, Date noi privind contribuția lui Ilie Măcelariu la lupta românilor împotriva dualismului*, 176, 229
Suci, *Dumitru, Din lupta politică românească: Activitatea lui Ilie Măcelariu în primii ani după instaurarea dualismului (1868—1869)*, 176, 218
Suci, *Dumitru, Lupta naționalităților din Imperiul habsburgic pentru înfăptuirea programelor lor politice la mijlocul secolului al XIX-lea*, 170
Suci, *Dumitru, Lupta parlamentară a lui Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta (iunie 1867 - decembrie 1868)*, 176
Suci, *Vasile, 40 ani de arhierie a mitropolitului dr. Victor Mihalyi 1875—1915*, 273

Salică, Nicolae, Doctorul Vasile Pop, primul bibliograf român, 2 „Supliment la Tezaurul român”, 71, 94
Surdu, Bujor, Conferința națională de la Miercurea (1869), 218, 221
Surdu, Bujor, Corespondența dintre George Bariț și Visarion Roman (1867—1892), 229-230
Suvenire de la Adunarea generală a Asociațiunii transilvane pentru literatura și știința poporului român, articol din „Observatoriul”, 1878, 309
Szabad Gyorgy, Forradalom ás kiegyezés válszutzján, 171
Szász Hegen, vezi Reghin
Sas Sebeș, vezi Sebeș
Szeben, vezi Sibiu
Szentiványi Mihály, Unio, 59
Szerdahely, vezi Miercurea

Șanț, sat din Năsăud (vezi și Rodna Nouă), 138
Șcheii Brașovului, 4, 254
Școala Ardeleană, 1—6, 32, 55—56
Școala centrală din Craiova, 28
Școala comerțială a capelii românești din Cetatea Brașovului, vezi Școala normală românească din Brașov
Școala de la Colțea, 86
Școala montaniană din Zlatna, 38
Școala națională de medicină din București, 78
Școala normală de învățători din București, 97
Școala normală românească din Brașov (vezi Schola comerciali Valachorum coroneașă și Școala comerțială a capelii românești din Cetatea Brașovului), 16—18, 16, 23, 25, 27, 30, 37, 51
„Școala română”, 95
Ședința publică a Societății Academice, articol în „Federațiunea”, 1869, 76
Șematismul veneratului cler al Archidiecesei metropolitane greco-catolice române de la Brașov și Făgăraș, pre anul Domnului 1900, 268
Șibot, sat în ținutul Albei (vezi și Zibot), 122, 123
Șimleul Silvaniei, 308, 309
Sincai, Ggheorghe, Hronica românilor 4, 55—56, 55—56
Șincai, Gheorghe, Elegia, 4, 55—56
„Șoimii”, 2
Șoimus (vezi și Solymos), 125, 125, 164
Șomcuta Mare, 138, 272
Șpanatul tezararial al Băii de Arieș (vezi și Spanatus Offenbányensis), 23, 24

T

Tabla Regească din Tirgu-Mureș, 62, 110, 128, 128, 137, 141, 144, 167, 205, 212, 212
Tannoli, Silvius, Poemation de Secunda Legione Valachica, 42
Tălmaciu, sat din zona Sibiului, 194

Teiuș, 261

„Telegraful român”, 71, 93-96, 94, 101, 156, 175, 179-180, 180-181, 185-186, 192, 195, 201, 219, 225, 233, 234, 235, 236, 238, 242, 242-243, 245, 250-251, 251-253, 25b, 285, 285, 289, 312-313, 315

Teodor, Pompiliu, *Din nou despre „Magazinul istoric pentru Dacia” în Transilvania*, 74, 291

Tezaurariatul Transilvaniei, 6, 43

Thalloczy Ludovic, *Vasváry Pal es a pești egyeterni ifjicságl848—49—ben*, 75
Timișoara, 226, 236, 253

Tipografia arhidiecezană din Sibiu, 102, 103, 252

Tipografia Samuel Filtsch (Wilhelm Krafft) din Sibiu, 280, 299, 302

Tipografia Seminarului teologic din Blaj, VII, 260, 302

Tipografia „Socec” din București, 101

Tipografia Statului din București, 86, 97

Tipografia Universității din Buda, 6

Tisa, 317

Tîmpa, muntele, 254

Tîrgu-Mureș (vezi și Oșorhei; Vâsârhely), 2-3, 43, 62-64, 63, 135, 135, 167, 171, 263, 268, 269

Tîrnăveni, 261

Tofăleni, sat din Cîmpia Transilvaniei, 234

Topânfalva, vezi Cîmpeni

Topîrcea, sat din zona Sibiului, 170

Topișta, sat în zona Hunedoarei, 75

Torino, 175, 229

Torma Károly, *Repertorium ad literaturam Daciae archaeologicam et epigraphicam. Repertorium Dacia regiseg es felirattani irodalmdhoz*, 319

Torontal, 229

„Traian”, 165

Transilvania, VI (vezi și Ardeal; Erdely; Marele Principat al «Transilvaniei; Siebenburgen), VI-IX, 1-8, 14, 18, 43, 48, 54-55, 57, 59, 61-70, 68, 73-75, 78, 79-81, 82, 84, 88, 91, 97, 105-112, 115, 117-118, 121, 122-124, 124, 127, 130, 133-136, 134, 139, 140-141, 143-146, 148, 149, 150, 153-154, 154, 156, 156, 160, 160, 161-163, 161-162, 166, 168-175, 177, 180, 182, 184-187, 192, 195, 198, 200, 201, 205—206, 208-211, 215-216, 219, 221, 224, 226-227, 228-229, 232, 234-235, 234, 237, 239-242, 244-245, 247, 249, 250, 254, 255-256, 256, 260-264, 262, 266, 268, 273, 277, 279, 291, 299, 302, 205, 307-309, 316, 319

„Transilvania”, 2, 25, 61, 64, 75-76, 78, 101, 168, 224, 240, 247, 281, 283, 287, 290, 291, 297, 300-301, 300, 305, 307, 309

Transilvania, articol din „Federațiunea”, 1869, 270

Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul, 1918—1928, 317

Transilvania, Știri din Dietă, articol din „Gazeta de Transilvania”, 1841, 59

Trausch, Joseph, *Schriftsteller Lexikon oder biograpisch-literarische Deuk Blätter der Siebenbilrger Deutschen*, 150

„Tribuna”, seria de la Sibiu, 43, 93, 291, 300

Tribunalul suprem al Transilvaniei de la Cluj (vezi și Curtea de apel), 205, 207, 208, 199
Turcia, 199

Turda, 163, 176, 205, 218, 219, 224, 231, 233-234, 245, 259, 283

Turnu-Roșu, trecătoarei, 148, 150, 239

Tusnad, 258

†

^,Țara Bârsei”, 25, 134

^,Țara Moților”, 169

„Țara noastră”, 61

Țara Românească (vezi și Valahia), 5, 7—8, 8, 14, 15, 18, 24, 25, 28, 29, 30, 33—36-37, 37, 43, 45, 49, 55, 58, 149, 170

Țara Românească, articol din „Gazeta de Transilvania”, 1838, 35

Țara Saxonă, vezi Fimodus Regius

Ucâlegon, oraș biblic, 143

Uioara, vezi Ocna Mureș

Ujabb Nemzeti Kdnyvtár, serie editorială maghiară, 269

Ungaria (vezi și Ungarn), VI, VIII, 18, 65-67, 69, 75-76, 78, 82, 91, 93, 107, 108, 123, 124-125, 127, 134-135, 139-141, 139, 143, 145, 160-162, 168, 170, 174-175, 180, 182, 184, 184-187, 198, 204, 205-206, 208, 210, 212, 215-216, 221-222, 225, 231, 236, 240, 245, 245-247, 249, 250, 251, 255, 267, 111, 291, 312, 314

Ungaria, articol din „Gazeta Transilvaniei”, 1868, 215

Ungarn, vezi Ungaria

„Unirea”, 259, 266, 273, 300

Unirea religioasă cu Roma de la 1700, 270, 279

Universitatea din Cluj, 264

Universitatea din Pesta, 259

Universitatea din Viena, 6, 41, 64, 99, 259

„Universitatea” săsească din Sibiu, 112, 129, 130, 137, 148, 157, 175, 191-192
Urechia, V. A., UAliance des Roumains et des Hongrois en 1859 contre Autriche
Urechia, V. A., Istoria școalelor de la 1800—1864, 28

Vâc fVaț), oraș și închisoare politică în Ungaria, 234, 243

Valahia, vezi Țara Românească

Vancea Ioan, Allocutio quam Joannes Vancea de Buteasa miseratione divina et a sedis gratia archiepiscopus et metropolita Alba-Iuliensis seu Fogarasiensis ro gr. rit. catholicorum per Transylvaniam et Hungariam. Praelatus domesticus S iütatis. Solio pontificio assistens ss. theologiae doctor etc. etc. Occasione canon in sedem metropolitanam introductionis die 11 mensis aprtts anno reparato 1869 ad clerum populumque archidioecesanum habuit, 268

Varietăți, rubrică din „Telegraful român”, 1874, 242
Varietăți, rubrică din „Telegraful român”, 1879, 312
 Varna, 8, 49-50, 49-50
 Varșovia, 127
 „Vaterland”, 233
 „Vatra”, seria veche, 273
 Vărmaga, sat în zona Hunedoarei, 39
 Verstärkter Reichstath, vezi Senatul Imperial de la Viena
Vesa, Vasile, Aspecte ale activității cultural-politice a burgheziei române din Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, 153
 Vicariatul foraneu greco-catolic al Silvaniei, 277, 309
Vice-colonelul Iuliu Mihalyi de Apșa, articol din „Tribuna”, 1898, 291
Victor Mihalyi de Apșa (1875—1915). Omagiu la jubileul arhieriei de 40 ani. Date biografice, articol din „Unirea”, 1915, 273
 Vidra de Jos.(vezi și Alsovidra), 52, 53
 Viena, VI, VIII, XI-XIII, 4, 27, 29, 45, 64-65, 74-75,99, 99, 104, 105, 107, 109, 110, 112, 117-118, 119, 122, 126-129, 129-131, 132, 134, 136, 138, 138, 140-143, 143, 145-148, 143, 146, 150-151, 150, 154, 155, 157, 158-159, 159-160, 161-162, 162-163, 164, 165, 167, 170, 172-174, 191, 194, 197-198, 211, 216, 225-226, 228-230, 228-230, 234, 250, 259, 265, 268, 311-312, 312-314, 315, 318
 Vințul de Jos, 169
Virgilius, Publius, Maro, Eclogele, 40, 41, 58
 Vîceie, stațiunea balneară, XIV (vezi și Elopatak), XIV, 151, 153, 164, 164, 257-258
 Vornicia temnițelor din Țara Românească, 57
Vulcan, Iosif, De ce voim să avem teatru național., 78

W

Walachei, articol din ziarul „Siebenbürger Wochenblatt”, 1838, 25
 „Wiener Zeitung”, 123

Zagreb (vezi și Agram), 164, 165
 Zalău, 261, 287
 Zarand, 65-66, 75, 91,97, 137, 172, 181, 182, 185
 Zărnești, 89, 103, 114, 159, 179, 296
 Zibot, vezi Șibot, sat în ținutul Albei
 Zlatna, X, 10-12, 12-21, 14, 16-20, 22, 23-24, 26-27, 29-30, 32, 34, 36-39, 36, 39, 42, 43-44, 44, 46-48, 49, 50-52, 53-54, 57, 59, 59-60, 105, 194
 „Zorile pentru minte și inimă”, revistă manuscrisă a elevilor români de la Liceul academic piarist din Cluj, 62
 Zsebeiy, vezi Jebel, în Banat
 Zurich, 228

<i>Cuvînt către cititori</i>	V
<i>Tabel sinoptic al scrisorilor din volumul V</i>	VII
Scrisori ale lui Vasile Pop către George Bariț	1
Scrisori ale lui Iosif Hodoș către George Bariț———	61
Scrisori ale lui Dimitrie Moldovan către George Bariț	105
Scrisori ale lui Ilie Măcelariu către George Bariț..	167
Scrisori ale lui Ioan Micu Moldovan către George Bariț	259
<i>Indici</i>	325
Indice de nume	327
Indice de materii	351

Lector: IORDAN DATCU
Tehnoredactor: POMILIU STATNAI

*Bun de tipar: 14.05.81. Coli ed. 39,08. Coli tib
25,25. Planşe tipo : 18.*

Tiparul executat sub comanda
nr. 1410 la
întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918”,
str. Grigore Alexandrescu nr. 11
Bucureşti
Republica Socialistă România